

HISTORISK ARKIV.

Et Maanedsskrift

for populære Skildringer af historiske Personer og Begivenheder.

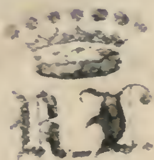
Ny Række.

Udgivet af

F. C. Granzow og S. B. Thrige.

Tredje Bind.

Kjøbenhavn.

P. G. Philipsens Forlag.

1880.

I. COHENS BOGTRYKKERI.

INDHOLD.

En Valgkamp i de forenede Stater*).

Af de 38 Stater, som for Øjeblikket udgjøre den amerikanske Union, have 30 i Aaret 1878 foretaget almindelige Valg, hvis Udfald har skuffet mange Spaadomme og slaaet mange ærgjerrige Planer af Marken. Præsidenten og Ministeriet ere blevne besejrede baade i Senatet og Repræsentanthuset, og for første Gang siden Krigen mod Sydstaterne har det demokratiske Parti i begge Kamre Overvægten over det republikanske. De overvundne Sydstater lægge for Dagen, at de endnu existere, og stille sig atter fjendtlig over for Sejrherrerne: en ny Strømning spores og voxer. Allerede det sidste Præsidentvalg, som var saa uafgjørende, at man maatte tage sin Tilflugt til Kongressen for at faa en endelig Afgjørelse, havde røbet det republikanske Partis tiltagende Svaghed, og det er muligt, at Demokraterne, som nu have Majoritet i Kongressen, i 1880 ville kunne sejre over deres Modstandere, der nu i 18 Aar have raadet over Præsidentskabet. Det forekommer os derfor at være af Interesse at studere Grundene til disse Svingninger.

I.

De forskjellige Benævnelser, de politiske Partier i de forenede Stater have antaget, udmærke sig i Almindelighed

*) Efter C. de Varigny i „Revue des deux mondes“, 1ste Novbr. 1879.

ikke ved deres Tydelighed; alle, eller næsten alle, trænge de til en Kommentar, for at man nøjagtig kan vide, hvad de betyde. I Begyndelsen laante man fra Moderlandet Benævnelserne Whig og Tory; men man beholdt dem ikke længe. Trangen til at indføre noget nyt viste sig paa dette Punkt som paa mange andre, og det varede ikke længe, før der skabtes et eget Sprog, hvis Etymologi vilde være meget vanskelig at præcisere. Man kan til Nød indrømme, at Ordet Whig kan bestaa af Begyndelsesbogstaverne i følgende Sætning: we hope in God (vi haabe paa Gud); men hvem kan sige os, hvorfor de to Grene af det demokratiske Parti antoge Navnene hard shells og soft shells (haarde og bløde Muslingeskaller), eller hvorfor de, som vare Fjender af Indvandringen, gjorde Fordring paa Titlen: know nothing (uvidende)? Partiet locos focos, som spillede en vigtig Rolle, havde faaet sit Navn ved en Hændelse, der fandt Sted i Tammany-Hall, det demokratiske Partis Hovedkvarter; en Aften, da de holdt Møde, slukkede deres Modstandere pludselig Lysene. Der paafulgte en ubeskrivelig Tumult, som først fik Ende, da et af Medlemmerne trak en Æske Svovlstikker, som den Gang gik under Navnet locos focos, op af sin Lomme og tændte Lysene. Navnene kuklux, hunkers, grangers vilde de, der bære dem, selv være i Forlegenhed med at forklare. Vi ville ikke indlade os nøjere paa disse Benævnelser, men indskrænke os til i Hovedtrækkene at beskrive de Partier, som kæmpe om Magten, og som ved vigtige Lejligheder finde Tilslutning hos de afvigende politiske Sekter, hvoraf vi kun have opregnet nogle enkelte.

Under Uafhængighedskrigen havde politisk Meningsforskjel og private Stridigheder tabt sig lige over for den fælles Fare; men Modsigelsesaanden gjorde sig atter gjældende, da man skulde skride til Organisationsværket. To Partier stode lige over for hinanden: det føderative, som ansaa en kraftig Regering, der i sig koncentrerede Største-

delen af de enkelte Staters Rettigheder, for den eneste Frelse, og Republikanerne eller Demokraterne (thi i Begyndelsen vare disse to Udtryk identiske), som vare stærkt paavirkede af den franske Revolutions yderliggaaende Theorier, og hvis Raadgiver var Jefferson, som den Gang opholdt sig i Paris, var en god Ven af Paine og meget lieret med de fornemste Jakobinere. Det var først i 1801, at Navnet Demokrater fik Overvægten: indtil da havde Partiet forkastet det som en Fornærmelse og selv betegnet sig som det republikanske Parti. Det nuværende republikanske Parti skriver sig fra 1855 og tog til Løsen Slaveriets Afskaffelse. Dette var Partiets tilsyneladende Maal, men deres virkelige var at berøve Sydstaternes Aristokrati Magten og bringe den i Hænderne paa Nordstaterne, som vare styrkede ved Indvandringen og ved Optagelsen af Veststaterne, og som paa Kongressen gjorde det demokratiske Parti Flertallet stridig. Præsidentvalget af 1856 stillede for første Gang de to Partier lige over for hinanden. Republikanerne holdt paa John C. Frémont, Demokraterne støttede James Buchanan, som blev valgt med 1,838,000 Stemmer, medens det republikanske Parti fik 1,341,000 og den saa kaldte amerikanske Kandidat Fillmore 874,000. Dette Resultat beviste, at hvis Amerikanerne og Republikanerne sluttede sig sammen, vilde Demokraterne komme i Minoritet, og denne Alliance var saa meget sandsynligere, som der imellem Amerikanere og Republikanere sandt at sige ingen Forskjel var.

Buchanans Valg var Demokraternes sidste Sejr. Fire Aar efter fik det andet Parti Overvægten paa Grund af de indbyrdes Stridigheder i det demokratiske Parti. Uagtet Demokraterne trængte til at samle alle deres Kræfter for at holde deres Modstandere Stangen, kunde de dog ikke blive enige, men splittede Stemmerne paa to Kandidater, John S. Douglass og John C. Breckinridge; af dem fik den første 1,375,000 og den anden 845,000 Stemmer, medens den

republikanske Kandidat, Abraham Lincoln, havde 1,866,000 Stemmer. Lincoln blev valgt; men Sydstaterne, som stolede paa deres militære Ressourcer og paa de demokratiske Stemmers Majoritet, erklærede Unionen for brudt og proklamerede i Richmond Slavestaternes Forbund. Mod de 1,866,000 republikanske Stemmer opstillede de 2,220,000 demokratiske og gave sig Mine af at tro paa Forbundet mellem Douglass's og Breckinridges Tilhængere. I Grunden vare kun de sidste gunstig stemte for Slaveriet; thi skjønt Douglass og hans Tilhængere ikke absolut forkastede det, erklærede de dog aabent, at de ikke ønskede dets Udbredelse, og at de agtede at lade de nye Territorier have frit Valg, om de vilde antage eller forkaste denne »Institution«. De 845,000, som havde stemt paa Breckinridge, udgjorde altsaa Sydens egentlige Styrke og Tallet paa de Tilhængere, hvis Troskab var sikker. Douglass's 1,375,000 Vælgere delte sig i Demokrater, som vare ligegyldige eller endogsaa fjendtlig stemte mod Slaveriet, og i Amerikanere, som havde skilt sig fra deres Parti, da det sluttede sig til Republikanerne.

Magten afgjorde Spørgsmaalet, og Sydstaterne bleve overvundne. I 1865, lige efter Krigens Slutning, vedtoge 27 Stater den trettende Forfatningsændring, som afskaffede Slaveriet og fik Plads mellem den amerikanske Konstitutions organiske Artikler. Denne Ændring stadfæstede det republikanske Partis Sejr og var kun den logiske Følge af de seneste Begivenheder; men man skulde ikke blive staaende derved. Tre Aar senere, medens Johnson var Præsident, vedtog Kongressen en fjortende Forfatningsændring, i Kraft af hvilken Valgret blev tilstaaet Negerne. Det blev desuden vedtaget, at ingen af de Beboere i Sydstaterne, som havde deltaget i Borgerkrigen, kunde beklæde et offentligt Embede, at de konfodererede Staters Gjæld skulde annulleres, og at ingen Pengeerstatning skulde tilstaas Slaveejerne som Skadesløsholdelse. Endelig i 1870, under General Grants Præ-

sidentskab, vedtoges en femtende Forfatningsændring, som garanterede Valgret for alle, uden Hensyn til Race, Farve eller tidligere Ufrihed, og stillede dem under Lovenes og Hærens Beskyttelse. Ved disse kraftige Forholdsregler agtede det republikanske Parti, som nu havde Magten i Senatet og Repræsentanternes Hus, at umuliggjøre ethvert nyt Forsøg paa Oprør ved i de forhenværende Slavestater at sikre sig de sorte, hvis Befriere de havde været, og som hvis Beskyttere de nu optraadte. Selv om Taknemmeligheden ikke slog til, maatte det ligge i Negernes egen Interesse at gjøre fælles Sag med Republikanerne, og deres Stemmer vilde for Fremtiden opveje Modpartiets i Sydstaterne. Man maa tilføje, at den Klausul, som gjaldt Besættelsen af de offentlige Embeder, ramte Planterne i Masse; alle havde taget Parti for Konføderationen, hele den dannede og oplyste Del af Befolkningen havde støttet den. Følgen af den Ostracisme, som ramte dem, blev altsaa, at de lokale Bestillinger enten faldt i Hænderne paa de smaa hvide — saaledes benævnede man de Arbejdere og Haandværkere, som vare bosatte i Syden — eller tilfaldt Negerne selv, og Regeringen sank i Folkets Agtelse, da dens Repræsentanter bleve Personer, som ofte virkelig vare uværdige dertil og i ethvert Fald ikke nød nogen Anseelse. Forgjæves løftede der sig Stemmer i Kongressen og i selve Republikanernes Rækker, som gjorde opmærksom paa det farlige ved disse uforsonlige Forholdsregler: de sejrende Partier gik lige til de yderste Konsekvenser af en stræng Logik, uden at tage Hensyn til Reaktionen i den offentlige Mening. De havde Retten og Magten, og de benyttede begge Dele; man maatte forudse alt, endogsaa fornyede Fjendtligheder fra de ydmygede, men ikke kuede Sydstater, og sætte dem ude af Stand til at gjenvinde Magten. Man forgiftede Hadet: de, som i Gaar vare Slaver, bleve i Dag Vælgere, Herrer over dem, som de saa længe havde adlydt, og som endnu bevarede alle deres Racefordomme; man skabte en stadig An-

tagonisme, en Kamp uden Ophold og uden Ende, saa længe som Negere og hvide levede Side om Side under de samme Love og paa den samme Jordbund; men man regnede kun efter Tallet; man glemte, i hvor høj en Grad det ene Parti var det andet overlegent i intellektuel Dannelse, og at dette var lige saa vant til at befale, som det andet til at adlyde.

Til disse indviklede Tilstande føjede sig Vanskeligheder af en anden Slags. I Norden som i Syden rejste det finansielle Spørgsmaal sig truende, svangert med Farer, fuldt af Svingninger, længe opsat, men nu krævende en hurtig Løsning. I Norden forøgedes Vanskeligheden ved de forestaaende kontante Udbetalinger, i Syden voxede Nøden, og de neddyssede og foragtede Klager bleve mere og mere støjende og paatrængende.

Om end Forkastelsen af de konfødererede Staters Gjæld var en uundgaaelig Følge af Sydens Nederlag, var ikke det samme Tilfældet med den Skade, som Planterne havde lidt ved Slavernes Frigivelse. Alle uden Undtagelse havde haft betydelige Tab, og der fandtes iblandt dem nogle, rigtig nok meget faa, som havde opponeret mod Bruddet med Unionen og havde forsøgt at afvende Kampen. Da Regeringen dekreterede, at Slaveejerne ikke havde Ret til nogen Erstatning, da den indsatte en Artikel i Konstitutionen, som foreskrev, at der aldrig maatte tildeles dem nogen Skadesløsholdelse, berøvede den sig selv et Middel til Forsoning, hvis Nytte, ja hvis Nødvendighed en Dag kunde gjøre sig gjældende. Der kommer en Tid, ofte først sent, i Nationernes Historie, da de dæmpede Lidenskaber tillade Retfærdigheden at hæve sin Røst. Ansvarlighedsinstinktet vaagner og minder de sejrende om de overvundnes Rettigheder og om de Tab, de have lidt. Desuden vare ikke Sydstaterne alene blevne forurettede; da Borgerkrigen udbrød, skyldte Planterne betydelige Summer til Kjøbmænd i Nordstaterne. Det var almindelig Skik, at Kapitalisterne i

New-York gave Forskud, som de fik betalte i Sukker og Bomuld, som deres Debitorer betroede dem. Disse Forskud havde til Pant selve Plantagen, Jorden, Materialet og Værdien af de talrige Slaver, som arbejdede dér. Denne Værdi, som blev til intet ved Slaveriets Afskaffelse, var ubetinget den vigtigste, og i mange Tilfælde, naar Plantagen brændte, kunde den ødelagte Grund ikke dække Gjælden. Planteren var ruineret, og hans Kreditor ofte med ham. Ganske vist var Slaveriet afskyligt, og Samvittigheden maatte fordømme det; men det var ikke des mindre anerkjendt af Konstitutionen og beskyttet af Loven. Paabød ikke the fugitive slave law den offentlige Myndighed i de frie Stater at opsøge og arrestere de bortløbne Negere for at udlevere dem til deres Herrer? Slaven var efter Loven en Ejendom som enhver anden, og i denne Egenskab kunde han ikke frigjøres uden Erstatning. Han repræsenterede en Del af Kreditorernes Pant, og Retfærdigheden fordrede, at der blev taget Hensyn hertil.

Naar vi fra Syden gaa over til Norden, var ogsaa her det politiske Spørgsmaal indviklet i et finansielt, som var opstaaet af Udgifterne til Krigen og bestemt til at spille en betydelig Rolle i den Udvikling, som forberedtes.

Den Gang det republikanske Parti kom til Roret i 1860, beløb Unionens og de enkelte Staters Gjæld sig i det hele til 1062 Mill. Kroner. I 1861 udbryder Krigen; men man gjorde sig den Gang de samme Illusioner i de forenede Stater, som i Frankrig 1870; her som hist maatte sørgelige Erfaringer og blodige Ulykker til for at sprede dem. Man saae den Gang i New-York det samme Skuespil, som i Avgust 1870 opførtes i Paris. Der lød det: »On to Richmond!« (Afsted til Richmond!), ligesom paa Boulevarderne i Paris: »Til Berlin!« Pøbelen er den samme overalt! Man mente i Nordstaterne, at Krigen vilde være af kort Varighed; for hurtig at faa Ende paa den forlangte Præsident Lincoln nogle Millioner Kroner og nogle Tusende

Soldater, men han fik Brug for Milliarder og over en Million Soldater.

I 1862 fik man Øjnene op; i 1863 var der allerede brugt mellem 7 og 8 Milliarder. Sydstaterne vaklede under de gjentagne Angreb; deres bedste Generaler, deres tapreste Soldater vare faldne, deres Hjælpekilder vare udtømte, de begyndte at mangle baade Penge, Vaaben og Folk; men for at tilføje dem et fuldstændigt Nederlag behøvedes en sidste kraftig Anstrængelse; Præsidenten og Kongressen fordrede den af en svækket Kredit, af en halv ødelagt Befolkning, og fik den. Ved Hjælp af Laan, Papirspenge og Anvisninger paa Statskassen tilvejebragtes yderligere 5 Milliarder. Sydstaterne bukkede under, men Unionens Gjæld havde naaet den umaadelige Højde af 10 Milliarder Kroner, og Papirspengenes Kurs var saa lav, at 100 Kroner i Guld vilde have svaret til 325 i greenbacks.

Et vanskeligt Værk forestod det republikanske Parti: at afskedige Hæren, omorganisere Styrelsen af de overvundne Sydstater og gjøre det umuligt for dem at gjenoptage Kampen, klare Gjælden og hæve Papirspengenes Kurs. Hærens Aftakning gik for sig uden Vanskelighed; de Forholdsregler, som Sejrherrerne toge lige over for Sydstaterne, have vi allerede omtalt; nu stod altsaa kun det finansielle Spørgsmaal tilbage at ordne. Chase, som den Gang var Finansminister, overvandt med Dygtighed de første Vanskeligheder; støttet af Præsidenten og Kongressen indrettede han Nationalbanker, som vare bestemte til efterhaanden at hæve Papirspengenes Kurs og at inddrage den betydelige Mængde Statskasse-Anvisninger, som vare i Omløb. Dog indskrænkede deres Rolle sig ikke alene dertil. Støttede af det herskende Parti, dirigerede af dets Tilhængere, administrerede af dets finansielle Notabiliteter, maatte de nødvendigvis gjøre fælles Sag med dette og tjene dets Interesser, paa samme Tid som de opretholdt dets Over-

legenhed og organiserede en udstrakt Indflydelse over hele Landet.

De store Kapitalers Medvirkning i Politiken er ikke noget nyt i Amerika, hvor man ikke har glemt Kampen imellem Præsident Jackson og de forenede Staters Bank. Denne, som var grundet i 1790 af Alexander Hamilton og bestemt til at opbevare Statskassens Beholdninger, var nøje forbunden med det føderative Parti og stillede betydelige Pengeforskud til dets Disposition, hver Gang der var Valg. I 1829 optraadte Andrew Jackson (der to Gange var Præsident for de forenede Stater) for første Gang som Kandidat; han gjaldt, ikke uden Grund, for en personlig Fjende af Banken, hvis politiske Modstander han var. Ved Hjælp af de største Anstrængelser lykkedes det Banken at hindre hans Udnævnelse af Valgforsamlingen; men da ingen af Kandidaterne havde erholdt Majoritet, blev Repræsentantkammeret anmodet om at dømme, og det valgte Andrew Jackson.

Old Hickory (det gamle Valnøddetræ) tilgav lige saa lidt sine Fjender, som han glemte sine Venner. Bankens Privilegium udløb i 1836, og i 1832 ansøgte og fik den af Forsamlingen en Fornyelse af sit Patent; men Præsidenten nedlagde sit Veto derimod og fik de fleste Stemmer i Kongressen for sig. Banken ventede da med at gjøre et nyt Forsøg, til Andrew Jackson var gaaet af; men det lykkedes ham at blive gjenvalgt i 1832, og denne Gang tøvede han, til Trods for Kongressens og Kabinettets Modstand, ikke med at fratage Banken hele Statskassens Beholdning. Dette uventede Skridt fremkaldte en finansiel Panik; Kongressen protesterede; to Mordforsøg fandt Sted mod Præsidenten; men til Trods for den almindelige Harme og Fortvivlelse holdt Jackson ud. Senatet voterede en Beslutning om, at Præsidenten havde overskredet sin Myndighed og krænket Lovene, Jackson forblev urokkelig, og tre Aar senere tilbagekaldte Kongressen efter Bentons Forslag denne Beslutning

og vedtog, at den skulde udslettes af Registret over Forhandlingerne. De forenede Staters Bank blev nedlagt og erstattet af den nuværende Ordning af Statskassen.

Nationalbankerne, som ere et Værk af Chase og Lincoln, frembyde kun en fjærn Lighed med den, hvis Historie vi her i korte Træk have givet, men ogsaa de ansaas af det republikanske Partis Modstandere for Redskaber til Valgbestikkelser. Den offentlige Mening kommer i Bevægelse; i Kongressen og i Pressen blive de voldsomt angrebne og heftig forsvarede. Denne Bevægelse, der støder sammen med den, som fremkaldtes ved Budskabet om Gjenoptagelsen af de kontante Udbetalinger, skaber et nyt Parti, som under Navn af greenbackers spiller en Rolle ved de sidste Valg og støtter Demokraterne med deres Stemmer.

Dette Parti fandt Tilhængere i begge Lejre, saa vel blandt Demokraterne som blandt Republikanerne. Signalet blev givet i Veststaterne, men Bevægelsen udbredte sig mod Nord som mod Syd, og om man end, set fra et almindeligt Standpunkt, kan sige, at Demokraterne vare mere gunstig stemte for det end Republikanerne, er det dog alligevel sandt, at disse sidste flere Steder have sluttet sig til det ny Parti. Hvorfra komme disse greenbackers, og hvad ville de? De have laant deres Navn fra de Papirspenge, som bleve satte i Omløb under Krigen. Man kaldte dem greenbacks (grøn Ryg), fordi de vare stemplede paa grønt Papir, og dette Øgenavn listede sig efterhaanden fra den daglige Tale ind i Børssproget og blev til sidst optaget i den offentlige Stil. Da Regeringen havde været nødt til at udstede en umaadelig Mængde greenbacks i de vanskelige Tider, blev Resultatet, at Sølv og Guld, som var det eneste, hvormed man kunde betale Kjøb i Udlandet, aldeles ophørte at være i Omløb. Papirspengene, som ikke kunde bruges uden for de forenede Stater, bleve den gangbare Mønt, og man udstedte Sedler paa 25 Centimer og paa 50 Centimer til den daglige Handel. Da Krigen var endt, kom

Guld og Sølv langsomt tilbage, men kun for strax at blive opslugt af Tolden. Paa den ene Side havde Folk vænnet sig til greenbacks, paa den anden Side begunstigede det store Antal Penge, som tilsyneladende var i Omløb, i høj Grad Spekulationer og skabte et Skin af Velstand. Sedlernes lave Kurs bragte Arbejdslønnen og Varepriserne til at stige, og Arbejdet syntes bedre betalt uden i Virkeligheden at være det; men da Papirspengenes Kurs efterhaanden steg og stræbte efter at nærme sig til Pari, fulgte deraf en virkelig Fordel for Arbejderne, Landmændene, Haandværkerne, kort sagt for alle dem, der leve af deres daglige Arbejde, og det gjør Flertallet. De spekulerende stode sig imidlertid ogsaa derved, Bankerne vare overfyldte mad greenbacks og gave Laan til nedsatte Renter. I Ly af en beskyttende Tarif benyttede man sig af en udbredt Kredit og en livlig Pengecirkulation til overalt at anlægge Fabrikker.

Det var imidlertid nødvendigt at vende tilbage til mere rigtige Begreber, og Regeringen, som længtes derefter, forfulgte med Iver sit Maal: at inddrage Papirspengene og gjenindføre de kontante Udbetalinger. Disse Overgange ere aldrig uden Fare, hvor forsigtig man end bærer sig ad. Efterhaanden som man nærmede sig den fastsatte Termin, blev Krediten mere indskrænket, og Papirspengene sjældnere; Virkningen forsvandt tillige med sin Aarsag, og det ringe Omløb dannede en stærk Modsætning til de foregaaende Aars Overflod. Man kunde ikke fatte, hvorfra denne Mangel kom netop nu, da Urolighederne vare forbi, og der tilsyneladende herskede stor materiel Velstand. Nøden greb om sig lidt efter lidt, og for første Gang saae man de indvandrede Evropæere rejse hjem for dér at søge Arbejde, da de ikke kunde faa det i Amerika. I Kalifornien opvakte Tilstrømningen af Kinesere alvorlige Uroligheder og gjorde Irlænderne og Tyskerne arbejdsløse, ja selv i Massachusetts afskedigede de store Skotøjsfabrikker deres hvide Arbejdere og tilkaldte Kinesere for at indtage deres Plads;

deres første Indvandringsforsøg i 1870 var lykkedes, og siden den Tid tiltog deres Antal stadig. Det Exempel, som Fabrikanterne i North-Adams havde givet, og det Resultat, de havde opnaaet, tiltrak sig Opmærksomheden, og mange Fabrikejere nedsatte Arbejdslønnen med den Hensigt i Tilfælde af Strike at ansætte asiatiske Arbejdere i Steden for de mere fordringsfulde og mindre medgjørlige Evropæere.

Det socialistiske Parti var ikke ledigt. Det er i saadanne ulykkelige Tider, at det samler Tilhængere, og i det Tryk, der hviler paa alle, søger det Midler til at erobre Magten og anvende sine Trossætninger. I de forenede Stater ligesom i Evropa tro Socialisterne, eller lade som de tro, paa disse Sætningers Kraft og paa Statens Almagt; Staten er en Inkarnation af Guddommen, som kan alt, selv det umulige, er i Stand til at dekretere Velstand og Overflødighed; men den vil det ikke eller vover ikke at ville det. Det Program, som de ønske at paatvinge Regeringen, bestaar i to Ord, som gjenlyde paa deres Møder, prale i deres Blade og give et nøjagtigt Begreb om deres økonomiske Kundskaber: Fiat money! (der maa skaffes Penge!)

Partiet greenbackers har laant dette Løsen af Socialisterne uden dog deraf at drage de samme urimelige og strænge Slutninger, som de. Partiets Mening er, at Inddragelsen af greenbacks og Gjenindførelsen af kontant Betaling er en forhastet og utidig Forholdsregel, at Landet er vant til denne Betalingsmaade, at Sølv- og Guldpenge ere sjældne, og at man ved det formindskede Pengeomløb lammer Industrien i samme Øjeblik, som den har taget et stort Opsving. Socialisterne derimod proklamere, at Staten har Ret til at skabe Penge og til at mangfoldiggjøre dem i det uendelige; forgjæves indvendes der, at Sedler ikke ere Penge, men kun et Løfte om at betale i Penge, lige saa lidt som Salget af en Ejendom er Jorden selv, men en For-

pligtelse til at udlevere et bestemt Stykke Grund; at man paa denne Maade kunde multiplicere Statens Ejendom uden at lægge en Centime eller en Stump Jord til det, som den i Virkeligheden besidder. Paa alle disse Indvendinger svare de kun: Fiat money og opfordre Regeringen til at handle og ikke diskutere.

II.

Under disse Omstændigheder aabnedes Valgperioden i 1878. Tredive Stater bleve kaldte til at skride til de almindelige Valg og til at afgjøre, om Republikanerne eller Demokraterne skulde faa Flertallet i Kongressen. Intet af de andre afvigende Partier var i Stand til at kæmpe om Magten, de optraadte kun i Kampen som Hjælpetropper, om hvilke man stredes i de to Lejre, som ene talte Regeringsmedlemmer blandt deres Tilhængere, som vare godt organiserede og styrede af udmærkede Statsmænd. Republikanerne havde det Fortrin, at de i 18 Aar havde været i uomtvistet Besiddelse af Herredommet; deres Sejre havde omgivet dem med en vis Prestige, og endelig havde de et bestemt Program eller, som man siger i Amerika, en anerkjendt platform; men paa den anden Side havde de under deres Udøvelse af Herredømmet opbrugt deres Illusioner; mange, hvis ærgjerrige Forhaabninger vare blevne skuffede, vare imod dem, man mindedes deres uforsonlige Politik lige over for Sydstaterne, og især virkede det almindelige Tryk, som de vel ikke vare Skyld i, men dog bare Ansvaret for, til deres Skade. Desuden bebrejdede man dem, at de havde begaaet mange Overgreb, at det militære Budget var alt for stort, og at de havde stillet Tropper til Disposition for de republikanske Guvernører, som vare udnævnte i Sydstaterne, og som ikke formaaede at hævde deres Myndighed uden at støtte sig til den væbnede Magt. Hvad angaar de Beskyldninger for Underslæb og Valgbestikkelser, som

Demokraterne rettede mod deres Modstandere, ere de ulykkeligvis alt for almindelige og vel begrundede i de forenede Stater, til at man skulde lægge saa megen Vægt paa dem, som de fortjene, eller anse dem for udelukkende at tilhøre ét Parti. Det er en Krigsmaskine, som Oppositionen ufravigelig retter mod sine Medbejlere, og som disse med samme Ret og samme Held vende mod de andre, naar Begivenhederne bringe dem til Roret.

Denne Gang gave imidlertid Omstændighederne disse Beskyldninger en usædvanlig Betydning. Præsidentvalget i 1876 havde vakt megen Bevægelse; der havde stillet sig to Kandidater: R. B. Hayes, støttet af det republikanske Parti, og S. J. Tilden af det demokratiske. Hayes var bleven valgt med 185 Vælgerstemmer mod 184; men naar man tilføjede de almindelige Stemmer, havde Hayes 4,033,950 Stemmer, men Tilden 4,284,757, altsaa en Overvægt af mere end 156,000. For at forklare denne Modsigelse, maa det oplyses, at hver Stat til Præsidentvalgene skal afgive et vist Antal Stemmer, som varierer efter Befolkningens Antal fra 3 til 35. Det er disse Stemmer, i alt 369, som afgjøre Valget; men hvis man tager Hensyn til de Stemmer, som falde paa hver Valgmand, kan man, som det var Tilfældet i 1876, se en Præsident gaa af med Sejren med én Stemmes Overvægt, medens han har over 150,000 almindelige Stemmer færre end sin Medbejler. Det almindelige Indtryk i de forenede Stater er, at det demokratiske Partis Kandidat i Grunden havde Majoriteten, og at det kun ved Hjælp af umaadelige Bestikkelser lykkedes Republikanerne at faa Kongressen til at stadfæste og proklamere Valget af Hayes. Alligevel har Ønsket om at undgaa alt, hvad der kunde rokke Kongressens Myndighed, en saadan Magt, at Demokraterne indskrænkede sig til at protestere harmfuldt og opsatte deres Hævn til 1880.

Anførerne for det demokratiske Parti fulgte en klog Politik ved at handle saaledes. Hayes's tvivlsomme Valg

rokkede deres Modstanderes Anseelse. For første Gang siden 1860 havde Demokraternes Kandidat Majoriteten i de almindelige Stemmer. Den offentlige Mening vendte sig til dem; men det var ikke nok at erobre Herredømmet; for at bruge det maatte de tillige have Majoritet i begge Kamrene. De havde allerede Overvægten i Repræsentantkammeret, hvor de talte 155 Medlemmer mod 136; men i Senatet vare de i Minoritet: 39 Republikanere, 36 Demokrater og en uafhængig. Da Kongressen bestod af Senatorer og Repræsentanter, havde de Magten her og lammede Regeringens Handlekraft, som udtømte sig i kraftesløse Anstrængelser. De gjorde Regning paa ved Valgene i 1878 at opnaa Majoritet i Senatet, forøge den, de allerede havde i Kammeret, og saaledes begynde Valgkampene i 1880 under gunstige Omstændigheder. Imidlertid iagttoge de Begivenhederne, opflammede de Angreb, som bleve gjorte paa Nationalbankerne, der af Folkehadet betragtedes som den første Anledning til den voxende Nød, og fulgte med Opmærksomhed Opinionens Opvaagnen i Sydstaterne, som de hjalp med at fri sig for det militære Aag, der tyngede paa dem, og som desuden led under en skrækkelig Epidemi.

Den gule Feber hærgede Missouri, Tennessee, Louisiana og udbredte sig i de tilgrænsende Stater. Misfornøjelsen steg hos denne Befolkning, der lige siden Borgerkrigen havde været saa ulykkelig, og den fælles Fare bragte de to fjendtlige Racer til at nærme sig hinanden. I Syden var det republikanske Parti magtesløst, og dets Stilling uholdbar. Det var kun ved Hjælp af Tropperne, at det havde naaet at blive indpodet og organiseret her. Denne Tingenes Tilstand kunde ikke vedvare, Repræsentantkammeret indskrænkede Krigsbudgettet og opfordrede Regeringen til at lade Tropperne rømme de Stater, som de havde besat: Hæren, sagde de, burde ikke være et Redskab for Regeringens Politik; det var paa Tiden at opgive dette forklædte Belejringssystem, som stred mod Lovene og For-

fatningen; Republikanerne roste sig af at have omorganiseret Syden; vel, nu skulde man snart faa Resultaterne at se, og dersom det var sandt, som de paastode, at Sydstaterne sluttede sig til deres Politik, var det passende at gjøre Ende paa dette vilkaarlige, unyttige og hidtil ukjendte Regimente.

I Grunden vidste alle Besked med Sandheden, og det republikanske Parti kjendte godt de fjendtlige Følelser, som næredes for det i Syden. Imidlertid antoge Republikanerne, at Troppernes Bortgang vilde give Signalet til en Kamp mellem Negerne og deres fordums Herrer, og at de Voldsomheder, som vilde blive begaaede paa begge Sider, vilde vise Berettigelsen af de Forholdsregler, de havde taget, og tillade dem paa ny at okkupere Sydstaterne. De glemte at tage Hensyn til Tidens mildnende Magt, til de Baand, som Epidemien havde knyttet mellem Racerne, og til den Indflydelse, som de hvide endnu havde over dem, der saa længe havde været deres Trælle, og som, skjønt de nu vare frigjorte for Aaget, ikke des mindre bevarede et Grundlag af Respekt for deres fordums Herrer. Den intelligenteste Del af Negerne indsaa, at ingen tænkte paa at bringe dem tilbage til deres tidligere Stilling, og at Slaveriets Tid var forbi. De sorte havde, for at tjene deres Brød, givet sig i Tjeneste hos deres tidligere Herrer som frie Arbejdere, og ved denne daglige Omgang vare mange Fordomme blevne nedbrudte. Aarene gik: de hvide, som vare halvt ødelagte af Krigen, forsøgte møjsommelig at rejse sig igjen og behandlede Negerne skaansomt og hensynsfuldt, da de vidste, at uden deres Hjælp vilde Plantagerne blive liggende udyrkede. De to Racer vare fordømte til at leve Side om Side, nyttige og nødvendige for hinanden. Erfaringen viste det: den Gang Krigen var endt, havde mange Slaver forladt Syden, hvor de ikke troede sig i Sikkerhed; de havde begivet sig til Nord- og Veststaterne, for her at søge Arbejde; men paa den ene Side kunde de daarlig taale det kolde Klima,

og paa den anden Side følte Nordamerikanerne, til Trods for deres platoniske og menneskevenlige Sympathier, en bestemt Modbydelighed for at komme i Berøring med de frigjorte Slaver. Lidt efter lidt vendte disse tilbage til Syden det Arbejde, som Planterne tilbøde dem, vare de vante til, Troppernes Nærværelse beroligede dem, og det almægtige republikanske Parti tog dem under sin Beskyttelse, bejlede til deres Stemmer og smigrede sig med at knytte dem fast til sig ved Taknemmelighedens, Fordelens og Frygtens Baand.

Det overvundne og underkuede demokratiske Parti i de tidligere Slavestater forholdt sig rolig, men ventede paa, at deres Modstanderes Misgreb og en Svingning i den offentlige Mening i Nord- og Veststaterne skulde tillade det at løfte Hovedet. Det kunde ikke give Signalet; men det sørgede for at benytte Begivenhederne og søgte at vinde de sortes Venskab. For at naa det maatte mange Fordomme nedbrydes, megen virkelig eller paatagen Frygt bekæmpes, og der maatte strides med den republikanske Presse, som med Behændighed benyttede de ubetydeligste Hændelser til atter at vække det fjendtlige Sindelag. Kampen var lang og vanskelig; men Demokraterne, der havde dygtige Førere i de begavede Mænd Bayard, Randolph, Lamar, Hill, opnaaede lidt efter lidt at gjenvinde det Terrain, som de havde tabt ved Krigen. Da Tropperne trak sig tilbage, og de hvide og Negerne vare alene lige over for hinanden, grebe de første Lejligheden til højt og lydelig at bekjendtgjøre, at de ønskede at holde Fred, til atter at fralægge sig de Hensigter, som man beskyldte dem for, og til at erklære, at naar Syden fordrede sine gamle Rettigheder, skete dette ikke for atter at bringe Slavespørgsmaalet paa Bane.

Til disse offentlige Erklæringer kom desuden en virksom, privat Propaganda. Planterne bestræbte sig for at bevise Negerne, at det var til deres egen Fordel at gjøre fælles Sag med dem, at Sydens Velstand vedkom alle, at

de hvides Ødelæggelse vilde drage deres med sig, og at Republikanerne ikke havde anden Hensigt med at opflamme Striden imellem dem end at bringe dem til Bettelstaven og gjøre dem aldeles magtesløse. Beskyttelsestolden, som var Skyld i, at Sydstaterne maatte betale Tribut til Fabrikkerne i Nordstaterne, voldte, sagde de, at det hver Dag blev vanskeligere at leve. Skatterne forøgedes, Krediten indskrænkedes, og under den skrækkelige Epidemi manglede man Hjælp til at pleje de syge og begrave de døde. Kvinderne i Syden udfoldede al deres Dygtighed, Opfindsomhed og virksomme Godgjørenhed for at samle de vaklende Stemmer om deres Fane, for at løsrive dem, som af egennyttige Bevæggrunde havde sluttet sig til Republikanerne, og for at forene de spredte Kræfter. Deres Løsen var: A solid south (et fast Syden)! De fordrede Sammenhold i den Valgkamp, som forberedtes, og ved hvis Slutning de skimtede Republikanernes Nederlag og, i Forbindelse med Demokraternes Sejr, Begyndelsen til den Hævn, som de aldrig havde opgivet.

Præsidentvalget i 1876 havde oplyst dem om, hvor vidt de vare naaede. I 1872 havde den republikanske Kandidat, General Grant, sejret over sin Medbejler med mere end 700,000 Stemmers Overvægt; kun i Kentucky, Missouri, Texas, Georgia og Tennessee havde det demokratiske Parti vundet en ubetydelig Majoritet paa 75,000 Stemmer. I 1876 begyndte Forandringen i Stemningen tydelig at vise sig; alle Sydstaterne stemte til Fordel for det demokratiske Parti, i Indiana, New-Jersey og New-York havde Valgene samme Udfald, og medens H. Greeley i 1872 kun havde kunnet naa at samle 2,834,000 Stemmer, opnaaede Tilden i 1876 4,284,000.

Veststaterne og Ny-England vare paa det republikanske Partis Side; det herskede uindskrænket i Boston og Massachusetts, og i Kansas, Iowa, Vermont og Maine havde det en knusende Overvægt; men betydningsfulde Symptomer

spaaede en mulig Forandring. Pengespørgsmaalet gav paa én Gang Anledning og Lejlighed dertil; Indiana og Illinois gjorde Begyndelsen, og det var her, i Unionens to rigeste agerdyrkende Stater, at Partiet greenbackers opstod. Det synes ved første Øjekast besynderligt, at Veststaterne, som vare befolkede med uafhængige og oplyste Landmænd og nøje forbundne med det republikanske Parti, skulde erklære sig imod Gjenindførelsen af kontant Betaling og optræde som Forsvarere og Talsmænd for en socialistisk Sætning; men der var særegne Grunde dertil. Under Borgerkrigen og i de efterfølgende Aar havde Landmændene i Vesten afsat deres Produkter til fordelagtige Priser; Jordens Værdi forøgedes, Overflodigheden af Papirspenge og Letheden ved at skaffe Kredit foraarsagede livlige Spekulationer, Landmændene fulgte det Instinkt, som altid driver Grundejere til at udvide deres Ejendomme, og kjøbte de omliggende mindre Gaarde, hvis Ejermænd lode sig forføre af de stigende Priser til at sælge, og Resultatet blev, at Kjøberne gjorde Gjæld. I Veststaterne varierer Renten af Penge fra 7 til 10 Procent; for at betale disse Renter maatte Landmændene producere meget og sælge det dyrt; men da Høsten faldt uheldig ud, formindskedes deres Hjælpekilder. Ejendommene, som vare behæftede med Laan, kunde ikke dække Renterne og afbetale Kapitalerne; Priserne sank betydelig, og paa samme Tid bleve Sedlerne efterhaanden inddragne, og Penge sjældne. Bankerne, som havde givet Forskud, bleve forskrækkede over at se deres Panter tabe i Værdi og fordrede Udbetalingen af deres Kapitaler, hvorved de fremskyndede den uundgaaelige Krisis. Deraf opstod en dobbelt Strømning af Uvilje mod Bankerne og Fjendtlighed mod Regeringens finansielle Forholdsregler. Man fordrede, at Papirspengene skulde beholdes; disse greenbacks havde skabt en Velstand, der ligesom de selv kun var et Skin; de kostede intet at skaffe til Veje, de cirkulerede med Lethed, og man begreb ikke,

hvorfor Regeringen vilde lukke for denne uudtømmelige Kilde og volde en stadig tiltagende Mangel.

Republikanerne begik den Fejl, at de ikke fra først af fattede denne Bevægelses Betydning og ikke fulgte en klar politisk Plan. De ansaa det for en forbigaaende Uenighed og troede at kunne faa Bugt med den ved at vinde Tid. Nogle af Partiets indflydelsesrige Mænd bleve endogsaa revne med af Folkestemningen og stemte for at beholde Papirspengene og nedlægge Nationalbankerne; Regeringen holdt imidlertid med Bestemthed fast ved sin Beslutning og ansatte den 1ste Januar 1879 til at indføre den kontante Betaling. Demokraterne benyttede sig med Snildhed af disse Spaltninger. Uden absolut at antage greenbackernes og Socialisternes Løsen Fiat money optraadte de som Modstandere af Magthavernes finansielle Planer, ligesom de allerede vare deres Fjender i politisk Henseende, og angrebe heftig Nationalbankerne; de droge Fordel af Spliden i det republikanske Parti og løsrev dem af dets Tilhængere, hvem Egennytte eller Uvilje bragte til at gjøre fælles Sag med Demokraterne.

Ohio og Pensylvanien fulgte Bevægelsen i Indiana og Illinois og nærmede sig til Demokraterne; Syden havde de vundet, Vesten kom dem i Møde, og Staten New-York, Partiets Hovedkvarter, var sikker. Alene Norden og Ny-England gjorde heftig Modstand, og dér fandtes heller ingen demokratiske Kandidater, som havde tilstrækkelig Anseelse til at optage Kampen mod Republikanerne. Da skete der i selve Boston et storartet Frafald, som samlede Resterne af det demokratiske Parti om en hidtilværende Republikaner, der før havde været Gjenstand for Demokraternes brændende Had. General Butler, »New-Orleans-Manden«, som han kaldtes til Minde om den Soldaterraahed, hvormed han havde behandlet denne ulykkelige By under Borgerkrigen, skilte sig paa en opsigtvækkende Maade fra det republikanske Parti og opfordrede Demokrater, greenbackers og

Socialister til at støtte hans Kandidatur til Posten som Guvernør i Massachusetts.

Butler havde dog et højere og fjærnere Maal; han tragtede efter at blive Præsident i de forenede Stater. Dygtig og dristig Politiker, snarraadig og samvittighedsløs saae han klart det republikanske Partis tiltagende Svaghed; han havde langsomt og forsigtig forberedt sit politiske Omslag og ventede kun paa et belejligt Øjeblik for at erklære sig. Hans Indflydelse i Massachusetts, hvis Repræsentant i Senatet han flere Gange havde været, var betydelig; men han dulgte ikke for sig selv, at den især skyldtes de Tjenester, han havde víst det republikanske Parti. Han vidste, at han ikke alene var frygtet, men ogsaa hadet af Aristokratiet i Boston, der betragtede ham som en Parvenu. Boston, som gjærne kalder sig selv »det nye Athen«, er af alle amerikanske Byer den mest exklusive, den mest puritanske, men ogsaa den mest intelligente. Kunster og Videnskaber holdes højt i Ære, og de gamle Familier udøve en Indflydelse og bevare en Anseelse som intet Sted i de forenede Stater. Benjamin Butler hørte ved Fødselen til de lavere Klasser; hans Uformuenhed havde ikke tilladt ham at besøge Harvard-Universitetet, hvor unge Mennesker af bedre Stand i Massachusetts pleje at blive opdragne; han studerede i Lowell og delte sin Tid mellem Skolen og et Haandværk, som han drev for at tjene sit Brød. Da han var bleven Sagfører, saae han sig, til Trods for sin gode Examen og sin begyndende Berømmelse, udelukket fra en Verden, som han ikke tilhørte. Hovmodig og ærgjerrig, som han var, følte han sig krænket og optraadte fra nu af som de lavere Klassers Advokat og Forsvarer og som Modstander af Beacon-Hills Pengearistokrati, der samlede alle Korporationer i Boston under sig og var eneherskende i Bestyrelsesraadene, i Forsikrings-, Brand- og Jærnbane-Selskaberne og hvilke andre, der fandtes i Byen. Dette rige og mægtige Aristokratis fordelagtige Forretninger gik

i Arv fra Fader til Søn; dets Anseelse og politiske Indflydelse, som blev støttet af betydelige Kapitaler, sikrede det et uindskrænket Herredømme. Kun ved dets Hjælp naaede man Rigdom, Berømmelse, Magt, og de, som ramtes af dets Ostracisme, havde intet andet at gjøre end andensteds at opsøge et mindre exklusivt Samfund. Det gjorde imidlertid Butler ingenlunde; han optog uden Betænkning Kampen, angreb disse Korporationer, paatog sig Sager at føre for de Interesser, som de havde krænket, og tvang dem flere Gange til Skadeserstatning. Han anklagede dem for at blande sig i Valgene, for at øve Tryk paa deres talrige Klienter og paa de fattige Klasser, og optraadte som Forkæmper for Folkets Rettigheder. Til Trods for en heftig Modstand blev han i 1853 af det demokratiske Parti, som han den Gang tilhørte, valgt til Medlem af den lovgivende Forsamling i Massachusetts, og i 1859 lykkedes det ham at blive valgt til Kongressen. Under Borgerkrigen brød han aabenlyst med sit Parti og gik over i Republikanernes Rækker, hvis Sejr han betragtede som sikker. Som Brigadegeneral i Statens Milits tog han en virksom Del i Krigsbegivenhederne og blev efterhaanden militær Guvernør i Baltimore, over Fortet Monroë og til sidst i New-Orleans. Da Krigen var endt, udnævnte det republikanske Parti ham til Medlem af Kongressen.

Til Trods for sin store personlige Formue og sin høje politiske Stilling havde Butler ikke glemt sin Ungdoms Had og Bitterhed mod Aristokratiet i Boston, men vedblev at være fjendtlig sindet imod det og optraadte som en Slags Folketribun, myndig og egenmægtig. Hans fordums Modstandere havde heller ikke skiftet Sind og bebrejdede ham med Bitterhed, at han under Krigen havde beriget sig ved Underslæb. Sandheden er, at Butler, den Gang New-Orleans var bleven besat af Admiral Farraguts Flaade, havde erklæret de Skibe, som laa i Havnen under konfødereret Flag, for Krigsbytte; han lod saaledes under Navn af Prisepenge

over 4 Millioner Kroner uddele blandt Eskadrens Officerer og Matroser og fordrede og erholdt for sin Part omtrent 350,000 Kroner. Hans Virksomhed som Advokat havde ogsaa indbragt ham betydelige Summer, og man anslog hans Formue til flere Millioner.

Saaledes var den Mands Fortid, som nu paatog sig at rejse det demokratiske Parti i Massachusetts, der hidtil havde været i Hænderne paa Republikanerne, at overtage Styrelsen af denne Stat som Guvernør og at optræde som Kandidat til Præsidentskabet i de forenede Stater. Det var paa et offentligt Møde i Lowell den 30te Avgust 1878, at Butler aabenlyst forkyndte sine Planer om at samle Demokrater, greenbackers og Socialister under én Fane for i Spidsen for dem at bekæmpe Republikanerne, der betragtede ham som en af deres sikreste Tilhængere. Vi ville tillade os nøjere at gaa ind paa Enkelthederne ved Valgkampen i Massachusetts, som Butlers Berømthed og dristige Omslag give en særlig Interesse, og som desuden bedre end nogen anden synes os at sammenfatte, hvad der foregik i enhver af de Stater, hvor der blev holdt almindelige Valg. Om end Kampen rasede alle Vegne, om end de samme Lidenskaber overalt vare med i Spillet, var der dog intet Sted, hvor de viste sig med mere Tydelighed eller vakte større Opsigt.

(Sluttes.)

S. M.

Napoleon Bonaparte*).

Et Portræt

fra Fyrst Metternichs Pen.

(1820).

Blandt de Personligheder, som have indtaget en uafhængig Stilling over for denne overordentlige Mand, er der faa, som have staaet i saa nær Berøring og haft saa direkte Forbindelser med ham, som jeg.

Min Mening om Napoleon er ikke undergaaet nogen Forandring under de forskjellige Omskiftelser i vore Forbindelser. Jeg har set og studeret ham midt i hans største Glans; jeg har set og fulgt ham i hans Nedgang, og hvor ofte han end har søgt at føre mig bag Lyset med Hensyn til sig, hvad der ved mange Lejligheder kunde have sin store Interesse for ham, er det dog aldrig lykkedes ham.

*) Blandt Fyrst Metternichs efterladte Papirer findes ogsaa en Række Skitser af berømte samtidige, og hvorvel disse naturligvis hverken kunne være udtømmende eller gjøre Fordring paa at give en upartisk Dom, maa det dog altid have sin store Interesse at gjøre Bekjendtskab med den berømte Statsmands Bedømmelse af de ledende historiske Personligheder blandt hans Samtid, og „Historisk Arkiv“ vil derfor efterhaanden meddele de vigtigste af disse Skitser. Begyndelsen gjøres herved med foreliggende (se: „Aus Metternich's nachgelassenen Papieren“ I, 275—91; — skreven paa Fransk), der tilmed danner en passende Indledning til den følgende Afhandling.

Jeg kan altsaa smigre mig med at have grebet hans væsentligste Karaktertræk og at have bedømt ham med Upartiskhed, medens den umaadelige Majoritet af hans samtidige endnu kun som gjennem en Prisme se baade de glimrende og de mangelfulde og mørke Sider ved en Mand, hvem Begivenhedernes Magt i Forbindelse med hans fremragende individuelle Egenskaber hævede til en Vælde, som er exempelløs i den moderne Historie.

Begavet med en sjælden Kløgt og en utrættelig Udholdenhed til at høste, hvad et halvt Aarhundredes Begivenheder syntes at have forberedt til Gunst for ham; besjælet af en Herskeraand, der var lige virksom og klart skuende, hurtig til at vurdere alle de Midler, som de øjeblikkelige Forhold indrømmede hans Ærgjerrighed, og begavet med en vidunderlig Behændighed til at vende andres Fejl og Svagheder til sin Fordel, blev Bonaparte ene tilbage paa en Valplads, som blinde Lidenskaber og vilde eller vanvittige Partier i ti Aar havde gjort hverandre stridig. Da han sluttelig konfiskerede hele Revolutionen til sin udelukkende Fordel, forekom han mig fra dette Øjeblik som det Centrum, hvorpaa en Iagttagers Blikke ufravendt maatte fæste sig, og min Udnævnelse til Sendemand i Frankrig (Juli 1806) gav mig i saa Henseende en fortrinlig Lejlighed, som jeg drog Omhu for ikke at forsømme.

En Bedømmelse paavirkes ofte af de første Indtryk. Jeg havde aldrig set Napoleon før den Avdiens, han gav mig i Saint-Cloud, for at jeg kunde overrække mine Kreditiver. Jeg traf ham staaende midt i en af Slottets Sale sammen med Udenrigsministeren og sex Medlemmer af hans Hofpersonale. Han var iført Gardeinfanteriets Uniform og havde Hatten paa Hovedet. Denne sidste Omstændighed, der i enhver Henseende var upassende, siden det ikke var nogen offentlig Avdiens, slog mig som en Fordringsfuldhed, der var ilde anbragt og smagte af Lykkeridderen, og bragte mig et Øjeblik til at tænke paa, om jeg ikke ogsaa skulde

bedække mit Hoved. Jeg debuterede imidlertid med en kort Tiltale, hvis sammentrængte og precise Stil dannede en væsentlig Afvigelse fra dem, der vare blevne sædvanlige ved dette nye franske Hof.

Hans Fremtræden forekom mig at røbe Generthed, ja endog Forlegenhed, hans lille, firskaarne Figur, hans skjødesløse Holdning i Forening med hans desuagtet tydelige Forsøg paa at fremtræde imponerende, svækkede fuldstændig hos mig den Følelse af Storhed, som ganske naturlig forbandtes med Tanken om den Mand, der fik Verden til at skjælve. Dette Indtryk udslettedes aldrig ret af min Aand, og under de vigtigste Møder, jeg har haft med Napoleon til forskjellige Tider af hans Løbebane, foresvævede det mig stadig. Det er muligt, at dette Indtryk ogsaa har bidraget sit til at vise mig Manden, som han var, tværs gjennem de Masker, bag hvilke han forstod at dække sig. Bag hans Udfald, hans Vredes Udbrud, hans pludselige Interpellationer vænnede jeg mig til at se lige saa mange Scener, der vare forberedte, studerede og beregnede efter den Virkning, han vilde fremkalde hos dem, han samtalede med.

Hvad der i min Forbindelse med Napoleon, Forbindelser, som jeg lige fra min første Sammenkomst søgte at gjøre hyppige og fortrolige, hvad der, siger jeg, allerførst gjorde Indtryk paa mig, var den fremtrædende Kløgt og hans store Aandsklarhed. En Samtale med ham har altid for mig haft en Ynde, der er vanskelig at beskrive. I det han greb Æmnerne i deres Hovedpunkter og forbigik de unyttige Tillæg, i det han udviklede sin Tanke og ikke hørte op med at udarbejde den, før han havde faaet den fuldkommen klar og slaaende, i det han altid fandt det Ord, der passede paa Sagen, eller udfandt det, hvor Sprogbrugen endnu ikke havde skabt det, vare hans Samtaler altid fulde af Interesse. Han førte ikke en Samtale, men han talte; paa Grund af sin Tankerigdom og Lethed i at udtrykke sig forstod han altid med Behændighed at gribe Ordet, og en af hans sæd-

vanligste Vendinger var: »Jeg ser, hvad De vil; De ønsker at naa det og det Maal; velan, lad os da gaa lige til Sagen«.

Imidlertid hørte han ikke desto mindre ogsaa paa de Bemærkninger og Indvendinger, man henvendte til ham; han optog dem, debatterede eller gjendrev dem, uden nogen Sinde at opgive Tonen eller Gangen i en Samtale om Statssager, og jeg har aldrig følt den ringeste Forlegenhed ved at sige ham, hvad jeg antog for Sandheden, selv ikke, naar den var egnet til at vække hans Mishag.

Ligesom alt for hans Fatteevne var klart og bestemt, frembød der sig aldrig Vanskeligheder eller Usikkerhed, naar der skulde handles. Vedtagne Regler bragte ham ikke i synderlig Forlegenhed. I Praxis som under Diskussionen gik han altid lige løs paa sit Maal uden at standse ved Betragtninger, hvilke han behandlede som underordnede, og hvis Betydning han ofte ringeagtede. Den lige Vej til at naa det Maal, han havde for Øje, var den, han fortrinsvis valgte, og som han ogsaa fulgte lige til Maalet, saa længe intet opfordrede ham til at fjærne sig derfra; men uden at være en Træl af sine Planer forstod han ogsaa at give slip paa dem eller at modificere dem, fra det Øjeblik hans Synspunkt forandredes, eller naar nye Kombinationer gave ham Midler i Hænde til at naa dem paa en mere virksom Maade ad en forskjellig Vej.

Han havde kun ringe Kundskaber i videnskabelig Retning. Hans Tilhængere have været særlig ivrige for at skaffe den Mening Indpas, at han var en betydelig Mathematiker; hans Kundskaber i de mathematiske Videnskaber vilde dog ikke have hævet ham over nogen Officer, der, som han, var uddannet for Artilleriet; men hans naturlige Evner udfyldte Hullerne i hans Viden. Han blev Lovgiver og Statsstyrer, som han var en stor Hærfører, paa Grund af sit Instinkt alene. Hans Karakters Særpræg førte ham altid mod det positive; han afviste alle ubestemte Ideer,

han havde i lige Grad Afsky for Fantasternes Drømmerier som for Ideologernes Abstraktioner, og alt, hvad der ikke frembød sig for ham gjennem klare Synspunkter og med nyttige Resultater, behandlede han som tomme Paafund. Han vilde i Virkelighed kun indrømme Videnskabernes Betydning med Hensyn til de Kundskaber, som Sanserne formaa at kontrollere og verificere, altsaa kun anerkjende dem, som støtte sig paa Iagttagelser og Erfaringen. Derimod nærede han en dyb Foragt for det attende Aarhundredes falske Filosofi som for dets Filantropi. Blandt Koryfæerne i disse Retninger var Voltaire især en Gjenstand for hans Harme, og han drev denne Følelse saa vidt, at han ved enhver Lejlighed endog angreb den almindelige Opfattelse af denne Forfatters litterære Værd.

Napoleon var ikke ureligiøs i dette Ords sædvanlige Forstand. Han vilde ikke indrømme, at der nogen Sinde havde existeret et Menneske, som var Atheist i god Tro; han fordømte Deismen som en Frugt af en fræk Spekulation. Som kristen og Katholik vilde han kun indrømme den positive Religion en Ret til at beherske de menneskelige Samfund; han betragtede Kristendommen som Grundlag for al sand Civilisation, Katholicismen som den Gudsdyrkelse, der var mest egnet til at vedligeholde Ordenen og Roligheden i den moralske Verden, men Protestantismen derimod som en Kilde til Forvirring og Adsplittelse. Ligegyldig for sin egen Person med Hensyn til de religiøse Ceremonier havde han dog alt for megen Agtelse for dem til nogen Sinde at tilstede Spotterier over de Personligheder, der iagttoge disse Ceremonier. Det er muligt, at Religionen for ham mindre var en Følelsessag end Resultatet af en oplyst Forstand; men hvordan det nu end forholdt sig i saa Henseende i hans Indre, vogtede han sig vel for nogen Sinde at forraade sin Sjæls Hemmelighed. Hans Opfattelse af Menneskene concentrerede sig i en Idé, der — til al Ulykke for ham — havde fæstet Rod i hans Tankekreds

som en Grundsætning. Han var overtydet om, at intet Menneske, der var kaldet til at fremtræde paa den offentlige Skueplads eller blot indviklet i det aktive Livs Virksomhed, lod sig lede af eller kunde lade sig lede af nogen anden Bevæggrund end den blotte Interesse. Han benægtede ikke Dyden og Æren, men paastod, at hverken den ene eller den anden af disse Følelser nogen Sinde havde været den væsentlige Drivfjeder for andre Personligheder end dem, han behandlede som Drømmere, og hvem han derfor i sine Tanker frakjendte enhver fremtrædende Evne til med Held at tage Del i Samfundets Gang. Jeg har anvendt mange Øjeblikke til at diskutere denne Sætning med ham, da den virkede frastødende paa min Overbevisning, og jeg forsøgte at paavise ham dens Ugrundethed, i det mindste i det Omfang, hvori han anvendte den. Jeg har imidlertid aldrig været saa heldig at svække hans Overbevisning om dette Æmne*).

---

*) Hvad der her er udviklet om de lidet rosværdige Bevæggrunde, Napoleon underlagde alle menneskelige Handlinger, minder om den Dom, Montaigne har fældet over den berømte italienske Historieskriver Guicciardini. Følgende Citat kunde Ord for Ord passe paa Napoleon: „Jeg har lagt Mærke til, at hvor mange Aarsager og Virkninger, Bevæggrunde og Raadslagninger han bedømmer, henfører han aldrig en eneste til Dyden, Religionen og Samvittigheden, ret som om disse Dele vare aldeles udslettede af Verden; med Hensyn til alle disse Handlinger, hvor smukke de end tage sig ud i og for sig, henfører han dog deres Aarsag til en eller anden lastefuld Anledning eller til en eller anden Fordel. Det er dog umuligt at tænke sig, at der blandt hele det uendelige Antal Handlinger, han bedømmer, ikke skulde være en eneste, som var kommen i Stand ad Fornuftens Vej: ingen Fordærvelse kan have grebet Menneskene i en saadan Grad, at jo dog enkelte kunde være undgaaede Smitten. Dette faar mig til at befrygte, at han selv maa have Smag for en Smule Last, og at det maaske er hændet, at han har vurderet andre efter sig selv“. (Essai I, II chap. 10). Jeg tror et eller andet Sted at have læst, at Napoleon satte stor Pris paa Guicciar-

Han var begavet med en særlig Takt til at udfinde, hvilke Mennesker der kunde være ham nyttige. Han opdagede hurtig, fra hvilken Side han kunde drage Fordel af dem; i det han imidlertid aldrig forglemte at søge Pantet for deres Troskab i en beregnende Interesse, drog han Omhu for at knytte dem til sin egen Lykke ved at kompromittere dem saaledes, at enhver Tilbagevenden til andre Forpligtelser var dem afskaaren. Han havde særlig studeret Franskmændenes Nationalkarakter, og hans Livs Historie har bevist, hvor godt han havde forstaaet samme. Han betragtede særlig Pariserne som Børn og sammenlignede ofte Paris med den store Opera. Da jeg en Dag bebrejdede ham de haandgribelige Forfalskninger, hvoraf største Delen af hans Bulletiner vrimlede, sagde han leende til mig: »Det er ikke for Dem, at jeg skriver; Pariserne tro alt muligt, og jeg vilde kunne fortælle dem endnu ganske andre Ting, uden at de vilde undslaa sig ved at fæste Lid dertil«. Det hændtes hyppig, at han i sine Underholdninger hengav sig til historiske Diskussioner; disse Diskussioner røbede sædvanligvis et ufuldstændigt Kjendskab til Fakta, men ogsaa en overordentlig Kløgt til at vurdere Aarsagerne og forudse deres Følger. Han gættede saaledes mere, end

---

ardini. Sikkert er det i alt Fald, at han oprigtig beundrede Machiavelli. Skjønt disse tvende Forfattere nu ganske vist ere sande Børn af deres Tidsalder, er der dog den væsentlige Forskjel mellem dem, at den ene nøjedes med at afmale sine samtidiges almindelige Fordærvelse med Sandhedens hæslige Farver, uden at det dog lader, som om han giver sit Bifald til Kjende, medens den anden er den mest ivrige og uforskammede Panegyriker for selve disse Laster; alt, hvad man har gjort for at rense Machiavelli for denne Dadel, er kun et Væv af slette Sofismer; han var et Barn af sin Tid, det er alt, hvad man kan sige til hans Forsvar. — (Hvor vidt Fyrst Metternich alligevel har ganske Ret i denne sin strænge Fordømmelsesdom over Machiavelli, turde vel være et stort Spørgsmaal; vore Læsere henvises i øvrigt til Afhandlingen Machiavelli, Hist. Arkiv 1879 I, 118 og flg.)

han vidste Besked med, og i det han saaledes laante Personerne og Begivenhederne Farve fra sin egen Aand, forklarede han dem paa en aandrig Maade. Da han altid kom tilbage til de samme Citater, maa han af et lille Antal Værker, og navnlig af Haandbøger, have øst sit Kjendskab til de mest fremtrædende Dele af Oldtidens og Frankrigs Historie. Han havde imidlertid i sin Hukommelse en saa rig Samling af Navne og Fakta, at han dermed kunde imponere dem, hvis Studier vare endnu mindre solide end hans egne. Hans Heroer vare Alexander, Cæsar og fremfor alle Karl den store. Den Pretention, at være den sidst nævntes Efterfølger baade de facto og de jure, beskæftigede ham ganske særlig; lige over for mig kunde han fortabe sig i uendelige Diskussioner for med de svageste Argumenter at hævde denne besynderlige Paastand. Det var aabenbart min Egenskab som østerrigsk Ambassadeur, der voldede hans Fastholdelse af dette Æmne.

En af hans mest levende og stadigste Bekymringer var, at han ikke kunde paaberaabe sig Legitimitetens Princip som Grundvold for sin Magt. Faa Mennesker have haft en dybere Følelse af, hvor svag og skrøbelig en Myndighed er, naar den maa undvære dette Grundlag, og hvorledes den under saadanne Forhold er udsat for alle mulige Attentater. Alligevel forsømte han ingen Lejlighed til lige over for mig med Heftighed at protestere mod dem, der kunde falde paa at tænke, at han kun som en Usurpator beklædte Tronen. »Frankrigs Trone«, har han mere end én Gang sagt til mig, »var ledig. Ludvig XVI havde ikke kunnet holde sig paa den. Hvis jeg havde været i hans Sted, skulde Revolutionen — til Trods for de umaadelige Fremskridt, den under de foregaaende Regeringer havde gjort i Sindene — aldrig være bleven fuldbyrdet. Da Kongen var falden, bemægtigede Republiken sig Frankrigs Jord, og det er den, jeg har fjærnet. Den gamle Trone laa begraven under Ruinerne, og derfor har jeg maattet grunde en ny«.

Jeg har imidlertid ofte tænkt mig, at naar Napoleon udtrykte sig saaledes, søgte han kun at skuffe sig selv eller at vildlede den offentlige Mening, og det direkte Skridt, han i 1804 gjorde over for Ludvig XVIII, synes at styrke denne Mistanke. Da han en Dag talte til mig om dette Skridt, sagde han til mig: »Prinsens (Monsieur) Svar var nobelt, det var opfyldt af ædle Traditioner. Der er i disse Legitimister noget, som ikke skriver sig fra deres Hoved alene; hvis Monsieur kun havde raadført sig med sit Hoved, vilde han have truffet et Arrangement med mig, og jeg skulde have beredt ham en glimrende Fremtid«.

Han var ligeledes slaaet ved den Tanke, at tilskrive den øverste Magt en guddommelig Oprindelse. En Dag, kort efter sit Bryllup med Ærkehertuginden, sagde han i Compiègne til mig: »Jeg ser, at naar Kejserinden skriver til sin Fader, sætter hun paa Adressen: Til hans hellige, kejserlige Majestæt. Er denne Titel brugelig hos Dem«. Jeg sagde, at det var en Tradition fra det gamle tyske Kejserdømme, som førte Titlen det hellige romerske Rige, og at dette Tillægsord derhos tillige skrev sig fra Ungarns apostoliske Krone. Napoleon svarede mig da i en højtidelig Tone: »Det er en smuk og fornuftig Skik. Magten kommer fra Gud, og derved alene kan den føle sig stillet over Menneskenes Angreb. Jeg skal fra nu af selv antage samme Titel«.

Han lagde megen Vægt paa sin adelige Fødsel og sin Families Ælde. Mere end én Gang søgte han ivrig at bevise mig, at Misundelse og Bagvaskelse alene havde kunnet plette hans Adel. »Jeg befinder mig i en besynderlig Stilling,« sagde han til mig; »jeg finder Genealoger, som kunde ønske at føre min Slægt lige op til Syndfloden, og der existerer omvendt Partier, som paastaa, at jeg er født i den borgerlige Stand. Sandheden ligger midt imellem; Buonaparterne ere gode korsikanske Adelsmænd, kun lidet

berømte, siden vi sjælden have forladt vor Ø, men dog langt bedre end mange af de Lapse, der vove at rakke os ned«.

Napoleon betragtede sig som et enestaaende Væsen i denne Verden, skabt til at lede og styre alle Sjæle efter eget Tykke; han havde ikke mere Agtelse for Menneskene, end en Arbejdsherre nærer for sine Arbejdere*). En af de Mænd, hvem han syntes mest hengiven, var Duroc. »Han holder af mig, som en Hund af sin Herre,« var den Frase, hvoraf han betjente sig, naar han talte til mig om ham. Han sammenlignede Berthiers Følelse for hans Person med et godt Barns. Disse Sammenligninger ere saa langt fra at staa i Modstrid med Napoleons Theori om de Bevæggrunde, der følges af Menneskene, at de meget mere ere en naturlig Konsekvens af samme; naar han traf paa Følelser, hvor han ikke kunde faa Anvendelse for sin rene Interesseberegning, søgte han Kilden til samme i en Slags Instinkt.

Man har ofte talt om Napoleons Overtro og næsten lige saa ofte om hans Mangel paa personligt Mod; begge disse Beskyldninger hvile enten paa en falsk Iagttagelse eller en skjæv Opfattelse. Troede Napoleon paa Lykken, og hvem har vel mere end han gjort dens Bekjendtskab? Han holdt meget af at rose sin Stjærne, og det kom ham meget til Pas, at den simple Mand ikke var langt fra at holde ham for et priviligeret Væsen; men han førte ingenlunde sig selv bag Lyset, ja, hvad mere er, han skyttede ingen-

*) Marskalk Lannes blev dødelig saaret i Slaget ved Aspern (1809). Den franske Armés Bulletiner berettede de Ord, han skulde have fremført; men Napoleon har selv fortalt mig følgende: „De har vel læst den Frase, jeg har lagt Lannes i Munden — han har aldrig tænkt derpaa. Da Marskalken fremførte mit Navn, kom man og berettede mig det, og paa Stedet erklærede jeg ham død. Lannes afskyede mig af ganske Hjærte; han nævnede mig, ligesom Atheisterne nævne Gud, naar de komme til Stykket om Døden. Da Lannes altsaa nævnede mit Navn, maatte jeg betragte ham som absolut fortabt“.

lunde om at tilskrive Lykken en alt for stor Del i sin Ophøjelse. Jeg har ofte hørt ham sige: »Man kalder mig lykkelig, fordi jeg er duelig; det er kun svage Mennesker, som altid raabe paa de stærkes Lykke«.

Jeg vil her anføre en Anekdote, som beviser, i hvilken Grad han stolede paa sin Sjæls Energi og troede sig hævet over Livets Hændelser. Blandt de Paradoxer, han fandt Behag i at hævde angaaende medicinske og fysiologiske Spørgsmaal (Æmner, han med en vis Forkjærlighed gav sig i Kast med), paastod han, at Døden ofte kun var en Følge af Mangel paa energisk Vilje hos Individerne. En Dag havde han i Saint-Cloud gjort et farligt Fald (han var bleven slynget ud af en Caleche og over mod en Afviserstøtten, som nær havde knust hans Mave*); den følgende Dag, da jeg spurgte til hans Befindende, svarede han mig for ramme Alvor: »Jeg har i Gaar forøget mine Erfaringer angaaende Viljens Magt; da Slaget rammede min Mave, følte jeg Livet svinde bort; jeg havde lige Tid nok til at sige mig selv, at jeg ikke vilde dø, og jeg lever! enhver anden i mit Sted vilde være død«. Hvis man vil kalde dette Overtro, maa man i det mindste indrømme, at den var meget forskjellig fra den Overtro, man har tillagt ham.

Paa samme Maade forholder det sig med Spørgsmaalet om hans Tapperhed. Han lagde stærk Vægt paa Livet; men da en umaadelig Sum af Livsskæbner var knyttet til hans Liv, maatte det utvivlsomt være ham tilladt deri at se noget andet og mere end et enkelt Individs tarvelige Existens. Han troede sig altsaa ingenlunde kaldet til at udsætte »Cæsar og hans Lykke« ene og alene for at give

*) Jeg er ikke langt fra at tro, at denne Hændelse kan have bidraget til at udvikle Spiren til den Sygdom, hvorfor Napoleon bukkede under paa Sankt-Helena, og det undrer mig at man aldrig før har gjort denne Bemærkning; dog er det rigtig nok sandt, at han selv flere Gange har erklæret denne Sygdom for arvelig i sin Familie.

et Bevis paa sit Mod, og andre store Anførere have tænkt og handlet som han. Hvis han altsaa ikke var i Besiddelse af det Incitament, som gjør Folk til Vovehalse, er dette visselig ingen Grund til at forekaste ham Kujoneri, hvad dog nogle af hans Fjender ikke have taget i Betænkning at gjøre. Historien om hans Felttog har tilstrækkelig bevist, at han altid var paa sin Plads, den være nu farlig eller ikke farlig, som det anstod sig Føreren af en stor Hær.

Uden nogen Sinde at være behagelig i Omgang var han dog omgængelig i Privatlivet, ja gik i sin Overbærenhed endogsaa til Svaghedens Grænse. Han var en god Søn og en god Slægtning, saaledes som man særlig træffer dem i smaa italienske Borgerfamilier, og han maatte hyppig lide under Udskejelser fra enkelte af sine Slægtninges Side, uden at han udfoldede en tilstrækkelig Energi for at standse Fortsættelsen heraf, selv naar dette havde været i hans egen, vel forstaaede Interesse. Navnlig hans Søskende kunde erholde af ham, hvad de ønskede.

Ingen af Napoleons Ægtefæller havde nogen Sinde Aarsag til at beklage sig over hans personlige Opførsel mod dem. Skjønt dette Faktum er uomtvisteligt nok, vil en Ytring af Ærkehertuginde Marie Luise fuldstændig oplyse dette. »Jeg er sikker paa,« sagde hun nogen Tid efter sit Giftermaal til mig, »at man i Wien beskæftiger sig meget med mig, og at den almindelige Mening er, at jeg er udsat for daglige Kvaler. Det forholder sig saa, at det sande ikke altid er det sandsynlige; jeg er ikke bange for Napoleon, men jeg begynder næsten at tro, at han er bange for mig«.

Saa jævn, ja saa utvungen han ofte var i Privatlivet, saa lidet viste han sig til sin Fordel i den store Verden. Man kan vanskelig gjøre sig nogen Forestilling om den kejtede Holdning, Napoleon udviste i en Selskabssal, og jo mere Umage han gjorde sig for at rette Fejlene ved sin Natur og sin Opdragelse, desto mere fremhævedes derved alle hans

Mangler. Jeg er overtydet om, at han vilde have gjort store Opofrelser for at kunne forhøje sin Væxt og give sin Holdning mere Adel; den sidste blev navnlig mere og mere simpel, alt som hans Fedme forøgedes. Han gik fortrinsvis paa Taaspidserne og havde paataget sig en Slags Bevægelse med Kroppen, som han havde kopieret efter Bourbonerne. Hans Dragter vare studerede, for at de ved en Sammenstilling med hans Omgivelsers kunde danne en Kontrast til disses Dragter enten ved deres overordentlige Simpelhed eller deres yderlige Pragt. Det er sikkert nok, at han lod Talma komme for at lære Stillinger og Gestus af ham; han beskyttede meget denne Skuespiller, og hans Forkjærlighed hidrørte for en stor Del fra en Lighed, som i Virkeligheden existerede mellem de tvende; han var meget fornøjet ved at se Talma paa Scenen; man skulde næsten tro, at han gjenfandt sig selv i ham. Aldrig undslap der hans Mund en fin, eller endog blot en velformet Ytring over for en Dame, skjønt hans Bestræbelser for at komme frem med en saadan Kompliment hyppig kunde mærkes paa hans Aasyn, ja selv i hans Stemmes Tonefald. Han talte kun til Damerne om deres Toilette, over hvilket Æmne han udbredte sig som en stræng og smaalig Dommer, eller ogsaa om Tallet af deres Børn, og et af hans sædvanlige Spørgsmaal var, om de ogsaa selv havde opammet dem, et Spørgsmaal, som han hyppig rettede til dem i Udtryk, der vare lidet brugelige i godt Selskab. Han fandt undertiden ogsaa paa til en vis Grad at underkaste dem Forhør om Forhold, der ikke vedkomme Samfundet som saadant, hvilket gav hans Samtaler snarere Præget af slet anbragte Paamindelser — i det mindste naar man tager Stedet og Selskabsformerne i Betragtning —, end de havde Karakteren af den dannede Selskabstone. Denne Mangel paa Levemaade paadrog ham hyppig Gjensvar, som han ikke havde Behændighed nok til at besvare. Hans Følelser mod Damer,

der blandede sig i Politiken eller Religionen, gik lige til Had*).

For at bedømme denne overordentlige Mand maa man følge ham ud paa Verdensskuepladsen, hvorfor han var født. Lykken havde utvivlsomt gjort meget for Napoleon; men ved sin Karakterstyrke, sin Aandsvirksomhed og Kløgt og ved sit Geni for større Kombinationer i Krigsvidenskaben havde han hævet sig i Højde med den Stilling, Lykken havde bestemt ham for. Da han kun havde en eneste Lidenskab, nemlig Magtlysten, spildte han aldrig sin Tid eller Evner paa Gjenstande, som havde kunnet fjærne ham fra hans Maal. Herre over sig selv, blev han ogsaa snart Herre over Menneskene og Begivenhederne. Paa hvilken Tid han end var optraadt, vilde han have spillet en fremtrædende Rolle; men den Tid, da han gjorde de første Skridt paa sin Løbebane, var særdeles skikket til at fremme hans Ophøjelse. Omgiven af Individer, som midt under den almindelige Opløsning gik frem paa maa og faa, uden bestemt Maal og hengiven til alle Arter Ærgjerrighed og

*) I Aaret 1810 henvendte Madame Staël sig til mig for ved min Mellemkomst at opnaa Napoleons Tilladelse til at bebo Paris. Alverden kjender den overordentlige Pris, hun satte paa denne Gunst, og jeg kan fritage mig for den Ulejlighed at skildre hendes Motiver. Jeg havde ingen Grund til at vise særlig Interesse for Madame de Staëls Ansøgning, jeg vidste desuden, at min Beskyttelse vilde være lidet nyttig; men der fandtes dog en Lejlighed, hvor jeg kunde forebringe Napoleon den berømte Dames Anmodning. „Jeg vil ikke vide af Madame de Staël i Paris,“ sade han til mig, „og jeg har gode Grunde derfor“. Jeg svarede ham, at det kunde forholde sig saa; men at det ikke desto mindre var sikkert, at hans Maade at behandle en Kvinde paa gav hende en Betydning, som hun muligvis ellers ikke vilde have. „Hvis Madame de Staël,“ gjensvarede Napoleon, „vilde være eller forstod at være Royalist eller Republikanerinde, vilde jeg ikke have noget imod hende; men hun er en Dampmaskine, som bringer Oprør i Salonerne. Kun i Frankrig er en saadan Kvinde at frygte, og jeg vil ikke vide noget af hende“.

Lyster, havde han alene forstaaet at danne sig en Plan, holde fast ved den og føre den igjennem. I Løbet af sit andet italienske Felttog fattede han sin Plan, som skulde føre ham til Magtens Tinde. »Som ung,« sagde han mig, »var jeg revolutionær af Uvidenhed og Ærgjerrighed. Da jeg naaede Forstandens Aar, fulgte jeg dens Raad og mit Instinkt, og jeg har knust Revolutionen«.

Han havde i den Grad vænnet sig til at betragte sig som nødvendig til Vedligeholdelsen af det System, han havde skabt, at han sluttelig ikke kunde fatte, hvorledes Verden kunde gaa uden ham. Jeg nærer ingen Tvivl om, at det var hans inderste Sjæls fulde Overbevisning, naar han under vor Samtale i Dresden 1813 sagde til mig ordret: »Jeg vil maaske gaa til Grunde; men jeg skal rive Tronerne og hele Samfundet med i mit Fald«.

Den vidunderlige Lykke, som havde fulgt hans Bane, havde til Slutningen utvivlsomt forblindet ham; men indtil Felttoget 1812, hvor han for første Gang bukkede under for Vægten af sine Illusioner, havde han aldrig tabt sine dybt overvejede Beregninger af Syne, hvorved han saa mange Gange havde triumferet, ja selv efter Moskowas Undergang have vi set ham forsvare sin Tilværelse med lige saa megen Koldblodighed som Energi, og hans Felttog 1814 var utvivlsomt det, hvori han med meget indskrænkede Midler udfoldede det største militære Talent. Jeg har aldrig hørt til de Mænd — og deres Tal var betydeligt — som have troet, at han efter Begivenhederne i 1814 og 1815 vilde forsøge paa at skabe sig en ny Løbebane ved at nedlade sig til en Æventyrers Rolle og indlade sig paa romanagtige Projekter. Hans Sind og Karakter lod ham foragte alt, hvad der var smaat, og, som Tilfældet er med store Spillere, vilde Udsigterne til at vinde et lille Parti, langt fra at behage ham, tvært imod have vakt hans Modbydelighed.

Man har ofte opkastet det Spørgsmaal, om Napoleon i sin Sjæls inderste var god eller ond; mig har det altid

forekommet, at disse Tillægsord, saaledes som man sædvanlig opfatter dem, ikke ere anvendelige paa en Karakter som hans. Stadig optagen af et eneste Æmne, Dag og Nat sysselsat med at føre Statens Ror i et Rige, der ved sine sukcessive Forøgelser sluttelig omfattede en stor Del af Evropas Interesser, veg han aldrig tilbage af Frygt for de Ødelæggelser, han kunde forvolde, eller ved de uendelige Lidelser, som vare uadskillelig forbundne med Udførelsen af hans Planer. Ligesom en Vogn, der engang er sat i Bevægelse, knuser alt, hvad den møder paa sin Vej, tænkte Napoleon kun paa at gaa frem; han beskæftigede sig ikke med dem, som ikke forstode at tage sig i Agt, ja, han følte sig undertiden fristet til at beskylde dem for Taabelighed. Uden Følelse for alt, hvad der laa uden for hans Bane, skjænkede han det ikke en Tanke, hverken til det gode eller onde; han har kunnet føle Ynk for private Ulykker, men for de politiske var han ligegyldig.

Paa samme Maade forholdt det sig med de Redskaber, han benyttede. Uinteresseret Ædelmod fandtes ikke i hans Sjæl; han uddelte kun sine Velgjerninger under Overvejelse af den Nytte og Fordel, han kunde drage af dem; han modtog alle Tjenester, uden smaalig at undersøge Bevæggrundene eller forske efter de Mænds Meninger og tidligere Forhold, som nu tjente ham, og udelukkende med den Beregning at gjøre Brug af dem til sine egne Formaal.

Napoleon havde tvende Ansigter. Som Privatmand var han jævn og omgængelig, uden at være god eller ond; men som Statsmand gav han ingen Følelse Raaderum og lod sig hverken bestemme af Kjærlighed eller Had. Han knuste og fjærnede sine Fjender uden at bryde sig om noget andet end Nødvendigheden og den Interesse, han kunde have i at skille sig af med dem; naar dette Maal var naaet, glemte han dem og forfulgte dem ikke.

Man har gjort mange forgjæves Forsøg og spildt megen Lærdom for at sammenligne Napoleon med denne eller hin

af hans Forgængere paa Erobringernes og de politiske Omvæltningers Omraade. Den Mani at drage Paralleler har voldet Historien en reel Skade; den har kastet et falsk Lys over de mest fremtrædende Karakterer og har ofte fuldstændig fordrejet det Synspunkt, hvorfra man burde opfatte dem. Man kan umulig bedømme en Mand, naar man løsner ham fra den Ramme, hvori han er indfattet, og naar man ser bort fra de samtlige Omstændigheder, som have indvirket paa ham. Selv om Naturen maatte have fundet for godt at skabe tvende aldeles ensartede Individer, maatte dog deres Udvikling under Tidsforhold og Situationer, som ikke tilstedede nogen Analogi, nødvendigvis udslette den oprindelige Lighed og bringe den ubehændige Maler i Forvirring, naar han med sin Pensel vilde føre den oprindelige Lighed tilbage. Den sande Historiker, den Forfatter, som forstaar at beregne alle de Elementer, der i deres uendelige Vexel dog bør bidrage til Komponeringen af hans Malerier, han vil, mener jeg, med Glæde give Afkald paa det tomme Forsøg at sammenligne Napoleon med en eller anden af Oldtidens Heroer eller barbarisk Erobrer fra Middelalderen, eller (fraregnet hans militære Talent) med en stor Konge i forrige Aarhundrede eller en Usurpator af Cromwells Præg. Ingen af disse vovede Sammenligninger vilde bidrage til at kaste et nyt Lys, som kunde belære Efterverdenen, men vilde uundgaaelig forfalske Historiens Sandhed.

Napoleons Erobringssystem havde i øvrigt et ganske særligt Præg. Det universelle Herredomme, hvorefter han sigtede, havde ikke til Maal i hans Haand at samle den direkte Styrelse af en stor Mængde Lande, men derimod at grundlægge en central Vælde over Evropas Stater efter det fordrejede og overdrevne Ideal, han havde dannet sig om Karl den stores Rige. Naar Øjeblikkets Krav have bragt ham til at forlade dette System, naar de have nødsaget ham til at tilegne sig og til at inkorporere i det franske Territorium Landskaber, som han i sin velforstaaede Inter-

esse aldrig burde have rørt ved, have disse Forholdsregler væsentlig skadet hans Magts Grundfæstelse, og langt fra at fremme den store Plan, som optog hans inderste Tanke, have de kun tjent til at forstyrre og tilintetgjøre den. Denne Plan udstrakte sig ligeledes til Kirken; han vilde gjøre Paris til Katholicismens Hovedsæde og berøve Paven al verdslig Interesse mod at sikre ham den aandelige Vælde under det kejserlige Frankrigs Ægide.

I sine politiske og militære Kombinationer undlod Napoleon aldrig at gjøre betydelig Regning paa sin Modparts Svaghed og Fejl. Man maa imidlertid indrømme, at en lang Erfaring kun alt for meget gav ham Ret til at følge dette Princip; men det er ogsaa sikkert, at han er gaaet for vidt i dette Punkt, og den Vane at ringeagte sine Modstanderes Evner og Midler har været en af Hovedaarsagerne til hans Fald. Alliancen i 1813 knuste ham, fordi han aldrig kunde overtyde sig om, at en Koalition vilde bevare Enighedens Aand mellem sine Deltagere og holde fast ved sit Maal.

Den almindelige Mening er endnu delt og vil maaske altid vedblive at være delt angaaende det Spørgsmaal, om Napoleon virkelig har fortjent Benævnelsen »en stor Mand« *).

---

*) I de sidste Maaneder af Aaret 1853 er der udkommet tvende Værker, som, skjønt de ere af forskjellig Værd, dog have en ejendommelig Betydning ved Bedømmelsen af Kejser Napoleons Personlighed. Disse Værker ere: Kong Josefs Memoirer og Napoleons Historie paa St. Helena efter Sir Hudson Lowes efterladte Skrifter. I disse tvende Værker afmales Mandens Aand og Karakter i de mest modsatte Situationer, som Verdensbehersker og som Statsfange paa en Ø i Oceanet. I begge Værker er Napoleon ikke blot det Æmne, som behandles, men han optræder i dem selvhandlende. Hvad Resultat vinder nu den upartiske Iagttager ved Læsningen af disse Værker? Sikkert kommer han ikke til at overvurdere denne store Figur, som i Aaringer havde Samfundets Skæbne i sin Haand.

For mit personlige Vedkommende have bemeldte Skrifter imidlertid ikke indeholdt nogen Opdagelse, ja end ikke nogen

Det vilde være umuligt at frakjende den Mand store Egenskaber, der, fra en ubemærket Oprindelse, forstod i faa Aar at gjøre sig til den stærkeste og mægtigste blandt sine samtidige. Dog Styrke, Magt, Overlegenhed ere mere eller mindre relative Udtryk, og for fuldstændig at kunne værdsætte den Grad af Geni, en Mand har maattet udfolde for at kunne beherske sit Aarhundrede, maa man først have Maalestokken for dette Aarhundrede. Hvis den franske Revolutions Æra, saaledes som dens Beundrere tænke, virkelig har været den mest glimrende, den mest berømmelige Periode i det moderne Aarhundrede, maa Napoleon, som har forstaaet at naa og i femten Aar at hævde den første Plads, utvivlsomt være en af de første Mænd, som nogen Sinde er fremtraadt. Hvis han omvendt kun har forstaaet at hæve sig som et Meteor midt i den almindelige Opløsnings Taager; hvis han kun har haft at bekæmpe en Modstand, der alt var svækket ved en almindelig Træthed, en afmægtig Rivalitet og uædle Lidenskaber, hvis han endelig udadtil som indadtil kun fandt Modstandere, som vare uenige og lammede ved deres Uenighed, saa er det sikkert, at det glimrende ved hans Held formindskes i samme Forhold, som det har været ham let at naa fremad. Efter vor Mening er nu dette Sagens egentlige Sammenhæng, og vi svæve

---

Berigtigelse af den Dom, som paatrængte sig mig gjennem en aarlang og direkte Berøring — en Berøring, hvis Mage ikke existerer mellem Napoleon og nogen anden Ikke-Franskmand. Hans sjældne Aandsgaver, hans Viljekraft og Svagheder har jeg stedse uden nogen Fordom opfattet i Sandhedens Lys, uden Sky underkastet en stræng Kontrol og stedse afmalet ikke blot for mig alene, men for Napoleon selv i de afgjørende Momenter.

Ved Siden af disse nyeste historiske Produkter svinde samtlige de Makværker hen til intet, der hidrøre fra Napoleons Ledsagere paa St. Helena; de ere for største Delen flydte fra Napoleons egen Pen og gjengive ikke Mandens Billede, som han var, men det Billede, han vilde give Verdenen af sig.

derfor ingenlunde i Fare for at overdrive Tanken om Napoleons Storhed, hvor meget vi end erkjende, at hans Løbebane har været overordentlig og imponerende nok.

Den uhyre Bygning, han havde opført, var udelukkende hans Hænders Værk, og han selv var Hvælvingens Slutsten; men den kæmpemæssige Bygning havde i væsentlig Grad en svag Grundvold, og de Materialier, hvoraf den var sammenføjet, vare kun Stumper fra andre Bygninger; noget var forraadnet, andet allerede fra første Færd uden fast Sammenhæng. Da Slutstenen blev borttagen, maatte Bygningen ramle sammen fra øverst til nederst.

Saaledes lyder i faa Ord Historien om det franske Kejserdømme; det blev skabt og fostret af Napoleon, existerede kun ved ham alene og maatte udslukkes med ham.

Af Metternichs efterladte Papirer.

Den østerrigske Statskansler, Fyrst Clemens Metternich, staar i forreste Klasse blandt de Statsmænd, som have paatrykt den første Halvdel af vort Aarhundrede deres Præg. I en Alder af kun sex og tredive Aar blev han paa et højst kritisk Tidspunkt, efter en ydmygende Fred, kaldet til at lede Kejserrigets udenrigske Forhold, inden faa Aars Forløb havde han atter hævet Østerrige til en af de tonegivende Magter i Evropa, og hans Holdning under hin mindeværdige Samtale i Dresden, hvorved Østerrige førtes over i Koalitionen, afgjorde Evropas Skæbne. I hele den paafølgende Menneskealder, fra Wienerkongressens Tid lige til Februarrevolutionen, gjaldt hans Navn som et Program, og den konsersative Politiks Traade løb alle sammen i Fyrst Metternichs Haand. At skrive denne Statsmands Levnedsløb vil saaledes paa en vis Maade sige det samme som at skrive Evropas Historie fra Sommeren 1809 til 13de Marts 1848, da Metternich maatte se sit System selv i det østerrigske Kejserrige vige for den revolutionære og nationale Bevægelse, skjønt han med Stolthed havde troet at kunne erklære: »Det saa kaldte metternich'ske System er intet System, men en Verdensordning. Revolutionen hviler paa Systemer, evige Love staa uden for og over det, der med rette har Værd som et System«. Resten af sit Liv (fra Marts 1848 til 11te Juni 1859) tilbragte Metternich i Privatlivet.

At skrive denne Mands Historie, der som faa af sine samtidige selv har skabt Historie, med Retfærdighed og Upartiskhed, var en Opgave, som næsten maatte kaldes uløselig, saa længe Historikeren væsentlig var indskrænket til Kilder, hvis Troværdighed hyppig svækkedes ved Partihad eller Partiskhed, og først i den seneste Tid stiller Forholdet sig gunstigere, siden Adgangen til det østerrigske Arkiv er bleven lettet med en paaskjønnelsesværdig Liberalitet. Metternich har selv haft en stærk Følelse af, hvor vanskeligt det vilde falde at naa en retfærdig Bedømmelse af hans Virksomhed og har derfor paa en vis Maade villet lægge Materialet til rette i saa Henseende; han har ikke villet skrive et afsluttende Værk, men en Slags Ledetraad, der kunde vise hans Efterkommere, hvad han havde villet og ikke villet. I sit »politiske Testament« udtaler han sig i saa Henseende:

»Jeg har skabt Historie og derfor ikke fundet Tid til at skrive den; jeg i det mindste kan ikke tilskrive mig Evne til Løsning af denne dobbelte Opgave. Og nu, efter min Tilbagetræden, at vie mig hertil er umuligt; min Alder er for fremrykket, og uden Adgang til de absolut nødvendige Arkivkilder maatte jeg derhos alene spørge min Hukommelse til Raads. Jeg har ikke paataget mig dette Arbejde, men søger en Udvej i den her betegnede Form.

Mit næsten ni og trediveaarige Ministerium er optegnet i tre Kilder:

I Arkiverne til det Departement, som jeg forestod, hvis Akter omfatte Tidsrummet fra Slaget ved Wagram i Sommeren 1809 til den 13de Marts 1848.

I en Aktsamling, som jeg efterlader under Titlen »Materialier til min Tids Historie«.

I Korrespondancer og Opsatser, som jeg har ført og affattet efter min Fratrædelse.

I Sammenhæng byde disse Kilder den upartiske Historieforsker det rigeste Stof«.

Det er denne rige Samling af Optegnelser, Mindeskrifter, Korrespondancer o. s. v., som den gamle Statsmand havde nedlagt i sit Familiearkiv og selv har betegnet som en Materialiesamling til sin Livshistorie, hvis Udgivelse er paabegyndt af hans Søn, Fyrst Richard Metternich-Winneburg, den under Napoleon III's Regering saa omtalte østerrigske Sendemand i Paris. De nylig udkomne tvende første Bind af denne Samling omfatte Tidsrummet fra 1773—1815, den Epoke af Ministerens Liv, som finder sin Afslutning ved Wienerkongressen. Hovedstykket i disse Bind er »Materialier til mit offentlige Livs Historie« (1773—1815), en Levnedsbeskrivelse, som hovedsagelig er nedskreven 1844, altsaa rigtig nok temmelig længe efter de paagjældende Begivenheder og i en temmelig fremrykket Livsalder. At vore Læsere her kun ville finde Sandheden eller den hele Sandhed, tør vi ingenlunde indestaa for; men enhver vil vistnok indrømme det Maadehold og den Upartiskhed, hvormed Metternich bedømmer sin mægtige Modstander, der dog for ham maatte staa som en Inkarnation af Revolutionen med alle dens Vederstyggeligheder og som den Ødelæggelsens Engel, der gjentagne Gange havde bragt alle Krigens Ulykker og Elendigheder over hans Fædreland; hans Fremstilling danner herved en velgjørende Modsætning til de andre tyske, især de preussiske Statsmænds og Forfatteres Mindeskrifter, som kun indeholde indædt Harme og fnysende Hævntørst. Det er af dette »autobiographische Denkschrifft« Historisk Arkiv her vil give sine Læsere et Udtog; Begyndelsen sker med Metternichs Ophold i Paris som østerrigsk Sendemand, den Periode af hans Liv, han selv betegner som sine Læreaar.

I.

Metternich ved Napoleons Hof.

(1806—9).

Følgerne af Slaget ved Austerlitz gjorde det umuligt for de Mænd, som havde hidført Krigen 1805, at forblive i deres Embeder. Kabinetsministeren, Grev Colloredo, og Hof- og Statsvicekansleren, Grev Cobenzl, trak sig tilbage, og Kejseren tog sin Sendemand i St. Petersborg, Grev Stadion, til Minister for de udenrigske Anliggender. Da Kejser Alexander havde ønsket at faa mig som østerrigsk Sendemand til sit Hof, fik jeg Befaling at forlade Berlin og over Wien begive mig til mit nye Bestemmelsessted*). I Begyndelsen af April indtraf jeg i Hovedstaden og steg af hos Grev Stadion, som meddelte mig, at jeg i Steden for til St. Petersborg havde at forføje mig til Paris. Grev Filip Cobenzl, hvem man havde bestemt for Posten i Paris, var bleven afvist af Napoleon, der havde udpeget mig som det østerrigske Organ, som forekom ham mest egnet til at knytte den Forstaaelse, han fra nu af ønskede at se gjenoprettet mellem de tvende Riger.

Hvad jeg senere har bragt i Erfaring om Napoleons Bevæggrunde ved denne Lejlighed, er følgende: Min franske Kollega i Berlin var Laforest, en af Talleyrands fortrolige**). Under den stærke Spænding, som gik forud for den Alliance, der blev afsluttet mellem Østerrige, Rusland og

---

*) Metternich var fra 1803 østerrigsk Sendemand i Berlin, altsaa under den kritiske Periode, da Preussen vaklede frem og tilbage mellem en fortsat Nevtralitet og Koalitionen mod Napoleon, jfr. Afhandlingen: Haugwitz og Hardenberg, Hist. Arkiv 1879 II, 301—33. I de „efterladte Papirer" II, 20—120 findes en Række meget interessante Depecher og fortrolige Skrivelser fra denne Periode af Metternichs politiske Løbebane.

**) Om Laforest er der gjentagne Gange talt i den nys nævnte Afhandling: Haugwitz og Hardenberg.

Preussen, var Laforest's Stilling yderst vanskelig. Da det imidlertid hører til min Sædvane ikke at blande Forretningsspørgsmaal med de personlige, stræbte jeg at staa i et frimodigt, høfligt Forhold til min franske Kollega, dette Forhold fortsattes under de skiftende politiske Begivenheder og undgik ikke Talleyrands Opmærksomhed, hvis Politik ikke var fjendtligsindet mod et godt Forhold mellem Frankrig og Østerrige; Grev Filip Cobenzl var opslidt, i Paris vilde man have en ny Personlighed, og Valget faldt paa mig.

Denne forandrede Bestemmelse traf mig som et Lyn. Jeg gav kun ugjærne Afkald paa Posten i St. Petersborg, hvor jeg paa Grund af mine personlige Forbindelser med Kejser Alexander*) kunde haabe at være min Monark til Nytte og kunde udfolde en Virksomhed, der tiltalte mine politiske Anskuelser mere end den Tjeneste, som ventede mig i Paris lige over for Napoleon. Paa den anden Side frembød den Opgave at repræsentere Østerrige umiddelbart efter Pressburgerfreden en saadan Sum af Vanskeligheder, at jeg nærede Bekymring for ikke at være den voxen. Den næste Dag havde jeg Fortræde hos Kejser Frants og var saa fri at skildre ham min Stillings Vanskeligheder; han modtog mig med sin vante Godhed, roste mit Forhold i Berlin og forestillede mig med saadanne Udtryk Nødvendigheden af, at jeg føjede mig i min Skæbne, som han udtrykte sig, at et Afslag blev mig umuligt.

Saaledes var jeg kommen ind paa en Retning, der stred imod mine Tilbøjeligheder; men med den faste Bestemmelse altid at underordne mig min Pligtfølelse søgte jeg nu at klare, hvilken Linje jeg vel havde at følge. Napoleon forekom mig som den inkarnerede Revolution, medens jeg i den Magt, jeg repræsenterede, saae den sikreste Vogter af de Grundsætninger, som alene kunde garantere den almindelige

*) Metternich havde gjort Alexanders personlige Bekjendtskab under Kejserens Besøg i Berlin og Potsdam, Oktb. 1805.

Ro og politiske Ligevægt. Naar jeg betragtede min Opgave fra dette Synspunkt, blev det mig først ret indlysende, hvilken Vigtighed de mig paahvilende Funktioner maatte have. Jeg nærede sikkert ingen Bekymring for at komme ind paa de falske Baner, hvor saa mange Mennesker rives hen ved deres ophidsede Indbildningskraft og især ved deres Egenkjærlighed, thi jeg følte mig netop fri for disse Fejl; men jeg saae paa den anden Side de mange og farlige Klipper ved min nye Stilling og troede derfor først og fremmest at maatte indskrænke min Ærgjerrighed til i det mindste at hindre det onde dér, hvor jeg indsaa Umuligheden af at virke noget godt.

Jeg saae mig om i Kancelliets Arkiver, men fandt her kun faa Hjælpemidler til min Belæring. Den franske Revolution var endnu ikke bleven klart opfattet af de Mænd, hvem Skæbnen havde kaldet til at beskæftige sig med denne uhyre sociale Katastrofe. Den Løbebane, Napoleon havde tilbagelagt i saa kort Tidsfrist, havde blændet mange Iagttagere og ikke levnet dem Stunder til med Ro og Upartiskhed at overveje de Betingelser, hvorpaa hans Existens beroede. Over denne Opgave kastede jeg mig nu med Forkjærlighed, i den Overbevisning, at min Analyse af denne Revolutionens Personifikation vilde give mig den nødvendige Forklaring til den Gaade, hvorledes denne Mand fra et saa lavt Udgangspunkt havde kunnet svinge sig op til en saadan Højde. Nogle saae i Napoleon kun den sejrrige General, andre søgte Grunden til hans Ophøjelse i hans overlegne politiske Aand, og atter andre vilde kun lade ham gaa og gjælde for en af Lykken begunstiget Æventyrer. Alle forglemte derimod, at det til Forklaring af denne Mands forbavsende Lykke var uomgængelig nødvendigt at bringe hans personlige Egenskaber i Samklang med de Forhold, hvorunder han levede.

Jeg forlod Wien i Juli 1806. Ved min Ankomst til

Straszburg*) hindrede man Fortsættelsen af min Rejse. Befalingen var udgaaet fra Paris; men de lokale Myndigheder brugte som Paaskud, at de paa Grund af manglende positive Instruxer ikke kunde lade mig fortsætte min Rejse. Den sande Aarsag til denne saa slet motiverede Forholdsregel var dog v. Oubrils Tilstedeværelse i Paris; thi Napoleon havde haabet ved hans Hjælp at naa en Afgjørelse med det russiske Hof; saa længe denne Overenskomst, som Kejser Alexander senere nægtede at stadfæste, ikke var kommen i Stand, syntes min Nærværelse i Paris ikke Kejseren ønskelig. Hvis jeg virkelig var indtruffen i betimelig Tid, vilde jeg visselig ved min Indflydelse have hindret den unge og uerfarne Underhandler i at kompromittere sig paa en for ham saa pinlig Maade. Da Forhandlingerne med v. Oubril endelig vare afsluttede sub spe rati, fik jeg Tilladelse til at fortsætte min Rejse og indtraf den 4de Avgust i Paris. Dagen derpaa begav jeg mig til Fyrsten af Benevent (Talleyrand), den daværende Minister for de udenrigske Sager, hvem jeg endnu ikke kjendte personlig. Han modtog mig med den mest fuldendte Hjærtelighed, viste Tilbøjelighed for en snæver Tilslutning mellem Østerrige og Frankrig, og roste sig af det Maadehold, han havde udfol-

*) Metternich studerede i Aarene 1788—90 ved Universitetet i Straszburg. Hans Ophold faldt kort efter Napoleons, der som Artilleriofficer fuldendte sine Vaabenstudier i denne By, og Metternich havde de samme Lærere i Mathematik og Fægtekunst som Bonaparte, en Kjendsgjerning, som disse Lærere dog først mindedes langt senere, da den lille Artilleriofficer var bleven en stor General, første Konsul og Kejser; i hin Tid hørte Metternich aldrig hans Navn. — Nu, under sin Gjennemrejse, fik Metternich Besøg af sin Fægtemester, H. Justet, som sagde til ham: „Er det dog ikke et sælsomt Spil, som har medført, at jeg skulde give Dem Lektioner i Fægtning lige efter Napoleon? Jeg vil da haabe, at mine Elever, Franskmændenes Kejser og den østerrigske Sendemand i Paris, ikke faa det Indfald at slaas med hinanden.“

det under Fredsforhandlingerne i Pressburg. Da denne Paastand var vel grundet, tog jeg mit Parti og udviklede for ham, hvad min Kejser forstod ved et venskabeligt Forhold, der ikke maatte forvexles med Underkastelse.

I Grunden begyndte mit offentlige Liv nu først ret. Den forløbne Tid havde udviklet min uafhængige Karakter; som en Mand af Grundsætninger vilde og kunde jeg ikke bøje mig, naar det gjaldt at forsvare disse, og nu med kort Frist havde Skæbnen stillet mig over for den Mand, som paa hin Tid beherskede Verdens Gang; jeg følte i mig baade Pligt og Mod til aldrig at bringe Omstændighederne et Offer, som jeg ikke baade som Stats- og Privatmand kunde forsvare for min Samvittighed. Denne Samvittighedens Stemme fulgte jeg, og jeg tror ikke, at det var nogen god Indskydelse af Napoleon, da hans Ønsker kaldte mig til Funktioner, som gjorde mig det muligt at vurdere hans Fortrin, men ogsaa at lære hans Feil at kjende, der sluttelig førte ham i Fordærvelse og befriede Evropa fra det Tryk, hvorunder det smægtede.

Dette Studium gav mig de Midler i Hænde, hvis Virksomhed jeg faa Aar senere fik Lejlighed til at prøve.

Jeg introducerede mig hos Napoleon, uden at jeg ved min første Avdiens i St. Cloud holdt en Tale, som det var Skik og Brug blandt mine Kolleger. Jeg indskrænkede mig til at sige, at jeg i Overensstemmelse med hans eget Ønske var kaldet til at repræsentere Kejseren af Østerrige hos ham, og at jeg ved hver Lejlighed vilde stræbe at befæste det gode Forhold mellem de tvende Kejserriger paa et saadant Grundlag, der alene kunde grunde en varig Fred mellem uafhængige Stater. Napoleon svarede mig ligeledes i simple Udtryk, og denne Stemning under vort første Møde øvede sin Indvirkning paa vore senere personlige Berøringer.*)

---

*) Om dette Metternichs første Møde med Napoleon se oven for Side 25.

Frankrig følte ved dette Tidspunkt en Trang til Orden og vilde let være slaaet ind paa en saadan konservativ Retning, hvis ikke Napoleons Erobringslyst havde drevet Landet ind paa et System, som sluttelig maatte hidføre hans Fordærvelse. Krigen med Preussen var nær forestaaende; men det var dog afhængigt af Napoleon, om han vilde undgaa den. Han vilde det ikke, og Følgerne vilde have retfærdiggjort det af Napoleon trufne Valg, hvis han ikke havde misbrugt sin Sejr.

En Fortælling om de Tildragelser, der vedkomme den diplomatiske og militære Historie, vil man ikke finde her; Materialierne til den Tids Historie maa øses af de i Statsarkiverne opbevarede officielle Korrespondancer; det hører ikke til min Plan at give en Fortegnelse over den Masse af Arbejder, jeg var i Stand til at præstere under min lange offentlige Løbebane. Foreliggende Udarbejdelse er ene og alene bestemt til at udbrede Kundskab om, hvad der vedrører mit moralske Forhold og min Individualitet, saaledes som den paavirkedes af Tidsbegivenhederne, baade af dem, til hvilke jeg ene og alene var Tilskuer, og af dem, hvori jeg har spillet en Rolle.

Efter min Anskuelse betegner Sejren ved Jena Højdepunktet af Napoleons Magt; havde han i Steden for at tilstræbe Preussens Tilintetgjørelse indskrænket sin Ærgjerrighed til at svække denne Magt og i denne Forfatning indlemmet Landet i Rhinforbundet, vilde den umaadelige Bygning, det var lykkedes ham at oprette, have vundet en Fasthed og Varighed, som Freden i Tilsit nu var saa langt fra at tilvejebringe, at den snarere væsentlig bidrog til hans Vældes Svækkelse, fordi Betingelserne vare saa haarde og overdrevne.

Den Fejl, Preussen begik, da det i Aaret 1805 ikke forenede sine Kræfter med Østerrige og Rusland, fornyedes atter ved Rejsningen i Aaret 1806, og dog har man i sidste Instans netop denne Opdyngning af Fejl at takke for Evro-

pas Befrielse fra det Aag, som Napoleons Erobringsaand havde paalagt det. For Kong Frederik Vilhelm III. var Krigen af 1806 ingen Beregning, men Virkningen af en Ophidselse, som denne Fyrste savnede Kraft til at modstaa. I Spidsen for den krigerske Bevægelse stod Prins Ludvig Ferdinand af Preussen og en svag Elite af Hæren; den store Masse af samme saa vel som af Folket var tvært imod vunden og stemt for den Nevtralitet, Kongen havde vidst at bevare siden Baselerfreden, og som siden det tyske Riges Opløsning havde indbragt Preussen en Art Protektorat over Nordtyskland. Denne Stilling bar imidlertid Præget af Svaghed, og skjønt den smigrede kortsynede Mænd som Grev Haugwitz, Kabinetssekretær Lombard og General v. Pfuel, hemmede den dog alt, hvad der kunde have nogen Lighed med Flugt og Begejstring. Da Napoleon i Aaret 1805 vovede at krænke nevtralt, preussisk Omraade, ene og alene for at en simpel, strategisk Kombination kunde lykkes, viste han, hvor godt han kjendte Preussens Tilstande, og Grev Haugwitz's Adfærd efter Slaget ved Austerlitz var sikkert ikke egnet til at give ham et andet Begreb om denne Magts Daadskraft. Jeg er derfor overtydet om, at den politiske Fejl, Napoleon gjorde sig skyldig i efter sit uhyre Held under hele Løbet af Felttoget 1806, for en stor Del var en Følge af den falske Forestilling, han havde dannet sig om den preussiske Stats fuldstændige Udmattelse. Efter at Napoleon havde reduceret dette Kongerige inden for Tilsiterfredens Grænser, troede han at kunne overlade det til sin naturlige Død, og efter hans Anskuelse vare Kongerigerne Westfalen og Sachsen de naturlige Arvinger til de preussiske Efterladenskaber.

Jeg tillod mig i Aaret 1810 at gjøre Napoleon opmærksom paa det, der syntes mig at have været en Regnefejl fra hans Side. Han modsagde mig ikke og tilføjede: »Jeg var nu engang i Farten og maatte fuldende det begyndte Værk. De ser for øvrigt selv, hvad Preussen

duer til«. Nogle Aar senere beviste Begivenhederne, at Napoleon ikke var ufejlbar i sine Beregninger, men retfærdiggjorde mine.

Der gives i Staternes Historie faa Afsnit, der kunne opvise saa forbavsende Skæbnens Omslag, som Preussens Historie fra den store Frederiks Død til Freden i Tilsit. I Løbet af fire Regeringer var dette Monarki fra et Kurfyrstendømmes Stilling voxet op til en Magt af første Rang og fandt sig nu efter Felttogene i 1806 og 7 rystet lige til sin Grundvold. Alt synes en Modsigelse i Preussens Aarbøger, og disse Aarbøger omfatte dog næppe et Aarhundrede. I kortere Tid end dette Afsnit naaede det ufrugtbare og svagt befolkede Land en Magtfylde, som mere end én Gang anviste dets Herskere Rollen som Evropas Voldgiftsmænd, og denne Magtvælde naaedes under Rystelser og Storme, der truede Riget saa vel fra uden som fra inden. Siden Aaret 1740 gaves der for Preussen intet Øjeblik, hvor det ikke havde virksom Anvendelse for sine Armeer. Dets Hærvæsen, der var aldeles uforholdsmæssigt i Sammenligning med Folkemængden og Landets Hjælpekilder, var saa langt fra at udmatte Monarkiet, at det meget mere hævede Riget til en Højde, som endog overgik den store Fyrstes dristigste Drømme. Frederik II sagde paa sit Dødsleje til sin Brodersøn, at hans Efterfølgere vilde udrette mere end han, naar de blot forstode at hævde hans Erobringer, men de have endog forøget samme til det dobbelte. Og denne Stat var ikke omgiven af mindre civiliserede Nationer, den gjorde tvært imod sine Erobringer fra Magter, der overgik den selv i Anseelse og Rigdom. De Omvæltninger, der siden 1789 truede med at opsluge den hele civiliserede Verden, tjente ligeledes til Preussens Forøgelse. Alle Magter, der førte Krig med Frankrig, udmattedes; Preussen alene drog Fordel af alle Omstændigheder, i det Monarkiet midt i Kredsen af de undertrykte Stater rolig fortsatte sin Vej og viste sig føjelig over for Erobreren. Ethvert Felttog gav det en

Anledning til at udstrække Omraadet af sin Indflydelse, enhver Vaabenhvile beseglede enten dets Overgreb mod svage og frygtsomme Naboer eller bevirkede, at disse frivillig stillede sig under dets Fane; enhver Fredsslutning endelig indbragte en Løn for Anstrængelser, som Riget dog kun havde gjort til sin egen Forøgelse. Alt dette vare Følgerne af den mægtige Impuls, som de første Kongers Geni havde givet deres Land.

De Iagttagelser, jeg selv kunde anstille i Frankrigs Hovedstad i hele Løbet af Krigen 1806 og 1807, stode i absolut Modstrid med den Opfattelse, Regeringsorganerne anstrængte sig for at udbrede om Landets Tilstande. Jeg havde Lejlighed til at overtyde mig om den yderste Omhyggelighed, som Kejseren anvendte for at øge Virkningen af sine Sejre; forud for det vundne Slag gik kunstig udbredte Rygter om et Nederlag; Regeringens Medlemmer anstillede sig, som om de selv svævede i en levende Bekymring, medens Invalidehotellets Kanoner kort derpaa meldte en, dem allerede bekjendt, Sejr. I det Napoleon betjente sig af et saa smaaligt Middel, fulgte han utvivlsomt et dobbelt Maal: at give sit Held mere Glans og skaffe sit Politi Midler til at lære de enkelte Individers Sindelag at kjende. Med Hensyn til det første Formaal naaede han maaske nok til en vis Grad sin Hensigt, men derimod ikke i den anden Henseende. I Paris herskede den Gang en Sløvhed, som var avlet ved den Vægt, hvormed Kejseren tyngede paa alle Samfundets Klasser.

Med Undtagelse af disse »Agents provocateurs« vovede derfor ingen som helst fremragende Person lydelig at komme frem med en for Regeringen ubehagelig Mening; men hvad angaar den Slags Herrer, som kun ere Helte i Munden, ere de ingensteds at frygte.[1] Den Følelse, som Efterretningen om et af Kejseren vundet Slag fremkaldte hos Publikum, var ingenlunde Glæde. Det var snarere en Tilfredshed over at vide og se Frankrig undsluppet den ellers uundgaaelige

Følge, at dets indre Ro ikke svævede i Fare for at blive forstyrret. Napoleon kunde paa hin Tid med god Føje sige: »La France c'est moi«. De revolutionære Elementer vare kun dæmpede; i Evropa talte Frankrig ikke en Ven; saaledes var det altsaa stadig kun en Følelse af Uro, som beherskede den Tilfredshed, der fremkaldtes ved en Sejr af de franske Hære; thi alle og enhver vidste, at disse Sejre stadig nødvendiggjorde nye, for at det Værk kunde fuldendes, hvis Udstrækning ingen kunde maale. Det senere under Restaurationen saa magiske Ord: »Gloire nationale« udøvede den Gang ingenlunde samme Virkning. Med faa Undtagelser vilde Nationen gjærne have ofret Berømmelsen mod Trygheden; under Restaurationen blev Appellen til »Æren« et Vaaben for den bonapartistiske og revolutionære Opposition; under Kejserdømmet vare dets Modstandere enstemmige i at forkaste alle krigerske Tendenser.

Beruset af sine Sejre vendte Napoleon fra Njemens Bredder tilbage til Paris. Det første Indtryk af den umættelige Erobrers Magtfølelse modtog det diplomatiske Korps under det brugelige Foretræde, hvor de fremmede Magters samtlige Sendemænd efter Tur maatte høre paa de mest ubehagelige Ting af Kejserens Mund*); Sarkasmer af enhver

---

*) Vi ville her, efter et andet Sted i Metternichs efterladte Papirer, meddele en Skildring af denne mærkelige Avdiens, den 2den Avgust 1807.

Kejseren begyndte som sædvanlig sin Rundtur med Kardinallegaten, men sagde ikke noget til ham; han gik derpaa lige hen mod mig og underholdt sig meget naadig med mig angaaende forskjellige Æmner; han spurgte mig om Nyheder fra hans kejserlige Majestæt, om Enkeltheder ved hans Ophold i Baden o. s. v. I det han derpaa nærmede sig Fyrsten af Masserano, sagde han til ham: „Jeg hører, at Kongen af Spanien har været upasselig, det har dog ikke hindret ham i at jage, som sædvanligt, tvende Gange om Dagen“.

I det han derpaa henvendte sig til Danmarks Minister:

Art vexlede med krigerske Trusler. Jeg slap endda bedst, skjønt Napoleons Stemninger over for Østerriges Ønsker fandt

---

„De har altsaa ladet Østersøens Nevtralitet krænke. Vi troede det fastslaaet, at Deres Land var dens Vogter". — (Den 3die Avgust 1807 passerede Admiral Gambiers Flaade Kronborg under venskabelig Salut og ankrede nord for Hven). — Efter at Baron Dreyer havde svaret med en temmelig lang Frase, som jeg ikke kunde høre, svarede Kejseren ham: „Jeg haaber, at den Sag nok vil blive ordnet, naar Tiden kommer".

Til General Armstrong, de forenede Staters Minister: „Har De senere lært Fransk?" Denne Minister taler og forstaar kun Engelsk. Da Kejseren vendte om igjen, eftersom han altid plejede at gaa Kredsen tvende Gange rundt, og han nu paa ny nærmede sig Generalen, drejede denne Hovedet til Side for at undgaa den grammatikalske Diskussion, som han rimeligvis var bange for.

Efter en lang Frase til Portugals Sendemand endte han med at sige til denne: „Dette kan ikke vare ved; vi maa have Fred eller Krig".

Ved sin Tilbagekomst talte han atter med mig og endte sin Gang med følgende Slutningsreplik, der paa Italiensk blev rettet til den pavelige Nuntius: „I ere slette kristne i Rom; I lade femten Bispestole staa ubesatte. Og hvad er nu det for en Pretention, at Kongeriget Italiens Biskopper skulle komme til Rom for at hente Investituren dér! Allerede Kejser Josef har modsat sig dette, hvorledes kan man da tro, at jeg nu skulde samtykke deri? Hvis Jesus Kristus havde indført en Pilegrimsgang til Rom, som Muhamed til Mekka, vilde Alverden drage der hen; men hvor staar det skrevet? Og hvad man hverken fordrer af Ærkebiskoppen i Paris eller i Wien, hvorfor vil man fordre det af Ærkebispen i Milano?" Den pavelige Nuntius vilde komme frem med en Ytring. „Den hellige Fader", afbrød Kejseren ham, „er en brav Mand; men alle de, som danne hans Omgivelser, mangle Hoved. Nu vel, lad ham give Afkald paa enhver Suverænetet og lad ham indskrænke sig til den aandelige Magt, ligesom den hellige Petrus; da kunde man vel finde sig i, at de toge der hen; men jeg vil aldrig tillade, at mine Undersaatter tage hen og love en fremmed Fyrste Tro og Hyldest". — Den pavelige Nuntius syntes atter at ville tale: „Alt hvad der foregaar hist, er der ingen sund Mening i", faldt Kejseren ind, og i det han blev mere og mere heftig, endte han: „Nu vel,

et Udtryk paa en alt andet end tilfredsstillende Maade under de Forhandlinger om en Grænseregulering mellem Østerrige og Kongeriget Italien, der netop paa denne Tid fik deres endelige Afslutning ved Overenskomsten i Fontainebleau.

Netop ved denne Tid indtraf det nye Rhinforbunds Fyrster til Paris for at hylde deres nye Skytsherre og bringe ham deres Lykønskninger til hans nye Sejre; i Spidsen for dem stod Fyrst-Primas, Friherre v. Dalberg. Omtrent sex Uger efter denne Fyrstes Ankomst havde jeg en Avdiens hos Napoleon i St. Cloud. I Forsalen traf jeg Fyrst-Primas'en, der var indtruffen for at tage Afsked fra Kejseren; han talte netop med mig om Forbundets hæderkronede Anseelse, om dets Medlemmers Taknemmelighed mod Kejser Napoleon og om den høje Bestemmelse, hvortil det tyske Fædreland var kaldet, da han blev opfordret til at træde ind i Napoleons Kabinet; han blev omtrent otte til ti Minutter hos Kejseren, hvorpaa Turen kom til mig.

Napoleon gjorde mig en Undskyldning, fordi han havde ladet mig vente saa længe. Jeg bemærkede, at Tiden i det mindste for mig var gaaet hurtig, da Fyrst Dalbergs Avdiens ikke syntes at have været lang, især ikke af en Afskedsavdiens at være. »Ja, hvad skal man sige«, sagde Napoleon smilende, »Manden er opfyldt af lutter tomme Drømmerier; han plager mig vedvarende med, at jeg skal gjenoprette Forfatningen for det, han kalder det tyske Fædreland. Han vil have sit Regensburg, sin Rigskammerret samt alle det gamle tyske Riges Traditioner. Han forsøgte nu igjen at tale om disse Taabeligheder; men jeg stoppede ham kort og godt. Hr. Abbed, sagde jeg til ham, jeg skal betro Dem min Hemmelighed. Smaafolkene i Tyskland ønske at beskyttes mod de store; de store ville

---

man nøder mig til at sætte Skik paa eder, og da skal jeg presse eder i den Grad, at jeg bringer eder til Bettelstaven". I det han fuldførte denne Frase, gav han Kredsen sin Afskedshilsen, og det diplomatiske Korps trak sig tilbage.

herske efter deres Indfald; da jeg nu af Rhinforbundet kun forlanger Mandskab og Penge, og det er de store, og ikke de smaa, som kunne skaffe mig begge Dele, lader jeg de første i Fred, og de sidste maa da se at indrette sig, som de kunne«.

Mine personlige Forbindelser med Napoleon antoge snart den Karakter, de havde haft tidligere, før han drog i Felten. Ved den Tid indtraf Grev Peter Tolstoy som russisk Sendemand. Kejser Alexander havde indskærpet ham at slutte sig nøje til mig og følge mine Raad. Grev Tolstoy havde hidtil ikke gjort Tjeneste i Diplomatien, hans Aandsretning og udelukkende militære Kundskaber vilde heller aldrig have ladet ham slaa ind paa denne Løbebane, og han underkastede sig kun Kejserens Vilje, da han modtog Gesandtskabsposten i Paris. Kejser Alexanders Valg var efter min Mening fuldkommen afpasset efter Sagernes Stilling; som ivrig konservativ, som Modstander af Erobringssystemet baade af Tilbøjelighed og Samvittighed, lagde denne »Sendemand mod sin Vilje« intet Dølgsmaal paa sit Sindelag, men tilkæmpede sig herved ikke desto mindre deres Agtelse, hvis Tendenser det var ham paalagt at følge og holde Øje med. Grev Nesselrode, den senere Vicekansler i det russiske Rige, beklædte ved denne Lejlighed Pladsen som første Gesandtskabssekretær under Grev Tolstoy; fra denne Tid skrive sig de fortrolige, personlige Forbindelser mellem os, der have holdt sig under de forskjellige Omvexlinger i vort offentlige Liv.

Efter Freden i Tilsit rettede den franske Kejsers Blikke sig mod Spanien. For at sikre sig Udførelsen af sine Planer havde han anset det for nødvendigt at lamme Rusland, efter at han i tvende paa hinanden følgende Krige havde besejret Østerrige og Preussen og dækket sit Riges Østgrænse ved Rhinforbundet. I Erfurt naaede han et kun alt for heldigt Resultat; de Konferencer, som fandt Sted i denne By mellem Napoleon og Alexander, vare en Snare for

den russiske Monark. I Grunden vare Napoleons Planer hverken rettede mod det tyrkiske Rige eller Asien, og naar det Had, han nærede mod England, et Øjeblik bragte ham til at fatte den Plan at angribe sin Modstander i Indien, existerede dette Projekt dog kun som en Eventualitet, der var afhængig af et Sammenstød af endnu fjærnere Omstændigheder. Napoleon beskæftigede sig meget mere med at fuldstændiggjøre sit Kontinentalsystem og med Bourbonernes Fordrivelse fra Spaniens Trone. Det overdrevne ved disse allerede i og for sig gigantiske Planer hidførte nogle Aar senere Napoleons Fald, ligesom hans Planer mod Spanien, der utvivlsomt vare en fuldstændig forfejlet Tanke fra hans Side, paaskyndede Katastrofens Indtræden.

Napoleon forlod Paris i Avgust 1808. Historien har paataget sig det Hverv at optegne de Tildragelser, hvorfor Spanien den Gang afgav Skuepladsen, samt deres Tilbagevirkning paa Evropas Skæbne. Det Indtryk, disse Begivenheder fremkaldte hos det østerrigske Kabinet, var levende; men jeg havde dog snarere en Følelse heraf, end jeg fik Meddelelse derom i Embeds Medfør. Da jeg ønskede at komme ud af en Stilling, som ikke gav mig den nødvendige Klarhed over Situationen, udbad jeg mig Tilladelse til at benytte Kejserens Fraværelse fra Paris til en Wienerrejse for sammesteds at hente mig Informationer og selv overbringe de Oplysninger, jeg raadede over. Efter at dette var blevet mig indrømmet, begav jeg mig den 4de Oktbr. paa Vejen og indtraf den 10de i Wien.

Mødet i Erfurt fandt Sted i Løbet af Maanederne September og Oktober 1808. Fra Wien blev General, Baron Vincent afsendt der hen under det Paaskud at hilse paa begge Kejserne. Siden Krigen 1805 og til min Ankomst havde han fungeret som vor Sendemand i Paris, hans aabne og loyale Karakter saa vel som hans Aandsretning havde erhvervet ham Napoleons Agtelse, og Kejser Frants havde ikke kunnet træffe et bedre Valg for en saa kilden Sendelse.

Saa vel gjennem ham som gjennem min Kollega Tolstoy blev jeg holdt à jour med alt, hvad der gik for sig i Erfurt, og kunde derfor forudse, at en Række uhyre Forviklinger ufejlbar maatte fremgaa ved en Tilnærmelse mellem tvende Magter som Napoleons og Alexanders: af en Tilnærmelse, der ikke havde noget reelt Grundlag, og som fra den franske Kejsers Side var en Fælde, der blev opstillet for den russiske Monark. Dog Regningen var falsk, fordi Napoleon, den Gang han spekulerede i den russiske Kejsers midlertidige Skuffelse, tog Fejl med Hensyn til den Tid, han behøvede for at iværksætte Omvæltningen i Spanien.

Kansleren, Grev Romanzow fulgte i Hælene paa Napoleon efter Kejserens Hjemkomst fra Erfurt. Han kjendte mig fra min tidligste Ungdom; thi han havde været min Faders Kollega paa hin Tid, da han som Ruslands Sendemand ved de rhinske Hoffer havde opslaaet sin Bolig i Frankfurt. Under dette sit Ophold i Paris vedligeholdt Grev Romanzow særdeles fortrolige Forbindelser med mig og anstrængte sig samtidig ved sin Holdning for, paa den mest udsøgte Maade, at smigre Ruslands foregivne nye Forbundsfælle. I det Grev Romanzow handlede saaledes, var han i fuldstændig god Tro og tog, hvad jeg ikke betvivler, denne Alliance for fuld Alvor. Grev Romanzow, en Mand af Aand, men uden dybere Indsigt, lod sig fange i det Net, Napoleon havde udkastet efter ham. Overøst fra Kejserens Side med al mulig Forekommenhed, tog han disse Høflighedsytringer for rede Mønt og lod sig til sidst i den Grad forblænde af dem, at han i Løbet af en længere Samtale, jeg husker nu ikke mere om hvilken forestaaende Begivenhed, troede at kunne stille mig til Freds med følgende Ord: »Jeg har Napoleon i min Lomme; tror De, at jeg vil slippe ham fri?« Ved et besynderligt Sammentræf af Omstændighederne var jeg lige kommen fra Kejseren og havde fra min Samtale med ham medbragt en Forudfølelse, der snart skulde virkeliggjøre sig. I denne Sam-

tale havde Napoleon nemlig udtalt sig med fuldstændig Aabenhjærtighed angaaende Kansleren og ikke lagt noget Dølgsmaal paa den ringe Mening, han nærede om ham som Statsmand.

Under denne Sagernes almindelige Situation var min Stilling besynderlig nok. Staaende paa den mest fremskudte Post for at iagttage den Bevægelse, hvis Midtpunkt var de franskes Kejser; repræsenterende hos ham en stor Monark, hvis Rige var bukket under for Omstændighedernes Byrde, men dog beredt til ved første Lejlighed at rejse sig igjen, og gjennemtrængt af Følelsen af den Fare, mit Land udsatte sig for ved at indlade sig i en ny Krig uden at have sikret sig de sandsynlige Udsigter til et heldigt Udfald, begreb jeg fuldt vel, at min Opgave indskrænkede sig til at give en rolig og upartisk Tilskuers Rolle, saa vidt dette kunde være muligt for en Mand af Hjærte i et Tidsrum, da Verden gjennemgik en social Omvæltning. Ingensteds var Kampen mellem de gjærende Elementer heftigere brudt løs end i det store Land, hvor jeg boede. Uden for Frankrigs Grænse kjendte Regeringerne endnu ikke andre Sorger end at rejse Modstand mod den Erobrers politiske Overgreb, der havde sat den kejserlige Krone paa sit Hoved. Kampen mellem de forskjellige Regeringssystemer herskede egentlig kun i Frankrig. Naaet op til Magtens Tinde ved en social Revolution, var Napoleon sysselsat med at støtte den af ham skabte Trone ved monarkiske Institutioner. Omvæltningspartierne, som havde at gjøre med en Mand, der var lige stor som Lovgiver og som General, vare fremfor alt betænkte paa fra deres Skibbrud at redde, hvad de mente at kunne bringe i Sikkerhed for den kejserlige Magts Indgreb — afmægtige Anstrængelser, hvilke det desuagtet var ikke mindre mærkværdigt at iagttage.

Min upartiske Holdning erhvervede mig Tillid fra de mest fremtrædende Mænds Side blandt de forskjellige Partier, lige fra Napoleon selv at regne. En eneste Person-

lighed gjorde kun en Undtagelse herfra: Lafayette har jeg aldrig set; naar Kejseren talte til mig om ham, nævnte han altid hans Navn med hint Udtryk af Ringeagt, han overhovedet viste mod alle Folk, hvem han betragtede som Ideologer. Blandt den kejserlige Regerings ivrigste Hofmænd mødte man de mest brændende Tilhængere af et Regimente, der efter Strømme af Blod var gaaet op i Røg under Direktoriet. Napoleon talte om disse Mennesker med dyb Ringeagt: »Disse Mennesker, som for kort Tid siden fuldbyrdede de ryggesløseste Gjerninger, anvender jeg nu til Dags til Opførelsen af den nye sociale Bygning. Der gives gode Arbejdere mellem dem; Ondet var, at de alle vilde være Bygmestere. Saaledes ere Franskmændene for øvrigt; der gives næppe én blandt dem, som ikke holder sig for dygtig nok til at regere Landet«.

Blandt de sørgelige Berømtheder fra hin blodige Epoke nævner jeg Barère, der med Tiden havde erhvervet sig Spotnavnet: Guillotinens Anakreon. Til min store Overraskelse lod dette Menneske mig en Dag anmode om en Samtale; jeg fandt hos ham Sporene af hin falske Elegance, der havde karakteriseret Robespierre. Den Bevæggrund, som havde ført ham til mig, var, at han søgte om en Gunstbevisning for en af sine Slægtninge. Efter hans Fysiognomi at dømme skulde man have antaget ham for det mest uskyldige Væsen i Verden; jeg vil maaske endnu komme til at tale om Personligheder af samme Støbning som Barère og Merlin de Thionville, hvis Magt endte med Rædselsregimentet.

Napoleon beskæftigede sig, som tidligere omtalt, med Spaniens Omvæltning; han beredte sig til personlig at nærme sig Skuepladsen, hvor det store Drama skulde spilles. Dette Forsøg kunde aabne Udsigter, som Wienerkabinettet ikke turde lade uden for sine Beregninger, og de i Østerrige trufne Foranstaltninger tydede paa krigerske Hensigter. Før han forlod Paris, vilde Napoleon rette et Slag mod Øster-

rige og valgte til denne Ende den højtidelige Avdiens, han plejede at tilstede det diplomatiske Korps den 15de Avgust, hans Navnedag*).

Denne Avdiens gik umiddelbart forud for Gudstjenesten i Slottet St. Cloud, hvor Kejseren begav sig hen med et stort Følge. Kort før Middagstimen blev det diplomatiske Korps ført ind i Avdienssalen; jeg tog min sædvanlige Plads i Kredsen, havde Grev Tolstoy paa min højre Haand, og det øvrige diplomatiske Korps var ordnet i en Halvkreds, hvis Midtpunkt var Kejseren; ved den Slags Festligheder opstillede Prinserne af hans Familie, Ministrene med Portefeuille, Hofchargerne og Adjutanterne sig bag ham.

Efter nogle Øjeblikkes usædvanlige Tavshed skred Napoleon med beregnet Alvor hen imod mig, blev staaende i to Skridts Afstand og rettede med høj Røst og i højtidelig Tone det Spørgsmaal til mig: »Naa, Hr. Gesandt, hvad vil saa Deres Herre, Kejseren? Tænker han paa at kalde mig tilbage til Wien igjen?« Denne Tiltale bragte mig ikke ud af Fatning; jeg svarede ham fattet og i en ikke mindre hævet Tone. Vor Samtale antog, jo længere den varede, fra Napoleons Side stadig mere Karakteren af en Manifestation, og Kejseren løftede mere og mere sin Stemme, hvad han altid plejede at gjøre, naar han fulgte det dobbelte Øjemed at skræmme den tiltalte og frembringe Virkning paa Tilhørerne. Jeg ændrede ikke min Tone og afviste hans tomme Bevisgrunde med Ironiens Vaaben; fra Tid til anden kaldte Napoleon Grev Tolstoy til Vidne; men da han

*) Lige til Konkordatets Tid havde den hellige Napoleon ingen bestemt Dag i Kalenderen. De franskes Kejser opnaaede af Pave Pius VII, at hans Skytshelgens Dag blev berammet til Mariæ Himmelfarts Dag. Da denne Dag ved Overenskomsten med det romerske Hof var en af de store, højtidelige Helligdage, valgte Kejseren den, for at hans Navnedag kunde falde sammen med en religiøs Festdag, der blev fejret over hele Frankrig.

saae, at denne iagttog en urokkelig Tavshed, brød han pludselig af midt i en Sætning, gjorde omkring og gik til Kapellet uden at have gaaet Kredsen rundt. Dette Optrin havde varet over en halv Time, og imidlertid ventede Kejserinde Josefine og hendes Følge i den Sal, hvorigjennem Kejseren maatte komme, uden at man vidste at forklare sig denne saa kaldte diplomatiske Avdiens's Længde.

Saa snart Napoleon havde forladt Salen, trængte alle mine Kolleger sig sammen om mig for at lykønske mig til den Lektion, jeg efter deres Mening havde tildelt Kejseren. Nogle Timer senere kom jeg til den daværende Minister for de udenrigske Anliggender, Grev Champagny, som i Dagens Anledning gav et stort Festmaaltid. Ved min Indtrædelse sagde han til mig, at hans Herre, Kejseren, havde bemyndiget ham til den Forsikring, at Scenen under Avdiensen ikke skulde antyde noget personligt Nag mod mig, og at hans Herres Hensigt ikkun var gaaet ud paa at klare Stillingen. Jeg forsikrede Ministeren, at ogsaa jeg udtydede dette Mellemspil paa denne Maade og for min Part ikke beklagede, at Kejseren havde givet mig Lejlighed til i det forenede Evropas Paahør at forklare, hvad den Monark, hvem jeg havde den Ære at repræsentere, vilde — og hvad han ikke vilde. »Evropa,« tilføjede jeg, »vil være i Stand til at bedømme, paa hvad Side Fornuften og den gode Ret befinder sig«. Herr v. Champagny svarede intet herpaa.

Til Forklaring af den moralske Stilling, som beherskede det østerrigske Kabinet, er det tilstrækkeligt at henvise til de politiske Forhold, hvorunder Evropa den Gang befandt sig. Østerrige var sunket sammen under Vægten af det ulykkelige Udfald af Krigen i 1805. Under den franske Kejsers Beskyttelse havde et Rhinforbund indtaget det forhenværende tyske Riges Stilling, og efter den sidste Krig mellem Frankrig og Preussen vare ogsaa Nordtysklands Fyrster indlemmede i dette Fordund. Tirol var kommet til

Bayern, og Hertugdømmet Varszava blev under den sachsiske Konges Overherredømme skudt ind mellem Østerrige og Rusland. Freden i Tilsit havde tilintetgjort den preussiske Magt, og af Sammenkomsten i Erfurt var der fremgaaet en Skin-Alliance mellem Rusland og Frankrig, en Alliance, hvis dobbelte Formaal skulde være den første Magts stiltiende Billigelse af den sidstes Overgreb samt en, for mulige Tilfældes Skyld truffen, Deling af det ottomaniske Rige mellem begge.

Saaledes fandt Østerrige sig i en Stilling, hvor det umulig kunde hævde sin Bestaaen; i denne Opfattelse stod det kejserlige Kabinet ikke alene, Napoleon var i lige saa høj Grad gjennemtrængt heraf og betragtede Østerrige som et Bytte, der var stillet hans nye tyske Forbundsfæller i Udsigt. Krigens Gjenoptagelse laa saaledes ikke blot i Tingenes Natur, men den dannede en absolut Betingelse for vor Stats Existens. Dette Spørgsmaal var afgjort indlysende for min Aand; men det, hvorpaa det kom an, og hvad der efter min Anskuelse fortjente en modnere Overvejelse, var Valget af det rigtige Øjeblik til Krigens Begyndelse og Fastsættelsen af Operationsplanen.

Umiddelbart efter min Ankomst til Wien begav jeg mig til Grev Stadion, i hvis Hænder Portefeuillen for de udenrigske Anliggender den Gang beroede. Han gav mig et Indblik i Stillingen, og jeg fandt, at man allerede var rykket Krigen nærmere, end jeg havde kunnet formode ved min Afrejse fra Paris. Jeg udviklede for ham de Grunde, som havde bevæget mig til at forlange min Permission til denne Rejse, og gav ham at forstaa, at det var mig umuligt paa en virksom Maade at tjene de mig betroede vigtige Interesser, naar jeg ikke var fuldkommen indviet i Hoffets Sindelag. Grev Stadion bevidnede mig sin levende Tilfredshed over at kunne komme til en Forstaaelse med mig. Den følgende Dag forføjede jeg mig til Kejseren. En Samtale, som varede flere Timer, gav mig det Indtryk, at Kabinettet

var videre fremrykket i sin Aktion end Kejseren i sin Beslutning, rigtig nok ikke med Hensyn til selve Spørgsmaalet om Krigen, hvilken han med god Føje betragtede som uundgaaelig, men derimod vel med Hensyn til selve Valget af det rigtige Tidspunkt. Hans Majestæt befalede mig indstændig at orientere mig i de Foranstaltninger, man var i Færd med at træffe, og at bringe min Opfattelse i Samklang med Kabinettets.

Gjort dristig ved denne Befaling og Forholdenes ualmindelige Vigtighed tøvede jeg ikke med at klare Stillingen, saaledes som den var. Følgende Elementer kom herved i Betragtning:

Den materielle Udrustning var sin Fuldendelse nær, saa at Hæren kunde rykke i Marken ved Begyndelsen af Aaret 1809. Alt var sikret paa den Kant, og det i en Grad, om hvis Mulighed Fjenden ikke havde kunnet gjøre sig et Begreb i Betragtning af Ulykkestilfældene under Felttoget 1805.

Saaledes var imidlertid ikke Forholdet med Hensyn til den moralske Side af dette store Foretagende. Jeg kunde overtyde mig om, at Kabinettet i denne Henseende hengav sig til mere end én Skuffelse.

Den Ændring, som den oprindelige Felttogsplan havde erfaret, maatte nødvendigvis øve sin Indflydelse paa den moralske Side af Foretagendet, der efter min indre Overbevisning maatte tages lige saa vel i Betragtning som de materielle Operationer, naar Sindsstemningen i Tyskland ret overvejedes . . . .

Her mangler i Manuskriptet et helt Ark, hvorved der fremkommer et beklageligt Hul i den lige paabegyndte Udvikling om det ulykkelige Udfald af Felttoget 1809. Dog lader det sig gætte, hvad Forfatteren formodentlig har sagt

i det manglende Ark, naar man tyr til et andet Stykke, Grev Metternich egenhændig har nedskrevet under Titlen: »Geschichtliche Bemerkungen zu dem Schreiben von 27. und 28. September 1809 des Generals Grünne an den Fürsten de Ligne«. Her hedder det: »Rustningerne til Krigen bleve altsaa paabegyndte, og til samme blev føjet et Element, hvortil den Folkestemning, der havde begyndt at rejse sig i det nordlige Tyskland siden Preussens Fald 1806, gav en Anvisning. Hvor illusorisk denne Hjælp var, har Udfaldet víst, at dette Opraab derhos paa den anden Side maatte være forbundet med en blivende Fare, gjennemskuede det daværende kejserlige Kabinet ikke. I Spidsen for dette Foretagende stod Grev Filip Stadions Broder, kejserlig Sendemand ved det kongelige bayerske Hof, Hormayer og nogle andre Personligheder, som vare indtagne af Steins og Scharnhorsts Ideer. Kabinettet hyllede sig i Hemmelighed over for mig og gjorde Uret heri; jeg lagde ikke Dølgsmaal paa mine Meninger angaaende det paatænkte Foretagende og stod fast paa min Hjemkaldelse til Wien, der paafulgte i November 1808. Da jeg ved denne Lejlighed kom til Kundskab om Krigsplanen, meddelte jeg Kejseren og Grev Stadion de Betænkeligheder, jeg saa vel som Ærkehertug Karl nærede med Hensyn til det lykkelige Udfald af vor Rejsning. Jeg betegnede det som en Skuffelse, naar man undervurderede de Stridskræfter, Napoleon kunde anvende mod os, til Trods for at hans Planer vare mislykkede med Hensyn til Spaniens fredelige Underkastelse; jeg erklærede det Haab illusorisk, som Kabinettet satte til russisk og preussisk Hjælp, og forkastede i lige Maade den Udsigt til en virksom Understøttelse ved den tyske Folkestemning, der i Nordtyskland var opvaagnet i nogle Hoveder, og som i Sydtyskland under en uheldig Vending af Krigen kunde rette sig ikke mod Napoleon, men mod Østerrige selv«.

Med Hensyn til den Ændring i Felttogsplanen, hvortil der hentydes oven for, maa følgende tjene til Oplysning. Med Hensyn til Hovedhæren, der skulde operere i Tyskland under Ærkehertug Karls Befaling, vare Anskuelserne delte blandt de vægtige Stemmer i Generalstaben. Efter den ene Opfattelse skulde Bøhmen tjene som Operationsbasis og Hæren bryde løs mod Baireuth, slaa de i Sachsen, Franken og Øvrepfalz spredte Franskmænd enkeltvis, og ved sin pludselige Fremtrængen og under sine heldige Resultater bevæge de tyske Stammer til en Rejsning. Denne dristige Plan, der skulde føre Østerrigerne over Baireuth og Würzburg frem lige til Mainz's Porte og ad den korteste Vej mod Rhinen, repræsenteredes af General Mayer. Den anden, mere beskedne, men tilsyneladende sikrere Plan bestod i at følge den sædvanlige Vej langs Donau, ad hvilken ogsaa Franskmændene ganske naturlig maatte rykke frem paa Grund af den lette Kommunikation; her skulde man nu træde Fjenden i Møde med hele sin Hovedstyrke og slaa ham, før han var stærk nok i Tallet til at gjøre os Sejren stridig. Dette var General, Grev Grünnes Plan. Da Kejser Frants pludselig havde fjærnet Mayer, trængte Grünnes Plan igjennem; men da den var antagen for sent, kunde den kun delvis komme til Udførelse, en Del af Hæren maatte saaledes bryde op fra Böhmen.

. . . . . Da jeg ikke havde erholdt nogen Vejledning fra Wien, maatte jeg vise mig eftergivende og føjelig. Intet kunde falde Napoleon mere belejligt, og efter min Tilbagekomst (Januar 1809) vedblev han at behandle mig med sin vante Velvilje. Min passive Rolle dannede en Modsætning til de umaadelige militære Foranstaltninger, hvilke jeg maatte være Vidne til som en blot og bar Tilskuer. Naar Pariserpublikumet skulde dømme efter mine

Forbindelser med Hoffet, maatte det falde vanskeligt at tro paa en ny Krig med Østerrige. Napoleon holdt af at tage Franskmændene ved Overraskelser og kun at melde dem sine Krige ved de Kanonskud, som bleve løsnede fra Invalidehotellet efter det vundne, første Slag. Jeg havde gjærne forpurret ham at handle saaledes denne Gang, hvad desto værre ikke lykkedes mig; thi først ved hans hemmelige Afrejse fra Paris Natten mellem den 13de og 14de April, og ved den Meddelelse, Grev Champagny tilstillede mig den 15de, at hans Herre havde befalet at sende mig mine Passer, fik jeg Underretning om Fredsbruddet; thi den Kurer, som skulde overbringe mig Efterretningen fra Wien, var bleven stoppet i Châlons sur Marne. Samtidig forsikrede Udenrigsministeren mig i Kejserens Navn, at der skulde blive sørget for min Families Sikkerhed, saafremt jeg ikke vilde tage samme med, men lade den tilbage i Paris.

Da jeg havde berammet min Afrejse til den 19de, nægtede Overpostmesteren Lavalette*) mig Heste under det Paaskud at have samme nødig til Kejserens Tjeneste; paa mine gjentagne Bønner fulgte samme Afslag, og af denne Uvishedstilstand blev jeg først løst ved et Brev fra Grev Champagny, som han under den 19de rettede til mig fra München, og hvori han underrettede mig om den rette Aarsag til de Hindringer, man havde lagt i Vejen for min Afrejse fra Paris; den franske Forretningsfører og Gesandtsskabs-Attacheen vare blevne fængslede i Wien og førte til Ungarn; først naar

*) En af General Bonapartes ældste Adjutanter. Jeg havde gjort hans Bekjendtskab allerede under Rastadter-Kongressen, hvor han var tilstede i Begyndelsen af Underhandlingerne. Det var den samme Mand, hvem hans Hustru hjalp til en Flugt fra Fængslet, da han efter Bourbonernes Hjemkomst i Aaret 1815 kunde vente sig en Dom, der vilde have gjort ham til Marskalk Neys og General Labédoyères Lidelsesfælle. Lavalette havde nemlig ivrig støttet Napoleons Flugt fra Elba.

Gesandtskabspersonalet var blevet udleveret, vilde man tilstede mig at forlade Paris.

Wienerhoffets Adfærd var en usædvanlig og højst unødvendig Adfærd, fremkaldt ved Bekymring for min personlige Sikkerhed, som man troede truet, da den franske Sendemand allerede for nogen Tid siden havde forladt Wien. Denne Kjendsgjerning gav mig et nyt Bevis paa, hvor falsk det østerrigske Kabinet bedømte Napoleons Aand og Holdning.

Jeg forblev rolig i Paris og kunde ved egne Iagttagelser overtyde mig om, hvor træt Frankrig var af Krigen. Efterretningen om de vigtige Følger, der betegnede Aabningen af Napoleons Felttog*), blev i Paris modtagen med en pinlig Følelse, der bebudede en sig nærmende Uvilje mod den kejserlige Erobrer. Min selskabelige Stilling blev den samme som før Krigen, ja jeg kunde endog konstatere en forøget Opmærksomhed mod mig fra Publikums Side.

Da jeg ved dette Punkt af min Fortælling er naaet til Slutningen af mit Gesandtskab i Frankrig, tror jeg endnu at burde sige nogle Ord om Landets indre Tilstand og meddele nogle Antydninger om Tidens mere fremragende Individualiteter.

Frankrig følte en Trang til Ro, og denne Følelse beherskede ikke blot Masserne, men deltes ogsaa af Napoleons Vaabenbrødre. Disse Mænd vare for største Delen fremgaaede af Hærens lavere Grader og naaede til den militære Hæders øverste Tinde; ved Kejserens beregnende Højmod vare de blevne rigelig udstyrede med fremmed Bytte og ønskede derfor at nyde, hvad de havde erhvervet. Napoleon havde beredt dem en glimrende Tilværelse. Fyrsten af Neuchâtel (Berthier) havde mere end 1,200,000 Franks i

*) Det fem Dages Slag (19de—24de April 1809) ved Hausen, Abensberg, Landshut, Eckmühl og Regensburg aabnede Napoleon Vejen til Wien, hvor han holdt sit Indtog den 13de Maj.

aarlig Rente, Marskalk Davout havde samlet en Formue, der næsten indbragte en Million om Aaret; Massena, Augereau og mange andre Marskalker og Generaler raadede over lignende Rigdomme. Disse Mænd vilde nyde deres Formue og ikke daglig sætte saa vel den som deres Liv paa Spil ved Krigens Luner.

Ligesom Generalerne havde ogsaa mange borgerlige Existenser svunget sig op til store Rigdomme. En Rigdomskilde, der havde flydt under Revolutionskrigen for en Klasse æventyrlige Aander, var rigtig nok udtørret; den Fejde, Napoleon havde erklæret de utro Arméleverandører, og den strænge Kontrol, han havde indført i Statshusholdningen, øvede sin Virkning paa denne Klasse, der for Kejserens Tronbestigelse havde været saa talrig i Frankrig; den nærede nu en Uvilje mod den krigerske Politik, som den tidligere i Forening med sit talrige Klientel havde støttet med sine varmeste Ønsker. Nationen, der blev decimeret ved de aarlige Troppeudskrivninger, var langt fra at interessere sig for de militære Operationer, som forefaldt saa langt uden for Frankrigs Grænser, at selv Stednavnene for de nye Sejre vare ubekjendte i Landet, ja den forbandede endog disse Erobringer, hvis politiske Værd den var langt fra at fatte. Med ét Ord, Frankrigs Aand var rettet mod Fred, og det var derfor en stor Fejl fra de daværende evropæiske Hoffers Side, naar de i deres politiske Aktion ikke ogsaa toge denne Kjendsgjerning i Betragtning. Napoleon havde Magten; men mellem det af ham fulgte System og Stemningen i det af ham regerede store Land bestod der en Modstrid, som Kabinetterne miskjendte. Det vilde have været meget fornuftigt og nyttigt ikke at udelukke dette Moment af deres Betragtninger, der, hvad saa end de franske Manifester sagde derom, dog kun vare udsprungne af Staternes Selvopholdelsesdrift. Den Værd, som jeg lagde paa, at man allerede ved Krigens Nærmelse skulde slaa ind paa den rigtige Vej, finder sin Forklaring i mine her nedskrevne

Betragtninger. Den almindelige Vildfarelse i Evropa hidrørte fra, at man oversaa den raske Overgang fra den nationale Bevægelse i Frankrig til en enkelt Mands fremstormende Ærgjerrighed. Heller ikke mig vilde det have været muligt at opfatte denne Forskjel i Tilstandene saa skarpt, som jeg virkelig gjorde, hvis jeg ikke havde kunnet samle Momenterne dertil paa selve Stedet.

Kejseren glædede sig i Frankrig ved den Popularitet, der altid bliver et Statsoverhoved til Del, som forstaar at føre Magtens Tøjler med fast og samtidig med duelig Haand. Napoleons realistiske Aand lod ham klart fatte et Lands Fornødenheder, hvor den sociale Bygning skal opføres paa ny; Kriger udadtil, var han Lovgiver og dygtig Administrator indadtil. Derfor beklagede Landet at se ham og hans Værk stadig udsat for Krigens Luner. Frankrig havde ophørt at være besjælet af en krigersk Aand. Kun de revolutionære Partier havde i Tidsrummet fra Aaret 1792 til det nittende Aarhundredes Begyndelse næret de krigerske Ideer i den dobbelte Hensigt at forsvare Landets Grænser mod en fjendtlig Invasion og at beskæftige Hæren uden for Grænserne, da den ellers let kunde have forvandlet sig til en Fare indadtil. Havde Napoleon indskrænket sine Planer til at vedligeholde Republikkens Erobringer, vilde han have forøget sin Popularitet; men hans krigerske Temperament rev ham langt ud over dette Maal. Han var født Erobrer, Lovgiver og Administrator og troede samtidig at kunne forfølge alle tre Retninger. Hans utvivlsomme Geni strakte ogsaa fuldstændig til; men Nationens uhyre Flertal vilde have følt sig mere end tilfredsstillet, naar han havde indskrænket sig til Regeringssagerne alene.

Denne nationale Strømning deltes ved denne Tid af den største Del af de fornemste Myndigheder; jeg regner blandt disses Tal Fyrsten af Benevent (Talleyrand), den daværende Politiminister Fouché og et stort Antal Marskalker og Generaler. Kejserens moralske Magt var alt for over-

vældende, til at de havde kunnet rejse en aaben Modstand; hvad de havde til overs, var at ty til Rænkespillet, noget, som i øvrigt fuldstændig passede for de tvende, først nævnte Personligheders Karakter. Under mit Ophold i Paris havde jeg gjentagne Gange Lejlighed til at konstatere denne Kjendsgjerning.

Talleyrand var begavet med overordentlige aandelige Anlæg; men mine langvarige Forbindelser med ham gjorde mig det indlysende, at han i Følge sit hele Væsen langt mere egnede sig til at rive ned end til at bygge op. Han, Præsten, droges af sit Temperament ind paa antireligiøse Baner; som født Adelsmand plaiderede han for Ophævelsen af sin Stand; under de republikanske Regeringer sammensvor han sig mod Republikken; under Kejserdømmet hældede han stadig til Konspirationer mod Kejseren; under Bourbonerne endelig arbejdede han paa dette legitime Dynastis Fald. At forhindre, at noget bestemt skete, deri bestod Talleyrands Dygtighed; en tilsvarende Evne i modsat Retning kunde jeg derimod ikke erkjende hos ham. Saaledes bedømte ogsaa Napoleon ham og med rette. I en af vore Samtaler, der fandt Sted paa Grund af en af Talleyrands talrige Fratrædelser som Minister, sagde Kejseren til mig: »Naar jeg vil gjøre noget, behøver jeg ikke Fyrsten af Benevent; jeg henvender mig til ham, naar jeg ikke vil gjøre en Ting, men lade, som om jeg vil«. I Privatlivet var Talleyrand lige saa tilforladelig som behagelig i Omgang.

Paa Grund af de tvende Mænds modstridende Aandsretning var Fouché en fuldstændig Modsætning til Talleyrand. Man kan ikke anvende Ordet: Medbejler paa dem; Modsætningen laa dybere, den havde sin Kilde i deres Karakterforskjel. Fouché havde været Præst som Talleyrand og besudlet sig med Blod og Smuds, medens denne sidste fortabte sig i den Skoles Theorier, der kaldte sig den engelske. Fouché var en Fjende af alle Theorier, han var en praktisk

Mand, der ikke bævede tilbage for nogen Hindring. Med sit dybe Kjendskab til den franske Aand skred han frem med sin Tid, men stadig paa extreme Veje, overtydet som han var, om at han kun paa denne Maade kunde naa et Maal, der ligeledes var extremt. De tvende Mænd stode aldrig i Berøring med hinanden, undtagen naar deres Veje krydsedes under Forfølgelsen af en Sammensværgelse mod den bestaaende Tingenes Ordning. Napoleon kjendte begge og betjente sig af deres Evner som af deres Fejl, alt eftersom han troede at kunne benytte dem til af fremme et af sine Formaal. Paa det her omhandlede Tidspunkt havde Fouché som Politiminister erhvervet sig Tillid hos Emigranterne, hvem Napoleon igjen havde aabnet Frankrigs Porte; han udviste dem alle de Tjenester, som stode i hans Magt, og disse Tjenester bare Præget af en fuldstændig Uegennyttighed. Fouché anede Kejserens Fald og ansaa fra dette Tidspunkt kun Bourbonernes Tilbagevenden som mulig.

Den Mand, til hvis Regeringstalent Napoleon nærede mest Tillid, var Cambacérès, hvorfor han ogsaa altid overdrog ham Forretningernes Ledelse, naar han selv drog i Felten uden for Frankrigs Grænser. Mere end én Gang stillede Napoleon mig en Analyse af de Egenskaber, der efter hans Mening udmærkede Ærkekansleren. Jeg havde ikke Lejlighed til selv at danne mig en Dom over Cambacérès; thi han levede i en Tilbageholdenhed, hvorfra han kun traadte ud for at repræsentere sin Stilling. Ved Revolutionens Begyndelse var han ansat som Advokat ved Parlamentet i Aix i Provence, hvor Herr d'Aigrefeuille var Præsident; Advokaten gjorde sin Lykke, men Præsidenten gik til Grunde. Da de tvende Mænd imidlertid vare forbundne ved Venskabets Baand, optog Cambacérès d'Aigrefeuille i sit Hus, og da hans Beskytter havde naaet Lykkens Tinde, fungerede Vennen som en Slags Husbestyrer hos ham. Den Dag da Cambacérès blev udnævnt til Ærkekansler — denne fantastiske Efterlignelse af det forhenværende tyske Riges

Sædvaner — en Værdighed, hvormed var forbundet Titlen: Durchlauchtighed, var d'Aigrefeuille den første, som hilste ham med denne Titel. »Naar vi ere alene,« sagde Cambacérès til ham, »benyt saa aldrig denne tomme Titel; bliv blot ved at behandle mig som Ven, og indskrænk Dem til at kalde mig Monsigneur«.

Da Napoleon havde skabt sin første Skok af Grever og Baroner, fejrede Cambacérès denne Dag med et Taffel, hvor de fremmede Sendemænd og Rigets højeste Myndigheder vare samlede. Efter at Taflet var hævet, indfandt de nybagte Adelsmænd sig for at bringe ham deres Hyldest; eftersom Kammertjeneren meldte de nye Titulaturer, lod en Skoggerlatter sig høre i Avdienssalen, kun Cambacérès lod sig ikke bringe ud af sin Ligevægt.

Den 16de Maj tilskrev Politiministeren (Fouchè) mig, at han i Medfør af Kejserens Befalinger skulde opfordre mig til at afrejse til Wien, for der at udvexles mod det franske Gesandtskabspersonale; han forlangte at vide den Dag, paa hvilken jeg troede at kunne begive mig paa Vejen, hvorhos han anmodede mig om at paaskynde min Rejse med den Tilføjelse, at jeg under Rejsen vilde blive eskorteret af en Gendarmeriofficer. Jeg berammede min Afrejse til den følgende Dag, men en Øjenbetændelse holdt mig dog tilbage til den 26de. Jeg medtog hele Gesandtskabspersonalet samt nogle Østerrigere, der opholdt sig i Paris nnder Gjennemrejsen og uden min Mellemkomst mulig vilde have haft Vanskeligheder ved at komme ud af Frankrig. Min Familie lod jeg tilbage i Gesandtskabshotellet; de Fremskridt, Krigen alt havde gjort, og selve Wiens Besættelse lod mig foretrække dette Valg for en besværlig Rejses Æventyr; for øvrigt kjendte jeg Terrainet alt for godt til at nære nogen Bekymring for min Families fredelige Ophold i Paris.

I Châlons sur Marne mødte jeg det første Tog af fangne Østerrigere, hvoriblandt flere mig bekjendte Officerer;

jeg ilede med af deres Mund at indhente Efterretninger, som jeg ikke havde kunnet skaffe mig, da jeg siden Felttogets Aabning var afskaaren fra enhver anden Meddelelse end gjennem de franske Hærbulletiner. I Lüneville var der blandt Publikum udbredt Rygter om et Hovedslag, som var tabt af Franskmændene. I Straszburg fandt jeg Rygterne stadfæstede, de refererede sig til Slaget ved Aspern (21de—22de Maj 1809). Kejserinde Josefine residerede paa denne Tid i Staden; næppe var jeg stegen ud af min Vogn, før jeg modtog en Indbydelse om i Aftenens Løb at indfinde mig hos hende. Jeg fandt hende i levende Bekymring for de Følger, som den ommeldte Begivenhed kunde drage efter sig; hun gjorde mig bekjendt med de Enkeltheder, hun havde erfaret, og disse lode mig ikke i nogen Tvivl om Nederlagets Betydning; de lød saa bestemt og nøjagtig, at Josefine slet ikke tvivlede paa, at jeg ved min Ankomst til Wien allerede vilde finde Fredsunderhandlingerne i fuld Gang, ja Kejserinden antog, at jeg mulig kunde møde Napoleon paa Tilbagetoget til Frankrig. Jeg dvæler ved disse Kjendsgjerninger, fordi de afgive et Bevis paa, hvor liden Tillid man selv i den napoleonske Families Skjød nærede til denne Krigs heldige Udfald.

Den 5te Juni ankom jeg til Wien og steg af i Palads Esterházy med Fyrst Paul, der var Attaché ved mit Gesandtskab og nu befandt sig i mit Følge. Ufortøvet begav jeg mig til min Fader, hvem jeg fandt meget nedtrykt over en Befaling, der nylig var tilstillet ham, Ærkebiskoppen af Wien og Greverne Pergen og Hardegg og lød paa, at de skulde forføje sig som Gisler til Frankrig, indtil Staden havde udredet den paalagte Kontribution. Min Fader var bestemt paa kun at vige for Magten, og jeg bestyrkede ham i hans Forsæt, medens jeg paa den anden Side paatog mig at bringe Napoleon fra en saa forkert Forholdsregel. Til denne Ende henvendte jeg mig ved Fyrsten af Neuchâtels Mellemkomst direkte til Kejseren, og de nævnte

Gisler forbleve fremtidig uden videre Forulempning i Hovedstaden; Napoleon lod, som om hele Skylden hvilede paa Generalintendanturen.

Den følgende Morgen besøgte jeg Grev Champagny, der beboede Kejserindens Værelser paa Slottet (die Burg), medens Napoleon residerede i Schönbrunn. Den franske Udenrigsminister modtog mig med honningsøde Talemaader, bag hvilke man dog tydelig kunde spore en Følelse af levende Uro. Som Følge af Slaget ved Aspern havde Stillingen i den franske Hær fuldstændig forandret sig, omvendt havde Almenaanden i Wien faaet et nyt Opsving, og de Forsigtighedsregler, som den fjendtlige Invasionshær traf, bleve fordobblede. Tiden var svanger med afgjørende Begivenheder, som af Partierne udtydedes, hvert paa sin Vis. Tillidsfuldheden var ikke paa Fjendens Side. Champagny meddelte mig, at han ikke havde Efterretninger om den Dag, da det franske Gesandtskabspersonale vilde indtræffe til Udvexlingsstedet, og bad mig afvente dette Tidspunkt med Taalmodighed. »De kan imidlertid tænke paa det mulige Udfald af det endnu svævende Drama; De vil finde Kejseren i god Stemning i saa Henseende«. Jeg svarede, at jeg som Fange ikke havde noget med Statsforretningerne at bestille, og at jeg med al Ro vilde afvente de Bestemmelser, som maatte blive trufne med Hensyn til min Person. Champagny lod mig deltage i sit Taffel, og saaledes befandt jeg mig som uinteresseret Tilskuer midt i den fjendtlige Lejr og havde ingen Lejlighed til at forberede mig paa, hvad den nærmeste Tid havde forbeholdt mig.

Den 7de Juni om Morgenen indfandt en Adjutant fra Wiens Guvernør, Grev Andréossy, sig og meddelte mig i Kejserens Navn, at jeg ikke kunde blive i Wien, men at det kun afhang af mig selv, hvor jeg vilde opslaa mit Ophold i Hovedstadens Omgivelser, indtil Udvexlingen kunde finde Sted. Jeg erklærede mig beredt til at følge Kej-

serens Befaling, men tilføjede, at jeg kun faktisk, ikke retslig var Fange, og at Kejseren øgede sin Uret, jo mere han besværede min tvungne Stilling. Jeg gjorde det Forslag at flytte ud til et Landsted, som min Moder ejede ved Grünberg, en halv Mils Vej fra Wien og lige op til Schönbrunns Have. Dette Valg blev billiget, hvorpaa jeg tog der ud, den 8de om Morgenen. Den Gendarmeriofficer, som havde ledsaget mig fra Paris, anmodede jeg om at bo hos mig paa Grünberg, hvorimod jeg kun medtog det nødvendige Tjenerskab, da jeg ikke vilde lade Gesandtskabspersonalet dele mit ubekvemme Ophold. Under mit Ophold paa Landstedet var jeg betænkt paa at opføre mig som Fange, og trods min Fangevogters hyppige Opfordringer forlod jeg ikke de nærmeste Omgivelser af mit Hus.

Nogle Dage efter min Udflytning til Grünberg hørte jeg Hestetrav foran mit Hus, traadte til Vinduet og gjenkjendte General Savary, der ved Synet af mig lod, som om han ikke havde vidst, at jeg boede dér, svang sig af Hesten og aflagde mig et Besøg. Savary besørgede i Hovedkvarteret Forretningen som Politichef, et Embede, han ligeledes beklædte, naar Kejseren residerede i Paris; thi da stod han i Spidsen for et Politi, hvis Hverv det var at kontrolere det, som Fouché ledede. De af Napoleon beboede Paladser stode igjen under Varetægt af et tredje Politi, der havde Overhofmarskalk Duroc til Chef.

General Savary tøvede ikke med at bringe Politiken paa Bane, i det han med tilsyneladende naturlig Aabenhjærtighed dadlende ytrede sig om den stedsevarige Krig, hvis Fare for Frankrig han selv opregnede, medens han fremhævede Nødvendigheden af at naa en varig Fredstilstand. Jeg lod ham fremføre sine Fraser uden at afbryde ham, og da han saae min Ro og Fatning, sagde han til mig: »Hvorfor benytter De ikke den Lejlighed, Naboskabet med Kejseren skaffer Dem til et Møde med ham? De bo jo begge to kun et Par Skridt fra hinanden; i Steden

for at trække Luft i Deres egen Have skulde De gjøre Dem en Tur i Schønbrunns Have. Kejseren vil vistnok blive meget glad ved at møde Dem«.

»Denne Tilfredshed,« svarede jeg, »kunde ikke være gjensidig; dog dette skulde visselig ikke holde mig tilbage. Omraadet af det Sted, hvor jeg befinder mig, forlader jeg imidlertid ikke før den Dag, da jeg erholder Befaling dertil; jeg kan ikke gjøre noget halvt. Naar jeg er Fange, opfører jeg mig som Fange; er jeg fri, gjør jeg Brug af min Frihed; hvis jeg for Øjeblikket besad min Frihed, vilde jeg visselig ikke benytte den til at tage mig en Spaseretur med Napoleon i min Herre, Kejserens Slotshave«.

»De ønsker altsaa ikke at se Kejseren?« gjensvarede Savary. »De vilde dog finde ham i den bedste, mest fredsommelige Stemning. En Samtale mellem Dem og ham kunde maaske have lykkelige Følger; De kunde maaske modtage vigtige Antydninger for Kejser Frants. Jeg haaber da ikke, at De blander en vis Proklamation — (sigter formodentlig til en Hærproklamation, hvori Kejseren havde omtalt de habsburg-lothringske Prinser paa den haanligste Maade) — med Napoleons sande Stemning, lutter Ord, talte hen i Vind og Vejr«.

»Jeg har hverken noget at sige eller at høre fra Deres Herres Side,« svarede jeg Savary; »jeg er faktisk Fange, og Fanger af min Art betragte sig som døde, at sige, naar de forstaa deres Pligt«. Paa denne Erklæring forlod Savary mig.

(Fortsættes).

F. C. Granzow.

En Valgkamp i de forenede Stater.

(Slutning).

III.

Fabrikbyen Lowell var helt og holdent for Butler. hvem den betragtede som en lokal Berømthed, da han her havde tilbragt sin Ungdom og senere, da han havde opnaaet Rigdom og Anseelse, havde bygget sig et overdaadigt Landsted, udstyret med megen Smag, i Byens Omegn. De mange Arbejdere i Byen saae i ham deres Fører og Repræsentant og desuden en Modstander af Kapitalisterne i Boston, der ejede Lowells Fabrikker. Det Møde, som Butler indbød dem til, blev tilsyneladende holdt, for at han kunde aflægge Regnskab for sine Handlinger som Senator i Kongressen; men i Virkeligheden gjaldt det om at optræde offentlig som Kandidat til Guvernørposten i Massachusetts og at bryde aabenlyst med det republikanske Parti. Hans talrige Venner i Boston vare forud underrettede derom, og i samme Øjeblik, som Mødet aabnedes, meldte et Telegram fra denne By, at en Salve paa 100 Kanonskud hilsede den store Taler og store Fædrelandsven. Man ser, at intet var forsømt for at sætte det hele smukt i Scene. I en velberegnet Tale, afvexlende humoristisk, alvorlig, pathetisk og spottende, underrettede General Butler sine Tilhørere om de Tvivl og Betænkeligheder, han længe havde følt ved den uventede Retning, de politiske Begivenheder havde taget under det republikanske Partis Styrelse. Valget af Hayes, sagde han, havde aabnet hans Øjne; Tilden havde utvivlsomt haft Fler-

tallet for sig; for første Gang havde man ved et Præsidentvalg set Afgjørelsen overladt til et Udvalg af Politikere fra det ene af de Partiers Rækker, som kæmpede om Magten. De anstillede Undersøgelser havde bragt skændige Kunstgreb for Lyset, og i alle ærlige Folks Øjne beklædte den nuværende Præsident en Plads, som han ingen Ret havde til. I det Taleren derpaa gik over til de vigtigste Begivenheder under Republikanernes Styrelse, kritiserede han skarpt Underhandlingerne med England om Fiskerierne i Kanada, Beskyttelsestolden og Finanspolitiken. Han sagde nok til at tilfredsstille Demokraterne og smigre Greenbackerne og Socialisterne, der vare paa Jagt efter en brugelig Kandidat; han vandt de Udlændinge, der havde faaet Indfødsret i Amerika, ved at klage over, at Regeringen ikke sørgede for at faa Preussen til at respektere de tyske Amerikaneres Rettigheder, saa at de bleve tagne til Krigstjeneste, naar de kom tilbage til deres fordums Fædreland.

Til sidst gjennemgik han kortelig sit politiske Liv og erklærede sig rede til at overgive sin Efterfølger i Kongressen det Mandat, som han havde faaet af sine Vælgere. »Vi ville gjøre dig til Guvernør, Ben!« raabte en af Tilhørerne. — »I kunde gjøre det, der var værre,« svarede han; »en Guvernør bliver lønnet med 5000 Dollars, det er ikke en Post, som man skal misunde nogen for Indtægternes Skyld«. — »Vi ville gjøre dig til Republikens Præsident!« »Hvis det passer eder, saa for mig gjærne. Der staar i alle Blade, at jeg tjener 100,000 Dollars om Aaret, og for én Gangs Skyld lyve de ikke. Hvad mig angaar, er jeg rede til at opgive min Virksomhed, hvis det behager eder at udnævne mig til Guvernør. Stol paa mig, som jeg stoler paa eder«.

Dette var kun de, paa en Maade klassiske, Indledninger, hvormed Butler begyndte sit Felttog. Hans Tale, som blev gjengiven af Bladene med rosende eller nedrivende Bemærkninger, skulde senere følges af mange flere; men det var

ikke nok med Ord, der maatte Handling til, og Butler havde med en farlig Modstander at gjøre. Det vidste han, men det var ikke Dristighed, som manglede ham.

Ethvert Valg i de forenede Stater gjennemgaar tre bestemte Stadier. Kandidaten begynder med at aflægge sin Trosbekjendelse paa et offentligt Møde, hvor hans Tilhængere forsamle sig i stort Antal for at kunne holde hans Modstandere Stangen. Derpaa begiver han sig paa Vej og rejser Uger igjennem fra By til By, fra Landsby til Landsby; han holder Taler hver Dag og flere Gange om Dagen, han lejer Forsamlingssale, lønner Agenter, underkjøber Pressen og fylder alle Vegne Murene med Plakater og Opslag. Til alle disse Omkostninger kan Kandidaten kun gjøre Regning paa sin egen Pung og paa sine Venners mere eller mindre uegennyttige Hjælp. Dette første Felttogs Maal er at sikre sig Udnævnelsen af venligsindede Valgmænd. Disse Valgmænd blive valgte af det Partis Tilhængere, hvis Stemmer han bejler til, og de holde derpaa Forsamling i en forud aftalt By. Valgmændenes Antal retter sig efter Vælgernes, og Forsamlingens Votum afgjør, hvilken af Kandidaterne der har de fleste Stemmer. Man maa altsaa sikre sig disse Valgmænd, opnaa Majoritet i Forsamlingen, og da først, naar man optræder som Partiets anerkjendte Repræsentant, kæmpe med det andet Partis Kandidat om de almindelige Stemmer.

Paa dette tredje Stadium er Kampen mere begrænset, men ogsaa mere heftig, og Forsamlingens udvalgte bliver støttet af sit Parti og af de Ressourcer, som det raader over. Pengene spille en vigtig Rolle, og den Kandidat, som hører til Regeringens Parti, har en stor Fordel over sin Medbejler. Man véd, at i de forenede Stater skifte Embedsmændene tillige med Regeringen, og det ligger i deres egen Interesse at støtte den, paa hvilket Trin af Stigen de saa staa. Der har indsneget sig den Skik, at de hæve forud af deres Gage saa og saa mange Procent, som gaa til Partiets

Kasse og ere bestemte til at bestride de betydelige Omkostninger, som Valgene medføre. Oppositionens Kandidat har ikke denne Tilflugt, han maa stole paa sine Tilhængeres Iver. Alle de, som vente, at han skal skaffe dem en eller anden Stilling, hvis han har Held med sig, indskyde en Sum, der svarer til deres Forhaabningers Størrelse. Jo bedre hans Udsigter ere, des fuldere bliver Kassen, de store Forventninger løse op for Pungene, og for mange er det kun en Anbringelse af deres Penge, som rigtig nok er noget usikker, men hvoraf de haabe at trække store Renter.

Paa Pengemændene i Boston kunde General Butler ikke gjøre Regning, og de fleste af hans Tilhængere vare rigere paa god Vilje end paa Dollars; men dette var ikke det eneste, hvori hans Medbejler var ham overlegen. I Demokraternes Lejr vare Meningerne delte; et betydeligt Parti modtog Butlers Tilnærmelser med udpræget Uvilje; den Rolle, han havde spillet i Krigen, gjorde ham ilde lidt af alle, der følte Deltagelse for Sydens Skæbne, og desuden bebrejdede man ham hans politiske Upaalidelighed og hans Forbindelse med Socialisterne. Butlers Modstandere stillede Dommeren Abbott, og Valgforsamlingen blev sammenkaldt i Mechanics Hall i Worcester. De Valgmænd, som vare forsamlede i denne By, delte sig i to Partier; men Abbotts Tilhængere havde taget den Forsigtighedsregel forud at leje alle Værelserne i Bay-State House, et stort Hotel, som støder op til Mechanics Hall, for at kunne besætte Forsamlingssalen lige fra Morgenstunden. Deres Plan var at sætte sikre Mænd i Bureauet og under Paaskud af at prøve Valgbrevene udelukke de Valgmænd, som vare gunstig stemte for Butler. For større Sikkerheds Skyld havde de bemægtiget sig Nøglerne til Lokalet, som var paa første Sal.

Dog Butlers Agent var bleven underrettet om Modstandernes Taktik og tog sine Forholdsregler herefter. Om Natten forsamlede han sine Valgmænd, flere Hundrede i Tallet, og de begave sig til Mechanics Hall, satte Stiger til

Muren og naaede saaledes Vinduerne til Salen. Uden Støj og én efter én krøbe de ind gjennem Vinduerne, og da Klokken var 5 om Morgenen, havde de taget Salen i Besiddelse. Tro Medhjælpere bragte Vaaben og Kurve med Levnedsmidler, som bleve hissede op ved Hjælp af Snore. Da om Morgenen Abbotts Venner kom for at besætte Salen, fandt de den barrikaderet inden fra og saa vel forsynet, at den var i Stand til at udholde en Belejring og modstaa en længere Afspærring. En Komité begav sig til Mairen for at bede ham om at jage dem bort, der havde erobret Salen. Politiet fik Ordre til at gjøre det; men det var ikke stærkt nok, og man maatte tage sin Tilflugt til den militære Besætning. To Kompagnier marcherede mod Mechanics Hall og forsøgte et Angreb, men de belejrede væltede deres Stiger og tillode kun Mairen i Egenskab af Parlamentær at komme ind i Salen. Han befalede de tilstedeværende at trække sig tilbage; men de gave et bestemt Afslag og erklærede, at de havde besluttet at sætte Magt mod Magt; de vare alle bevæbnede og bestemte paa at gjøre kraftig Modstand. Efter mange Underhandlinger trak Øvrighedspersonen sig tilbage, overbevist om sin Magtesløshed og skrev følgende Brev til Abbotts Komité:

Worcester, den 17de Septbr. 1878.

Til d'Herrer George Hill, G. F. Avary og flere.

Mine Herrer!

En Del Personer have i Morges mellem 4 og 6 bemægtiget sig den demokratiske Forsamlingssal. Den er endnu i deres Besiddelse i dette Øjeblik (Klokken 11). Jeg har i den centrale Komités Navn befalet dem at rømme Salen; men de have bestemt nægtet at gjøre det, og efter min Mening vil det ikke lykkes at fordrive dem der fra uden ved en ligefrem Belejring og ved at udsætte mange Menneskeliv for Fare.

Charles B. Pratt,
Maire.

Komiteen blev rasende og holdt paa at optage Kampen; men Avtoriteterne frygtede for Følgerne af et saadant Forsøg, thi Pøbelens Holdning var ingenlunde beroligende. Om Natten var en Skare Arbejdere af Butlers Parti dragen ind i Byen og syntes tilbøjelig til at yde de belejrede sin Bistand. Komiteen maatte opgive Kampen; den erklærede Mødet for ugyldigt og ansatte en ny Forsamling i Boston, hvor Præsidenten sagde, at energiske Forholdsregler vilde blive tagne for at hindre en Overrumpling. Imidlertid indrettede de Valgmænd, som vare blevne Herrer over Pladsen, sig paa regelret Vis. Der blev udnævnt en Præsident, Sekretær og Assessorer, en Kommission blev nedsat til Prøvelse af Valgbrevene, og man skred derpaa til at opraabe Navnene. Forsamlingen erklæredes for lovlig og talrig nok til at forhandle, da de 983 af 1,250 Valgmænd vare tilstede. Man lod, som om de andres umotiverede Fraværelse vakte Forbavselse, og derpaa blev Butler enstemmig valgt til det demokratiske Partis Kandidat til Guvernørposten. Klokken 4 om Eftermiddagen skiltes Forsamlingen ad.

Denne dristige Overrumpling gav en klar Forestilling om, hvad Butler og hans Tilhængere turde vove. Den skaffede ham tillige den Anseelse, som Kraft og Dristighed giver, og som Politikerne af Profession i de forenede Stater ganske særlig sætte Pris paa, da de ikke skjøtte om at tage en frygtsom og samvittighedsfuld Mand til deres Fører. Den almindelige Mening i Partiet var, at da Mødet var blevet sammenkaldt i Worcester og var blevet holdt dér, saa var Valget gyldigt og Butler maatte støttes; Forsamlingen i Boston derimod, som Abbotts Komité havde ansat, var ulovlig og hensigtsløs, Kampen havde staaet, og det var Forræderi at forsøge paa at splitte Partiets Stemmer og sætte Forsamling mod Forsamling. Desuden havde Abbotts Venner ikke Magt til at holde et nyt Møde, da de ikke vare i Majoritet, og 983 af 1,250 havde stemt for Butler.

Dette Udfald, som strax blev bekjendt i Boston, vakte

dér megen Opsigt; det republikanske Parti og Pengearistokratiet, som i 18 Aar havde været forbundne og Herrer over Valgene, følte, at de havde faaet en farlig Modkandidat, og at denne første Sejr havde foroget hans Magt. Dog haabede de paa Spliden i det demokratiske Parti; thi Abbotts Tilhængere og han selv erklærede højt og lydelig, at de hellere vilde stemme paa den republikanske Kandidat end finde sig i, at Butler blev udnævnt. Det gamle Had vaagnede med større Bitterhed end nogen Sinde; Socialisternes Trusler og Greenbackernes Theorier forfærdede Pengemændene, og de vare fast bestemte paa hverken at spare Penge eller Anstrængelser for at styrte deres Fjender. Paa sin Side var Butler bleven opmuntret ved sit heldige Felttog i Worcester og forsømte intet for at faa Kampen afgjort til sin Fordel. Han opslog sit Hovedkvarter i selve Bostons Centrum; Mac Davit, hans Sekretær og Agent, som havde ledet alt ved Valgforsamlingen, styrede en Hær af underordnede Agenter, der vare spredte omkring i Massachusetts, og som ved deres nøjagtige Beretninger holdt Generalen vel underrettet om alt, hvad der foregik Dag for Dag. En særlig Komité af indflydelsesrige Vælgere, som vare Butler hengivne og personlig interesserede sig for hans Valg, vedligeholdt og ophidsede stadig Bevægelsen i Arbejderklassen, i Pressen og i den offentlige Mening ved Hjælp af folkelige Talere, lidenskabelige Artikler, Uddrag af Aviserne og kæmpemæssige Plakater, som bleve slaaede op paa Murene eller baarne om i Gaderne.

I alle Unionens Stater fulgte man med Opmærksomhed Butlers dristige Felttog, men ingen troede paa hans Sejr. Det syntes at være Vanvid at forsøge paa at fravriste det republikanske Parti Massachusetts, som altid havde været dets Hovedhjørnesten; men det var et Tidernes Tegn. Endogsaa Demokraterne tvivlede paa, at Buttler vilde blive udnævnt; men det var allerede meget at kunne gjøre Republikanerne Rangen stridig og møde dem paa deres egen

Grund. Det fulde Antal af Statens Vælgere var 240,000. Det republikanske Parti havde ved de tidligere Valg opnaaet over 140,000 Stemmer, og de ventede, at Spaltningen i det demokratiske Parti skulde forøge dette Antal med Abbotts Tilhængere. Paa den anden Side forudsagde Butlers Komité, at mange af Republikanerne vilde gaa over i deres Rækker, som Følge af Pengespørgsmaalet; de mente, at Butler kunde samle 70,000 Demokrater, 35,000 greenbackers og Socialister og 30,000 republikanske Vælgere.

Den Kandidat, som det republikanske Parti opstillede mod Butler, Talbot, nød i hele Staten en fortjent Popularitet og var mindre end nogen anden udsat for disse voldsomme og personlige Angreb, som ere saa almindelige i de forenede Stater. Republikanerne følte sig truede ikke alene i Staten Massachusetts, men ogsaa i Vest- og Sydstaterne, hvor det demokratiske Parti havde stærk Fremgang. Beale og Johnson, forhenværende Generaler i den konfødererede Hær, havde stillet sig som Kandidater i Virginia; disse vel bekjendte Navne vakte Erindringer fra Borgerkrigen og viste, at Syden ikke havde opgivet sit gamle Nag. I Washington var det Isaac Cohen, en Discipel af Kearney, den berømte Agitator i San Francisco, som samlede talrige Tilhængere, organiserede det socialistiske Parti, proklamerede Fjendskabet mellem Arbejdet og Kapitalen og opmuntrede til en almindelig Strike. Hans Holdning var saa truende, at Unions-Øvrighederne ansaa det for rigtigst at samle Tropper om Kapitolium (Kongressens Sæde). Negrene, der altid ere begjærlige efter voldsomme Udtalelser, bleve forførte af hans Theorier, som vare nye for dem, og sluttede sig til ham.

Republikanerne beskyldte Demokraterne for at nære disse Uroligheder; de bebrejdede dem deres Deltagelse, ja Forbund med disse rasende Mennesker fra Samfundets underste Lag, og de tilskreve dem den Hensigt, hvis de sejrede, at lade Kongressen vedtage en Erstatning til de fordums Slaveejere paa over en Milliard Kroner. Langt

fra at forsvare sig mod denne sidste Beskyldning benyttede Demokraterne sig af den for at vinde Terrain i Syden; de lode sig endogsaa forstaa med, at de ikke vilde være utilbøjelige til at støtte en Kandidat fra Sydstaterne ved det forestaaende Præsidentvalg i 1880, og nogle af Partiets politiske Førere stadfæstede denne Indrømmelse, som de ansaa for skikket til at styrke Unionen og udslette de sidste Spor af de borgerlige Uroligheder.

Om dette sidste Punkt bevarede Butler en forsigtig Tavshed. Da han selv eventuelt var Kandidat til Præsidentskabet, nægtede han enhver Forklaring, som kunde føre ham for langt og lamme hans Handlefrihed. Han holdt sig udelukkende til de sociale Spørgsmaal og undgik de politiske i Haab om at bevare de republikanske Vælgere, som før havde stemt paa ham, og at vinde et betydeligt Parti blandt Demokraterne, som havde sluttet sig sammen med greenbackers og Socialister, længtes efter Reformer og hadede Pengearistokratiet og Kapitalisterne. Paa begge Sider stræbte man at vinde de fremmede, det vil sige Irlænderne og Tyskerne, hvis Medvirkning under Krigen havde bidraget mægtig til Nordstaternes Sejr. Deres gamle General havde megen Indflydelse over dem, og de vare lige saa tilbøjelige til at følge ham i Valgkampen som forhen paa Valpladsen. I Grunden var Politiken dem temmelig ligegyldig, og de brøde sig kun lidt om Partikampen; da de for største Delen tilhørte de lavere Klasser, bekymrede de sig mere om de sociale Spørgsmaal, som berørte dem selv, end om de Theorier, hvormed man forklarede den tiltagende Nød uden dog at afhjælpe den. Den tyske Befolkning var meget optagen af de strænge Forholdsregler, som Preussen tog imod de af dets forhenværende Undersaatter, som vilde benytte sig af deres amerikanske Borgerret til at unddrage sig Værnepligten. Talrige Protester angaaende denne Sag vare blevne sendte til de forenede Staters Sendemand i Berlin, og de demokratiske Blade opfordrede Regeringen til at be-

skytte sine nye Borgere; men om dette Punkt vilde Preussen intet høre. Paa Grund af Nøden og de strænge militære Love havde Udvandringen af Tyskere tiltagen i den Grad, at de forenede Stater allerede i 1870 talte 1,700,000 indvandrede Tyskere blandt sine Borgere, det vil sige en Tredjepart af alle de fremmede. Siden den Tid var dette Antal endnu voxet betydeligt, og den preussiske Regering blev betænkelig ved denne Udvandring i Massevis; det var den klart, at hvis de tyske Udvandrere ved at faa amerikansk Indfødsret slap for at gjøre Krigstjeneste, vilde mange af dem gribe denne Udvej til at fri sig selv og deres Børn fra en haard Pligt. Havde man ikke i 1869, ved Guvernørvalget i New-York, set Dommeren Mac Kunn i Løbet af 21 Dage give Indfødsret til 40,000 fremmede? De bleve saaledes, to i Minuttet, forvandlede til amerikanske Borgere og Vælgere; men de maatte ogsaa forud love at stemme paa det Partis Kandidat, hvortil Dommeren hørte, og denne betydelige Tilvæxt afgjorde Sejren. De tyske Øvrigheder afsloge at tage en saa let erhvervet Indfødsret for gode Varer; de opgave ikke deres Fordringer, og enhver Udvandrer, som kom hjem, blev opfordret til at bevise, at han havde aftjent sin Værnepligt i Preussen, og i modsat Tilfælde blev han øjeblikkelig udskreven.

Den amerikanske Sendemand i Berlin, som blev overvældet med Adresser, bad Regeringen om nøjere Instruxer, og da den intet kunde gjøre, maatte Statssekretæren underrette de tyske Amerikanere om den Fare, de udsatte sig for ved aflægge endog blot et kort Besøg i deres Fædreland, og opfordre dem til afholde sig der fra. Demokraterne bebrejdede Regeringen dens Sløvhed; da de hverken havde Magten eller Ansvaret, benyttede de i høj Grad deres Ret til at kritisere, og de erklærede i Aviserne, at den Dag, da deres Parti kom til Magten, skulde de gjøre Ende paa en saadan Tingenes Tilstand og vide at faa de amerikanske

Borgeres Rettigheder respekterede. Var det ikke dem, som i 1812 havde erklæret England Krig hellere end at tillade det om Bord paa de amerikanske Skibe at bemægtige sig de engelske Matroser, som havde faaet amerikansk Indfødsret? Hvad de havde gjort mod den første Sømagt i Verden, den Gang Unionen kun talte 10 Millioner Indbyggere, det vilde de heller ikke nu vige tilbage for.

Forgjæves forestillede det republikanske Partis Førere Tyskerne, at de ved at stemme for Demokraterne udsatte de Fordele, man havde vundet ved Borgerkrigen, for Fare, at deres Sejr vilde være lig med Afskaffelsen af de konstitutionelle Ændringer, og at Vedtagelsen af en Erstatning for Sydstaterne vilde være en Krænkelse af disse samme Ændringer og blive en tung Byrde for Unionens Finanser; disse Bevisgrunde gjorde ingen Virkning paa Masserne, som fandt Modpartiets Løfter langt mere tiltrækkende.

Kearney, Agitatoren fra San Francisco, en erklæret Fjende af Pengemænd og Kinesere, som han hadede lige stærkt, var kommen til New-York, og Rygtet om hans voldsomme Optræden og Sejr ved Valgene i Kalifornien var fløjet forud. Den fordums Fragtmand, nu en af Førerne for det socialistiske Parti, rejste rundt i Øststaterne for at finde en dygtig Politiker, som var villig til at optage hans Ideer, dristig nok til at sætte sig i Spidsen for Bevægelsen, bekjendt nok til at styrke den ved sit Navn og sin Indflydelse, ærgjerrig nok til at sætte sig et højt Maal og uden Betænkeligheder. Butler forekom ham at opfylde disse Betingelser. Den raske Overrumpling, som havde skaffet ham Sejren ved Valgforsamlingen i Worcester, hans dristige Omslag, hans Had mod Pengearistokratiet i Boston og hans Venskab med greenbackers og Socialister havde vakt Kearneys Opmærksomhed. Efter at have raadspurgt de socialistiske Notabiliteter i New-York og Chicago begav han sig til Boston for at tale med Butler og tilbyde ham sin Hjælp.

Butler havde for megen Forstand og Erfaring til at optage Kearneys vilde, fantastiske Theorier og umulige Planer; men han var for haardt trængt til at afslaa de Tilbud, som denne populære, men farlige Medarbejder gjorde ham. Kampen havde faaet en saa heftig Karakter, at intet maatte forsømmes. Butler blev støttet af de lavere Stænder; men hans Modstandere raadede over Midler til at skaffe sig Indflydelse, som hans Parti ikke kunde stille til hans Disposition. Bankerne, Forsikrings- og Jærnbaneselskaberne sluttede sig sammen for at bekæmpe ham og vege ikke tilbage for noget Pengeoffer, og hvor rig end Butler var, kunde han dog ikke holde dem Stangen paa dette Punkt. Altsaa modtog han Kearney med Velvilje uden dog at forpligte sig til noget, hørte paa hans Planer uden at fortrække en Mine, udtalte sig gunstig om dem og beskrev ham sin Krigsplan. Efter denne Sammenkomst indbød Kearney til et offentligt Møde; og der samlede sig en anselig Mængde Mennesker, som vare nysgjerrige efter at høre denne Taler, hvis Navn var i alles Munde, og til hvis Berømmelse hans Fjenders ukloge Had bidrog endnu mere end hans Venners Beundring. Han holdt da i New-York for fem eller sex Tusende Tilhørere sin evige Tale, hvori han efterhaanden angreb Regeringens Raaddenskab, Nationalbankerne, Kineserne og Pressen, som han beskyldte for at være solgt til Pengemændene. Da han kom ind paa det politiske Spørgsmaal, erklærede han sig for Butlers Tilhænger. »Han alene,« raabte han, »kan tvinge disse mæskede Pengemænd, disse Satans Sønner, til at slippe deres uretfærdige Mammon. Med Guds Hjælp ville vi gjøre ham til Guvernør og derpaa til Præsident; vi ere de talrigste, lad os oversvømme de forenede Stater med greenbacks, kun da og kun saaledes kunne vi faa Ende paa disse Banker, disse Korporationer og Foreninger, som knuse Arbejderen og lade ham dø af Sult. Magten, det er eder; Retten, det er eder; Loven, det er eder; haver Mod Mod til at handle, og I ville kunne alt«.

Slige voldsomme Udtalelser smigrede Pøbelens værste Instinkter; men paa Middelklassen havde de den Virkning, at den tænkte sig om, og Butlers Modstandere skyndte sig at gjengive Kearneys vilde Snak i Aviserne og udbrede den ved alle mulige Midler. Butler forsøgte at give sin uforsigtige Forbundsfælle en rigtigere Forestilling om det Terrain, han arbejdede paa, men Kearney vilde intet vide af Subtiliteter; han var beruset af Bifald, vant til det overdrevne Sprog og de raa Angreb, som plejede at begejstre og henrive San Franciscos roughs, og han beskyldte Butler for at mangle Mod og at være mere Politiker end Omstyrter af det bestaaende. Ophidset af sine Omgivelser vedblev han at spille Kortet i Hænderne paa Fjenden, gik over alle Grænser, forskrækkede alle, som interesserede sig for ham, og prækede det almindelige Kaos, Enden og Begyndelsen paa hans vanvittige Taler.

I Staten Maine, som grænser til Massachusetts, var Kampen ikke mindre heftig. Det demokratiske Parti havde sluttet sig sammen med Greenbackerne og kæmpede om Valpladsen med Republikanerne, der hidtil havde hersket uindskrænket her. Man ventede med Ængstelse paa Udfaldet af disse Valg, som fandt Sted i Begyndelsen af September, 6 Uger før de fleste af de andre Staters Valg, og de viste den betydelige Fremgang, som Greenbackerne havde haft. Det lykkedes dem at faa valgt 57 af deres Kandidater til den lovgivende Forsamling og 29 Demokrater. Republikanerne opnaaede kun 65, medens deres forenede Modstandere altsaa havde 86. Maine havde svigtet, og naar en af de rigeste agerdyrkende Stater i Unionen gav dette Exempel, kunde det let rive Vesten med, opmuntre Syden og bringe Republikanerne i Minoritet.

Kampens Terrain indskrænkedes mere og mere, og Pengespørgsmaalet blev, som Valgene i Maine viste, den rette Valplads for begge Partier. Paa den ene Side stode Republikanerne, støttede til Nationalbankerne, som raadede

over henved 2 Milliarder i egentlig Kapital og 3 Milliarder i Deposita; paa den anden Side Demokrater og greenbackers, der fordrede Afskaffelsen af de Privilegier, som Loven havde tilstaaet de store Finansinstitutioner, og Indførelse af Statspapirer i Steden for Bankernes. Saaledes var, med faa Ord, Demokraternes Fordringer, medens de ønskede at fjærne Kearneys og andre Socialisters kuldkastende Theorier fra deres Program. Alle Vegne skyede de disse skadelige Forbundsfæller, og Butler selv følte den Fare, som de udsatte ham for; men det var for sent, og han var for dybt inde i Kampen til i sidste Øjeblik at risikere et Brud, hvorved han vilde miste mange Stemmer uden at være sikker paa at faa andre i Steden.

Den 5te November fandt Valgene Sted i 30 Stater, og Udfaldet overtraf det demokratiske Partis Forventninger, skjønt det paa to Punkter led et føleligt Nederlag. I Massachusetts sejrede Butlers Modkandidat med 15,000 Stemmers Overvægt; thi, som man havde forudset, stemte Abbott og hans Vælgere i det sidste Øjeblik for den republikanske Kandidat. Ogsaa i New-York sejrede Republikanerne, men hele Syden stemte for Demokraterne, en Del af Veststaterne var paa deres Parti, og i Norden vandt de enkelte Sejre; 42 af deres Kandidater traadte ind i Senatet, men kun 33 Republikanere. I Repræsentantkammeret fik 124 Demokrater Sæde, medens deres Modstandere opnaaede 91, og det demokratiske Parti havde altsaa for Fremtiden Overvægt i begge Kamrene og følgelig ogsaa i Kongressen. Dog hvad der mest slog den offentlige Mening, var Sydstaternes truende Optræden; Negrenes og de hvides Stemmer forenede sig til en kraftig Anstrængelse og gave overalt Demokraterne en knusende Overvægt. Hidtil havde de to Racer opvejet hinanden, og ved de sortes Hjælp havde Republikanerne før opnaaet et svagt Flertal eller et stolt Mindretal. Det var ikke mere Tilfældet; de fordums Herrer og de fordums Slaver gjorde fælles Sag og sikrede Oppo-

sitionen Sejren. Førerne for det republikanske Parti indsaa, at Valgene i 1878 forudsagde deres Nederlag ved Præsidentvalget i 1880.

For at afvende den Fare, som truer dem og gjenvinde den offentlige Mening, som er ved at svigte dem, have de meget at gjøre, og Tiden er knap; men de ere ikke Mænd, der opgive en Sag, fordi den er i Fare, og saa snart de almindelige Valg vare forbi, begyndte de at stræbe efter at samle deres svigtende Tilhængere. Ved Præsidentvalget er Kampen hverken mindre levende eller mindre lidenskabelig end ved Udnævnelserne til Kongressen; men Terrainet er ikke mere det samme, og de lokale Indflydelser spille en mindre Rolle. Kandidatens personlige Anseelse og de Tjenester, han har ydet sit Fædreland, have megen Virkning paa en vis Slags Vælgere, som ere ligegyldige for de politiske Kampe og staa ubestemte mellem begge Partier, men som stemme paa en berømt Mand, blot fordi han er berømt, uden at bryde sig om, hvilke Ideer han vil bære frem, eller til hvad Retning hans Parti hører. Dette have Republikanerne indset, og de have, uden at tøve, uden engang at give sig Tid til at raadslaa med hinanden, udpeget General Grant som deres Kandidat. Det er alle Republikaneres Mening, at Grant alene kan frelse det truede Parti, samle de vaklende og ligegyldige og kæmpe med Held mod den demokratiske Kandidat.

Hvem skulde være denne Kandidat? Det var ubekjendt, og det er det endnu. Det demokratiske Parti tæller ingen berømte Navne i sine Rækker; dets Førere ere kun lidet kjendte i Evropa, og selv i Amerika er deres Berømmelse begrænset. Da de i 18 Aar have været udelukkede fra Herredømmet, have de kun spillet en Rolle som Oppositionsmænd, ofte dygtige og veltalende, men i lang Tid uden Indflydelse. Kun Tilden, som var Partiets Kandidat ved det sidste Præsidentvalg, har, paa Grund af sit tvivlsomme Nederlag, vundet en vis Berømmelse; men da

han aabent har erklæret sig for den kontante Betalings Gjenindførelse og mistænkes for at være vel stemt mod Nationalbankerne, vilde han have Greenbackerne imod sig; i den demokratiske Forsamling vilde han møde en levende Modstand, og hans Navn vilde ikke kunne samle alle Partiets Kræfter.

Foruden ham er der tre andre Kandidater, om hvem der muligvis kunde være Tale: Bayard, Thurman og Hendricks. Bayard vilde være en udmærket Præsident; hans aabne, ærlige og modige Karakter har skaffet ham talrige Venner, og da han er Senator for Delaware, vilde han være sikker paa at blive enstemmig valgt i Sydstaterne, som for Øjeblikket udgjør det demokratiske Partis Hovedstyrke. Denne vigtige Grund vil maaske bestemme Forsamlingen til at opstille ham som General Grants Modkandidat. Den eneste Indvending, man kan gjøre mod hans Udnævnelse, er, at den Stat, som han repræsenterer, paa Grund af sin Ubetydelighed og sit ringe Indbyggerantal kun raader over tre Stemmer til Præsidentvalget, at Delaware desuden tilhører Demokraterne, hvilken Kandidat, de end bestemme sig for, og at der vilde være Fordel ved at vælge Repræsentanten for en af de store vestlige Stater som Ohio eller Illinois, der raade over respektive 22 og 21 Stemmer af de 369.

Man mener, at the solid south vil stemme som én Mand for den demokratiske Kandidat, men Vesten er tvivlsom. Dersom man kunde sikre sig enten Ohio eller Illinois, vilde Sejren være vis.

Thurman forener disse Betingelser; da han er Senator for Ohio, vilde han drage denne Stat med sig og sandsynligvis ogsaa Illinois; men i Øststaterne vilde han møde stærk Modstand, og Staten New-York, som raader over 35 Stemmer til Præsidentvalget, vilde vise sig mindre gunstig stemt for hans Udnævnelse end for Tildens eller Bayards.

Hendricks, en fuldendt Politiker, vilde kun kunne opnaa Valgforsamlingens Stemmer i Tilfælde af, at Kampen mellem hans Rivaler truede med at fremkalde et Brud. Et Kompromis var Skyld i, at Abraham Lincoln i 1860 ved tredje Afstemning blev valgt til Republikanernes Kandidat og netop paa Grund af sin ringe Berømthed sejrede over Partiets Førere: Seward, Chase og Bates.

Demokraterne ville rimeligvis opsætte deres Valg til det sidste Øjeblik, da det ingen Hast har. Republikanernes Udpegelse af Grant som den, der rimeligvis vil blive deres Kandidat, er et Tegn paa Partiets kritiske Stilling og paalægger Demokraterne megen Forsigtighed. Grant har vel talrige Tilhængere; men han har ogsaa blandt sit eget Parti mægtige Modstandere, især én, Føreren for det tyske Parti, selv en født Tysker, Indenrigsministeren Karl Schurz. Vi have før omtalt det germanniske Elements Indflydelse i de forenede Stater; den høje Stilling, som Tyskernes anerkjendte Repræsentant for Tiden beklæder i Regeringen, er et Bevis derpaa. Karl Schurz og Grant have længe næret et personligt Had til hinanden, og derfor vil the alien vote (de fremmedes Stemmer) rimeligvis svigte Grant; i alle Tilfælde vil det være en alvorlig Hindring for ham i Valgforsamlingen. Schurz stræber efter at opstille Medbejlere imod ham: General Sherman, hans Kollega i Finansministeriet og berømt ved sit Felttog i Syden under Borgerkrigen; James Garfield, Repræsentant for Ohio; James Blaine, Senator for Maine, Conkling, Senator for New-York, alle dygtige og prøvede Førere for det republikanske Parti.

Dog har ingen af dem Grants personlige Berømmelse. Hans Fraværelse fra de forenede Stater har langt fra at skade ham kun forhøjet hans Anseelse. Da han har staaet uden for de daglige politiske Kampe, har han kunnet forholde sig tavs, undgaa at kompromittere sig og har ikke indladt sig paa nogen Forpligtelser. Grant udmærker sig i denne vanskelige Kunst; hans lange Rejse, hans bestandig

opsatte Hjemkomst, hans beskedne Holdning lige over for Partiets støjende Hyldest, er maaske alt sammen beregnet med en sjælden politisk Dygtighed.

Da General Lee, den 9de April 1865, var bleven omringet af Unionens Tropper og hverken havde Levnedsmidler eller Munition og kun 8000 Mand til at stille mod Grants, Sheridans og Shermans 100,000 Soldater, maatte han overgive sig paa Naade og Unaade efter et heltemodigt Forsøg paa at bryde de fjendtlige Rækker. En Sammenkomst fandt Sted i Appomattox; Lee overgav sin Kaarde til Sejrherren, som uden at sige et Ord bukkede høflig, drejede sin Hest om og vendte tilbage til Hovedkvarteret. Der fortælles, at Grant, som endnu ikke havde lukket Munden op, da han steg af Hesten, hilste paa sin Stab og sagde: »Mine Herrer, Krigen er forbi; jeg takker Dem«. En af Officererne udbrød: »Den, som har tvunget Richmond til at overgive sig og har modtaget Lees Kaarde, har flere Fortjenester af Republiken, end Washington selv«. Ligesom Washington har Grant to Gange været Præsident. Skulde han være bestemt til at blive det endnu engang? Skulde Lykken, som er de tavses Ven, ville skjænke ham den Hæder at beklæde Præsidentværdigheden tre Gange, en Hæder, som den har nægtet alle hans Forgængere?

S. M.

Lukís Láras *).

En gammel Grækers Ungdomserindringer.

De blandt vore Landsmænd, der have opholdt sig i England, ville let gjenkjende den Chiot, der her dølger sig under Navnet Lukís Láras. Jeg hørte ham ofte fortælle om sin Ungdoms Gjenvordigheder. Henimod Slutningen af sit Liv prøvede han efter min Opfordring paa egenhændig at nedskrive sine Erindringer, og da han for faa Aar siden døde, fandtes blandt hans Papirer dette Haandskrift under et Omslag, som bar mit Navn. Naar jeg nu offentliggjør dets Indhold, ønsker jeg, at det maa blive læst af andre med lige saa stor Interesse, som den, hvormed jeg i sin Tid lyttede til Oldingens mundtlige Meddelelser.

D. B.

1ste Kapitel.

Ved Begyndelsen af Aaret 1821 befandt jeg mig i Smyrna; jeg var den Gang omtrent 20 Aar gammel. For syv Aar siden havde min brave Lærer Papá Flútis — Gud være hans Sjæl naadig — forsikret min Fader, at jeg havde

---

*) Udgivet af Dimitrios Bikélas i Ugeskriftet Hestía (Ἑστία), Athen Nr: 106 ff. (7de Januar 1879 og flg.). — En fransk Oversættelse ved le marquis de Queux de St.-Hilaire (Paris 1879) og en tysk ved Dr. Wilh. Wagner (Hamburg 1879) ere alt udkomne, en engelsk og italiensk forberedes; nærværende danske er direkte fra den nygræske Original.

naaet al den Lærdom, der behøves for en fremtidig Kjøbmand, og hvad enten min Fader lod sig overbevise ved den gode Præsts Tale, eller han ansaa det praktiske Livs Skole nyttigere for mig, nok er det, han fandt ikke for godt at lade mig blive paa Chios for at uddanne mig videre ved Læsning, men tog mig med sig til Smyrna, hvor han først anbragte mig som Lærling og ikke lang Tid derefter som Parthaver i sit Handelshus.

Vorherre velsignede imidlertid vor Flid og Møje; hvert Aars Opgjørelse viste større Overskud end det foregaaende, og vort Hus'es Kredit voxede der paa Pladsen fra Dag til Dag. Lige fra første Færd af — det kan jeg sige med Stolthed — havde min Fader vundet sig et hæderligt Navn og en stor Anseelse, fordi han var i højeste Grad retskaffen og nøjagtig i sine Vexelforretninger, og jeg skylder at tilføje — ikke for at rose mig selv, men for at bevidne min sønlige Erkjendtlighed —, at min Lykke paa Kjøbmandsbanen skylder jeg fremfor alt de Grundsætninger, som min Fader indprentede mig allerede fra min tidligste Alder.

Efterhaanden som vore Indtægter stege, udvidedes vor Handelsvirksomhed, og Forbindelserne med fremmede Korrespondenter i Evropa strakte ikke længer til for vore Forretninger. To eller tre af vore Bysbørn, rigtige Kolumbus'er for den græske Handel, havde allerede i de Aar opslaaet deres Telt i London. Deres Trofæer forstyrrede vor Søvn, og deres Exempel opflammede vore ærgjerrige Længsler, hvorfor da ogsaa den Plan fattedes, at jeg hen paa Efteraaret skulde flytte over til England med en af mine Morbrødre. Jeg havde netop begyndt at læse Engelsk med en engelsk Præst, en anden Papá Flútis, der visselig ikke lærte mig store Ting. Men maaske var Fejlen mere min egen end hans.

Baade Fader og de Slægtninge og Venner, der omgave os, og jeg selv vare helt optagne af vor Bedrift; til He-

tæriet*) og de revolutionære Forberedelser kjendte vi ikke det ringeste. Uden at gjøre os selv rigtig Rede derfor fornam ogsaa vi sammen med alle Grækere i hine Dage en vis ubestemt Længsel efter Frihed; vi saae i Smyrna Evropæerne gaa med løftet Hoved, og det var med en hemmelig Følelse af Bitterhed, at vi priste de kristne Folkeslag lykkelige, der var frie. Vi havde nogle dunkle historiske Begreber om den franske Revolution og nogle vage Forhaabninger om en folkelig Rejsning, støttede væsentlig paa den forventede Hjælp fra Nord, og naar vi samledes paa Festaftener, sang ogsaa vi Rhigas' Sange; men dog havde ingen af os den ringeste Forestilling om, at vi befandt os lige ved Udbruddet af en Revolution. Vi — min Fader og jeg — tilbragte vort Liv rolig inden for vor Khan, om Dagen midt imellem vore Varer, om Natten oven paa, i det lille Værelse, hvori vi sov. Om Søndagen gik vi regelmæssig til Gudstjeneste i St. Fotiní-Kirken, og af og til besøgte vi derpaa en eller anden af de chiotiske Familier, der vare bosatte i Smyrna. Sjælden, en eller to Gange om Aaret, navnlig ved Paasketid, vandrede vi os en Tur ud til de nærliggende Landsbyer, og naar vi da der ude indaandede den rene, friske Luft og gjensaa Træer og Marker, saa tænkte vi med Længsel paa Chios, paa vort Landsted og vor Have, og tungere end ellers forekom os da Adskillelsen fra

*) Chioterne vare mærkelig nok aldeles uvidende om Hetæriets, det i 1814 med Hovedsæde i Rusland under Ledelse af Alex. Ypsilantis og Kapodistrias stiftede hemmelige Samfunds, Tilværelse og Planer. Man havde rimeligvis ikke villet indvie dem deri, fordi man vidste, at denne velhavende Øbefolkning, der væsentlig levede af Handel, vilde misbillige alle Planer om Krig og Oprør, og selv var højst uskikket til at deltage i sligt. Det var forbudt paa Chios at bære Bøsser, Sabler og Dolke, og Demogeronterne (den indfødte Øvrighed) vaagede lige saa omhyggelig som Tyrkerne over dette Forbuds Efterfølgelse (s. Fustel de Coulanges, Mémoire sur l'île de Chio. Paris 1857, S. 156). O. A.

Hjemmet og vore kjære. Saadan gik Dagene, og saadan gik Tiden. Min Hovedtanke var dog den forestaaende Rejse til England; derom drejede mine Drømme sig — og det var gyldne Drømme! — da pludselig Ro og Arbejde, Planer og Drømme, alt med ét pludselig forstyrredes og omstyrtedes.

En Nat i Begyndelsen af Marts skræmmedes jeg op af min Søvn ved Lyden af gjentagne Bøsseskud. Jeg satte mig over Ende paa mit Leje, lyttede efter og kigede ud i Mørket. Min Fader laa i dyb Søvn. Var det en Drøm? nej; pif, paf! blev det ved igjen, og samtidig hørte jeg vilde Skrig. Jeg vækkede min Fader, og vi gave os begge til at lytte. Hele Natten fortsattes, med kortere eller længere Mellemrum, denne Skyden og dette Spektakel; vi kunde ikke begribe, hvad der var i Vejen. Og hvorledes skulde vi faa noget at vide herom? vi vare nysgjerrige nok efter at komme ud, men Frygten var den stærkeste, og den holdt os inden Døre. Ved Daggry stege vi ned i Gaarden, hvor vi fandt andre af Khanens Beboere forsamlede — alle vare i samme Uvidenhed og samme Uro som vi.

Disse Khaner ere i Almindelighed byggede ligesom en Slags Fæstning: udadtil høje og solide Mure, i Midten en firkantet eller aflang aaben Gaard, ud til denne Gaard vende Butikkernes og Værelsernes Døre og Vinduer, og Samfærdsel med Yderverdenen sker gjennem en Jærnport, der lukkes om Natten.

Da Porten aabnedes om Morgenen, erfarede vi, at Tyrkerne den foregaaende Aften havde faaet Befaling til at væbne sig: deraf kom Skydningen og Raabene om Natten. Men hvorfor skulde de bære Vaaben? Hvilken Fare havde fremkaldt denne Befaling? Saadanne Spørgsmaal rettede vi til alle, der kom ude fra, men vi kunde ikke faa nogen rigtig Besked derom. En sagde, at der var Oprør blandt Janitscharerne, en anden, at der var Krig med Rusland; enkelte hviskede om Revolution af de kristne. Saaledes

gik den Dag. Det var Lørdag. Vi gik ikke uden for Khanen, men fra Porten saae vi Tyrkerne væbnede og bistre spasere om paa Gaderne.

Næste Dag gik vi, som sædvanligt, i Kirke. Den Søndag skulde der ikke prædikes, hvorfor de tilstedeværende forbavsedes i høj Grad, da de saae en Præst bestige Prædikestolen. Men han steg ikke op for at lade os høre Guds Ord, men for at oplæse en patriarkalsk Bandlysning. Med Rædsel hørte vi alle Forkyndelsen af denne Bandlysning med dens frygtelige Forbandelser; det var Sutsos og Ypsilantis, der nævnedes som de skyldige og som Forrædere. Vi forstode, at Talen var om oprørske Bevægelser i Vallachiet og om hemmelige Sammensværgelser; den ene af os saae paa den anden dér i Kirken; der hviskedes og spurgtes, men rigtig Besked vidste ingen. Hvad betydede vel dette bandlyste Oprør? hvorfra stammede denne Bevægelse? Vi vidste blot, at Ypsilantis var højt anset i Rusland, og vi antoge derfor, der var Tale om en Rejsning, støttet af dette Land, og at det var en Forløber for en russisk-tyrkisk Krig; men alt dette var blot Gisninger, mere vage og forvirrede, end det er mig muligt nu her at beskrive. Og Tyrkerne i Smyrna vare selv endnu i Uvidenhed om, hvad der egentlig foregik; de havde ikke rigtig forstaaet, at det var Rajaerne, der paa egen Haand gjorde Opstand. De mente, Faren kom fra Rusland. Men ikke desto mindre vaktes strax fra Begyndelsen deres Fanatisme. Det gjaldt jo Krig mod de vantro; følgelig var enhver kristen en Fjende, enhver Raja et Offerdyr rede til Slagtning. Lige fra første Dag mørknedes derfor vor Horisont, og Uro og Frygt betog vore Sjæle.

Disse Ord: Uro og Frygt ere allerede flere Gange undslupne min Pen. Men hvorfor ogsaa brovte med et Mod, som vi hverken havde eller formaaede at have? Du maa ikke smile, kjære Læser, men vel betænke, at jeg er en Chiot, og skriv min Frygtsomhed paa min Herkomsts Regning. Vaaben- og forsvarsløse, som vi vare, ydmygede af

Trældom, udsatte for den første, den bedste Tyrks Vrede eller Knivstik, uden ringeste Haab om nogen Sinde at opnaa Retfærdighed eller Hævn — hvorfra var det muligt, at vi elendige Kjøbmænd fra Khanen i Smyrna skulde faa Mod? og hvortil kunde Mod nytte os? Kun Taalmodighed havde vi, og der behøvedes stor Taalmodighed, thi vort Liv var fra da af en idelig Dødskamp', et langt Martyrium. Men ogsaa Taalmodigheden har sine Grænser. Undertiden svigter den, og da afløses den enten af fuldstændig Modløshed eller af denne Fortvivlelse, der fører til Heroisme. Mange Exempler paa Heltemod baade under den græske Opstand og i Menneskenes almindelige Historie, baade den skrevne og uskrevne, ere maaske fremkaldte af en saadan Fortvivlelse. Hvad mig angaar, da har Gud bevaret mig for modløs Opgivelse af mig selv, men Naturen har ikke rustet mig til Heltemodets Fortvivlelse; min Taalmodighed og mit Haab har dog aldrig glippet, og ofte har jeg prist min Gud for denne Naade.

Faa Dage efter hin Bandlysnings-Søndag gik jeg en Morgen til Jødernes Khan for at hæve nogle Penge. Jeg havde allerede indkasseret en vis Sum og beredte mig til at gaa hjem med min Pengepose, da jeg pludselig hører Skrig og Fodtrin og ser en Flok kristne og Jøder komme farende hen imod os. Førend min Jøde kunde lukke sin Dør, var den dunkle Bod opfyldt af hans forskrækkede Trosfæller. De afbrudte Sætninger, de hviskede i deres spanske Dialekt, gave mig hverken Forklaring eller Beroligelse; de vidste heller ikke engang selv, hvad der var hændet, eller hvorfor de flygtede. Saa snart Støjen havde lagt sig, og det var blevet roligt igjen uden for, aabnede vi forsigtig Døren. Lidt efter lidt lukkede man op ogsaa i de andre Butikker; de, der vare tyede der ind, toge Mod til sig og gik bort, og fra Mund til Mund fortaltes nu endelig den virkelige Aarsag til Forskrækkelsen. En Kamel, der bar et Læs Bomuld, var gleden i den snævre Gyde, der førte

ned til Basaren, og i Faldet havde den stødt Døren ind til en Butik. Larmen af den ituslagne Dør, Kameldriverens Raaben ude paa Gaden og Jødernes Skrigen inde i Butikken, Opløbet omkring Dyret, der laa paa Jorden — alt dette opfattedes i et Nu som Begyndelsen til Optøjer, og deraf fulgte saa en almindelig Forvirring, Flugt og Forskrækkelse. Naar i Gemytterne den fornødne Stemning er tilstede, behøves ikke meget til Udbredelsen af en panisk Skræk. Og ulykkeligvis var der god Grund til en saadan Stemnings Tilstedeværelse; thi Tyrkernes Ophidselse tog daglig til; man vidste, de samledes hyppig i deres Kvarter, og Trusler vare hørte om nær forestaaende Anfald paa de kristne. Men jeg kjendte endnu ikke noget hertil, og jeg tænkte ikke paa at skulle udsættes for nye Sindsbevægelser den Dag.

Jeg tog Afsked med Jøderne, lagde min Kappe dobbelt over Brystet for bedre at beskytte min Pengepose, som jeg gjemte dér, og skyndte mig hjem. Men næppe er jeg kommen ned paa Hovedgaden, der fører til Basaren, før jeg paa ny hører Skrig og Hyl, og inden jeg faar Tid til at skjule mig eller tage andre Forholdsregler, befinder jeg mig midt iblandt en Sværm Tyrker, der løb med blanke Sabler i Hænderne. At de ikke traadte mig sønder og sammen og ikke sloge mig ihjel, kan jeg indtil dette Øjeblik ikke fatte. Strømmen rev mig med sig. De løb og jeg med dem. Af og til fik jeg et Spark eller et Næveslag, men afsted foer jeg som en gal, uden at vide, hvorhen jeg styrede, eller hvad der skulde blive af mig; ja, jeg fik ikke Tid til at skjænke dette en Tanke. Det var som en Drøm, men en gyselig Drøm. Jeg var godt kjendt med Gaderne i Smyrna, men hvilke Gader jeg kom igjennem, det saae jeg ikke, og det véd jeg ikke den Dag i Dag. Jeg mindes blot, at ved Drejningen af en Gade saae jeg Porten til vor Khan lige for mig, og den gjenkjendte jeg; den stod paa Klem; men jeg véd ikke hvorledes jeg slap ind ad den, ind i Khanen, op paa mit Værelse og hen til min Fader.

Alt dette staar helt forvirret for min Hukommelse. Jeg mindes, at jeg endelig vaagnede op, liggende paa min Seng, paa Ryggen og stønnende; min Fader stod bøjet over mig og stænkede mig med koldt Vand; jeg mærkede en tung Byrde paa mit Bryst — og da først kom jeg til at tænke paa Posen med Pengene; jeg stak min Haand ind og trak den frem. Og jeg ser endnu min Faders Smil, da jeg rakte ham Posen. Dette Smil antog jeg dengang for et Udtryk af Glæde over at se Pengene frelste; men da jeg selv fik Børn, forstod jeg først dets rette Betydning.

— Hvad bryder jeg mig om Pengene? det er dig, min Søn, jeg bryder mig om! — Se, det var Smilets Mening. Min Fader elskede mig, elskede mig ganske overordentlig meget. Men han har aldrig sagt mig det, og aldrig víst det ved Kjærtegn eller Udbrud af Ømhed. Først da han var død, og jeg ikke længer havde ham om mig, og jeg i min Erindring gjennemgik vort mangeaarige Samlivs Begivenheder og ringeste Enkeltheder, først da forstod jeg og skattede til fulde, hvor højt han havde elsket mig. Og hvorfor da? Var det fordi man nødvendigvis skal miste noget for ret at fornemme dets hele Værd? eller var det fordi Ulykker og Lidelser først sent aabnede mit Blik og udvidede mit Hjærte? —

Hvor løb imidlertid disse oven omtalte Tyrker hen? Det fik jeg bag efter at vide. Deres Tog gjaldt Frankernes Kvartér, imod hvis Beboere de havde ondt i Sinde. Heldigvis kom Paschaen dem i Forkjøbet, og det lykkedes ham at berolige dem, saa at der ingen Ulykke skete den Dag. Det rigtige Rædselsherredømmes Tid var endnu ikke kommen. Og dog forblev dette Opløb, denne første Demonstration af bevæbnede Tyrker mod kristne, denne min første Fornemmelse af virkelig Fare, indgravet i min Erindring maaske endnu mere levende end alt, hvad jeg senere oplevede og døjede.

Fra den Dag af bleve Tyrkerne mere og mere umed-

gjørlige og nærgaaende. Blod flød vel endnu ikke, men Skjældsord, Trusler, bistre Blikke og Bram med Vaabnene vare skrækindgydende Varsler om det overhængende Uvejr; thi Stillingen blev mere og mere alvorlig, Opstanden bredte sig. Til ethvert Frihedsskrig, som udstødtes af Grækerne, svarede et nyt Udbrud af den tyrkiske Fanatisme, indtil til sidst enhver Skranke faldt, og Tyrkerne vildt og tøjlesløst hengave sig til Mord, Plyndring og Menneskerov.

Efterretningerne kom hverken regelmæssig eller omstændelig til os, men, hvordan det gik eller ikke, Ekkoet af den folkelige Rejsnings første Rystelser naaede dog ind i vor Khans inderste Kroge. Vi fik saaledes at vide, hvad der foregik i Vallachiet*), og en Dag hørte vi, at Morea havde rejst sig, at Ærkebispen i Patrás og Primaterne paa Halvøen havde stillet sig i Spidsen for Bevægelsen, og samtidig kom Rygtet om, at Hydra og Spetsia havde gjort Opstand.

Hver Gang jeg i Erindringen gjennemgaar hin berømmelige Fortid, overtænker Enkelthederne og undersøger mine Indtryk fra de Dage — Indtryk, der, saa at sige, afspejle Datidens almindelige Mening, kommer jeg ofte til den Slutning, at vore Øers Deltagelse i Frihedskampen lige fra dennes Begyndelse maaske har bidraget langt mere, end mange den Dag i Dag kunne fatte, til Befæstelsen og Udbredelsen af Opstanden. Jeg mener hermed ikke den store

*) Fyrst Ypsilantis gik over Pruth for at stille sig i Spidsen for de græske Oprørere i Moldau den 27de Februar 1821 (gl. Stil). Den første Efterretning herom ankom til Konstantinopel den 1ste Marts. Tre Dage efter maatte Patriarken Gregorios paa Sultanens Befaling udstede en Bandlysning imod Ypsilantis saa vel som imod Fyrsten i Moldau Michaïl Sútsos, samt en Opfordring til det græske Folk om at forblive i Lydighed. — Paa Morea plantede Germanos, Ærkebisp i Patrás, Korsets Fane den 25de Marts; Øen Spetsia gjorde Oprør den 26de Marts, Psara og Hydra fulgte kort efter Spetsias Exempel. O. A.

materielle Hjælp, som de græske Skibe ydede Nationen, eller de straalende Bedrifter, der slyngede en ny Krans af uforgængelig Berømmelse om Hellenernavnet. Nej, dette have vi set, og dette have vi vel forstaaet i Eftertiden. Men strax fra første Færd, da vi, der levede langt borte fra Revolutionens Krater, hørte, at nu havde Hydrioterne, Spetsioterne og Psarianerne udfoldet Frihedens Fane, følte vi mere levende, hvorom det gjaldt. Skibsførerne fra disse Øer repræsenterede ligesom gjennem et synligt og konkret Element Opstandens almindelige, panhelleniske Karakter. Thi mange blandt dem vare bekjendte, mange betragtedes som Venner, deres Navne og Ansigter vare kjendte i alle Havne og paa alle Handelspladser, hvor Grækere fandtes. Da vi derfor hørte, at disse Mænd, vore bekjendte, vore Venner, nu kæmpede for Tro og Fædreland og havde svoret: Frihed eller Død! gjorde det et langt stærkere Indtryk paa os alle, end da man fortalte os om Ypsilantis' Bevægelse, eller endogsaa selve Moreas Rejsning. Jeg taler her om Kampens første Begyndelse og om de første Indtryk. Senere kom der andre Aarsager til, hvorved Bevidstheden vaktes hos os om de uløselige Baand, der knyttede os til Oprørerne. Tyrkerne sørgede stadig for — ved Grusomheder af enhver Art — at minde os om vor Races gjensidige Forpligtelser, selv om vi havde haft Lyst til at glemme disse.

Tilgiv, kjære Læser, disse Afbrydelser af min Fortælling. Den gamle Mands Haand følger Hjærtets Indskydelse og finder ligesom Behag i at dvæle ved de fremstrømmende Minder fra Ungdommens Indtryk og Lidelser. Min Hensigt er ganske vist den at indskrænke mig til Beretningen om mit Livs Hændelser. Men den enkeltes Liv iblandt os udgjør jo kun en Ubetydelighed, der er nøje sammenknyttet med alt, hvad der foregaar om os, og hvorledes skulde jeg altid kunne skille min ringe Persons Omtumling fra den store Hvirvel, der rev den med sig: derfor, og fordi jeg er en Olding, vil jeg næppe kunne undgaa af og til saaledes at

skeje lidt ud under Nedskrivningen af mine Erindringer. Men du er jo ikke forpligtet til at læse dem til Ende! Da du var lille, og din Barnepige fortalte dig Æventyr, fortalte hun dem ikke blot for at tilfredstille din Nysgjerrighed, men ogsaa fordi hun selv følte Trang til at fortælle dem. Mangen Gang faldt du kanske i Søvn, men hun blev ved at fortælle, og du vaagnede saa op og hørte Slutningen af Historien. Se derfor husker du af mange Æventyr blot Begyndelsen og Enden, uden at du véd, hvorfor du ikke husker Midten. Men min Historie har nu, egentlig talt, hverken Begyndelse eller Ende. Du kan derfor gjærne sove strax fra nu af: du afbryder mig ikke!

De første Efterretninger om Opstanden kom til os paa den store Fastes Tid. Hvilken Fastetid og hvilken Paaske var det ikke for os! Vi gik regelmæssig i Kirke, saa meget mere som det navnlig var dér, at Nyhederne forplantedes, ofte usande, og sædvanligvis forvanskede, men det var i alt Fald de eneste, man kunde faa. Og ingen maa nu tro, at Tanken derom bortdrog vore Sind fra de hellige Ceremonier! Tvært imod! Den religiose Følelse var stærk dengang, og vort Folks Lidelser legemliggjordes for os, om jeg saa maa sige, i Frelserens Lidelser: den hellige Uges natlige Ceremonier svarede saa ganske til den andagtsfulde Menigheds sjælelige Tilstand.

Ved Midten af den hellige Uge udspredtes forfærdelige Rygter. Man fortalte om Fængslinger, Konfiskationer og Mord i Konstantinopel*), mange af Folkets ansete Mænd

*) Den 22de Marts 1821 begyndte Myrderierne i Konstantinopel. Dragomanen Murúzis blev halshugget den 4de April; den 10de (Paaskesøndag) hængte man Patriarken. Hans Lig blev efter at være slæbt om i Gaderne kastet i Havet. Kaptejnen paa et ionisk Skib fiskede det imidlertid om Natten hemmelig op af Vandet og førte det med sig til Odessa, hvor det jordfæstedes med stor Højtidelighed. 50 Aar senere (1871) overførtes Patriark-Martyrens Lig til Athen, hvor det nu hviler i Metropolitankirken. O. A.

vare blevne henrettede. Paaskesøndag erfarede vi, at Stor-Dragomanen Murúzis var dømt til Døde, og Rædselen over alle disse Hjobsposter bragte en sørgelig Mislyd ind i vore glade Opstandelseshymner. Faa Dage efter kom den sønderknusende Efterretning, at Patriarken var — hængt og hans Legeme overgivet Jøderne til Forhaanelse og Sønderlemmelse!

Det var en dobbelt Følelse, der nu overvældede os: den Forfærdelse, der maatte opfylde enhver kristen, enhver Græker ved Forgribelsen paa Folkets Overhoved, Patriarkens hellige Person, og den Bevidsthed, at Livet ikke længer var sikkert for nogen af os. Naar Sultanens egen Regering gjorde sig skyldig i sligt i Hovedstaden imod Nationens øverste, i hvilke Farer svævede da ikke vi stakkels ubetydelige Rajaer, og hvad maatte vi ikke frygte af Smyrna-Tyrkernes og i endnu højere Grad af de andre lilleasiatiske Tyrkers tøjlesløse Raseri? Der var allerede begyndt i Smyrnas Omegn at flokke sig store Bander af irregulære Soldater, som Tørsten efter Blod og Bytte havde lokket hid fra fjærne Egne. Paschaen syntes endnu at have nogen Omsorg for Indvaanernes Sikkerhed og holdt disse Umennesker borte fra Byen. Men deres Nærhed ophidsede og satte ondt Blod i de indfødte Tyrker; disse bleve med hver Dag mere og mere udfordrende og truende, og fra Trusler gik de let over til Handling. Haanden greb ofte til Dolken, og Dolken kom let ud af Skeden; og Følgen var, at mange uskyldige saaredes, enkelte endog dødelig, paa Smyrnas Gader. Men dette var kun Forspillet til de blodige Orgier, som snart begyndte, med Mord, Brand og Menneskerov, ikke blot paa Gader og Torve og i de kristnes Huse, men endog under de fremmede Konsulers Flag og paa de i Havnen liggende evropæiske Skibe, hvorfra Hundreder af Flygtninge bortslæbtes og myrdedes. Men alt dette fik jeg først senere at vide; jeg saae det ikke selv, og jeg vil kun berette, hvad jeg har oplevet og døjet.

Mange havde imidlertid allerede begyndt at flygte i al Hemmelighed bort fra Byen; næsten hver Dag hørte vi, at den eller den blandt vore bekjendte var forsvunden. Hvad var der blevet af ham? Mon de havde dræbt ham? eller skjulte han sig af Frygt et eller andet Sted? Ja, saa fik man endelig at vide, at han var flygtet bort. Flygtningenes Exempel og Frygten for de daglig voxende Farer satte selvfølgelig min Fader og mig i en stadig Uro og Spænding, og en uimodstaaelig Længsel efter selv at komme bort greb os, vi tænkte ikke paa andet, end hvorledes Flugten kunde iværksættes. Men Sagen blev Dag for Dag vanskeligere de tyrkiske Myndigheder tillode ikke længer nogen Rajà at forlade Byen. Det fortaltes endogsaa — men vi vilde endnu ikke ret tro det —, at Konsulerne havde faaet Befaling til at tilbagevise eller udlevere de Flygtninge, der tyede om Bord paa de fremmede Skibe. Vi troede det ikke, og sandt var det dog. Men lykkeligvis fandtes der baade Konsuler og Kaptejner med Hjærte i Livet, der ikke vilde indlade sig paa at forsyne Tyrkerne med Slagtofre.

Netop i de Dage ankom til Smyrna en af min Faders gamle Venner, Kaptejn Visvílis, Fører af et lille tomastet Fartøj, som gik under russisk Flag. Min Fader trak Vejret lettere, da han en Dag saae ham træde ind i Khanen for at besøge os. Den brave Kaptejn kom for at tilbyde os sit Skib. Inden tre Dage, naar han havde losset sin Ladning, lovede han at føre os over til Chios.

— »Til Chios?« udbrød jeg, da min Fader aabenbarede mig sin Beslutning. »Men ville vi da være sikrere dér end her?« — »Dér ville vi i alt Fald være samlede med din Moder og dine Søstre, og enten ville vi da frelses tillige med dem, eller ogsaa rammer Ulykken os alle i Fællesskab«.

Imidlertid gjorde vi vore Forberedelser. Dog Tiden var jo knap, og vi frygtede for at forraade vor hemmelige Plan ved ubetimelige Forholdsregler. Vor Varebeholdning maatte vi overlade Vorherre at sørge for og anbetro de ude-

staaende Fordringer til vore Debitorers Ærlighed, saafremt ogsaa disse reddede Livet. Vi indsamlede saa mange Penge, vi kunde, og paa den tredje Dag ventede vi med Utaalmodighed og bankende Hjærte paa, at Solen skulde gaa ned og det Øjeblik nærme sig, da vi i Følge Aftalen med den kjære Skibskaptejn vilde vove at begynde vor Flugt.

2det Kapitel.

Solen var nu borte, men Nattens Mørke var endnu ikke brudt frem, da vi lukkede Butikken og forlode Khanen. Porten stod endnu aaben. Vi havde hverken Ransel eller Pose eller noget andet, som kunde røbe vor Hensigt. Paa vort Bryst inden for vore Klæder havde vi blot gjemt, hvad vi sikkert og hemmelig kunde føre med os. Ingen af Husfællerne eller Naboerne var indviet i vor Hemmelighed, men i hint Øjeblik forekom det mig, som om al Verden maatte kjende den, som om de endnu aabne Døre og de til Gaarden vendende Vinduer havde Øjne og kunde se igjennem vore Klæder, ja dybere endnu, ind i vore Hjærters Tanker. Ved Udgangen af Khanen stod den gamle Portner med Hænderne paa Ryggen.

— »Men, hvor skal I dog hen saa sent paa Aftenen?« spurgte han.

— »Vi gaa hen i Kirken,« svarede Fader.

Det var hverken Dag eller Time for Vespertjeneste. Jeg vovede imidlertid ikke at sige et Ord derom til min Fader, men jeg var sikker paa, at den gamle Tyrk havde gættet, hvad vi havde for, og at han vilde løbe hen for at angive os; hver Skygge i det fjærne stod for mig som en Janitschar eller Zejbék med dragen Sabel, ved hvert Skridt ventede jeg mig en eller anden ny Ulykke. Ved Guds Naade forstyrrede imidlertid intet skæbnesvangert Møde vor Gang. Kaptejnen havde bestemt, hvor vi skulde finde ham i en fjærn Udkant af Byen nede ved Stranden, og her stod han da ogsaa ganske rigtig og ventede paa os. Baaden laa

i Nærheden; der var ganske øde og stille rundt omkring, og Aftenen var grumme mørk. Vi sprang ned i Baaden og fór afsted.

Først da vi kom om Bord paa Skibet, mærkede jeg, at det lettede om Hjærtet, og at jeg aandede frit igjen! Fremmede Skibe vare den Gang endnu ikke blevne hjemsøgte af Tyrkerne, saa at jeg tænkte, under det russiske Flag var al — i det mindste umiddelbar — Fare forbi. Jeg bildte mig ind, at ved at flygte fra Smyrna flygtede vi fra alle Prøvelser og Farer, og glemte det Indtryk, jeg strax selv havde faaet, at vi ved at flytte over til Chios ingenlunde dermed vare frelste fra Tyrkens Haand. Jo mere jeg imidlertid tænkte paa Hjemmet, desto tryggere blev jeg i min Overbevisning om, at dér kunde vi være i Ro og Sikkerhed: de faa Tyrker, der boede paa Øen, vare mere civiliserede end andre Tyrker, og naar alt kom til alt, fandtes de jo kun i ringe Antal, og Chioterne vare en stille, arbejdsom og fredelskende Race. Velhavende og selv styrende deres egne Sager, vare de de lykkeligste af Grækerne paa den Tid. Der var altsaa ikke nogen Sandsynlighed for, at Opstanden skulde forplante sig til Chios, eller at Tyrkernes Vrede og Fanatisme skulde give sig Luft mod Øens Indvaanere. Derfor saae jeg med roligt Hjærte paa Forberedelserne til vor Afrejse. Ankeret hang allerede oppe ved Stævnen; saa snart vi vare oppe paa Dækket, blev Jollen trukken i Vejret, Sejlene hejsede, og afsted gik det!

Jeg sov dejlig den Nat. Fra det Øjeblik da hine natlige Bøsseskud i Begyndelsen af Marts havde skræmmet mig op af min Seng, havde min Søvn stedse været afbrudt og urolig; nu i den sidste Tid holdt de voxende Farer og Tankerne om Flugt mine Øjne aabne, og jeg tilbragte mange søvnløse Nætter. Men paa Skibet følte jeg mig sikker. Jeg tænkte lidt paa min engelske Rejse, der nu var bleven til intet; saa faldt Tanken paa den store Skræk, der kom over mig paa Torvet, den Gang jeg løb afsted imod

min Vilje midt i Tyrkerskaren; af og til saae jeg for mine Øjne den gamle Patriark dinglende i Strikken — dog alle disse uhyggelige Tanker og Syner vege snart for den beroligende Følelse af Frelse, Forventningen af Mødet med min Moder og mine Søstre og de kjære Minder fra min Barndoms Dage. Ungdommen er af Naturen sorgløs og fuld af Haab; den holder ikke af at dvæle ved det sørgelige. Behagelige Drømme afløste efterhaanden Minderne fra Smyrna, og jeg faldt i en rolig Søvn, vugget af Skibets monotone Knirken og jævne Bevægelser hen over de lette Bølger. Om Morgenen, da jeg kom op paa Dækket, var Solen netóp i Færd med at stige frem i Horisonten: lige for os laa Chios indhyllet i den gjennemsigtige Morgentaage. Pludselig strakte Fader tavs sin Haand ud og pegede til venstre paa en Række Sejlere, der laa — som en Flok hvide Duer — langt ude i Horisonten. Gamle Visvílis — jeg synes, jeg sér ham for mig i dette Øjeblik, medens jeg skriver — stod oprejst i Bagstavnen; skyggende med begge Hænder om Øjnene, kigede han ud efter Skibene, ligesom om han vilde tælle dem.

— »Komme de, eller sejle de bort?« spurgte Fader ham.

— »De styre mod Samos«, svarede Kaptejnen; »Vorherre være med dem!«

— »Amen!« tilføjede Fader; og de to gamle gjorde Korsets Tegn.

Det var første Gang, at Tanken om Revolutionen, om den folkelige Rejsning stod ret levende for mig. Disse hvide Duer vare den græske Flaades Skibe. Paa dem vajede Korsets Fane, — disse Skibe løb frie gjennem de græske Have, og om Bord paa dem vare gjæve og uforfærdede Mænd, som viste deres Flag fra Kyst til Kyst, indgød de kristne Mod og trodsede Tyrkerne; paa deres Fane var indskrevet de Ord: »Frihed eller Død.«

Da jeg saae de to gamle saa bevægede, mærkede jeg i mit Indre en ubeskrivelig Følelse; det var, ligesom om mit Bryst udvidede sig og mit Legeme blev højere. Men denne

Følelse var blot øjeblikkelig og forbigaaende. Og maaske — nu, da jeg skriver dette — skildrer jeg snarere, hvad jeg kunde have følt den Gang, end hvad jeg i Virkeligheden følte!

Faa Timer efter landede vi paa Chios.

Jeg ventede som sædvanlig at finde Strandbredden opfyldt af Folk, at se Venner og bekjendte og høre de glade Velkomsthilsener og de spøgefulde Ord, der ellers ved lignende Omstændigheder vexledes mellem Landingsbroen og Baaden. Men Kaffehuset nede ved Skibsbroen var tomt, Stranden øde, og paa Byens Torv var der ikke et Menneske at se. I Dørene til nogle Butikker sad blot disses Ejere; nedslagne og tavse saae de forlegent paa os og hilste os, da vi gik forbi. Men Synet af denne almindelige Forknythed gjorde et stærkt Indtryk paa mig, og jeg havde haft Lyst til at raabe hen til disse Kjøbmænd, der sad foran deres Butikker: »I Guds Navn, hvad er der dog hændet Chios? hvad er der i Vejen?« Men jeg vedblev at følge ganske tæt bag efter min Fader; og jeg var nemlig ikke vant til at foretage noget paa egen Haand, naar han var nærværende. Heldigvis kunde heller ikke han længe holde denne Uvished ud: han gik ind i en gammel bekjendts Butik og uden nogen indledende Forklaring om Grunden til vor Nærværelse, rettede han netop et saadant Spørgsmaal til ham som det, der var faldet mig ind. Men de første Ord, Kjøbmanden sagde, vare: — »Du har valgt den rette Tid til at vende hjem! kjære Ven. Her have vi Verdens Undergang!«

Men trods denne melankolske Modtagelse undlod han dog ikke at lægge sin Glæde for Dagen over Gjensynet af min Fader. Han nødte os til at sidde ned og drikke et Glas Vin, og mens han beværtede os, fortalte han os, hvorledes Sagerne stode. Vi fik da at vide, at den Flaade*), vi

*) De forenede Skibe fra Hydra og Spetsia gik for første Gang under Sejl under Anførsel af Admiral Tombazís den

havde set sejle i Retning af Samos, havde opholdt sig ti Dage ved Chios's Kyster under Kommando af Admiral Tombazís med den Hensigt at vække Opstand paa Øen, men at Tyrkerne, saa snart de saae de græske Skibe, havde fængslet Ærkebiskoppen og Øens mest ansete Mænd, og dem holdt de endnu indespærrede som Gisler oppe paa Fæstningen; men Bønderne havde ikke rørt sig, og Flaaden var sejlet bort med uforrettet Sag. Butiksmanden fortalte os omstændelig disse ti Dages Begivenheder, nævnede Navnene paa Gislerne, Mænd, der vare agtede og afholdte af alle, og beskrev med megen Sindsbevægelse den Skræk, som deres Fængsling havde udbredt over hele Øen. Da Myrderierne i Konstantinopel vare vel bekjendte, betragtedes Gislernes Anholdelse med god Grund som en Indledning til større Ulykker. Nu forstode vi, hvorfor Byen var øde og trist; og vi forstode ligeledes, at Smyrna ikke var det eneste farlige Opholdssted, og at hvor der fandtes bevæbnede Tyrker og ufrie Grækere, dér var der Raahed og Grusomhed paa den ene Side og stadig Dødsfrygt paa den anden Side. Med tungt Hjærte styrede vi da vore Skridt mod Hjemmet. Da min Fader bankede paa Gadedøren, saae jeg en Taare stjæle sig ned ad hans Kind. Men jeg derimod følte mit Hjærte glad bevæget af de kjære, velsignede Minder, og da Andriana, min gamle Ammes forældreløse Datter, den muntre Legesøster fra mine Barndomsaar, Moders hengivne og tro Tjenestepige, aabnede Døren og sjæleglad og forbavset over saa uventet at se os løb afsted for at forkynde Budskabet om vor Ankomst, fór jeg hen imod hende, og førend hun fik mælet et Ord, stoppede jeg Munden paa hende med den ene Haand, og med den anden halede jeg i Snippen paa

22de April; den 25de kom de til Psara, hvis Skibe ligeledes gave sig under denne hydriotiske Sømands Kommando; den 27de April ankrede de i Chios's Havn, men droge atter bort den 7de Maj, uden at det var lykkedes dem at faa en Rejsning i Stand paa Øen. O. A.

hendes hvide chiotiske Hovedtøj*), saa at Fletningerne faldt ud, og jeg beholdt Klædet i mine Hænder. Jeg glemte i dette Øjeblik baade Respekten, jeg skyldte min Fader, og de siden mit sidste Ophold i Hjemmet forløbne syv Aar samt de sørgelige Forhold, under hvilke jeg denne Gang vendte tilbage til det fædrene Hus.

Moders Fryd ved at se os dæmpede enhver anden Følelse. Jeg fandt hende stærkt ældet, siden jeg sidst saae hende; Søstrene, som jeg havde forladt som smaa Børn, vare nu blomstrende unge Piger. Ak! med hvor inderlig en Glæde vender man ikke efter lang Fraværelse tilbage til Hjemmet, hvor man er født, hos dem, man har elsket fra den spæde Barndom! Hvor herlige ere ikke Gjensynets første Timer! den hjemkomne Søn finder igjen sit gamle kjære Kammer med Sengen, som nu i mange Aar har staaet tom og ventet paa ham; den velsignede Moder véd aldrig, hvor godt hun skal gjøre det for ham; de overstrømmende Følelser give sig Luft i Kys og Omfavnelser, mens Glædestaarer afbryde hendes Tale, og dog har hun de hundrede Ting at fortælle og spørge om. Stakkels Moder, hvor meget havde hun ikke endnu at lide, inden hun lukkede sine Øjne!

Fader vilde, at vi strax skulde flytte ud til vort lille Hus paa Landet, men Øvrigheden tillod det ikke; ingen af de velstaaende Familier maatte forlade Byen. Foruden Gislerne, som forvaredes i Fæstningen, vilde Tyrkerne have alle os andre dér i Nærheden, ved Haanden, inden for deres

---

*) De chiotiske Almueskvinder bare en Slags Turban, som bestod af flere Alen hvidt Lærred, undertiden endog Silke, viklet rundt omkring Hovedet. En Ende af Tøjet hang ned bag paa Ryggen lige til Bæltestedet. Hver Ø eller Landskab havde sin særegne Nationaldragt; nu fortrænges denne næsten overalt i Orienten mere og mere af de vestevropæiske Moder; i alt Fald finder man i vore Dage ikke længere den brogede Forskjellighed som tidligere. O. A.

Sablers Rækkeevne. Det hjalp altsaa ikke; vi maatte blive i Byen, enten vi vilde eller ej, og trøste os ved Haabet om, at Sagerne snart igjen skulde komme i den gamle Gænge. Ingen anede den Gang, hvor længe denne Ufredens Tilstand endnu vilde vare! Vi paa Chios — det maa jeg ærlig tilstaa — havde i Begyndelsen ikke store Forhaabninger om et endeligt lykkeligt Udfald; tvært imod; vi saae paa nær Haand den tyrkiske Vælde, og de gamle Forestillinger om dens Overmagt forøgedes ved Trykket af den Skræk, de sidste Tider havde sat i vort Blod. Opstanden havde endnu ikke víst sin Styrke ved Sejrene til Lands og ved de heltemodige Bedrifter til Søs. Og selv senere, da de græske Vaabens Triumfer begyndte, formaaede Efterretningerne herom ikke at overvinde den Modløshed, hvormed Ødelæggelserne om os fyldte vore Hjærter. Og hertil kom, at hver Vaabendaad fra Oprørernes Side medførte en Gjengjældelse dér, hvor Tyrkerne vare Herrer. Paa det første tyrkiske Linjeskibs Brand*) fulgte Ulykkerne i Kydonia og de gyselige Massakrer i Smyrna, Fjendens Nederlag ved Samos hævnedes af de blodige Orgier paa Kypern, og Indtagelsen af Tripolitsa efterfulgtes af Kassandras Ødelæggelse.

Imidlertid sad Ærkebiskoppen og Byens bedste Mænd fangne oppe paa Fæstningen, hvis Garnison stadig forøgedes ved nye Forstærkninger, og Underkuelsen blev hver Dag

---

*) Det første tyrkiske Linjeskib blev stukket i Brand af Papa-Nikolís den 27de Maj 1821. — Byen Kydonia (eller Chania) paa Kreta ødelagdes den 4de Juni, og omtrent ved samme Tid var det, at det kristne Kvartér af Smyrna plyndredes. I Begyndelsen af Juli forberedede den tyrkiske Flaade en Landgang paa Samos, men de græske Skibe opbrændte ni af de fjendtlige Transportfartøjer og tvang Tyrkerne til at opgive deres Plan. — Myrderierne paa Kypern begyndte den 9de Juli og fortsattes uden Ophør 30 Dage igjennem. — Byen Tripolitsa paa Moréa blev tagen med Storm af Grækerne den 23de September 1821. — Blodbadet i den macedoniske By Kassandra fandt Sted i Oktober. O. A.

mere og mere trykkende. Tyrkerne maalte os med bistre Blikke og sleb deres Sabler, mens lige over for os paa Kysterne af Lilleasien de vilde Horder strømmede til og truede med Landgang paa vor ulykkelige Ø. Nej, den Luft, vi indaandede, var visselig ikke skikket til at opfriske vort Mod! Vi bøjede os forknytte under Vægten af det truende Uvejr, men for Modets Forhaabninger var der intet Rum i vore Hjærter!

Min Faders eneste Haab — ikke om at afryste Aaget, men om Forsoning og Fred — støttede sig til Hjælpen fra Kristenheden. Hans Ven Zenákis, med hvem han stadig drøftede Sagernes Stilling, vilde imidlertid ikke indrømme ham Muligheden af nogen Udvej fra den Kant. Det skar mig i Hjærtet, naar jeg hørte ham misbillige og beklage den hele Bevægelse og jamre over alle de ulykkelige Følger af den begyndte Revolution. Fader syntes ikke at ville lade sig overbevise og holdt fast ved sit Haab; men Zenákis var Vicekonsul for en eller anden fremmed Magt af anden Rang, jeg tror Holland, og hans Ord forekom mig derfor at have en vis officiel Vigtighed og Betydning. Han var en gammel Ven og Nabo og en af de faa, der i de Dage jævnlig besøgte vort Hus. I Følge sin nævnte Værdighed kom han i daglig Berøring med de andre Konsuler, og de fremmede Magters daværende antihelleniske Politik, som laa til Grund for deres Repræsentanters Anskuelser om Forholdene, afspejlede sig tydelig i Zenákis's Sprog. Hans Udtalelser om Opstanden indeholdt hverken Ros over Nutiden eller Opmuntring for Fremtiden.

»Evropa vil ikke blande sig i vore Sager, det kan du være forvisset om,« gjentog han stadig for min Fader; »Kongerne række ikke Oprørere nogen hjælpsom Haand!«

»Tror du da virkelig, de skulde tillade Sultanen at slagte alle Grækerne?« udbrød min Fader.

»Ja, lad Grækerne først bøje sig og bede om Naade,« svarede Zenákis. Og jeg hører ham endnu tilføje den sæd-

vanlige Bemærkning, naar han talte om Oprørerne: »De have hele Folkets Nød og Elendighed paa deres Samvittighed!«

Saaledes gik Sommeren, derefter Høsten, og endelig kom Vinteren. Jeg forstaar ikke længer, hvorledes vi fik disse ti Maaneder til at gaa, glemmende Gaarsdagens Bekymringer i Forventningen om dem, som den næste Dag skulde bringe!

Har du nogen Sinde, kjære Læser, besteget et højt Bjærg? Man giver sig paa Vej med friskt Mod; Stigningen er drøj, og Sveden perler allerede paa din Pande. Men Nærmelsen mod Maalet formindsker Følelsen af Besværlighed; dér ligger jo Bjærgets Top lige over dit Hoved! Det synes, som om du endnu kun har nogle faa Skridt tilbage for at naa den; dog nej, du er der ikke endnu, det var en Forhøjning i Bjærget, der skuffede dig; bag denne, noget højere oppe, ligger den virkelige Top. Fremad da! og du begynder igjen at stige, men Knæene ere mindre sikre og Hjærtets Slag stærkere. Du naaer endelig det Punkt, du saae, og du opdager da, at den rigtige Top atter ligger langt borte. Men dine Kræfter ere allerede udtømte, og Maalet fjærner sig bestandig. Udmattet og forpustet opdager du endelig Himlen bag ved den sidste Fjældtop, og da kaster du dig ned paa Jorden for at samle friske Kræfter, ser med Forbavselse dybt ned i Dalen, hvorfra du er kommen, og undrer dig over den Højde, du har kunnet vinde op til.

Se, saaledes gik disse Maaneder; vi vandrede stadig op ad Bjærget, men vort Maal, Bjærgets Tinde, var lige fra Begyndelsen indhyllet i Skyer, og vi saae den ikke. Men da vi endelig naaede der op, fandt vi Afgrunden for vore Fødder, og i Steden for at finde Hvile styrtede vi ned i det dybe, dybe Svælg.

Ja, saa længe Tyrkerne endnu ikke havde begyndt paa Mord og Menneskerov, maatte vi betragte os som lykkelige, naar vi tænkte paa, hvad der gik for sig andre Steder.

Vore Kvinder forlode ikke Hjemmet, og vi undgik, saa vidt muligt, ethvert Møde med vore Undertrykkere; vi søgte at faa disse til at glemme vor Tilværelse, og imens ventede vi med dødelig Angest paa, at Vorherres Vrede skulde ophøre.

Men Gislernes stadige Tilbageholdelse, Garnisonens vedblivende Forøgelse ved Tilstrømning af den ene Bande efter den anden af lilleasiatiske Tyrker, og endelig den fuldstændige Afvæbning af alle Øens græske Indvaanere, alt dette varslede ikke om noget godt for os. Vi følte Ødelæggelsen nærme sig, alt som Oprørets Larm gjenlød nærmere ved vore Kyster. Psara paa den ene Side af os og Samos paa den anden Side havde allerede været frie i flere Maaneder; et Forsøg paa Opstand var sket i Mitylene, og de græske Skibe, der sejlede triumferende omkring paa Havet, krydsede hyppigere og hyppigere i Farvandene om Chios. En Aften bragte Zenákis os hemmelig den Efterretning, at Paschaen frygtede hvert Øjeblik et Angreb paa Byen. Næste Dag hentedes fyrretyve Borgere op paa Fæstningen og holdtes tilbage dér, Gislernes Antal blev saaledes fordoblet. Til al Lykke for os hørte Fader ikke til de rigeste Chioter, og hans Navn var derfor ikke blevet opført paa Listen. Faa Dage efter hørtes det Rygte, at Skibe fra Samos havde landsat Udsendinge paa Øen, og at disse holdt sig i Skjul i de fjærnere liggende Landsbyer. Det var tydeligt, at der var Uro i Lejren hos Tyrkerne; Patrouiller gjennemstrejfede Øen paa Kryds og tværs, og nogle af Gislerne sendtes til Konstantinopel. Det saae mørkt ud i Horisonten, og vi forstode, at Faren var grumme nær.

Vor Frygt viste sig snart vel begrundet. Den 9de Marts (1822) om Eftermiddagen saae vi omtrent 40 Skibe ude paa Havet lige for os, og fra Hus til Hus fór som en Løbeild det Rygte, at nu kom Oprørerne. Oppe fra vort Loft saae jeg Skibene nærme sig vor Havn, og jeg hørte Trommen gaa inde i Fæstningen til Tegn paa Fare. Tyrkerne lukkede Portene og oppebiede Angrebet.

Samme Aften ved Solnedgang begave vi os alle i største Hast ud til vort Landhus. Vi vare ikke de eneste, som flygtede. Under den overhængende Fare glemte man baade Øvrighedens Forbud og Frygten for den tyrkiske Magt.

Og dermed sagde vi Farvel til vort fædrene Hjem. Tredive Aar efter besøgte jeg som fremmed atter min Fødeø; da fandt jeg Chios ødelagt og vort Hus i Ruiner. Men min Fader var længst død i Landflygtighed og havde saaledes før sin Hedengang ikke engang den Trøst at se sine Børn opnaa Ro og Velvære i det fremmede Land. Han døde midt under Sorgen over Ødelæggelsen og under Landflygtighedens Elendighed. Men den Gang vi flygtede hjemme fra, kunde vi endnu ikke forudse, at vi forlode vor Arne for bestandig, og at vi skulde gjennemgaa alle de Prøvelser, der ventede os.

Undervejs mødte vi Skarer af Bønder, som strømmede ind til Byen. De vare ubevæbnede, men haabede, at de dér inde vilde faa Vaaben fra Flaaden. De vidste, hvad vi ikke vidste, at Logothétis*) og Burniás i Spidsen for tre Tusende Samiere befandt sig om Bord og kom for at befri Chios. Ulykkeligvis bragte disse os ikke Frelse, men Undergang. Imidlertid landsattes de den følgende Dag; de besatte Byen uden Kamp og ventede, at Tyrkerne inden kort Tid skulde se sig nødsagede til at overgive Fæstningen.

Medens dette foregik, forbleve vi rolig ude paa Landet. Kun Kanonernes Torden forstyrrede af og til Stilheden og mindede os om, at vi færdedes paa en Vulkan.

Kanonaden var, som sagt, ikke vedvarende, og hvad mig angaar, da véd jeg ikke hvorledes og hvorfor, men dér

*) Chioten Burniás havde været i den franske Republiks Tjeneste og var dér avanceret til Kaptejn i Jægerne. Han deltog ivrig i den græske Revolution, men bar bestandig sin gamle franske Uniform. — Samieren Lykurgos Logothétis var Fader til den bekjendte Theolog af samme Navn, der døde for faa Aar siden som Ærkebisp paa Syra. O. A.

ude paa Landet glemte jeg baade Ængstelser og Bekymringer. Havde jeg allerede vænnet mig til dette Liv, fuldt af evig Uro? eller var det den Tanke, at Frihedens Fane nu vajede paa min fædrene Jord, der gav mig nyt Mod? eller var det ene og alene Foraarets glædesvangre Grøde og den vaagnende Naturs hemmelighedsfulde Kraft, der meddelte sig til mit Hjærte? var mit Liv som den fremspirende Blomsts og min Tanke som Fuglens, der kvidrede sin Vaarsang under den klare Himmel? Jeg véd det ikke, men hver Gang jeg tænker paa hint des værre saa kortvarige Ophold ude paa Landet, mindes jeg aldrig søvnløse Nætter og bekymringsfulde Dage; jeg erindrer blot de blomstrende Orangetræer og den balsamiske Luft, Fuglesangen og Brøndhjulets Knirken, vor gamle Gartner, der gik og hakkede om Træernes Rødder og den henrivende Udsigt fra vort Landsteds Altan ud over Sletten og langt ud over Havet. Og dog var jeg den Gang en Yngling paa et og tyve Aar! Men nu, da jeg nedtegner disse Erindringer, undrer jeg mig og oprøres imod mig selv, naar jeg tænker paa, at jeg i Steden for at følge mine gamle Forældre og mine Søstre ud paa Landet burde være ilet bort for med Vaaben i Haand at stille mig under Frihedskampens Fane og vove mit Liv for Fædrelandet. Nu tænker og føler jeg nemlig anderledes end den Gang. Den Gang . . . . ja, kjære Læser, siden jeg skildrer dig mit Livs Tilskikkelser, maa jeg nødvendigvis ogsaa gjøre dig lidt mere bekjendt med min ringe Person. Jeg maa aabent og ydmygt skrifte for dig, hvorfor jeg hverken sjælelig eller legemlig besad de Egenskaber, der fordredes for den Gang at handle saaledes, som jeg nu vilde forlange, at mine Børn skulde handle. Vel vil dette Skriftemaal ikke forøge min Anseelse og mit Værd i dine Tanker, men det er ikke min Hensigt at skuffe dig ved at fremstille mig selv bedre, end jeg var, og end jeg er. Jeg sagde sjælelig og legemlig. Legemlig er det den sørgelige Sandhed, thi jeg var grumme lille og spinkel

af Væxt, og det er — saa vel over for Mænd som Kvinder — aldrig lykkedes mig at glemme min Væxts Lidenhed, og siden jeg selv stadig mindes den, tror jeg ogsaa stadig, at andre lægge Mærke til den. Endnu den Dag i Dag, skjønt jeg er æret og agtet af mine Medborgere, og skjønt jeg ofte indtager Hæderspladsen i deres Forsamlinger — enten det nu er paa Grund af min fremrykkede Alder eller takket være deres venlige Sindelag imod mig —, saa har jeg ikke desto mindre, det tilstaar jeg, aldrig kunnet overvinde den Forlegenhed, som den omtalte Bevidsthed fremkalder hos mig. Nu er jeg i alt Fald ved god Helbred; men indtil jeg naaede Mands Alder, gjorde en vis Sygelighed i min Konstitution mit Legeme endnu skrøbeligere. Børnenes Opdragelse var desuden den Gang ikke som nu; hverken i Skolen eller senere fik jeg nogen Sinde Lejlighed til Legemsøvelser. Datidens Forældre kjendte ikke eller bekymrede sig ikke om Nødvendigheden af Børnenes legemlige Udvikling. I Papá Flútis Skole spillede Kammeraterne Bold med mig; senere i Khanen i Smyrna hed jeg stadig »lille Lukís«, og denne Ringeagt hos Omverdenen, der just ikke bidrog til at hæve min egen Mening om mig selv, var ikke skikket til at udvikle heroiske Fornemmelser hos mig. Havde jeg den Gang vidst, hvad jeg nu véd, saa vilde maaske de Følelser, der den Gang slumrede i min Sjæl, have søgt og fundet et Udbrud og overvundet mine fysiske Mangler. Men ogsaa min Sjæl var den Gang uudviklet lige som mit Legeme; jeg var uvidende, meget uvidende, som jeg allerede har fortalt dig, kjære Læser. Ikke engang Retskrivning lykkedes det den gode Papá Flútis at lære mig, skjønt han jo ganske vist baade havde tydet Æsops Fabler og Kirkefædrene for mig. Det Italiensk og Fransk, jeg kunde, havde jeg lært af »Télémaque«, men selv denne havde jeg ikke læst til Ende. Og fra det Øjeblik, jeg forlod Skolen, aabnede jeg ikke en Bog til Læsning undtagen vore Handelsregnskaber. Jeg havde nogle dunkle

Forestillinger om Leonidas, Marathon og om den franske Revolution, men om Frihed og Uafhængighed, og om Menneskets højeste og ædleste Følelser, derom vidste jeg kun saare ringe Besked, og dermed havde jeg aldrig beskæftiget mine Tanker. Khanen var min Verden, og min Fædrelandskjærlighed var knyttet til vor Krambod! Det har for mig været en Nødvendighed at omtumles af Ulykken, at opleve mine nærmestes Lidelser og Elendighed, at være Vidne til det befriede Hellas's Fødselssmerter, at se paa nær Haand dets kæmpende Sønners Opofrelser og lære at skatte Drivfjedrene for deres mandige Bedrifter, — for at endelig ogsaa min Sjæls Øjne kunde aabnes og den slumrende Fædrelandskjærlighed vækkes, og for at jeg kunde lære at tørste efter Kundskab, faa Forstand paa Verden og blive et Menneske, men, ak! bestandig et — lille Menneske!

3dje Kapitel.

Vort Landsted med Haverne, der omgave det, var en Ejendom, min Moder havde bragt som Medgift. Hendes Familie paa fædrene Side havde i mange Aar ejet store Besiddelser dér omkring; disse vare ved Arve- og Medgiftsdelinger udstykkede mere og mere fra Slægt til Slægt, men aldrig gaaede over i fremmede Hænder; vi vare derfor paa alle Sider omgivne af min Moders Slægtninge. Men næsten intet af disse Landhuse stod tomt paa den Tid, eftersom nogle af Ejerne boede dér hele Aaret igjennem, og de øvrige havde forladt Byen samme Dag som vi, da de saae Samierne komme. Alle Slægtningene befandt sig altsaa samlede ude paa Landet, og det var saa meget desto kjærkomnere for os at kunne ses daglig igjen, som vi under det Voldsherredømme, vi i den sidste Tid havde oplevet i Byen, aldrig gik ud af vore Huse eller besøgte hverandre. Dørene havde været aflaasede og Skodderne til Gaden kun halvt aabnede. Jeg kan næppe mindes, at jeg i Løbet af

flere Maaneder har set en fremmed komme op ad vor Trappe undtagen Zenákis, hvis mørke, nedslagne Aasyn endnu staar tydeligt for min Erindring. Paa Landet var det navnlig i Kirken, vi mødtes, og efter Gudstjenesten vandrede vi da gjærne en Stund med hverandre omkring paa Kirkegaarden. Det var nu igjen den store Faste, og ofte sad jeg under de høje Træer og tænkte paa den Sindstilstand, hvori Fader og jeg fejrede denne Højtid for et Aar siden, den Gang vi frygtsomt snege os gjennem Smyrnas Gader hen til Kirken.

Vor Kirke, eller rettere Kapel, var bygget af min Moders Bedstefader, som blev Munk paa sine gamle Dage. Bygningen staar endnu, men tom og faldefærdig. Billederne, Prydelserne, Præsternes Ordensdragter og de hellige Kar plyndredes eller ødelagdes af Tyrkerne; men den Gang knejsede det lille Gudshus yndig midt iblandt de frodige Træer, og i dets Indre var alt sirligt og hyggeligt. I Forhallen stod paa hver sin Side af Indgangen to Marmorbænke. Hvor ofte har jeg ikke siddet dér og læst Indskrifterne paa de Ligstene, der laa som Gulvfliser ved Indgangen; derunder laa, fra min Oldefader og ned efter, de fleste af min Moders Slægtninge begravede. Inde i Kirken bleve mine Forældre viede, og det var deres Ønske, at ogsaa de maatte blive jordfæstede inden for Forhallen ved hinandens Side; en hverken mine Forældre kom til at hvile dér, ej heller er det Skæbnens Vilje, at mine Ben skulle blive til Støv paa hin kjære Plet af mit Fødeland! Nu leve vi og dø, en her, en anden hist, omflakkende i Livet og landflygtige i Døden, og den Hvirvelvind, der har spredt os, har løsnet og sprængt de hellige Baand, der knytte Børnenes Hjærter til Fædrenes Grave. Men efterhaanden som vi ældes . . . jeg, i det mindste, efterhaanden som jeg mærker den evige Hviles Time nærme sig, sørger jeg ved at tænke paa, at naar mine Børn blive gamle som jeg, ville de hverken kunne føre deres Erindring tilbage til noget Fædrenehjem, der har gjemt Minder fra Slægt til

Slægt, eller til nogen Krog af Jorden, hvor deres Forfædre hvile sammen i Døden. Da jeg var ung, faldt det mig ikke ind at tænke herover; nu dvæler jeg med en tiltagende Forkjærlighed ved de gamle Minder fra Fortiden.

Dog, lad mig atter optage min Fortælling!

Skærtorsdag Morgen hørte vi Messen og nød den hellige Nadver; det var en dejlig Foraarsmorgen. Da vi kom hjem fra Kirken, tog jeg i Steden for at blive inde i Huset hos de andre, min tarvelige Fastekost med mig ud paa Altanen for at nyde den dér; men saa snart jeg aabnede Døren og kastede mine Øjne ud over Havet, saae jeg et Skuespil, som opfyldte mig med Skræk; jeg lod min Mad ligge og løb i største Hast ind til min Fader. Han fulgte med mig ud, og nu saae vi begge ude paa Søen en lang Række af store Skibe, der styrede Kursen ind imod vor Havn. De vare endnu langt borte, men den klare, gjennemsigtige Luft tillod os tydelig at skjelne Sejlene, der bugnede for Vinden, og de dobbelte og tredobbelte hvide Bælter paa de sorte Skibssider. Imedens disse store Skibe syntes at nærme sig, saae vi derimod en anden Række smaa Fartøjer, som fik Vinden skraat ind i de trekantede Sejl, flygte langs med Kysten i Retning af Samos. Pludselig ændrede de store Skibe Kurs, som om Togtet ikke gjaldt os; men nej, det var blot en Manøvrebevægelse, de fjærnede sig ikke —, men de smaa Skibe forsvandt snart for vore Øjne, det ene efter det andet, til højre om bag Øens yderste Pynt. Det var ikke vanskeligt at slutte sig til, hvad her foregik: det var en tyrkisk Flaade, som kom i sin fulde Styrke, og det var Oprørerne, der flygtede. Men Chioterne, hvad skulde der nu blive af dem?

Jeg véd ikke, hvor længe Fader og jeg bleve staaende ude paa Altanen, stumme og ubevægelige, med Blikket fæstet paa Havet, men pludselig udbrød han: »Lad os flygte, lad os se at komme bort!« og vendte sig om; jeg gjorde det samme, og vi saae

da min Moder, mine Søstre og Andriana staa bag ved os; ogsaa de betragtede i Tavshed det Syn, der viste sig for os ude paa Havet.

Min Fader forlod strax Huset og tog mig med sig. Han vilde, at vi med vore Slægtninge skulde overveje, hvad der burde gjøres. Vi vare næppe komne uden for Havelaagen, før vi mødte Kalánis, Moders Fætter; han holdt sin lille Datter ved Haanden og var paa Vejen hen til os. Kalánis havde for faa Maaneder siden mistet sin Hustru; han levede nu ene og alene for det moderløse Barn og veg aldrig fra hende. Denne lille elleve Aars Piges yndefulde Skikkelse og hendes fine Ansigts sørgmodige Udtryk havde lige fra den første Dag af vort Ophold paa Landet vakt en levende Interesse og Medfølelse hos mig.

Kalánis var gaaet hjemme fra i samme Anledning som vi. Vi fulgtes da alle hen ad Kirken til, Fader og Kalánis gik foran i ivrig Samtale, jeg nogle Skridt bag efter med den lille Déspina ved Haanden. Jeg saae paa de lyse Lokker, der bølgede ned om det uskyldige lille Ansigt, og jeg tænkte med Gru paa Skibene, vi havde set oppe fra Altanen, og paa alle de Voldshandlinger, Tyrkerne havde udøvet i Smyrna og andensteds. Jeg gik tavs og bedrøvet; den lille Pige sagde heller ikke et Ord, men jeg følte hendes smaa Fingre skjælve inden i min Haand. Jeg forstod, at hun var bange, og da jeg ikke vidste, hvad jeg skulde sige for at trøste og opmuntre hende, bukkede jeg mig ned og kyssede hendes lille Haand. Saa slog hun de klare, blaa Øjne i Vejret, saae paa mig og spurgte mig med skjælvende Stemme: — »Lukís! tror du, Tyrkerne slaa os ihjel?« — »Nej, lille Déspina, vi ville flygte bort. Du skal ikke være bange. Ingen skal gjøre os Fortræd!« — »De ville dræbe Fader, det véd jeg vist, de ville dræbe ham,« og saa begyndte hun at græde bitterlig, men ganske stille, og jeg hørte hende blot gjentage sagte de samme Ord om Faderen. Jeg bad hende om at holde op at græde og ikke at være

bange. Jeg vilde saa gjærne trøste hende, men ved at høre hendes stille Hulken var jeg selv saa bevæget, at jeg næsten ikke formaaede at faa et Ord frem. Inde i Forhallen til Kirken sad allerede de fleste af vore Naboer. Vi toge ogsaa Plads paa Marmorbænkene. Kalánis satte sin lille Pige op paa sit Skjød, og de ældste begyndte derpaa at tale. En Beslutning blev snart tagen. Det var indlysende, at vi ingen Mulighed havde for at gjøre Modstand, og at Tyrkerne snart vilde gjøre sig til Herrer over Chios; hvorledes de opførte sig i et erobret Land, det havde vi des værre hørt tit nok fortælle. Det blev derfor bestemt, at vi skulde begive os over i den vestlige Del af Øen og sprede os dér, hvor enhver af os kunde finde et Tilflugtssted. Ved at fjærne os paa denne Maade fra Tyrkerne, nærmede vi os den Strandbred, der laa lige over for Psara, hvorfra vi ventede Frelse. Med dyb Smerte toge vi Afsked med hverandre, vi gik ind i Kirken og kyssede de hellige Billeder, og derpaa vendte hver hjem til sit.

Det var sidste Gang, jeg var i vor lille Kirke!

Undervejs fortalte min Fader mig, at han havde tænkt paa at bede om Husly for nogle Dage hos to gamle Onkler, der boede paa en Landejendom oppe bag Bjærgene. Da vi kom hjem, befalede han derfor strax Gartneren at læsse Tæpper og Fødevarer paa to Muldyr, drage over for at underrette de gamle Mænd om vort Komme og vente os dér med Dyrene. Saa snart Gartneren var borte, kaldte Fader mig ind paa sit Værelse, hvor han havde lukket sig inde med Moder; jeg fandt dem begge to beskæftigede med at fylde en Pose med Sølvtøj og andre Værdisager, en anden Pose laa allerede færdig pakket paa Sofaen. Saa snart der var bundet for begge, tog Fader selv den ene og lod mig bære den anden; Moder aabnede Døren, og Fader gik nu med mig ud i Haven til en afsides liggende Krog, hvor Træerne stode rigtig tæt. Jeg lagde min Byrde paa Jorden og hentede to Spader. Her i Skyggen af et gammelt Æble-

træ, nær ved Brønden, paa et Sted, som Fader paalagde mig at indprente i min Erindring, begyndte vi begge at grave et dybt Hul. Nede i Hullet lagde vi Poserne, den ene oven paa den anden, fyldte Jord paa og stampede denne godt til, saa at Overfladen blev jævn igjen, og Sporene af den friske Gravning udslettedes; og efter at have forvisset os om, at ingen havde bemærket os, vendte vi tilbage til Huset.

»Du maa ikke glemme dette Gjemmested,« sagde min Fader, »thi naar jeg dør, er du din Moders og dine Søstres Forsørger«.

Foran Døren fandt vi nu fire Æsler sadlede; Andriana skyndte sig det bedste, hun kunde med at gjøre alt færdigt til Afrejsen; Forældrene og de to Søstre kom op paa Æslerne; Andriana og jeg fulgte bag efter til Fods. I samme Øjeblik hørte vi pludselig Kanonsalver i det fjærne; med ét afløstes disse af Skud, der lød, som om de kom fra en betydelig nærmere Afstand. Vi saae tavse paa hverandre. Skuddene drønede med korte Mellemrum. Det var fra Flaaden og fra Fæstningen, at Tyrkerne saaledes med Tordenbulder fejrede Indledningen til deres rædselsfulde Sejr.

»Ulykkelige Chios!« udbrød min Fader og paaskyndede vor Flugt.

Den Landejendom, hvorhen vor Rejse gjaldt, laa nede i en Kløft af Bjærget; Horisonten var ikke fri, og Havet saae man aldeles ikke fra dette Sted. Dér levede kun Faders gamle Onkler bestandig i deres ensomme Ro. Den ældste, en Mand med megen Forstand og Erfaring, havde opholdt sig i mange Aar i Amsterdam som Kjøbmand. Dér lærte han Koraïs at kjende, som den Gang ogsaa var ved Handelen, og dette Venskab var bevaret gjennem Aarene; af og til korresponderede han med denne berømte lærde, thi han var selv i Besiddelse af videnskabelig Dannelse. Alt dette forøgede Onkels Anseelse i hans Medborgeres Øjne; de lærde

vare nemlig den Gang i største Ære, fordi de vare sjældnere, men de vare i Almindelighed ogsaa større Ære værd, fordi de vidste god Besked om, hvad de gave sig ud for at vide, og arbejdede med Uegennyttighed og Selvopofrelse paa Nationens Oplysning. Siden min Barndom havde jeg ikke set denne Onkel, men jeg mindedes ham altid med en stor Ærbødighed, og under vort korte Ophold hos ham nu lærte jeg ret at skatte hans sjældne Egenskaber. Han forudsagde os alle de Ulykker, som skulde komme over Chios: Mord, Plyndring, Menneskerov, Landflygtighed og Adsplittelse, kort sagt, alt hvad der virkelig indtraf. Opstanden dadlede han som forhastet, og hans Syn paa Fremtiden var meget mørkt; men han var jo en Olding og levede der ude i Ensomhed med sin Boglærdom og sin Gammelmands-Erfaring. Hvorledes skulde en Revolution nogen Sinde fremkomme uden Ungdommens Forvovenhed og Ubesindighed? De gamle hælde jo af Naturen til Ro og til Opsættelse, de raade altid til Forsigtighed og Taalmodighed. Det føler jeg nu og kjender det af egen Erfaring.

Den anden Broder var døv og talte kun lidt. Indesluttet og tungsindig, syntes han helt fremmed for, hvad der foregik i Verden. Hans eneste Beskæftigelse og Adspredelse var Træskæreri; jeg ejer endnu et lille Arbejde af ham, der fremstiller Mariæ Bebudelse, og som han den Gang skjænkede mig.

Mine Forældre anstrængte sig forgjæves for at bevæge de to Brødre til at flygte med os. Den døve rystede med Hovedet til Tegn paa Afslag. »Vi have alligevel ikke mange Dage tilbage,« sagde den anden, »hvorfor da gjøre sig al den Møje for at bevare dem? Det er en anden Sag med eder, I have Pligter at opfylde imod eders Børn; rejs derfor I!« Og de to gamle bleve tilbage paa Gaarden. Men hvad er der blevet af dem, deres Gartner og hans Børn, og deres gamle Husholderske? Aldrig har man siden hørt eller set til en eneste af dem. Herren maa vide, hvorhen

Gartneren og hans Børn ere blevne solgte, og hvilken Tyrks Have de have maattet dyrke; men de gamle, og navnlig den døve, havde ingen Værdi; hvem vilde kjøbe dem? og til hvad Brug? Slige Fanger sælges ikke, dem dræber man. Gid deres Martyrdom maa have været kortvarig! De vare i alt Fald ikke Familiefædre, og hverken Enker eller forældreløse Børn begræd dem. Men vi bevarede Mindet om dem, og endnu den Dag i Dag, mens jeg skriver dette, komme Taarerne mig i Øjnene ved Tanken paa dem.

Kun fire Dage forbleve vi hos dem. Hver Dag fik vi gjennem Bønderne Efterretninger om, hvad der foregik paa Øen. Førend Skibene endnu vare landede, havde Tyrkerne fra Fæstningen kastet sig over Byen og begyndt at plyndre og myrde. Matroserne og Soldaterne fra Flaaden forøgede Bødlernes Antal, og næste Dag vrimlede Havet af Baade, som førte de Bander over fra Kysten af Lilleasien, der i lang Tid havde ligget og ventet paa, naar Jagten skulde begynde. Da naaede Elendigheden sit Toppunkt. Byen strakte imidlertid ikke til for at mætte alle disse rovbegjærlige, og de faldt da over Landsbyerne. Paaskesøndag fuldbyrdedes det forfærdelige Slagteri i den hellige Minas's Kloster*). Modstand var der ikke Tale om; de af Oprørerne, der ikke allerede vare flygtede, havde spredt sig, eller de holdt sig i Skjul; og der var intet andet end det let gjorte Byttes Rigelighed, som standsede Uhyrerne paa deres Vej. Alt eftersom Byttet udtømtes, strakte Ødelæggelsens Bælte

*) En stor Mængde Bønder vare, forledte ved Løfter om Amnesti, komne i Tyrkernes Magt og blevne indespærrede i St. Minas's Kloster. Den næste Dag hentedes de ud af dette Fængsel, to Hundrede ad Gangen, og nedsabledes til sidste Mand. — Den 30te Maj 1821 anslog man Befolkningen paa Chios til 113.000 Sjæle; den paafølgende Avgust var der kun 1800 Mennesker tilbage paa hele Øen. I dette Mellemrum vare 23,000 blevne dræbte, 47,000 bortførte som Slaver (i Følge det tyrkiske Toldvæsens egne Opgivelser); Resten havde kun reddet sig ved Flugten. O. A.

sig videre, og vi hørte da saaledes, at Tyrkerne nærmede sig mere og mere til det Sted, hvor vi havde taget vor Tilflugt. Vi hørte, at de nærmede sig, siger jeg; dette Udtryk er meget koldt og meget svagt! Men hvorledes vilde det være muligt i Ord at skildre den Rædsel, der opfyldte os? Du maa derfor, kjære Læser, tage din egen Fantasi til Hjælp og selv udfylde, hvad jeg ikke formaar at gjengive, selv give Liv til de Scener og Indtryk, som Mindet nu kalder tilbage hos mig! Thi ét er det at sidde rolig i din Stue og læse om de Ødelæggelser, der foregaa i et fjærnt og ubekjendt Land og i en fjærn Tid, et andet at høre med dine egne Øren, hvorledes dine bekjendte, Slægtninge og Venner, i dit eget Land myrdes eller bortslæbes i forsmædeligt Fangenskab, hvorledes de Huse, som du for faa Dage siden har set eller besøgt, udplyndres eller afbrændes, at høre med Navns Nævnelse, hvorledes én er bleven dræbt, en andens Hustru under Nødraab og Jammerklager bortslæbt af en tyrkisk Voldsmand! Og du kjender hendes Stemme, der saa ofte mild og livsglad har lydt i dine Øren! Det er, som om du hører hendes Klage, som om du ser hende for dine Øjne med tilbagebøjet Hoved og udslagne Haar føres afsted til Slaveri og til Skjændsel. Og du tænker da paa hendes Mand og hendes Børn — og selv befinder du dig ganske nær ved alt dette med dine gamle Forældre, dine unge Søstre, og venter fra Time til Time at se Forfølgerne staa for dig! Ja, Gud bevare dig fra saadanne Prøvelser!

Disse Efterretninger kom Slag i Slag, saa at vi næppe engang formaaede at fatte Ulykkens Størrelse; i den Grad sløvedes vi under Rædselens Tryk, og det var næsten med Magt, at den gamle Onkel maatte nøde min Fader til at begive sig bort med os. Vi pakkede da igjen vore Sager paa Muldyrene og sendte Gartneren i Forvejen med den Besked at vente os ved St. Georg, en Landsby paa Vestsiden af Øen, hvor Fader mindedes, at han havde en be-

kjendt, til hvis Barn han havde staaet Fadder. Efter en vemodig Afsked med de to gamle Slægtninge, som vi aldrig mere skulde se, droge vi afsted og ankom om Eftermiddagen til St. Georg, udmattede af Træthed og forbrændte af Solen. Lige saa snart vi naaede Landsbyen, mærkede vi, at der var noget usædvanligt paa Færde her. Alle Folk vare i Bevægelse, Gaderne fulde af Mennesker, og iblandt disse var der bevæbnede Mænd, der saae ud som fremmede; i Husdørene stode Kvinder og Børn i ivrige Samtaler. Man skulde have troet, det var en Festdag — og det var jo i Virkeligheden ogsaa Paasketid i de Dage —, men den Uro og Ængstelse, der stod malet paa alles Aasyn, vidnede noksom om, at der ikke var nogen Fest i Landsbyen!

Min Fader gik hen til en gammel Bonde, der stod ved Indgangen til sit Hus, og forhorte sig hos ham om den bekjendt, han søgte; men denne boede des værre ikke længer dér, han var rejst bort for et Aars Tid siden. Min Fader spurgte saa, om vor Gartner ikke var kommen med Muldyrene; men man havde hverken set Karl eller Muldyr. Paa sit Spørgsmaal om, hvorfor der var en saadan Bevægelse i Byen, og hvorfra disse bevæbnede Folk skreve sig, erfarede han, at det var Samiere, der flygtede for Tyrkerne, og at Logothétis var iblandt dem.

Logothétis i Landsbyen, forfulgt af Tyrkerne! Og vi, som vare komne til St. Georg for at undgaa Tyrkerne! — Ja, det var en Elendighed! Dem, vi søgte, og paa hvis Hjælp vi havde stolet, fandt vi ikke; dér stode vi paa Gaden, uden Mad, uden Tag over Hovedet og uden Vejviser i den ubekjendte Egn. Bonden fattede Medynk med os og bod os ind i sin Hytte. Vi sad nu der inde og ventede paa Gartneren. Siden den tidlige Morgen havde vi intet nydt; den gjæstfri Bonde spurgte os, om vi vare sultne, og tilbød at dele sit fattige Maaltid med os; min Fader takkede ham, men vilde ikke, at vi skulde berøve ham hans Brød. Imidlertid gik den ene Time efter den anden; der kom

ingen Gartner, og mine Søstre vare forfærdelig sultne. Min Fader sendte mig da ud for at kjøbe, hvad jeg kunde finde, men jeg var næppe kommen uden for Huset, før jeg blev Vidne til en forfærdelig Forstyrrelse: Kvinder kom løbende med deres Børn paa Armene, Mændene bag efter med store Bylter; alle skrigende i Munden paa hverandre, styrtede de afsted ud af Landsbyen, medens de bevæbnede flokkede sig sammen og beredte sig til at barrikadere Indgangen. Det var, ligesom naar Vinden hvirvler Bladene om paa Jorden, førend Uvejret bryder løs!

»Tyrkerne ere der! afsted, skjul eder,« raabte en gammel Mand, som kom løbende hen imod os. Hele Familien stod allerede uden for Hytten, og der behøvedes ikke store Forberedelser for at komme afsted. Jeg løste i en Fart Dyrene, som jeg havde bundet ved et Træ ude paa Gaden, og i en forfærdelig Angest fulgte vi Strømmen af de andre flygtende. Solen gik ned, just som vi forlode Bondens Hus, og hele Natten droge vi afsted uden at vide, hvor vi gik hen. Vejen var lang og besværlig, Natten var stormfuld og Himlen mørk; kun af og til kom Maanen frem af Skyerne. Forvaagede og halvdøde af Sult, udmattede af Træthed maatte vi dog fremad; kun sjælden turde vi gjøre Holdt for at puste lidt, thi hvert Øjeblik fór vi sammen, naar vi syntes at høre Skrig, Bøsseskud eller Hovslag af Heste. De fleste af os vare til Fods; Flokken var talrig og dannede en lang Række; hver lille Gruppe af Folk, der hørte sammen, søgte efter Evne at vinde med af Frygt for at lades i Stikken af de andre.

Ved Dagens Frembrud naaede vi ned til Kysten, en lille øde Bugt lige over for Psara. Det var til denne Ø, vi haabede at kunne slippe over, men Vinden blæste stærkt, og hverken ved Kysten eller ude paa Havet var noget Fartøj at øjne; ovre paa den modsatte Bred saas ikke Spor af Liv. Stranden var allerede tæt opfyldt af Flygtninge, som vare komne forud for os og i samme Hensigt som vi. Vi bleve

dem først vár, da vi kom dem nær, thi de laa alle paa Jorden i en Olivenlund tæt nede ved Havet; her havde de ulykkelige tilbragt hele Natten, mens vi kæmpede med Stormen deroppe paa Vejen for at naa til samme Sted ligesom til en Frelsens Havn. Vor Ankomst og den opgaaende Sols første Straaler bragte hele denne Lejr paa Benene, og førend vi endnu kom ind imellem dem, saae vi disse Skikkelser under Oliventræerne rejse sig; Kvinder og Børn, unge og gamle vendte sig imod os, og nogle af dem kom løbende os i Møde for at se, om de kjendte nogen iblandt os.

Nu endelig kunde vi faa lidt Hvile. Kvinderne stege a Æslerne, og vi satte os alle ned paa Jorden ved Foden af et Træ. Saa mange Aar ere nu forløbne, og jeg har gaaet meget igjennem siden den Gang, men jeg vil aldrig kunne glemme den Følelse af Træthed, der overvældede mig ved hin Lejlighed. I fire og tyve Timer havde jeg vandret med en tom Mave. Jeg faldt, saa lang jeg var, ned ved Siden af min Moder og lukkede mine Øjne, uden Spor af Kraft i mine Lemmer og uden en Tanke i mit Hoved. Jeg mærkede min Moders Haand lægge sig paa min Pande, jeg slog mine Øjne op og saae hendes kjære, velsignede Ansigt bøjet ned over mig. Vi sagde ikke et Ord til hinanden; Moder bukkede sig ned og kyssede mig, og jeg lukkede igjen mine Øjne til. Det husker jeg alt, som om det var sket i Gaar. Fader var gaaet de Folk i Møde, der kom hen til os, og lidt efter vendte han tilbage, ledsaget af en gammel Mand, som jeg ikke kjendte; men Moder gjenkjendte ham strax, rejste sig op og løb hen til ham; han slog sine Arme om hende og trykkede hende til sit Bryst. Det var hendes Faders Broder.

Indtil dette Øjeblik havde ingen af os grædt; Frygten for den overhængende Fare, den uafbrudte Bevægelse, saa mange afvexlende Indtryk, alt dette havde sat os i en overordentlig nervøs Spænding, men der var ikke flydt en Taare. Men nu, da Moder skjulte sit Hoved ved den gamle Far-

broders Bryst, kom hendes Smerte til sit naturlige Udbrud; vi hørte hende hulke højt, og hendes Suk og Klage sønderrev mit Hjærte. Mine Søstre omfavnede deres grædende Moder; Fader skjulte sit Ansigt i sine Hænder. Alle vare et Billede paa Fortvivlelsen; Sindsbevægelsen var nær ved at kvæle mig.

Den gamle Mand lod Moder sætte sig ned paa Jorden og gik hen for at skaffe os lidt at spise. Han kom tilbage med nogen Skjørost, det var alt, hvad han havde kunnet faa; der var ikke et Brød at opdrive i hele denne store Forsamling af ulykkelige.

Imidlertid var intet Skib at opdage; Vinden lagde sig ikke, Havet var i stærkt Oprør, og vi laa dér ved Kysten uden Ly, uden Føde og uden Udsigt til Frelse. Hvis Tyrkerne vare komne over os, havde vi ikke haft anden Udvej end at kaste os i Havet, og fra det ene Øjeblik til det andet ventede vi at se dem komme! Efter at have overlagt med min Onkel, hvad der burde gjøres, besluttede vi at drage hen til den nærliggende Landsby Mestá og se Tiden an dér, indtil der viste sig en Mulighed for os til at komme bort fra Øen. Vi satte os altsaa i Bevægelse, og efter nogle Timers Vandring naaede vi endelig Mestá i en yderst forkommet og elendig Tilstand.

(Fortsættes.)

Jean Pio.

Alexander I af Rusland*).

Et Portræt

fra Fyrst Metternichs Pen.

(1829).

At tegne Kejser Alexanders Billede er en vanskelig Sag. Det mest træffende Ord om denne Fyrste har Napoleon udtalt; under en af vore Samtaler i Aaret 1810 spurgte han mig, om jeg kjendte nøjere til Kejseren af Rusland. Jeg svarede, at jeg ikke havde haft andre personlige Beføringer med ham end under hans Ophold i Berlin i Aaret 1805. »Nu vel,« fortsatte Napoleon, »Begivenhedernes Gang kunde maaske endnu engang føre Dem sammen med denne Fyrste; Kejser Alexander er en tiltalende Personlighed, fuldstændig skabt til at øve et ejendommeligt Trylleri over enhver, som kommer i Berøring med ham. Hvis jeg var Manden for at følge mine Indtryk alene, kunde jeg være ham af Hjærtet hengiven; men ved Siden af hans Aandsfortrin og det meget bestikkende ved Omgangen med ham er der noget i hans Væsen, som jeg ikke kan betegne, og hvorom jeg ikke kan udtale mig bedre, end naar jeg siger Dem, at hos ham mangler der stadig i alle Ting et vist »noget«. Det besynderligste herved er, at man aldrig kan forudse, hvad der i et givet Tilfælde eller i en bestemt

*) Se: „Aus Metternich's nachgelassenen Papieren". I, 315 —333.

Sag vil mangle; thi det manglende Stykke vexler i det uendelige«.

Naar Napoleon forudsaa, at Begivenhedernes Løb kunde bringe mig i umiddelbar Berøring med Kejser Alexander, havde han talt i profetisk Aand, men visselig uden at tro Opfyldelsen saa nær, som den virkelig var. Tre Aar senere fandt jeg mig i den mest umiddelbare Forbindelse med Kejseren; disse Forbindelser vedvarede uafbrudt hele tretten Aar igjennem under en stadig Vexel af virkelig Fortrolighed, mer eller mindre udpræget Kulde, og personlig eller aabenlys Uenighed. Enhver af disse Faser har sat mig i Stand til at erkjende Rigtigheden af Napoleons Dom angaaende Kejser Alexander.

Saa vedvarende og vexlende Forbindelser have imidlertid ogsaa sat mig i Stand til at gjøre mig nøje Regnskab angaaende denne Monarks Individualitet.

For min Part vilde jeg ikke kunne gjengive disse Indtryk bedre end ved at sammenfatte dem i den Sætning: Alexanders Karakter frembød en besynderlig Blanding af mandlige Fortrin og kvindelige Svagheder.

Kejser Alexander var utvivlsomt i Besiddelse af megen Aand; men hans Aand, der var fin og skarp, manglede Dybde; han fór lige saa let vild som Følge af overdreven Mistillid, som paa Grund af en overdreven Forkjærlighed for falske Theorier. Yndlingsideer vandt stadig paa ny Overhaand i hans Omdømme, han greb dem som gjennem en pludselig Indskydelse og med yderste Varme, de vandt snart Overvægt nok til at beherske ham, og saaledes faldt det de Mænd, fra hvem de stammede, let at kue hans Vilje.

Saadanne Ideer vandt snart i hans Øjne et Systems Værd; bevægelig, som han var, ja med hans overordentlig livlige Tankegang stødte de Systemer, som han greb, aldrig sammen med hinanden, de afløste kun hinanden. Det System hengiven, hvis Tur det for Øjeblikket var, naaede han, uden at han selv blev det vár, gjennem forskjellige

Mellemled over til det helt modsatte, og af den Overbevisning, som nylig havde gjennemtrængt ham, bevarede han ingen anden Erindring end de Forpligtelser, den svundne Overbevisning havde bragt ham til at indgaa over for forskjellige Individer. Herfra stammede den for Kejserens Aand som for hans Hjærte lige trykkende Sum af mer eller mindre uløselige Forlegenheder, hvori han saae sig hildet; herfra hidrørte de hyppige Begunstigelser af Forhold og Personer, som vare hverandre fuldstændig modsatte; heraf kom den Vanskelighed, enhver Iagttager maatte have ved at forstaa hans Handlinger, naar man da ikke befandt sig i en saadan Stilling, at man kunde udgrunde de sande Aarsager til saa besynderlige Fremtoninger.

Alexanders Liv blev oprevet ved hans Vaklen mellem Hengivelse og Skuffelse; hans Indgydelser vare uforudsete og levende, og — det lyder besynderligt — der viste sig en Slags Periodiskhed i deres Forløb; jeg vil senere føre slaaende Beviser herpaa.

Han var en Mand af Ord og indgik med Lethed Forpligtelser med Hensyn til en hvilken som helst Retning af sine Ideer; han vidste med Finhed at undvige de Planer, som havde kunnet tvinge ham ind i en modsat Retning; men da hans Tanker, som lettelig formede sig til et System, vare underkastede stadige Omformninger, bragte netop denne hans Agtelse for det givne Ord saa vel hans Samvittighed som hans Holdning i Situationer, der vare lige saa pinlige for ham som skadelige for det offentlige Vel.

Med urette have mange samtidige hos Alexander troet at kunne erkjende en heftig Ærgjerrighed. I hans Karakter fandtes hverken Styrke nok for den sande Ærgjerrighed eller Svaghed nok for den blotte Forfængelighed; han handlede sædvanligvis af Overbevisning, og naar han nu og da viste sig fordringsfuld, refererede dette sig langt mere til hans smaa Sejre som Verdensmand end til hans Held som Hersker over et stort Rige.

Hans Ungdom faldt paa en Tid, der ikke havde sin Lige i Ruslands Aarbøger. Under Katarinas Regering saae han store Exempler paa en glimrende Despotisme; under Pouls Regering var han ofte nær ved selv at blive et Offer for en Despotisme, der var lav lige til Valget af sine Former. Det er tilstrækkeligt at have kjendt Rusland under disse tvende Regeringer for at kunne fatte, at Alexanders Aand her hverken kunde finde Forbilleder til Efterfølgelse eller Mænd til Raadføring.

Alexanders første Opdragelse var af Katarina II bleven betroet La Harpe. Det er saaledes ikke overraskende, at falske Forestillinger om Liberalisme og Filanthropi lang Tid igjennem øvede et afgjørende Herredømme over en saadan Opdragers Elev, og at en saa underlig Blanding som en liberal Mentors Lærdomme og den russiske Regerings praktiske Fremfærd maatte bringe hans Domme saa vel som hans Handlemaade ind i en falsk Retning, og navnlig langt ud over den Grænse, hvor Erfaringen kunde komme ham til Hjælp.

La Harpes Opdragelsesmaade var langt mere egnet til at fylde hans Myndlings Aand med falske og i deres Anvendelse modstridende Læresætninger end med positive Kundskaber. Uden Tvivl overbevist om, at det Rige, hans Elev en Dag vilde blive kaldet til at regere, ikke var langt nok fremskredet paa Civilisationens Bane til at kunne bære hans Doktriners Aag, var La Harpe betænkt paa i den fremtidige Selvhersker at forberede en mægtig Løftestang, for at kunne sikre Omstyrtningen i andre langt mere modne Lande, og særlig da i sit eget Fædreland, Schweiz. Rollen som filanthropisk Monark viste sig paa denne Maade for Alexander som en saadan, der vilde sikre ham en uundgaaelig Hæderspalme, en Ære, der var let at vinde særlig for en Monark, som saae sig sikret mod de Farer, der kunde fremspire heraf for de andre Troner og Mellemevropas gamle Institutioner.

Jævn i sine Lysthaverier, ædruelig af Temperament og hengiven til mange Tilbøjeligheder, hvilke jeg kunde tillade

mig at betegne som borgerlige, var Alexander alt for bøjelig over for saadanne Vejledere, til at de ikke skulde have draget Fordel deraf.

En lang Iagttagelse af denne Monarks moralske Egenskaber og af hans politiske Bane har ledet mig til Opdagelsen af det, som jeg allerede oven for har betegnet som hans Tankers Periodiskhed. Denne Periodiskhed fulgte, i forbigaaende sagt, et femaarigt Metrum, jeg vilde ikke kunne gjengive denne Iagttagelse nøjere.

Kejseren greb en Ide og fulgte snart dens Retning. I et Tidsrum af omtrent tvende Aar var denne Ide nu i Fremvæxt, saa at den i hans Øjne vandt Værd som et System. I Løbet af det tredje Aar blev han det antagne System tro, hørte med en sand Inderlighed paa dets Velyndere og var utilgængelig for enhver Beregning af denne Menings Værd som angaaende dens farlige Følger. I det fjerde Aar begyndte Synet af disse Følger at gjøre ham ædruelig; det femte Aar frembød nu en uformelig Blanding af det System, som var nær ved at udslukkes, og af den nye Ide, der begyndte at spire frem hos ham. Denne Ide var ofte diametralt modsat den, han nylig havde opgivet. Til Bevis for denne Bemærkning skal jeg anføre følgende historiske Kjendsgjerninger.

Min første Berøring med Kejser Alexander fandt Sted under min Sendelse til Berlin i Aaret 1805. Jeg fandt ham den Gang liberal i Ordets videste Forstand og som en bitter Fjende af Napoleon; han overvældede ham med sit Had i hans dobbelte Egenskab af Despot og Erobrer. I Aaret 1807 foregik der en stor Forandring i hans Tænkemaade, og i Aaret 1808 havde hans personlige Følelser endog vendt sig til den franske Kejser. Aaret 1812 frembragte en ny Forvandling i hans Sindelag, og selv om Napoleon ikke havde paaført Rusland Krig, vilde Alexanders Følelser for ham dog være udslukkede. De gamle Ideer om Filanthropi og Frisindethed havde ikke blot gjenvundet deres Magt

over hans Aand, men blussede endog frem igjen med hele den gamle Tids Ild, i Aaret 1814 naaede de deres Højdepunkt, og i Aaret 1815 havde de allerede veget Pladsen for den religiøse Mysticisme. I Aaret 1817 undergik denne nye Retning i hans Aand en stor Ændring. I Aaret 1818 fandt jeg i Aachen Kejseren som en ivrig Forfægter af de monarkiske og konservative Principer, som en erklæret Fjende af enhver revolutionær Retning og allerede paa Tilbagevejen til den religiøse Mysticisme. I denne Retning blev han nu fast til Aaret 1823. Da rejste sig de Vanskeligheder, som hans Raadgivere havde beredt ham ved de græske Anliggender; da kunde han hver Dag skue de revolutionære Principers yppige Fremvæxt, hvis Spirer han i sin Forblindelse selv havde udsaaet under sine tidligere Regeringsaar. Alle disse Omstændigheder slappede synlig hans Sind og Aand, Livslede begyndte fra nu af at vise sig hos ham, og hans tilsyneladende saa kraftige Legeme led under det moralske Indtryk. Det var under sit Ophold i Verona, henimod Slutningen af 1822, at Alexander betroede Kejser Frants sin sikre Forudfølelse af et snart sluttet Livsløb. Ondet gjorde stadige Fremskridt, og i Aaret 1825 bukkede Alexander under for en fuldstændig Livstræthed.

Der kan ikke være nogen Tvivl om, at blandt de Aarsager, som direkte have bidraget til at forkorte hans Dage, maa ogsaa henføres den smertelige Følelses Konflikt, der forestod ham ved Udsigten til en Sammensværgelsesproces, hvis Hovedmænd kunde rette den Bebrejdelse mod Kejseren, at han selv havde forledet dem*).

I det jeg opruller denne Fyrstes aldeles ejendommelige Væsen, hvorover Verden vil have sin Møje med at fælde en rigtig Dom, tror jeg at give Nøglen til mange Kombinationer, som ellers vilde forblive uløselige Gaader.

---

*) Jfr. Afhandlingen: Militæroprøret i St. Petersborg 1825. Hist. Arkiv 1871, I, særlig Side 385—97 om de hemmelige Selskaber.

Kejser Alexanders Bestandighed i Hjærtesanliggender syntes at have koncentreret sig i den Følelse, han nærede for Kejser Frants. De Enkeltheder, jeg kan give i denne Henseende, ville fuldstændiggjøre denne Monarks Karakterbillede og kaste noget Lys over hans Forhold til mig.

De tvende Kejsere kom første Gang i personlig Berøring indbyrdes paa Mährens Valpladser i Efteraaret 1805. Den Ulykke, som allerede var bleven indledet ved de østerrigske Generalers beklagelige Dispositioner under Begyndelsen af denne Krigs eneste Felttog, gik snart sin hele Opfyldelse i Møde ved de russiske Generaler; Kejser Alexander, som var ung og uerfaren, lyttede hellere til disses vidtgaaende, fuldstændig upraktiske Planer end til de mere ædruelige Raad, som svarede til Kejser Frants's strænge Forstand. Alt, hvad denne havde forudset og forudsagt sin allierede, gik nu i Opfyldelse i sørgelig Trinfølge. Denne Kjendsgjerning var stadig i Kejser Alexanders Minde og blev det første Grundlag til hin personlige og fuldstændige Tillid, som han aldrig ophørte at vise sin Ven.

Alt for mange senere politiske Tildragelser have gjort det umuligt, at dette Sindelag altid kunde komme til Gjennembrud fra hans kejserlige Majestæts Side; men i Principet var dette Sindelag dog til Stede, Begivenhederne i Aarene 1814 og 15 foranledigede gjennem det lange Tidsrum et direkte og uafbrudt Samkvem mellem de tvende Monarker og stiftede sluttelig et sandt Hjærtens Forbund mellem dem.

Et Venskab, som har holdt Stand over for enhver Prøvelse, og som intet har formaaet at rokke uanset de vigtigste politiske Interesser og, hvad der er endnu besynderligere, til Trods for den dybt rodfæstede Forskjel mellem de tvende Venners Personlighed, er utvivlsomt et Problem, som kun kan løses gjennem et fuldstændigt Indblik i de to Monarkers Karakter.

De højst værdifulde og helt igjennem positive Egenskaber, som Kejser Frants forenede i sin Person: Ro,

Upartiskhed, den sikre Dom og den altid uforstyrrelige Stemning, indgød Alexander en Følelse af Hengivenhed, der mest træffende kan betegnes som barnlig Ærefrygt, og denne Følelse blev i Tidens Løb yderligere forhøjet ved en for denne Fyrstes Aand ejendommelig Farve, den religiøse. Kejser Alexander betragtede sin Ven som en Monark efter Guds Vilje, som en Repræsentant for den guddommelige Visdom; han viede ham en Art Kultus. Ved forskjellige Lejligheder, hvor Kejser Frants direkte traadte op mod Alexanders personlige Tilbøjeligheder, udkrævedes der kun den vise Monarks Mening for at stoppe Alexander i hans Bestemmelser og faa ham til enten ganske at lade dem falde eller dog til at lade dem undergaa væsentlige Ændringer.

Denne Kejser Alexanders Hengivenhed for Kejser Frants blev lige til hans Livs Ende en af hans bestemmende Følelser.

I alt, hvad der angik Privatlivet, fulgte Alexander kun rene og simple Tilbøjeligheder, som imidlertid vare prægede af en udsøgt Elegance. Med Videnskaberne befattede han sig kun lidet, og jeg har aldrig hos ham sporet en udpræget Tilbøjelighed for nogen som helst Gren af samme. Blandt de skjønne Kunster holdt han kun af Arkitekturen; hans Kortsynethed og en lidt besværlig Tunghørighed tillode ham ikke at hengive sig til Dyrkningen af de øvrige Kunster, som man kun kan nyde gjennem Sanserne, hvis fulde Brug var ham nægtet. Han holdt af Arbejdet i Kabinettet, naar det ikke gik ud over den politiske Sfære og de militære Enkeltheder. Han havde en bestemt Modbydelighed for rent administrative Gjenstande, og naar han befattede sig med dem, kunde det næppe godt undgaas, at han derved lod sig paavirke af de politiske Theorier, til hvilke han i Følge sin Karakterejendommelighed for Tiden følte sig hendragen; hans Riges Forvaltningshistorie udviser, hvor virk-

somme og hvor skadelige disse Indflydelser vare under hele Løbet af hans Regering.

Til denne Skitse skal jeg endnu føje nogle Oplysninger, hentede fra mine Forbindelser med Kejseren; de ville ikke være uden al Værd fra Tidshistoriens Standpunkt og tillige tjene som Bekræftelse af den Dom, jeg allerede har fældet over denne Fyrstes Aand og Karakter.

Jeg vil begynde med at opstille som en almindelig Sætning, at der næppe kan opvises nogen mindre Overenstemmelse end mellem Kejserens Tankegang og min Aandsretning. Ogsaa vore Tilbøjeligheder — fraregnet en vis Overensstemmelse med Hensyn til Valget af vore selskabelige Forbindelser — gik afgjort i forskjellig Retning, og hvis ikke den uhyre Interesse i de svævende Spørgsmaal havde bragt os sammen, vilde sandsynligvis intet have været i Stand til at knytte saa vedvarende og mangen Gang saa intime Forbindelser mellem os.

Jeg har allerede sagt, at min første direkte Berøring med Kejseren fandt Sted i Berlin Aar 1805. Alexander var kommen til denne Hovedstad for i egen Person at repræsentere den østerrig-russiske Alliances Sag og Interesser. Inderlig Samvirken for samme Sag bringer let to Mænd sammen, hvor stor end Forskjellen mellem deres Stilling monne være.

Kejseren havde den Vane selv at behandle de store politiske Spørgsmaal og paa denne Maade være sin egen Minister, som han udtrykte sig; fra dette Tidspunkt traadte vi i umiddelbare, senere endog i intime Forbindelser indbyrdes.

Som Følge af den Fred, der samme Aar afsluttedes mellem Østerrige og Frankrig, og da vor daværende Sendemand i St. Petersborg, Grev Stadion, overtog Ledelsen af det østerrigske Udenrigsministerium, forlangte Alexander mig til østerrigsk Sendemand hos sig. En ejendommelig Kjæde af Omstændigheder medførte imidlertid min Udnævnelse

som Sendemand i Paris, og da jeg syv Aar senere igjen mødte Kejseren ved den bøhmiske Grænse, fandt jeg ham synlig tilbageholdende imod mig; Grundene hertil har jeg anført paa et andet Sted af mine Memoirer; med den fortryllende Godhed og Hjærtelighed, som var ham egen, syntes Kejseren at bebrejde mig en Troløshed i Venskabet. Afslutningen af Alliancen spredte disse Skyer; men en sand Fortrolighed i vore personlige Forbindelser begyndte først at leve op paa ny efter det Uheld, som ved Dresden havde ramt de allierede Magters første militære Foretagender. De forgjæves Anstrængelser, som jeg i Overensstemmelse med Kejser Frants's og Feltmarskalk, Fyrst Schwarzenbergs Anskuelser havde gjort for at hindre denne Operation, mine frimodige Erklæringer om dette Æmne over for Kejser Alexander, og maaske ogsaa den Omstændighed, at mine Forudanelser vare gaaede i Opfyldelse, alt dette tjente som Grundlag for denne vor Tilnærmelse.

Uagtet den skærende Modsætning mellem vore Anskuelser over en Mængde Æmner, til Trods for mange vigtige Omstændigheder og den Misstemning, som ganske naturlig havde kunnet opstaa heraf, var der dog intet, som i Løbet af Felttogene 1813 og 14 formørkede vore inderlige og daglige Forbindelser, visselig Forbindelser af en sjælden Art mellem Suverænen i et stort Rige og en anden Stormagts Kabinetsminister.

Under hele Krigsoperationernes Forløb tilbragte jeg Aftenerne hos hans kejserlige Majestæt; fra Klokken otte eller ni om Aftenen til Midnat bleve vi sammen i tvangløse Samtaler under fire Øjne. Vi udbredte os over de mest forskjellige Æmner saa vel fra Privatlivets og de store moralske og Regeringsspørgsmaals Omraade som fra det daglige Liv; en hensynsløs Aabenhjærtighed i vore Meningsudvexlinger om alle disse Æmner gav disse Møder alle den fulde Utvungenheds Tillokkelser.

Over for Kejseren lagde jeg aldrig Dølgsmaal paa Sandheden, hverken med Hensyn til ham selv eller noget som helst Æmne, der havde Principbetydning for mig. Kun alt for ofte maatte jeg bekæmpe hans Yndlingsmeninger, som han hævdede med stort Eftertryk; vore Drøftelser vare mangen Gang meget levende — Fortællingen om vort Ophold i Langres afgiver et Bevis derfor*) — men vort Samkvem led ikke desto mindre aldrig derunder og holdt sig stadig inden for disse aabenhjærtige og hjærtelige Grænser indtil en senere Tid.

Under vort Ophold i Paris i Aaret 1814 havde jeg mange Diskussioner med Kejseren angaaende de Principer, som Ludvig XVIII skulde følge; da Kejser Alexander paa den Tid sværmede for liberale Ideer, maatte vore Anskuelser om, hvad der var egnet til at befæste Frankrigs indre Fred under Bourbonernes Herredømme, naturligvis meget ofte være fuldstændig modsatte.

Efter Pariserfreden begav jeg mig til England samtidig med Kejseren af Rusland og Kongen af Preussen. Under vort Ophold i dette Land bevarede mine personlige Forbindelser til Kejseren den samme fortrolige Karakter. Ikke uvæsentlige Rivninger mellem Alexander og Prinsregenten (Georg IV) satte mig ofte i personlige Forlegenheder af sjældnere Art; lige godt set af begge Fyrster og indviet i deres daglige og personlige Besværinger maatte mine Bestræbelser være rettede paa at hindre, at denne gjensidige Pirrelighed ikke skulde udarte til en virkelig Uenighed. I Sandhed Uretten var altid paa Kejserens Side, hvis Utilfredshed blev holdt vedlige af Storfyrstinde Katarina, der var indtruffen til England nogle Uger før sin Broder. Den

---

*) Alexander vilde hævde Nødvendigheden af en Nationalforsamlings Sammenkaldelse for at afgjøre Valget af en Konge og fastslaa Frankrigs Forfatning, Metternich og Kejser Frants holdt derimod paa Bourbonernes Indsættelse.

Adfærd, der den Gang udvistes af en Fyrstinde, som i øvrigt var udrustet med værdifulde Hjærtets og Aandens Gaver, har stadig været mig en Gaade. Blandt Bevæggrundene til hendes Rejse var utvivlsomt ogsaa hendes Ønske om at faa et Ægteskab, der allerede var aftalt mellem Prinsen af Oranien og Englands Kronprinsesse, til at gaa over Styr, for at hun kunde sætte sin egen Søster paa Hollands Trone. Dog dette Øjemed, som hun da ogsaa naaede, forklarer i og for sig ikke til fulde hendes besynderlige og uelskværdige Opførsel eller den Adfærd, hvortil hun forledede Kejseren.

Jeg tror her at burde anføre en Anekdote, som egner sig til at kaste noget Lys over Alexanders ofte besynderlige og uforklarlige Tankegang.

Hans kejserlige Majestæt smigrede gjærne de mest fremragende Personligheder blandt den engelske Oppositions Rækker. Engang forlangte han, at Lord Grey skulde forelægge ham et Arbejde om en Opposition i Rusland. Efter Avdiensen besøgte Lord Grey mig for at erholde Oplysninger om et i Realiteten lige saa uforstaaeligt som i Udførelsen upraktisk Indfald. »Mon Kejseren tænker paa at indføre et Parlament hos sig?« spurgte Lorden mig, »i Fald han skulde være bestemt herpaa, og jeg skal vel vogte mig for at raade ham ind paa den Vej, kan han spare sig Ulejligheden ved at sørge for en Opposition, den vil han sikkerlig ikke komme til at savne«.

Det var Wienerkongressen, som atter medførte en Forandring i mit Forhold til Kejseren.

Oprettelsen af et Kongerige Polen, der under russisk Scepter skulde omfatte hele det forrige Hertugdømme Varszavas Omraade, og Kongeriget Sachsens Indlemmelse i Preussen vare blevne besluttede ved Kejser Alexanders og Kong Frederik Vilhelm III's Aftaler i Kalisch. Dette var os bekjendt. Sachsens Indlemmelse i Preussen stødte imidlertid an mod den østerrigske Kejsers ufravigelige Grund-

sætninger og maatte tillige fremkalde beklagelige Rivninger mellem hans Rige og Preussen. Kejser Frants var derfor strax ved Planens Fremkomst bestemt paa at rejse en fast Modstand derimod, men havde alligevel antaget det for klogest at opsætte Forklaringerne herom til Tiden efter Fredsslutningen med Frankrig og forbeholdt dem for den Kongres, som skulde ordne Gjenoprettelsen af Evropas forskjellige Magter.

Dette vigtige Spørgsmaal havde medført en Misstemning i Hoffernes indbyrdes Forhold; ethvert af dem tøvede med at bringe samme paa Tale, og saaledes hengik selv efter Kongressens Aabning flere Uger, uden at Spørgsmaalet endog kun var blevet berørt fra nogen af Siderne. De første Meddelelser derom gjorde Kejser Alexander til Lord Castlereagh, som strax satte mig i Kundskab derom. Jeg udtalte mig for et bestemt Afslag. Nogle Dage senere bragte Kejseren Sagen umiddelbart paa Bane over for mig; jeg fandt ham noget forlegen, mit kategoriske Svar stødte kun paa en svag Fastholden, og han ytrede sluttelig det Ønske, at jeg vilde forhandle direkte om denne Sag med den preussiske Kansler. Endnu samme Dag gjorde Fyrst Hardenberg mig desangaaende en Meddelelse, som han yderligere støttede ved et skriftligt Memorandum. Mine mundtlige og skriftlige Forklaringer vare de samme, som jeg allerede havde givet Kejseren af Rusland. Fyrst Hardenberg saae alle sine Beregninger krydsede herved og sig selv hensat i en pinlig Stilling. Paa Grund af sit irritable Temperament, maaske ogsaa som en Følge af hans Tunghørighed, der lod ham opfatte mange af mine Ord urigtig, eller endelig fordi Kejser Alexanders ringe Fasthed med Hensyn til Sachsens Inkorporation, hvorom jeg gjorde Fyrst Hardenberg en Meddelelse, maatte bringe den preussiske Kansler til at anse Sagen som tabt — nok sagt, han fandt sig strax foranlediget til direkte at paaberaabe sig Kejserens Samvittigheds-

følelse, og Alexander maatte føle sig saaret ved mangen falsk Udlægning af mine Ord.

Dette Mellemspil gav Anledning til en besynderlig Overilelse. Dagen efter mine Forklaringer med den preussiske Kansler lod min Herre Kejseren mig kalde til et meget tidligt Møde; han underrettede mig om, at Kejser Alexander nylig havde forladt ham efter en meget levende Samtale, hvori denne Fyrste, der ansaa sig for personlig fornærmet af mig, havde meddelt min Herre, at han agtede at udfordre mig til en Duel. Kejseren tilføjede, at han fremfor alt havde gjort Alexander opmærksom paa, hvor besynderligt et saadant Forsæt i og for sig var; men da han indsaa sine Forestillingers Frugtesløshed, havde han sluttelig sagt ham, at naar han holdt fast ved sit Forehavende, vilde han vistnok finde mig beredt til at følge en Udfordring, som min Fornuft rigtig nok maatte fordømme, men Æren byde mig at modtage. Hans Majestæt sagde mig sluttelig, at han udtrykkelig havde staaet fast paa, at Kejseren, før han skred til en Udfordring, endnu skulde foranledige en direkte Forklaring over for mig, og herpaa var Alexander ogsaa gaaet ind.

Jeg forklarede hans kejserlige Majestæt, at jeg med Ro vilde afvente Kejseren af Ruslands Skridt. Næppe var jeg naaet tilbage til mit Hjem, før en af Alexanders Generaladjutanter, Grev Ozarowsky, lod sig melde; han havde, sagde han mig, af sin høje Herre faaet det Hverv at opfordre mig til den Erklæring over for den preussiske Kansler, at der var indløbet en Fejltagelse i mine Ytringer angaaende min Samtale med Kejser Alexander. Jeg bad Adjutanten forsikre hans kejserlige Herre, at jeg aldrig vilde gjenkalde et Ord, hvis Nøjagtighed var mig fuld bevidst; men saafremt Fyrst Hardenberg skulde have forstaaet mig slet og som Følge heraf havde gjengivet mine Ord urigtig, var jeg beredt til at fjærne Fejltagelsen, hvor samme maatte findes. Grev Ozarowsky fjærnede sig, og nogle Øjeblikke efter lod

hans kejserlige Majestæt mig sige, at han ikke vilde indfinde sig paa det Bal, hvortil jeg endnu samme Dag havde indbudt alle Fyrster og alle Kongressens Medlemmer. Jeg saae endnu samme Dag de russiske Ministre og gjorde Grev Nesselrode bekjendt med, hvad der nylig havde tildraget sig. Han sagde mig, at han ikke havde modtaget nogen Instruktion i saa Henseende fra Kejserens Side, Konferencerne gik deres Gang, som om ingen Vanskelighed havde rejst sig, og Udbyttet blev, at det halve Sachsen blev frelst for dets Konge.

Naar dette besynderlige Mellemspil ikke medførte nogen som helst Forstyrrelse i de vigtige Drøftelsers Gang paa Kongressen, ja naar det aabenbare Venskabsforhold, som fandt Sted mellem de tvende kejserlige Hoffer, ikke led noget Skaar, var dette dog ingenlunde Tilfældet med Hensyn til de personlige Forbindelser mellem Kejseren af Rusland og mig. Alexander, som færdedes meget ude i Verden, fandt sig navnlig særlig vel til Pas i visse fortrolige Kredse, som ogsaa jeg plejede at besøge. Saaledes hengik sjælden en Dag, uden at jeg traf sammen med ham; vi bare os nu ad, som om vi ikke bemærkede hinanden; det besynderlige, som et saadant Forhold maatte frembyde for den Mængde Iagttagere, der til enhver Tid besøgte Wiens Saloner, udviskedes efterhaanden ved Vanen. Medlemmerne af den kejserlige russiske Familie overværede som tidligere de Fester og Selskaber, der fandt Sted i mit Hotel, kun Kejseren viste sig ikke mere her. Publikum havde efterhaanden vænnet sig til den Tanke, at hans kejserlige Majestæt surmulede over for mig; men da Forretningerne paa ingen Maade lede herunder, fandt selv Diplomaternes urolige Nysgjerrighed ingen Næring mere i dette i og for sig saa underlige Misforhold. Meget ofte havde jeg ad indirekte Vej faaet Vink om at gjøre et tilnærmende Skridt over for hans Majestæt; men jeg troede at burde overlade Gjenoprettelsen af det naturlige Forhold til Tiden.

Denne Forstemthed vedvarede i Virkeligheden lige til det Moment, da en uhyre Tildragelse gav Evropas Anliggender et forandret Udseende.

Den første Efterretning om Napoleons Afrejse fra Øen Elba indløb til mig den 6te Marts (den 7de?) Kl. 6 om Morgenen ved en Stafet, som var bleven expederet ved den østerrigske Generalkonsul i Genua; Beretningen indskrænkede sig til en simpel Meddelelse om Kjendsgjerningen. Jeg begav mig paa Stedet til min Herre, Kejseren; hans kejserlige Majestæt befalede mig ufortøvet at overbringe Efterretningen til Kejseren af Rusland og Kongen af Preussen. Efter et Mellemrum af næsten tre Maaneder var dette den første Gang, at jeg fremstillede mig for den førstnævnte Monark; han modtog mig paa Stedet, jeg gav ham Efterretningen om den nye Tildragelse og udførte min Herre, Kejserens Ærende. Kejser Alexander udtalte sig med Ro og Værdighed i en Retning, der ganske svarede til hans ophøjede allieredes Opfattelse; vi behøvede ikke at holde lange Raadslagninger angaaende de Forholdsregler, som skulde træffes; Afgjørelsen var rask og kategorisk *).

---

*) Til ovenstaaende korte Skildring af det verdenshistoriske Moment, som endelig og ufravigelig bestemte Napoleons og det andet Kejserdømmes Skæbne, ville vi her anføre det tilsvarende Sted af Metternichs Memoirer (I, 209 og flg.)

Den første Efterretning om Napoleons Bortrejse fra Elba fik jeg, og det paa følgende Maade. En Konference mellem Repræsentanterne for de 5 Magter fandt Sted i min Bolig og forlængede sig fra den 6te til den 7de Marts Kl. 3 om Morgenen. Da Kabinetterne vare samlede i Wien, havde jeg givet min Kammertjener Befaling til ikke at forstyrre min Søvn, hvis der skulde indtræffe Kurerer sent ud paa Natten. Uagtet min Befaling bragte han mig dog omtrent Kl. 6 om Morgenen en Depeche, som var indtruffen med en Estafette og betegnet med „haster“. Da jeg paa Omslaget læste: „Fra det k. k. Generalkonsulat i Genua“ og næppe havde været to Timer til Sengs, lagde jeg Depechen uaabnet paa det nærstaaende Natbord og søgte atter Hvilen; men nu, da jeg engang var for-

Da dette Æmne engang var afgjort, sagde Kejseren til mig: »Vi have endnu en personlig Tvist at udjævne;

---

styrret, vilde Søvnen ikke indfinde sig igjen. Kl. 7½ om Morgenen besluttede jeg altsaa at bryde Dokumentet, der indeholdt i sex Linjer følgende Melding: „Den engelske Kommissær Campbell er nylig indkommen i Havnen for at erkyndige sig, om Napoleon ikke har ladet sig se i Genua, thi han er forsvunden fra Elba; paa mit benægtende Svar er den engelske Fregat ufortøvet stukken i Søen igjen".

I faa Minutter var jeg paaklædt og allerede før Kl. 8 hos Kejseren. Han læste Beretningen og, rolig og fattet som han altid var ved alle store Lejligheder, sagde han følgende Ord til mig: „Napoleon synes at ville spille Æventyreren; det bliver hans Sag, vor er det at sikre Verdens Ro, som han i Aaringer har forstyrret. Gaa ufortøvet til Kejseren af Rusland og Kongen af Preussen og sig dem, at jeg er beredt til strax at befale min Hærs Tilbagemarche til Frankrig. Jeg tvivler ikke paa, at begge Monarker ville være enige med mig".

Omtrent Kl. 8¼ var jeg hos Kejser Alexander, der gav mig samme Besked som Kejser Frants. Henad Kl. 8½ fik jeg den ligelydende Erklæring af Kong Frederik Vilhelm III's Mund. Omtrent Kl. 9 var jeg igjen i mit Hjem, hvorhen jeg allerede havde beordret Feltmarskalk, Fyrst Schwarzenberg. Omtrent Kl. 10 indfandt de fire Magters Ministre paa Opfordring sig hos mig, og i samme Time vare Adjutanter allerede afsted i alle Retninger for at overbringe de tilbagevendende Hærdelinger Befaling til at gjøre Holdt.

Saaledes var Krigen besluttet i mindre end en Time. Da Ministrene indfandt sig hos mig, var Tildragelsen dem endnu ubekjendt. Talleyrand var den første, som traadte ind; jeg gav ham Beretningen fra Genua at læse. Han blev kold, og mellem os udspandt sig følgende lakoniske Samtale:

Talleyrand: Véd De, hvor Napoleon gaar hen?

Jeg: Meldingen indeholder intet derom.

Talleyrand: Han vil lande et eller andet Steds paa Italiens Kyst og kaste sig ind i Schweiz.

Jeg: Han vil gaa lige løs paa Paris.

Dette er Historien i hele dens Simpelhed.

Den Anstødssten, som Overenskomsten i Kalisch havde været under Reguleringen af de tyske Territorialspørgsmaal, var imidlertid ogsaa fjærnet; men nu, da Magterne vare blevne

vi ere begge kristne, og vor hellige Lære befaler os at tilgive Fornærmelser; lad os omfavne hinanden, og lad alt være glemt«.

Jeg svarede hans Majestæt, at jeg for min Part ikke havde noget at tilgive ham, men at jeg havde forglemt de pinlige Hændelser; efter al Rimelighed maatte hans kejserlige Majestæt befinde sig i samme Stilling, at jeg derfor ikke modtog Tilgivelsen, men foreslog Forglemmelse.

Kejseren omfavnede mig og lod mig fare med den Bøn igjen at være hans Ven.

Under vore mangfoldige senere Berøringer har der aldrig mere været Tale om denne vor Uenigheds Periode; vort Samliv havde snart gjenvundet den gamle Fortrolighed, dette fortsattes under vort yderligere Samliv i Aaret 1815, og Forholdet var endnu det samme under vort senere Møde i Aachen i Aaret 1818.

Jeg har endnu tilbage at omtale en Omstændighed fra Aaret 1822; den vil maaske mere end noget andet kaste et Lys over Kejser Alexanders Karakter.

Omtrent sex Uger efter vort Møde i Verona begav jeg mig en Aften til Kejseren for at tale om Dagens Forretninger. Jeg fandt ham i en stærk ophidset Tilstand og tøvede ikke med at spørge om Aarsagen hertil. »Jeg

---

enige angaaende dette vigtige Spørgsmaal, og Kongen af Sachsens Samtykke blot stod tilbage, indtraf Efterretningen om Napoleons Flugt. Kongressen overdrog Hertugen af Wellington, Fyrst Talleyrand og mig den Mission at tilvejebringe Frederik Avgust's Samtykke, vi begave os til den haardt prøvede Fyrste i Pressburg, og efter faa Timers Forløb havde vi endt vort Hverv.

Som et Tilfælde, der karakteriserer Tiden, skal jeg endnu anføre, at Hertugen af Wellington, Dagen før vor Hjemrejse til Wien, i Pressburg kunde overvære et Kyrasserregiments Defilering; nu drog det tilbage til Rhinen, medens Hertugen nylig havde været Vidne til dets Marche gjennem Wien til Ungarn.

befinder mig i en besynderlig Stilling,« svarede hans kejserlige Majestæt mig, »jeg føler Trang til for Dem at forklare mig om et Æmne, jeg betragter som meget vigtigt, og jeg er forlegen over, hvorledes jeg skal bære mig ad hermed«. Jeg svarede ham, at jeg vel kunde fatte, hvorledes et eller andet vigtigt Anliggende kunde sysselsætte hans Tanker; men at jeg ikke kunde indse, hvorledes han kunde udfinde noget som helst, der med rette burde synes ham en Vanskelighed, naar han følte Trang til at raadføre sig med mig angaaende et eller andet Æmne.

»Ja, det er netop Sagen,« gjensvarede Kejseren, »dette Æmne angaar ikke den sædvanlige Politiks Omraade; det angaar os begge personlig, og jeg nærer den Bekymring, at De ikke ganske kan fatte mine Tanker i saa Henseende«. Først efter virkelige Anstrængelser naaede Kejseren saa vidt, at han kunde rette følgende mindeværdige Ord til mig: »Man vil sætte Splid mellem os og sønderrive de Baand, som knytte os til hinanden; jeg betragter disse Baand som hellige; thi de forbinde os i det almenes Interesse. De vil Verdens Ro, og jeg har ingen anden Ærgjerrighed end sammes Bevarelse; Fjenderne af Evropas Fred svæve ikke i Vildfarelse i saa Henseende, og lige saa lidt med Hensyn til Styrken af den Modstand, vor Endrægtighed vil rejse mod deres lumske Planer; de vilde gjærne for enhver Pris rydde denne Hindring af Vejen, og overtydede om, at dette ikke vil lykkes dem ved aaben Fremfærd, slaa de nu ind paa Krumveje; man overøser mig med Bebrejdelser, fordi jeg har givet Afkald paa min Uafhængigbed og lader mig lede af Dem«.

Jeg svarede Kejseren med Liv, at hvad han havde víst mig den Ære at sige, ingenlunde var noget nyt for mig, og at jeg ikke tog i Betænkning at besvare hans Tilstaaelse, som kun bekræftede Sandheden af den af ham udtalte Kjendsgjerning. »Man beskylder Dem, Sire, for ganske at følge mine Raad, og omvendt beskylder man mig for at ofre

mit Lands Interesse til Gavn for mine Forbindelser med Deres Majestæt. Den ene Beskyldning er lige saa meget værd som den anden. Deres Majestæts Samvittighed er saa ren som min; vi tjene en og samme Sag, og denne Sag er lige saa vel Ruslands som Østerriges og det samlede Samfunds. I lang Tid har jeg været den Skive, hvorpaa Faktionerne have taget skarpt Maal, og ved den inderlige Endrægtighed mellem vore tvende Hoffer opfattes min Person som det Bulværk, der alene stilles op imod Indbrydningen af den almindelige Uorden. Omvendt vil De af den yderste Tilbageholdenhed i min personlige Opførsel kunne udmaale den Vigtighed, jeg lægger paa at bevare denne Inderlighed. Ønsker Deres Majestæt at se nogen Ændring i denne min Adfærd?«

»Ja, det var dette, jeg ventede fra Deres Side,« afbrød Kejseren mig; »naar jeg følte nogen Vanskelighed ved at indrømme Dem visse af min Stillings Vanskeligheder, hidrørte dette ikke fra, at jeg ikke skulde være fuldkommen bestemt paa at trodse dem; hvad jeg frygter er, at De kunde bringes til at vakle«.

Vi indlode os nu paa mange Enkeltheder angaaende den Adfærd. som udvistes fra en Faktions Side, der i Rusland, ja selv i Kejserens Omgivelser talte en stor Mængde Adepter.

Ved Slutningen af vor lange Samtale tog han det udtrykkelige Løfte af mig »ikke at lade mig skræmme ved nogen som helst løs Tale, at holde fast ved det inderligste Forbund med ham,« og han bad mig, »ogsaa fra hans Side modtage det ikke mindre bestemte Løfte om en ubrødelig Fastholden ved det samme Tillidsforhold«.

Bevægelsespartiets Mænd saa vel som enkelte Ærgjerrigheder og en Mængde lidet tænkende, men meget begjærende russiske Hoffolk havde i Virkeligheden navnlig tilsigtet at løsne den Endrægtighed, som forbandt de tvende

Kejsere og deres Kabinetter. I direkte Forbund med Dagens Liberalisme fulgte disse Mænd deres Tilskyndelser og bleve Redskaber, hvor de i deres blinde Selvtillid formente at være Førere. En Alliance, der ikke havde noget andet Øjemed end at beskytte den sande politiske Frihed, hvis Grundlag beroede paa den fuldstændigste Agtelse for Staternes virkelige Uafhængighed og saaledes var betænkt paa den offentlige Fred og Fjærnelse af alle Erobringslyster og Forstyrrelser, en saadan Alliance kunde naturligvis ikke tiltale Sofisternes og Ærgjerrighedernes Skare.

Grækernes Opstand blev senere fremkaldt af de samme Mænd; efter deres undergravende Bestræbelser skulde Oprøret benyttes som en Kile for at skille Magterne, og navnlig da de tvende Kejserhoffer; det skulde tjene som et virksomt Opløsningsmiddel mod denne Alliance. Disse Beregninger vare rigtige; men de gik i Opfyldelse paa en Maade, som disse Urostiftere ikke havde forudset. Kejser Alexander døde af Livslede. Da han saae sig skuffet i alle sine Beregninger og stillet over for den Nødvendighed at rette afgjørende Slag mod en Klasse af sine egne Undersaatter, der vare blevne vildledte og forførte ved Mænd og Grundsætninger, som han selv i lang Tid havde understøttet, sank hans Sjæl sammen, og det Mellemspil, der formørkede hans Efterfølgers Tronbestigelse, kan tjene som et Bevis paa den Kummer, der forbitrede Alexanders sidste Øjeblikke.

Den ærlige Historieskriver vil have Moje med at bedømme denne Fyrstes Karakter rigtig; hans Blik vil kun alt for ofte svæve hen over skrigende Modsigelser, og hans Aand vil kun vanskelig finde et fast Standpunkt, der er saa nødvendigt for den Mand, som føler sig kaldet til den ædle Opgave at skrive Historien.

Denne Fyrstes Aand og Hjærte omfattede saa modsatte moralske Anlæg, at den taalelige Karakterstyrke, hvormed

han var begavet, umulig slog til for at holde Ligevægt mellem hans Tilbøjeligheder.

Ethvert Afsnit i hans Liv var betegnet ved Fejlgreb og Forvildelser, tunge nok til at blotte ham og det offentlige Vel. Stadig henreven af Begejstring og altid ubestandig i sin Aandsretning, har Alexander aldrig nydt et eneste Øjebliks virkelige, velgjørende Hvile. Han havde værdifulde Egenskaber, hans Sindelag var ædelt, hans Ord ham helligt; men ved Siden af disse Fortrin stode store Mangler; født i Samfundets Rækker vilde hans Egenskaber ikke have haft noget paafaldende; men paa Tronen maatte Sagerne stille sig anderledes. Som Behersker af ethvert andet Rige end Rusland vilde hans Fejl sikkerlig have været mindre fremtrædende, men hans Fortrin ogsaa være blevne mindre bemærkede. Alexander trængte væsentlig til en Støtte, hans Aand maatte ledes og føres. Naar hver Fyrste har en ikke ringe Møje ved at finde virkelig uegennyttige Tjenere, der i Følge Karakter og Stilling ere uafhængige nok til at hæve sig til en Vens Rolle, er Kejseren af Rusland ved sin Stilling mindre heldig situeret i saa Henseende end en hvilken som helst Monark.

Alexanders Regering — det tør man ikke forglemme — faldt paa en Tid, der strømmede over af talløse Vanskeligheder for enhver Regerings Overhoved, og naar dette gjaldt om alle fyrstelige samtidige, var det ganske særlig Tilfældet med Alexander.

Allerede tidligere vare Spirerne til en falsk Civilisation udsaaede over dette vidtstrakte, despotisk regerede Rige, der savnede enhver egentlig Institution, og hvor Befolkningens Masser ere nedsunkne i dybt Mørke. Disse Spirer vilde Povl I kvæle; paa hans korte Regering fulgte Alexanders. Bekjendte Revolutionsmænd, som havde ledet hans Opdragelse, vidste at øve en skadelig Indflydelse paa den unge Monarks Aand. Alexander, som manglede enhver

Erfaring og var fuld af tomme Theorier, skabte det onde dér, hvor han kun tilsigtede det gode; han skuffede sig, og Opdagelsen af disse Vildfarelser lagde ham i Graven.

En Sjæl, der er undergiven saadanne Omvexlinger, maa regnes blandt de følsomme, under de stærkes Tal henhører den ikke.

Lukis Láras.

En gammel Grækers Ungdomserindringer.

4de Kapitel.

Landsbyerne paa Chios, og især de sydlige, ere befæstede som en Slags Kasteller og snævre som Fængsler. Egentlig Mur have de ikke, men paa alle Landsbyens fire Sider hænge Husenes Bagsider sammen og danne ligesom et Værn; Dørene vende indad mod Byens Indre, og den midt igjennem Byen førende Hovedgade danner ved sine Yderpunkter ligesom Fæstningens Porte. Ja, en saadan Aabning er i Virkeligheden en rigtig Port, saasom den er forsynet med et Jærngitter, der kan aflaases. Disse Landsbyer mindede mig stadig om Khanen i Smyrna; der var kun den Forskjel, at denne laa midt i den store Stad, medens hine kun omgaves af grønne Bakker, og i Steden for de blege Kjøbmænd saae man her de kraftige Bønder; i Steden for den frie Plads i Midten af Khanen vare her snævre Gader og tæt sammenbyggede Huse inden for den sammenhængende Række Bygninger, der paa alle Sider omsluttede Landsbyen. Midt i Landsbyerne findes gjærne et Taarn, hvis Indgang ligger saa højt over Jorden, at man kun kan komme op til den ved Hjælp af en Træstige eller Reb. Denne Levning fra Genuesernes Tid er Landsbyernes Højborg. Saadan var nu ogsaa Mestá.

Indbyggerne modtoge os med stor Velvilje, de indrømmede

os et ledigt Hus til at bo i, og vi delte nu de tomme Værelser med Moders Onkel og to andre Familier, med hvilke den fælles Ulykke havde bragt os i Berøring. Vore Savn vare store og af enhver Art; men hvem af os tænkte vel den Gang paa Bekvemmeligheder eller Velvære? det gjaldt jo blot om at friste Livet; men selv dette var vanskeligt for os; det var næsten umuligt at skaffe sig Brød; hver Dag lykkedes det i alt Fald ikke. Vi maatte da nøjes med Figener, Bønner, Johannesbrød eller vilde Urter.

Vore Dage hengik mellem Haab og Frygt; Tanken om at komme over til Psara havde vi maattet opgive, fordi Efterretningerne ogsaa fra denne Ø løde meget trøstesløse. Psara var allerede fuld af Flygtninge, og Beboerne, der havde Møje nok med at føde disse, hverken kunde eller vilde modtage flere. Vandmangelen begyndte allerede at blive følelig for dem, Sammenpakningen af saa mange fattige Flygtninge havde fremkaldt Sygdomme, og man frygtede Udbruddet af en Epidemi. Psarioterne skreve derfor over til Chios, at de raadede dem, som kunde undslippe, at søge Tilflugtssteder paa andre Øer i Arkipelet; derimod tilbøde de beredvillig Hjælp med deres Skibe og deres Søfolk.

I Mestá begyndte vi imidlertid at fatte Haab om, at vi slet ikke vilde behøve at flygte videre. To Uger vare hengaaede siden den tyrkiske Flaades Ankomst; Oprørerne vare dragne bort eller havde skjult sig rundt om i det Indre af Øen, medens Byens fredelige Borgere og Størstedelen af Bønderne hverken havde rejst sig mod den tyrkiske Øvrighed eller blandet sig i den revolutionære Bevægelse. Hvorfor skulde da Forfølgelsen blive ved? og hvorfor skulde Rædselsherredømmet fortsættes i det uende-

---

*) Der fandtes paa hele Øen Psara kun 4 Brønde, hvoraf de tre, som vare meget dybe, gave et saltagtigt Vand, den fjerde laa inde i Byen og ydede Beboerne deres Drikkevand. Ellers havde man kun Cisterner omkring i Husene.

O. A.

lige, naar der ikke længer var nogen Mulighed for Modstand? Var det ikke nok med de uskyldige Ofre, der allerede vare faldne? og var den tyrkiske Hævnlyst ikke tilstrækkelig mættet? Under disse Betragtninger ventede vi fra Dag til Dag Udstedelse af Amnesti og Tilladelse til at vende tilbage, hver til sit Hjem.

Og virkelig var Tyrkernes Voldsomhed aftagen noget i de sidste Dage. Vi hørte sjældnere Tale om Mord og Bortførelser; ja Rygtet gik endogsaa, at Konsulerne havde lagt sig imellem og bedet om Naade for Rajaerne, og at Paschaen syntes tilbøjelig til Mildhed.

Niende Dagen efter vor Ankomst til Mestá troede vi, at nu vare vore Ulykker forbi. To Konsuler indfandt sig nemlig i Landsbyen med Oljegrene i Hænderne og bragte os den trøstende Efterretning, at hvis vi vilde underskrive et Bønskrift, de havde med og viste os, og hvis vi lovede at underkaste os, turde de nok love, at Paschaen vilde tilgive os. Tilgive os? og hvorfor? Vi vare jo ikke Oprørere, vi havde ikke gjort noget Menneske Fortræd; det var ikke os, der havde røvet fremmed Gods, skjændet Kvinder og myrdet Børn! Men disse Betragtninger anstiller jeg nu; den Gang tænkte jeg ikke herpaa; Haabet om at blive befriet fra den elendige Tilværelse, vi førte, var for os en virkelig Grund til Glæde. Vi underskreve da ogsaa ivrig alle, unge og gamle, uden at undersøge, hvad Bønskriftet indeholdt, vi underskreve med begge Hænder, velsignede de kristne Konsulers menneskekjærlige Mægling og aandede nu friere, da vi troede, Forfølgelsen var forbi, og at nu vilde vi kunne vende uskadte tilbage til Hjemmet. Men mon vi nu ogsaa vilde finde vore Huse igjen, saaledes som vi forlode dem? Efter Samiernes og de af Burniás kommanderede Bønders Indfald, efter den voldsomme Kanonskydning fra Fæstningen og fra Flaaden, og navnlig efter Tyrkernes Plyndring kunde vi næppe gjøre os nogen Illusioner i saa Henseende. Og dog beherskedes vi alle i Mestá af Længselen

efter at vende tilbage. Vi ønskede igjen at se de kjære Huse, i hvilken Forfatning vi saa end skulde finde dem. Saadan er jo Mennesket! Først naar man staar i Fare for at miste noget kjært, føler man ret, hvor meget man hænger ved det!

Konsulernes gode Løfter havde i den Grad vakt vore Forhaabninger, at vi vilde afsted strax; men de ældste blandt os dæmpede vor Utaalmodighed; de ytrede deres Frygt for, at den i Udsigt stillede Amnesti kun var et af Tyrkernes sædvanlige Kunstgreb for at føre Konsulerne bag Lyset, en Fælde til desto lettere at bringe os i Fordærvelse. De kjendte af Erfaring langt bedre end vi yngre den tyrkiske Karakter og stolede ikke saa fuldt og fast paa Konsulernes beskyttende Bistand. Efter omhyggelig Overvejelse og Forhandling blev det da besluttet, at tre iblandt os unge skulde drage ud som Spejdere, medens de andre bleve tilbage i Mestá og oppebiede, hvad vi kunde skaffe os at vide om Forholdene. Jeg var en af de udvalgte.

Tidlig den næste Morgen begave vi tre os paa Vandring. Mine to Kammeraters Navne er det til ingen Nytte at anføre; af de mange, som den fælles Ulykke i hine Tider førte mig sammen med, nævner jeg overhovedet kun dem ved Navn, hvem Forholdene senere paa ny ville bringe frem i min Beretning. Den ene af disse unge Mænd lever for øvrigt nu som en lykkelig og anset Olding i et græsk Samfund uden for Fædrelandet; vi have senere i Livet ofte truffet hinanden og opfrisket gamle Minder om vore fælles Lidelser fra Ungdommen; den anden, som ogsaa slap levende fra Chios, døde kort Tid efter paa Tínos. Hvor mange af dem, som undgik at falde i Tyrkernes Hænder, bleve ikke saaledes et tidligt Offer for Døden som Følge af alle de Anstrængelser, Farer og Sorger, de havde gjennemgaaet, og som havde lammet deres Livs Kraft!

Vi styrede alle tre vor Gang mod Byen. Indtrykket af de sidste Tiders Ulykker var yderst frisk endnu, og vi vare

ingenlunde saa ganske modige ved Tanken om, at vi jo kunde møde bevæbnede Tyrker, der vare uvidende om eller trodsede Paschaens forsonligere Stemning. Dog vi vare unge, Morgenluften var forfriskende og oplivende; Mastixtræerne paa Bakkerne omkring Mestá duftede saa velgjørende, og Haabet vandt hurtig Sejr over vor Ængstelighed. Vi vandrede rask afsted og kom snart i en livlig Samtale; men hverken vor Munterhed eller vor Samtale skulde være af lang Varighed! Foran os øjnede vi Landsbyen Eláta, hvor vi havde bestemt at hvile os lidt ud og indhente Oplysninger, inden vi droge videre. Solen brændte stærkt, og vi fremskyndede vor Gang for at naa Byens hvide Huse; men vi vare aldrig saa snart komne hen i Nærheden, før vi hørte Kvindeskrig og Klager. Vi saae paa hverandre. Skulde der være Tyrker i Byen? var selvfølgelig vor første Tanke. Vi standsede og lyttede. Skrigene vedbleve. Det lød som Grædekonernes Klagesang*) over de døde. Ledede af Lyden ilede vi op ad de mennesketomme Gader og naaede hen til Kirken, hvor Bønderne stode samlede. Over disses Hoveder saae vi i samme Øjeblik to Ligkister blive baarne op ad Kirkens Trin, den ene efter den anden. Rundt om dem græd og jamrede Kvinderne. Da Ligtoget var forsvundet i Kirken, spurgte jeg en Bonde, hvem disse døde vare, og han fortalte mig saa med Taarer i Øjnene, at en

---

*) De saa kaldte „mirologia", der istemmes over en afdød enten af kvindelige Slægtninge eller af dertil særlig dygtige gamle Koner. Meget ofte improviseres de helt, i Almindelighed indblandes dog stereotype Strofer, der ligesom andre Folkepoesier gaa i Arv fra den ene til den anden. Melodien, hvormed de foredrages, er yderst monoton og klagende; Sorgen udtrykkes tillige ved udslaget Haar, Graad og alle Slags Fagter og Gebærder. I den nyeste Tid ere ikke faa Prøver paa disse Folkedigtninge offentliggjorte; enkelte saadanne findes gjengivne paa Svensk af Fr. Sander i „Ros og Törne, en Samling nygrekiska Folkedikter". Stockholm 1876 pp. 119 ff. O. A.

Bande Tyrker samme Morgen havde mødt tre unge Karle uden for Landsbyen, havde skudt paa dem og derpaa var dragen videre; af de tre var den ene undløben og havde bragt Melding hjem om det forefaldne; det var Ligene af de to andre, man nu havde været ude at hente.

Hvad var det da altsaa for Løfter og Forhaabninger, man havde givet os? Ja, de gamle havde Ret! Disse to Lig og Kvindernes Klagesange vare et nyt Vidnesbyrd om Tyrkernes Ærlighed og Mildhed!

Vi gik øjeblikkelig tilbage til Mestá, endnu hurtigere, end vi vare komne, og i en hel anden Sindsstemning. Man var naturligvis forbavset over at se os igjen saa snart. Fortællingen om, hvad vi havde oplevet i Eláta, gjorde et forfærdeligt Indtryk og tilintetgjorde ganske de nylig vakte Forhaabninger. Min Fader alene vilde ikke rigtig gaa ind paa vor Opfattelse; denne Affære, mente han, var rent tilfældig. Paschaens Bestemmelser vare endnu ikke blevne almindelig bekjendte; disse Tyrker vare jo heller ikke forblevne i Eláta; at der var faldet nogle Skud, var ikke noget Bevis for Gjenoptagelsen af den systematiske Forfølgelse; Sagerne kunde nok ordne sig. Saaledes ræsonnerede han; men Erfaringen fra Fortiden skræmmede alle de andre og bortjog enhver Tillid til Paschaens saa kaldte milde Stemning.

»Lad os blot komme bort!« raabte Kvinderne; Børnene græd, og for mig var det umuligt at glemme Synet af de to Baarer ved Kirken og Lyden af de hjærteskærende Klagesange.

Samme Dag endnu fik min Onkel ved Penge og gode Løfter en ung Bonde bevæget til, hvis det paa nogen Maade var muligt, at skaffe et Brev over til en af hans Venner paa Psara. Han bad heri denne om at gjøre Anstalter til vor Flugt.

»Lad blot et Skib komme,« sagde han til min Fader, »du faar saa at blive, om du endelig vil; men blot at det kommer i Tide!«

Fader tav stille. Var det de med Flugten forbundne Farer og Landflygtighedens Kvaler, der skræmmede ham? eller vedblev han virkelig at fatte Lid til Konsulernes Mægling; og tænkte han, at naar vi skjulte os i Mellemtiden, uden at forlade Øen, vilde vi sikrere komme over denne Prøvelsens Tid? eller havde han under Trykket af saa mange vexlende Sindsbevægelser og Indtryk tabt al Tillid til sig selv og Evnen til at fatte en Beslutning? Næste Morgen vare vi som sædvanlig samlede ude i Gaarden foran Indgangen til Huset; dér sad vi og samtalede om, hvad der skulde gjøres, ventende paa, hvad Dagen vilde bringe, og udregnende, naar vi kunde vente Svar fra Psara. Andriana alene var ikke tilstede; hun var gaaet ud paa Bakkerne i Omegnen, som hun saa ofte plejede, for at samle Urter til dermed at krydre vore tarvelige Maaltider. I Dag blev hun noget længe borte, og Moder blev derfor urolig, aabnede hvert Øjeblik Gadedøren og kigede ud for at se, om hun dog ikke skulde komme.

Andriana var den, der styrede alt og sørgede for alt i vor lille ulykkelige Flok, mens vi boede her i Mestá. Fuld af Selvfornægtelse og Opofrelse plejede hun min Moder og mine Søstre og passede alle os andre, og hun forstod prægtig at overkomme det hele. Hun lavede vor Mad, hentede Vand fra Kilden, af Halm og gamle Tæpper havde hun indrettet Lejer for os i de tomme Værelser, hun bragte os Nyheder fra Omverdenen, thi hun havde gjort Bekjendtskab med Bønderne, snakkede idelig med dem og kunde faa alt at vide af dem; hendes Virksomhed var utrættelig, og hun var altid glad til sin Gjerning. Hun havde i Sandhed en sund Sjæl i et sundt Legeme, og ofte lykkedes det hende ved sit muntre Væsen og livlige Tale at bringe et Smil paa vore Læber midt under den almindelige Forsagthed, der herskede iblandt os.

Den ene Time gik imidlertid efter den anden, og min Moder blev mere og mere urolig. Jeg nænnede ikke at

forøge hendes Bekymring ved at udtale min Frygt; men baade jeg og alle de andre havde bange Anelser om, at der var tilstødt hende en Ulykke. Pludselig gik Gadedøren op, og Andriana styrtede ind, bleg, skjælvende, med opløst Haar, forrevne Klæder og aabent, blodigt Bryst . . . alt vidnede om en frygtelig Kamp, om Voldshandling og Skjændsel! Moder rejste sig, saa snart hun saae hende, holdt sig for Øjnene med begge Hænder og raabte forfærdet: »O, Tyrkerne! Tyrkerne« — og krampagtig omfavnede hun begge Søstre, mens den stakkels Andriana, udmattet og stønnende, forsøgte at fremstamme Ordene: »Flygt! Skjul eder! de komme«.

I ét Nu vare vi alle, tillige med hende, ude paa Gaden. Men hvor skulde vi ty hen? hvad vilde vi egentlig? En instinktmæssig Drift styrede vore Skridt i den modsatte Retning af Landsbyens Port; vi flygtede for Tyrkerne uden at tænke paa, at ved at fjærne os fra Porten lukkede vi os selv inde i Landsbyen. Dog hvem tænker i saadanne Øjeblikke? Mens vi nu løb saaledes, ude af os selv af Frygt og uden Forestilling om, hvor vi skulde finde et Tilflugtssted, saae en gammel Kone os, der stod uden for Indgangen til sit lille fattige Hus; hun fattede Medynk med os, strakte sin Haand ud imod os og kaldte: »Kom, kristne, her ind, og lad mig skjule eder!«

Vi fór alle ind ad den aabne Dør og fulgte den gamle. Det var Forsynet, der havde bragt hende paa vor Vej; hende skylde vi vor Frelse, vor Tilværelse. Jeg har aldrig set hende senere i Livet, ikke heller véd jeg hendes Navn; men aldrig har jeg kunnet glemme hendes kjære, milde Ansigt, og jeg har bestandig velsignet hendes Minde. Vorherre, som nu længst har gjemt hende, lønne hende i sine evige Boliger for, hvad hun gjorde mod os!

Bag ved Huset laa der en lille aaben Gaard, og henne i Gaarden var der en Fæstald. Inde i denne skjulte hun os. Hendes Køer græssede ude paa Marken og kom hverken

den eller de følgende Aftener hjem for at gjøre deres Ret gjældende til Pladsen. Tyrkerne ranede nemlig ikke blot Kvinderne og Børnene; alt, hvad de fandt paa deres Vej, var god Prise! men det var imidlertid ikke os, de gjorde Fortræd denne Gang ved at røve den fattige Kones Kvæg.

Indgangen var snæver og mørk; bag til højnede den firkantede, temmelig rummelige Stald sig noget; men der var ikke noget Vindue eller nogen anden Aabning der inde, saa at der, naar Døren ud til Gaarden lukkedes, var bælgmørkt, og for Stanken var der ingen Udvej. Fire Døgn tilbragte vi i dette Skjulested, og vi vare atten Mennesker.

Den første Aften bragte den gode Kone os en Sæk Figener, og da vore Øjne havde vænnet sig til Mørket, opdagede vi i en Krog en stor Spand med Vand til Køerne. Takket være dette Vand og disse Figener, døde vi hverken af Tørst eller Sult den Gang! Henne i et Hjørne af Stalden paa en Hylde fandt vi noget Halm, som vi bredte ud paa Jorden, for at i det mindste Kvinder og Børn ikke skulde ligge paa det stinkende Skarn.

Fra vort Opholdssted hørte vi ofte uden for, snart nær snart fjærn, Tyrkernes vilde Skrig og de kristnes Nødraab; navnlig den sidste Nat havde vi Tyrkerne lige ved os, thi de overnattede i den gamle Kones Hus, og vi kunde høre deres højrøstede Fortællinger om deres Skjændselsgjerninger. Deres Hovedformaal med Besættelsen af Landsbyen var at opdage skjulte Flygtninge; Mændene sloge de ihjel, Kvinder og Børn dreve de tillige med det øvrige Bytte ind til Byen. Bønderne skaanede de derimod sædvanligvis; de slap med at blive skjældte ud, pryglede, sparkede og plyndrede for deres Spisevarer. De samme Tyrker forbleve ikke længe i Landsbyen: om Aftenen kom én Bande, spiste, drak og sov; næste Morgen begyndte Jagten efter Flygtninge; derpaa droge de afsted med Fanger og Bytte, og om Aftenen afløstes de da af en ny Bande, — og saaledes fremdeles. Vi ventede kun paa, at den fuldstændige Udplyndring og

Mangelen paa Slagtofre skulde gjøre Ende paa disse fortsatte Forfølgelser, og vi bade til Gud om, at vi maatte kunne holde ud til det sidste uden at blive opdagede. Dog hvorledes skal jeg være i Stand til at beskrive, hvad vi led i disse Dage og Nætter, der aldrig syntes at faa Ende! Vi vovede næppe at tale, for at ikke den mindste Støj skulde forraade os. Andriana græd uophørlig; af og til hørte man hendes Hulken; saa tyssede Fader paa hende. — »Vil du da bringe os i Ulykke?« hviskede han, og saa tilhyllede den ulykkelige Pige sit Hoved, og hendes Graad blev stille. Naar Moder bøjede sig hen over hende for at trøste hende, stønnede hun: »Kom mig ikke nær! besudl dig ikke!« Stakkels Andriana! hendes mørke Fortvivlelse var et skrækkeligt Vidnesbyrd om, hvilken Skæbne der ventede de øvrige Kvinder iblandt os, hvis Tyrkerne opdagede os.

Den sidste Nat tilbragte vi i en stadig Frygt for, at vi dog næppe vilde undgaa at falde i deres Hænder. Stalddøren alene var imellem dem og os. Ud paa Morgenen blev det igjen stille i Gaarden, men ude i Landsbyen vedblev Spektaklet endnu stadig. Hvor langsomt hensnege Timerne sig! Vilde Tyrkerne komme tilbage? Skulde vi atter tilbringe én Nat i deres Nærhed. Vi følte alle, at det var umuligt for os at holde denne Tilstand ud længere. Henimod Aften hørte vi dem i Gaarden berede sig til Afrejse, og vi holdt vort Aandedræt tilbage i spændt Forventning om nu at blive befriede for vore Plageaander.

Pludselig lød en Tordenrøst ude fra Gaarden:

»Hør, lad os dog, før vi gaa bort, se efter, hvad der er inde i dette Smuthul!«

Jeg gjorde Korsets Tegn; den kolde Sved løb ned ad min Ryg. Døren knirkede paa sine Hængsler, aabnede sig, og i Aabningen saae jeg tydelig Omridsene af en tyrkisk Soldat. Han holdt en dragen Sabel i den ene Haand og i den anden en Lygte paa en Stang; Lygtens Skin oplyste hans Ansigt, og over hans Skuldre kastede nogle andre

Tyrkehoveder spejdende Blikke ind imod os. Om jeg saa lever tusende Aar, vil jeg aldrig kunne glemme dette rædselsfulde Øjeblik! Ikke et Aandepust hørtes inde hos os; Tyrken strækker Foden frem og gjør et Skridt ind i Mørket. Pludselig lyder der et Plask, som naar man træder i Vandet, og derpaa en drøj Ed. »Der er kun Skarn her inde!« raaber en; »her finde vi ingen Ting! Lad os bare komme afsted!« Døren smældedes i, Tyrkerne forlode Gaarden, og vi vare frelste! Den ringeste Støj, blot et Suk havde kunnet forraade os. Vorherre havde haft Medynk med os og i sin Miskundhed sparet vort Liv. Vor vidunderlige Frelse i denne Farens Stund forekom os at indeholde et godt Varsel for Fremtiden; vi afventede nu med større Mod og Fortrøstning Enden paa vore Prøvelser, og vore Forhaabninger bleve ikke skuffede. Samme Aften, da det var blevet mørkt, aabnedes Stalddøren igjen, men denne Gang af en Vennehaand; det var den Bonde, min Onkel havde sendt ud for at skaffe os et Skib; han var nu kommen tilbage. Men paa hvad Maade han havde udrettet sit Ærende, og hvorledes det var lykkedes ham at opdage vort Skjulested, derom véd jeg ingen Besked. Han havde den glædelige Nyhed at bringe os, at et psariotisk Fartøj ventede os i en afsides liggende lille Bugt temmelig nær ved Landsbyen, og han tilbød strax at føre os der hen.

Nattens Mørke, Frygten for Tyrkerne, Tanken paa de forestaaende Farer ved en ny Flugt og Erindringen om vor første, forgjæves Omflakken overvældede os i dette Øjeblik og gjorde det vanskeligt for os at tage en Beslutning; men bleve vi, hvor vi vare, vilde det være ude med os, i Dag eller i Morgen, medens vi ved at følge med Bonden dog maaske kunde frelses. Flugten blev da besluttet, og vi begave os paa Vej. Vi holdt hinanden i Haanden og snege os lydløst hen til en Udkant af Landsbyen. Portene undgik vi af Frygt for, at Tyrkerne endnu skulde holde dem besatte med Vagt, og vor Vejviser havde derfor taget sine

Forholdsregler. Han førte os ind i et øde Hus i den Hensigt at lade os slippe bort over Bagmuren. Natten var meget mørk, men vi kunde dog skimte, at Nedgangen paa den anden Side af Muren var stejl, og at der laa store Sten nede paa Jorden, som man vel skulde vogte sig for. Vi fik derfor et Reb bundet fast oppe paa Muren, og først kom nu Turen til mig! Med den anden Ende af Rebet knyttet om Livet lod jeg mig hisse ned af de andre; og paa samme Maade kom disse ned, én for én, først Mændene, derpaa Kvinderne og Børnene; og endelig hjalp Bonden sig selv ved at glide ned ad Rebet, hvorpaa han stillede sig i Spidsen for os, og Nattevandringen begyndte igjen. Vejen var ikke lang, men Gangen er ikke let, naar man, udmattet af Sult og skjælvende af Frygt, tumler afsted i Mørke uden at vide, hvor man gaar, og om man ikke i næste Øjeblik vil blive indhentet af sine Fjender; vi havde jo tillige gamle Folk, Kvinder og smaa Børn i vort Følge!

5te Kapitel.

Det var blevet henimod Daggry, inden vi naaede de Bakker, der omgave den lille Bugt, hvor Frelsen ventede os. En hvidlig Stribe i Horisonten bebudede en snarlig Solopgang. Neden under os ved Foden af den stejle Høj, hvorpaa vi befandt os, saae vi Havet og Strandbredden; alt var tyst og roligt, ikke engang Bølgernes Skvulpen hørte vi; nede i Bugten var Søen blank som et Spejl. Bonden pegede ud imod Skibet; jeg fulgte med Øjnene Retningen af hans Finger; men Mørket og Morgentaagen hvilede endnu over Havet, og Skibets Skrog kunde jeg ikke skjelne; jeg saae kun to Master, der forekom mig for fulde Sejl at styre hen imod os. Vi skyndte os ned ad Bakken, og et Øjeblik efter stode vi ved Kysten. Det var ikke for vor Skyld alene, at Skibet var sendt fra Psara; Kaptejnen havde allerede Aftenen i Forvejen gjort alt, hvad han formaaede, for at hans Ankomst kunde blive bekjendt blandt Grækerne ved

Kysten, og Flygtninge vare strømmede til fra de omliggende Landsbyer eller de Huler og Grotter, hvor de havde gjemt sig. Strandbredden vrimlede allerede af Folk, da vi kom der ned, og der indfandt sig stadig flere og flere. Heldigvis havde de først ankomne givet det aftalte Signal, og Skibet var virkelig i Færd med at nærme sig Kysten, saaledes som jeg havde set det oppe fra Bakken. Alles Blikke vare rettede ud imod Havet. Nu satte en Baad fra Borde! nu nærmede den sig! vi hørte Aarernes Slag i Vandet og Aaretollenes Knirken under de kraftige Tag; vi stode tavse og lyttede efter disse trøstende Lyd, der kom nærmere og nærmere.

Men saa snart Baaden havde lagt til og Matroserne vare sprungne i Land, var det forbi med Stilheden; der opstod nu et forfærdeligt Virvar; alle vilde om Bord paa én Gang, og man trængte paa fra alle Sider; men Mængden var stor og Baaden lille. Styrmandens bydende Stemme og Matrosernes kraftige Arme forstode imidlertid at dæmpe Folks Utaalmodighed. »Værer blot rolige,« raabte de, »vi skulle nok tage eder alle med, ingen skal blive tilbage!« Baaden satte fra Land med sin første Ladning, medens Styrmanden og tre Matroser, alle bevæbnede, bleve tilbage hos os. Uophørlig gik Baaden nu fra og til, og efterhaanden smeltede Antallet ind af dem, der havde flokket sig paa Strandbredden; men efter hvert Holds Afgang tiltog Utaalmodigheden hos dem, der vare tilbage, navnlig fordi det nu dagedes mere og mere. Solen var vel endnu ikke oppe over Horisonten, men Havet antog allerede Dagens Farver.

Halvdelen omtrent var om Bord; vi stode endnu og ventede med det inderlige Ønske, at Turen snart vilde komme til os — da lød pludselig et Skud, og vi hørte en Kugle hvisle hen over vore Hoveder. Vi vendte os alle om og saae i den Retning, hvorfra Lyden kom, og oppe paa Bakken til højre for os opdagede vi fire Skikkelser. »Herre, forbarm dig, Tyrkerne komme!« lød det fra alle Kanter, og

der opstod en almindelig Bestyrtelse ved dette uventede Syn. Et Par Skud hørtes paa ny, og Skaren spredte sig til alle Sider hen under Bakkerne for at dække sig ved Hjælp af de fremspringende Klippestykker. De fire Sømænd vare de eneste, der bleve tilbage nede ved Kysten; de lagde an og skøde alle paa én Gang, men oppe fra Højen svarede man ikke paa denne Hilsen. Bleve de bange der oppe? eller havde Kuglerne ramt? eller var det blot en Fortrop for en større Deling, hvis Ankomst man nu oppebiede for at gjøre Anfald paa os? Og saa? hvad skulde der blive af os? hvorledes skulde vi kunne gjøre Modstand?

Imidlertid nærmede Baaden sig paa ny. Beroligede ved Skydningens Ophør, strømmede vi alle igjen ned til Havet. Vilde Tiden strække til, saaledes at vi alle kunde blive frelste? og vilde Tyrkerne ikke komme frem igjen oppe paa Højen?

Baaden lagde nu til, og i det samme saae jeg min Fader nærme sig Styrmanden og tale ivrig med ham, pegende hen paa mine Søstre og mig; Fader vilde give ham nogle Penge, men Sømanden trak Haanden tilbage. I dette Øjeblik kom min Moder hen bag ved mig og greb mig i Armen: jeg vendte mig om til hende.

»Kjære Lukís,« sagde hun, »tag du dine Søstre og gaa med vor Velsignelse! overlad os til Guds Barmhjærtighed«.

Og samtidig rakte hun mig en lille Pakke, indeholdende alle de Juveler, hun havde kunnet redde med sig hjemme fra. Jeg tog hende om Halsen, kyssede hende og sagde: »Nej, nej, vi skulle blive sammen! vi ville nok blive frelste alle . . . .« Men nu kom Fader, tog min Haand og drog mig med sig hen til Baaden.

»Gaa nu med dine Søstre! vi komme bag efter!« Baaden var allerede fuld, og mine Søstre sad i den; Fader stødte til mig, Styrmanden trak i mig, og førend jeg fik sagt et Ord eller gjort videre Modstand, befandt ogsaa jeg mig om Bord, og Baaden lagde fra. Jeg vendte mig om

mod Strandbredden for at se min Moder endnu engang; i samme Øjeblik saae jeg Røg oppe fra Højen, og atter knaldede Geværskud. En ny Forvirring opstod nu mellem de ulykkelige, der ventede paa Havbrinken; de bageste trykkede paa de forreste, nogle vare allerede faldne i Vandet, og blandt disse fik jeg Øje paa min Moder. Det lykkedes mig nu — jeg véd ikke hvorledes — at faa Haanden rakt ud til hende; hun greb fat i den, en anden gammel Kone klyngede sig til hendes Kjole, og mens Baaden stadig gled fremad, holdt jeg de to stakkels Kvinder oven Vande, indtil det omsider blev os muligt at faa dem trukne op til os.

Der ude fra Skibets Dæk hørte vi nu, hvorledes Skuddene gjentoge sig af og til. Baaden gik og kom, og hver Gang spejdede jeg i det fjærne, om den ikke bragte min Fader og Andriana med sig. De kom blandt de allersidste! Endelig vare vi da alle om Bord. Senere holdt vi Mandtal, og vi befandtes at udgjøre 180 Personer; det havde ikke lykkedes Tyrkerne oppe fra Højen at ramme nogen af os.

Skibet hejsede Sejl og begyndte at vugges for en let og gunstig Brise; men det havde endnu ikke forladt Bugten, førend vi saae Højderne rundt omkring vrimle af Tyrker. De faa, vi først havde set, vare altsaa ganske rigtig en Fortrop; lykkeligvis var Hovedstyrken kommen for silde; vi vare frie og frelste, thi i denne Afstand havde vi ikke længer noget at frygte; deres Kugler kunde nu ikke naa os.

Blandt mine mange Tilskikkelser i Livet er det dog aldrig hændet mig at lide Skibbrud. Havet har — i alt Fald indtil nu — bestandig været mig gunstigt; men hver Gang jeg læser Beskrivelsen af Ulykker til Søs, tænker jeg paa disse Øjeblikke og disse Optrin ved vor Flugt fra Chios. De ulykkelige, der om Bord paa det synkende Skib se Strandbredden i det fjærne, gjennemgaa næppe større Kvaler end dem, vi led den Gang. Kun var for os Faren

paa Strandbredden, og vi betragtede som vor Redningsplanke Skibet der ude, hvorhen den lille Baad bragte det ene Hold efter det andet, medens Tyrkerne skode paa os oppe fra Højene.

Da jeg nu saae Skibet fjærne sig mere og mere, og alle vi, som havde delt Farer med hverandre, vare frelste sammen om Bord, følte jeg en ubeskrivelig Glæde, ganske vist en egenkjærlig Glæde; thi jeg tænkte i første Øjeblik ikke paa dem, der vare blevne tilbage paa Chios, og paa dem, som endnu skjulte sig i Huler eller Kjældere og udstode de Lidelser, hvorfra vi nu vare befriede. Nej, for mig var i denne Stund Chios, ja hele Verden om Bord paa det Skib, der bar os! Dertil indskrænkede sig mine Tanker, dertil vare alle mine Følelser knyttede!

Først efter at Skibet var ude paa Havet, da Chios's Kyster laa i det fjærne bag ved os, og der var kommet Ro og Orden igjen paa Dækket, huskede jeg paa, at jeg i lang Tid ikke havde nydt noget, og mærkede, at jeg som Følge deraf var meget sulten. Dog denne sidste Fornemmelse var ikke ny for mig i hine Dage; hvor ofte havde jeg ikke, siden vi forlode vort Hjem, lidt forfærdelig af Sult og Tørst, og tilmed haft det sørgelige Syn omkring mig af andre blege Stakler, der udstode de samme Kvaler! Kaptejnen kunde nok forstaa, at vi alle trængte til Føde og lod derfor uddele Skibstvebakker iblandt os. Det forekom os som Manna i Ørkenen, og snart hørte man kun Lyden af knasende Tænder fra alle de sultne Munde om Bord paa Skibet.

Andriana alene vilde intet spise; hun sad paa Dækket henne i Bagstavnen, med Albuerne støttede til Knæene, og skjulte Ansigtet i sine Hænder. Kaptejnen gik hen og forsøgte at opmuntre og trøste hende med venlige Ord; men hun blev siddende, stille og tavs, og løftede ikke engang Hovedet. Jeg lagde min Haand paa hendes Skulder og bad hende dog tage lidt Føde til sig; da jeg saae

Taarerne vælde frem over hendes blege Hænder, var det mig selv umuligt at faa flere Ord frem; jeg gik hen til min Moder, som sad lidt der fra, og uden at sige noget pegede jeg hen paa Andriana. Moder forstod mig, rejste sig og gik hen til den stakkels Pige. Hun bøjede sig ned over hende, tog hendes Hænder bort fra Panden, aftørrede hendes Taarer og sagde nogle af disse trøstende Ord, som kun Kvindehjærtet kan finde. Jeg gik bevæget bort, hen i Forstavnen og stirrede ud over Havfladen; Psaras Bjærge laa foran os, og vi nærmede os Havnen; her kom Skibene snart til Syne, oppe over dem hævede Byen sig, og det varede ikke længe, før vi kastede Anker. Da saae jeg for første Gang denne heroiske Ø, der senere skulde lide den samme Skæbne, som vort kjære Chios; men Psara bibragte den tyrkiske Kolos et dybt og blodigt Saar, medens der fra Chios kun lød Suk og Klage! Psara blev ødelagt, men først efter at Kanaris's*) Brandfakler havde tændt et Baal paa Havet, hvis Minde aldrig vil udslettes.

---

*) „Den 6te Juni 1822 (g. St.) laa den tyrkiske Flaade for Anker foran Chios. Det var Dagen før Baïramsfesten, og Kapetan-Pascha havde indbudt flere af Officererne fra de andre Skibe til Gjæstebud hos sig om Bord paa Admiralskibet. Natten var meget mørk, det var sidste Kvartér. Hele Flaaden var festlig illumineret, og navnlig udmærkede Admiralens og Kontreadmiralens Skibe sig fremfor de andre ved deres pragtfulde Blus og Lamper. Tre Dage tidligere vare to græske Brandere, kommanderede den ene af Hydrioten Andreas Pipínos, den anden af Psarioten Konstantinos Kanaris, dragne ud fra Psara hen imod den sydlige Kyst af Chios; men i tre Dage kom de ikke langt paa Grund af Vindstille. Fire med Kanoner forsynede Skibe eskorterede dem i Afstand for at optage Mandskaberne, naar Branderne vare antændte. Den 6te henimod Solnedgang blæste det op fra Nord; de to Brandere, som førte fremmed Flag, rykkede nu fremad, holdende sig tæt op til Kysten for at gjemme sig saa meget som muligt; ved Nattens Frembrud kom de ind i Sundet og trængte midt ind imellem den tyrkiske Flaades Skibe, ja de kom enkelte af disse saa nær, at de bleve prajede af dem og

Man tillod os ikke at gaa i Land; Psarioterne frygtede for at blive nødsagede til at beholde os, og det var dem

---

maatte fjærne sig i største Hast for ikke at vække Mistanke. Efter Midnat vendte de tilbage for fulde Sejl og heftede sig begge, Psarioten til Forstavnen af Admiralskibet, Hydrioten til Kontreadmiralens Skib. Det lykkedes den første øjeblikkelig at stikke det fjendtlige Skib i Brand, den anden løsnede sig, førend den havde tændt Ild paa Kontreadmiralens Skib, og drev nu som et svømmende Baal om imellem Flaadens Skibe og udbredte Forvirring og Skræk omkring sig. De modige Førere og Matroser paa begge Brandere, i alt 43 Personer, kastede sig i deres Baade, og efter at være komne ud af Sundet til den sydlige Side af Øen, bleve de optagne i god Behold af de græske Skibe, der ventede paa dem. De styrede derpaa imod Psara, hvor de gik i Land, og fulgte af hele Befolkningen, der tiljublede dem, begave de sig strax til Kirken for at takke Gud, som havde velsignet deres dristige Daad. De vare fast besluttede paa at sprænge sig i Luften heller end falde i Fjendens Hænder, og havde til dette Øjemed lagt Krudt i deres Baade. Saa godt som alle, der befandt sig om Bord paa det tyrkiske Admiralskib, omkom; dets ladede Kanoner gik af under Branden og forhindrede de andre Skibes Baade fra at nærme sig det. To af dets Fartøjer gik til Bunds paa Grund af det store Antal Matroser, der havde styrtet sig i dem for at frelse sig. Kapetan-Pascha sprang ud i sin private Jolle og var i Færd med at støde fra Borde, da en af Masterne faldt ned, borede hans Baad i Sænk og lemlæstede ham selv. Nogle Matroser sprang i Søen, fangede ham op halvdød og bragte ham i Land, hvor han kort efter opgav Aanden. Ilden, som fortærede Admiralskibet, naaede omtrent efter en Times Forløb Krudtkammeret; da saae man pludselig en mægtig Ildsøjle rejse sig fra Havet op imod Himlen og sprede klart Lys omkring sig i den mørke Nat. Næste Morgen begravede man Kapetan-Pascha i Chios's Fæstning; men ved hans Ligbegængelse bleve Tyrkerne atter stærkt ophidsede; Synet af en Admiral, der var bleven et Offer for Grækernes Ild, gav dem et nyt Paaskud til Plyndring og Mord; samme Dag stormede store Masser ud af Byen, de toge denne Gang Retningen mod Mastixbyerne (Masticho-chória), der hidtil vare blevne skaanede". Trikúpis, den græske Revolutions Historie. II Kap. 30. Da var det, at de ødelagde den senere omtalte Landsby Tholó Potámi. —

umuligt at føde flere Flygtninge paa deres lille fattige Ø. Det Vand, de sendte os, for at vi ikke skulde sejle torstige bort, var allerede et stort Offer for dem.

Vinden var stadig gunstig, og Kaptejnen skyndte sig med at komme bort, før den slog om. Han foreslog at føre os til Mykonos; thi paa Tinos var der allerede en Mængde Flygtninge fra Smyrna, Chios og andre Egne, og der var desuden udbrudt Tyfus iblandt dem; Mykonos var derfor baade et sundere og et rummeligere Tilflugtssted. Dette Forslag blev ogsaa fulgt; vi gik naturligvis, hvorhen man førte os. Det var jo ligegyldigt for os, om det blev Tinos eller Mykonos; vi søgte kun en Frelsens Havn, et gjæstmildt Tag, hvorunder vi kunde hvile det trætte Hoved, og hvor vi ikke følte Tyrkerne i vor Nærhed!

Ved Solnedgang lettede vi Anker.

Andriana sad bestandig tavs og sørgmodig paa samme Plet. Hverken Ankomsten til Psara og Afrejsen der fra eller den almindelige Bevægelse og Støj paa Dækket under alt dette formaaede at vække hende af den Bedøvelse, hvori hun syntes hensunken. Alt var ligesom fremmed for hende; hendes Øjne stirrede ud i det tomme Rum uden at fæste sig paa nogen Gjenstand; stum Fortvivlelse stod malet i hendes Blik, i hendes Stilling og i hendes Tavshed. Naar man talte til hende, slog hun langsomt Øjnene op, det var ligesom hun gjorde Vold paa sig selv for at løsrive sig fra de Tanker, der forfulgte hende; hun svarede langsomt og med stort Besvær. Omfattede Moder blidt hendes Haand med sin og klappede hendes Kind, modtog hun Kjærtegnene med Ligegyldighed; Haanden faldt atter tungt ned paa

---

Kanaris vidste ikke bestemt, naar han selv var født; men det er rimeligt, at han var henved 30 Aar gammel, da Revolutionen udbrød. Den Rolle, han senere spillede i sit Lands politiske Historie, er bekjendt nok; han døde i Athen som Konsejlspræsident den 15de September 1877. O. A.

Knæet, og Moder maatte gaa bort for at skjule sine Taarer. Hvor var den tidligere Kraft, det forhen saa muntre Sind og den Livlighed, der havde holdt Modet oppe hos os andre i de første Tider af vor Landflygtighed? Siden det Øjeblik, da vi i Mestá saae hende vende tilbage til os med opløst Haar og sønderrevne Klæder, saae vi hende aldrig smile eller hørte hendes glade Røst; inde i Staldens Mørke lød kun hendes Hulken, og nu, paa Skibet, var Blikket stift og Læberne stumme. Hendes Tilværelses Lykke var knust for stedse af de vilde Hænder, fra hvilke det ikke lykkedes hende at undslippe uden for at frelse os; hendes Livs Blomst var henvisnet ved den urene Berøring, og om hendes Skjønhed end var den samme, var dog dens Glans borte. Hun var smuk endnu, men som Blomsten, man har revet af dens Stængel og henslængt i Støvet.

Skibet fjærnede sig mere og mere, og Afstanden i Forbindelse med det tiltagende Mørke skjulte snart Chios's og Psaras Bjærge for vore Blikke; med Nød og næppe skjelnede man ude i Horisonten, ligesom fjærne Smaaskyer, Øerne i Arkipelet, hen imod hvilke vi styrede vor Kurs. Snart faldt Natten over Havet, mørk og skyfuld; hverken Maane eller Stjærner kom til Syne, Vinden blæste stærkt og Havet brusede om Skibets Kjøl. Trætheden, Mørket, Tryghedsfølelsen, Modvirkningen af de forudgaaende heftige Sindsbevægelser, Nattekulden og Bølgernes Larm, alt dette tilsammen overvældede de stakkels Flygtninge, der laa i tætte Klynger paa Dækket; hver især stræbte at dække sig, saa godt han kunde; Mødrene holdt deres Børn i Favn; de gamle havde udsøgt sig en Plads, hvor der var lidt Læ og lidt Hvile for det trætte Hoved; al Tale var forstummet, og man hørte nu kun Havets Brusen, Plankernes Knagen og Stormens Hvin i Sejl og Tovværk.

Jeg kunde ikke sove; jeg sad og støttede mit Hoved til Masten. Det var mig umuligt at faa Andriana ud af mine Tanker. Billeder fra min Barndom dukkede op i min

Erindring; jeg mindedes hendes straalende Ansigt, da hun aabnede Døren for Fader og mig ved vor Hjemkomst fra Smyrna, og hvor sjæleglad jeg blev ved at gjense hende efter de mange Aars Fraværelse; jeg tænkte paa en Mængde Smaatræk af vort Samliv i de sidste ulykkelige Dage paa Chios, og bestandig under disse Erindringer gjenlød hendes klare Stemme for mine Øren.

Timerne gik, og omsider begyndte den almindelige Stilhed paa Dækket og Skibets vuggende Bevægelse ogsaa at indvirke gradvis paa mit trætte Legeme; uden at jeg egentlig sov, antoge mine Tanker Skikkelse af Drømme, da jeg pludselig hørte den dumpe Lyd af et Legeme, der faldt i Søen, og samtidig et Forfærdelsens Raab:

»Hun er falden over Bord! Hun er forsvunden!«

I et Nu var jeg henne i Bagstavnen; Andriana sad ikke paa sin Plads; nogle Matroser stode bøjede over Rælingen og kigede ned i Havet; Kvinderne skreg: »Frels hende, frels hende!« Kaptejnen befalede at rebe Sejlene, Skibets Fart sagtnedes, og Jollen firedes ned; men Vinden blæste stærkt, og vi maatte allerede være komne et godt Stykke bort fra det ukjendte Punkt, hvor den uhyggelige Lyd var hørt, dér hvor Andriana var forsvunden i Bølgerne.

O, aldrig har jeg hadet Tyrkerne saa meget som i hint Øjeblik.

Jeg var sprungen i Baaden, førend Kaptejnen kunde forhindre det. Matroserne roede af al Kraft i modsat Retning af Skibets Fart. Vi lyttede efter, om vi kunde høre hendes Stemme, vi raabte hendes Navn, saa højt vi kunde — ikke en Lyd var at høre. Vi spejdede ud i Mørket for, om muligt, at skjelne en Skikkelse imellem Bølgerne — forgjæves, intet var at opdage! — Jo, pludselig syntes jeg at skimte noget hvidt — jeg pegede hen paa det, Matroserne roede til, vi nærmede os . . . Det var Andrianas hvide Hovedbind, som flød paa Vandet. Vi

kredsede længe omkring her, hvor dette Mærke havde ligget; men intet var at se, intet at høre . . . og snart lød Kaptejnens Raab fra Skibet, at vi skulde vende tilbage. Vi adlødе. Jeg holdt i min Haand det hvide Lin, dette samme Klæde, som jeg i min overstadige Glæde havde trukket af hendes Hoved, den Gang jeg ved Hjemkomsten fra Smyrna saae hende komme os i Møde. Det var nu alt, hvad der var tilbage af hende! Jeg gjemte det, og jeg bevarer det endnu som en kjær og hellig Erindring.

6te Kapitel.

Naar jeg sidder her i Løndom i min hyggelige Stue, omgiven af mine Slægtninge og kjære Landsmænd, og tænker paa Fortiden, kommer jeg ganske naturlig til at anstille en Sammenligning mellem den Ro og Velvære, hvori jeg henlever mit Livs Aften, og hine forbigangne Dages Farer, Savn og Lidelser, og jeg fatter da ikke, hvorledes det har været muligt for mig og mange andre iblandt os at gjennemgaa alt dette og dog bevare vor legemlige og sjælelige Kraft. Ofte forekomme disse Minder fra min Ungdom mig ligesom en Drøm, og denne fælles Elendighed, midt i hvilken jeg svage Yngling udvikledes til Mand, staar for mig som et Foster af min Indbildningskraft. Ja, Elendigheden var fælles, og fælles var vor Kamp mod Skæbnen, i hele Aar levede jeg med Synet af Ulykken under alle dens Skikkelser rundt omkring mig. Og dog hørte min Familie og jeg ikke til de allerelendigste; tvært imod. Ganske vist bleve ogsaa vi landflygtige, udsattes for store Farer og mistede alt, hvad vi ejede; men vi gjenfandt dog hverandre med frelste Liv og Lemmer paa fri Jord; — kun stakkels Andriana fattedes i vor Kreds! Men baade om Bord paa Skibet, der reddede os fra Chios, og nu paa Mykonos, senere paa Tinos, og hvor som helst i Grækenland vor Landflygtighed førte os, alle Vegne traf vi mange andre, som vare langt mere at beklage end vi.

Mens vi endnu vare paa Chios midt iblandt de Farer, vi uafbrudt havde at bekæmpe, kjendte vi ikke Enkelthederne af dette store Martyrregister. Hver tænkte da blot paa sin egen Frelse og havde hverken Tid til at tale om sig selv eller spørge om de andre; men da vi atter kunde støtte vort Hoved paa vore Hænder uden Fornemmelse af et Sværd, der svævede over vor Nakke, da vi sad i gjæstfrit Ly af et fremmed Tag uden Frygt for pludselig at opdage Skyggen af en Tyrks forhadte Skikkelse, og enhver af os kunde se sin egen Smerte malet i sin Nabos Træk, da begyndte man at spørge om sin Næstes Lidelser og at indhente Efterretninger om fraværende Slægtninges og Venners Skæbne. Hvor ofte rettede jeg ikke nu Spørgsmaal, som forbleve ubesvarede! Jeg tænkte paa de mange Venner og nærstaaende, der vare tilstede ved den sidste Forsamling i vor lille Kirke; men ingen vidste noget om dem. Navnlig mindedes jeg den lille Déspina, min sidste Vandring med hende, hendes bange Anelser og stille Graad! Det forekom mig, som om jeg endnu hørte hendes lille Barnestemme stadig gjentage, at Tyrkerne vilde myrde hendes Fader.

Men hvor mange hjærteskærende Episoder fra det mishandlede Chios og fra andre haardt hjemsøgte Egne af mit Fædreland fik jeg ikke at høre! Hver Familie havde sin Iliade af Ulykker. Mange havde set deres Fader, Søn eller Ægtefælle blive myrdet for deres Øjne; forældreløse Børn, opsamlede af fremmede, begræd deres i Fangenskab bortslæbte Mødre; Mødre søgte forgjæves efter deres Børn. Jammeren over de mistede kjære, Hjemløsheden, Mindet om de oplevede Gjenvordigheder, Frygten for den uvisse Fremtid og Mangelen af det daglige Brød gjorde vor Tilværelse næsten uudholdelig. Naar de yngre, der ere fødte og opfostrede i gode Dage, se os gamle endnu kraftige og glade i Sind, have de maaske Vanskelighed ved at tro, hvad vi fortælle om vor Ungdoms Lidelser; men om faa Aar, naar Frihedskampens Slægt dør ud og de levende Minder svinde

bort, da ville vore Efterkommere næppe formaa at forestille sig, med hvor store Ofre deres Velvære og Folkets Gjenfødelse er kjøbt! Derfor kunde jeg ønske, at mange af de gamle, der endnu leve, vilde efterligne mit Exempel ved at optegne deres Erindringer. Af Individernes Historie dannes det hele Folks, og vor Befrielses Historie bestaar ikke alene af vore Heltes Bedrifter til Lands og til Vands, men ogsaa af de svages og vaabenløses Forfølgelser, Mord og Mishandlinger, af deres Standhaftighed i Ulykken og deres Tillid til Forsynet, denne Tillid, som vandt Sejr og som lønnedes ved Opfyldelsen — i alt Fald til Dels — af deres Haab om en lykkeligere Fremtid. Lad os gamle derfor takke og velsigne Gud, og lad os dø i den Fortrøstning, at Fremtiden vil bringe vort Folk den fuldstændige Opfyldelse af det, vi ønske og haabe!

Halvhundrede Aar ere nu henrundne siden hine Tider, Jorden dækker de fleste af mine gamle Lidelsesfæller; men der er endnu nok af dem tilbage for at knytte Nutid til Fortid. Jeg kunde her have nævnet ikke faa iblandt dem; saaledes hin gamle Frue, der indhyllede sin Skjønhed i Pjalter og vandrede som Tiggerske dybt ind gjennem Lilleasien for at opsøge sit Barn; og Gud forbarmede sig over hende: hun vendte hjem med Barnet i sine Arme; — og saa hin anden Kvinde, der senere blev Moder til højt ansete Mænd i Grækenland; hun bortførtes den Gang som ganske ung, tilbragte to Aar i et tyrkisk Harem og løskjøbtes med stor Vanskelighed, forinden den Tyrk, der havde ranet hende, vendte hjem fra Krigen. Og saaledes vilde jeg kunne fortsætte — thi hvem af mine samtidige kan ikke fortælle om de forfærdeligste Scener fra hine Dage? Endnu forleden skildrede en af dem for mig, hvorledes en chiotisk Tyrk holdt ham i sit Hus som Slave, da han var en Dreng paa ti Aar. Den Dag, da man hængte Gislerne, havde Tyrken taget ham med sig ud paa Gaden, for at han kunde se Optoget med de ulykkelige Fanger drage forbi; mellem disse

var ogsaa hans Fader, og da Drengen saae ham, rev han sig løs fra Tyrken og kastede sig om Faderens Hals; Faderen trykkede sit Barn til sit Bryst, gav det et Kys, et eneste, men satte det saa atter hurtig ned og stødte det langt fra sig ligesom af Frygt for, at Barnet skulde komme til at dele hans Skæbne. Senere blev Drengen løskjøbt, men dette Faderens sidste Kys glemte han aldrig siden. Og Oldingens Øjne vare vaade og hans Stemme skjælvede, imedens han fortalte dette.

Det er jo imidlertid ikke min Hensigt her at fortælle de andres Historie; jeg vender derfor tilbage til vort Ophold paa Mykonos.

I de første Dage vare vi som svimle og bedøvede, ingen tænkte paa den Dag i Morgen. Sindsbevægelserne fra Flugten og Frelsen vare endnu saa friske, og desuden var Indvaanernes hjærtelige Gjæstfrihed i Forbindelse med de faa Penge, vi havde reddet med os, tilstrækkelig til Opholdelsen af Livet. Dog Pengene slap snart op, og de fattige Øboere formaaede visselig ikke at føde os. Fattigdom var den Gang almindelig, og Penge manglede overalt. Jeg husker, hvorledes jeg, da vor sidste Florin var givet ud, forgjæves bestræbte mig for at faa en af min Moders Ringe solgt. Det var med den største Vanskelighed, at jeg senere fik en af de mest velhavende Mænd paa Spetsia til at kjøbe den, og han kjøbte den endda kun for at hjælpe os i den yderste Nød. De, som den Gang havde Penge, kjøbte ikke Smykker, hverken til eget Brug eller for Fordelens Skyld. Nu forekommer det mig ufatteligt, hvorledes det midt i al denne Fattigdom lykkedes os efterhaanden at skaffe Udveje og at skabe en Handel. De, der flygtede til Rusland, Italien eller anden Steds, hvor der fandtes velordnede og rigere Samfundsforhold, havde ikke lignende Vanskeligheder at kæmpe med for i deres Ansigts Sved at tjene det daglige Brød; men i Grækenland, hvilken Værd kunde Arbejde have dér, den Gang alle vare fattige og forsultne? Og dog levede

vi. Men hvorledes levede vi. For et Par Uger siden fulgte jeg til Graven Liget af en gammel Ven. Denne stenrige Kjøbmand, der efterlod Millioner til sine Arvinger, kan jeg huske, jeg har set sælge Smaakager paa Syras den Gang smudsige og elendige Gader; Kagerne lavede hans smukke Hustru, Datteren af en af de mest ansete Familier fra Chios. Og mon de, der kjøbte Kagerne, vare bedre stillede?

Dog, atter løber min Pen vildt og forud for min Fortællings Begivenheder!

To eller tre Uger efter vor Ankomst til Mykonos begyndte Fader og jeg alvorlig at overlægge, hvad vi skulde gjøre, da det jo var vor Pligt at arbejde for Familiens Underhold. Handelen var den Gjerning, vi forstode, men hvor ubetydelig en Handel vi end vilde tænke paa, saa skabes dog en saadan ikke uden en Kapital. Og hvor skulde vi finde denne? Min Moders faa Juvelsmykker kunde ikke hjælpe os; lettere havde man da kunnet gjøre de Sager i Penge, som vare nedgravede i vor Have, for saa vidt som de vare af Guld og Sølv; men dem havde vi jo ikke. Vort Vareoplag i Khanen i Smyrna og de Penge, vi havde til gode der ovre, maatte vi fuldstændig opgive som tabte, og vore Besiddelser paa Chios — ja Gud maatte vide, hvilken Tyrk der nu glædede sig ved Nydelsen af dem! Nej, vi ejede aldeles intet! Forgjæves aabnede og sammenfoldede Fader de faa Brevskaber og Dokumenter, han havde i sin Brevtaske.

Iblandt disse Papirer var der imidlertid et Brev fra Venedig, som han havde modtaget Dagen før vor Afrejse fra Smyrna. Dette Brev anmeldte Afsendelsen af to Kasser Huer med et engelsk Skib. Skibet skulde anløbe flere Havne forinden sin Ankomst til Smyrna. Min Fader havde saa fra Chios sendt Fragtbrevet til en Ven i Smyrna, en Kjøbmand fra de ioniske Øer og som Følge heraf engelsk Undersaat; men vi fik aldrig noget Svar, og Fader havde nu for længst glemt disse Huer. Brevet fra Venedig, der

laa i Brevtasken, henledte imidlertid atter Tanken paa dem, og paa de to Kasser byggede jeg store Forhaabninger og Planer. »Aa, har du ikke faaet nok af den Sag?« sagde min Fader; »hvis du venter der fra at faa en Hue til dit Hoved, er jeg bange for, du kommer til at vandre barhovedet bestandig!«

»Men lad os dog forsøge!« svarede jeg; det gjor dog i alt Fald ingen Skade at skrive et Brev!«

Jeg skrev følgelig til Vennen i Smyrna — og Fader underskrev — et Brev, hvori jeg anmodede ham om at sende Huerne til den engelske Vicekonsul paa Mykonos. Den skikkelige Mykonier, der repræsenterede England med Guldtresse om Kaskjetten, lovede at sende Brevet til Smyrna og at gjøre alt, hvad han formaaede, for os i denne Sag; men Fader smilede og rystede paa Hovedet, og der var i Virkeligheden heller ikke stor Sandsynlighed for, at vort Forsøg vilde lykkes; der var allerede gaaet saa lang Tid hen, og der var Standsning og Forvirring i alle Handelsforhold. I hvert Fald kunde vi da ikke leve af at vente paa Udfaldet, og vi besluttede, som den eneste og sidste Udvej, at tilbyde den græske Regering vor Tjeneste, selvfølgelig ikke som Soldater, men som Embedsmænd. Til dette Øjemed blev det saa nødvendigt at flytte over til Navplion eller rettere til Argos, hvor Regeringen den Gang havde sit Sæde. Men hvis dette mislykkedes? hvis vort Tilbud forkastedes? Med hvor mange andre vilde vi ikke komme til at konkurrere, blandt hvilke nogle maaske vare dygtigere end vi, andre havde Protektioner og Anbefalinger, medens vi ikke havde saadanne at støtte os til! Efter at have overtænkt dette og raadført os med forskjellige, kom vi dog til det Resultat, at det var rigtigt at tage over til Argos efter at have forsynet os med et Anbefalingsbrev til Theodor Négris, den daværende Generalsekretær for de udenlandske Anliggender og Formand i Raadet. Han ansaas for Sjælen i hele Styrelsen, og til ham kunde vi faa den for-

nødne Anbefaling gjennem hans Ven Georgios Mavrogénis, der den Gang opholdt sig paa Tinos.

Mange Aar tidligere, efter Stordragomanen Mavrogénis's*) sørgelige Endeligt, vare dennes Søn og Datter flygtede til Chios; begge vare meget unge den Gang; de kom til at bo tæt ved min Morfaders Hus, og Venskab knyttedes her mellem dem og min Moder. Senere rejste de fra Øen, men min Moder glemte dem ikke; og i det hun nu sluttede fra sine egne Følelser, opmuntrede hun mig til at drage over til Tinos og i hendes Navn ansøge om hendes Venners Hjælp og Støtte. Jeg var imidlertid noget ilde ved dette Ærende. Hvorledes skulde jeg fremstille mig for disse Mennesker, der jo ikke kjendte min Faders Navn og efter saa mange Aars Forløb maaske næppe erindrede min Moders? Og selv om de kunde huske hende, vilde de derfor modtage mig som Søn af en gammel Veninde? Dog min Moders Bønner og den Nød, hvori vi vare stedte, fik omsider Bugt med mine Betænkeligheder; jeg gik en Morgen om Bord paa et lille mykonisk Fartøj, og om Aftenen befandt jeg mig i Land paa Tinos. Da jeg stod her, paa den lille Plads nede ved Havnen, var det allerede Nat. En Kafé var endnu aaben. Jeg fik paa min Anmodning derom Lov til at tilbringe Natten her og indrettede mig et Leje paa en Træbænk dybt inde i en Krog. Men Søvn var der ikke Tale om. Kaféen var fuld af lystige Gjæster, da der var Fest i Byen den Dag; man morede sig, sang og spillede hele Natten igjennem. Med hvilken Utaalmodighed tilbragte jeg ikke denne søvnløse Nat! Fra min mørke Krog saae og hørte jeg alle disse Folk, hvis Munterhed bragte mig Taarer

*) Nikólaos Mavrogénis var Flaade-Dragoman under Admiral Hassan-Pascha, der gjenerobrede Moréa efter det af Russerne i 1770 fremkaldte Oprør. I 1776 udnævntes han til Fyrste i Vallachiet. I Marts 1789 blev han henrettet af Tyrkerne, der beskyldte ham for ved Forræderi at have bidraget til Østerrigernes Sejr i Slaget ved Kalafat. O. A.

i Øjnene; Lyden af deres Instrumenter skurrede i mine Øren og fremkaldte Tanken om al den Sorg og Jammer, som herskede rundt om i Fædrelandet, og jeg harmedes over, at man paa Tinos havde Sans for at more sig. Min Vrede var naturligvis uretfærdig eller i alt Fald overdreven. Jeg burde ikke forlange, at man paa Tinos skulde se Tingene fra samme Synspunkt som paa Chios. Tyrkerne havde ikke været der paa Øen, og der var ingen Frygt tilstede for, at de skulde komme. Indvaanerne levede i uforstyrret Ro, og i Steden for fjendtlige Horder saae de kun det frie Grækenland om sig. Opstanden var endnu stadig i lykkelig Udvikling, og den livlige græske Indbildningskraft gjorde dens Triumfer endnu større, end de i Virkeligheden vare. At Oprøret i Vallachiet var dæmpet, vidste man ikke, og mens vi paa Chios skjulte os og levede i Frygt og Bæven, troede man almindeligvis paa Tinos, at Ypsilantis drog sejrrig frem nord fra, og at Sultanens Trone var ved at styrte sammen. Inden faa Dage, mente man, vilde vi tage Konstantinopel; Beboerne kunde følgelig synes at have Grund til at være glade; og Kaféen gjenlød ogsaa af begejstrede Fædrelandssange.

Men desuden — — — (Tinos-Beboerne dansede for øvrigt ikke paa Roser!) Mennesket kan dog ikke græde og jamre evindelig; Glædens Straaler maa nødvendigvis af og til skille Sorgens Skyer. Der er ganske vist enkelte, der ligesom svælge i deres Sorg og ikke ville slippe den; men dette er noget unaturligt. Naturen sætter Ar paa Vunderne; Hjærtet trænger til Oplivelse og søger Glæden. Den Gud, som dannede Mennesket af Muldet, det tunge, fugtige Muld, han lod derpaa dette Dynd styrkne i Solen, og Dejen har da bevaret den livfødende Straales Varme.

Den Nat filosoferede jeg imidlertid ikke saaledes; jeg havde jo ingen Livserfaring den Gang, og Saarene fra Ulykkens Slag blødte endnu. Senere hen, da vi med de fleste andre chiotiske landflygtige samledes paa Syra og

begyndte at opføre de Hytter, hvoraf Byen Hermúpolis opstod, bemægtigede denne Trang til Spøg og Latter sig ogsaa os, og Glæden indtog sit Sæde midt i dette Samfund af ulykkelige, mens Kampen fortsattes omkring os, og Nøden herskede iblandt os. Aldrig paa noget andet Tidspunkt af mit Liv har jeg gjennemgaaet en saadan Fornøjelsesperiode som i hine første Aar af mit Ophold paa Syra. Sandt er det, at jeg den Gang var i min Ungdoms bedste Aar; men jeg husker ikke desto mindre ogsaa mange gamle, der trods deres Alder toge livlig Del i de unges Munterhed.

Henimod Daggry kom der endelig Ro inde i Kaffehuset, og jeg faldt i Søvn. Om Morgenen stod jeg op og begav mig paa Vejen hen til Mavrogénis's Hus, overtænkende, hvad jeg skulde sige, og hvorledes jeg skulde fremstille mig for ham. Jeg frygtede for den Modtagelse, der mulig ventede mig, og jeg var i stærk Tvivl om, at dette Skridt vilde være til nogen Gavn.

Hvor stor var derfor ikke min Forbavselse, da jeg — saa snart Døren gik op, og førend jeg fik Tid til at komme frem med den Lektie, jeg undervejs havde forberedt mig paa — hørte en Kvinderøst udbryde: »Det er hendes Søn! det er hendes Søn!« og ned kom springende, to Trin ad Gangen, den, fra hvem dette Udraab skrev sig. Det var vor Gartners Datter. Efter at være sluppen bort fra Chios havde hun søgt et Fristed paa Tinos, hvor Mavrogénis havde taget hende i sin Tjeneste. Min Moder var hverken bleven glemt af denne eller af hans Søster; hendes blotte Navn havde været tilstrækkeligt til at aabne Husets Døre for Gartnerens fattige Datter.

Jeg spurgte hende, hvad der var blevet af hendes Fader; det vidste den ulykkelige ikke; de vare komne bort fra hinanden i det Øjeblik, da en Bande Tyrker var slaaet ned i Nabolaget; hun var saa flygtet med de andre Kvinder; men om den gamle levede eller var død, det vidste alene

Gud —! Hun græd og svarede i afbrudte Sætninger paa mine Spørgsmaal.

Jeg steg op ad Trappen med lettere Hjærte, end da jeg bankede paa Døren for nogle Øjeblikke siden. Husets Herre tog mildt og venlig imod mig, beholdt mig hos sig, gav mig den ønskede Anbefalingsskrivelse, opmuntrede mig og fyldte mig med Haab og Trøst. Hans Søster blev aldrig træt af at udspørge mig om min Moder, om Chios og Enkelthederne ved vor Flugt. Jeg blev fuldstændig indtagen af hendes blide Væsen og hendes skjønne og yndefulde Skikkelse; men jeg anede ikke, da jeg den Gang saae hende, at hun engang skulde indtage en Plads i Frihedskrigens Historie, og at der skulde skrives Bøger om hende.

Mange Gange under mit senere Livs forskjelligartede Vanskeligheder har Mindet om denne velvillige Modtagelse opfrisket mit Mod og styrket min Tillid til Fremtiden. Anbefalingsbrevet nyttede til intet, og Mavrogénis's Beskyttelse hjalp mig ikke til det, jeg søgte; men et sympathisk Blik, et godt Ord, et venligt Smil letter det lidende Hjærte mere end al materiel Hjælp, og, Gud ske Lov, jeg har ofte i mit Liv truffet Beviser paa lignende Godhed hos mine Medmennesker. Saa længe det gaar en vel, har man ingen Anledning til at vurdere Næstens gode Hjærtelag; først i Ulykkens Dage lærer man at se, hvor medfølende og godgjørende Mennesket er, og hvor megen Del det tager i andres Nød; — de onde ere kun faa paa Jorden.

Den næste Dag vendte jeg tilbage til Mykonos med Anbefalingsbrevet i min Lomme; et Par Dage efter var der Skibslejlighed til Navplionbugten, og hele Familien gik nu om Bord og tog Afsked med den lille Øs gjæstfrie Beboere.

(Fortsættes.)

Jean Pio.

Nærmere Oplysninger om Beatrice Cencis Historie.

Under Titelen: »Den virkelige Historie om Beatrice Cenci« findes i det nys afsluttede Bind af »Historisk Arkiv« (Aarg. 1879 II, 243 og følg.) et kort Udtog af et temmelig voluminøst Værk, der har forøget den alt forud saa rige Litteratur om Familien Cenci, nemlig: Francesco Cenci e la sua famiglia, notizie e documenti raccolti per A. Bertolotti«, et Udtog, der dog ikke var hentet fra Bogen selv, men optaget efter Edinburgh Review*). Jeg tvivler ikke om, at det snart vilde være gaaet op for den danske Gjengivers kritiske Øje, hvad Betydning man turde tillægge denne saa kaldte »Virkelighed«, dersom han havde set Bogen for sig, hvis Forfatter, en hidtil temmelig ubekjendt Arkiv-Embedsmænd, røber lige saa stor Flid i at opstøve gamle Manuskripter og Dokumenter som Mangel paa den for en Historiker saa nødvendige Evne: at drage rigtige Slutninger; han vilde i saa Fald muligvis have betænkt sig paa efter den engelske Kilde at erklære Bertolotti »fri for forud-

*) Nærværende Tidsskrifts Redaktion havde gjentagne Gange forgjæves søgt at skaffe sig selve Bertolottis Skrift, der i Mellemtiden var udsolgt; først efter at bemeldte Udtog af hans Skrift (efter Edinburgh Review) var indleveret til Optagelse og alt trykt, udkom Originalen i anden Udgave. Vi have derfor ikke taget i Betænkning ogsaa at optage ovenstaaende Kritik af selve Bertolottis Værk og af sammes engelske Udtog.

fattede Meninger« og ej have opstillet hans Resultater som utvivlsomme.

Da Beatrice Cenci er en af de Skikkelser, der med Nødvendighed fængsler enhver Romafarers Interesse — dette yndige Hoved frembyder sig jo overalt for hans Blik —, og da hendes Historie har et saa storslaaet tragisk Indhold, at næppe nogen af den katholske Kirkes mange Martyrinder vækker saa stor Sympathi, tør jeg antage, at mange, som nu engang henhøre til de »følsomme Hjærter«, med mig have følt sig ubehagelig berørte ved den givne Fremstilling, der gaar ud paa at sætte en hidtil ukjendt Skamplet paa den ulykkelige Kvinde. Som det var at formode, kunde et saadant Forsøg ikke længe gaa upaatalt hen i hendes og den letsindige Forfatters Fædreland, allerede Aprilheftet af det romerske litterære Maanedsskrift: »Nuova Antologia« indeholdt en skarp Gjendrivelse af Fr. Labruzzi di Nexima, der alt tidligere har gjort sig bekjendt i den herhen hørende Litteratur, og det er Hovedtrækkene af denne Afhandling, jeg her har tilladt mig at fremdrage.

Der er dog et Moment, jeg forud maa berøre, Udtogets fuldstændige Forbigaaelse af den Dom, Bertolotti fælder om Francesco Cenci; thi hvor utroligt det end lyder, søger Forfatteren først at lette Vægtskaalen for Faderens Vedkommende, inden han drager Datterens ned, og dette Forsøg indeholder saaledes det mest slaaende Bevis paa hans Mangel paa Dømmekraft og svækker paa Forhaand enhver Tillid til hans senere Slutninger. Uagtet han nemlig selv giver et, paa utallige Kjendsgjerninger (hvortil han føjer adskillige nye af samme Beskaffenhed) støttet, Billede af dette Udskud af det 16de Aarhundredes fordærvede Menneskehed, som lige fra Barndommen af var vant til at træde alle Naturens og Samfundets Love under Fødder, ender Bertolotti virkelig med at udtale: »at Francesco Cenci var en god Fader, vel noget gjerrig, men omhyggelig for den Families Velfærd, hvis Hoved han var, hverken Atheist

eller Misanthrop, tvært imod en rettroende Katholik og i sine testamentariske Dispositioner en Velgjører mod fromme Stiftelser og fattige«.

I det vi henvise til den i »Historisk Arkiv« givne Fremstilling af Cencis Forhold til Kone og Børn, ville vi kun supplere denne med enkelte Tilføjelser og Berigtigelser. Hans oprørende Forhold til hans første Hustru er omtalt, derimod ikke, at han holdt sin anden Kone indespærret tillige med Datteren, bevogtet af en af sine lejede Banditter, hvorved — i forbigaaende sagt — tillige det af Bertolotti supponerede Motiv til Beatrices Indelukkelse for en stor Del svækkes. Hvorledes han gjør sin ældste Søn arveløs*) og senere fører falsk, underfundig opspundet Klagemaal mod ham, er fortalt, derimod ikke, hvorledes de andre Børn for at erholde det til Livet nødvendige maatte søge til Retten, hvorefter et paveligt Dekret paalagde »den gode Fader«, der betalte enorme Summer for at erholde Straffefrihed for sine gjentagne Forbrydelser, at sørge for deres Underhold. Hvorledes denne Bortødslen af Fædrearven kan stemme med den ham af Bertolotti tilkjendte Omsorg for »la prosperità della famiglia, di cui era il rappresentànte«, er ligesaa vanskeligt at forstaa, som den Flothed, hvormed Francesco besvarer en Advarsel mod Fremturen paa den forbryderske Bane: »Hvad siger det! er jeg ikke Mand for at kunne betale derfor?« kan forenes med sand Gjerrighed, den eneste Last, Bertolotti i den oven nævnte Dom synes at ville indrømme hos ham.

Medens de af Forfatteren anførte og i mange enkelte Punkter forøgede Bevisligheder kun bekræfte den gjennem tre Aarhundreder gjældende Opfattelse af Fr. Cencis Karakter, og alle uden Undtagelse underkjende hans egen Dom, gaa vi efter dette saa mislykkede Forsøg paa Rehabilitation

---

*) Alt 1586, da Giacomo næppe var 15 Aar gammel, og længe før han under Faderens Fængsling begik Underslæb.

af Faderen over til den nye Opdagelse, der skal kaste saa mørk en Skygge over Datterens rene, skære Aasyn. — Det er den anden Codicil, der skal slutte sig til hendes Testament af 27de Avgust og den dertil 3 Dage senere føjede første Codicil, og som ikke lig hine blev overgiven i den pavelige Embedsmands Hænder, men betroet en privat Notar — som der staar uden paa paaskrevet — den 8de September, altsaa 3 Dage før Henrettelsen. Derimod er selve det indlagte Dokument dateret den 8de Februar, hvilket er over 6 Maaneder tidligere end det Testaments Datum, hvortil det skal slutte sig — som den sidste Codicil. Dette er allerede en Besynderlighed, der i ethvert Tilfælde maa vække Mistanke. Denne bestyrkes end mere ved Overraskelsen af Broderen Giacomos Navn blandt de Vidner, der den 8de September have undertegnet Notarialerklæringen paa Dokumentets Omslag. Det er nemlig en bekjendt Sag, at Moder og Datter tilbragte de sidste Maaneder af deres Fangenskab*) i Corte Savella, hvorimod Brødrene sad fangne i Tordinona, hvorfra ogsaa Giacomo daterer sit Testament den 27de Avgust og en Codicil den 10de September; hvorledes dukker han saa pludselig og samtidig op i Søsterens Fængsel? Da de barmhjærtige Brødres Selskab den 11te September afhenter Beatrice i Corte Savella for at ledsage hende til Skafottet, retter hun sin sidste Bøn til de omstaaende, at det den pavelige Øvrighed overgivne Testament maatte blive fuldbyrdet og efter hendes Vilje virkelig komme de fromme Stiftelser og trængende til gode, hvorimod hun ikke har et Ord til overs for det Legat, der efter Bertolottis dristige Mening — skulde sikre en Søns Fremtid. Hvilket stenhaardt Moderhjærte maa det ikke have været! I det

*) Det er fra disse, at B. fremlægger Regninger, der skulle godtgjøre den gode Behandling, de nød, hvorimod han intet fremdrager, der modbeviser Traditionen om den forfærdelige Tilstand, hvori de under den første og større Del af Fangenskabet holdtes paa Engelsborg.

Øjeblik, at Bøddeløxen skulde falde, var der ingen Grund til nogen Hemmeligholdelse mere — det siger Codicillen selv med rene Ord*). Bertolotti, der er saa frugtbar paa Formodninger, antyder, at det var hendes Skriftefaders Formaning eller endog Ordre, som fik hende til at stifte dette Legat, der tager sig saa usselig ud ved Siden af de store Summer, hun har doteret til offentlige Stiftelser og fattige Pigebørn; det ligger da nær at spørge, hvorfor har han da ikke bekymret sig det ringeste om sin Protegé, men ladet det ham bekjendte Dokument ligge gjemt og glemt i 35 Aar hos Notaren? Til disse Spørgsmaal føjer den italienske Kritiker et Par andre, nemlig hvor dette Dokument er fundet, hvor det nu befinder sig til Eftersyn, om det er Original eller blot en Kopi, Spørgsmaal hvorpaa, saa vidt mig bekjendt, Forfatteren endnu er bleven Svar skyldig.

Dog — fortsætter Labruzzi — lad os forudsætte dette ejendommelige Dokuments Ægthed som bevist, ville de æventyrlige Slutninger, Bertolotti drager deraf, geraade dennes Skjønsomhed til langt større Skade end Beatrices gode Navn og Rygte, der i saa Henseende har staaet uplettet baade hos Samtiden og i den med hende saa beskæftigede Eftertid. — Først angives deri en Sum af 500 Scudi, hvis Renter skulle tilflyde Margharita Sarrochi — efter B.'s Mening som en Erkjendtlighed for hendes Delagtighed ved den skumle Kjærlighedsaffære, han mener at have opdaget. Man kunde derved næsten forledes til at tro, at

---

*) Der er nemlig her indløbet en, Meningen i høj Grad forstyrrende Fejl, i det hendes Ønske angives saaledes: „at Dispositionerne skulle forblive hemmelige efter hendes Død"; — jvfr. „Hist. Arkiv" Pag. 257 — der staar lige det modsatte! Notaren erklærer (paa Omslaget) at have modtaget det forseglede Dokument med den udtrykkelige Tilføjelse, at de deri indeholdte Dispositioner strax efter hendes Død maa aabenbares („post ejus obitum mandavit aperiri").

dette Navn for ham antyder en ganske ubekjendt, simpel Person, medens der dog er Tale om en anset Digterinde, som foruden af andre samtidige Litterater ogsaa lovprises af Tasso. Vi kunne derfor være langt tilbøjeligere til deri at se et smukt Træk af den for Poesi og Videnskab begejstrede, unge Romerinde. Derefter følger Bestemmelsen af andre 500 Scudi, hvis Renter skulle udbetales til Caterina De Santis (en Dame, der boede sammen med den først nævnte), men anvendes til bedste »for en fattig umyndig Dreng*) paa den Maade, jeg mundtlig har meddelt hende«, og paa disse Ord begrunder Bertolotti hele Historien om en uægte Søn af Beatrice. Selv anfører han, hvorledes hun testamenterer 12,000 Scudi til Udstyr for »fattige Pigebørn«, og ser man hen til den store Forskjel i Summerne, maatte man jo snarere formode, at disse sidste Børn vare hendes egne; thi at spise sin egen forladte Søn af med 20 Scudi om Aaret vilde vel i de flestes Øjne sætte en større Skamplet paa en saa velhavende og velgjørende Moders Minde end et Fejltrin.

Skjønt der, som sagt, ikke antydes noget bestemt Barn, var der vel nok at vælge mellem Faderens og Brødrenes Slegfredbørn; men det skal nu uden den mindste Bevislighed gaa og gjælde for hendes eget Barn. Lad os dog ogsaa gjøre dette Tankeexperiment med Bertolotti, der forgjæves anstrænger sig for at opdage den hidtil saa godt skjulte Elsker, medens han fuldstændig lukker Øjnene i for Kjærnepunktet i hele den tragiske Historie: den i hele sit Liv saa dyrisk-sanselige Faders Angreb paa hendes Ære. Skal der endelig være Tale om hendes Barn, ligger Gisningen til dets Ophav saa nær, at det kun kunde forøge hendes Ulykkes Storhed og vor Medfølelses Dybde for hende. Hans Paastand nemlig om, at det hele alene var at anse for et løst Paafund af hendes upaalidelige Advokat Farinaccio,

*) Der staar ikke en „vis“, som Udtoget angiver.

vidner kun om, hvor lidt han forstaar at bedømme Retsforholdene ved det daværende Pavehof. Selv indrømmer han, at denne var Roms berømteste Sagfører, hvor daarlig bevendt det end var med hans Moralitet, og en saadan skulde have været dum og dristig nok til at basere hele sit Forsvar paa et for ethvert Grundlag blottet Indfald af ham selv? Han skulde ikke have kjendt Clemens den 8de, der selv var en udmærket retskyndig, men tillige despotisk Dommer, som ved en anden Lejlighed lod en ung Advokat fængsle ved Udgangen fra Retssalen, fordi han havde víst sig noget ubesindig i sit Forsvar? Det er bekjendt, at Paven, i Steden for at føle sig fornærmet og den afdødes Minde uforsvarlig skjændet ved et saa uforskammet »Paafund«, en hel Nat igjennem var beskæftiget med at gjennemgaa Farinaccios stringente Bevisførelse. Denne maa ikke alene have haft den almindelige Opinion, der efter samtidiges Beretning var enstemmig i saa Henseende, at støtte sig til, men sandsynligvis ogsaa Vidnesbyrd af Tyendet, Familiens Medlemmer o. a., da Retten selv indirekte synes at være gaaet ind paa dette Faktum ved at indvende mod Advokaten, at dette ikke berettigede hende til Attentatet mod Faderens Liv, men at hun burde have draget ham til Ansvar for Retten. Bertolotti beraaber sig paa den samme Advokats lige saa »ugrundede« Paastand om Broderen Bernardos svækkede Forstand; at dog heller ikke denne var en ren og bar Opfindelse, fremgaar af et Vidnes Udsagn til Protokollen: »han er ikke klog, som et Menneske i hans Alder bør være det, hans Tanke er ofte uden Mening eller Sammenhæng; jeg har altid anset ham for en Tosse og »di poco cervello«. Breve, skrevne i Bernardos Navn, ere intet Modbevis, de kunne lige saa godt være udførte af hans Forretningsfører, paa hvis Omhu for Bernardo Forfatteren selv anfører Beviser. I øvrigt hvilede Farinaccios Forsvar for Bernardo ingenlunde paa dette Punkt alene. Advokaten var en klog Mand, der ikke for sine Klienters

Skyld vilde sætte sit eget Liv i Vove. Havde ikke den frygtede Pave med rynket Bryn henvendt de truende Ord til Defensorerne: »Der findes altsaa i Rom ikke blot Folk, som myrde deres Fader, men ogsaa saadanne, som indlade sig paa at forsvare dem?« Han vidste vel, at om ikke Paven selv, saa dennes Nepot og almægtige Kardinal Aldrobandini havde besluttet Familiens Undergang, og gjør derfor strax den Indrømmelse, at de ere skyldige i Faderens Mord; men efter Clemens's Død. da denne Slægt ikke længere var ved Magten, turde han, raadført i Anledning af Bernardos Ansøgning om Erstatning af den ham berøvede Arv, med større Frihed udtale, at Domfældelsen var sket mod alle Retsregler. Og her støde vi nu paa den Hovedmangel, der overalt føles ved Forsøg paa Opklarelse i denne Sag, nemlig af selve Processen og dens Akter, der alene vilde være i Stand til at løfte Sløret, som endnu dækker saa mange mørke Punkter.

Hvad enten disse nu ere tilintetgjorte eller gjemte i det pavelige Arkivs hemmeligste Aflukker, vist er det, at Pavehoffet, drevet af ond Samvittighed og foruroliget af det almindelige Røre, den fuldbyrdede Dom vakte i hele Italien, strax lagde Beslag paa alle Papirer og selv paa Kopierne, der befandtes i Defensorernes Hænder, og kort efter paabød endog et paveligt Dekret alle Embedsmænd at sekvestrere alle Skrifter, vedrørende den Cenciske Sag og paalægge vedkommende Bogtrykkere og Boghandlere Bøder. Den politiske Side af Sagen har naturligvis bidraget meget til de forskjellige Synsmaader, hvorfra den da og senere, lige til vor Tid, saa ivrig er bleven behandlet, og det har ikke manglet paa ansete klerikale Forfattere, der tidligere have taget Pavehoffet i Forsvar. Dog selv Scolari og Torreggiani vilde skamme sig ved en Forbundsfælle som Bertolotti, der henviser til den »Kjendsgjerning, at de anklagede fik Tilladelse til at disponere

over deres Formue ved Testamente«, som et tilstrækkeligt Bevis paa, at den pavelige Regering var upartisk og ikke tragtede efter at komme i Besiddelse af deres Formue. Med hvilke Ord skal man vel betegne en saadan Bevisførelse! At de anklagede faa Lov til førend Domfældelsen at gjøre Testamente, det skal rense den pavelige Domstol, der ved den kort derpaa følgende Dom, saa vidt man kan skjønne af Følgerne, konfiskerede al deres Ejendom og det endog den fideikommissariske, som efter dagjældende Ret og Sædvane den pavelige Fiskus aldrig turde bemægtige sig. De oven nævnte klerikale Skribenter, der ikke kjendte Dommen, støtte sig i deres Forsvar fornemlig paa dette Punkt: »At det var juridisk umuligt, da den romerske Kriminalret fastholdt den Lovsætning, at der ved Fadermord ikke fandt Straf af Ejendomsfortabelse Sted«, hvilket Bertolotti maa have overset eller glemt, siden han gjør sig saa megen Umage for netop at bevise, at Konfiskationen var lovlig. Først se vi nu, at der tilkjendes den tjenstvillige Fiskal en Tyvendedel af alle de dømtes Formue (den føjelige Dommer ophøjes i Ridderstanden, en den Gang sjælden Hædersbevisning), derefter er snart Cenciernes betydeligste Landejendom, »Casale di Torre Nova«, i den pavelige Nepots Besiddelse, som Giacomos Enke senere forgjæves søger at erhverve tilbage til sine Børn, og hvilke betydelige Greb den ødsle Kardinal Aldrobandini har gjort i Statskassen, især da det paa den Tid gjaldt for ham at fuldføre den pragtfulde Villa i Frascati, der kaldtes »la meraviglia delle delizie umane«, lader Historieskriveren Visconti os ikke uvidende om. Ved Faderen Francescos Død var Udsigten til at plukke flere Summer fra dette lokkende Træ afskaaren; ved nu helt at omhugge det faldt de endnu tilbageblevne Rigdomme paa én Gang i Skjødet paa de griske Nepoter, der maatte benytte Tiden, saa længe deres Slægt endnu havde Magten i Hænde.

Selve Slutningen af Afhandlingen gjør dog Bertolotti Uret, da denne ikke nægter Godsets Konfiskation; men hvorledes han endda kan bestride den pavelige Regerings og de saa indflydelsesrige Nepoters Begjærlighed efter Formuen og derpaa støtte Dommens Retfærdighed, er en endnu større Gaade, end hans store Opdagelse af »Beatrice Cencis virkelige Historie«.

E. Petit.

Af Metternichs efterladte Papirer.

I.

Metternich ved Napoleons Hof.

(Slutning).

Jeg nærede ingen Tvivl om, at Savary ved det omtalte Besøg*) havde faaet det Hverv at sondere mine Stemninger, og selv om jeg ikke fra første Færd havde haft en Anelse derom, vilde jeg være kommen til fuld Vished desangaaende ved et tilsvarende Skridt, som blev foretaget af Ministeren for de udenrigske Anliggender. Anden saa vel som første Gang vægrede jeg mig ved et saadant Møde, hvilket Napoleon vel skulde have vidst at fortolke paa en Maade, jeg umulig kunde tilstede. Det er indlysende, at Napoleon paa Grund af de tvende Hæres Stilling ønskede at undgaa et nyt Slags uvisse Udfald og vilde have følt sig meget tilfreds, hvis han havde kunnet betjene sig af mig for at bibringe det østerrigske Kabinet den Tanke at gjøre de første Skridt til en fredelig Tilnærmelse.

I mit afsides liggende Tilflugtssted modtog jeg Besøg af Wiens mest fremragende Mænd; jeg lærte saaledes begge Hæres virkelige Stilling at kjende og kunde ikke svæve i nogen Tvivl om, at store Begivenheder vare umiddelbart

---

*) Se oven for Side 80.

forestaaende, og at Felttogets Skæbne vilde være afhængig heraf.

Den 17de Juni om Aftenen indfandt Oberst Avy af Generalstaben sig hos mig med den Melding fra Marskalk Berthier, at jeg den følgende Morgen havde at afrejse til Udvexlingsstedet, og at han havde Befaling at ledsage mig. Jeg forlod følgelig den 18de min Bolig ved Grünberg; i mit Følge vare ogsaa mine Attachéer, Fyrst Paul Esterházy og Grev Mier samt Legationsraad, Ridder v. Floret; paa denne Maade bestod mit Følge af fem Vogne, der eskorteredes af 50 ridende Jægere. Denne Nat overnattede vi i Grev Harrachs Slot i Bruck ved Leitha. Da vi den 19de vare ankomne til Wieselburg, lod Oberst Avy os gjøre Holdt, til der var indtruffet Melding om den franske Chargé d'affaires' eller Forretningsførers Ankomst ved Forposterne; men da Obersten den 21de gjennem en af den italienske Vicekonges (Eugène Beauharnais) Adjutanter havde erfaret, at Komorns Kommandant, General Davidovich, ikke nøjagtig kunde bestemme Dagen for Hr. Dodons Ankomst paa Grund af det fjærnt liggende Sted, hvor han var interneret, erklærede han, at efter de tilstillede Ordrer skulde Udvexlingen være gaaet for sig den 21de, i modsat Fald havde han at vende tilbage til Wien, og han turde derfor ikke vente længere i Wieselburg. Jeg maatte virkelig samme Dags Aften tiltræde min Tilbagerejse til Grünberg. Napoleon lod strax en af sine Adjutanter bringe mig en Undskyldning for det passerede og meddelte mig Brevene fra Komorns Kommandant og Vicekongens Generalstabschef som Bevis paa, at der ikke forelaa nogen Forseelse eller Uvilje fra hans Side.

Den 26de Juni kom Oberst Avy med den nye Melding, at den franske Chargé d'affaires den 28de vilde blive udleveret i Acs, en Flække, som paa Grund af Udvexlingen i 24 Timer vilde blive erklæret for nevtral. Den følgende Dags Morgen begave vi os atter paa Rejsen og naaede Raab

tidlig den 28de; undervejs erfarede jeg, at Pressburg var bleven bombarderet Natten fra den 26de til den 27de. Efter nogle Timers Hvile afrejste vi videre under en Eskorte af 50 Dragoner og stege af i Acs hos General Montbrun, som paa denne Kant kommanderede den franske Hærs Forposter. Lige over for det Punkt, hvor den store Landevej i Nærheden af Gönyö gaar langs Donaubredden, var der opkastet et østerrigsk Batteri; da den kommanderende Officer saae en Række Ekvipager komme forbi under en stærk Eskorte, troede han, at det var den italienske Vicekonges Følge, og affyrede en hel Salve. Skjønt denne Iver var ilde anbragt, kunde jeg dog ikke undlade at yde vore Artilleristers Duelighed min fulde Anerkjendelse; af de første Kugler gik den ene mellem Hjulene paa min Vogn, den anden fløj et Par Fod over Vogntaget; i Hast forlod min Eskorte Landevejen og førte mig afsted ind over Markerne.

Da Hr. Dodun den 29de endnu ikke var indtruffen til Mødestedet, sendte General Montbrun Bud til Komorn for at indhente Underretninger om ham; General Davidovich svarede tilbage, at Chargé d'affaires'en først om to eller tre Dage kunde udleveres ved Forposterne. Ved denne Efterretning førte Oberst Avy mig tilbage til Raab ad Vejen over Bony for at undgaa det berømte Batteri ved Gönyö. Om Morgenen den 1ste Juli underrettede Prins Eugènes Stabschef Oberst Avy om, at den franske Herre endelig var indtruffen i Komorn og Kl. 2 om Eftermiddagen vilde være i Acs. Ufortøvet begave vi os atter paa Vejen. Under disse Ture frem og tilbage havde jeg været Vidne til en stor Bevægelse, der gik for sig i den franske Hær; de Troppekorps, vi mødte, toge Retning mod Wien, og da ingen militære Begivenheder havde fundet Sted, maatte jeg udtyde disse Marcher som Dispositioner til et Slag, Napoleon forberedte.

Ved vor Ankomst Kl. 7 om Morgenen til Acs fandt vi Slottet, hvor vi nylig havde forladt General Montbruns

Hovedkvarter, tomt. Slotsopsynsmanden, hvem jeg udfrittede, sagde mig, at Stedet havde været rømmet siden den foregaaende Aften og nu var besat med en Deling af den ungarske Rejsning. Da Oberst Avy hørte denne Efterretning, sprang han ud af min Vogn og raabte til den Officer, som befalede Eskorten: »Stil den bedste Hest til min Raadighed!« Jeg holdt Obersten tilbage; »De forglemmer,« sagde jeg, »at Rollerne kun ere ombyttede; jeg har staaet under Deres Beskyttelse, nu er De kommen under min; Folkeretten vaager over Dem, man vil ikke gjøre Dem til Fange«. I dette Øjeblik indtraf en østerrigsk Generalstabsofficer med en Bedækning og meldte os, at den franske Chargé d'affaires befandt sig paa den til Udvexlingen berammede Plet. Jeg bad Oberst Avy befale sin Eskorte Holdt og selv følge mig; vi forføjede os til det Sted, hvor vi traf Hr. Dodun, jeg gik over til den østerrigske, han til den franske Trop. I det følgende hørte jeg ikke mere noget om denne Diplomat, men Oberst Avy mistede Livet 1810 eller 11 i Spanien; den personlige Opmærksomhed, han under hele denne ubehagelige Mission ved hver Lejlighed viste mig Beviser paa, være her venlig mindet.

I Komorn traf jeg Ærkehertug-Statholderen, der førte Befalingen over den ungarske Rejsning, af ham erfarede jeg, at Kejser Frants opholdt sig i Hovedkvarteret i Wolkersdorf og med Utaalmodighed ventede, at jeg skulde følge ham der hen; jeg tilbragte Natten i Komorn og naaede Wolkersdorf Aftenen den 3dje Juli.

Kejseren modtog mig med den Hjærtens Godhed, han altid saa rigelig havde udvist mod mig; han omtalte Gangen i de Begivenheder, der vare indtrufne siden min Afrejse fra Wien i de sidste Dage af forrige Aar; fast og rolig som altid, var han gjennemtrængt af Stillingens Vanskelighed og afventede de Begivenheder, som maatte afgjøre Krigen; de Bevægelser, jeg nylig havde været Vidne til i den fjendtlige Hær, stemmede med denne Forudsætning. Hans Majestæt

underrettede mig om, at han var til Sinds at beholde mig hos sig under Resten af Felttoget.

Da jeg havde forladt Kejseren, forføjede jeg mig til Udenrigsministeren, hvem jeg traf nedslaaet og opgivende Situationen. Grev Stadion hørte til hine Mænd med levende Indbildningskraft og lys Forstand, som let overlade sig til Øjeblikkets Indtryk; Mennesker af denne Kategori hælde stadig til Extremer; for dem gives der ingen Overgang, og da disse alligevel ligge i Sagernes Natur, forekomme de Begivenhederne, i Steden for at de burde afvente dem, og arbejde let hen i Vind og Vejr. Ministeren indrømmede, at den Politik, jeg havde foreslaaet, havde været bedre end den, man havde fulgt. Skjønt jeg i dette Punkt var af samme Mening, forsikrede jeg ham, at den Ulykke, som tyngede paa Riget, og de ualmindelige Farer, hvorfor det var udsat, tilskrev jeg ikke blot Antagelsen af en betænkelig Operationsplan, men at de sande Aarsager til vore Uheld saae jeg meget snarere i det for Rejsningen uheldig valgte Tidspunkt og i Hærens Uvirksomhed efter Sejren den 22de Maj *). Grev Stadion meddelte mig, at han til Afgjørelsen af det Spørgsmaal, om han skulde tjene længere, kun afventede et Slag paa den venstre Donaubred, hvad Ærkehertug Karl belavede sig paa, og som, naar man saae hen til de Forberedelser, den franske Hær traf til at iværksætte Overgangen, ogsaa syntes at maatte være umiddelbart forestaaende.

Den 4de Juli gik hen med Forberedelserne til et Slag. Jeg befandt mig hos Kejseren, da et Sendebud fra Ærke-

---

*) Det er senere godtgjort, at den østerrigske Hærs Uvirksomhed efter Sejren ved Aspern dels var en nødvendig Følge af Troppernes Udmattelse efter dette Kæmpeslag og de forud gaaende Ilmarcher, men dels ogsaa skyldtes Mangel paa Ammunition og Pontoner, der for største Delen vare gaaede tabte ved Regensburg. For øvrigt trak Napoleon allerede faa Dage efterSlaget store Forstærkninger til sig.

hertug Karl meldte ham Fjendens Operationer og hans kejserlige Højheds Beslutning at afvente dem med fast Fod. »Sig min Broder,« svarede Kejseren, »at jeg er af den Anskuelse, at man ikke tør lade for mange Fjender komme over, og at han vilde gjøre vel i at kaste dem, som allerede ere komne over, i Floden«. Denne Dag kom det dog kun til delvise Kampe mellem Fortropperne; men den følgende Nat gik den fjendtlige Hær, under en gjensidig heftig Kanonade langs Lobau, fra denne Ø over Donauarmen længere ned ad Floden ved Orth og tvende andre Punkter.

Den 5te Juli om Morgenen forføjede jeg mig med Kejseren til Valpladsen, hvor Rigets Skæbne skulde afgjøres. Kampen blev snart almindelig, og først ved den frembrydende Nat og under Skinnet af de Baal, som dækkede Marchsletten, begave vi os tilbage til Wolkersdorf. Da vi Dagen derpaa ved Morgengry igjen havde begivet os til vor Observationspost, vare vi Vidner til vor højre Fløjs tilsyneladende afgjørende Held; men henimod Kl. 1 om Eftermiddagen indtraf en af Ærkehertugens Generaladjutanter, Grev Colloredo, med den Melding til Kejseren, at hans kejserlige Højhed havde ordnet Hærens Tilbagetog. Uden at tabe Fatningen spurgte Kejseren, om Ærkehertugen først havde i Sinde at befale Tilbagetoget, eller om samme allerede var under Udførelse. Da Kejseren derpaa erfarede, at Hæren allerede var i fuldt Tilbagetog, svarede han Adjutanten: »Det er godt« og tilføjede, henvendende sig til mig: »Vi ville faa meget at gjøre godt igjen«. Hans Majestæt gav ufortøvet Ordre til, at hans Hovedkvarter skulde overføres til Znaim; vi forbleve endnu en Stund paa den Højde, der foran Wolkersdorf behersker den vidtstrakte Marchslette, og satte os derpaa i Marche for at tilbringe Natten i Ernstbrunn; den følgende Dag fortsatte vi Tilbagetoget til Znaim.

II.

Metternich overtager Ledelsen af de udenrigske Sager.

(1809.)

Den 8de Juli lod Kejseren mig kalde i Løbet af Morgenen; han modtog mig med de Ord: »Grev Stadion har nylig givet mig sin Afskedsbegjæring, jeg overdrager Dem i hans Sted Departementet for de udenrigske Sager«.

Jeg bad hans Majestæt ikke betragte denne Bestemmelse som definitiv. »To Grunde bevæge mig til denne Bøn; den første, at jeg ikke holder det nuværende Øjeblik for heldigt til en Ændring i Ministeriet; den anden, den i mine Øjne ikke mindre vigtige, er, at jeg ikke antager mig for skikket til denne Plads; hverken min Tilbøjelighed eller mine Evner, saa vidt jeg tror at kjende dem, gjøre mig egnet til de høje Funktioner, Deres Majestæt vil betro mig. Denne Mening grunder jeg ikke paa Øjeblikkets Vanskeligheder, men paa det Kjendskab, jeg har til mig selv. Jeg holder mig for uduelig til at føre Styret i et stort Rige; jeg vilde ikke handle saaledes, som jeg har set mere indsigtsfulde Mænd end jeg bære sig ad; men ved saadan Fremfærd staar jeg Fare for at komme paa falske Veje, og min Samvittighed tilsteder mig ikke at udsætte Deres Majestæt og Stater for denne Fare. Desuden vilde Grev Stadions Udtrædelse af Ministeriet anden Dagen efter Slaget ved Wagram blive udtydet som et Afkald fra Deres Majestæts Side paa at føre en Sag videre, som De alt har bragt saa store Ofre; jeg vilde betragte dette Skridt som en alvorlig Fejl«.

Med den Fatning, der aldrig forlod ham under de tungeste Kriser — og hvilken Monark har vel gjennemgaaet flere end Kejser Frants? —, med den Sjælsstyrke og Karakterfasthed, der er en Fødselsgave for Fyrster, som ere fødte til Herskere, svarede Kejseren mig: »Hvad De siger mig om Stadions Tilbagetræden under de nuværende Om-

stændigheder, er ganske rigtigt; men han staar fast paa sin Begjæring, og jeg gav efter, thi man maa aldrig tvinge et Menneske til at forblive i en Stilling, han vil forlade, naar denne Stilling maner ham til Opfyldelse af vigtige Forretninger. Paa de Vanskeligheder, som De selv rejser mod Deres Indtrædelse i Ministeriet, anvender jeg derimod ikke denne Regel; langt fra at betragte Deres Afslag som en Hindring har den tvært imod for mig Betydning som bestemmende, Deres Vægring styrker mig i det Valg, jeg har truffet med Hensyn til Deres Person. Jeg nærer mindre Frygt for Mennesker, der tvivle om deres Evner, end for dem, som holde sig for duelige til alt. Jeg gjør Regning paa den Bevidsthed, De selv nærer om Stillingens Vanskelighed, og paa Deres Patriotisme. Se De for øvrigt at komme til en Forstaaelse med Grev Stadion om den Methode, der er mest egnet til gjennemføre Ændringen i Ministeriet, og aflæg mig Beretning om de Aftaler, De træffer for dette Tilfælde«.

»Jeg skal gjøre, hvad Deres Majestæt har befalet mig,« svarede jeg; »men jeg maa dog anmode Deres Majestæt om ikke at sætte min Utilbøjelighed, der beror paa helt andre Grunde, i nogen Forbindelse med den nuværende Krisis, og for det Tilfælde, at jeg ikke skulde have noget Held med mig i mine Anstrængelser for at bevæge Grev Stadion til at blive i hans Embede, maa det være mig tilladt at rette en Bøn til Deres Majestæt, den Bøn at afskedige mig selv samme Dag, hvor Deres Majestæt maatte finde mig paa en falsk Vej«.

»Det lover jeg Dem,« svarede Kejseren, »men jeg haaber, at hverken jeg eller De ville komme i et saadant Tilfælde«.

Jeg begav mig ufortøvet til Grev Stadion, hvem jeg fandt urokkelig i hans Beslutning at ville trække sig tilbage. En stor Bestemthed udgjorde et af denne Ministers Karaktertræk; hvis denne Egenskab ikke var bleven svækket

ved en i sine Følger farlig Ilfærdighed, vilde Krigen i Aaret 1809 ikke have fundet Sted under de Auspicier, under hvilke den nu blev foretagen. Da jeg saae, at mine Anstrængelser for at bringe ham bort fra denne hans Beslutning vare frugtesløse, ledede jeg vor Samtale ind paa et Omraade, hvor Grev Stadions ædle Sindelag ikke lod mig befrygte noget Nederlag. Jeg paakaldte hans Pligtfølelse og hentydede til de Følger, hans pludselige Tilbagetræden maatte have. Udfaldet var følgende: Vi kom overens om at foreslaa Kejseren, at han skulde befale Ærkehertug Karl at fortsætte Hærens Tilbagetog under sin Kommando til Bøhmen, og at han skulde lade Grev Stadion forblive som Minister hos Ærkehertugen. Hans Majestæt skulde imidlertid stille sig i Spidsen for Hæren i Ungarn, og jeg skulde følge Kejseren, medens jeg ad interim forrettede en Udenrigsministers Funktioner ved hans Person. Endelig aftaltes, at Grev Stadions Udtrædelse af Ministeriet skulde opsættes til Krigens Slutning og gjøres afhængig af dens Udfald. Vi begave os begge sammen til Kejseren, der godkjendte dette Arrangement.

Jeg tilstaar her i min Hjærtens Oprigtighed, at den Ansvarets Byrde, der saaledes blev paalagt mig, kun fandt sin Modvægt i min Pligtfølelse. Fri for Ærgjerrighedens Drivfjeder, nu som i mit hele Liv, følte jeg kun Vægten af de Lænker, der skulde berøve mig enhver personlig Frihed, og hvis jeg havde været mere nervøs af Naturen, vilde jeg være sunken sammen under min nye Stillings Tryk.

Snart efter de oven omtalte Beslutninger forlod Kejseren Znaim, og jeg ledsagede ham til Ungarn. Vi sloge ind paa Vejen over Jablunkapasset og begave os lige til Komorn, Grev Stadion derimod ledsagede Ærkehertug Karl. Denne Rejse fra Znaim til Komorn tilbagelagde jeg i Kejserens Vogn og benyttede Lejligheden til at forelægge hans Majestæt de Synspunkter, hvorunder jeg betragtede Sagernes

Stilling. Af Fyrstens rolige og jævne Tankegang, af det Indtryk, jeg modtog gjennem hans stærke og rene Sjælsytringer, øste jeg den Overbevisning, at mine Anskuelser ved alle vigtige Spørgsmaal vilde være i Samklang med hans, og at jeg i hans store Egenskaber stadig vilde være sikker paa den Støtte, uden hvilken en Minister, hans Hensigter være ellers nok saa rene, ikke med Udsigt til Held kan fatte nogen fast Plan for sin Fremgangsmaade. Vi prøvede med fuldstændig Upartiskhed den Stilling, hvori Riget befandt sig; vi overvejede de Udsigter, som Krigen endnu maatte kunne aabne, saa godt som de Udveje, der maatte frembyde sig ved en Fred, som afsluttedes under beklagelige Auspicier.

Kort efter Kejserens Ankomst til Komorn modtoge vi nærmere Enkeltheder om Slaget ved Znaim samt Efterretning om Afslutning af en Vaabenhvile mellem begge Hære; samtidig indløb ogsaa Tilbud fra Grev Champagny om Indledning af Fredsunderhandlinger.

Jeg fandt Kejseren tilbøjelig til at gaa ind paa dette Tilbud og foreslog derfor den franske Minister Staden Altenburg i Wieselburger-Comitatet som vort Mødested. Ved denne Lejlighed kom en besynderlig formel Vanskelighed frem: jeg vidste ikke, hvad Titel jeg skulde antage for at kunne besvare de Champagnys Brev i tredje Person; mit Navn alene kunde ikke gjælde som nogen Kvalifikation, jeg var ikke mere Gesandt og var endnu ikke Minister. Jeg gav Kejseren en Meddelelse om denne Vanskelighed, hvorpaa han anordnede, at jeg skulde føre Titel af Statsminister.

Da Staden Altenburg var valgt til Mødested og i Følge Znaimer-Vaabenhvilen laa inden for den franske Demarkationslinje, blev den erklæret for nevtral. Kejseren opslog sin Bolig i Slottet Totis, hvor ogsaa Hærens nye Overfeltherre, Fyrst Johan Liechtenstein, tog sit Hovedkvarter; han havde den 31te Juli i Littau taget Overbefalingen efter

Ærkehertug Karl, som havde trukket sig tilbage til Teschen. General, Grev Bubna blev valgt til militær Kommissær hos Napoleon; da Funktionerne som første Underhandler vare betroede mig, anmodede jeg Kejseren om at give mig en fremragende Militær som andet Medlem af Fredsunderhandlingerne, og Valget faldt paa General, Grev Nugent, der under Felttoget havde været General-Kvartermester ved Ærkehertug Johans Korps.

Det Kjendskab, jeg havde erhvervet mig til de Mænd, med hvem jeg skulde forhandle om saa vigtige Interesser, tillod mig ikke at betragte de indledede Underhandlinger som noget alvorligt Skridt fra Napoleons Side; han trængte kun til at bringe sin Hær paa Fode igjen efter de nylig med saa store Ofre vundne Resultater; han vidste, at de østerrigske Stridskræfter ogsaa paa deres Side vilde blive fuldstændiggjorte paa ny, og havde han ikke følt Nødvendigheden af at vinde et Støttepunkt under sine Operationer, vilde han have forfulgt sine Fordele videre. Jeg kunde altsaa ikke vente mig andet af Altenburger-Konferencerne, end at samme enten maatte føre til Fjendtlighedernes Gjenoptagelse eller ende med en Fred, som Napoleon vilde diktere paa andre end de af ham foreslaaede Veje. De Instruktioner, som jeg medtog til Mødestedet, vare af en simpel Natur; min Opgave indskrænkede sig til at bringe den moralske Side saaledes paa det rene, at Kejseren kunde komme til en definitiv Beslutning, være sig nu til Gunst for Fredens Afslutning eller til Krigens Gjenoptagelse.

Da jeg ikke er til Sinds her at indlade mig paa Enkelthederne i disse Skinunderhandlinger, som gik for sig, medens begge Hære stode over for hinanden, kun optagne af at trække alle disponible Forstærkninger til sig, skal jeg indskrænke mig til at anføre en Kjendsgjerning, som karakteriserer Napoleons Adfærd og hans Agenters Servilitet.

Jeg aabnede Forhandlingerne med den Fordring, at samme skulde deles i formelige Konferencer med Protokolføring og i simple Raadslagninger uden saadan. Grev Champagny svarede, at han ikke havde Fuldmagt til Føring af Protokoller, men dog var beredt til at aflægge sin Herre Beretning om mit Forlangende. Trods den korte Afstand, som skilte vort Mødested fra Napoleons Hovedkvarter i Schønbrunn, forløb der Dage uden et Svar fra hans Side, og da samme endelig indtraf, lød det afslaaende. Jeg erklærede nu, at jeg ikke kunde tillægge Samtalerne mellem Underhandlerne Gyldighed som en Negotiation, men kun betragtede dem som forberedende Skridt til en saadan. I denne Form trak Samtalerne ud omtrent i fjorten Dage, da Herr Champagny efter en Kurers Ankomst fra Schønbrunn rettede en Note til mig, hvori jeg underrettedes om, at hans Herre Kejseren havde overvejet de Fordele, som kunde fremgaa ved en Anvendelse af den foreslaaede Form, og nu ikke blot indrømmede den foreslaaede Protokolføring, men ogsaa ønskede, at Protokoller, der allerede vare redigerede, bleve mig forelagte til Godkjendelse, for at de alt afholdte Møder ikke skulde være helt spildte. Til den franske Underhandlers Note sluttede sig virkelig en Pakke med Beretninger over Møder, som ikke vare holdte. Jeg svarede Grev Champagny, at jeg ved et saa alvorligt Anliggende som det, vi vare komne sammen til, ikke var vant til at bruge andre end min egen Pen for at udtrykke mine Tanker, og at jeg derfor ikke kunde nedlade mig til at sætte mit Navn under værdiløse Aktstykker; jeg var alligevel beredt til at betragte det i de foregivne Protokoller foreliggende som Udtalelser fra de franske Underhandlere, dog under det udtrykkelige Forbehold, at mine Ytringer i samme erstattedes ved saadanne, som jeg beredvillig skulde nedlægge i authentiske Akter. Paa denne Forklaring tog Herr de Champagny sit Forslag tilbage. De falske Protokoller indeholdt kun Ytringer, som vare re-

digerede i en Aand, der tillod Napoleon under en eventuel Optagelse af Fjendtlighederne at anvende samme til Affattelsen af et Manifest. Jeg spurgte Greven, hvorledes han havde kunnet paatage sig at gjøre et saadant Forslag, hvor allerede den jævne Menneskeforstand maatte mærke et taabeligt og kompromitterende Forsøg; han undskyldte sig med den Forsikring, at han ikke havde undfanget denne Tanke; de foregivne Protokoller vare diktere de af Napoleon selv, og han maatte indrømme, at af bemeldte Akters Indhold havde han hverken sagt mig noget eller hørt noget lignende af min Mund. »Napoleon,« bemærkede jeg, »har Magt til at tillægge Dem Ord, som Deres Stilling maaske forbyder Dem at benægte; men hvad han kan gjøre over for Dem, er han ikke mægtig med Hensyn til mig; han formaar at tvinge Kongeriger, men aldrig min Samvittighed«.

Under den her skildrede Uvirksomhed forløb saaledes flere Dage, da mine Anelser med Hensyn til Napoleons Adfærd virkeliggjordes.

Grev Bubna, der, som alt omtalt, opholdt sig i Napoleons Hovedkvarter som militær Kommissarius, blev af ham opfordret til at forlange af Kejser Frants, at Fyrst Johan Liechtenstein skulde sendes til Wien. »Disse Diplomater,« tilføjede Napoleon, »forstaa ikke at bringe en Sag som den foreliggende til Ende; vi Soldater forstaa os bedre derpaa. Lad Kejseren sende mig Fyrst Liechtenstein, og vi skulle ende Processen inden 24 Timer; jeg vil sige ham, hvad jeg ønsker, og hvad jeg forlanger af Kejseren, og han vil indrømme mig det, da han er vís og retfærdig. Hvad jeg vil, er ikke Kejserdømmet Østerrigs Ødelæggelse, men dets Befæstelse. Alt det saarende, jeg ved Krigens Begyndelse har udtalt om Kejser Frants, var ikkun Fraser; man tillader sig sligt før Slaget, senere opløser det sig med Krudtrøgen«.

Jeg blev underrettet om Fyrst Liechtensteins Sendelse

ved en Adjutant, der ilede forud for at melde Feltmarskalkens Komme i Wien; Fyrsten fulgte lige i Hælene paa ham og steg af i Altenburg hos mig. Han overbragte mig et Brev fra Kejser Frants, hvori samme meddelte mig, at Liechtensteins Sendelse ikke havde andet Maal end endelig engang at vinde Kjendskab til Napoleons Vilje, Feltmarskalken havde Befaling til at høre paa alt, men ikke at indlade sig paa Forklaring over noget som helst Æmne. Efter at ligeledes Fyrsten havde givet mig en Meddelelse om Indholdet af sine Instruktioner, sagde jeg til ham: »Hvis jeg havde faaet Efterretning om Deres Sendelse, før De var passeret de franske Forposter, havde jeg taget det paa mig at forlange, at De skulde vente, til jeg havde talt med Kejseren. Det gaar nu ikke mere an i Altenburg, De er inden for den fjendtlige Hærs Omraade og maa fortsætte Deres Rejse; men jeg gjør Dem opmærksom paa, at en af tvende Ting vil vederfares Dem; enten vil Napoleon forlede Dem til at gaa ind paa noget, som kompromitterer vor Sag, eller ogsaa vil han hindre Dem i at vende tilbage til Deres Post. Hæren trænger til sin Fører, det véd Napoleon, og derfor fjærner han Dem fra Hæren. Han vil tvinge Kejseren til en Fred, som denne ikke tør afslutte, eller berøve ham Midlerne til Krigens Fortsættelse«. Fyrsten, der blev dybt rystet ved mine Ord, erklærede sig villig til at vende om til Totis; men jeg gjorde ham begribelig, at han maatte udføre det Hverv, han havde paataget sig, men ogsaa opbyde alle Anstrængelser for ikke at afvige fra samme.

Jeg føler det her som en Samvittighedspligt at udkaste et Billede af Fyrst Johan Liechtenstein, en af de mest hæderlige Karakterer paa hin sørgelige Tid. Han var som født for Krigerstanden, hvorimod han manglede de Egenskaber, som udgjøre Statsmanden. Gjennemtrængt af en overstrømmende Følelse for alt godt, begavet med udmærkede Aandens Egenskaber, udfoldende en Tapperhed, som trodsede

hver Prøve, en varm Patriot og beredt til alle Ofre, manglede han den Ro, som udfordres til at kjende Menneskenes og Forholdenes rette Værd; allerede i Aaret 1805 var han bukket under for den Magt, som Napoleon forstod at udøve i saa høj Grad over enhver, hvem han betragtede det som magtpaaliggende at paavirke. Fyrst Johan saae i Napoleon kun den jævne og ligefremme Soldat, og i denne Egenskab troede han nok at kunne maale sig med ham; han førte sig selv bag Lyset og kunde nu ikke unddrage sig den Mands Snedighed, der paa saa sjælden en Maade forenede de mest forskjellige Evner i sin Person.

Efter at Feltmarskalken var afrejst fra Altenburg, opsøgte jeg Grev Champagny og underrettede ham om, at der maatte hengaa flere Dage, før vi fik noget at gjøre, hvorfor jeg var til Sinds at begive mig til Totis, men dog var beredt paa at vende tilbage til Altenburg, saa snart der fra Wien var indløbet de første Efterretninger som Følge af Fyrst Liechtensteins Ankomst til det franske Hovedkvarter. »Denne Efterretning,« tilføjede jeg, »betyder i øvrigt saa meget som en Afbrydelse af Altenburger-Forhandlingerne«. Herr de Champagny vilde dog ikke indrømme mine Forudsætningers Rigtighed. Den næste Morgen ilede jeg til Kejseren og traf i Totis Grev Stadion, som nylig var indtruffen fra Bøhmen.

Jeg skjulte ikke mine onde Anelser for Kejseren og overtydede mig om, at han med Hensyn til Fyrst Liechtensteins Mission kun havde givet efter i Tillid til de af Napoleon indgaaede Forpligtelser og i Henhold til et Ministerraad, som havde udtalt sig for at prøve Forsøget. Før sin Afrejse fra Totis havde Feltmarskalken efterkommet alle sine Tjenestepligter og truffet alle eventuelle Dispositioner for Fjendtlighedernes Gjenoptagelse. Den Holdning, som jeg havde at iagttage, var saaledes indskrænket til en passiv Afventning, tilmed da ogsaa Grev Stadion havde

samtykket i at overtage sit Ministerium paa ny under Forudsætning af Fjendtlighedernes Gjenoptagelse.

Dagen efter min Ankomst hos Kejseren modtog jeg fra Grev Champagny den Meddelelse, at Napoleon nylig havde kaldet ham til Wien, og at Altenburger-Forhandlingerne som Følge heraf vare at betragte som afbrudte.

Flere Dage gik hen uden Efterretninger fra Wien. Fyrst Liechtenstein havde givet en Indberetning om den velvillige Modtagelse, han havde fundet hos Napoleon med den Tilføjelse, at Kejseren dog havde vægret sig ved at indlade sig paa Gjenstanden for hans Sendelse, men henvist ham i saa Henseende til Hertugen af Bassano (Maret), der den Gang fungerede som Statssekretær, hvad der vil sige saa meget som Chef for Napoleons personlige Kabinet. Jeg sluttede heraf til Sandsynligheden for, at ogsaa min anden Beregning ufortovet vilde gaa i Opfyldelse, og fra nu af rettede jeg hele min Omhu paa Forberedelserne til Krigen; de Midler, hvorover vi endnu raadede, vare umaadelige. Den russiske Hærs Demonstrationer mod den galiziske Grænse foruroligede mig ikke, og jeg opmuntrede Kejseren til kun at se fremad. Kejserens Taalmodighed var paa Heldingen, hans Majestæt besluttede at kalde Fyrst Liechtenstein tilbage, og jeg fik det Hverv at forberede de nødvendige Ordrer.

Den 14de Oktober om Aftenen gjorde jeg mig en Spaseretur paa Vejen fra Totis til Wien, da jeg saae nogle Ekvipager komme mig i Møde, hvilke jeg gjenkjendte som Fyrst Liechtensteins; da Feltmarskalken havde bemærket mig, lod han sin Vogn holde, sprang ud og sagde: »Jeg bringer Freden, men ogsaa mit Hoved; Kejseren faar raade over begge Dele efter sit Tykke«.

Følgende var gaaet for sig i Wien. Napoleon havde, som alt omtalt, vægret sig ved at indlade sig paa Samtaler angaaende de Æmner, som havde hidført Feltmarskalken, men henvist samme til Hertugen af Bassano. Denne

erklærede paa sin Side, at da han ikke var Udenrigsminister, maatte man afvente Grev Champagnys Ankomst, hvem Kejseren havde bestemt til Underhandler. Fyrst Liechtenstein fremkom forgjæves med den Protest, at han ikke var bemyndiget til Underhandlinger, Hertugen af Bassano agtede ikke herpaa. »De kan drøfte den Sag med Herr de Champagny,« sagde han, »og vil sikkert let kunne komme til rette med en Mand, der baade er af en forsonlig Karakter og indviet i Kejserens Vilje«. Paa Feltmarskalkens Bemærkning, at Stedet for Fredsunderhandlingerne var i Altenburg, svarede Hertugen af Bassano, at hans Herre Kejseren havde kaldt sine Underhandlere bort her fra, fordi man ikke samtidig kunde underhandle begge Steder. Derpaa svarede Fyrst Liechtenstein, at han var til Sinds strax at forlade Wien. »Det kan De ikke,« svarede Hertugen af Bassano, »Kejseren vilde anse dette som et Tegn til Brud paa Vaabenhvilen, og De, som er fjærnet fra Deres Hær, vilde da være den Mand, som kompromitterede den og saaledes ogsaa Deres Lands Skæbne. Og hvad udkræves der sluttelig for at fri Dem for dette skrækkelige Ansvar? En kort Opsættelse for at erfare, hvad Napoleon tænker at foreslaa Deres Herre, Kejseren!« Da Fyrst Liechtenstein saaledes havde løbet sig fast, besluttede han at blive.

Efter Grev Champagnys Ankomst begyndte saaledes under Navn af Forunderhandlinger de Konferencer som i Natten mellem den 13de og 14de Oktober fandt deres Afslutning med Undertegnelsen af et Dokument, hvilket den franske Minister havde betegnet som Udkast til Fredsforslaget, at bringe til den østerrigske Kejsers Kjendskab. Efter at have undertegnet denne Akt, som Fyrst Liechtenstein tillagde netop kun denne og ingen anden Betydning, vendte han hjem Klokken 5 om Morgenen; han havde bestilt sine Postheste til Klokken 10, da han pludselig ved Daggry hørte Kanonskud og paa sin Forespørgsel, hvad dette havde at betyde, erfarede, at Skuddene meldte Øster-

riges Hovedstad Fredens Undertegnelse. Han vilde paa Stedet kræve Napoleon til Regnskab for denne Overrumpling, men denne havde lige forladt Schønbrunn med samt sit Følge.

Dette er den, hidtil kun i snævre Kredse, bekjendte Historie om Wienerfredsslutningen af 14de Oktober 1809, en Fredsakt, fuld af Overlistelse og savnende ethvert folkeretligt Grundlag*).

Den Afgjørelse, som Kejseren havde at træffe, kunde ikke være tvivlsom, saaledes som Forholdene den Gang stillede sig. Uden at blotte sig selv og sit Rige paa den farligste Maade, kunde han ikke tilbagevise den Afslutning af Freden, som allerede var bleven forkyndt under Befolkningens Jubel i Hovedstaden og i mere end en Tredjedel af de Lande, han endnu beholdt til overs. Kejseren ratificerede Overenskomsten.

Ved disse Tildragelser var min interimistiske Funktion til Ende, jeg optraadte nu i Egenskab af Minister for de udenrigske Anliggender og tilstaar frimodig, at jeg overtog Portefeuillen med mere Selvtillid, end jeg havde været i Besiddelse af den forløbne Julimaaned. Hvad der nylig var gaaet for sig, lod mig opdage en Side i Napoleons Karakter, der stillede ham betydelig lavere i mine Øjne og i samme Grad hævede den Sag, jeg havde at forsvare.

Mod Slutningen af November 1809 kom jeg med Kejseren tilbage til Wien og steg af i Hof- og Statskancelliets Palads.

---

*) Saaledes Metternich i 1844; i det hele svæver der et hemmelighedsfuldt Mørke over disse Fredsunderhandlinger, som det fremgaar af Ytringer, Metternich allerede den Gang lod falde; saaledes skriver han den 26de Oktober 1809 fra Totis til sin Hustru: „Hvor mange Taabeligheder og Dumheder ere ikke begaaede! Du vil ikke kunne forstaa noget deraf, ingen kan forstaa det og vil nogen Sinde kunne forstaa det, med mindre man har Nøglen dertil, havd, maaske mig undtagen, overhovedet ikke to Mennesker have“.

Betingelserne for Fredsakten af 14de Oktober 1809 bleve i alle Retninger loyalt udførte; de Punkter, som endnu holdtes besatte af franske og Rhinforbundets Stridskræfter, rømmedes, og Krigskontributionerne bortførtes til de fastsatte Terminer. Kejserens Tilbagevenden til Wien lignede et Triumftog; Befolkningen i Hovedstaden som i de Provinser, der vare befriede for Fjendernes Ophold, og som havde set disse lige til den yderste Grad udsuge de besatte Landskabers Hjælpekilder, tænkte ikke ud over deres blotte Existens. Napoleon gjaldt i Evropas Øjne som en uimodstaaelig Magt, under hvis Aag Verdensdelene helt og holdent maatte bøje sig; efter Mængdens Mening gjaldt det ikke mere om at unddrage sig denne Skæbne, men kun at mindske dens Tyngde saa meget som mulig. Mine Tanker maatte sigte højere; under det uhyre Ansvar, som hvilede tyngende paa mig, fandt jeg tilsyneladende kun tvende Støttepunkter: Kejser Frants's urokkelige Karakterstyrke og min egen Samvittighed.

Følgerne af Østerriges Rejsning i Aaret 1809 vare de mest ødelæggende for Riget. Den (saa kaldte) Wienerfred havde fængslet Landet inden for en Jærnkreds, afskaaret Riget fra dets Forbindelser med Adriaterhavet og lige fra Brody, det nordøstlige Grænsepunkt mod Rusland, og ned til de sydøstlige Grænsepæle mod Porten omsluttet Østerrige med en Landstrimmel, der stod under Napoleons Scepter eller direkte Indflydelse. Der kunde saaledes ikke mere være Tale om nogen fri Bevægelse for Riget, og Sejrherren havde, saa vidt det stod i hans Magt, søgt at hindre en ny Kraftudfoldelse ved en hemmelig Artikel i Fredsslutningen, i Følge hvilken Maximum for de østerrigske Stridskræfter var fastslaaet til 150,000 Mand.

Kaldet til den tunge Opgave under saa ugunstige Forhold at skytte Rigets politiske Existens, stillede jeg mig det evropæiske Fastlands almindelige og den østerrigske Stats særlige Stilling for Øje, afvejede de Onder, som trykkede

dem begge, samt tog Sigte og gav nøje Agt paa Vægtskaalens Tunge.

Udgangspunktet for alle de Onder, der hvilede paa Evropa, saae jeg i den sociale Revolution, som i Aaret 1789 havde banet sig Vej i Frankrig; den militære Despotisme med dens højeste Udtryk i Napoleon ansaa jeg som en konsekvent Følge af samme. Havde nu end de Krige, som hidførtes af Revolutionen, i de forløbne tyve Aar (1789—1809) friet Tyskland og Østerrige fra de sociale Theoriers Smitte — thi Folkeslag modtage ikke gjærne som Velgjerninger de Lærdomme, der paabydes dem ved Vaabenmagt —, maatte jeg dog paa Grund af den Stilling, hvori Napoleon befandt sig, betragte Manden selv som en Dæmning mod de anarkiske Theorier baade i Frankrig og i de Lande, som bøjede sig under hans Jærnhaand. De sociale Spørgsmaal kunde jeg altsaa stille i Baggrunden og i første Linje rette min Opmærksomhed paa Bevarelsen af de Kjærnelandskaber, som efter de ulykkelige Felttog endnu udgjorde det østerrigske Kejserdømme. At Napoleon ved sine Lyster efter de evropæiske Fastlandes varige Beherskelse allerede havde overskredet det muliges Grænser, var ikke undergivet nogen Tvivl i mine Øjne; at han og hans Planer ikke vilde undgaa Følgerne af dette Overmod, forudsaa jeg. Kun om naar og hvorledes kunde jeg ikke gjøre mig noget Regnskab. Min Samvittighed maatte altsaa foreskrive mig den Retning, jeg havde at slaa ind paa for ikke at træde Tingenes naturlige Udvikling i Vejen og for at holde Østerrige de Chancer aabne, som under min Monarks karakterfaste Regering i en nærmere eller fjærnere Fremtid vilde frembyde sig for Kejserstatens haardt truede Frelse ved Hjælp af den første af alle Magter, Forholdenes Magt.

Da jeg altsaa fremfor alt havde at afvente Begivenhedernes Udvikling efter Napoleons Hjemkomst til hans Hovedstad, benyttede jeg den saaledes vundne Frist til nærmere at orientere mig i mit Departement; først og

fremmest gav jeg Statskancelliet en mere tidssvarende Organisation, hvorved Fyrst Kaunitz's tidligere Inddeling foresvævede mig.

Paa mit Forslag havde Kejser Frants udnævnt Fyrst Karl v. Schwarzenberg til vor Sendemand i Frankrig; Valget kunde ikke have været bedre, som Begivenhedernes Gang senere udviste.

Hverken før eller efter Wienerfredens Afslutning var der mellem Napoleon og det østerrigske Kabinet vexlet et Ord om den franske Kejsers Giftermaalsplaner. Vi vare underrettede om de Underhandlinger, Napoleon havde knyttet med det russiske Hof angaaende sin Formæling med en Storfyrstinde, og ligeledes vidste vi, at Napoleon var bestemt paa at løse sit Ægteskab med Kejserinde Josefine; men om hans Planer med en østerrigsk Ærkehertuginde vare vi saa lidet underrettede, at da de første Antydninger skete ved Ytringer fra Herr de Laborde, betragtede vi samme som tomme Drømmebilleder og tillagde først Sagen en alvorlig Karakter, den Gang Napoleon selv benyttede et Bal til at anmode min Hustru, som var forbleven i Paris, om at aabenbare hans Hensigter for mig. Dermed var Sagens Sammenhæng følgende:

Paa et Maskebal hos Ærkekansleren Cambacérès, fra hvem min Hustru havde faaet en meget indstændig Indbydelse, bemægtigede en Maske, i hvem hun strax gjenkjendte Napoleon, sig hendes Arm. Masken førte hende ind i et Kabinet, som sluttede Suiten af Værelserne, og efter nogle ubetydelige Spøgerier stillede Napoleon det Spørgsmaal til hende, om hun troede, at Ærkehertuginde Maria Louise vilde modtage hans Haand, og om hendes Fader Kejseren vilde samtykke i denne Forbindelse. Min Hustru, som blev meget overrasket ved dette Spørgsmaal, erklærede højt og hellig, at det var hende umuligt at besvare det. Derpaa spurgte Napoleon videre, om hun i Ærkehertugindens Sted vilde modtage hans Haand. Min Hustru forsikrede ham, at hun

i saa Fald vilde nægte ham dette. »De er ondskabsfuld!« svarede Kejseren hende, »skriv De nu imidlertid til Deres Mand og spørg ham, hvad han tænker om den Sag«. Min Hustru afslog dette og udpegede Fyrst Schwarzenberg som det Organ, hvorigjennem han havde at sætte sig i Forbindelse med det kejserlige Hof; hun tøvede heller ikke med at gjøre vor Sendemand, som var tilstede paa Ballet, bekjendt med hvad der var passeret mellem hende og Kejseren.

Den følgende Morgen indfandt Prins Eugène sig hos Fyrst Schwarzenberg og afgav i »Kejserens Navn og med hans Moder, Kejserinde Josefines Vidende« den samme Meddelelse, hvorpaa vor Sendemand erklærede, at han ene og alene kunde tage dette ad referendum.

Efter at en Kurer havde bragt mig denne Efterretning, begav jeg mig til Kejseren. »Deres Majestæt,« sagde jeg, »befinder Dem herved i en Stilling, hvor Herskeren og Faderen alene kan sige ja eller nej; De maa udtale enten det ene eller det andet, thi et undvigende eller tøvende Svar er ikke muligt«.

Kejseren samlede sine Tanker et Øjeblik og spurgte mig derpaa, hvad jeg vilde gjøre i hans Sted.

»Der gives Tilfælde i Staternes som i det private Liv,« svarede jeg. »hvor Tredjemand ikke formaar at sætte sig i dens Sted, paa hvem Ansvaret for Afgjørelsen kommer til at hvile. Dette er navnlig Tilfældet under saadanne Forhold, hvor den blotte Beregning ikke slaar til for at hidføre en Afgjørelse. Deres Majestæt er Hersker og Fader — Dem alene tilkommer det at raadføre Dem med Deres Pligter i begge Retninger«.

»Jeg overlader Afgjørelsen i min Datters Haand,« svarede Kejseren med Varme; »da jeg aldrig vil øve Tvang mod hende, ønsker jeg, før jeg overvejer mine Pligter som Monark, at vide, hvad hun selv bestemmer sig til. Gaa De nu til Ærkehertuginden og aflæg mig Beretning om, hvad hun siger Dem. Jeg vil ikke selv underrette hende om

denne Sag, for at det ikke skal faa Skin af, at jeg vil øve Indflydelse paa hendes Afgjørelse«.

Jeg begav mig ufortøvet til Ærkehertuginde Maria Louise og forelagde hende simpelthen Sagen uden Omsvøb og Fraser, hverken for eller mod Forslaget. Ærkehertuginden hørte paa mig med sin sædvanlige Ro, og efter et Øjebliks Betænkning spurgte hun mig: »Hvad vil min Fader?«

»Kejseren,« svarede jeg, »har paalagt mig at spørge Deres kejserlige Højhed, hvad De er til Sinds at bestemme Dem til i denne for Deres Livsskæbne saa vigtige Sag. Spørg derfor ikke, hvad Kejseren vil, men sig mig, hvad De vil«.

»Jeg vil kun, hvad det er min Pligt at ville,« gjensvarede Ærkehertuginden; »hvor det drejer sig om Rigets Interesse, maa man spørge om denne Interesse, ikke om min Vilje. Bed min Fader raadføre sig med sine Regentpligter og ikke lade dem træde tilbage for nogen som helst Interesse for min Person«.

Efter at jeg havde givet Kejseren Beretning om Udfaldet af min Sendelse, sagde han til mig i den ligefremme aabenhjærtige Tone, der var ham saa egen under de vanskeligste Forhold: »Jeg er ikke overrasket over den Besked, De bringer mig fra min Datter; jeg kjender hende for godt, til at jeg ikke skulde have ventet mig dette. Den Tid, De har tilbragt hos hende, har jeg benyttet til at træffe mit Valg. Mit Samtykke til Giftermaalet vil sikre Monarkiet nogle Aars politisk Fred, som jeg vil kunne anvende til at hele dets Saar; alle mine Kræfter ere viede mine Undersaatters Vel, jeg kan derfor ikke vakle i min Afgjørelse. Afsend altsaa en Kurer til Paris og meld, at jeg modtager Frieriet til min Datters Haand, men dog under det udtrykkelige Forbehold, at der hverken fra den ene eller anden Side maa knyttes nogen som helst Betingelse til Ægte-

skabet; der gives Ofre, som ikke maa plettes ved noget som helst, der kunde tage sig ud som en Handel«.

Dette er Sandheden med Hensyn til Napoleons Ægteskab med Maria Louise.

Da Napoleon havde udspurgt Fyrst Schwarzenberg, om nogle Indrømmelser fra hans Side kunde være Kejser Frants velkomne, var vor Sendemand i Stand til at erklære sig for ham i samme Udtryk, som Kejseren havde brugt.

Et Spørgsmaal, der ganske naturlig interesserede Publikum meget levende, var Skilsmissen mellem Napoleon og Josefine. Dette Spørgsmaal existerede ikke for Kirken og følgelig heller ikke for Kejseren: thi Napoleon havde sluttet et borgerligt Ægteskab under den udtrykkelige Betingelse af Baandets Løselighed, og det var altsaa i Kirkens Øjne intet gyldigt Ægteskab. Havde Forholdet været anderledes, havde Sagen slet ikke kunnet komme paa Tale. Opløsningen af det foregivne første Ægteskab havde derfor kun Betydning som en blot Formalitet, der udkrævedes af den franske borgerlige Lovgivning.

Det var soleklart, at denne Begivenhed havde Betydning som en Grænselinje mellem Fortiden og Nutiden. Jeg følte mig nu kaldet til at rette et alvorsfuldt Blik ud i Fremtiden, og jeg tror at have forfulgt denne min Opgave paa bedste Maade.

III.

Metternich i særlig Mission til Paris.

(1810.)

Da det Skridt, Napoleon havde gjort, jo maatte have et første Udgangspunkt, betragtede jeg det som min nærmeste og vigtigste Opgave at komme paa Spor efter Kejserens Bevæggrunde. Der laa utvivlsom en Beregning til Grund for Napoleons Forbindelse med den østerrigske Kejserfamilie. Hvad tilsigtede nu samme?

Vilde den kejserlige Erobrer stikke Kaarden i Skeden og bygge Frankrigs og sin Families Fremtid paa Ordenens Principer indadtil og Fred udadtil?

Eller gik den krigerske Fyrste ud paa med Østerriges Hjælp at grunde et nyt Dynasti og samtidig fortsætte sit Erobringssystem?

Det var paa disse Spørgsmaals Besvarelse, at Afgjørelsen af Fremtiden beroede. Den første af disse Antagelser forekom mig ikke sandsynlig i Betragtning af Napoleons Karakter; den anden beroede paa saa upraktiske Forudsætninger, at jeg dog ikke turde bygge paa samme, hvor meget den ellers i øvrigt svarede til denne Fyrstes Sædvaner. Jeg besluttede mig altsaa til at stille Kejseren det Forslag, at jeg skulde begive mig til Paris samtidig med den nye Kejserinde og forblive dér saa længe, til jeg havde bragt Sagens sande Sammenhæng for Lyset. Kejseren billigede mit Forslag, og til given Tid satte jeg samme i Værk.

Marskalk Berthier, der førte Titel af Fyrste af Neuchâtel og Wagram, var imidlertid bleven sendt til Wien for at bede om Ærkehertuginde Maria Louises Haand; Ærkehertug Karl, der havde Napoleons Procura, repræsenterede Brudgommen, og Kejserindens Overleverelse fandt Sted i Braunau, hvor hun blev modtagen af Napoleons Søster, Dronningen af Neapel. Østerriges Befolkning optog Ægteskabet med den Følelse, der efter lange Krige og umaadelige Ofre hilser enhver Udsigt til Ro som en Velgjerning; den saae deri et Pant paa Freden. Kejserens og mine Forventninger gik ikke saa vidt; vi nøjedes med Udsigten til en Hvileperiode, som kunde styrke vore Hjælpekilder, saafremt det atter skulde blive nødvendigt at forsvare Rigets Interesser.

For ikke at slaa ind paa samme Vej som Kejserinde Maria Louise, der rejste over Sydtyskland og Straszburg til Paris, valgte jeg Vejen over Metz til Compiègne, hvorhen jeg havde faaet en Indbydelse fra Napoleon; sidst nævnte Sted traf jeg ogsaa sammen med Fyrst Schwarzenberg og

min Hustru, som havde begivet sig der hen fra Paris. Alle Medlemmer af den kejserlige Familie vare samlede i Slottet Compiègne, som Kejseren havde ladet indrette med stor Pragt til sin nye Gemalindes Modtagelse. I det Øjeblik, jeg indtraf i Compiègne, havde Napoleon nylig forladt Slottet for at ile Kejserinden i Møde, og saaledes blev jeg først modtagen af ham efter Ægteparrets Sammentræf.

Napoleon modtog mig med synlig Tilfredshed, han dvælede længe ved den Glæde, han følte over, at det Anliggende, som i dette Øjeblik alene optog ham, havde fundet sin Afslutning, indlod sig paa alle Enkelthederne ved Forhandlingernes Gang og kom stadig igjen tilbage til sit Thema, at Østerrige ikke havde ladet noget ude af Betragtning for at gjøre Øjeblikkets lykkelige Begivenhed saa behagelig som muligt. Han talte til mig om en fuldstændig Forglemmelse af Fortiden, om det umulige i, at der fremtidig kunde indtræde nogen Forstyrrelse i den naturlige Forbindelse, der var knyttet mellem os, hvorimod jeg udtrykte Ønsket om at turde benytte mit Ophold i Paris til Udtalelser angaaende flere Æmner af stor Vigtighed for os og til fælles Nytte for begge Kejserriger.

De kirkelige Enkeltheder ved Skilsmissesagen ledede Samtalen over paa den bestaaende Tvist med den hellige Stol, og jeg følte mig kaldet til ikke at nægte vor Mellemkomst til en Mægling mellem Pave Pius VII og Napoleon; at dette Skridt i Hovedsagen ikke blev kronet af Held, hindrer mig ikke i her at skjænke det en Omtale.

Napoleon talte ogsaa om den sidste Krig, hvorved der undslap ham meget interessante Tilstaaelser. »Naar I«, saaledes sagde han blandt andet, »igjen havde optaget Fjendtlighederne i September Maaned, og I da havde slaaet mig, vilde jeg have været fortabt«; og da han saae, at han havde sagt for meget, tog han Ordet »fortabt« tilbage og erstattede det ved »vilde jeg være kommen i stor Forlegenhed«. Jeg lod ham dog ikke slippe saa let,

men forsikrede, at jeg henholdt mig til hans første Udtryk, og at netop denne Overbevisning havde styrket min Holdning saa meget under Forhandlingerne i Altenburg. Jeg takkede ham personlig, fordi han havde afvist mig under Wienerunderhandlingerne, og forsikrede, at jeg aldrig havde afsluttet den sidste Fred. »Og hvad vilde De da have gjort?« afbrød Napoleon mig.

»Jeg havde sluttet en Fred, der stod i bedre Forhold til vor virkelige Styrke, altsaa en langt bedre Fred, i modsat Fald havde det været Krigen«.

»Krigen,« faldt Kejseren mig i Tale, »det havde De gjort Uret i, det havde været vanskeligt at fordrive mig fra Wien; men Freden, en langt bedre Fred end den, eders Underhandler naaede i Schønbrunn, tror jeg ogsaa, De havde naaet.«

Efterretninger, som nylig vare indløbne fra St. Petersborg, meldte, at Napoleons Formæling dér havde fremkaldt en stærk Forstemthed. Jeg var ingenlunde overrasket, men noget foruroliget derover; thi hvad vi ønskede, bemærkede jeg, var ene og alene Ro og Fred, og det kunde derfor ingenlunde ligge i vor Hensigt at kompromittere vor Stilling over for Rusland.

»Hvad forstaar De derved?« spurgte Napoleon mig.

»Rusland er bange,« sagde jeg, »og handler under denne Indflydelse; det frygter Frankrig, det vil frygte vore Forbindelser med Frankrig og komme i Bevægelse af lutter Uro og Bekymring«.

»Nær ingen Bekymring,« afbrød Napoleon mig, »naar Russerne ville kompromittere sig, vil jeg lade som jeg ikke forstaar dem«. Derhos udbredte han sig vidtløftig over sit Forhold til denne Magt, hvoraf jeg indsaa, at der vilde udkræves Østerriges fulde Klogskab og Betænksomhed for at undgaa et Brud med Rusland.

Efter et kort Ophold ved Kejserhoffet i Compiègne begav jeg mig til Paris, hvor Kejseren havde stillet hele

Marskalk Neys Palæ med fuldstændig Husholdning til min Raadighed, hvoraf jeg dog kun gjorde Brug ved ganske særlige Lejligheder; da jeg med samt min Familie ikke vilde falde Hoffet til Besvær, opslog jeg min daglige Bolig i det Hus, som min Hustru havde beboet i Chaussée d'Antin siden min Afrejse fra Paris i Maj 1809.

Kejserinde Maria Louises Ankomst til Frankrig blev af Befolkningen modtagen med samme Følelser, som hendes Ægteskab havde fremkaldt i Østerrige. Frankrig var træt af Krigen; efter de mange uheldsvangre Kampe, som den franske Herskers Erobringsaand havde fremkaldt, mødtes Sejrherrerne og de overvundne i Ønsket og Haabet om en endelig Afslutning. Beviser herpaa fandt jeg i alle Befolkningens Klasser og ganske særlig i selve den napoleonske Families Skjød.

Ogsaa de senere Samtaler, jeg havde med Kejseren, vare fulde af velvillige Erklæringer over for Østerrige. Som et særligt Tegn paa sin Naade foreslog Napoleon Fyrst Schwarzenberg og mig at ophæve vore Huses Mediatisation og optage os som suveræne Medlemmer af Rhinforbundet, et Tilbud, vi begge i den høfligste Form afsloge under Henvisning til vore Embedsstillinger.

I min Omgang med Kejseren optoge vi saa at sige Samtalens Traad paa det Punkt, hvor den var bleven afbrudt før Krigen; jeg var imidlertid ikke kommen for at studere Fortiden, men for at faa et Indblik i Fremtiden, og da jeg maatte ønske, at dette kunde lykkes snart, gjorde jeg en Dag Kejseren opmærksom paa, at mit Ophold i Paris ikke kunde være af lang Varighed. »Deres Majestæt,« sagde jeg til ham, »har ladet mig føre som Fange til Østerrige, jeg kommer nu til Paris som fri Mand, men ikke fri for tunge Pligter. For Tiden, hvor et uhyre Ansvar paahviler mig, har jeg mine Pligter i Wien at opfylde. Kejser Frants har ønsket, at jeg skulde overvære hans Datters Indtog i Frankrig; jeg har efterkommet hans Ønske, men

tilstaar Dem aabent, at mit Ønske gaar videre, og at jeg gjærne vilde finde en Ledestjærne for min politiske Holdning i en længere Fremtid«.

»Jeg forstaar Dem,« svarede Napoleon, »Deres og mine Ønsker mødes; bliv kun nogle Uger endnu hos os, og De vil forlade mig fuldkommen tilfredsstillet«.

Disse Ord havde kunnet vække det Haab hos mig, at mit Ophold i Paris kun vilde blive af kort Varighed; men jeg kjendte Napoleon for godt til at bygge noget paa det blotte Skin, og i Steden for fire Uger blev jeg holdt næsten et halvt Aar tilbage i Paris. Under min Fraværelse fra Wien havde Kejseren betroet Ledelsen af Hof- og Statskancelliet til den kejserlige Statsminister, Fyrst Frants Georg v. Metternich, min Fader. Da Paris den Gang var det offentlige Livs Midtpunkt, kunde min Fraværelse kun fremkalde Ændringer i mit Departement, saafremt den interimistiske Leder afveg fra mine Anskuelser; derom kunde der ikke være Tale hos min Fader, jeg fandt saaledes ingen Ulemper forbundne ved min fortsatte Fraværelse fra Hovedstaden og holdt fast ved min Tanke ikke at forlade Napoleon, før jeg havde naaet min Rejses egentlige Maal; Fortællingens videre Løb vil vise, at jeg naaede det.

I Maj førte Napoleon sin Hustru til Brüssel. Kejseren havde indbudt mig til at ledsage ham til Cambrai, og jeg var saaledes Vidne til den Begejstring, hvormed den ungdommelige Kejserinde overalt blev modtagen af Befolkningen. I St. Quentin ønskede Napoleon udtrykkelig, at jeg skulde overvære en Avdiens, hvortil han havde beordret Stadens Øvrigheder; »jeg kunde ønske at vise Dem, hvorledes jeg plejer at tale med disse Folk«. Jeg saae, hvorledes Kejseren synlig bestræbte sig for at give mig et Bevis paa sine mangesidige administrative Kundskaber.

Efter Tilbagekomsten fra denne Rejse fortsattes de Festligheder, hvormed Paris hilste den nye Kejserinde; blandt disse udmærkede sig navnlig det Bal, hvormed Fyrst

Schwarzenberg fejrede Formælingen, og som fik et saa skæbnesvangert Udfald*).

Jeg beskæftigede mig imidlertid med Forhandlinger angaaende Gjennemførelsen af enkelte Bestemmelser i den sidste Fredsslutning og hidførte med Lethed et ønskeligt Resultat; Napoleon vilde øjensynlig give os Beviser paa sin Velvilje, og det var min Pligt at drage denne Stemning til Nytte**). Ikke desto mindre beherskede den store Tanke, der havde ført mig til Paris, uafbrudt mit Sind og tjente som Ledestjærne for alle mine Handlinger. Der var bredt et Slør over Evropas Fremtid, jeg vilde løfte dette, og til dette Øjemed maatte jeg sikre mig en Handlefrihed, der let havde kunnet lide ved enhver snævrere Forbindelse med Erobreren.

Saaledes blev jeg uimodtagelig for alle de Elskværdigheder, Napoleon ved given Lejlighed saa godt forstod at ødsle paa de Personligheder, af hvem han haabede at kunne drage Fordel. Jeg unddrog mig ikke Berøringerne med Hoffet, jeg havde den frieste Adgang til samme, hvoraf jeg dog over for Kejserinde Maria Louise kun gjorde Brug med den strængeste Tilbageholdenhed***).

---

*) Ved det pragtfulde Bal (den 1ste Juli 1810) kom der tilfældigvis Ild i nogle Dekorationer i Balsalen, som herved gik op i Luer; blandt Ofrene ved denne Katastrofe var ogsaa den østerrigske Sendemands Svigerinde, Pauline Schwarzenberg.

**) Metternich skulde blandt andet sørge for, at en Masse falske Wienerbanksedler, der vare forfærdigede paa Napoleons Bud og skulde være satte i Omløb, saafremt Krigen var bleven fortsat, nu bleve tilintetgjorte.

***) Det hidtil benyttede Manuskript: Materialier til mit offentlige Livs Historie, skrevet 1844, bryder her pludselig af. Det følgende, der med Udeladelse af enkelte Gjentagelser imidlertid simpelthen kan knyttes til det foregaaende Afsnit som en umiddelbar Fortsættelse, er ligeledes nedskrevet for Familiearkivet, men otte Aar senere (Aar 1852) og fører Titlen: Ledetraad til Forklaring af min Tænke- og Handlemaade under mit Ministerium 1809—1848.

. . . Under sine sædvanlige, Timer lange Samtaler gik Kejser Napoleon med stor Aabenhed ind paa sine Regerings- og Organisationsplaner med Hensyn til Frankrig og berørte kun det politiske Omraade for den historiske Belysnings Skyld.

En af hans daværende Yndlingsplaner var Tanken om at samle samtlige Evropas Arkiver i Paris; han vilde, sagde han, lade opføre en storartet Bygning paa Pladsen mellem Militærskolen og Invalidekirken; den skulde kun være af Sten og Jærn for at udelukke enhver Brandfare. Denne Bygning skulde omfatte samtlige evropæiske Statsarkiver. Paa min Bemærkning, at han vel først maatte begynde med at sætte sig i Besiddelse af Arkiverne, før han kunde tænke paa at forvare dem, svarede Napoleon med en troskyldig Mine: »Hvorledes, skulde jeg ikke faa dem? Ville ikke alle Magter skynde sig med at sende deres Arkiver til et fuldstændig sikkert Forvaringssted? De ville utvivlsomt føle sig opfordrede hertil baade af Hensyn til Sikkerheden og til Videnskaben. Tænk dog blot paa den umaadelige Fordel, Historien vilde høste herved! Det forstaar sig, at hver Stat maatte have Ret til at holde sine Dokumenter under Tilsyn af Arkivembedsmænd, som alle skulde bo tæt ved deres Papirer. Det skulde ogsaa staa enhver frit hos sig at opbevare avtoriserede Kopier; man vilde blot have et Par Skridt at gjøre, en Korridor at passere, for at kunne øse af alle Frankrigs, Østerriges, Roms o. s. v. historiske Skatte«.

Jeg kunde ikke tilbageholde et vantro Smil og bad ham ikke overse de Vanskeligheder, som dette Projekt vilde støde paa hos de øvrige Stater.

»Ja,« svarede Napoleon, »se, det er disse snæverhjærtede Ideer, som evropæiske Statsmænd ikke kunne gjøre sig fri for. Jeg skal nok realisere min Plan, Tegningerne til Bygningen ere allerede færdige«. Dermed førte han mig ind i sit Kabinet og viste mig her en Plan af Paris, hvor-

paa den paagjældende Byggeplads var indtegnet; efter Grundplanen skulde Arkivpaladset indeholde otte indre Gaarde.

Vore øvrige Samtaler over politiske Æmner lignede snarere akademiske Forskninger end Drøftelser af praktiske Anliggender. Ved dette fornyede Bekjendtskab med denne saa begavede Mand var det mig paafaldende at høre hans fuldstændig fejlagtige Anskuelser om England, dets Livskraft og Aandsretning; en modsat Opfattelse vilde han slet ikke lade komme til Orde og søgte Nøglen til den i Fordomme, som han forkastede. At England ved Fastlandsspærringen kunde drives til Underkastelse, opstillede han som en mathematisk Grundsætning. De tyske Anliggender kjendte han derimod nøje, og ligeledes fældede han over mange af Østerriges indre Anliggender Domme, som ikke manglede Dybde.

Hvor høj Interesse det nu end kunde have, at lære denne Mands Anskuelser og Tænkemaade i de forskjelligste Retninger at kjende, gav alt dette mig dog stadig endnu ikke tilstrækkelige Støttepunkter til Oplysning om hans nærmeste Femtidsplaner. Russernes sejrrige Fremskridt i Tyrkiet gave mig i denne Henseende en gunstig Lejlighed til at sondere Napoleon angaaende det tyrkiske Spørgsmaal. Ved vore gjentagne Samtaler om dette Spørgsmaal*) begyndte Napoleon at løfte det Slør, bag hvilket han hidindtil havde skjult sine lønligste Tanker. Han kunde, sagde han blandt andet, ikke hindre, at Russerne satte sig fast i Donaufyrstendømmerne: heri var Erfurt ham til Hinder; men det russiske Held vilde blive Udgangspunktet til en Alliance, grundet paa fælles Interesser, og derfor langt betydningsfuldere end den blotte Familieforbindelse, som nu bestod mellem begge Hoffer. En Fremtrængen af Russerne paa

*) Disse Samtaler fandt Sted i Juli 1810; Metternich gjengiver hverken her eller længere frem efter Hukommelsen, men støtter sig til sine samtidige Indberetninger, der ere nedskrevne med den vigtige politiske Drøftelse i friskeste Minde.

højre Donaubred vilde han i intet Tilfælde taale, lige saa lidt et russisk Protektorat over Serbien. Belgrad tilhørte Østerrige. »De burde forsøge at bemægtige Dem denne Stad ved en Overrumpling eller lade selve Serberne udlevere den; begynd med at tage Staden i Depositum; naar I engang have Belgrad, vil man ikke faa eder ud af den igjen«.

Først i September Maaned rykkede Napoleon i sine Samtaler nærmere frem med sine Planer.

Ved hin Tid begyndte en Spænding mere og mere at blive kjendelig i Forholdet til Rusland, dels som Følge af det svenske Tronfølgervalg, dels paa Grund af de stadig videre gaaende Fordringer om Fastlandsspærring og det herved forøgede Tryk paa Fastlandsstaterne; Napoleons Tanker om hans nærmeste Holdning over for denne nordiske Magt begyndte at tage en fastere Skikkelse, og dette lagde sig nu ogsaa for Dagen i hans Ytringer til mig.

Han talte om de Forviklinger og Forlegenheder, som beredtes ham ved Valget af den nye svenske Kronprins. Da jeg mente, at han vel nok kunde have forudset denne Begivenhed, som jeg langt mere holdt for en fransk-russisk end for en svensk-russisk Komplikation, og at den derfor maatte passe i hans Planer, fordi han vel ellers nok vilde have vidst at forhindre Valget, svarede Napoleon, at han var forbleven fuldkommen nevtral og havde ladet Nationen frit Valg; en fransk Marskalk paa Gustav Adolfs Trone var i øvrigt det smukkeste Puds, man kunde spille England*).

Den 20de September holdt Napoleon mig tilbage i St. Cloud under Paaskud af nye Efterretninger fra Tyrkiet; han indlod sig paa Muligheden eller Sandsynligheden af en Fred mellem Tyrkerne og Russerne og kom derved paa ny til at tale om Fyrsten af Ponte Corvos Valg til svensk Tronfølger.

---

*) Bernadottes Valg fandt Sted i Ørebro, 21de Avgust 1810. Om den nærmere Sammenhæng og Rænkespillet før dette Valg, se Hist. Arkiv 1873 II, 235—45.

»Jeg har erholdt Efterretninger fra St. Petersborg, der vise, at denne Begivenhed blev optagen saaledes, som den maatte optages; den virkede ikke behagelig, men man finder sig i den med Tavshed«. Derpaa sagde han videre:

»Jeg betragter Sveriges Anliggende som en mer eller mindre fjærn Anledning til Krig; at Valget ikke skulde vække Ruslands Skinsyge, er umuligt. Jeg vil faa Krigen med denne Magt af Grunde, som ligge uden for enhver menneskelig Magt, da de have deres Udspring i selve Sagens Natur. Den Tid vil snart nærme sig — og det er langt fra, at jeg skulde fremskynde dette Tidspunkt ved mine Ønsker eller ved Kjendsgjerninger — da dette Fjendskab er uundgaaeligt. Hvilken Rolle vil De da spille? Jeg taler til Dem om alle disse Muligheder, ingenlunde paa officiel Maade og endnu mindre i den Hensigt at gjøre Dem et eller andet Forslag, men simpelthen som om vi begge talte om et fremmed Æmne. Under en saadan Eventualitet maatte De enten forbinde Dem med Frankrig, holde med Rusland eller ogsaa blive nevtral. Den sidst nævnte Udvej vilde være den, som ikke førte til noget; det vilde ikke være nogen Vej til at samle Kræfter paa ny, og saafremt De blot vilde vælge en Skinnevtralitet, for ved Kampens Slutning at forene dem med den stærkere Part, vilde denne kun vise ringe Taknemmelighed, og De vilde kun drage ringe Nytte af en saadan Fremfærd«.

»Jeg betragter,« vedblev Napoleon, »de nuværende illyriske Provinser som Østerriges vigtigste Landskab. Disse forhenværende østerrigske Provinser samt Dalmatien byde Dem alle mulige Udførselsveje, som De nu mangler. Jeg har Følelsen af, at jeg ydmyger og undertrykker Dem, saa længe jeg besidder disse Provinser; De kan kun nære samme Følelse. Heri ligger altsaa en varig Spire til Skinsyge og Misstemning mellem Dem og Frankrig. Vilde De ved given Lejlighed afvise en Konference angaaende disse Provinsers Ombytning mod en tilsvarende Del af Galizien? Den Stund,

da jeg ser mig nødsagen til at føre en Krig mod Rusland, vilde jeg have en stor og mægtig Forbundsfælle i en polsk Konge. Jeg vilde ikke trænge til Dem, og De vilde desuagtet kunne drage Fordel af denne Kombination«.

Over for Kejseren gjorde jeg først den Bemærkning, at jeg kun for saa vidt turde indlade mig paa en Samtale om dette Æmne, som det var en Selvfølge, at alt, hvad jeg maatte sige, ene betragtedes som Udtalelser fra en Kosmopolit, og ingenlunde som falden fra en østerrigsk Ministers Mund.

Jeg deler Sagen i tvende Punkter: Gjenoprettelsen af et Kongerige Polen og Tilbytningen af de illyriske Provinser mod en Del af Galizien.

»Det første Punkt,« sagde jeg til hans Majestæt, »er af ren politisk Natur. Et Kongerige Polen er ikke andet end Hertugdømmet Varszava med et andet Navn og med de nye Grænser, denne Stat lige fra dets Skabelse har tilstræbt. Den Dag, da vore galiziske Provinser formindskes i endnu højere Grad end nu for Tiden, maatte vor Interesse i det polske Spørgsmaal sikkerlig svækkes i samme Grad; men det forekommer mig umuligt saa let at give sig i Kast med en Sag, der kan betragtes fra saa mangfoldige politiske Synspunkter, og som vilde forandre de nuværende politiske Forhold i Evropa. De illyriske Provinser ere os af tyve Grunde uendelig vigtige; men omvendt yder ogsaa Galizien os Fordele, som vanskelig vilde kunne opvejes. Illyrien yder kun ringe Indtægter og naar ikke tilnærmelsesvis Galizien, det har langt færre Mennesker og Subsistensmidler. Naar nogen Sinde Tanken om en saadan Kombination kunde falde min Herre Kejseren ind, vilde Byttet kun kunne modtages under helt andre topografiske Forhold og derhos støde paa mange og store Vanskeligheder«.

I en lang Udvikling udfoldede Napoleon nu de Fordele, som kunde fremgaa for Østerrige ved at tilbagevinde de illyriske Provinser, og søgte omvendt at paavise Galiziens

ringe Sikkerhed i østerrigsk Haand under Forudsætning af en lykkelig Krig mod Rusland, som vilde have de polsk-russiske Provinsers Forening med Hertugdømmet Varszava til Følge og maatte give denne Stat en stor Betydning i Magternes Række.

»Hvad Indtægterne angaar,« tilføjede Kejseren, »har De jo et Middel til Udjævning; sælg blot alle Statsgodserne i Galizien, de udgjøre jo hovedsagelig Landets Indtægter. Det kunde aldrig komme til at dreje sig om Galizien fra den første Deling, og intet vilde være lettere end at fastsætte de militære Grænser i det nordlige Ungarn«.

»Alt, hvad jeg siger Dem,« vedblev Kejseren, »er tilmed kun helt og holdent sagt i Fortrolighed. Jeg vil ikke, at nogen maa vide noget derom undtagen Kejseren og De. Jeg har aldrig talt med Champagny derom. Naar Krigen med Rusland lader sig undgaa, er det mig kjært; men i modsat Fald er det meget bedre at have forudset Følgerne. Hvad mig angaar, stiller jeg altid Spørgsmaalene meget simpelt baade til mig og til andre. Saaledes siger jeg f. Ex. i nærværende Tilfælde til mig selv: Naar det passer til Østerriges Hovedberegninger at være i Overensstemmelse med Frankrig, kunne de illyriske Provinser — afset fra deres administrative Fordele — indbringe mere end Dele af Galizien; hine Provinser ere derhos en Kilde til Skinsyge mellem Magterne. Naar Østerriges System mere hælder til Rusland, indtager hele Galizien den første Række i dets Politik, da det tjener som Forbindelsesled. Jeg begjærer ingen aktiv Medvirkning af Dem, da jeg har besluttet ikke mere at indlade mig paa nogen Koalition. Jeg har faaet nok af Forsøget 1809. Jeg havde kunnet paaføre Dem en ganske anden Krig, hvis jeg havde været alene. Jeg har aldrig gjort megen Regning paa Russerne, men de have alligevel taget Pladsen op for 50—60 000 Franskmænd, som vilde have paaført Dem en ganske anderledes Krig end Russerne«.

»Naar jeg taler til Dem paa denne Maade,« afsluttede

Napoleon sin meget interessante aabenhjærtige Samtale, »var Aarsagen hertil, at jeg ikke vilde lade den sjældne Lejlighed gaa unyttet hen, at en Monark kan underholde sig med en anden Magts udenrigske Minister, saaledes at han aabner denne anden Regering Synspunkter, uden at han dog bringer denne Magt i den Nødvendighed at skulle give et Svar. Jeg venter ikke det mindste Gjensvar paa alt, hvad jeg har ønsket at meddele Dem før Deres Afrejse. Salget af de galiziske Krongodser vilde vise mig, hvad Kejser Frants tænker derom«.

Jeg forlod St. Cloud med Bevidstheden om at have faaet tilstrækkelig klart Lys i Situationen. Øjemedet med mit Ophold i Paris var naaet, jeg havde min Afskedsavdiens (24de Septbr.) og vendte tilbage til Wien, hvor jeg indtraf i den første Halvdel af Oktober.

Kejser Frants opholdt sig i Graz i Steiermark. Før sin Afrejse fra Hovedstaden havde han efterladt den Befaling, at jeg uden Tidsspilde skulde følge ham til Graz; jeg opholdt mig derfor kun 24 Timer i Wien for hos min Fader at komme til Kjendskab om et Mellemspil, der nylig havde fundet Sted paa den politiske Skueplads, og som jeg senere vil komme tilbage til.

Min Indberetning til Kejseren angaaende Udbyttet af mine Iagttagelser i Paris var grundet paa følgende Punkter:

»I Aaret 1811 vil den materielle Fred paa den evropæiske Skueplads ikke blive forstyrret ved noget Angreb fra Napoleons Side.

»I Løbet af dette Aar vil Napoleon med egne forstærkede Kræfter samle sine Forbundsfæller til et mod Rusland rettet Hovedslag.

»Napoleon vil begynde Felttoget i Foraaret 1812.

»Den kejserlige Regering maa altsaa benytte Aaret 1811 til en Ændring i Rigets uholdbare finansielle Stilling og det i dobbelt Retning; paa den ene Side maa Papirspengene formindskes, paa den anden Side maa der skaffes Midler til at opstille en imponerende militær Styrke for det følgende Aar.

»Den Stilling, Østerrige vil have at indtage i Aaret 1812, maa være en bevæbnet Nevtralitet. Udfaldet af Napoleons under alle Omstændigheder excentriske Foretagende vil angive os den Retning, vi senere ville have at indtage. I en Krig mellem Frankrig og Rusland indtager Østerrige en Flankestilling, som under Krigens Gang og ved dens Afslutning vil give dens Udtalelser en afgjørende Vægt«.

Kejseren delte disse Anskuelser i deres forskjellige Retninger, og i det vi stadig holdt Hovedpunktet for Øje, førte disse Anskuelser os, tilsyneladende ad Omveje, gjennem de følgende Aars vexlende Begivenheder til hin Politik, hvis mandige Udfoldelse til rette Stund kronedes med saa afgjørende Held.

Napoleon hengav sig til grove Skuffelser. Øverst i hans falske Beregninger stod hans Overbevisning om, at Ruslands Kejser enten ikke vilde optage Kampen eller dog vilde vise sig tilbøjelig til at ende samme strax efter Storarmeens første Sejre, hvilke Napoleon ikke drog i Tvivl. Denne Beregning beroede paa et Ukjendskab til den russiske Monarks Karakter og ænsede derhos ikke det vidt strakte Omraade, som stod til Alexanders Raadighed. Med alt dette var det østerrigske Kabinet sig sin Pligt bevidst, at være rustet mod alle Eventualiteter.

Jeg berørte oven for et Incidenspunkt, der var indtruffet umiddelbart før min Tilbagekomst til Wien. Kejser Alexander havde sendt sin Generaladjutant, Grev Schuwalow til Wien i det Ærende at indlede en Meningsudvexling med det kejserlige Kabinet for mulige Tilfældes Skyld. Jeg forefandt et af ham forfattet Udkast til en Alliancetraktat under Forudsætning af en ny Krig med Frankrig. Projektet, som min Fader overrakte mig, blev afvist som ikke mere passende for Situationen, eller i det mindste som ikke mere formaalstjenligt. Mit Blik var nu henvendt paa at sikre Østerrige frie Bevægelser udadtil samt paa en Regeneration, saa vidt gjørlig, af Rigets finansielle og militære Kræfter

til Anvendelse i en nær Fremtid. Grev Schuwalow maatte vende tilbage til St. Petersborg uden noget som helst Udbytte af sin Mission.

Samtidig ansaa jeg det for en Klogskabspligt saa vidt mulig at klare vor Stilling over for det preussiske Kabinet. De personlige Forbindelser, som under mit Gesandtskab i Berlin havde udviklet sig mellem mig paa den ene Side og Frederik Vilhelm III, Fyrst Hardenberg og nogle andre Mænd, der nøde Kongens Tillid, skaffede mig en Mulighed for at vinde Øre hos dette Hof. Jeg benyttede Lejligheden til at give et sanddru Billede af Preussens og Østerriges Stilling, til at anbefale Kongens Taalmodighed og henvise ham til det Lægemiddel, Tiden og Skæbnens Omvexlinger kunde bringe, alt under en moralsk Garanti for, at Kejser Frants stadig vilde staa ved hans Side som en trofast Medhjælper. Kongen forstod dette Sprog, som hidførte et personligt Baand mellem de tvende Monarker, der vidste at byde de kommende Tiders Storme Trods og har øvet en gjennemgribende Indflydelse ikke alene paa Preussens, men paa hele Evropas Skæbne.

(Fortsættes).

F. C. Granzow.

Lukis Láras.

En gammel Grækers Ungdomserindringer.

7de Kapitel.

De, som fra deres Barndom have været vante til at fare om paa Låndjorden ved Dampens Hjælp, kunne ikke let gjøre sig nogen Forestilling om, hvad en Rejse var i hine Tider. Kun paa vort Arkipel er endnu den Dag i Dag den, der ikke vil vente i fjorten Dage paa et Dampskibs Ankomst, nødsaget til engang imellem at udsætte sig for Omflakninger lig Odyssevs; men selv paa den mest afsides liggende Ø er Beboeren dog ikke bestandig Slave af Vinden, og har han en Smule Taalmodighed, er han vis paa, at Damperen nok kommer en Gang. Den Gang kjendte man imidlertid ikke til sligt; den sorte Kulrøg havde endnu ikke formørket vor Himmel, og Bølgerne vare endnu uberørte af Hjulskovlenes Piskeslag.

En gunstig Vind blæste i Sejlene, da vi forlode Mykonos; men kort efter lagde den sig, og det blev blikstille. Fra Time til Time saae vi Syras Klipper ligge ubevægelige foran os; to svære Aarer formaaede næsten ikke at drive det tunge Skib fra Pletten. Endelig henimod Solnedgang rejste Vinden sig igjen, men nu var den sydlig og drev os op til Andros; vi krydsede hele Natten og søgte at komme op under Súnion. Næste Dag lykkedes det os omsider at naa Piræevs for at indtage Vand.

Da jeg mange Aar efter gjensaae denne Havn, hvor forekom den mig lille; den Gang var den umaadelig stor, thi den var ganske øde. Vort Skib og to smaa Fiskerfartøjer vare de eneste, der svømmede om paa den vidt strakte, rolige Havflade. Hvor nu Marmorquaierne hæve sig, dér skyllede den Gang Vandet frem og tilbage over den flade Kyst, standset hist og her af den nøgne Klippe. Hvor der nu har rejst sig en blomstrende By og store Værksteder med deres høje Skorstene, saae man kun den golde Jord og et Billede paa Ødelæggelsen. En eneste faldefærdig Rønne nede ved Stranden gjorde denne Mangel paa Liv og Bevægelse endnu mere iojnefaldende. Athen blev netop i de Dage belejret af Grækerne; nogle faa Soldater laa i Kvartér i det lille Hus. Vi hørte for Resten ingen Skydning i det fjærne, ej heller saae vi noget andet Tegn paa Krig end denne lille Vagtpost i Piræevs. Krig er dog noget forfærdeligt; den forædler ikke Mennesket! Fortræd gjorde disse Soldater os ganske vist ikke, eller hindrede os i noget; men det var med en vis Glæde, jeg saae vort Skib fjærne sig fra Kysten; deres Lader og Gebærder bare Præg af Raahed, og deres hele Væsen var mig i høj Grad frastødende, ja indgød mig næsten Skræk.

Tredje Dagen efter vor Afrejse fra Mykonos kom vi til Spetsias Havn; Vinden tillod os nemlig ikke at sejle ind i Navplion-Bugten. Kaptejnen gik i Land; vi andre gjorde det samme, thi vi vare trætte og kjede af Opholdet om Bord og længtes efter at røre vore Ben paa det torre. Saa gik vi da igjennem Byen og satte os paa nogle Stene lige uden for den ved det sidste Hus; vi vare alle tavse, da vi saae, at Fader var meget forstemt. Jeg havde aldrig set ham saa nedslaaet; han var øjensynlig ikke rask, men klagede sig dog ikke; han støttede Hovedet med sine Hænder, og Øjnene saae meget matte ud. Vi vare ganske ene dér, hvor vi sad; men neden for os, ved Stranden saae vi Beboerne i livlig Bevægelse; Havnen var fuld af Skibe;

vor Jolle var tom, den laa bunden med et Reb til Klippen og ventede paa Kaptejnens Tilbagekomst fra Byen. Stirrende paa alt dette, sad vi og grundede over, hvad der skulde blive af os, hvis Fader blev syg. Jeg kom til at tænke paa vort gamle Hjem paa Chios, og hvor godt Fader havde det dér i sit lille hyggelige Værelse, da jeg pludselig saae en ung Spetsiot nærme sig os.

»Velkommen, kristne Venner,« sagde han; »ere I fra Chios?«

»Ja,« svarede Fader og løftede sit Hoved med Besværlighed.

»Og hvorfor sidde I da her ude? Ville I ikke gaa ind i vor By?«

»Vi skulle til Argos«.

»Til Argos! Det er ikke noget Sted for Kvinder og Børn! I maa blive her!«

Saa fortalte Fader ham, at vi vilde til Argos for at skaffe os noget at leve af. Den fremmede vedblev imidlertid at paastaa, at Argos kun var en Lejr; Navplion blev endnu belejret, og det vilde være meget vanskeligt for Kvinder at leve dér midt paa Krigens Skueplads; han raadede os derfor indstændig til at opsætte vor Afrejse. Mens han talte, kom Kaptejnen tilbage; han bekræftede, hvad Spetsioten havde sagt, og mente lige som han, at det var bedst for os at blive indtil videre. Det var ikke vanskeligt at faa os overbeviste; men hvor skulde vi være? Vi kjendte slet ingen her paa denne Landflygtigheds-Station. Den brave Spetsiot forstod nok Grunden til vor Tvivlraadighed. »Følg hjem med mig,« sagde han, »min Fader er falden i Krigen, min Moder er død, og Reden staar tom; I kunne bo hos mig, saa længe I ville!« Med rørt Sind modtoge vi hans Tilbud; den ædle, fortræffelige Mand! Fra dette Øjeblik blev han min fuldtro Ven, vi vare som Brødre, og vort Venskab varede uforstyrret indtil hans Død for faa Aar siden. Han døde agtet og æret af alle, thi

han havde bestandig víst sig som en nyttig og redelig Søn af Fædrelandet, baade i Krig og i Fred.

Vi begave os da til vor nye Vens Hus og toge dets rummelige og rene Værelser i Besiddelse. Fader følte sine Kræfter aftage og havde vist allerede en Fornemmelse af, at han ikke havde lang Tid tilbage; han vilde nødig dø, førend han saae Brødet sikret for den hjemløse Familie; han udtalte dog ikke sin Frygt, men endnu samme Dag raadede han mig til uopholdelig at tage alene over til Argos for ved Hjælp af Anbefalingsbrevet at søge en eller anden offentlig Ansættelse hos Négris.

To Dage efter landede jeg ovre paa Moréas Kyst ved Navplions Møller*), og derfra begav jeg mig til Fods til Argos. Spetsioten og Kaptejnen havde haft Ret. Jeg var allerede baade af det, disse fortalte mig, og af mine Indtryk fra Piræevs forberedt paa, hvad der ventede mig; men i Piræevs havde jeg kun set i det smaa, hvad jeg her oplevede. Jeg befandt mig inden for en aldeles ny Verden. Fustanelklædte Krigsfolk, deres hovmodige Miner og raa Sprog, de foragtelige Blikke, hvormed de maalte mig, de korte og affejende Svar, de gave paa mine forknytte Spørgsmaal, Støjen, Uroen og Virvaret i Lejren, alt dette gjorde mig helt konfus. Det var ganske vist ikke et Sted, der var skikket til Ophold for Kvinder og Børn! Men jeg mærkede ogsaa, at jeg selv ikke passede for denne Luft; jeg var ingenlunde i mit Element dér.

Da det omsider lykkedes mig med min Anbefaling i Haanden at blive indført i »Ministerens« Værelse, og da jeg lige over for mig saae en lille, hæslig udseende Mand staa foran en høj Pult, blev jeg helt forlegen; jeg havde ondt ved at tænke mig, at det var Regeringens General-

---

*) „Møllerne“ (Míli) er Navnet paa en lille Havn i Navplionbugten lige over for Byen. O. A.

sekretær, den store, berømte Theódoros Négris*). Han var beskæftiget med at skrive; jeg frygtede for at forstyrre ham og blev derfor staaende med mit Papir i Haanden. Mens jeg ventede, havde jeg Tid til at undersøge, hvad der omgav mig. Det lille Værelse var fuldt af Bøger, Bøger paa Bordet, Bøger paa Stolene, Bøger paa Kufferten, overalt Bøger! og midt imellem dem den høje Pult og Négris, der stod og skrev! Jeg tror ikke, at Egenkjærligheden fører mig paa Vildspor, naar jeg siger, at hans Person var endnu mindre end min. Jeg saae paa ham og sagde ved mig selv: »Se, han er lille og styg, han bærer ikke Vaaben; men han kommanderer dog den vilde Bande af Krigsfolk, der omgiver ham, og de lystre ham. Hvorfor? Fordi han besidder Forstand og Kundskaber. Man kan nu ikke give sig selv Forstand; men Kundskaber kan man skaffe sig; Forstanden er en Gave af Gud, men Lærdom erhverves«. Ja, det tænkte jeg, men jeg glemte, at den menneskelige Forstand har forskjellige Grader og forskjellige Udviklinger, at der ikke er givet enhver af os Evne til at regulere sin Vilje efter Forholdene eller til at gjøre andre den underdanige; ja, jeg glemte meget; men imedens jeg stod og saae paa, at Négris skrev, fattede jeg den faste Beslutning at forøge mine Kundskaber. Og i Virkeligheden gav jeg mig fra dette Øjeblik til at læse og studere. Stort Resultat bragte det ganske vist ikke; men det, jeg senere

*) Th. Négris var født i Konstantinopel i Halvfemserne; han havde været Sekretær hos Fyrst Kallimaki i Moldau; umiddelbart før Udbruddet af den græske Opstand havde Porten udnævnt ham til sin Repræsentant i Paris; men inden han havde forladt Konstantinopel, begyndte Opstanden; han drog da hemmelig over til Grækenland og tog strax meget virksom Del i Oprørsregeringen. Han døde i Navplion af Tyfus i Marts 1824. — Hos Gudas (Levnedsbeskrivelser af Nutidens berømte Grækere, 6te Bind) skildres hans Udseende som særdeles hæsligt: han var lille, mager og i høj Grad hjulbenet, havde fyrige sorte Øjne, men var meget nærsynet.

O. A.

har lært, og al den Interesse for Oplysning og Kundskaber, der opstod i min Sjæl, daterer sig fra hin Time, da jeg ventede paa, at Négris vilde høre op at skrive; det var Udgangspunktet for min intellektuelle Udvikling, hvor begrænset saa end dennes Horisont nødvendigvis er forbleven.

Endelig lagde Négris Pennen og spurgte mig, hvad jeg vilde. Uden at svare et Ord rakte jeg min Haand frem og gav ham Brevet fra Mavrogénis. Saa snart han havde læst det, bad han mig sidde ned paa en Straastol ved Siden af sig, den eneste, der stod tom, og han begyndte at udspørge mig om, hvad jeg forstod mig paa, og hvad jeg attraaede af ham. Jeg mærkede, at jeg rødmede, mens jeg opregnede mine Kundskaber for ham og fremsatte mit Ønske om at opnaa en Ansættelse i et af hans Kontorer. »Ja vel!« svarede han, saa snart jeg var færdig; »jeg behøver unge Folk som dig, og jeg skal finde en passende Plads for dig, men vi maa først have lidt Ro; vent, til vi faa taget Navplion, kom saa igjen og tal med mig!«

Vente til Navplion blev tagen! Jeg tog Afsked og gik bort, meget modløs ved denne Besked. Allerede for tre Uger siden betragtedes Fæstningens Overgivelse som sikker; befuldmægtigede fra de belejrende var der oppe for at underhandle om Betingelserne for Kapitu ationen*), og alle

*) Overenskomsten om Navplions Overgivelse undertegnedes den 18de Juni 1822; men den tyrkiske Besætning trak alligevel Sagen i Langdrag, fordi den ventede, at Dram-Alis's Ankomst ikke alene skulde befri Fæstningen, men gjøre Ende paa hele Revolutionen. Den 29de Juni gik D. over Sperchíos med 30,000 Md., men den 26de Juli blev hele denne Armé tilintetgjort af Kolokotrónis i Derven-Passet i Nærheden af Korinth. Belejringen af Navplion optoges paa ny, og Tyrkerne holdt Stand indtil den 25de November, paa hvilken Dag Stáïkos i Spidsen for en lille tapper Skare bemægtigede sig Fæstningen Palamídi, og derved nødtes Navplion den næste Dag til at overgive sig. Navplion var Regeringens Sæde under Kapodistrias. O. A.

Vegne fra strømmede Krigsfolk til for at være med at fejre, hver paa sin Maade, denne nye Triumf for de græske Vaaben; men Tyrkerne overgave sig ikke, og Dram-Alis marcherede imidlertid ned fra Nord-Grækenland i Spidsen for en stor Hær. Rygtet om hans Komme udbredte sig og begyndte allerede at rokke manges Tillid; Lykken syntes at vende sig imod os. Sligt hørte jeg nu under mit to Dages Ophold i Argos; jeg var jo stadig stærkt paavirket af mine Indtryk fra Chios, og mit Hjærte var derfor let tilgængeligt for Frygt. Hvorledes skulde ogsaa jeg være i Stand til den Gang at forudse, at Kolokotrónis vilde tilintetgjøre Dram-Alis's Hær i Dervenpasset?

Næste Nat var det mig umuligt at faa Søvn i mine Øjne; drejende og vendende mig paa det haarde Bræt, der udgjorde mit Leje, fattede jeg imidlertid min Beslutning. Jeg var ikke skabt til Lejrlivet; Handelen var og blev mit Kald. Om Morgenen tidlig vandrede jeg da tilbage til Møllerne og var saa heldig at finde et Skib, hvormed jeg kunde komme tilbage til Spetsia. Siden har jeg aldrig set Navplion, men jeg bevarer endnu tydelig i min Erindring Palamídis stejle Bjærgfæstning, Skanserne, hvorpaa Halvmaanens Fane vajede, Dalstrøget, der beherskedes af Fæstningens Kanoner, og den fredelige Aa med sine sivbevoxede Bredder.

I Spetsia fandt jeg baade mine Forældre og Søstre syge og sengeliggende. Hvor Savnet af den stakkels Andriana nu var føleligt for os! hvor ofte maatte vi ikke tænke paa hende under disse Forhold! Det var selvfølgelig nu mig, der maatte passe Huset og pleje hele den syge Familie; jeg var Stuepige, Sygevogterske og end videre Kokkepige. De skikkelige Naboer studsede ikke lidet ved at se et Mandfolk, imod al Skik og Sædvane dér paa Øen, nedlade sig til saadanne kvindelige Forretninger, og de udtrykte deres Opfattelse ved Skuldertræk og medynksomme Smil, hver Gang de rakte mig en hjælpsom Haand. Heldigvis var dog min

Moders og mine Søstres Sygdom ikke af lang Varighed; den var blot en Følge af deres sjælelige og legemlige Udmattelser, og i Løbet af nogle Dage kunde de, den ene efter den anden, atter forlade Sengen. Fader skulde derimod aldrig gjenvinde sin Helbred. Jeg véd ikke, hvad han egentlig fejlede. Rigtig nok forklarede den Læge, vi tilkaldte, da vi begyndte at blive alvorlig bange, at det var en Hjærtesygdom, som han nok skulde kurere; men han vidste sikkert ikke, hvad han selv sagde; det var et Menneske, der vist aldrig nogen Sinde havde sat sin Fod inden for en Lægeskole, en gammel Malteser, der i mange Aar havde praktiseret — men ingenlunde gratis! — fra By til By omkring i Orienten. Paa hine Tider gjaldt let enhver Franker for Læge; Gud maa vide, under hvilke Omstændigheder denne Mand var kommen til Doktorværdigheden og til sidst vel ogsaa selv havde faaet en vis Tro paa sin »Videnskab« og de Kure, som han udøvede, snart hjulpet af den gode Natur, snart ogsaa hjælpende sine stakkels Patienter til hurtig at komme ud af Verden.

Fader laa stadig til Sengs; Feber og Søvnløshed afkræftede ham ganske forfærdelig, og han følte godt Døden nærme sig; men han ventede den modig. Vi, som vare om ham, glemte selvfølgelig alle Nutidens Savn og Fortidens Goder; vi vare ene og alene optagne af Tanken om, hvorledes vi skulde formaa at lindre hans Lidelser og, om muligt, bevare ham for os. Dog fra Dag til Dag svandt vort Haab; Dødens kolde Haand sænkede sig synlig ned over ham.

En Nat sad jeg alene ved den syges Hovedgærde; jeg havde med Møje formaaet min Moder til at hvile sig lidt i Værelset ved Siden af Sygestuen. Fader laa hen i en Døs, der lignede Søvn. Med foldede Hænder sad jeg og betragtede ham, og min Sjæl var optagen af sørgelige Tanker. Kamret var kun svagt oplyst af den lille Lampe foran Helgenbillederne, og alt var tyst og stille omkring os.

Pludselig forekom det mig, at jeg hørte en usædvanlig Støj og højrøstet Samtale uden for paa Gaden. Jeg rejste mig ganske sagte, gik hen og aabnede en Skodde, og gjennem Mørket skjelnede jeg tydelig Omridsene af Personer, der gik forbi, og jeg saae, at Dørene stode aabne til Husene lige over for os. Jeg vovede ikke at aabne Vinduet af Frygt for at vække min Fader, der syntes at være kommen lidt til Ro. Jeg lyttede imidlertid efter, om jeg kunde høre, hvad der blev sagt, men jeg forstod ikke Sproget, det var albanesisk. Kun Ordet »armáta«, der ofte gjentoges, vakte min Mistanke. Lidt efter bleve Dørene lukkede, Skikkelserne fjærnede sig, det forekom mig med Kister og Sække paa Skuldrene. Stilhed og Ro vendte tilbage igjen, men Ordet »armáta« gjenlød endnu stadig for mine Øren; jeg vidste, at det betød Flaade — men om hvilken Flaade var der Tale? Jeg ventede med Utaalmodighed paa Dagens Frembrud uden at vide, hvad der var i Vejen, men i mørke Anelser om nye Ulykker. Jeg kunde ikke lade være at tænke paa den Nat i Smyrna, da Tyrkernes vilde Hyl i Gaderne vækkede mig. Ved Solopgang kom Moder og indtog min Plads, mens jeg skulde hvile mig lidt; men i Steden for at lægge mig, gik jeg stille ud af Huset. Vor gode Vært havde overladt os Brugen af hele Ejendommen; selv levede han altid om Bord paa sit Skib. Fra Byens Udkant, hvor Huset laa, gik jeg nu ned til Havnen, men jo nærmere jeg kom til denne, desto større Liv og Bevægelse saae jeg i Gaderne; jeg spurgte, hvad der gik for sig, og fik da at vide, at Øen Hydra siden Aften havde haft sine Bavner tændte. — Og hvad betød da Bavnerne? — At den tyrkiske Flaade var i Farvandet!*).

---

*) „Medens Dram-Alis rykkede triumferende frem imod Korinth, viste den tyrkiske Flaade sig i Nærheden af Hydra. Med de ægyptiske og algierske Eskadrer, der vare stødte til den, beløb den sig til 84 Skibe, og dens Formaal vare rimeligvis

Spetsioterne bragte nu alle deres Kostbarheder om Bord paa Skibene og beredte sig til, hvis Tyrkerne virkelig skulde falde over dem, ogsaa at indskibe Koner og Børn. De vidste, at den tyrkiske Flaade var talrig, og de vare bange for deres Huse, men havde derimod Lid til deres svømmende Fæstninger.

Nede i Havnen mødte jeg nogle af mine landflygtige Bysbørn, der ligesom vi havde taget Ophold paa Spetsia; ogsaa de tænkte paa at komme bort. Et mytilinæisk Skib under russisk Flag laa for Anker paa den anden Side af Øen, og de havde sendt nogle Folk der ud for at underhandle om, hvad de skulde betale for at blive førte over til Ancona. De foreslog nu ogsaa at tage os med, men hvorledes skulde vi bære os ad med at rejse? det var jo umuligt at flytte Fader, der laa for Døden; men paa den anden Side, hvorledes skulde vi kunne blive paa Øen, hvis Tyrkerne gjorde Landgang? Jeg vendte tilbage til Hjemmet i en ubeskrivelig Tilstand af Raadvildhed og Frygt. Jeg gjorde Tegn gjennem Vinduet til min Moder, at hun skulde komme uden for, og jeg meddelte hende med faa Ord Sagernes Stilling. Da jeg spurgte hende, om hun troede, det var muligt for os at bringe Fader om Bord paa Skibet, tog hun mig ved Haanden, førte mig ind i hans Værelse og pegede hen paa ham uden at sige noget; dér laa han i den samme Stilling, som da jeg forlod ham, med Øjnene lukkede, Munden halvt aaben, og rallende, besværligt Aandedræt. Det var første Gang, jeg saae Dødskamp, og den døende var min Fader! Moder trykkede tavs min Haand, hun kæmpede for at beherske sin Sorg; — saaledes stode vi en Stund foran Sengen og lyttede til denne Kamp mellem Sjælen og Legemet. Jeg bøjede mig ned og kyssede min Moders

---

at sejle ind i Navplionbugten; men i Steden for at bringe den belejrede By Hjælp sejlede den pludselig videre og ankrede, 5 Dage efter, op for Mesolongi". Trikúpis, II, Kap. 36. O. A.

Haand; da lagde hun den anden Haand paa mit Hoved og sagde ganske stille: »Gaa, Lukís, og find en Præst!« Jeg ilede strax afsted; jeg trængte til at give mine Følelser Luft, thi i hendes Nærværelse havde jeg holdt min Graad tilbage. Uden for Huset mødte jeg Lægen, der vilde se til den syge. »Den kom vi da godt fra! min Ven,« raabte han yderst fornøjet, saa snart han saae mig; men Udtrykket i hans Ansigt forandredes strax, da han bemærkede mit forvirrede Udseende, og med dæmpet Stemme spurgte han: »Hvorledes staar det til der inde?« Uden at svare rystede jeg paa Hovedet. »Naa, det er vel Skrækken for Tyrkerne,« mente han; »men nu tage de jo bort, de komme slet ikke!«

Jeg lod ham gaa ind i Huset og fortsatte min Gang med lettere Hjærte. I det mindste, tænkte jeg, vilde da Tyrkerne lade min Fader dø i Fred og give os Ro til at begrave ham; men i min Fantasi forestillede jeg mig alle de Rædsler, et tyrkisk Overfald vilde føre med sig, og mens jeg løb, bad jeg til Gud, at det Budskab maatte være sandt, som Lægen havde bragt mig.

Da jeg kom tilbage med Præsten, var min Fader endnu uden Bevidsthed. Kun én Gang aabnede han Øjnene. Hans Blik viste, at han gjenkjendte os, men han kunde ikke fremføre et Ord, og snart lukkede han atter Øjnene. Hans Aandedræt blev mere og mere tungt; man saae tydelig, at Aandenøden var pinlig. Lægen rettede ham op i Sengen, og min Moder støttede med Puderne bag ved ham, medens jeg med en Sax klippede Skjorten op i Brystet for at give større Frihed til hans udmattede Lunger. Hvad var det for en Følelse, der da syntes at bevæge min Fader? hvorfor rynkede han Brynet og strakte Haanden frem, som om han vilde hindre mig i at flænge Skjorten? Ja, denne sørgelige Scene med alle dens Enkeltheder staar dybt præget i min Erindring; den fremstiller sig for mig, hver Gang jeg tænker paa de menneskelige Tings Forgængelighed.

Saadan er Mennesket! Døden bredte allerede sit sorte Slør; Mørket, Hvilen, Afslutningen forestod; men den døende, denne ædle, gode og kjærlige Olding bevægede instinktmæssig sin Haand for at skjærme det Linned, der dækkede hans Bryst! Vanitas vanitatum!

Hans Dødskamp varede hele Dagen.

Den tyrkiske Flaade fjærnede sig virkelig, den styrede syd paa, og Faren for Spetsia var denne Gang borte; Beboerne aandede atter frit. Om Aftenen drog Fader sit sidste Suk.

Den følgende Dag solgte jeg Moders Ring, og vi gjemte det kjære Lig i en simpel, navnløs Grav.

Det var den 22de Juli 1822. Slige Dage glemmes ikke!

8de Kapitel.

Jeg var altsaa nu min Familles Hoved og eneste Støtte; jeg havde fremtidig den Pligt at ernære den, at hjælpe mine faderløse Søstre frem i Verden og at pleje min Moder paa hendes gamle Dage — og for at blive i Stand til at udføre alt dette havde jeg kun det ubestemte Løfte om at erholde en Ansættelse, naar Navplion blev indtagen! Dog en Stemme i mit Indre sagde mig, at her laa ikke min Fremtid. Min Familietradition og hele min Opdragelse havde gjort mig til Kjøbmand; jeg følte godt, at kun Handelen var mit Kald, mit eneste Middel til at komme frem og gjøre mig nyttig for mig selv, mine nærmeste og mit Fædreland; men hvormed skulde jeg begynde? hvor var der en lille Grund, paa hvilken jeg kunde bygge en Virksomhed? Se, det var Vanskeligheden. Efter min Faders Begravelse var der nogle faa Penge endnu tilbage fra Salget af Ringen; men Summen strakte næppe til for at komme bort fra Spetsia; og bort her fra maatte jeg, Spetsia var ikke et passende Sted for mig. Handelen behøver Orden, Ro og Sikkerhed; men saadanne Elementer fandtes ikke paa denne heltemodige Ø, hvis Indbyggere daglig satte Liv og Gods

paa Spil i den ulige Kamp mod den fælles Fjende og derved mere og mere vænnedes til Foragt for Liv, til Selvtægt og til Respekt alene for den stærkeres Ret. Det var de naturlige Følger af Forholdene. Uden nogen forudexisterende Samfundsorden, uden regelmæssige Hjælpekilder, uden et herskende Centrum, fremmedes og lykkedes Opstanden kun ved Enkeltmands Ofre og Anstrængelser; men midt i al denne Forvirring var det Magten alene, der herskede, og Sablen, der befalede. Og Kampen gjaldt i Virkeligheden alt: Løsenet »Frihed eller Død« var ikke en tom Frase eller overmodig Pral; thi man vidste fra Fortiden, hvad man havde at vente sig fra Tyrkerne, hvis Modstanden besejredes. Chios's Skæbne var et sørgeligt Varsel om, hvad der forestod Spetsia og de andre Øer med søfarende Befolkning. Derfor sloges Mændene fra Spetsia med Fortvivlelsens Kraft, og Øens Luft var ligesom svanger med ustyrlig Raahed og vild Trods, hvad der visselig ikke var synderlig gunstigt for Handelens Udvikling. Hvem brød sig den Gang om Politi eller Domstole? Over for saa meget udgydt Blod var Livets Værdi sunket overordentlig. En Dag blev saaledes en Mand fra Ragusa dræbt paa Torvet i mit Paasyn, blot, som Følge af en simpel Ordstrid med nogle Folk, der vilde kjøbe Sardiner af ham! Dette Mord fremskyndede Udførelsen af min Beslutning; jeg vilde tilbage til Tinos; dér vare Indvaanerne mindre krigerske, Livet roligere, og — takket være Mavrogénis og de mange Flygtninge fra Chios — jeg forekom mig selv mindre fremmed paa Tinos end andensteds. En billig Skibslejlighed tilbød sig. Med rørt Hjærte sagde jeg da Farvel til den ædle Ven, der havde huset os, og vi forlode Spetsia og min Faders Grav.

Paa Tinos lejede jeg et yderst tarveligt, lille Hus; jeg kjøbte kun Madratser og Tæpper, de eneste Møbler, som vore knappe Midler tillode os at anskaffe. For det øvrige anbetroede jeg mig og mine til Guds Forsyn. Armod er en slem Ting, og navnlig naar den indfinder sig efter et

Liv i Velvære og Overflødighed; og det er haardt ikke at vide, hvorfra man skal skaffe Brødet for den næste Dag, naar man, som jeg den Gang, har en gammel Moder og smaa Søstre at ernære. Mennesket vænner sig imidlertid lidt efter lidt til alt i denne Verden!

Da jeg sluttede Kontrakt om Huslejen med min Vært, saae jeg nok, at han bar en ny Hue, men jeg lagde for øvrigt ikke videre Mærke til den Sag. Næste Dag traf jeg imidlertid paa Torvet en Mand, jeg kjendte; han havde ogsaa en ny Hue paa, og fra nu af kunde jeg ikke lade være at se paa disse Huer, som dukkede op snart hist snart her. Den Omstændighed, at de alle havde samme Farve og samme Form, vakte min Nysgjerrighed og bragte mig strax til at tænke paa vore Kister fra Venedig. Jeg løb uopholdelig hen til min Vært og spurgte ham, hvor han havde kjøbt sin Hue. »Den kjøbte jeg af den engelske Konsul,« svarede han, »men du kan ikke faa flere, han har udsolgt!« Huer kjøbte hos den engelske Konsul! min Formodning blev altsaa til Vished. Samme Dag tog jeg over til Mykonos og gik op til min Ven Vicekonsulen, der blev yderst glad ved at se mig og fortalte mig, at vore to Kister vare blevne sendte fra Smyrna til Tinos, og at han havde overdraget til sin Kollega dér at sælge Indholdet. Han gav mig nu et Brev med til denne samt et Bevis for, at jeg var Kisternes Ejermand; jeg var utaalmodig efter at komme hjem igjen; men han vilde ikke lade mig rejse; jeg maatte spise til Aften hos ham og blive Natten over. Med hjærtelig Tak for hans Tjenstvillighed imod mig tog jeg Afsked fra ham næste Morgen tidlig, og Vinden var heldigvis gunstig for disse Farter frem og tilbage. Saa snart jeg kom til Tinos, gik jeg ufortøvet op i det engelske Konsulat; jeg husker ikke længer den brave Mands Navn, som den Gang var Englands Repræsentant paa Tinos, men jeg ser endnu tydelig hans glatragede Hage og hans Guldbriller. Han viste mig Regnskabet over Salget af Huerne og ud-

betalte mig strax, hvad der var kommet ind, nemlig fem Tusende Piastre. Fem Tusende! Denne lille Sum forekom mig den Gang at være en umaadelig Formue! Jeg vilde hverken revidere Regnskabet eller undersøge, om Huerne kunde have været solgte til dyrere Pris. Det indkomne var en uventet Gevinst, hvorved en Handelskarrière aabnede sig for mig; jeg var nu Kapitalist, jeg ejede fem Tusende Piastre. Jeg løb hjem til min Moder for at fortælle hende, hvor lykkelige vi vare, jeg viste hende min Skat, bad om hendes Velsignelse, og fuld af Forhaabninger og Planer rejste jeg to Dage efter over til Syra. Tinos har ingen Havn, og følgelig kom ingen store Skibe der til, de gik til Syra, hvis Havn desuden betragtedes, endogsaa af Tyrkerne, som nevtral. Øens romersk-katholske Indvaanere havde hverken deltaget i Opstanden eller billiget den, og oppe paa den Bjærgkegle, paa hvis Skraaning deres By ligger, vajede Frankrigs hvide Fane, under hvis Beskyttelse de havde stillet sig. Syras hele Befolkning optog den Gang kun denne stejle, fattige Klippevæg; paa hele den store Strækning neden for, som nu bedækkes af det rige Hermúpolis, saae man blot den nøgne Fjældskraaning. Alene der, hvor i vore Dage Musikken spiller og Damerne feje Brostenene med deres Kjolers Silkehaler, paa den store smukke Plads midt i Byen, vidnede den Gang et Par Haver med nogle faa Træer om de fattige Indbyggeres Flid og Arbejdslyst. Et lille katholsk Kapel og tre eller fire Smaahuse til Opbevaring af Vin vare de eneste Bygninger paa Vejen ned ad mod Kysten. Ikke langt fra dem paa selve Strandbredden var der nylig opført en ussel Kafé, der tillige tjente som Logishus, som Kontor og som Børs. Lidt længere borte, dér hvor nu Skibsværfterne ligge, saae man tæt ved den øde Kyst Vraget af et strandet Skib. Saadan var Syra den Gang jeg og et Par andre Chioter, Forløbere for Øens fremtidige Handelsudvikling, for første Gang sade inde

i den ensomme Strandkafé og ventede paa Ankomsten af et eller andet Skib, ladet med Handelsvarer.

Heldigvis varede det ikke længe, inden et saadant kom; det kom fra Rusland. Det var den første Forretning, jeg selv paa egen Haand indledede og afsluttede; thi jeg havde jo ikke længere min Fader ved min Side til at raade og lede mig. Jeg var meget ængstelig ved at anvende mine faa Penge til et daarligt Foretagende, og jeg besaae derfor Varerne om Bord tre eller fire Gange, betænkte mig, pruttede og beregnede; omsider tog jeg en Beslutning, jeg kjøbte for tusend Piastre Tørfisk, hvormed jeg ladede et lille Fartøj til Tinos; jeg gik selv med om Bord, gjorde Korsets Tegn, og vi sejlede afsted.

Det var den Gang Skik paa Tinos, at Fødevarer solgtes offentlig paa Torvet i tre Dage, for at Befolkningen kunde nyde godt deraf; derefter forhandlede Kjøbmændene indbyrdes mellem sig om Resten. Selvfølgelig maatte jeg rette mig efter denne Skik. Dog jeg havde ikke synderlig Lyst til selv at sidde foran mine Tønder og sælge mine Fisk, én for én. Trods alle mine Ulykker havde jeg endnu bevaret den honnette Ambition fra Fortiden. Jeg forsøgte derfor først at finde en eller anden, der paa en skikkelig Maade kunde udføre dette Arbejde for mig; men det lykkedes mig ikke; jeg maatte da følge de andres Exempel, og jeg fik ogsaa snart Bugt med mine fine Fornemmelser. Nu sad jeg altsaa midt paa Torvet og solgte tør Fisk! Jeg havde faaet mig en god Plads paa det lille Torv ikke langt fra Stranden, og jeg var i Begyndelsen noget forlegen ved at raabe Kunderne an. Det var desuden endnu meget tidligt paa Dagen; men Kjøbere manglede ikke, og det gik fortræffelig med Afsætningen. Jo mere jeg solgte, desto bedre Greb fik jeg paa Forretningen, jeg blev ivrigere og ivrigere ved mit Held; jeg kappedes med de andre Forhandlere ved Siden af mig, roste mine Varer, anstrængte min Stemme for

at kalde Kjøbere til og havde snart overvundet den første naturlige Forlegenhed i mine Bevægelser og Fagter.

Mens jeg sad midt i Salgets Hede, hørte jeg pludselig en Støj lige over for mig; jeg saae i Vejret og opdagede en ung lyshaaret Pige i Færd med at aabne et Vindue og sætte Skodderne fast, som bevægedes frem og tilbage af Blæsten. Da hun havde gjort dette, hældede hun sig paa paa de korslagte Arme ud ad Vinduet og vendte Ansigtet hen imod mig. Hendes Blik bragte mig i Forvirring og standsede mig midt i min Iver. Hvorledes skulde jeg kunne skrige efter Kjøbere, mens den smukke unge Pige stod og saae paa mig? Jeg forsøgte imidlertid at blive ved med min Dont, men det gik ikke, mine Tanker og mine Øjne vare hvert Øjeblik oppe ved Vinduet. Pludselig ser jeg Pigen smile. Hvad smiler hun af? Gjør hun Nar af mig? eller kjender hun mig, og er hendes Smil en Hilsen? Jeg mærkede, at mit Hjærte kom i Bevægelse, og at Blodet steg mig til Kinderne; jeg glemte helt baade Varer og Pris og gav en Kunde dobbelt saa mange Fisk, som han havde betalt for. Imidlertid opdagede jeg strax Fejlen og vendte mig om for at kalde paa ham; men i det samme jeg vendte mig, saae jeg bag ved mig paa Dørtrinet en ung Øboer med Haanden paa sit Bælte, Skulderen støttet mod Døren og Ansigtet drejet hen imod Pigens Vindue. Hans kjærlighedsfulde Blikke aabenbarede mig det hele. Straalerne fra den unge Piges Øjne gik over mit Hoved; de gjaldt ikke mig, og jeg havde ikke den ringeste Fordring at gjøre paa hendes Smil. Den Lære, jeg saaledes fik, var nyttig for mig. Min tidligere Ivrighed vendte tilbage, og Handelen gik igjen rask som før.

Inden to Dages Forløb solgte jeg mine Fisk; jeg havde tjent 20 Procent. En ny Rejse til Syra. Jeg kom tilbage med Olivenolje, som jeg afsatte med 8 Procents Gevinst; efter Olje kjøbte og forhandlede jeg Kaviar med samme Held, og saaledes fortsatte jeg ivrig min Virksomhed.

Senere blev Fortjenesten noget mindre, fordi der indtraf stærk Konkurrence; men mit Arbejde fik jeg dog altid betalt, og inden faa Maaneder var min Kapital fra fem Tusende Piastre allerede stegen til otte Tusende, foruden at jeg og mine samtidig havde levet, og en vis Velvære var atter kommen tilbage under vor fattige Boligs Tag.

Siden den Tid har jeg baade tabt og vundet mange Penge; ved Guds Naade blev det »at tage ind« i det hele større end det »at give ud«, saa at jeg den Dag i Dag har den Tilfredsstillelse at se mine Børns uafhængige Existens sikret; men aldrig kan den Glæde, som jeg senere i mit Handelsliv har følt ved det lykkelige Udfald af et eller andet betydeligt Foretagende, sammenlignes med min Glæde over hin første lille Fortjeneste, da jeg havde solgt min Tørfisk. Dette »at gjøre noget ud af intet«, det at mine første paa egen Haand udførte Beregninger sloge til, i Forbindelse med den Tanke, at min Moder og mine Søstre nu vare skjærmede mod Nød, og det Haab for Fremtiden, som disse første Frugter gave mig, bidrog selvfølgelig til at gjøre Glæden ved denne Lejlighed saa meget desto rigere. Jeg vil hermed ingenlunde sige, at jeg siden arbejdede med en Slags filosofisk Ligegyldighed; nej, min Interesse tog ikke af, og Held er altid behageligt; men min Begejstring kølnedes efterhaanden, og Glæden over Gevinsten blev gradvis mindre. Da jeg én Gang havde faaet den Fornemmelse, at jeg havde erhvervet mig materiel Uafhængighed og sikret mig Midlerne til Udkommet, ophørte jeg at slutte mine Opgjørelser med Hjærtebanken; thi Erhvervelsen af Rigdom er ikke i og for sig Kilden til Lykke. Uafhængighed — det er den sande og sunde Drivfjeder for det arbejdende Menneske.

Jeg var den Gang ikke den eneste unge Mand fra Chios, der paa Tinos kæmpede for at frembringe én af intet og at gjøre to til fire. Der var ogsaa mange andre, med hvilke den fælles Ulykke bragte mig i Forbindelse, og

som jeg stadig traf sammen med paa Torvet eller paa Syras øde Strand. Blandt disse var ogsaa min ældste Søsters forlovede, der kom til Tinos efter en lang og farefuld Omflakken; en anden ung Mand, der havde friet til min yngste Søster, var bleven bortført i Slaveri, og man hørte aldrig fra ham siden. Ogsaa jeg var bleven forlovet, allerede da jeg var Barn; men jeg var bleven »Enkemand«, forinden jeg blev gift, i det min forlovede var død for flere Aar siden, og saa kom Opstanden og bragte Forstyrrelse i alle Forhold, førend min Fader fik Tid til at knytte en ny Forbindelse for mig. Saadan var nemlig Skikken paa Chios. Hver Familie søgte saa tidlig som muligt at alliere sig med andre af samme Stand og Vilkaar, efterdi Valget var begrænset, og den aristokratiske Afsluttethed, som herskede i dette lille Samfund, gjorde selvfølgelig til sidst Ægteskab mellem nærstaaende Slægtninge næsten uundgaaeligt. Jeg skal nu ingenlunde rose vore Fædre for disse tidlige Forlovelser, hvorved de selv paa Forhaand beseglede den vigtigste Kontrakt i Livet uden at spørge om de kontraherende Parters Vidende eller Indvilligelse. Det heldige Udfald af saadanne Ægteskaber talte imidlertid i ikke ringe Grad til deres Retfærdiggjørelse; de unge opdroges fra smaa af for hinanden, en lang Omgang og en efterhaanden udviklet gjensidig Hengivenhed gik forud for den ægteskabelige Kjærlighed; Bryllupsakten kom efter Forlovelsesprologen uden Hjærtekvide, uden dette gjensidige Ukjendskab til Fortiden og denne Usikkerhed med Hensyn til Fremtiden, der i Almindelighed ledsage Kjærlighedsægteskaberne. Samlivet forberedtes og henlevedes uden voldsomme Bølgeslag, men Familielivets Ro og Lykke led ikke derved. Dog under Nationens senere forandrede Forhold kunde denne gamle Skik ikke andet end udarte til smaalig Beregning af materielle Fordele og Jagen efter Medgift, saaledes at jeg paa ingen Maade skal beklage dens Ophør. Og alt har jo desuden forandret sig hos os siden hin Tid. Den Gang lode de

unge sig lede af de ældre, og de betragtede det som noget ganske naturligt, der fulgte af sig selv. Ved denne Tugt og denne Enighed blev Familien stærk, og det Baand, som de indbyrdes Ægteskaber knyttede, forøgede denne Styrke. Ogsaa dette giver en Forklaring af Chioternes mærkelige Held ikke blot før Revolutionen i Forvaltningen af Øens Fællessager, men ogsaa efter Chios's Ødelæggelse i Ordningen og Udviklingen af deres Handelsforhold.

I hvert Fald havde vi paa hin Tid endnu ikke skiftet System; vi levede fremdeles under Indflydelsen af det overleverede og af vor Opdragelse; jeg betragtede derfor min ene Søsters forlovede allerede som min Broder, og jeg gjorde mig al optænkelig Umage for ogsaa at faa den anden forlovet. Lykkeligvis varede det ikke længe, inden jeg fandt og kunde fremstille for min Moder en ung Mand blandt mine Venner, som de vanskelige Forhold ikke afskrækkede fra at foretage det ansvarsfulde Skridt at stifte Familie, og som vi da forlovede med min yngste Søster. Disse mine to tilkommende Svogre og jeg aftalte nu at indgaa Kompagniskab, i det hver af os indskød som sin Part af Driftskapitalen tusende Piastre, paa den Betingelse, at den ene af de tre skulde blive paa Tinos for at forestaa Salget, den anden opholde sig paa Syra for Indkjøbenes Skyld og den tredje stadig ledsage Transporten af Varerne fra Syra til Tinos. Loddet traf mig, at jeg skulde overtage Indkjøbet. Jeg tog da med mig det meste af vor lille Kapital, sagde Farvel til min Moder og indskibede mig paa et lille Fartøj, der netop var i Færd med at afsejle til Syra. Mens de lettede Anker, ser jeg imidlertid en Baad komme roende grumme hastig ud imod os og i denne begge mine Kompagnoner, vinkende ad os med Haanden for at hindre vor Afsejling. De bragte den ubehagelige Nyhed, at der om Bord paa et Skib, der var ankommet fra Konstantinopel til Pánormos, en af de smaa Havne paa Tinos, var udbrudt Pest, og at Efterretning herom allerede var bleven bragt fra

Pánormos til Syra, saa at de der ovre af Frygt for Smitte sikkert ikke vilde tillade os at gaa i Land eller at fortsætte Forbindelsen med Tinos. Som Følge deraf besluttede vi, at jeg skulde gaa fra Borde og min Afrejse opsættes, indtil Frygten for Epidemien var forsvunden. Uheldigvis forplantedes Pesten fra Skibet til selve Øen; den var ikke ondartet, og der faldt kun faa Ofre for den, men den var dog tilstrækkelig til at skræmme Øerne omkring os og afskære os fra Forbindelse med Omverdenen. Dermed gik vore Planer i Lyset, og vort Kompagniskab strandede; jeg sad atter med Hænderne i Skjødet, og denne tvungne Uvirksomhed var mig dobbelt pinlig efter de sidste Maaneders Travlhed og Bevægelse. For øvrigt levede vi i behagelig Ro paa Øen og forstyrredes ikke, som tidligere, af Frygt for Tyrkerne eller af Krigslarmen. Kun én Dag, i Begyndelsen af Oktober, troede jeg, at Turen ogsaa kom til Tinos*), og at Ødelæggelsens sorte Skyer atter trak op over os; men jeg levede nu i en mandigere Atmosfære, og mit Mod styrkedes ved de andres Exempel; i Steden for at tænke paa Flugt, gjorde ogsaa jeg mig rede til Forsvar og Modværge. Ude paa Havet mellem Syra og Mykonos vrimlede det nemlig af tyrkiske Skibe, som i flere Timer bleve liggende paa samme Sted paa Grund af Vindstille. Vi saae endogsaa Baade afgaa fra et Skib hen til Kysten af Mykonos, og vi hørte Skud; men midt i Røgen skjelnede vi

---

*) Den 8de Oktober 1822 viste den tyrkiske Flaade sig for Øen Mykonos. I Steden for at byde Fjenden „Vand og Jord", fyrede Beboerne paa ham, og med Vaaben i Haand fordreve de et Hundrede algierske Matroser, der vare landede paa et afsides liggende Sted af Øen for at røve Beboernes Kvæg. Flaaden indlod sig imidlertid ikke paa nogen Afstraffelse af denne dristige Adfærd og gjorde heller ikke Landgang paa nogen anden af de omliggende Øer; ved at sejle langs Tinos's Kyst maatte Tyrkerne tydelig kunne se en stor Mængde Folk samlet og beredt til Modstand. Flaaden begav sig direkte til Tenedos. O. A.

tydelig, at Baadene vendte tilbage igjen til Skibet. Denne Indledning forekom os at bebude en Landgang og et Angreb af Flaaden. Nu begyndte Klokkerne at ringe over hele Tinos, og Indbyggerne strømmede bevæbnede sammen; ogsaa jeg var med til at faa trukken en gammel Kanon frem, som vi stillede op paa en lille Høj ved Stranden; men vi havde ingen Kugler og fyrede derfor med løst Krudt, vel sagtens for at true eller ogsaa at udfordre Tyrkerne. Jeg spillede en meget underordnet Rolle ved denne Forestilling der oppe paa Bakken; men da jeg hørte Skuddenes Drøn og saae ud paa de tyrkiske Skibe, dukkede Minderne fra Chios frem igjen, og jeg ventede med Klemmelse om Hjærtet paa, hvad der skulde komme. Lykkeligvis blev vort Mod og Standhaftighed ikke sat paa nogen større Prøve; Paschaen tog ingen Notits af os og foretog heller ikke nogen Afstraffelse af Mykonierne, uagtet de havde dræbt et stort Antal af Matroserne, som de havde drevet tilbage til deres Baade. Saa snart Vinden rejste sig igjen, satte Tyrkerne Sejl til og forlode vore Farvande.

Fra den Tid af foruroligedes vi ikke oftere; vi havde kunnet glemme, at vi befandt os midt i en Krig, hvis vi ikke stadig vare blevne mindede ved Efterretninger om, hvad der foregik i vor Nærhed. Navnlig da Budskabet kom om det tyrkiske Admiralskibs Brand og om den fjendtlige Flaades Tilintetgjørelse, greb en ubeskrivelig Begejstring alle os Flygtninge, som i Kanaris's Heltedaad saae en retfærdig Straf for Chios's Ødelæggelse. Ogsaa Dram-Alis's Nederlag i Dervenpasset, Ophævelsen af Mesolongis første Belejring og alle de andre sukcessive Triumfer fra Opstandens første Aar oplivede vore Forhaabninger og styrkede vor Tillid. Endnu vare Psara og Kasos ikke ødelagte, Mehemet-Alis havde ikke indviet sin Deltagelse med Hærgningen af Kreta, det heltemodige Mesolongi var ikke faldet, og de grulige Stridigheder og Kampe mellem Grækerne indbyrdes vare ikke begyndte. Alt gik godt, og Herrens

Haand syntes at velsigne det græske Folks Kamp for Friheden, og ved at se Opstanden slaa Rod og gjøre Fremskridt spaaede vi den en snar og lykkelig Ende.

Krigens tredje Aar var begyndt. Mandeltræerne paa Tinos havde allerede deres første Blomster. Træt og kjed af min Uvirksomhed og med Hovedet fuldt af Tanker og Planer, undfangede jeg da den Idé, at tage over til Chios for om muligt at gjenfinde den Skat af værdifulde Gjenstande, vi i sin Tid havde nedgravet under Æbletræet i vor Have. Jeg mindedes min Faders Ord den Gang, da vi tildækkede den Grav, hvori vi havde skjult Poserne. Han var nu død og jeg Familiens Hoved og Støtte. Kunde jeg gjenerhverve mig, hvad dér var gjemt, kunde jeg hurtigere skaffe mine Søstre deres Udstyr og maaske sættes i Stand til at komme bort fra Grækenland og bosætte mig i en af Evropas store Handelsstæder. Jo mere denne Tanke fæstnede sig hos mig, desto mere levende blev mit Ønske om at bringe den i Udførelse, og jeg var stadig optagen af min Plan; jeg tænkte paa den, naar jeg var vaagen, og drømte om den, naar jeg sov.

Enkelte af mine Landsmænd vare allerede hemmelig tagne over til Chios og vare komne hele og holdne tilbage. De derværende Øvrigheder havde fra Konstantinopel faaet udtrykkelige Befalinger til at drage de tilbagevendte kristne til sig og ikke længer forulempe dem. Dette vidste jeg, og de Folks Erfaring, der selv havde været der ovre, beroligede mig end ydermere. Jeg meddelte mit Forehavende til min Moder, der imidlertid paa enhver Maade søgte at bringe mig til at afstaa derfra, af Frygt for, at det skulde gaa mig ilde; men min Beslutning stod fast. Jeg saae godt Farerne, og jeg erkjendte, at Foretagendet var dumdristigt, men en uimodstaaelig Magt drev mig til Forsøget, og jeg laante intet Øre til min Moders Forestillinger. Jeg overgav hende min lille Kapital, bad om hendes Velsignelse og drog bort, forklædt som Bonde.

Det Fartøj, hvorpaa jeg gik om Bord, førte en Ladning Korn, bestemt til Salg i en af de afsides liggende Havne paa Chios. Skibets Kaptejn, Kefálas, lovede mig at landsætte mig paa et sikkert Sted. Da han saae mig om Bord, iført hvide Buxer og ulden Bondetrøje og med mine to Ankre rød Kaviar, kunde den brave Sømand ikke bare sig for at le. Jeg lo ogsaa selv; men i dette Øjeblik tænkte jeg mere paa min Moder end paa Æbletræet og Skatten.

(Sluttes.)

Jean Pio.

Algiers Erobring*).

To Forfattere have i den senere Tid beskrevet Algiers Erobring, denne glimrende Daad, som skjænkede Frankrig en nærliggende Koloni, der er i stadig Opkomst. Den første af disse Historikere, Alfred Nettement, hørte til det royalistiske Parti; det Værk, han har helliget Toget til Algier, udmærker sig ved de Skatte af Dokumenter, som dér ere ophobede — Familiepapirer, Brudstykker af Breve og Memoirer, skrevne paa selve Begivenhedernes Skueplads af Deltagere i Toget —; men hans lidenskabelige Beundring for Bourbonerne har haft en uheldig Indflydelse paa det. Naar man imidlertid ser bort fra de partiske og overdrevne Domme, som denne Beundring er Skyld i, kan man ikke nægte, at hans Bog er i Besiddelse af meget fængslende Egenskaber. Den indeholder de nøjagtigste Oplysninger om Aarsagerne til Toget, de Forberedelser, der bleve gjorte, selve Begivenhederne og deres Følger; da den desuden er meget livlig fortalt og ved sin varme Følelse ofte river Læseren med sig, synes den ikke at lade noget tilbage for den, som kunde have Lyst til at behandle det samme Æmne. Ikke desto mindre har Camille Rousset følt sig fristet der-

---

*) E. Daudet i Revue des deux mondes, 15de December 1879, efter Alfred Nettement: histoire de la conquête d'Alger, Paris 1867, og Camille Rousset: la conquête d'Alger, Paris 1879.

til. Under Marskalk Randons Ministerium havde flere Officerer af Generalstaben faaet det Hverv at samle alle de Dokumenter, som angik Algiers Erobring; denne betydelige Samling har Rousset benyttet og deraf uddraget en meget nøjagtig Beskrivelse af Toget. Vel findes her ikke den Overflod af pikante Enkeltheder som i Nettements Bog; Rousset forstaar bedre at beskrive Hærens Marche og Slagets Gang end at skildre de tapre Soldaters Karakter, som han ønskede at forevige; men hans Værk er, til Trods for sin noget kolde Nøjagtighed, interessant; de to Bøger komplettere hinanden og give os i Forening et levende Billede af det stolte Drama, som for et halvt Aarhundrede siden opførtes paa Afrikas Kyst.

I.

I Begyndelsen af Avgust 1829, i de samme Dage, da Karl X betroede Fyrst Polignac Magten, blev det algierske Spørgsmaal, som allerede i flere Aar havde beskæftiget Regeringen og Kamrene, for første Gang forelagt den offentlige Mening. Man kunde ikke længere undgaa at foretage et Krigstog til Algier, thi det gjaldt ikke blot om at hævne en alvorlig Fornærmelse, som var tilføjet det franske Flag, men ogsaa om at gjøre Ende paa de Sørøverier, som af og til havde plaget Evropa, lige siden Tyrkerne i det 16de Aarhundrede bleve Herrer over denne Del af Afrikas Kyst.

Paa hin Tid havde to tyrkiske Æventyrere, Brødrene Barbarossa, erobret Algier og udstrakt deres Herredømme over Araberne. De forjoge Spanierne og grundede et Rige, som de vare saa kloge at stille under Portens Overherredømme; den ene regerede under Navn af Baba-Aroudj, og den anden fulgte efter under Navn af Khaïr-el-Dinn. Deres Historie er meget dramatisk og fuld af Mord og blodige Æventyr, og det var dem, som grundlagde den Sørøverrede, der i over tre Hundrede Aar skulde staa som en stadig Trusel fra Barbariet mod den kristne Civilisation.

Efter Brødrene Barbarossa fulgte en lang Række af Deyer, Sørøvere ligesom de og for største Delen udgaaede af Janitscharernes skrækkelige Milits i Konstantinopel. Deres rasende Ærgjerrighed, som kun naaede sit Maal ved en Forbrydelse, fandt næsten altid sin Straf i en voldsom Død, der lærte dem, at den, som dræber med Sværdet, skal omkomme ved Sværdet. Tre Aarhundreder igjennem var et Mord Slutningen paa hver Regering i Algier. Fader Gomelin af Redemptoristernes Orden giver et gribende Bevis derpaa i sin Beretning om en af de Rejser, han gjorde til Algier for at udøve sin heltemodige Gjerning. Han fortæller, at fra 1700 til 1720 havde 6 Deyer efter hinanden ført Regimentet; fire af dem vare dræbte ved Gift, Dolk eller Strikke, den femte havde kun frelst sit Liv ved at frasige sig Regeringen, og alene den sjette var død en naturlig Død, hvilket hans Undersaatter fandt saa mærkværdigt, at de ærede ham som en Helgen, fordi han ved guddommelig Beskyttelse var bleven bevaret fra at ende paa samme Maade som sine Forgængere.

Det er let at begribe, at en saadan Regering maatte være Gjenstand for Evropas Uro og Skræk. Fra Algiers Havn, dette Røversmuthul, udgik de Sørøvere, som, udrustede til Krig, beherskede Middelhavet, gjorde Jagt paa de kristne og dreve deres Frækhed saa vidt, at de pludselig gik i Land paa Spaniens og Italiens Kyster, trængte tre til fire Mil ind i Landet og gjorde Razziaer af unge Piger, som de solgte til Haremmerne i Konstantinopel, og af unge Mænd og Drenge, som bleve Slaver i Algier. Vor Literatur er ofte bleven inspireret af Erindringen om de Bedrifter, disse Barbaresker, som man kaldte dem, havde udført. Man behøver blot at aabne en eller anden Samling Fortællinger fra Renaissancetiden for at blive opmærksom paa, hvilken Indflydelse Skrækken for de algierske Sørøvere havde paa Sæderne hos de sydlige Folkeslag i Evropa. Hvem har ikke læst disse rørende Romaner, hvori den skjønne Kjærligheds-

historie pludselig bliver afbrudt ved Sørøvernes Ankomst? Den fortvivlede Elskerinde bliver slæbt til et eller andet Serail og senere, efter gruopvækkende Æventyr, gjenfunden af dem, fra hvem hun er bleven røvet. Disse Fortællinger varieres i det uendelige; men de ere et tro Billede af Tiden og ingenlunde overdrevne. Man kunde tælle Tusender af ulykkelige, som bleve røvede fra deres Hjem og slæbte i Fangenskab som usle Dyr. Den Skæbne havde saaledes den udødelige Forfatter til Don Quijote, som var fem Aar i Fangenskab i Algier og kun skyldte sin Frelse til den oven nævnte Munkeorden, som ofrede sine Kræfter, sine Midler, ja selv Livet paa Løskjøbelsen af de kristne.

Den samme Skæbne havde den franske Komediedigter Regnard. I sin smukke Roman la Provençale fortæller han, hvorledes han rejste fra Italien til Frankrig paa et romersk Skib, hvor den skjønne Dame, han var forelsket i, var om Bord tillige med sin Mand. De vare saa uheldige at blive angrebne af en Sørøver og, efter en tapper Modstand, overvundne og førte til Algier. Han blev der i flere Maaneder, og, hvis han ikke overdriver, var han nær kommen til at spiddes paa en Pæl, en Straf, som han var bleven dømt til, fordi han havde sat sig i Forbindelse med en af Kvinderne i hans Herres Harem; men i sidste Øjeblik blev han frelst ved den franske Konsuls Mellemkomst; til sidst slap han ud mod høje Løsepenge. Saaledes vare de algierske Sørøveres Bedrifter, og de kristne Fyrster vare ikke i Stand til at hindre dem. De frygtede dem i den Grad, at da i 1571 Frants af Alençon, fjerde Søn af Catharina af Medici, tænkte paa at begive sig til England for at bede om Elisabets Haand, søgte hans Broder Karl IX at afholde ham fra at foretage denne Rejse ved at gjøre ham opmærksom paa, at han udsatte sig for at blive bortført af Barbareskerne, som havde víst sig i Kanalen, og som derpaa sikkert vilde fordre høje Løsepenge for at sætte ham i Frihed igjen.

Den Gjengjældelse, Sørøvernes Misgjerninger fortjente,

lod længe vente paa sig. Karl V var den første, som forsøgte det, men uden Held. Ludvig XIV havde mere Lykke med sig; men det var dog først, efter at han tre Gange havde ladet Algier bombardere ved Tourville, Duquesne og Marskalk d'Estrées, at han opnaaede Deyens Løfte om for Fremtiden at skaane de franske Skibe og Undersaatter — et Løfte, som blev holdt indtil Revolutionen og derpaa glemt. Saa godt var det glemt, at Førstekonsulen Bonaparte i Begyndelsen af dette Aarhundrede truede Algier med en Okkupation af 80,000 Mand, og da han var bleven Kejser, sendte en Ingeniørofficer, Kommandant Boutin, der over med Ordre til at foretage en Undersøgelse af Algier, dens Fæstningsværker og Omegn, i den Hensigt, muligvis at foretage en Landgang og en definitiv Nedsættelse i dette Land. Camille Rousset bemærker med Grund, at det var en alvorlig Trusel i den Mands Mund, som havde erobret Ægypten; heldigvis for Algier forhindrede Krigene i Evropa ham i at udføre den. Efter tre Hundrede Aars oprørende Held kunde Algier vel tro sig i Stand til at trodse alle menneskelige Anstrængelser.

De følgende Begivenheder vare af en saadan Natur, at de maatte bestyrke denne Indbildning. Forgjæves erklærede Kongressen i Wien i 1815, at der maatte sættes en Grænse for de af Sørøverne bortførte kristnes Slaveri; forgjæves sendte England i 1816 en betydelig Styrke til Middelhavet under Anførsel af Lord Exmouth, som bombarderede Byen og stak Ild paa en Del af Deyens Flaade; forgjæves gjentog Kongressen i Aachen i 1818 Wienerkongressens Erklæringer og fordrede, for at sikre Udførelsen deraf, Afskaffelsen af Krydsere og af Visitationsretten; forgjæves opstillede England i 1824 nye Fordringer og forsøgte at fremtvinge dem ved Hjælp af et nyt Bombardement, Algier vedblev at være mægtigt og frygteligt. Selv da Tunis og Tripolis havde bøjet sig for de store Nationers Vilje, afslog det endnu at adlyde og vedblev at overfalde Skibene fra de

Stater, som ikke betalte Tribut, og at foretage sin voldsomme Visitering af Handelsskibene for at undersøge Passerne og skjelne Venner fra Fjender. Disse Fribyttere foreskreve Evropa Love, og Evropa fandt sig deri; selv det stolte England saae sig i 1824 nødt til efter Deyens Befaling at tilbagekalde sin Konsul og at udnævne en ny, efter forgjæves at have forsøgt at paatvinge ham den gamle.

Skjønt en saa hovmodig Opførsel og saa mange Forbrydelser, der bleve begaaede lige for den civiliserede Verdens Øjne, vel kunde være skikkede til at udtømme Evropas Taalmodighed og fremskynde den Time, da det nægtede længere at opfylde disse hadefulde Fordringer og nedbrød denne Vold for det tyrkiske Barbari, ser man dog af de oven omtalte Kjendsgjerninger, at Algier havde Grund til at føle sig sikkert og trygt. I de sidste tre Aarhundreder havde alt uden for denne Stat skiftet om; Fremskridt og Videnskab havde forvandlet Samfundene, kun Algier blev sin Fortid tro, og lukket for al civiliserende Indflydelse vedblev det kun at leve af Røveri, saa at man med Grund har sagt, at der ikke var nogen moralsk Afstand mellem Statens Stifter, Baba-Aroudj, og den sidste af hans Efterfølgere, Hussein-Dey. Dog Maalet var nu fuldt, og det Øjeblik nærmede sig, da denne forfærdelige Magt i Løbet af sex Uger skulde tilintetgjøres for bestandig. Det er en Hæder for Restaurationsregeringen, at det var den, som udryddede dette Samfund af Misgjerningsmænd, bortfejede deres sidste Spor og i deres Sted grundede en Koloni, som er en uforgængelig Ære for Frankrig, fordi den ikke oprettedes ved den raa Krafts Sejr over undertrykte og svage, men ved den moralske Krafts Sejr over Barbariet.

Den Uenighed, der i 1821 opstod mellem den franske Regering og Deyen i Algier, en Uenighed, som føjede nye Krænkelser til de gamle Forurettelser, der vare fælles for hele Evropa, havde sin Oprindelse fra den Tid, da Tyrkerne først brøde ind i Afrika. De fandt den Gang paa Kysten

franske Kolonier, som indkjøbte Arabernes Produkter, og de gave dem Tilladelse til at vedblive deres Handel mod en aarlig Afgift, som i 1790 steg til 90,000 Francs. De Ulykker, som overgik den franske Sømagt under Revolutionen og i Begyndelsen af Kejserdømmet, vare Skyld i, at disse Kolonier i 1807 kom i Hænderne paa Englænderne, som beholdt dem i 10 Aar, indtil Omar-Dey, der var bleven opbragt paa Storbritannien paa Grund af Lord Exmouths Bombardement af Algier, tog sin Tilladelse tilbage og tilbød Frankrig at faa Kolonierne igjen mod en Afgift af 300,000 Francs. Denne Sum blev dog af hans Efterfølger, Ali-Khodja, der var mere velsindet mod Frankrig, indskrænket til det tidligere Beløb, 90,000 Francs, da man beviste ham, at Kolonierne havde meget ondt ved at hæve sig igjen efter den sørgelige Tilstand, hvori de vare nedsunkne under det engelske Herredømme. I 1818 døde imidlertid Ali-Khodja af Pest, og næppe havde Hussein-Dey besteget Tronen, før han erklærede det for sin Hensigt at forhøje de franske Koloniers Afgift. Der indlededes en Række Underhandlinger angaaende denne Sag mellem ham og den franske Konsul, Deval. Hussein-Dey var ligesom sine Forgængere en dygtig og kraftig Æventyrer, som ved egen Dristighed havde naaet sin høje Stilling; fra sit Palads, Kasbah, hvor han levede mellem sine Hustruer og fortrolige, styrede han med kraftig Haand sine Naboer, Beyerne i Oran, Constantine og Tittery, sine Janitscharer, der altid vare rede til at gjøre Oprør, uagtet de selv havde sat ham paa Tronen, og de arabiske Stammer, som søgte at afryste det tyrkiske Aag. Han troede sig uovervindelig i sin Hovedstad, der var bleven stærkt befæstet efter Bombardementet i 1816, og det var hans Agt at fortsætte den hensynsløse og fordringsfulde Politik, som var lykkedes saa godt for hans Forgængere. Med saadanne Følelser begyndte han Underhandlinger med Deval, og de udartede mere end én Gang til bitre og voldsomme Stridigheder. Efter to Aars Forløb kom man endelig

i 1820 til en Overenskomst, hvorved Afgiften fastsattes til 220,000 Francs; men dette var ikke den eneste Sag, som vakte Strid mellem Frankrig og Algier. Deyen forlangte desuden Betaling for en Levering, som to algierske Jøder i 1798 havde gjort Hæren i Ægypten, og som den algierske Regering efterhaanden havde overtaget. Denne Gjæld, som afvexlende var bleven overdreven og bestridt, havde givet Anledning til mange Underhandlinger. I 1820 havde de franske Kamre indskrevet den paa Budgettet til en Sum af 7 Millioner, i det de dog i Henhold til den Overenskomst, hvorved Summen var bleven fastsat, gjorde et udtrykkeligt Forbehold til Gunst for Leverandørernes Kreditorer. Dette Forbehold havde til Følge, at der forblev omtrent 2,500,000 Francs i den franske Statskasse, hvortil de forskjellige Modfordringer beløb sig, som vare opstaaede, og som Domstolene bleve opfordrede til at dømme i.

Da Hussein-Dey var ubekjendt med vore Love og med Reglerne for Statens Udbetalinger, blev han vred over, at hans Fordringer ikke strax bleve efterkomne, og viste en uforskammet Paatrængenhed: han gav i sin Vrede Ordre til, at der skulde foretages Husundersøgelse hos den franske Konsul i Bona under Paaskud af, at denne Mand var mistænkt for at forsyne de oprørske Kabylere med Krudt og Kugler; desuden slap han atter sine Sørøverskibe løs i Middelhavet og angreb efterhaanden et romersk Skib, der sejlede under fransk Beskyttelse, et fransk Skib fra Bastias Havn og et Postdampskib, der gik mellem Toulon og Corsika. Da Frankrig sendte to Krigsskibe til Algier, blev han nødt til at desavouere sine Piraters Opførsel mod de franske Skibe; men han holdt paa, at det romerske Fartøj var en ærlig Prise, og vilde kun finde sig i at sætte Mandskabet i Frihed. Paa samme Tid forlangte han, at Regeringen skulde kalde Deval tilbage, da han indbildte sig, at de Hindringer, hvorover han beklagede sig, vare Konsulens Værk, og beskyldte ham for at tilbageholde saa vel

Deyens Breve som den franske Regerings Svar. De franske Ministre afsloge dette Forlangende, uden ellers for Øjeblikket at indlade sig paa en videre Tilbagevisning af hans Uforskammethed, som de imidlertid vare fast bestemte paa at gjøre Ende paa, saa snart de vare komne ud over de Vanskeligheder, som de spanske Affærer og den græske Opstand beredte Ministeriet Villèle.

Saaledes var Tingenes Tilstand i April Maaned 1827, da Konsul Deval, Dagen før Baïramsfesten, som han plejede, indfandt sig hos Deyen for at overbringe sin Lykønskning; Hussein begyndte strax, uden at give ham Tid til at fremføre et eneste Ord, at beklage sig over sine gamle Forurettelser og ankede til sidst over, at den franske Udenrigsminister ikke havde besvaret et Brev, som han nylig havde henvendt til ham.

»Jeg havde den Ære at bringe Dem Ministerens Svar, saa snart jeg modtog det,« svarede Deval.

»Hvorfor skrev han ikke direkte til mig?« raabte Deyen; »er jeg en Tolper, en Landstryger? Det er Dem, som er Skyld i, at jeg ikke har faaet Svar fra Deres Minister, det er Dem, som har faaet ham til ikke at skrive til mig! De er en vantro, en Afgudsdyrker, et slet Menneske!«

Med disse Ord rejste Hussein-Dey sig, gav Konsulen tre stærke Slag med sin Fluesmække og befalede ham at trække sig tilbage. Deval adlød ikke strax; han forsøgte at gjentage, at han havde overleveret Deyens Brev til Ministeren; men denne afbrød ham, udbrød i nye Trusler og paalagde ham paa ny at gaa. Da Deval var kommen hjem, skrev han til sin Regering for at melde, hvad der var hændet. »Dersom Deres Excellence,« saaledes sluttede han sin Beretning til Udenrigsministeren, »ikke ønsker at lade denne Sag faa saa megen Vigtighed og saa alvorlige Følger, som den fortjener, maa De i det mindste tillade mig at tage min Afsked«.

Svaret lod ikke vente paa sig. Den franske Regering befalede sin Repræsentant at forlange en øjeblikkelig Undskyldning, og hvis den ikke blev gjort, da at forlade Algier. Denne Ordre blev bragt ham af Kaptejn Collet, der med en Flaade var kommen til Algier. Konsulen gik øjeblikkelig om Bord i Skonnerten la Torche og lod de Franskmænd, der vare bosiddende i Algier, underrette om, at de maatte forlade Byen og indskibe sig paa Flaaden, der var rede til at modtage dem. Derpaa udfærdigede Kaptejn Collet en Note, der gav et nyt Bevis paa den Energi, hvormed denne uforsagte Sømand altid forstod at handle paa sin lange og hæderlige Løbebane*). Han forlangte, at den algierske Marineminister skulde komme om Bord paa hans Skib for at overbringe den franske Konsul Deyens personlige Undskyldninger, og at det franske Flag imidlertid skulde hejses paa alle Forter og hilses med hundrede Kanonskud. Der var tilstaaet Deyen 24 Timer, inden hvis Udløb han skulde give Frankrig denne storartede Oprejsning; men Hussein afslog at efterkomme disse Fordringer og gav samtidig Beyen af Konstantine Ordre til at ødelægge den franske Koloni Calle. Dette gav Signalet til Fjendtlighederne. I Overensstemmelse med de Instruxer, han havde faaet, blokerede Kaptejn Collet Algier. Det var Regeringens Tanke, at dette kun skulde være en foreløbig Forholdsregel, et Forspil til den fuldkomne Hævn, Frankrig agtede at tage over de talrige

---

*) Da den franske Flaade i Søkrigen under Kejserdømmet laa ved Rocheforts Réd, bad Kaptejn Collet en Dag om Tilladelse til at manøvrere. Da han havde opnaaet den, sejlede han med sin Fregat hen til det engelske Admiralskib, som lod ham komme ganske nær i den Tro, at han umulig kunde tænke paa Angreb. Kaptejn Collet nærmede sig altsaa, og da han var kommen Side om Side med Englænderen, gav han ham pludselig det glatte Lag; derpaa sejlede han om til den anden Side og gjentog denne Manøvre, hvorpaa han fjærnede sig, inden Fjenden var kommen sig af sin Forbavselse. Det er Alfred Nettement, som meddeler dette Træk.

Krænkelser, det havde lidt; men paa Grund af særegne Omstændigheder trak denne Tilstand ud i tre Aar. Det viste sig imidlertid snart, hvor utilstrækkelig Blokaden var; vel blev den algierske Flaade trængt tilbage, da den (4de Oktober 1827) forsøgte at slippe ud, og tvungen til at blive liggende i Havnen; men det var dog en Krig uden Storhed og uden Hæder, skjønt ikke uden Fare. Den gav undertiden Anledning til dramatiske Episoder, som da det den 17de Juni lykkedes en Feluke at slippe ud af Havnen, forfulgt af to franske Fregatter Iphigénie og Duchesse-de-Berry; Feluken løb ind under Kysten, og Fregatterne udsendte derfor hver tre Chalupper for at gjøre det af med den. Ulykkeligvis blev en af Baadene af Bølgerne ført ind til Strandbredden, som var bedækket med bevæbnede Folk, de andre kom den til Hjælp til Trods for de Vanskeligheder, Havets Uro beredte dem; men da de skulde tilbage, kunde kun en af Baadene skaffes flot, og den var ikke i Stand til at rumme hele Besætningen. Da opofrede 25 Officerer og Matroser sig for at frelse deres Kammerater og døde en heltemodig Død.

Blokeringen kostede aarlig Frankrig 7 Millioner; men skjønt Kamrene protesterede mod denne Tingenes Tilstand, truede den dog med at forlænge sig, thi Hussein-Dey syntes at finde sig i den med Ro og modstod alle direkte eller indirekte Forsøg paa at faa ham til at give Frankrig Æresoprejsning.

Den 31te Juli 1829 gjorde den franske Regering for sidste Gang Forsøg paa at komme til Forlig med Deyen. Kontreadmiral de la Bretonnière, som var fulgt efter Kontreadmiral Collet — denne havde naaet denne Rang under Blokeringen —, lagde sig med sit Skib Provence uden for Algier. Med Generalkonsulen for Sardinien som Mellemmand bad han Deyen om en Avdiens, der øjeblikkelig blev tilstaaet ham; Chefen for den franske Eskadre gik da i Land og begav sig, omgiven af en Eskorte, til Paladset

midt imellem den bølgende, brusende Folkemasse. To Dage efter kom han igjen, men hverken ved den ene eller den anden Sammenkomst kunde han faa Hussein til at tage mod Fornuft; han vilde ikke paa nogen Maade erkjende, at han havde nogen Uret mod Konsul Deval, og til sidst sluttede han Samtalen med disse Ord: »Jeg har Krudt og Kanoner, og siden vi ikke kunne blive enige, maa De helst trække Dem tilbage. De har mit Lejde, jeg giver Dem Lov til at gaa«.

De la Bretonnière gik om Bord paa sit Skib, men han opsatte sin Afrejse nogle Timer for at give Deyen Tid til at betænke sig. Den næste Dag havde en uhyre Menneskemasse forsamlet sig paa Strandbredden og paa Terrasserne for at se Provence med hejset Parlamentærflag sejle ud af Havnen. Pludselig hørtes et Kanonskud, fulgt af flere stærkere, og en Regn af Kugler faldt ned om Admiralskibet, der lykkeligvis ikke tog megen Skade. Det var Hussein, som i sit vanvittige Hovmod ikke frygtede for at krænke Folkeretten og tilføje det franske Flag en saadan Fornærmelse. De la Bretonnière viste imidlertid den Koldblodighed at beholde sit Parlamentærflag oppe og ikke at affyre et eneste Kanonskud, hvilken Opførsel blev meget rost af flere fremmede Officerer, som harmfulde vare Vidne til denne Scene. Maalet var nu fuldt. Efter denne Fornærmelse maatte den franske Regering bringe de Planer, som den nu i to Aar havde næret, til Udførelse; Hussein-Dey begreb snart, hvilken skrækkelig Hævn han udsatte sig for, og søgte at fralægge sig Ansvaret for sin uforsvarlige Opførsel. »Men,« siger Camille Rousset, »han fik lige saa lidt Svar paa sin Desavouering som paa sin Fornærmelse«. Disse Nyheder naaede Frankrig i det Øjeblik, da Polignac og hans Venner overtoge Styrelsen. Blandt de Sager, som forelagdes dem, fandt de altsaa det algierske Spørgsmaal, som var gjort end mere brændende ved den nylig stedfundne Begivenhed, der lod alle de Forhandlinger, som i de sidste to

Aar vare blevne førte om denne Sag, træde i Skygge for den Krænkelse, som var tilføjet Frankrig.

II.

Skjønt vi se os nødsagede til at domfælde Polignacs indre Politik, glæder det os, at vi fuldt ud kunne rose ham for hans patriotiske Optræden i den algierske Sag. Toget til Algier var blevet en Nødvendighed; det blev ikke foretaget, som man den Gang sagde, for at bortvende den offentlige Opmærksomhed fra Forberedelserne til den Kamp, som skulde føres mod Nationen, og det var modigt af Polignac at føre Toget til Ende til Trods for Oppositionen, som var bleven mere bitter ved hans Ophøjelse til Minister, og til Trods for den engelske Regering. Naar vi nu se tilbage paa de tragiske Begivenheder i 1830 og paa de Lidenskaber, som foraarsagede dem, forekommer denne Krig os som det eneste Middel til at tugte Algiers frække Uforskammethed og befri det søfarende Evropa for den Fare, der stadig svævede over dets Hoved. Det tilkom Frankrig, som særlig var indviklet i Sagen, endnu denne Gang at gaa i Spidsen for Civilisationen og føre dens Krig; dette bød saa vel Æren som de gamle Traditioner. De to foregaaende Ministre havde været af samme Mening, og naar Ministeriet Villèle havde indskrænket sig til at give Befaling til Blokaden, og Ministeriet Martignac til, foruden at vedligeholde den, ad diplomatisk Vej at søge at opnaa den nødvendige Æresoprejsning af Deyen i Algier, var det kun, fordi Evropas Tilstand paalagde dem som en Pligt at være forsigtige og tilbageholdende. Villèle blev i 1827 trykket af de græske Forhold; almindelige Valg skulde finde Sted mod Aarets Slutning, og han vidste ikke, om han efter disse Valg endnu vilde have Magten; han vilde derfor ikke indvikle sin Efterfølger i et saa alvorligt Foretagende, som et Krigstog til Algier, hvortil man anslog, at mindst 35,000 Mand vilde

være nødvendige. Martignac, som 1828 arvede det algierske Spørgsmaal, stod lige over for lignende Vanskeligheder: først Toget til Morea, derpaa den orientalske Krig, og han var enig med sine Kolleger i, at det ikke var Øjeblikket til at indlade sig paa denne Kamp, især da de liberale Partier i Kammeret viste sig fjendtligsindede derimod, da han søgte deres Støtte. Han forsøgte endnu engang at komme til Forlig med Deyen og sendte Kontreadmiral de la Bretonnière til Algier for at indlede fredelige Underhandlinger — vi have set med hvilket Udfald.

Efter de sidste Begivenheder kunde Polignac ikke længer være tvivlraadig. Krigsministeren, General, Grev Bourmont og Marineministeren Baron d'Haussez, to energiske Mænd, vare af samme Mening, og deres Overbevisning forjog den Tvivlraadighed, som endnu herskede i Kongens Raad. Man var først paa Vej til at opfordre alle kristne Magter til at forene sig med dem, derpaa tænkte man et Øjeblik paa at overdrage Hævnen til Mehemed-Ali, Pascha i Ægypten — denne Ide behagede Polignac i høj Grad —; men endelig besluttede Regeringen sig til at gaa lige til Værks med væbnet Magt, uden at bede om nogen fremmed Hjælp, og i Slutningen af Januar 1830 blev Toget besluttet. Fem Dage efter blev Viceadmiral Duperré kaldet fra Brest til Paris for at modtage sine Ordrer, da Kongen havde valgt ham til Befalingsmand over Flaaden, uagtet han horte til Oppositionspartiet. Samtidig blev der nedsat en Kommission af overordnede Officerer under Marineministerens Forsæde for at ordne Togets Anliggender, bestemme Hærens Størrelse, afgjøre Transportmidlerne og vælge det Punkt, hvor Udskibningen skulde gaa for sig. Nogle unge Sømænd fik Sæde i denne Kommission, blandt andre Kaptejn Dupetit-Thouars, som havde ligget tre Aar uden for Algier og havde studeret baade Fæstningsværkerne, og hvorledes man skulde omgaa dem for at ødelægge dem.

Mærkeligt nok var det i Begyndelsen kun hos disse unge Officerer, at Marineministeren fandt en kraftig Støtte for sine Planer. De overordnede Medlemmer af Kommissionen erklærede dem for ugjørlige, og selv Viceadmiral Duperré havde ingen Tro til, at de kunde lykkes. Alfred Nettement citerer et mærkeligt Brev fra ham (dateret 2den Marts 1830), hvori han med en Fremsynethed, der er et sandt Mesterstykke af Pessimisme, ophober alle de Argumenter, som kunde nedslaa Modet hos dem, der fremskyndede Toget. Dog Kaptejn Dupetit-Thouars havde med en Dommekraft, der var over hans Alder og Rang, forstaaet at bibringe Baron d'Haussez sin egen Overbevisning, saa at han var bleven besjælet af en ubetvingelig Tro paa, at Planen vilde lykkes. Han var bleven end mere bestyrket heri ved at læse den Rapport, Ingeniorofficeren Boutin havde indsendt i 1808, da han, som vi oven for fortalte, var bleven sendt til Algier for at undersøge, hvorledes man bedst kunde landsætte en Hær paa Kysten. Ministeren var bestemt paa at slaa et stort Slag og vilde vise Verden, at naar Frankrig har en Fornærmelse at hævne, lader det sig ikke standse af, at den franske Somagt anses for utilstrækkelig og ubetydelig. Opfyldt af saadanne Tanker besvarede Ministeren Duperrés Indvendinger med at befale ham øjeblikkelig at rejse til Toulon for at skynde paa Udrustningen af den Flaade, han skulde kommandere. Sikker paa Krigsministerens Bistand gav han samtidig Kongen Løfte om at være færdig senest den 1ste Maj. Hans Tillid gjorde Underværker; snart talte han blandt sine ivrigste Tilhængere de samme, som havde rejst Tvivl om, hvor vidt hans Planer vare udførlige og belejlige, og fremfor alle Admiral Duperré selv.

I Krigsministeriet bar dette Exempel Frugter; to Maaneder senere laa alle de Tropper, som skulde deltage i Toget, i Kvarter langs med Provences Kyst, rede til at indskibes. Man bør læse hos de to Historikere, som have optegnet disse Minder, den lange Liste over den Land- og

Sømagt, som havde samlet sig her for at drage ud og erobre Algier. Hæren, som bestod af 37,000 Mand og 4000 Heste, var delt i 3 Divisioner, hver paa 3 Brigader, som bleve kommanderede af Generalløjtnanterne Baron Berthezène, Grev de Loverdo og Hertug des Cars. Artilleriet og Ingeniørerne stod under Generalmajorerne la Hitte og Valazé. General Desprez var Chef for Generalstaben, General Tholozé Souschef og Baron Denniée Generalintendant. Alle disse Befalingsmænd tillige med Brigadegeneralerne vare udnævnte den 21de Februar, men Overgeneralen blev først udnævnt to Maaneder senere. Kongen vaklede mellem Marskalk Marmont, General Clausel og Krigsministeren, General Bourmont, men valgte endelig denne sidste. Bourmont havde ikke søgt om denne Post, det var Karl X selv, som tilbød ham den; men han modtog den med Taknemmelighed; thi han haabede ved en glimrende Sejr at udslette det slette Rygte, som — med rette eller urette — klæbede ved hans Navn. Historien har hidtil været stræng mod General Bourmont; men det skyldes hans Minde at erindre, at paa Toget til Algier bedækkede han sig med Hæder, lagde stor militær Dygtighed for Dagen og viste en Fædrelandskjærlighed, som aldrig svigtede, ikke engang da han havde den Sorg, at en af hans Sønner blev dødelig saaret. Kysten ved Sidi-Ferruch, fem Mil vest for Algier, var valgt til Udskibsningssted, og Flaaden, som skulde føre Hæren og dens umaadelige Forraad der over, bestod af 675 Skibe af alle Slags, hvoriblandt 7 Dampskibe, og i Spidsen for dem Admiralskibet Provence, som, da det havde været med ved Krænkelsen, ogsaa skulde være med ved Hævnen. Den 25de April var denne Flaade samlet paa Toulons Réd.

Den 2den Marts havde Kongen, som i Følge Forfatningen havde udelukkende Ret til at føre Krig, i sin Trontale forkyndt sin Beslutning for Kamrene. »Under de store Begivenheder, som have optaget Evropa,« sagde han, »har jeg maattet opsætte min retfærdige Harme mod en

barbarisk Magt; men nu kan jeg ikke længere lade den Haan ustraffet, som er víst det franske Flag. Den storartede Oprejsning, jeg agter at tage for at opretholde Frankrigs Ære, skal med den Almægtiges Hjælp blive til Nytte for Kristenheden«.

Det er sorgeligt at iagttage, at disse Ord hverken i Bladene eller i Kammeret fik den gunstige Modtagelse, de fortjente. I alle Lande og til alle Tider bliver Oppositionen sig selv lig; den forstaar sjælden at skjelne de retfærdige Fordringer og Besværinger fra de ubillige og heftige. Polignacs Ministerium, der var dannet tvært imod Frankrigs Ønsker og Forhaabninger, havde vakt en saa levende og retfærdig Uvilje, at Toget til Algier, til Trods for sin politiske og folkelige Karakter, ikke fandt Naade. I begge Kamrene maatte Marineministeren forsvare sine Planer Fod for Fod imod en bitter Kritik, som flere Gange havde gjentaget sig, siden det algierske Spørgsmaal kom paa Bane, det vil sige i tre Aar, og som i Bladene fandt veltalende Ordførere. Denne Modstand, hvis Uretfærdighed Begivenhedernes Gang senere godtgjorde, er som en Skygge i det Billede, vi oprulle. Vi ville ikke dvæle derved, men hellere kortelig nævne de Vanskeligheder, der rejstes af den engelske Regering, og som Polignac og hans Ministre ved deres faste og kloge Optræden løste, uden at det kom til Fjendtligheder, men ogsaa uden at gjøre nogen som helst Indrømmelse.

De evropæiske Kabinetter og selv de forenede Stater, der ligesom Frankrig interesserede sig for Udryddelsen af Barbareskernes Sørøveri, iagttoge med Deltagelse Karl X's Forehavende og gave forud deres Bifald til Kjende uden i mindste Maade at ængste sig for Følgerne af dette Tog; men saaledes var det ikke med Storbritannien. Da Polignac indlod sig i Underhandlinger med Mehemed-Ali om at overdrage Angrebet paa Algier til ham, fandt han England ilde stemt mod hans Politik og fik, under Paaskud af at en

Alliance mellem Frankrig og Ægypten kunde være farlig for Porten, det Raad selv at afgjøre sine Stridigheder. Det britiske Kabinet var den Gang overbevist om, at Frankrig aldrig vilde vove selv og ene at foretage et Angreb paa Algier; men da det saae, at Frankrig begyndte saa store Udrustninger, at de tydede paa, at Foretagendet vilde blive til Virkelighed, gav det sin Sendemand i Paris Ordre til at forlange en Forklaring af Fyrst Polignac. Gjaldt det om blot at tilføje Deyen en simpel Revselse eller om ganske at tilintetgjøre Staten Algier? Skjulte der sig Erobringsplaner under disse storartede Forberedelser? Efter Kongens Befaling svarede Polignac den 12te Marts, at Frankrigs Foretagende ikke var opstaaet af ærgjerrige Bevæggrunde. Det franske Flag var blevet krænket, og denne Fornærmelse maatte hævnes, som det sømmede sig Frankrigs Ære. Dersom Deyens Regering blev kuldkastet under Kampen, vilde Kongen raadføre sig med sine allierede om, hvilken Ordning af Sagerne der helst maatte træde i Steden for det gamle Barbari; men han agtede ikke i denne Retning at indgaa nogen Forpligtelse, som kunde stride mod Frankrigs Værdighed.

Disse Oplysninger bleve under Form af en Rundskrivelse ikke alene meddelte Storbritannien, men ogsaa alle andre kristne Regeringer. De bleve alle Vegne fundne tilfredsstillende, undtagen i London, hvor man vel modtog dem, men forlangte, at de skulde fuldstændiggjøres ved en Erklæring om, at Frankrig ikke nærede nogen som helst Erobringsplaner. Polignac erklærede i sit Svar, at Frankrigs Hensigter vare aldeles uegennyttige; men det tilfredsstillede ikke det engelske Ministerium. Hertugen af Wellington og Lord Aberdeen forlangte en bestemt Erklæring, men fik den ikke. England vedblev med sine Fordringer til Slutningen af Maj; men da den franske Flaade paa den Tid allerede var paa Vejen til Algier, og Regeringen med rette mente, at den i sin Rundskrivelse havde givet de evropæiske

Kabinetter alle de Oplysninger, som stemmede med Frankrigs Værdighed, nægtede Polignac, hvis Taalmodighed var udtømt, at fortsætte Underhandlinger, som fra hans Side vare afsluttede.

Denne pludselige Afslutning paa Striden var vel skikket til at kølne Forholdet mellem de to Kabinetter, og dertil bidrog desuden Baron d'Haussez's heftige Udfald mod den engelske Ambassadør, Lord Stuart. Under en Samtale, som fandt Sted mellem disse to Statsmænd, lod Lord Stuart sig forstaa med, at hans Regering maaske vilde modsætte sig Toget til Algier; den franske Minister blev vred og udbrød: »Frankrig giver England en god Dag, Mylord! Vor Flaade ligger allerede samlet ved Toulon og vil være rede til at gaa under Sejl de sidste Dage i Maj; den vil standse ved de baleariske Øer for at blive samlet, og Udskibningen skal finde Sted vest for Algier. Der har De hele dens Operationsplan, og De kan nu sejle ud og møde den, hvis De har Lyst. Dog, De gjør det ikke! De modtager ikke min Udfordring, fordi De ikke er i Stand til at gjøre det. At det ikke er nogen diplomatisk Tale, jeg her holder, behøver jeg vel næppe at sige Dem. Det er en Samtale mellem Lord Stuart og Baron d'Haussez, ikke en Konference mellem Englands Ambassadør og Frankrigs Marineminister. Dog beder jeg Dem lægge Mærke til Meningen, som Udenrigsministeren gjærne kunde oversætte for Dem i andre Udtryk, men uden at forandre den«.

Da Lord Aberdeen derefter af den franske Ambassadør i London blev krævet til Regnskab for den fjendtlige Holdning, det engelske Kabinet indtog, svarede han: »Vi have hidtil vist det Maadehold ikke at give vor Eskadre Befaling til at lægge sig ved Gibraltar og krydse paa de Kyster, som ere truede af Frankrig, men man skal finde os rede, hvis det bliver nødvendigt«.

Den franske Regering lod sig ikke forskrække af disse Trusler; der var altsaa intet andet for England at gjøre, end

enten at finde sig i Toget eller sende sin Flaade mod vor, og det valgte at blive hjemme. Den franske Regering havde heller ikke taget nogen Bestemmelse for Fremtiden; mange Planer vare opstaaede i Raadet, men det ses af de Dokumenter, som man nu kjender, at Tanken om at beholde Algier og grunde en Koloni dér mindst af alle stod i Gunst. Det var først, da General Bourmont meldte, at Byen var i hans Magt og Hussein-Dey havde underkastet sig, at Regeringen fattede den Beslutning at beholde sin Erobring. Det britiske Kabinet protesterede atter og erklærede, at England aldrig, hverken under Republiken eller Kejserdømmet, havde haft saa megen Grund til Klage over Frankrig, som i det sidste Aar; Lord Aberdeen, som forebragte disse Besværinger for Hertugen af Laval, fik følgende stolte Svar: »Mylord, det er mig ikke bekjendt, hvad De kan opnaa ved Frankrigs Ædelmodighed; men det véd jeg, at De aldrig vil opnaa noget ved Trusler«. Disse Ord bleve udtalte den 25de Juli 1830, det vil sige Dagen før Restaurationsregeringens Fald. Det var de sidste Ord i de diplomatiske Underhandlinger, som vare blevne førte før og efter Algiers Indtagelse.

Medens alt dette gik for sig i London og Paris, var Flaaden stukken i Havet den 25de Maj. Toulons Réd frembød den Dag et prægtigt Skue; Hundreder af Skibe, som satte sig i Bevægelse, glimrende Uniformer, skinnende Vaaben, en jublende Menneskemasse paa Kysten og dertil Sydens klare Himmel over det mørkeblaa Hav, saaledes var det Skuespil, Toulons Beboere den Dag havde for Øje. Hertugen af Angoulême, som var kommen fra Paris for at holde Revue over Tropperne, var til Stede ved Afrejsen. Da han hørte Mængdens jublende Tilraab omkring sig, en Lyd, hans Øren længe havde været afvænt med i Paris, gjorde han en melankolsk Bemærkning, der tyder paa, af hvilken Angest hans Sjæl var betagen. »Ak,« sukkede han,

»jeg tvivler paa, at der er mange Vælgere blandt dem, der raabe saaledes«.

Imidlertid fjærnede Flaaden sig i en majestætisk Orden, som Camille Rousset beskriver saaledes: »I Midten og i to lige Rækker paa Siden sejlede Udskibningseskadren og Kampeskadren med Provence i Spidsen; fire Sømil til højre Reserveeskadren, fire Sømil til venstre Proviantskibene; som Avantgarde syv smaa Dampskibe; det var alt, hvad Fremtidsmarinen havde kunnet føje til Fortidsmarinen«. Om Bord paa denne imponerende Flaade fandtes ikke blot nogle af Fortidens militære Storheder, Veteraner fra Napoleons Krige, som Generalerne Berthezène, de Loverdo, Poret du Morvan, men ogsaa Fremtidens Haab, glimrende Officerer, der senere skulde udmærke sig i Fædrelandets Tjeneste, som Pélissier, Changarnier, Lamoricière, Mac-Mahon, Chabaud-Latour og flere; desuden fandtes der de unge Arvinger af Frankrigs fornemste Familier og endelig militære Attachéer af næsten alle Nationer. Med Undtagelse af nogle faa Uheld var Overfarten lykkelig; men Overgeneralen modtog paa Vejen den sørgelige Efterretning, at to Brigger, som hørte til Blokadeskibene, Silène og l'Aventure, vare gaaede tabt. Disse to Skibe, som bleve kommanderede af Kaptejnerne Bruat og d'Assigny, vare strandede under Kap Bengut i Omegnen af Dellys; Besætningen, som bestod af 200 Mand, faldt i Hænderne paa Kabylerne, der delte dem i to Dele, hvoraf den største blev nedhuggen. Da Bruat, som hørte til den anden Del, kom til Algier, havde han den Sorg at se 110 Hoveder udstillede paa Deyens Palads; de tilhørte hans ulykkelige Kammerater. Han blev tillige med de 85 andre, der endnu vare i Live, sat i Slaveriet og levede nu i det Haab, at den franske Hær skulde komme tids nok til at befri, og hvis ikke, til at hævne dem.

Den 13de Juni ved Daggry, da Vejret klarede op efter en heftig Storm, viste Algier sig pludselig for vore forbavsede Soldaters Øjne med sine hvide Terrasser mod en

Baggrund af mørkegrønne Træer og sin malerisk grupperede Befolkning, der med Forundring, blandet med Skræk, betragtede dette Hav, bedækket med Sejl, disse Krigsskibe, fulde af Matroser og Soldater, som kom for at lære Hussein-Dey, at Dommens Time var slaaet. Flaaden sejlede forbi Algier for at naa Halvøen Sidi-Ferruch, hvor den ankom nogle Timer senere. Næste Dag blev Hæren udskibet til Trods for nogle Tusende Tyrkere og Arabere, som forsøgte at hindre det, men bleve drevne tilbage hinsides Klitterne. De trak sig i Uorden tilbage til Højsletten ved Staoueli, men deres barbariske Krigsførelse viste sig strax, ved at de huggede Hovedet af nogle stakkels Soldater, som faldt i Hænderne paa dem. I sit Brev af 2den Marts havde Admiral Duperré udtalt den Mening, at Hærens Udskibning vilde medtage ikke mindre end 27 Dage. Denne pessimistiske Spaadom blev nu glimrende modbevist; thi Udskibningen gik for sig i Løbet af 8 Timer. Samme Aften slog Hæren Lejr paa Sidi-Ferruch, satte sig der fra næste Dag i Bevægelse for at erobre Algier, og dette glimrende Felttog tog ikke engang saa lang Tid, som Udskibningen efter Admiralens Mening skulde have taget. 20 Dage vare nok for den franske Hær til at bane sig Vej gjennem Afrika, jage Tyrkere og Arabere foran sig — disse gamle Fjender havde forenet sig mod den fælles Fare —, forøge Frankrigs lange Række af Sejre med Slaget ved Staoueli, Træfningerne ved Sidi-Khalef, ved Dely Ibrahim, ved Chapelle og Fontaine, og erobre Kejser-Fortet, hvor den trængte ind mellem de Ruiner, hvorunder Fjenden havde haabet at begrave dem, men som kun fremskyndte deres eget Nederlag. Den 4de Juli stod den franske Hær for Algier, og Overgeneralen modtog det Budskab, at Hussein-Dey erklærede sig for overvunden og fandt sig i at underhandle.

III.

Uagtet den lange Blokering af Algier i høj Grad havde svækket Hussein-Deys Magt og formindsket hans Indflydelse paa sine Undersaatter, var han dog langt fra at tro paa nogen alvorlig Fare; Skæbnens Slag varé ikke i Stand til at rokke hans uforstyrrelige Tillid. Imidlertid havde han i de sidste tre Aar set den tyrkiske Befolkning, den eneste, der var ham hengiven, aftage i en foruroligende Grad; Død og Udvandring havde bragt dens Antal ned fra 14,000 til 6000. Janitscharernes Antal var ligeledes aftaget tillige med deres Anseelse; de indfødte, som længe havde krøbet i Støvet for dem, begyndte at rejse Hovedet og forlangte hver Dag nye Forrettigheder af Deyen, som han var nødt til at indrømme dem. Paa samme Tid viste der sig Tegn paa Misfornøjelse i selve hans Familie og blandt hans fortrolige; der blev endogsaa smeddet en Sammensværgelse mod hans Liv i selve Paladset. Det var de sammensvornes Plan, naar de havde myrdet Deyen og sat en af hans Slægtninge paa Tronen, at indlede Underhandlinger med Frankrig om at beholde en tyrkisk Regering i Algier, og hvis det ikke lykkedes, da at paakalde Englands Mægling. Komplottet blev røbet, Dagen før det skulde gaa for sig; 7 af de vigtigste sammensvorne maatte med deres Hoveder bøde for den Del, de havde taget deri, de øvrige bleve forviste. Nu troede Deyen sig i Sikkerhed for al ny Fare og var overbevist om, at Frankrig snart vilde blive træt af den unyttige Blokering og ophæve den, saa at han kunde samle sin Styrke paa ny og begynde for fra paa Søroveriet.

Da hørte han pludselig, at den franske Flaade havde forladt Toulon; han sendte øjeblikkelig Sendebud til alle Sider for at prædike den hellige Krig mod de vantro og vække Befolkningens Fanatisme; de mest indflydelsesrige Sheiker bleve kaldte til Algier og fik rige Gaver; Imanerne bleve opfordrede til at anraabe Profetens Bistand. Langs Kysten blev der gjort store Forberedelser til Forsvar,

mægtige Batterier bleve opkastede, Indgangen til Havnen blev spærret med Kjæder og inden for laa Skibe udrustede med Kanoner. Til Gjengjæld blev Befæstningen mod Landsiden forsømt; Hussein antog ikke, at han vilde blive angreben fra den Side, og han havde saa sent sammenkaldt de omboende Araberstammer, fordi han frygtede for alt for længe at skulle underholde og lønne dem, at de, den Gang Udskibningen fandt Sted, endnu laa flere Mil fra Kysten og ventede paa Marcheordre. Takket være denne Forsømmelse mødte Tropperne ved deres Udskibning kun en ubetydelig fjendtlig Styrke; men det var ikke mere Tilfældet, da Hæren begyndte at sætte sig i Bevægelse mod de Højsletter, hvorover den skulde bane sig Vej til Algier.

Indtil den 18de Juni bestod Felttoget af en lang Række Skjærmydsler og en uafbrudt Ild mellem vore Soldater og de arabiske Ryttere, som hvert Øjeblik kom til Syne, staaende op i Stigbøjlerne eller liggende hen over Hestens Hals og med den lange Bøsse i Haanden, som de affyrede uden at sagtne deres Fart. Den 19de Juni om Morgenen traf de imidlertid endelig den tyrkiske Hær i dens befæstede Lejr ved Staoueli. Den bestod af omtrent 50,000 Mand under Anførsel af Agaen, Deyens Svigersøn, og Beyerne af Constantine og Tittery. Ved Middagstid havde de 20,000 Mand, som General Bourmont havde kunnet opstille, sejret over denne Hær; Tyrkerne flygtede i vild Uorden og efterlode deres Lejr, fuld af Kostbarheder og Munition. Ved denne store og hurtige Sejr blev Felttogets Skæbne afgjort, og gjennem de Træfninger, som bleve leverede de følgende Dage, alle med et heldigt Udfald, nærmede den franske Hær sig efterhaanden til Maalet for Expeditionen. Det var Forspillet til de mindeværdige Kampe, som skulde føres paa algiersk Jordbund, og af hvilke Historien har optegnet mange glimrende og heltemodige Træk. Saaledes begyndte hin Række af Bedrifter, fulde af beundringsværdig

Opofrelse og ædelt Heltemod, som femten Aar igjennem udmærkede Krigen i Afrika.

Efterretningen om Slaget ved Staoueli vakte stor Forfærdelse i Byen Algier; et falsk Rygte havde først meldt Franskmændenes Nederlag, og Folket fordrede allerede, at man skulde skære Ørerne af Fangerne og saaledes lemlæstede sende dem hjem til Kongen af Frankrig; men man fik snart Sandheden at vide af de Flygtninge, der dannede Fortroppen af den slagne Hær. Efter deres Beretning vare Tyrkerne blevne forraadte af Kabylerne og havde først opløst sig, da de havde mistet 5000 Mand; ligesom for at bevise Sandheden af denne bedrøvelige Fortælling førte de 1500 saarede med sig, som ikke havde faaet den mindste Hjælp; den første Pleje blev ydet dem af en ung tysk Læge, der var i Fangenskab i Algier, og af nogle improviserede Sygevogtere, som bleve valgte mellem de jødiske og mauriske Barberer. Hussein-Dey var skrækslagen. Da han ikke vidste, at General Bourmont havde besluttet paa Valpladsen at afvente Ankomsten af Munition og Levnedsmidler, som han behøvede for at begynde Algiers Belejring, ventede han hvert Øjeblik at se ham komme til Syne uden for Byens Porte, der kun vare dækkede af Kejser-Fortet, en gammel Bygning fra det 16de Aarhundrede, som han unægtelig ansaa for uindtagelig. Samme Aften forsamlede han sine Ministre og øverste Officerer, det blev besluttet at sætte Fortet i Forsvarstilstand, og dette blev udført om Natten, medens der samtidig blev udsendt Kurerer for at samle de Tropper, der vare spredte omkring i Landet. Imidlertid bleve Deyens Tropper nogenlunde beroligede, da de saae, at de franske Tropper i fem Dage bleve liggende ganske stille. Dette hidrørte dels fra Overgeneralens Forsigtighed, dels fra en lille Uenighed, der var opstaaet mellem ham og Admiral Duperré paa Grund af en Forsinkelse i Udskibningen af Munitionen. Den 24de Juni angrebe Tyrkerne den franske Hær i dens Forskansninger paa Højsletten ved

Sidi-Khalef foran Staoueli; men da de bleve kastede tilbage, maatte de retirere og bleve forfulgte af Divisionen Berthezène og Brigaden Damrémont til den anden Side af en dyb Kløft. Her indtoge Franskmændene til Trods for de største Farer og Vanskeligheder en fast Stilling paa de skovbevoxede Højder, der omgive Algier ligesom en Have. Det var i denne Træfning, at Løjtnant Amédée de Bourmont, den næstældste af de fire Sønner, som havde fulgt Generalen til Afrika, blev ramt af den Kugle, der skulde blive hans Død; han faldt truffen i Brystet midt under Kampen*).

De følgende Dage fandt nogle mindre vigtige Kampe Sted, som bragte Hæren nærmere imod Algier. Endelig den 28de ankom Belejringsartilleriet og Ingeniørkorpserne, og hele Hæren fik Ordre til at bestige de Højder, som beherske Byen. Man brød op næste Morgen ved Daggry; samme Aften efter en meget besværlig Marche, som tillige var i høj Grad farlig paa Grund af de idelige Angreb af Tyrkere og Arabere, der laa i Baghold i de talrige Passer, Hæren maatte igjennem, fik Fortropperne Øje paa Kejser-

---

*) Denne unge, glimrende Officer døde den 7de Juli paa Hospitalet i Sidi Ferruch; samme Dag skrev General Bourmont fra Algier til Fyrst Polignac: „Jeg haaber, at mange Fædre til dem, der have udgydt deres Blod for Fædrelandet, ville være lykkeligere end jeg. Min næstældste Søn var bleven haardt saaret i Kampen den 24de Juni; men den Gang jeg havde den Ære at melde Deres Excellence det, havde jeg godt Haab om at beholde ham. Mit Haab blev skuffet; han bukkede under. Hæren mister en tapper Soldat og jeg en herlig Søn. Jeg beder Deres Excellence sige til Kongen, at uagtet jeg er ramt af denne Sorg, vil jeg ikke med mindre Kraft opfylde de hellige Pligter, som hans Tillid paalægger mig". Det var først efter Revolutionen i 1830, da General Bourmont ikke mere kommanderede Hæren i Afrika, at hans Søns Lig blev sendt til Frankrig. Bagtalelsen havde i den Grad angrebet Generalens Rygte, at Toldembedsmændene i Marseille ikke respekterede den døde Helts Kiste, men aabnede og undersøgte den i den Tro, af den indeholdt Kostbarheder.

Fortet, Algiers sidste og vigtigste Forsvar. Belejringen af denne Fæstning begyndte strax med Anbringelsen af Batterier, som, til Trods for flere Udfald fra Fortet, aabnede deres Ild den 4de Juli ved Daggry. Imidlertid gjentog efter Overgeneralens Opfordring den Afdeling af Flaaden, som laa paa Réden, en Manøvre, som den havde udført to Dage tidligere, og affyrede sit glatte Lag mod Byen. Det var for Resten kun en Manøvre, som var bestemt til at imponere den belejrede Befolkning og aflede Opmærksomheden fra Angrebet paa Landsiden. Den egentlige Kamp stod mellem Landartilleriet og det gamle Fort, Sultan Kalassi*). Virkningen af vore Bomber var ødelæggende; Fortets Besætning var 2000 Mand stærk og blev kommanderet af en af Deyens Ministre; men til Trods for deres Tapperhed ophørte Ilden fra Fortet dog efterhaanden. Gjennem de oprevne Skydeskaar, over de ødelagte Brystværn saae man Kanonererne uden Ophør falde og afløse hverandre. Dog snart begyndte de, der endnu vare i Live, at flygte, og Klokken ti om Formiddagen tav Fortet. Der blev da givet Ordre til at skyde Breche, og Ordren skulde netop udføres, da der pludselig skete en forfærdelig Explosion. En Del af Slottet sprang i Luften og kastede Stumperne ind over Byen; en tyk sort Røg steg i Vejret, og da den spredtes, saae man, at det største Taarn var ganske ødelagt; før deres Tilbagetog havde Tyrkerne stukket Ild paa en Mine i det Haab, at de indtrængende Sejrherrer vilde blive begravede under Ruinerne. En Haandfuld Soldater styrtede ind mellem de rygende Grushobe, der vare bedækkede med Lig; Artilleristerne drejede Kanonerne, der endnu stode her, om imod Byen; en af dem afførte sig sin Skjorte, hejsede den op i Toppen af et Daddeltræ, som var plantet i Fortet, og improviserede saaledes en Fane, som kunde underrette Hæren og Flaaden om, at Sultan Kalassi var i vor Magt.

---

*) Tyrkisk Benævnelse paa Kejserfortet.

I Algier vakte denne uventede Explosion, som kostede mange af Byens Befolkning Livet, stor Forfærdelse; Folket stimlede sammen om Paladset og bønfaldt Deyen om at indlede Underhandlinger med Fjenden. Han afslog det og erklærede, at han før vilde sprænge sit Palads og sin Hovedstad i Luften end overgive sig. Batterierne i Byen og i Fort Bab-Azoum vedbleve at give Ild mod Kejser-Fortet; Resterne af den tyrkiske Hær kastede sig over de franske Bagtropper og forsøgte at afskære vor Forbindelseslinje; alt tydede paa, at Hussein-Deys Ord ikke vare Praleri, men at han vilde gjøre, hvad han havde sagt. Dog da han indsaa, at hans Sag var tabt, lod han sig bevæge af de fortvivlede Klager, som hørtes omkring ham, maaske ogsaa ved at se sine Tropper forlade ham paa alle Sider og flygte hen imod den marokkanske Grænse, og fandt sig i at sende en Parlementær til den franske General. Hans fornemste Sekretær, Sidi-Mustapha, blev udset til dette Hverv; han begav sig til General Bourmont i den Tro, at det vilde være tilstrækkeligt at tilbyde at betale Krigsomkostningerne og give Frankrig den Æresoprejsning, som saa ofte havde været forlangt; men Generalen standsede ham ved de første Ord og erklærede, at før de indlode sig paa nogen Underhandling, maatte Deyen overgive Casbah, Byen og Forterne. Fredsmægleren vendte tilbage til sin Herre med disse Betingelser; men før han gik, tilstod han, at Husseins Stivsindethed havde bragt Ulykken over dem. »Naar vi ere i Krig med Kongen af Frankrig,« sagde han, »bør vi ikke holde Aftenbøn, før vi have sluttet Fred«.

Efter ham kom to rige mauriske Indbyggere fra Algier og bade om, at Byen maatte blive sparet for den Ydmygelse at faa en fjendtlig Besætning. For at bevæge General Bourmont tilbøde de at bringe ham Hussein-Deys Hoved paa et Fad. »Det vilde aldeles ikke være mig nogen Fornøjelse,« svarede Generalen smilende. Imidlertid lovede han dem at standse Ilden, naar de vilde forpligte sig til

strax at indlede Underhandlinger. Deyen forsøgte imidlertid at unddrage sig de Betingelser, som paalagdes ham. Han henvendte sig til Flaadens Kommandant, som afslog at indlade sig med ham og henviste ham til Overgeneralen. Derpaa tog han sin Tilflugt til den engelske Konsuls Velvilje, og denne frygtede ikke for at slutte sig til Parlementæren, da han atter indfandt sig hos Generalen; men Bourmont afviste rask Konsulens Mæglingsforsøg og overleverede Sidi-Mustapha et Forslag til Overgivelse, som Deyen nogle Øjeblikke senere maatte finde sig i at høre oplæse. Da følte han sig fuldstændig overvunden; han forsøgte ikke at opnaa mildere Betingelser, han forlangte blot, at de franske Troppers Indtog skulde opsættes nogle Timer. For at opnaa denne Indrømmelse maatte han øjeblikkelig sætte de skibbrudne fra Silène og l'Aventure i Frihed, og de bleve førte til Hovedkvarteret. Kl. 10 blev Kapitulationen underskreven, Deyen beholdt sin Frihed og sine private Ejendomme, og den samme Garanti blev skjænket hans Soldater og Indbyggerne i Algier. Religionsfrihed blev ligeledes sikret dem. Samme Dag Kl. 12 skulde de franske Tropper drage ind i Casbah.

I den franske Lejr havde man siden den foregaaende Dag beredt sig paa dette Indtog, og paa den aftalte Tid aabnede Byens Porte sig for Hæren, som nu stod ved sit Maal efter 20 Dages Felttog. Vi maa sige til vore Soldaters og deres Anføreres Ære, at de vare lige saa maadeholdne i Sejren, som de havde været tapre i Kampen. Der blev ikke udøvet den mindste Voldsgjerning, hverken mod Ejendomme eller mod Mennesker. De franske Kommissærer toge Skatkammeret i Besiddelse, som indeholdt 48,684,528 Francs i Penge, Guld og Sølvbarrer, uden at regne Fødevarer, Munition, Vaaben, kostbare Tøjer og Varer, og gjorde nøjagtigt Regnskab for alt. Da senere hen Partiaanden forsøgte at sætte en Plet paa den Hær, som havde erobret Algier, ved at beskylde den for at have plyndret Casbah, lod General

Clausel, General Bourmonts Efterfølger, foretage en Undersøgelse, som klart beviste, at denne Beskyldning kun var en lumpen Bagvaskelse, og at alle de, som havde deltaget i Toget, havde haft fuldstændig rene Hænder.

Algiers Indtagelse havde fundet Sted den 5te Juli; fem Dage senere indskibede Hussein-Dey sig med sine Hustruer og Tjenestefolk og sejlede til Neapel, hvor han landede den 31te. Da han kom her, fik han at vide, at den mægtige Fyrste, hvis Tropper havde voldet hans Fald, ligesom han var forjagen fra sine Stater og som Flygtning havde søgt Tilflugtssted i England, ligesom han søgte det i Italien. Men før denne Katastrofe havde Karl X haft Mod til for Evropas Øjne og til Trods for England at erklære, at Frankrig vilde beholde sin Erobring. I mindre urolige Tider vilde en saa vigtig Begivenhed have været i Stand til at gjengive den mindst yndede Regering sin Popularitet; men efter de uoprettelige Fejl, Ministeriet Polignac havde begaaet, vare alt for mange Lidenskaber slupne løs, til at Hjærterne kunde aabne sig for Sejrens Glæde. Efterretningen om det glimrende Felttog gik næsten uænset forbi. Det var først senere, at det franske Folk skulde lære at kjende og skatte alt, hvad denne Sejr skjænkede det. I dette Øjeblik var det ganske optagen af Harme; ingen af Regeringens Medlemmer fandt Naade for dets Øjne, hverken Kongen eller hans Ministre, ikke engang General Bourmont, som var bleven udnævnt til Marskalk af Frankrig, samtidig med at Viceadmiral Duperré blev Admiral, men hvis Løbebane sluttede med det samme. Faa Dage efter at han havde haft den Ære at plante det franske Flag paa arabisk Jordbund, som Civilisationens første Mærkepæl, fik han sin Afsked. Paa et fremmed Skib*) maatte han forlade den herlige Hær, han havde ført til Sejr, kun hilset af nogle faa Kanonskud,

*) Admiral Duperré anvendte hele Reglementets Strænghed imod ham og afslog at lade et af Statens Skibe føre ham til Mahon, hvor han ønskede at tage hen.

som hans Efterfølger, General Clausel, var saa højmodig at lade affyre ved hans Bortrejse, og uden at medtage anden Belønning end sin faldne Søns Hjærte. Disse store og sørgelige Minder kan Historien ikke vække uden at vise dem sin Hyldest og saaledes oprette den Uretfærdighed, der saa længe har indhyllet dem. Naar der ligger Tider imellem, dømmer man ogsaa med mere Billighed, end de samtidige; i Nutiden finder man en Glæde i at knytte disse Minder til de sidste Dage af Karl X's Regering, der vare saa tragiske og skæbnesvangre.

Som Modvægt til den gamle Konges uforsigtige Optræden stiller man Algiers glimrende Erobring, og man kan med mere Ret sige om den, hvad der er blevet sagt om Juliforordningerne, at dér findes Restaurationsregeringens egentlige Testament.

S. M.

Skildringer af Cyperns Historie.

I. Oldtiden*).

Da England i Sommeren 1878 overraskede Verden med at tage Cypern i Besiddelse, henledtes den almindelige Opmærksomhed paa den fordum saa navnkundige Ø, der i de sidste tre Hundrede Aar havde sovet Dødssøvnen under Tyrkernes fordærvelige Herredømme. Den videnskabelige Verden havde allerede i de nærmest foregaaende Aar begyndt at sysselsætte sig med de mærkelige Oldtidslevninger og rige Skatte, som vare udgravede paa Øen, især af den amerikanske Konsul, General Palma di Cesnola, ligesom lidt tidligere den gaadefulde kypriske Skrift havde tildraget sig Sprogforskernes Opmærksomhed. Det synes derfor vel at være Umagen værd at kaste et Blik tilbage paa den Øs Historie, som i Oldtiden var Kjærlighedsgudindens dejlige og rige Hjem, og som endnu i Middelalderen var Sædet for en højt blomstrende Ridderstat.

Cypern har omtrent samme Størrelse som de danske Øer tilsammen og bestaar af 3 Hoveddele: 1) en lang smal Bjærgkjæde paa 2—3000 Fods Højde langs Nordkysten, 2)

---

*) Engel: Kypros. Th. 1—2. Berlin 1841. — Palma di Cesnola: Cyprus. London 1877. — Hamilton Lang: Cyprus. London 1878. — Löher: Cypern. Stuttgart 1878. — G. Perrot: l'ile de Cypre i Revue des deux mondes 1878—79. (Desuden Herodot og andre gamle Forfattere).

en bredere Bjærgmasse mod Vest og Syd, som indtager godt Halvdelen af Øen og naar en Højde af 2—6000 Fod, og 3) imellem begge en Slette, gjennemskaaren af to Floder, der i Regntiden oversvømme Landet og efterlade et fint Dynddække. Især gjælder dette om Hovedfloden Pedias, som man i Oldtiden kaldte den kypriske Nil, fordi den ligesom den ægyptiske, naar Regnen i flere Maaneder har strømmet ned paa Bjærgene, træder ud over Sletten med sine gule, skummende Vande og fremkalder den yppigste Frugtbarhed. Dette Land imellem Bjærgene (Mesoria) kaldtes i Oldtiden »det lykkelige« og udgjorde den Gang en uafbrudt rig Have; men ogsaa rundt omkring paa Kysterne er der smaa, meget frugtbare, jævnt opstigende Strandsletter, som vandes af talrige Bække fra Bjærgene, og inde imellem Bjærgene findes der ligeledes frugtbare Dale og Højsletter. Klimaet er i en Tredjedel af Aaret regnfuldt, i den næste Tredjedel dejligt og frisk, om Sommeren endelig skrækkelig hedt og tørt.

Cypern ligger i det Hjørne af Middelhavet, som skiller Syriens Vestkyst fra Lilleasiens Sydkyst, og fra begge disse Lande kan man fjærnt ude i Havet øjne dets Bjærge. Fra dem begge udbredte derfor ogsaa Fastlandsstammerne sig i en ukjendt Fortid over Øen, og den blev saaledes et ældgammelt Mødested for de to Hovedgrene af Menneskeslægten, der nu i tre Aartusender have ledet dennes Udvikling, Semiterne og Indoevropæerne*). Langt fjærnere ligger Cypern fra Nordafrikas Kyst, og der er vistnok heller ikke dér fra sket nogen Indvandring paa Øen; men efter at Ægypten forud for alle andre Folk havde hævet sig til en mægtig Kulturstat, udbredte dets Herskere flere

*) At Cypern allerede tidlig har været stærkt bebygget, kan man slutte af den Mængde Vaaben og Redskaber af Kobber og Bronce, som ere opgravede paa Øen og ved visse Ejendommeligheder adskille sig fra Broncealderens Frembringelser i andre Lande.

Gange deres Magt over Cypern lige saa vel som over Syrien. I den navnkundige Indskrift paa en Tempelvæg i det gamle Theben, som kaldes Kong Totmes den 3djes Annaler og synes at stamme fra det 15de Aarh. f. Kr., nævnes blandt de af ham undertvungne Lande oftere »Asebi«, og dette Navn synes at betegne Cypern. En af de følgende Faraoner, Seti den 1ste, underkastede sig efter den ægyptiske Historieskriver Manethos Fortælling (hos Josefus) igjen Cypern, og et Par Hundrede Aar senere findes Asebi blandt de af Kong Rameses den 3dje erobrede Lande. Det ægyptiske Herredømme paa Øen har altsaa ligesom i Syrien ingenlunde været stadigt, men maatte oftere gjenoprettes ved nye Krigstog. Imidlertid maatte den højt udviklede ægyptiske Kultur dog naturligvis efterlade Spor, og der savnes heller ikke saadanne i de i den nyeste Tid udgravede Mindesmærker.

Efter Rameses den 3djes Tid (sandsynligvis c. 1200) sank Ægyptens Magt, og dets Indflydelse paa Cypern ophørte. Desto stærkere blev nu Fønikernes Indvirkning, og dette driftige Handelsfolk satte sig især fast paa Sydkysten i Stæderne Kition, Amathus og Pafos. Disse Byer, der næsten kunde betragtes som Forstæder for Sidon og Tyrus, bleve de første Led i den lange Række af fønikiske Handelspladser, som omspændte Middelhavet, og i mange Hundrede Aar stode de i Forbindelse med Moderlandet, til Dels i Afhængighed af det. Da saaledes Kitierne (c. 1000) gjorde et Forsøg paa at løsrive sig fra Tyrus's Overherredømme, tvang Salomons Ven og Forbundsfælle, Kong Hiram, dem til igjen at underkaste sig, og Kition vedblev ogsaa i den følgende Tid at være skatskyldig til Tyrus. Da Kition var Øens vigtigste Handelsstad og i Følge sin Beliggenhed paa Sydøstkysten stod i nærmest Forbindelse med Fønikerne og de andre semitiske Folk, var det naturligt, at Kittim hos disse blev en Fællesbenævnelse for alle Kypriere. I Folketavlen i 1ste Mosebog, Kap. 10, hedder det saaledes, at

Iavans (Jafets Søns) Sønner vare: Elisa, Tarsis, Kittim og Dodanim, som befolkede Hedningenes Søkyster. Da nu Iavan utvivlsomt betegner Ionerne, har man heri søgt et Bevis for, at Cyperns ældste Beboere have været af indo-evropæisk (jafetisk) Æt og nær beslægtede med Grækerne, og Hamilton Lang, som især forfægter denne Mening, støtter den tillige paa den kypriske Skrift, som man finder i nogle af Øens Indskrifter ved Siden af den fønikiske og græske; thi dens Sprog er græsk, og den maa have været Øens ældste Skrift, da man ikke vilde have opfundet eller antaget et saa ufuldkomment Alfabet, som det kypriske er, naar man havde kjendt de to andre langt fuldkomnere. Den kypriske Skrift har størst Lighed med den lykiske, og Lang antager derfor, at den er kommen til Cypern med et Folk, der er udgaaet fra Lilleasien, af samme Rod som Grækerne og Lykierne. Andre søge derimod i Navnet Kittim et Bevis paa, at Cyperns ældste Beboere have været Semiter, i det de deri gjenfinde det i Syrien vidt udbredte Keta-Folk, som spiller saa stor en Rolle i de ægyptiske Indskrifter. Dog, som oven for antydet, det sandsynlige er vel, at begge de store Sprogætter fra Arilds Tid ere stødte sammen paa Øen.

Dersom det forholder sig saaledes, maa vi altsaa tænke os, at ligesom Fønikerne have sluttet sig til og styrket et tidligere semitisk Element paa Cyperns Sydkyst, saaledes blev en ældre jafetisk, fra Lilleasien indvandret Befolkning senere styrket ved Indvandringer fra Grækenland. Medens Fønikerne i det væsentlige holdt sig til de tre oven nævnte Stæder paa Sydkysten og nogle mindre af disse afhængige Byer, som Idalion i det indre af Øen, udbredte Grækerne sig efterhaanden over alle de andre Kyster og nedsatte sig endog i Kurion midt imellem Amathus og Pafos. De fleste græske Nybygder vare saa gamle, at man henførte deres Oprindelse til Trojanertogets Helte; navnlig gjælder dette om det mægtige Salamis, der laa paa Østkysten i den rige

Slette ved Udløbet af Pedias. Denne Stad, der afløste Kition som Cyperns betydeligste Kongerige, var efter Sagnet anlagt af Tevkros, der blev forvist af sin Fader, Kong Telamon paa Salamis, fordi han vendte tilbage fra Troja uden sin Broder Ajas.

Grækerne have altid kaldt Øen »Kypros«, og allerede hos Homer omtales den oftere under dette Navn. Det afledes sædvanlig af en Busk, som Semiterne kaldte »Kofer«, Grækerne »Kypros«, af hvis Blomster man lavede vellugtende Sager, medens Bladene endnu i Orienten bruges til Sminke (Henna). Har Kyprosbusken givet Øen Navn, har denne igjen givet Navn til andre af sine Hovedprodukter, navnlig til det hellige Cyprestræ og til Kobberet, som oprindelig hed »det kypriske Metal«, senere forkortet »cyprum, cuprum, Kobber«. Fra ældgammel Tid af var nemlig Øen berømt af sine Kobberminer, Broncesværd og Rustninger. Allerede Homer beskriver saaledes (Iliaden Bog 11, V. 20) den prægtige Broncerustning, der var skjænket Agamemnon af Kong Kinyras, den gamle kypriske Nationalhelt, fra hvem de i Pafos herskende Ypperstepræster afledte deres Herkomst, og det samme store Ry holdt sig i senere Tider. Alexander den store havde saaledes et udmærket kyprisk Sværd, der var skjænket ham af Kongen i Kition, og Demetrius Poliorketes fik under Belejringen af Rhodus to Rustninger fra Cypern, som bestode Prøven, da han lod skyde paa dem med en Maskine i 20 Skridts Afstand.

Vi nævnte Cypressen som et til Cypern særlig knyttet Træ; men i øvrigt var det lige saa rigt paa en Mængde andre af de skjønneste Træer, og Tømmer var en Hovedgjenstand for Øens Udførsel. Eratosthenes (hos Strabo, Bog 14, Kap. 5) siger, at hverken Brugen af det meget Træ, der gik til ved Udsmeltningen af Kobber og Sølv, eller af de talrige Stammer, der anvendtes til Skibsbygning, vilde lyse op i de tætte Skove, og at man derfor tillod

hvem, der vilde, at rydde saa megen Skov, han kunde, og beholde den derved vundne Jord som Agerland. Sletterne omskabtes saaledes til de yppigste Hvedemarker, og ikke mindre udmærkede den herlige Ø sig ved sin Vin og Olje. I det hele paastod man i Oldtiden, at intet andet Land paa en lignende Udstrækning frembød saa mange fortrinlige Produkter som Cypern, og man stillede det i Frugtbarhed lige med Ægypten. Særlig omtales den Vellugt af Blomster og Frugter, der opfyldte Luften, og endnu den Dag i Dag ere Bjærgskraaningerne og Dalene smykkede med dejlige blomstrende Buske, som Oleander og Myrthe, og dækkede med det yndigste Tæppe af Roser, Tulipaner, Hyacinther, Narcisser, Krokus o. s. v. Paa Cypern, synger Homer, salvede Kariterne Afrodite med Gudernes himmelske Olje og dyppede, som det hedder i et poetisk Fragment, deres Klæder i talløse Foraarsblomsters Duft.

Semiterne havde bragt deres vellystige og grusomme Naturgudinde Astarte med til Cypern; men hun forvandledes her til den skjønne helleniske Kjærlighedsgudinde, den kypriske Afrodite. Hendes ældste Helligdom var en kegleformig sort Meteorsten i den gamle Pafos, som salvedes og badedes paa Gudindens Fødselsfest og derefter indhylledes i rene Tørklæder. Saaledes sender endnu den ægyptiske Vicekonge aarlig et kostbart Klæde til den sorte Sten i Kaaba, og ligesom Astartes hellige hvide Duer fløj ud og ind i hendes Tempel, saaledes flyve endnu Duerne omkring i Kaabas Tempelgaard. Kjærlighedsgudindens Dyrkelse bidrog meget til at forbinde Føniker og Hellener: omkring hendes Helligdomme i Pafos og Idalion, hvor saa mange fremmede samledes, dannede der sig et Blandingsfolk, som talte baade fønikisk og græsk. I disse Helligdomme aandede alt Kjærlighed og Vellyst: Templerne omsusedes af grønne Lunde, Kilder rislede, Fugle sang, Luften var opfyldt af Vellugt, Fløjtespil lød, og Gudindens Slavinder, prægtig klædte

og prydede med Guldsmykker, færdedes i Telte og lette Bygninger.

Cypern var, som vi have set, delt i flere Smaastater, styrede af Konger; sædvanlig var deres Tal omtrent 10. Deres Historie er indhyllet i Mørke, indtil der henved Aar 700 kommer et Glimt af Lys fra Østen. Ligesom de ældste historiske Efterretninger, vi have om Cypern, stamme fra de ægyptiske Mindesmærker og minde om den fjærne Fortid, da Faraonerne herskede over Øen, saaledes faa vi nu igjen nogle Efterretninger fra Ninives Kileindskrifter, fordi de assyriske Konger paa deres Erobringstog naaede der hen. Kong Sargon fortæller saaledes (708 eller 707), at han modtog Hylding af 7 Fyrster fra en Ø, som laa 7 Dagsrejser mod Vest fra Kysten, og saa lang Tid kan der med svage og foranderlige Vinde medgaa for at komme over fra Syrien til Cypern. De bragte ham som Afgift Guld, Sølv, Ibentræ og andre kostbare Sager, og maaske have de saa til Gjengjæld hjembragt det assyriske Basrelief, der synes at fremstille Kongen selv, og som nu findes i Berlin, efter at det 1846 var udgravet ved det gamle Kition. I en Kileindskrift fra Aar 672, som findes i Britisk Museum, nævner dernæst Kong Assarhaddon 22 Konger, 12 fra Syrien og 10 fra »Øen Cypern midt i Havet«, der ved deres Gaver havde bidraget til Ninives Forskjønnelse. Under en saa livlig Forbindelse med Assyrien maatte dette Riges Kunst naturligvis faa Indflydelse paa den kypriske og gjennem denne igjen paa den græske, og Cesnola har ogsaa udgravet Statuer paa Cypern, der have et aldeles assyrisk Præg, ligesom det samme fremtræder i nogle af de udskaarne Stene, der høre til den rige Tempelskat, som han 1874 fandt i 4 underjordiske Kamre under en Tempelruin i Kurion.

Kort før 600 gik Assyriens Magt til Grunde, og Cypern kom sandsynligvis ligesom Syrien under Babylons Herredømme; men henved 50 Aar senere lykkedes det den ægyptiske Konge Amasis at underkaste sig Øen, hvis Miner og

Skove gjorde dens Besiddelse meget tillokkende for de store Fastlandsriger. Da derfor Perserkongen Kambyses c. 525 drog mod Ægypten, søgte han at vinde Kyprierne for sig, og de hyldede ham ligesom Fønikerne, men beholdt som før deres egne Konger og Love. Nogle Aar efter var det, at Kong Darius Hystaspis's Søn søgte at indordne alle Perserrigets vidt strakte Lande under et mere ordnet Skattesystem, og det har vel sagtens været Hovedgrunden til, at Kyprierne sluttede sig til den Opstand, der c. 500 udbrød blandt Ionerne i Lilleasien. Medens vi hidtil have maattet sammenstykke Cyperns Historie af ægyptiske og assyriske Indskrifter samt af enkelte Efterretninger hos forskjellige Forfattere, faa vi nu for første Gang hos Herodot en udførligere Fortælling om Kampen med Perserne. Vi ville derfor lade ham selv tale (Bog 5, Kap. 104 og 108 ff.).

Kyprierne, siger han, sluttede sig alle frivillig til Ionerne undtagen Amathusierne*); og med deres Frafald fra Mederne (Herodots sædvanlige Benævnelse for Perserne) gik det saaledes til. Onesilos var en yngre Broder af Salaminiernes Konge Gorgos, en Søn af Chersis, en Søn af Siromos, en Søn af Evelthon. Denne Mand havde allerede ofte før søgt at overtale Gorgos til at falde fra Storkongen, og da han nu hørte, at Ionerne vare faldne fra, drev han især ivrig paa ham. Dog, da han ikke kunde faa Gorgos overtalt, passede Onesilos Lejligheden, da han engang havde forladt Salaminiernes By, og lukkede med sine Tilhængere Portene for ham. Gorgos, som var berøvet sin Stad, flygtede nu til Mederne; men Onesilos herskede over Salamis og søgte at faa alle Kyprierne til at falde fra med ham. De andre overtalte han nu; men Amathusierne, som ikke vilde adlyde ham, indesluttede og belejrede han. — Under Belejringen af Amathus blev det meldt Onesilos, at en

*) At netop denne gamle semitiske Stad ikke havde Lyst til at deltage i en græsk Opstand, var jo rimeligt nok.

Perser ved Navn Artybios var i Vente til Cypern med en stor Hær. Da Onesilos hørte dette, sendte han Bud til Ionien og kaldte dem til Hjælp, og Ionerne betænkte sig heller ikke længe, men kom med en stor Hærmagt. Baade Ionerne kom nu til Cypern, og Perserne vare gaaede over paa Skibe fra Kilikien og rykkede til Lands frem imod Salamis; men Fønikerne sejlede med Skibene omkring det Forbjærg, som kaldes Cyperns Nøgler. Da det nu stod saaledes til, kaldte Fyrsterne paa Cypern Ionernes Feltøverster sammen og sagde til dem: »Ioniske Mænd! Vi Kypriere give eder Valget, hvem I ville give eder i Kast med, enten Perserne eller Fønikerne. Thi hvis I ville opstille eder til Lands og prøve Kræfter med Perserne, vil det være paa Tide, at I forlade eders Skibe og opstille eder til Lands, og at vi gaa om Bord paa eders Skibe for at stride mod Fønikerne; men hvis I heller ville prøve Kræfter med Fønikerne, saa bør I, hvilken af Delene I end vælge, gjøre eders bedste, for at saa vel Ionien som Cypern kan blive frit. Hertil svarede Ionerne: »Os har Ionernes Forbund udsendt for at dække Havet, men ikke for at vi skulle overgive vore Skibe til Kyprierne og selv til Lands give os i Kast med Perserne. Hvor vi nu have faaet vor Post, der ville vi stræbe at vise os tapre; men I bør i Erindring om, hvad I have lidt som Medernes Trælle, vise eder som brave Mænd«. Det svarede Ionerne; men da derpaa Perserne vare komne til Salaminiernes Slette, stillede Kypriernes Konger deres Hær i Slagorden, saaledes at de stillede de andre Kypriere mod de andre Tropper, men Salaminiernes og Soliernes udvalgte Mandskab mod Perserne (Soli var en græsk Stad paa Nordkysten af Cypern), og lige over for Persernes Feltherre Artybios valgte Onesilos sin Plads. Men Artybios red en Hest, som var afrettet til at stille sig paa Bagbenene mod en sværtvæbnet. Da Onesilos hørte det, sagde han til sin Vaabendrager, en Karer af Slægt, som var en udmærket Kriger og modig Mand: »Jeg hører, at

Artybios's Hest stiller sig paa Bagbenene og baade med Bid og Spark gjør det af med enhver, som den kommer nær. Betænk dig nu strax og sig, hvem af de to du vil angribe, enten Hesten eller Artybios selv«. Dertil svarede Vaabendrageren: »Jeg er rede til at gjøre begge Dele og en af Delene, og i det hele hvad du byder; men hvad der synes mig gavnligst for dig, det skal jeg sige. En Konge og Feltherre, mener jeg, bør give sig i Kast med en Konge og Feltherre; thi hvis du nedlægger en Feltherre, saa udfører du en stor Gjerning, og hvis han, hvad Gud forbyde, skulde nedlægge dig, saa er dog Døden for en Ligemands Haand kun den halve Ulykke; men vi Tjenere bør give os i Kast baade med andre Tjenere og med en Hest. Dens Kunster skal du nu ikke være bange for; thi jeg lover dig, at den ikke mere skal stille sig imod en Mand«. Det sagde han, og strax derefter begyndte Slaget baade til Lands og Vands. I Søslaget udmærkede Ionerne sig paa den Dag og overvandt Fønikerne, og de ypperste blandt dem vare Samierne; men til Lands kom Hærene i Nærkamp, og med Feltherrerne gik det, som følger. Da Artybios paa sin Hest fór frem imod Onesilos, huggede denne efter sin Aftale med Vaabendrageren løs paa Artybios selv; men da Hesten slog sine Forben imod Onesilos's Skjold, huggede Vaabendrageren til med en Le og afskar Hestens Fødder. Der faldt nu Artybios tillige med sin Hest. Men midt under Kampen flygtede Fyrsten i Kurion, Stesenor, med en ikke ringe Styrke; disse Kuriere skulle være Nybyggere fra Argos. Da Kurierne flygtede, gjorde Salaminiernes Stridsvogne det samme, og saaledes gik det til, at Perserne fik Overmagten over Kyprierne. Da Hæren blev dreven paa Flugt, faldt en stor Mængde og blandt dem ogsaa Onesilos Chersis's Søn, som havde faaet Kyprierne til at gjøre Opstand, og Soliernes Konge Aristokypros, en Søn af den Filokypros, som Athenæeren Solon, da han var kommen til Cypern, priste i et

Digt fremfor andre Fyrster. (Plutarch har i Solon, Kap. 26 opbevaret et Brudstykke af dette Digt, hvori det hedder:

Gid den violbekransede Kypris maa sende mig uskadt
med mit hurtige Skib bort fra den herlige Ø;
gid hun til Løn for vor Nybygd mig skjænke sin Yndest og Ære
og til mit Fædreneland lykkelig Hjemkomst igjen.

Heri synes at ligge en Stadfæstelse af Plutarchs Fortælling om, at Solon havde raadet Kong Filokypros til at flytte sin Stad, en gammel attisk Koloni, fra et Bjærg ned til Kysten, og at han selv havde Tilsyn med Byens Grundlæggelse; men derimod er det næppe rimeligt, at Staden først den Gang efter Solon har faaet Navnet Soli; i det mindste tror man allerede at finde dette Navn i Kileindskriften fra 672).

Herodot fortæller videre: »Onesilos's Hoved afskar Amathusierne, fordi han havde belejret dem, bragte det til Amathus og ophængte det over Porten. Da det nu hang der og allerede var blevet hult, satte en Bisværm sig i det og fyldte det med Voxkager. Da det var hændet, og Amathusierne spurgte Oraklet derom, fik de det Svar, at de skulde tage Hovedet ned og begrave det, men hvert Aar ofre til Onesilos som en Heros, og naar de gjorde det, vilde det blive til deres Gavn. Det gjorde saa Amathusierne og ere blevne ved dermed lige til min Tid. Men da Ionerne, som havde kæmpet til Søs, hørte, hvor ilde det var gaaet Onesilos, og at Kypriernes andre Stæder bleve belejrede, men at Salaminierne havde overgivet deres Stad til den forrige Konge, Gorgos, sejlede de strax derefter bort til Ionien. Af Stæderne paa Kypros udholdt Soli den længste Belejring; men i den femte Maaned indtoge Perserne den efter at have undergravet Muren. Saaledes vare da Kyprierne igjen bragte i Trældom, efter at de havde været frie et Aar«.

Paa Xerxes's Tog mod Grækenland 480 maatte de stille 150 Skibe (Herodot 7, 90). Herodot fortæller ved denne

Lejlighed, at de havde Turbaner paa Hovedet, men for Resten vare klædte som Hellenerne; blandt deres Anførere nævner han igjen Kong Gorgos. Desuden omtaler han (7, 195) Pafiernes Anfører Penthylos, Demonoos's Søn, som førte 12 Skibe, men mistede de 11 i Skibbruddet ved Sepias og, da han sejlede til Artemision med det ene, der var til overs, blev tagen til Fange og sendt i Lænker til den korinthiske Tange, fordi man vilde forhøre ham om Persernes Hær. Ved Artemision fangede Grækerne ligeledes Kong Gorgos's Broder Filaon, »en anset Mand i Hæren« (Herodot 8, 11), og da de ved samme Lejlighed toge 30 Skibe, maa disse eller i det mindste en Del af dem vel have været kypriske. I øvrigt ser man af flere Ytringer hos Herodot, at Perserne ikke rigtig stolede paa Kypriernes Troskab.

Efter Herodots fyldige Skildringer maa vi i den følgende Tid igjen nøjes med enkelte korte og magre Efterretninger om Cypern. Da Grækerne efter at have drevet Perserne tilbage førte Krigen over paa asiatisk Grund, gjorde de vel oftere Tog til denne deres Nationalitets østlige Forpost og vandt ogsaa her flere Sejre, men uden at det dog lykkedes dem at grunde noget varigt Herredømme paa Øen. Den navnkundigste Begivenhed forefaldt i Aaret 449, da Kimon i Spidsen for 140 athenæiske Skibe belejrede Kition, men døde under Belejringen, hvorefter Athenæerne sejlede til Salamis og sloge Perserne baade til Lands og Vands, men derpaa vendte hjem til Grækenland. Af det rige Bytte skjænkede de en Tempelgave til Guden i Delfi, hvis Indskrift er opbevaret af Diodor (11, 62), der imidlertid fejlagtig henfører den til en tidligere Tid. I den hedder det:

Siden den delende Bølge har skilt Evropa fra Asien,
siden den voldsomme Krig Jorden med Kampgny har fyldt,
aldrig er Gjerning saa stor af jordiske Mænd bleven øvet
som den Sejr, vi vandt baade paa Fastland og Hav.
Medernes talrige Skarer paa Kypros vi slog, og paa Havet
hundrede Snekker vi tog, fyldte med tyriske Mænd.

Dog om Athenæernes Sejr end har været nok saa glimrende, den blev dog indtil videre Slutningen paa deres dristige Tog til den fjærne Ø, og i den nærmest følgende Tid indtraadte der en stærk Reaktion af det østerlandske Element paa Cypern mod Hellenismen. Perserkongen fik igjen fuldstændig Herredømmet paa Øen og søgte at sikre det ved at hæve dens fønikiske Befolkning paa den græskes Bekostning. Vi høre saaledes, at den gamle Kongeslægt i Salamis, der afledte sin Herkomst fra Tevkros, blev styrtet af en fønikisk Magthaver, som fordrev eller undertrykte græsksindede Kypriere; men da optraadte en Mand, som igjen paa en glimrende Maade gjenoprettede Hellenismen paa sin Fædreneø, den højt begavede og højsindede Evagoras. Den udførligste Kilde til hans Historie er en Lovtale af den athenæiske Rhetor Isokrates, som vi vel ikke ubetinget kunne stole paa; men ved at sammenholde den med andre Efterretninger kunne vi dog benytte den ved Fortællingen om denne mærkelige Mand.

Evagoras, der var født i Salamis (omtrent 440) af Tevkridernes Æt, maatte som saa mange andre flygte for den fønikiske Tyrans Efterstræbelser og undkom til Staden Soli i Kilikien. Her samlede han 50 landflygtige Kypriere om sig, satte over til Øen og brød om Natten ind i Salamis, hvor han fældede Tyrannen og selv vandt Kongedømmet (omtrent 410). Med udmærket Dygtighed og Klogskab sikrede han sin Magt, hævede Salamis til en højt blomstrende Stad og stræbte paa enhver Maade at gjøre Cypern til et græsk Land. Navnlig glædede han sig ved enhver Forbindelse med Athen, Hovedsædet for den helleniske Dannelse, som han saa højlig beundrede, og viste i Slutningen af den peloponnesiske Krig sin Hengivenhed for denne By ved at forsyne den med Korn. Da derfor den athenæiske Feltherre Konon efter Slaget ved Ægosfloden (405) maatte flygte fra Grækenland, drog han med sine 9 Skibe til Cypern og fandt en gjæstevenlig Modtagelse hos Evagoras;

men ogsaa mange andre landflygtige Grækere søgte i den ulykkelige Tid, der derefter fulgte paa, under Spartas trykkende Herredømme et nyt Hjem paa den frugtbare Ø under den milde Konges Beskyttelse, og navnlig fortælles det, at mange athenæiske Kvinder, som ikke kunde finde tilstrækkeligt Udkomme i deres dybt sunkne Fødeby, vandrede ud til Salamis og der fandt Ægtemænd. Ved alt dette maatte Hellenismen i høj Grad styrkes paa Cypern.

Man kunde maaske undre sig over, at Perserne lode denne betydningsfulde Udvikling gaa for sig uden Hindring; men for det første var »den store Konge« langt borte og i al denne Tid optagen af Begivenheder, der laa ham langt nærmere, og desuden blandede han sig i Regelen ikke i sine Provinsers indre Forhold, naar de blot ydede ham deres Tribut, og derpaa har den kloge Evagoras naturligvis ikke ladet det mangle. En Tid lang lykkedes det endog ham og Konon at faa en afgjørende Indflydelse paa Persiens Politik: Spartanerne vare trængte sejrrig frem i Lilleasien, og Kong Artaxerxes den 2den saae med Skræk, hvor lidet hans Satraper vare i Stand til at modstaa Grækernes Krigskunst. Da tilbød Konon ham sin Tjeneste, og man gjorde Storkongen opmærksom paa, at en persisk Flaade under dennes Anførsel vilde bringe Sparta i den største Fare. Artaxerxes gik ind paa Forslaget, og Konon blev sat i Spidsen for en Flaade, af hvilken Evagoras stillede den største Del. Efter at have slaaet Spartanerne ved Knidos (394) benyttede Konon den Magt, der var givet ham i Hænde, til at gjenoprejse sin Fædrenestad; men Athenæerne erkjendte, at de skyldte Evagoras lige saa meget som ham, og oprejste Billedstøtter af de to ædle Venner ved Siden af hinanden.

Imidlertid var det allerede forbi med Venskabet imellem Evagoras og Storkongen: denne blev snart misfornøjet med Athens stigende Magt og saae med Harme, hvorledes Evagoras mere og mere udbredte sit Herredømme over

Cypern. Kition, Amathus og Soli, der gjorde Modstand herimod, fik Hjælp fra Persien; men Evagoras optog nu dristig Kampen mod Storkongen og fandt Understøttelse, dels i Ægypten, der havde løsrevet sig fra det persiske Herredømme, dels hos Athenæerne, der efter 60 Aars Forløb igjen sendte en Flaade under Chabrias til Cypern. Saaledes lykkedes det Evagoras ikke blot at faa hele Cypern underkastet, men endog at indtage Tyrus og faa Kilikien til at gjøre Oprør: det lille Ørige var blevet Middelpunktet for en farlig Forbindelse mod Persiens Magt. Under disse Forhold mødtes Spartas og Persiens Politik: Spartanerne hadede vist nok fuldt saa meget som Artaxerxes den athenæisksindede Konge, som maaske mere end nogen anden havde bidraget til at knække deres Overherredømme i Grækenland, og ved den mellem deres Sendemand Antalkidas og Perserkongen afsluttede Fred (387) blev den sidste naturligvis erkjendt for Cyperns Herre. Heller ikke Athen vovede at modsætte sig de to Stormagters Vilje, og snart stod Evagoras alene mod hele Persiens Magt; thi ikke engang fra Ægypten fik han længer nogen synderlig Hjælp.

Artaxerxes foretog nu store Rustninger, og i Aaret 386 satte en Flaade paa 300 Skibe over fra Lilleasien til Cypern. Evagoras fik ved store Anstrængelser samlet henved 200 Skibe, og det kom til et Søslag ved Kition, hvor han i Førstningen var heldig, men til sidst bukkede under for Overmagten. Derefter maatte han indeslutte sig i Salamis, som i lang Tid forgjæves blev belejret af Perserne. Til sidst bleve de trætte, og det kom til en Overenskomst, i Følge hvilken Evagoras beholdt Salamis som Storkongens skatskyldige Vasal og opgav sine Fordringer paa det øvrige Cypern. Det dristige Forsøg paa at gjøre Cypern til en samlet og uafhængig græsk Stat var mislykket; men Hellenismen synes dog fra den Tid af at have været aldeles overvejende paa Øen, og i denne Henseende fik Evagoras's Virksomhed saaledes en varig Indflydelse. I Salamis vedblev han endnu

at regere i flere Aar og var efter Isokrates i høj Grad elsket af sine Undersaatter; men i Aaret 374 fandt han ikke desto mindre Døden for en Morders Haand. De nærmere Omstændigheder ved hans Mord fortælles paa afvigende Maade hos forskjellige græske Forfattere; men Isokrates nævner underligt nok slet ikke hans Dødsmaade. Heraf samt af flere andre Omstændigheder drager Engel den noget dristige Slutning, at hans Søn og Efterfølger Nikokles, til hvem Lovtalen over Evagoras er skreven, selv har haft Del i Faderens og sin ældre Broders Mord. Saa meget maa man indrømme, at Isokrates, der synes at have staaet i nøje Forhold til Nikokles og maaske har været hans Lærer, ligesom han havde faaet 20 Talenter (over 80,000 Kroner) af ham, i de 3 til og for ham forfattede Taler søger at fremstille ham som en hæderlig Fyrste, medens han af andre skildres som en vellystig Despot. Dermed stemmer det, at han efter nogle Aars Forløb blev styrtet ved en Opstand af Folket og dræbt i Fængslet. I øvrigt synes Cypern paa denne Tid at have nydt Fredens Velsignelser og hævet sig til stor Rigdom: de af Nikokles og Evagoras i hans sidste Aar slaaede Guldmynter ere de skjønneste, som Øen har frembragt, og udmærke sig ved den reneste græske Stil.

Endnu én Gang rejste Kyprierne sig mod det persiske Herredømme: det var i Aaret 351, da Kong Artaxerxes den 3dje Ochos vilde drage mod Ægypten, men blev standset af Fønikernes Modstand. Til Fønikiernes Opstand sluttede sig da ogsaa de kypriske Stater; men allerede Aaret efter bleve de igjen underkastede Perserne. Det mærkeligste ved denne Kamp var, at den fra Persiens Side mest blev ført med græske Lejetropper under Anførsel af Athenæeren Fokion. Denne for sin Tapperhed og Ubestikkelighed af de gamle Forfattere saa højt priste Feltherre lod sig saaledes bruge af Barbarerne imod sine Landsmænd og belejrede Salamis, ved hvis Hjælp Athen en Menneskealder tidligere havde hævet sig af sin Fornedrelse.

Snart efter var det imidlertid ude med Persiens Magt; i Aaret 333 havde Alexander den store sejret ved Issus og rykkede ind i Fønikien, hvor han begyndte at belejre Tyrus. Ved denne Lejlighed var det ham til stor Hjælp, at de kypriske Konger sendte ham deres Flaader, som talte c. 150 Skibe, og de beholdt derfor naturligvis deres Riger under hans Overherredømme. Ved Alexanders andet Ophold i Tyrus (331) finde vi flere af dem i hans Omgivelser, saaledes Nikokreon fra Salamis og Pasikrates fra Soli, der kappedes med hinanden i at udruste prægtige Chor ved de til hans Ære afholdte Festligheder. De fik derefter navnlig det Hverv at forstærke hans Sømagt; men adskillige Kypriere fulgte ham dog ogsaa paa hans Tog ind i Asien, deres Bygmestre byggede Skibe for ham paa Indus, og en af dem, Stasanor, blev Statholder i Arien.

Efter Alexander den stores Død kom Cypern snart til at spille en vigtig Rolle i Stridighederne mellem hans Efterfølgere; thi saa vel Ægyptens kloge Hersker, Ptolemæus, som den ærgjerrige Antigonus i Lilleasien ansaa den rige Ø for uundværlig til at vinde Herredømmet paa Havet. Ptolemæus fik først Overhaanden og synes (omtrent 310) at have berøvet de kypriske Konger deres Magt; om en af dem fortælles det, at han dræbte sig selv, og at derpaa hans Hustru dræbte sine egne Døtre, stak Ild paa Kongeborgen og styrtede sig i Flammerne. Ptolemæus's Broder Menelaus blev Øens Statholder; men i Aaret 306 sendte Antigonus sin Søn Demetrius imod den med en Flaade paa over 100 Skibe, deriblandt flere umaadelige Kolosser paa 6 og 7 Rader Aarer, og en Hær paa 15,000 Mand. Demetrius gik i Land og slog Menelaus, som maatte indeslutte sig i Salamis; derpaa begyndte han at belejre den faste Stad og vandt sit Tilnavn, Poliorketes (Staderobreren), ved at opfinde nye Krigsmaskiner, bl. a. et svært, 150′ højt Belejringstaarn (Helepolis), som blev rullet frem imod Muren og udslyngede umaadelige Stene og Kastevaaben af alle Slags.

Imidlertid nærmede Ptolemæus sig med 140 Krigsskibe og en stor Transportflaade med 10,000 Mand Landtropper; til sin Broder i Salamis sendte han Bud, at han skulde lade de 60 Skibe, som laa der i Havnen, sejle ud og stode til ham. For at hindre dette lagde Demetrius sig med sin Flaade uden for Salamis, 10 af sine Skibe overdrog han Bevogtningen af Havnemundingen og sejlede med de øvrige Ptolemæus i Møde. Da de to store Flaader vare nær ved hinanden, bad man paa begge Sider til Guderne og hejsede derpaa et Guldskjold op til Signal paa, at Kampen skulde begynde. Utallige Kastevaaben fyldte Luften, og snart stødte Skibene sammen og søgte at bore hinanden i Sænk eller at entre de fjendtlige Fartøjer. Fremfor alle stred Demetrius paa sit syvradaarede Skib med uimodstaaelig Tapperhed, og Enden blev, at Ptolemæus maatte flygte og kun med 8 Skibe undkom til Kition og derfra til Ægypten. Menelaus havde vel efter en haardnakket Modstand faaet Bugt med de 10 Skibe, men kom for silde til at forandre Kampens Skæbne og maatte derpaa overgive sig med sin hele Flaade og 12,000 Mand. Af Ptolemæus's Skibe var over Halvdelen boret i Sænk, de ovrige tagne med deres Besætning, og ligeledes var den største Del af Transportflaaden tagen med 8000 Mand og et umaadeligt Bytte af Kvinder, Slaver, Penge og alle Slags Forraad, bl. a. den skjønne Hetære Lamia, som snart besejrede den sejrrige Helt.

Denne ærede i øvrigt sin Lykke ved ridderlig Ædelmodighed: han sørgede for de faldne Fjenders hæderlige Begravelse, sendte de fornemste Fanger uden Løsepenge tilbage til Ptolemæus, bl. a. hans Broder og Søn, og tog de fleste andre Krigsfanger i sin Tjeneste. Til Athen sendte han 1200 Rustninger, til sin Fader Milesieren Aristodemos med Budskabet om Sejren og Cyperns Erobring; Aristodemos begyndte sin Tale med Ordene: »Til Lykke, Kong Antigonus!« og denne skrev til sin Søn: »Til Kong Demetrius!« Dog ogsaa Ptolemæus og de andre makedoniske Fyrster

antoge nu Kongenavnet, og det varede ikke længe, før end de forbandt sig mod Antigonus. Han bukkede under og faldt i Slaget ved Ipsus (301); men Demetrius beholdt dog endnu i nogle Aar Cypern. Først 295, da han var dragen til Evropa for der at vinde større Magt, angreb Ptolemæus den for Tropper blottede Ø og indtog til sidst Salamis efter et tappert Forsvar af Demetrius's ædle Hustru Fila.

Cypern var saaledes igjen kommet under Ægyptens Herredømme ligesom flere Gange i tidligere Tider, naar dette Rige var mægtigt; naar det vilde gjøre sin Magt gjældende, trængte det netop til den skovrige Ø, der kunde yde det Skibstømmer. Ptolemæerne lagde ogsaa megen Vægt paa at bevare deres Herredømme paa Cypern og holdt derfor stadig en betydelig Krigsmagt paa Øen. I Spidsen for denne stod en Strateg; men han havde ogsaa i andre Henseender den øverste Myndighed og kaldes i Indskrifter: »Strateg, Admiral og Ypperstepræst paa Øen«. Han fik altsaa ogsaa den højeste gejstlige Magt, som før havde tilhørt Ypperstepræsten i Pafos; men denne vedblev dog at være »Ypperstepræst i Staden« og har vel ogsaa fremdeles haft den egentlig religiøse Ledelse, kun at han i politisk Henseende var den ægyptiske Statholder underordnet. De kongelige Statholdere toges af den fornemste Klasse af Alexandrias Hofmænd, som kaldtes »Kongens Slægtninge«, og undertiden vare de virkelig Prinser af det kongelige Hus. De enkelte Stæder paa Cypern beholdt indre Selvstændighed og dannede saaledes Smaastater, der blot havde at betale Afgifter til Statholderen. Øen betragtedes som et eget Rige og blev undertiden ogsaa adskilt fra Ægypten under en egen Konge, der var Broder til den ægyptiske. Dette blev saaledes Tilfældet i Aaret 81; men paa den Tid var Ægypten allerede ganske afhængigt af Romerne, og det var kun et Tidsspørgsmaal, hvor naar det vilde blive ligefrem indlemmet i Romerriget. Denne Skæbne ramte først Cypern.

Den kypriske Ptolemæus havde været uforsigtig nok til at fornærme en romersk Stormand. Det var den berygtede Publius Clodius Pulcher, som var bleven fangen af de kilikiske Sørøvere og havde anmodet Ptolemæus om at løskjøbe ham; denne havde da sendt to Talenter, en Sum, der forekom den stolte Romer alt for ringe til at byde for ham. Da han derefter som Tribun i Aaret 58 kunde sætte igjennem, hvad han vilde i Rom, besluttede han at afsætte Ptolemæus og inddrage Cypern under Romerriget. Folkeforsamlingen vedtog »den skjændige Lov«, som Cicero med rette kalder den, og dens Udførelse blev betroet den strængt retskafne Cato. Endnu inden denne kom til Cypern, havde Ptolemæus taget Gift, og Kyprierne gjorde ingen Modstand. Cato kunde saaledes i Ro og Mag konfiskere Ptolemæus's umaadelige Rigdomme og holde Avktion over hans pragtfulde og kostbare Bohave, og han gjorde det paa en vist nok strængt redelig, men ogsaa meget smaalig, næsten smudsig Maade. Selv beholdt han kun en Statue af Zenon fra Kition, Stifteren af den stoiske Skole, til hvilken han selv bekjendte sig; men i det romerske Skatkammer nedlagde han 7000 Talenter (henimod 30 Mill. Kroner).

Cypern blev nu et rigt Bytte for romerske Statholdere, Skatteforpagtere og Aagerkarle. Hvor vidt de sidste kunde gaa, se vi af Ciceros Breve. Markus Brutus, en Mand, der dog regnedes blandt de hæderligste romerske Stormænd, Catos Søstersøn og Svigersøn og ligesom han stoisk Filosof, havde laant Salaminierne, der havde en Sag i Rom og naturligvis intet kunde udrette uden Bestikkelser, en Sum Penge til 48 Procent. Som en Mellemmand, der gav sit Navn til, havde han brugt en vis Skaptius, og denne var derpaa ved hans Indflydelse bleven Præfekt i Salamis. Som saadan vilde han tvinge Salaminierne til at betale det dobbelte af, hvad de vare skyldige, og indespærerde deres Raadsherrer, saa at 5 af dem døde af Sult. Netop paa den Tid blev Cicero Prokonsul over Kilikien og Cypern (51). Til

ham klagede Salaminierne, og menneskelig og retskaffen som han var fremfor de fleste af sine Standsfæller, søgte han at hjælpe dem til deres Ret. De stakkels Mennesker vilde gjærne betale, hvad de skyldte, og vare Cicero højst taknemmelige, fordi han ikke oven i Kjøbet selv forlangte en Gave, der under en anden Statholder let kunde være bleven mere trykkende end selve Gjælden; men da Brutus bebrejdede ham, at han ikke tog mere Hensyn til en Ven, var han dog svag nok til at finde sig i, at Sagen blev opsat, uagtet han vel indsaa, at det let kunde gaa Salaminierne ilde under den næste Statholder.

Ligesom Clodius's Had havde bragt Cypern under Rom, gav Cæsars Kjærlighed til Kleopatra det snart igjen tilbage til Ægypten, og først efter hendes Død (30) kom det tillige med Hovedlandet atter under Romernes Herredømme. Det blev derefter en egen Provins; men under Kejserne blev Styrelsen mere ordnet, og var end det romerske Herredømme trykkende, bragte det dog overalt fast borgerlig Ret, Fred og Orden, gode Veje og fri Handel over hele det store Rige. Øen vedblev saaledes at blomstre og kaldes ogsaa i Romertiden »den fine, yppige, paa alle Herligheder rige«. Dens overordentlige Frugtbarhed vedligeholdtes stadig ved kunstig Vanding; som Evripides i sine Bakchantinder siger: »Pafos, som den aldrig af Regn opsvulmede Flods Vande befrugter med sine hundrede Strømme«, saaledes var det overalt, navnlig i den dejlige Slette omkring Salamis. Pafos vedblev at være det religiøse Middelpunkt, og paa en hel Række Broncemynter, prægede under de romerske Kejsere i de kypriske Stæders fælles Navn, ser man en Bygning, som forestiller det pafiske Tempel med dets ejendommelige gamle Gudebillede. Under Avgustus var det blevet ødelagt ved et Jordskjælv tillige med hele den gamle Stad, men blev gjenoprejst af Kejseren.

Dog Hedenskabet mistede snart sit Eneherredømme paa Afrodites Ø. Allerede vare talrige Jøder fra deres tæt

befolkede Land strømmede derover, og Cypern stod paa mange Maader i Forbindelse med Palæstina: Herodes den store fik saaledes af Cæsar den halve Indtægt af Øens rige Bjærgværker, hans Datterdatter Alexandra blev gift med en anset Kyprier, og andre Prinsesser af hans Hus bar Navnet »Kypros« (Josefus). Cypern var derfor ogsaa et af de allerførste Lande, til hvilke Kristendommen udbredte sig. Flere kypriske Jøder, blandt dem Joses, hvem Apostlene kaldte Barnabas, d. e. Trøstens Søn, vare de første, som prædikede Evangeliet for Hellenerne, og Barnabas grundede i Forening med Saulus fra Tarsus Menigheden i Antiochia. Derfra drog de til Cypern, og, som det videre hedder i Apostlenes Gjerninger (Kap. 13), »da de vare i Salamis, forkyndte de Guds Ord i Jødernes Skoler, og de havde Johannes til Medhjælper. Da de vare dragne igjennem Øen til Pafos, traf de en Troldmand, en falsk Profet, en Jøde ved Navn Barjesus; han var hos Landshøvdingen Sergius Paulus, en forstandig Mand. Denne kaldte Barnabas og Saulus til sig og begjærede at høre Guds Ord; men Troldmanden Elymas (saaledes oversættes hans Navn) stod dem imod og søgte at afvende Landshøvdingen fra Troen. Men Saulus — det er og Paulus — saae fuld af den Helligaand stivt paa ham og sagde: o du, som er fuld af al Svig og Ondskab, du Djævels Barn, en Fjende af al Retfærdighed! vil du ikke lade af med at forvende Herrens rette Veje? og se nu, Herrens Haand er paa dig, og du skal blive blind og en Tid lang ikke se Solen; men strax faldt der en Taage og Mørke over ham, og han gik omkring og søgte en Vejleder. Da Landshøvdingen saae, hvad der var sket, troede han fuld af Forundring over Herrens Lærdom«.

Derefter kunde Evangeliet frit prædikes paa Cypern, og de ældste kristne fandt her et Tilflugtssted under Forfølgelser. Efter Sagnet blev dog Barnabas senere pint og begravet i Salamis, ligesom ogsaa i den følgende Tid flere andre Helgener fandt deres Grav paa Øen. Under Kejser

Trajan (c. 100 efter Kristus) gjorde Jøderne paa Cypern Opstand og dræbte — siges der — 240,000 af de andre Indbyggere. Siden den Tid maatte ingen Jøder bo paa Øen; men desto raskere Fremskridt gjorde Kristendommen. Den blandede sig vistnok ofte paa en besynderlig Maade med Hedenskabet, og Guds Moder, som afløste Afrodite, blev selv kaldet Afroditissa. Der rejste sig talrige Kirker; men i øvrigt begyndte det at gaa stærkt tilbage med Cyperns Herlighed. Det led flere Gange af Jordskjælv, som ødelagde adskillige Stæder, og i det 4de Aarhundrede blev det 17 Aar i Træk plaget af en saadan Tørke, at en Mængde Mennesker vandrede ud fra den hidtil saa tæt befolkede Ø. I en saa ulykkelig Tilstand var den, da Kejser Konstantin den stores Moder Helena besøgte den paa sin Hjemrejse fra det hellige Land. Sagnet fortæller, at hendes brændende Bønner nedkaldte en rigelig Regn over de tørre Marker, og da hun kom tilbage til Konstantinopel, fik hun sin Søn til at fritage alle de udvandrede Kypriere, der vilde vende tilbage til deres Fædreneø, for alle Afgifter i en Række af Aar. Cypern havde paa den Tid 13 Bispedømmer, i Spidsen for dem et Ærkebispedømme i Salamis; men det var nu ude med Oldtidens Glans, og paa den romerske Tid fulgte den langsomme Hensygnen under det byzantinske Kejserdømme.

S. B. Thrige.

Smaating.

Kejserinde Josefines Kroning. Vore Læsere have oven for (Side 225) set, hvor let Fyrst Metternich gaar hen over Spørgsmaalet om Napoleons første Ægteskab med Josefine; det var kun et borgerligt, altsaa fra Kirkens Synspunkt intet lovligt Ægteskab; men hvorledes havde Pave Pius VII da hin anden December 1804 kunnet krone Kejserinde Josefine? Herpaa giver Metternich andensteds et Svar, som atter sætter Napoleons Karakter i et misligt Lys. Den pavelige Statssekretær, Kardinal Consalvi, har i saa Henseende givet ham følgende Meddelelse.

Kejser Napoleon havde opfordret Paven at komme til Paris for at krone ham alene; i de forudgaaende lange Underhandlinger, som udkrævedes for at overvinde hans Helligheds Modstand, var der aldrig Spørgsmaal om Kejserinde Josefines Kroning; først under hans Ophold i Paris, Dagen før selve Akten, kom samme paa Tale. Hans Hellighed havde dernæst gjentagne Gange trængt paa for at underrettes om Enkelthederne ved Ceremonierne; men under alle mulige Paaskud undgik man at gjøre ham Meddelelser i saa Henseende før den sidste Dag, da alle offentlige Blade allerede indeholdt den officielle Meddelelse.

Paven vaklede nu i sin Beslutning; paa den ene Side havde han intet Bevis for Lovligheden af Kejserens Ægteskab, da det jo var indgaaet paa en Tid, hvor samme kun betragtedes som en ren borgerlig Akt; men hvorledes kunde han paa den anden Side betænke sig paa næste Dag at fejre

den højtidelige Kroning, som allerede var officielt meddelt Nationen? Et Afslag havde kun udsat ham for at spille en ydmygende Rolle, da Napoleon havde kunnet lade Kroningen foretage af Paris's Ærkebiskop eller Kardinal Fesch, og Kejserens Vrede vilde i saa Fald udsætte hans Hellighed for at miste ethvert reelt Udbytte af hans Rejse; man havde navnlig givet sikre Løfter om Forandringer i de organiske Artikler, den franske Regering uden hans Helligheds Vidende havde føjet til Konkordatet.

Hans Hellighed havde alligevel besluttet at følge sin Pligt, give Afkald paa de forventede Fordele og vægre sig ved at deltage i den højtidelige Ceremoni, medmindre han fik utvetydige Beviser for det kejserlige Ægteskab, da et Par franske Bisper indfandt sig for at aflægge ham deres Hyldest; de beroligede Paven med Hensyn til hans Tvivl og meddelte ham fornødne Enkeltheder angaaende Napoleons og Josefines Ægteskab. Den godtroende Pave kronede dem derfor, og først nogle Dage senere fik han at vide, hvorledes man havde misbrugt denne hans Godtroenhed. Han følte sig nu fristet til at give sin Harme Luft, men lod sig afholde herfra ved Tanken om den almindelige Dadel, han vilde paadrage sig, ved at underrette Offentligheden om, at han havde salvet og kronet Kejserinden uden at være absolut overtydet om de Baand, som forenede hende med Napoleon, og at han altsaa, saa at sige, havde sanktioneret et Konkubinat. Han følte, at den Tvetydighed, man havde anvendt over for ham, aabenbart ikke var Undskyldning nok, og at man vilde beskylde ham for Svaghed; han besluttede altsaa at tie, men ophørte ikke med at gjøre Napoleon de stærkeste Bebrejdelser og opfordrede ham idelig til at gjøre sin Uret, som Paven aldrig tilgav ham, god igjen.

General Dumouriez*).

I.

Charles François Dumouriez, som blev født i Cambray den 25de Januar 1739, nedstammede fra en Familie af Parlamentsadelen, (noblesse de robe) ved Navn Duperier, der oprindelig var af sydfransk Herkomst. Hans Fader var først Officer, senere Krigskommissær, saaledes kaldte man den Gang Intendantembedsmændene, og var gift med Frøken de Chateauneuf, som fødte ham to Døtre og en Søn. Charles François var et meget svagt, sygeligt Barn; for at rette hans krumme Lemmer stak man ham efter den Tids Kurmethode i et Jærnstillads, som var fæstet til en Rullestol. En Kantor ved Cambray-Kathedralskole, som gav hans Søstre Undervisning i Musik, fik Tilladelse til at tage Drengen i Pension hos sig, friede ham for hans Lænker og lod ham krybe omkring i Stuen; til Huslægens Forbavselse kom Drengen sig fuldstændig og blev nu helt overladt til denne Mands Opdragelse. Fontaine — det var Mandens Navn — synes at have indvirket heldig paa ham og især at have udviklet hans Karakter. Dumouriez fortæller senere: »Fontaine søgte samtidig med Legemet at uddanne Drengens Sind efter sit eget, og dette var dydigt og godt«. Da han,

*) Efter forskjellige Kilder, særlig: A. v. Boguslawski: Das Leben des Generals Dumouriez. Berlin 1879. 1—2.

10 Aar gammel, vendte tilbage til det fædrene Hjem, mistede han sin Moder og kunde kun med Magt afholdes fra at styrte sig i hendes aabne Grav.

Den unge Dumouriez blev nu for sin Opdragelses Skyld sendt til Collége de Louis le Grand, som blev ledet af Jesuiter; de fromme Fædre synes hurtig at have sporet et brugbart, fremtidigt Medlem i den meget videbegjærlige og livlige Elev; thi den Lekture, de gave Drengen i Hænde, vakte hans brændende Ønske om at blive Missionær. I øvrigt bidrog den ellers fortrinlige Undervisning i dette Collége særdeles meget til hans udmærkede videnskabelige Uddannelse. I Aaret 1755 vendte han tilbage til sin Fader, og denne dannede Mand sørgede for, at han fik en fortsat omhyggelig Undervisning.

Paa den Tid begyndte allerede de Mænds Indflydelse at ytre sig, som senere skulde forberede Omvæltningsprocessen. Det daværende aandelige Liv, Filosofien og Videnskaben var gjennemtrængt af den antike Verdensanskuelses Aand. Anskuelser og Bestræbelser bleve næsten udelukkende byggede paa Kundskaben til Oldtidens Værker. Der er ingen Tvivl om, at Dumouriez fik et grundigt Kjendskab til mange af Oldtidens Forfattere, at han opfattede deres Ejendommeligheder rigtig og paa mange Maader i sin Fantasi bragte deres Handlemaade i Forbindelse med sin egen; men ved Siden af Videnskabernes Studium bleve de legemlige og krigerske Øvelser ikke forsømte. Det franske Nationalvaaben paa den Tid, Stødkaarden, førte han behændig, han skød godt med Pistoler og red sikkert og dristig. Allerede denne Opdragelses Maade og Væsen, der paa hin Tid var forholdsvis sjælden — thi næsten i alle Lande og ogsaa i Frankrige var der stor Forskjel paa Opdragelsen af en homme d'épée og en homme des lettres — viser, at der af den maatte fremgaa en usædvanlig Mand, dersom Frøet faldt i god Jord.

En stor Del af den franske Adel begyndte at anerkjende

de fritænkeriske Anskuelser, som beherskede Literaturen. Ogsaa Dumouriez's Fader var, hvad man senere kaldte en Voltairianer; men det hindrede ham ikke i at sende sin Søn til et Jesuiterkollegium — et Træk, vi nu til Dags finde ganske tilsvarende i Frankrig —, og da Sønnen vendte tilbage og udtalte sit Ønske om at blive Missionær, indlod Faderen sig ikke paa Modforestillinger, men spillede ham kun lidt efter lidt Bøger i Hænde, som belyste Ordenens Virksomhed i det 18de Aarhundredes Filosofis Aand. Efter omtrent et halvt Aar erklærede Charles François med Bestemthed, at han vilde blive, hvad det skulde være, kun ikke Munk. Hans Lyst stod til aktiv Militærtjeneste, men han maatte bøje sig for Faderens Ønske om at træde ind i Krigskommissariatets Bureau; han var den Gang 17 Aar gammel.

Rygtet om Frederik den stores filosofiske Meninger, hans Omgang med Voltaire, Kjendskabet til de i hans Lande indførte Reformer var meget udbredt mellem Evropas Stænder, og Tilhængerne af Voltaires, Montesquieus og Rousseaus Grundsætninger begyndte at se deres Ideal i Kongen af Preussen. Foreløbig ytrede denne Stemning sig dog kun i Epigrammer og Ordspil, og kun Nationens mest udvalgte Aander nærede den Overbevisning, at en tidlig eller sen Omstyrtning af det bestaaende vilde blive en Følge af de herskende Tilstande i Frankrig.

Da Dumouriez's Fader i Aaret 1756 blev kommanderet til Marskalk d'Estrées's, imod Hannover bestemte Hær, medtog han sin Søn som en Slags Adjutant, og det er betegnende for denne Periode, at begge afrejste til Hæren med varme Ønsker for den store Frederik. I Løbet af Aaret blev den unge Dumouriez sendt til Hertugen af Broglie som Intendant under et Foretagende imod Bremen; han indtraf netop, da et Angreb fandt Sted paa Hannoveranerne, som stode tæt uden for Bremen. Henreven af sit Mod og sin Tilbøjelighed for Soldaterstanden, gjorde han strax Fægt-

ningen med som Kombattant, i det han sluttede sig til den kongelige Legions Grenaderer; det lykkedes ham at udmærke sig og at blive saaret. Dette afgjorde hans Skæbne, og uagtet Hertugen stærkt bebrejdede ham, at han uden Tilladelse havde ombyttet Pennen med Sværdet, fik han flere militære Hverv betroede. Om Vinteren overtog Grev de Clermont Kommandoen; han forefandt en fuldstændig opløst Hær, men var heller ikke en bedre værd, hvorfor det ogsaa lykkedes den berømte Hertug Ferdinand af Brunsvig uden større Kampe at tvinge Franskmændene til et flugtlignende Tilbagetog fra Hannover og Hessen; Dumouriez befandt sig selv i Arrièregarden, og dette Tilbagetog hørte til hans skrækkeligste Erindringer.

Efter Felttoget 1757 blev han paa Grund af sin udviste Tapperhed og raske, behændige Optræden Løjtnant i Rytteriet ved Vicomte d'Escars Regiment, som havde et fortrinligt Navn i den gamle franske Armé, og som paa en Standart førte Indskriften: Fais ce que dois, avienne que pourra. Regimentet blev sendt til Normandiet for at rekruteres paa ny, og her førte Dumouriez i den første Tid et almindeligt Garnisonsliv; senere benyttede han, tvært imod den franske Militæradels Skik og Brug, sin Fritid til Studium og tog liden Del i de fælles Fornøjelser; men hans aabne, muntre Væsen og hans militære Dygtighed gjorde ham dog vel lidt af hans Kammerater, og han roser sig af aldrig at have haft en Fjende i Regimentet.

Det var i Aaret 1758. Slaget ved Rosbach havde dybt ydmyget den franske Vaabenære, der efter dette Slag først hævede sig igjen under den store Revolution. Den franske Hær i Syvaarskrigen forekommer os i Følge Historie og Overlevering sammensat af Soldater uden Disciplin og Tugt, kommanderet af Adelsmænd, der vare vanslægtede af Hofluft og Kvindeherredømme og rykkede i Felten med et utroligt Tros af højere og lavere Elskerinder og omgivne af en Luxus, om hvilken de markiske og pommerske Junkere,

som førte Frederiks Hær, ikke engang havde nogen Anelse; men alligevel var Traditionen fra den store Armé under Ludvig XIV, Disciplinens Aand, Ære og Krigstugt ikke ganske udslukket. Der fandt en vedvarende Kamp Sted i Armeen mellem Levningerne af det gamle Soldatervæsen, som endnu holdt de store Traditioner om Pligttroskab og Disciplin fra Louvois's, Turennes's, Condé's, Villars's, Catinat's, Vendôme's og Marskalken af Sachsens Tider i Ære, og Hoffets Yndlinge, som kaldte disse sande Soldater »officiers de fortune«. Disse vare mest af den lavere Landadel, som derved traadte i en vis Modsætning til Hofadelen. Alt eftersom en virkelig Soldat eller en Hofmand kommanderede Armeen, forandredes dennes Fysiognomi. Til Lykke for Frederik den store var Hofpartiet som oftest det herskende.

I Ludvig XIV's Armé, som var den Tids mest fuldkomne, indtraadte der allerede mod Slutningen af hans Liv en Forandring til det værre; de nødvendigste Reformer udebleve under Ludvig XV, og snart udviklede der sig de værste Misbrug; Officersposter bleve ikke blot givne bort til Folk uden Spor af Kundskaber, men til Børn; der fandtes Majorer og Oberster paa 10 Aar. Krigslovene bleve mildere og mildere, og Disciplinen forfaldt.

Dumouriez deltog med sit Regiment i Krigen uden at opleve større Begivenheder; en af disse maa vi dog nævne. Dagen før Træfningen ved Closterkamp (den 16de Oktober 1760) blev han paa et Ordonnantsridt med nogle faa Ryttere angreben af en Snes fjendtlige Husarer. Hans Følge flygtede, Preusserne indhente ham og skyde hans Hest, han forsvarer sig med yderste Tapperhed; men Sabelhug og Pistolskud strække ham til Jorden. En Adjutant redder ham og bringer ham, bedækket med Saar, til Arveprinsen af Brunsvig, der behandler ham meget velvillig og sender ham tilbage uden Udvexling. Tredive Aar senere skulde den samme Fyrste som Overgeneral over den preussiske Armé

atter staa lige over for den franske Hærs øverstkommanderende General, det revolutionære Frankrigs Feltherre, Charles François Dumouriez.

Da den unge Dumouriez for sin Helbredelses Skyld vendte tilbage til Saint-Germain, hvor hans Fader havde opslaaet sin Bopæl paa en lille Ejendom, blev der lovet ham Ludvigskorset og et Kompagni. Da Dumouriez fremstillede sig for Hertugen af Choiseul, erklærede denne ham dog, at to Naadesbevisninger paa én Gang var for meget, og at han maatte vælge en af dem, han raadede ham til Korset, da han dog ikke kunde gjøre den næste Kampagne med.

»Giv mig Kompagniet, Monseigneur,« svarede Dumouriez ham livlig, »og De vil ogsaa snart give mig Korset«. Han fik Kompagniet, gjorde Felttoget med under Soubise og udmærkede sig atter.

Armeen blev meget formindsket efter Freden, et stort Antal Officerer blev afskediget, og blandt disse var Dumouriez, som ganske rigtig havde erhvervet sig Ludvigskorset. Regimentet d'Escars marcherede, inden det blev opløst, i Høsten 1762 til Normandiet, og der begyndte her en Periode i Dumouriez's Liv, som ikke indvirkede lidet paa hans senere Liv. Den blev som saa mange Soldaterromaner indledt paa Marchen, i det han fandt en Pige, som fængslede hans Hjærte.

D'Escars's Ryttere passerede den lille By Pont-Audemer, hvor hans Faders Søster, Marquise de Belloy, boede med sine to henrivende Døtre. Familien hørte til den Provinsadel, paa hvilken Hoffets Fordærvelse endnu ikke havde øvet sin Indvirkning. Døtrene, som førte Navnet de Brossy, da Faderens Titel efter daværende Brug ikke gik over til dem, havde nydt en fortræffelig Opdragelse, vare underholdende, men af pigeagtig Sædelighed og Beskedenhed. Den ældste var allerede Brud. Man kan forestille sig, hvor kjærlig den fra Felttogene hjemvendte, med Saar bedækkede og med Ludvigskorset smykkede, unge Rytterofficer, en paa engang

elegant og krigersk Skikkelse, blev modtagen her. Da Regimentet laa i Kvarter i Omegnen, var jo intet naturligere, end at der opstod et Kjærlighedsforhold mellem Dumouriez og den ikke forlovede Kusine, som var 17 Aar gammel. Den inderligste Tilbøjelighed fængslede dem begge, og han levede en meget lykkelig Tid hos sin Tante, der ikke traadte hindrende i Vejen for dette Forhold; men en meget ulykkelig Omstændighed hang allerede som et truende Uvejr over dette ømme Samliv. Hans Fader og Fru de Belloy vare Uvenner paa Grund af et Arveanliggende, og da de begge havde ringe Formue, frygtede den unge Mand for, at hans Fader ikke vilde give sit Samtykke til en Forbindelse med en Datter af den forhadte Søster; han havde derfor holdt den hele Sag hemmelig, medens Fru de Belloy syntes at grunde et Haab om Forsoning paa de unge Menneskers Forhold. I Begyndelsen af 1763 blev den gamle Dumouriez imidlertid ved en Kammerats Indiskretion bekjendt med det hele. Strax sendte han i den heftigste Harme et Brev til sin Søster, hvem han overvældede med de uretfærdigste Beskyldninger, og nægtede nogen Sinde at give sit Samtykke til Sønnens Bryllup med en Datter af hende. Fru de Belloy, der i bestemt Karakter ikke var sin Broder ulig, fordrede strax en Opløsning af den hemmelige Forlovelse, og da den unge Pige med Fasthed satte sig herimod, greb hun til det i hine Tider af Forældrene meget anvendte Middel: hun sendte strax Datteren til et Kloster i Caen.

Sønnerne i Bastillen, naar de ikke adløde, som f. Ex. Mirabeau, Døtrene i Kloster; saaledes handledes der den Gang og netop af den Del af den franske Adel, som paa Grund af en vis Strænghed og Autoritetstro endnu ikke havde ladet sig indtage af Hoffets slappe Sæder og Exempel.

Dumouriez følte sig greben af Fortvivlelse. Ikke blot Adskillelsens Smerte, Bevidstheden om at have bragt Ufred ind i Familien Belloy, men ogsaa hans hidtil saa elskede Faders lidenskabelige og uretfærdige Handlemaade og endelig

Ønsket om ikke at staa i Vejen for sin unge og henrivende Bruds Frihed bragte ham til den Beslutning at gjøre Ende paa sit Liv. I Dieppe gjorde han et Forsøg derpaa ved Gift, efter skriftlig at have underrettet sin Fader derom. Han fortæller, at efter at han havde taget Giften, stod i Løbet af et Par Minuter hans Gjerning i en hel anden Belysning for ham. Hvad enten det nu var dette eller den vaagnende Selvopholdesdrift og et ungdommeligt kraftigt Legemes Reaktion, nok sagt, han greb til det nærmeste Redningsmiddel, som han havde ved Haanden og — nedslugte Oljen i sin Lampe; der indtraadte en heftig Krisis, og han levede et langt, mindeværdigt Liv, som dog fik en forfejlet, sørgelig Slutning.

Der fulgte nu en Udsoning med Faderen, som dog efterlod en Brod, og Sønnen besluttede at gjøre alt for at tilkæmpe sig en ny Stilling og knuse Modstanden mod Forbindelsen med sin Kusine. I hvert Tilfælde var det denne, den Gang saa dybe Tilbøjelighed, der nærmest ansporede ham til Virksomhed paa andre Omraader. Han boede den Gang i Paris, hans Fader i Reglen paa sit Gods i Saint-Germain. Den militære Løbebane syntes ham spærret, og han vidste ikke, hvilken Vej han skulde slaa ind paa, da han i Paris gjorde Bekjendtskab med en vis Favier, der var politisk Agent og spillede en vigtig Rolle. Han indviede Dumouriez i alle de intrigante politiske Forhold ved Hoffet, og denne erklærer, at Favier har været hans Læremester i Politik. Han anbefalede Dumouriez til Hertugen af Choiseul som anvendelig i politiske og militære Ting; men før denne Anbefaling viste sig virksom, udvirkede Dumouriez selv en Avdiens hos Hertugen og bad om et Pas til Italien, da han vilde rejse for sin videre Uddannelses Skyld, for senere at kunne beklæde en diplomatisk eller militær Post. Hertugen billigede hans Beslutning, og efter at have skrevet til sin Fader, at han ikke kunde udholde dette Liv uden Stilling, uden Formue og uden Selvstændighed, men vilde søge alt

dette i fremmede Lande, rejste han til Italien, mest til Fods. Hans forskrækkede Fader greb til det oven berørte sædvanlige Middel for at tæmme Brushovedet; han ilte til Choiseul og bad om et lettre de cachet. Ministeren beroligede ham dog, og fra nu af blandede den gamle Dumouriez sig aldrig i Sønnens Anliggender.

Den unge Dumouriez's Gave til at gjøre sig afholdt af ældre og yngre Folk forlod ham ikke i Genua, hvor han tog længere Ophold, og hvor han snart blev det gode Selskabs Yndling; han talte Italiensk, lavede Vers, sang og var snart, trods sin Kjærlighed til sin Kusine, en af de mest fejrede Damers Cicisbeo, et Forhold, som han dog snart fandt kjedeligt; han vendte derfor tilbage til alvorligere Beskæftigelser; thi den 24aarige Rytterofficer havde for fuldt Alvor den Hensigt i hvert Tilfælde at spille en Rolle i Verdenshistorien. det være paa Kamppladsen eller i Politiken.

Republiken Genua var den Gang i Kamp med de oprørske Corsikanere. Dette, mente han, var noget for ham; han tilbød Republiken sin Tjeneste og blev afvist, fordi man ikke mente at kunne anvende en saa ung Rytterofficer i Bjærgkrigen paa Corsika. Da Partierne vare ham aldeles ligegyldige, besluttede han at prøve sig frem paa den anden Side; men Paoli, Opstandens berømte Chef og Forsvarer af sit Lands Frihed, afslog høflig hans Andragende. Saa slog han sig til det tredje Parti, som var opstaaet paa Corsika, for at danne en fuldkommen Sammensværgelse imod Paoli. Dumouriez henvendte sig til dette Partis Chef, Castellana, og mente at kunne love ham Frankrigs hemmelige Understøttelse; en Mængde Sogne paa Corsika gik ind paa hans Forslag til Oprettelsen af en corsikansk Republik, i hvilken han skulde have Overbefalingen over den væbnede Magt.

Herpaa skred han til Udførelsen; han sejlede med fem afskedigede franske Officerer paa et lille Fartøj, han havde lejet, til Corsika og landede i Porto-Vechio. Han bemægtigede sig denne lille Havn og fandt til Dels Partiet

under Vaaben; men Tilstanden var højst ejendommelig, da det mod Paoli fjendtlige Parti ogsaa var fjendtlig sindet mod Genueserne. Dumouriez søgte med 3000 Mand at tage den lille Fæstning Bonifacio ved Overfald, men Corsikanerne holdt som alle Naturfolk daarlig Stand og løb deres Vej efter tre, fire Kanonskud. Nu besluttede han at gaa til Frankrig for at bevæge Hertugen af Choiseul til at understøtte den af ham rejste Bevægelse.

Efter en lang stormende Overfart naaede han til Paris; her var netop en politisk Intrige i Gang, som blev ledet af Favier, der i Forening med Mademoiselle l'Ange — den senere Madame Dubarry — søgte at faa en Overenskomst til Fordel for Genua undertegnet. Dumouriez, der mente sine Forslag fordelagtigere for Frankrig, udviklede disse for Hertugen, og Kampen mellem ham og Faviers Parti varede flere Dage. Den tredje Dag troede han at kunne triumfere og indfandt sig fuld af Glæde ved den offentlige Avdiens hos Hertugen. Døren aabnede sig, Hertugen skred igjennem den bukkende, glimrende Forsamling lige hen imod ham og sagde med skjælvende Stemme: »Altsaa har De, min Herre, uden nogen som helst Fuldmagt underhandlet med Corsikanerne og er, forklædt som Kapuciner, vendt tilbage hertil?«

Dumouriez bliver som ramt af Lynet og ser Hofmændene rundt omkring spille de forfærdede, men han retter sig i Vejret og svarer Hertugen: »Jeg kom for tre Dage siden tilbage fra Marseille. Vil Monseigneur betragte mit Haar, — hvis jeg havde været forklædt som Munk, kunde det ikke være uraget«. — »Fjærn Dem,« raabte Hertugen rasende, »De har baaret Dem ad som en Æventyrer«. — »Monseigneur,« svarede Dumouriez, hvis Blod kom i Oprør, »det er Æventyrere, som nu lege med Dem. Jeg er en hæderlig Officer, — med min Kaarde og mit Hoved finder jeg overalt mit Brød«. Han vendte sig og gik midt imellem Hofmændene, der med aabne Munde havde overværet denne Scene, med faste Skridt ud af Salen.

Dumouriez gjorde ret i snarest mulig at flygte over den belgiske Grænse til Mons; Bastillen havde ellers været det sandsynlige Svar paa hans Dristighed imod Ministeren. Fra Mons søgte han Udsoning med denne og bad om Tilladelse til at gaa i spansk Tjeneste. Dette Afsnit af hans Liv afgjorde hans Skæbne; den brave Rytterofficer havde betraadt den daværende Politiks vildsomme Veje; dog han behandlede ikke Politiken som en Agent af Faviers Slags, men som en Soldat, i det han, naar han søgte at gribe ind i den, altid prisgav sin egen Person og altid fulgte en dristig og storslaaet Tanke.

Med Anbefalinger fra Hertugen og Favier gik han i Vinteren 1763—64 til Spanien. Ogsaa her lykkedes det ham snart at blive yndet. Spanien havde samme Aar fort et Felttog mod Portugal, der endte paa den jammerligste Maade, og Dumouriez søgte ved en Rejse til Lissabon at komme paa det rene med Aarsagerne hertil, hvilket gjorde ham mistænkelig i Madrid. Senere skrev han et af sine bedste Værker om Portugal. Under sit Ophold i Spanien fik han pludselig Brev fra Frøken de Brossy; hun havde under Indflydelse af sin Skriftefader i Klosteret i Caen fattet den Beslutning at forsage sin Kjærlighed. Brevets Tone var sværmerisk; hun troede at gjøre Gud et velbehageligt Offer og sendte Dumouriez hans Breve og Gaver tilbage med den Erklæring, at hun vilde tage Sløret. Hun lod sig optage i et Kloster, som gav sig af med Sygepleje, og opfyldte her sine Pligter med saa overdreven Iver, at hun senere faldt i en svær Sygdom og maatte træde tilbage fra Noviciatet. Uagtet dette naturligvis gjorde et dybt Indtryk paa Dumouriez, betegner han dog sit Ophold i Madrid som det lykkeligste i sit Liv.

I November fik han pludselig Opfordring fra Hertugen af Choiseul til at vende tilbage til Frankrig. De corsikanske Anliggender havde formet sig saaledes, at Republiken Genua, der selv var for afmægtig til at overvinde Paoli,

havde aftraadt Øen til Frankrig, som nu kun havde den Opgave at blive færdig med denne. Dumouriez blev udnævnt til første Adjutant hos Generalkvartermesteren (aide-maréchal-général des logis) ved den mod Paoli udrustede Hær. Det Korps, som blev sendt til Corsika, blev kommanderet af General Chauvelain; men Frankrig havde den Gang kun Penge til de kongelige Elskerinder, Theatret og Hoffet. Korpsets Udrustning var derfor ussel, afset fra, at det var meget for svagt, og Kjendskabet til Landet gav Corsikanerne en stor Overvægt, saaledes som det har gjentaget sig i alle Krige mod slige krigerske Bjærgfolk. En stor Mængde unge Adelsmænd (gens de la cour), som vilde lære at kjende Krigen paa en let Maade, ledsagede Armeen. Paoli indskrænkede sig i Reglen til Passernes Forsvar og gik kun over til Angreb, naar han havde tilkæmpet sig afgjørende Fordele. Dumouriez's Stilling, som svarede til en Generalstabsofficers nu til Dags, gav ham Lejlighed til at overvære de højere Føreres Raadslagninger. Paa Corsika gjentog sig nu i det smaa det Skuespil, man før havde set i Tyskland; man undervurderede nu Paoli ligesom tidligere Marquien af Brandenburg, Hofmændenes Foragt for »officers de fortune« var lige uforandret.

Dumouriez advarede imod overilede Fremrykninger og raadede indtrængende til at afvente Forstærkninger; men overstemt af sine Kammerater i Staben, og spottet af gens de la cour maatte han først skaffe sig Agtelse ved en fremragende Tapperhed, uden at kunne ændre de tagne Beslutninger. Frankrig oplevede en ny militær Forsmædelse. Det er dog uden Interesse at følge disse Begivenheder i deres Enkeltheder, og vi ville kun berette dem i store Træk.

Ved Enden af 1768 var General du Lude nødt til at strække Vaaben for Bønderne og overgive Fæstningen Borgo, hvilket havde til Følge, at Overgeneralen Chauvelain tabte Modet og rejste til Frankrig, ledsaget af alle Hofmændene, for at bede om Forstærkninger. Den tilbageblevne General

Marbeuf foreslog i et Krigsraad at slutte Vaabenstilstand med Paoli; men Dumouriez behandlede dette Forslag som en Skam uden Lige og modsatte sig det paa det bestemteste. Da han ikke blev hørt, forlod han Hæren med en Hr. de Narbonne, der ligeledes havde protesteret, og førte paa egen Haand Krig mod Paoli i Spidsen for en Afdeling. Et ejendommeligt Skuespil! En Overgeneral, som forlader sin Hær for personlig at tigge Hoffet om Forstærkninger, en General, der afslutter en unødvendig Kapitulation, en Generalstabsofficer, der fører en Krig for sig, og til Overflod var der oven i Kjøbet en fransk Officer, som kommanderede en Afdeling paa Paolis Side.

Kort efter et mislykket Forsøg af Dumouriez paa at overrumple Havnen Isola Rossa, forandredes Forholdene; Corsikanerne brøde Vaabenstilstanden, og Generalløjtnant Marquis de Vaux blev udnævnt til Overgeneral over Hæren paa Corsika, som modtog Forstærkning. Denne General var en af de faa franske Feltherrer, som havde Ry for ubøjelig Strænghed, og hans Tiltale til Stabens Officerer ved hans Ankomst var en storartet Oprejsning for Dumouriez. Generalen mønstrede Officererne ringeagtende og mørkt og talte saaledes: »Kongen er meget utilfreds med Dem, mine Herrer! nogle Officerer have haft den Fejghed at undertegne en Kapitulation; jeg forbyder enhver detacheret Officer Brugen af Pen og Blæk. Det er Pletter paa vore Faner. Vi maa afvaske dem, haaber jeg. Kun tvende Officerer, Dumouriez og Narbonne, kan jeg meddele hans Majestæts Tilfredshed. Oberstløjtnant Dumouriez har haft et Uheld, men det gjør intet, det er Krigens Gang«. Felttoget 1769 blev nu sat i Værk, saaledes som man i Reglen gaar frem i Krig mod Bjærglandes Beboere; de med uhyre Overmagt fra alle Sider angrebne Corsikanere bleve trængte tilbage paa alle Punkter, og Opstanden slukkedes. Paoli — hvem Frederik den store har kaldt: le plus grand capitaine de l'Europe — gik til England, og Forsvaret for Corsikas

Uafhængighed var til Ende. Samme Aar blev Napoleon Bonaparte født paa denne Ø.

Dumouriez, som var bleven udnævnt til Oberst, blev tillige med Hertugen af Lauzun (den senere General Biron) sendt til Frankrig for at aflægge Kongen Beretning om Erobringen. Foreløbig var han nu uden Kommando, men hans Gage tillige med en usædvanlig stor Pengebelønning og Arven efter hans Fader, som imidlertid var død, gav ham tilstrækkelige Midler i Hænde til at leve i Paris paa en behagelig Maade. Han tilbragte Tiden i et Selskab af Skjønaander, hvem han beskriver som meget elskværdige. Megen Tid anvendte han paa krigsvidenskabelige Studier, især Taktiken, i hvilken Videnskab den franske Literatur efter Syvaarskrigen var overordentlig rig; Preussen var i den Henseende blevet Mønstret for Evropa, ligesom det atter blev det efter 1866.

Dumouriez blev den Gang meget nøje bekjendt med Greven af Broglie, som var en af Ludvig XV's fortrolige. Kongen lod Greven give sig skriftlige Oplysninger om de politiske Anliggender for at være i Stand til at gjøre sine Ministre Bebrejdelser, naar Sagerne ikke gik efter Ønske; men da Greven selv vidste meget lidt, lod han Favier udarbejde disse Memoirer, som han udgav for sine egne. I disse Arbejder blev Dumouriez ogsaa indviet og blev meget beskæftiget ved dem; han vandt derved et nyt Indblik i Hoffets Rænkespil og den Tids politiske Forhold.

I det fjærne Østen begyndte imidlertid et Folks Skæbne at fuldbyrdes, som ikke besad Energi og vel heller ikke Dygtighed nok til i rette Tid at lægge en hjælpende Haand paa sin Forfatning og sine øvrige Institutioner. Endnu engang var den polske Nations Aand mægtig og lykkespaaende flammet op i Sobieskis krigerske Fremgang; men denne store Soldat havde ikke Kraft nok til at være Polens Frelser.

Da Katarina 1767 havde sendt sine Hære ind i Landet og sat sin forrige Elsker Poniatovski paa Tronen, blussede Krigen op overalt i Polen. Landet mangler Bjærge, men Skovene bøde Partigængerkrigen en god Støtte. Efter flere Fægtninger var dog Konføderationen i Bar tvungen til at flytte sit Sæde til Eperies i Ungarn. Tyrkiet søgte at benytte Forvirringen, erklærede paa Choiseul's Tilskyndelse Rusland Krig og understøttede de konfødererede. Dumouriez, der levede i sin Kreds af Skjønaander i Paris, brød sig vel kun lidt om disse fjærntliggende Stridigheder, da Hertugen af Choiseul en Dag lod ham kalde og meddelte ham, at han vilde sende ham til Polen, eftersom Konføderationen i Bar havde paakaldt Frankrigs Hjælp; førend Ministeren tog Parti, vilde han dog lade sig nøje belære om de polske Forhold af en sagkyndig.

Dumouriez vidste selvfølgelig meget lidt om Polen og udbad sig derfor tre Maaneder for at sætte sig ind i dettes Anliggender i Arkiverne, Bibliothekerne og den diplomatiske Korrespondance. Efter den Tid overrakte han Hertugen en Afhandling, hvori han gjorde forskjellige Forslag, i det han dog udtrykkelig gjorde gjældende, at det var nødvendigt at se Forholdene med egne Øjne. Hertugen billigede den meget simple Plan og gav ham Tilladelse til efter sin Ankomst til Polen at handle ganske efter Omstændighederne, men dog med Forsigtighed. »Rejs strax,« sagde han, »jeg giver Dem slet ingen Instruktion«. »Det tror jeg nok,« svarede Dumouriez spøgende, »Monseigneur véd lige saa lidt som jeg, hvad jeg vil have at gjøre«. Hertugen lo og gav ham Haanden. Dumouriez gjensaa ikke mere denne Mand, hvis eneste Tanke var at hæve sit Land og dets Konge op af den dybe Forsmædelse.

Før Dumouriez rejste, stege gamle Tanker og Billeder frem for ham; han saae sin Ungdoms elskede indesluttet i Kloster, helbredt for sin Sygdom, hensørgende sit Liv og besluttede endnu engang at anholde om hendes Haand.

Han vidste hende hengiven til religiøse Sværmerier, hvilket han betragtede som en Følge af den tvungne Forsagelse af Lykken; men hendes Svar var et Brev, der begyndte med de Ord: »Jeg skriver til Dem ved Fødderne af mit Krucifix,« og som endte med at formane ham, Dumouriez, til at forsage Verden. Med den Bevidsthed at have gjort sin Skyldighed rejste den forsmaaede Elsker nu med et let Hjærte til Polen.

Da han 1770 ankom til Eperies, fik han et Indtryk af Forholdene, der nær havde bestemt ham til strax at opgive sit Hverv. Han fandt de tilstedeværende Herrer deres Opgave meget slet voxne, kun Grev Pac, der førte Forsædet i den repræsentative Forsamling, var en Mand med skarp Forstand, af stort personligt Mod og Rutine; Fyrst Radziwill var derimod en ægte Repræsentant for det gamle Polakvæsen*). Livet og Levemaaden i Eperies satte Dumouriez i Forbavselse: en halv asiatisk, halv evropæisk Luxus, en utrolig Ødselhed var paa Dagsordenen. Baller vexlede med Theaterforestillinger og Maaltider, som trak langt ud paa Natten, og ved hvilke Ungervinen flød i Strømme, saa rullede Guld og Sølv hen ad Spillebordene, eller Mazurkaen lod sine berusende Toner lyde. Man kan ikke fortænke ham i, at han fandt dette Liv forunderligt i Tider, der vare fulde af Farer for den polske Frihed.

Hvad Stridskræfterne angaa, forefandt han kun 16—17,000 Mand, som i mindre eller større Skarer vare spredte over hele det enorme Land og førte Krig paa egen Haand. Imidlertid fandtes der dog nogle meget godt kommanderede Korps; men ikke en Kanon, ikke en Fæstning, ikke en Mand Fodfolk existerede. Disse fortvivlede Forhold lod Dumouriez fatte den Beslutning at rejse tilbage, da Grevinde Mniezek, en energisk og aandrig Dame indtraf. Denne

*) Han vil vist nok være vore Læsere nok som bekjendt, se Hist. Arkiv 1874, I, 153 og 1879 II, 103—5.

energiske Kvinde, der ved Siden af mange Talenter havde betydelig Dygtighed og Tilbøjelighed for Intriger, opbød hele sin Indflydelse, sin Skjønhed, sin Aand for at holde den drikkende og dansende Konføderation sammen og at formaa den til at antage den franske Afsendings Forslag, og det lykkedes hende, da hun forstod at tage sine Landsmænd paa den rigtige Maade. Hendes 16aarige Datter fængslede med den første Ungdoms Ynde og Elskværdighed flere af de yngre Magnater og maatte allerede i en saa tidlig Alder overtage det politiske Rænkespil.

Dumouriez forelagde nu Grundtrækkene til en Forfatning, som skulde proklameres, og derpaa et Udkast, efter hvilket Kampen mod Russerne blev organiseret og Forretningerne fordelte. Det vigtigste, Organisationen af Krigsmagten, tog han direkte i sin egen Haand. Om hans Plan i det hele taget kan der siges meget; men Spørgsmaalet er, om man i hans Stilling kunde have handlet anderledes eller have haft en bedre Krigsplan ved Haanden. Dog Juleaften 1770 triumferede Madame Dubarry over en oplyst Statsmand; den væsentligste Grund til Choiseuls Fald gav hans krigerske Politik; thi Louis XV vilde for ingen Pris lade sig forstyrre i sin forsmædelige Ro. De nye Magthavere lode imidlertid ikke strax den polske Sag i Stikken af Frygt for at nedværdige Frankrig endnu mere i Evropas Øjne. Dumouriez fik Ordre til at blive paa sin Post, men blev i al Hemmelighed modarbejdet af sit eget Land.

Han var med en lille fransk Bedækning gaaet til Landskron for at lede den polske Hærs Bevægelser; men da han formelt ikke kunde have Overbefalingen, lod han Krigsudvalget undertegne alle Ordrer. Efter at Russerne flere Nætter i Træk vare blevne alarmerede, lykkedes det (den 29de April), medens der blev afholdt et stort Bal i Krakau, at overraske dem og tage Forskansningerne ved Skavina. Hermed havde imidlertid Heldet Ende, Polakkerne berusedes ved denne Sejr og mente allerede at have erobret

hele Polen; Uenigheden brød atter ud i klare Flammer, Tropperne begik de skjændigste Udskejelser, og Officererne tilbragte Dag og Nat paa Godserne ved Vin og Spil. Forgjæves søgte Dumouriez at gribe ind med Jærnstrænghed. Indtil midt i Juni bleve Tingene uforandrede saaledes, saa kom den for Polakkerne uheldige Fægtning ved Landskron. Det franske Ministerium søgte lidt efter lidt at vikle sig ud af de polske Anliggender og overlade Landet til sin Skæbne. Allerede før Katastrofen ved Landskron havde det modvirket Dumouriez, nu sendte det General Viomesnil som befuldmægtiget til Konføderationen. Han havde en Instruktion, som var et fuldkomment Anklageskrift imod Dumouriez, hvem man forekastede Uerfarenhed, Æventyrlighed osv., og samtidig havde Generalen Ordre til at lade Dumouriez aflægge Regnskab for de ham betroede Pengesummer. Viomesnil fandt ikke blot Kassen i fuldkommen Orden, men var, ukjendt med Forholdene, tvungen til at søge Raad hos Dumouriez selv, til hvem han efterhaanden fik uindskrænket Tillid; han indberettede ogsaa til Ministeren i denne Aand, og saaledes kunde Dumouriez i Slutningen af 1771 afrejse temmelig beroliget og i høj Grad anerkjendt af de dygtigste Mænd i Konføderationen. Kort efter paafulgte Polens første Deling.

Da Dumouriez kom tilbage til Paris, underrettede hans Venner ham om den ugunstige Mening, der herskede imod ham i Ministeriet; ikke desto mindre tog han til Versailles og fik Avdiens hos Hertugen af Aiguillon. De havde aldrig set hinanden før, og Samtalen fik strax en stormende Karakter. Hertugen modtog ham med de Ord: »Ah, er De dér; jeg haaber ikke, at De venter Belønninger«. — »Jeg tror, at De er for retfærdig, Hr. Hertug, til at lade mig længe afvente dem,« svarede Dumouriez. — »Virkelig, nu, derom er der ikke Tale. Kongen er meget utilfreds med Dem«. Hertugen fremkom derefter med en Række Besværinger, som Dumouriez Punkt for Punkt gjendrev, hvilket

opbragte Hertugen mere og mere. Til sidst udbrød han i Fornærmelser. »De vil trodse mig, De! et af Choiseuls Kreaturer«. — »Jeg er kun Guds og min Kaardes Kreatur,« svarede Dumouriez, »kald Deres Tjenere saaledes. Jeg vil trække mig tilbage«. — »Og jeg vil sende Dem i Bastillen!« Samtalen endte dog i en noget mildere Tone, og Dumouriez gik fra ham til Krigsministeren, General de Monteynard, som stod sig slet med d'Aiguillon og derfor modtog ham venlig og syntes at betragte hans Konflikt med Hertugen med Velbehag.

Dumouriez levede en Del af Aaret i Paris, beskæftiget med militære Studier og Arbejder; men det Ry for Iver og Dygtighed som Soldat og Underhandler, han havde erhvervet sig, førte ham snart igjen ind paa Politikens slibrige Veje.

Gustaf III, Kongen af Sverige, omstyrtede i Aaret 1772 sit Lands Forfatning, som hidindtil havde været rent aristokratisk; men Kongerigets Tilstand var truet fra alle Sider, og Gustav forlangte derfor Hjælpetropper og Subsidier af Frankrig. Dumouriez tilbød sig at tilvejebringe det nødvendige Mandskab i Hamburg, hvor der fandtes et hemmeligt Hvervekontor for fremmede Stater, og at skaffe Folkene til Sverige. Krigsministeren greb med Begjærlighed dette Forslag for derved at krydse d'Aiguillons Planer, der underhandlede med England om at faa Tilladelse til Søtransporten til Sverige, hvilket ikke med urette blev betragtet som en Ydmygelse for det franske Flag. Ludvig XV blev henrykt over at kunne spille sin Minister et Puds, lod Dumouriez komme til sig og gav ham Ordre til at rejse strax og udføre Hr. de Monteynards Ordrer. Hertug d'Aiguillon vidste intet derom, alt skete hemmelig og imod hans Vilje. Dumouriez forudsaa en Ulykke, men maatte rejse. Da han kom til Hamburg, var der i Sverige indtraadt en almindelig fredelig Tilstand, hans hele Hverv var blevet hensynsløst, og han besluttede at gjøre en Rejse til Berlin, mest for at se Frederik den store, men d'Aiguillons Spioner vaagede.

Den kongelige Intriges Værktøj skulde straffes. Midt om Natten blev han arresteret i Hamburg, og han, Kongen af Frankrigs Sendebud, blev bragt til Paris — i Bastillen.

Dog man forfulgte den Gang ikke hinanden à la Richelieu og Mazarin; vel fandtes der i Bastillen nogle ulykkelige, som enten vare forglemte dér eller, som man med Vilje lod miste Forstanden og langsomt dø, som f. Ex. Eustache Faroy, Kaptejn ved Regimentet Pièmont, som havde lavet et Spottedigt over Madame Pompadour; men det var Undtagelser; man fængslede sjælden paa Livstid, en Systemforandring befriede i Almindelighed Fangerne efter nogle Aars Forløb. En saadan Regeringsmaade kunde hverken erhverve sig Hengivenhed eller have Kraft nok til at vække Rædsel, — den var kun foragtet.

Da Dumouriez betraadte Bastillen, opfattede han heller ikke Sagen alt for tragisk; men hans Modtagelse var ikke opbyggelig. Den gamle Major, som havde Tilsynet med Fangerne, rettede sig nøjagtig efter Reglementet, lod ham undersøge, fratog ham Penge, Papirer, Ur, Kniv og Skospænder, for at han ikke skulde benytte disse til at aflive sig med, men lod ham beholde Knæspænderne, da de ikke vare omtalte i Reglementet, hvorpaa han blev bragt ned i Frihedens Taarn (tour de la liberté), som man med en letsindig Spøg kaldte det mægtigste af Taarnene. Hans Værelse var slet møbleret, og hans Vogter et brutalt Menneske. Ved sin Ankomst bad han om en Høne til Aftensmad. »Véd De ikke, at det er Fredag i Dag?« spurgte den gamle Major betænkelig. »Bryd Dem ikke om min Samvittighed,« svarede Dumouriez; »desuden er jeg syg, min Sygdom hedder Bastillen«. Næste Morgen blev han ført til Guvernøren, Grev de Jumilhac, der kom til Stede i Slobrok og viste sig at være en godmodig Olding, som inden kort Tid var meget indtaget i Dumouriez, hvem han skaffede mange Lettelser, især Bøger.

Paa den niende Dag kom han for en Kommission, der

dog ikke var at betragte som en Domstol, thi en saadan gaves ikke for Bastillens Statsfanger, men en commission arbitraire, som paa Ministerens Befaling skulde presse alt, hvad han ønskede, ud af Fangerne. Dumouriez gjorde dem Arbejdet svært nok og havde god Grund dertil, da han ikke vilde kompromittere Kongen; han svarede undvigende og trak sig ofte ud af Modsigelser med en Spøg, som bragte hele Kommissionen til at le. Efter flere Forhør skiltes denne venlig fra ham, men raadede ham dog til at belave sig paa et længere Fangenskab. Hertugen af Aiguillon troede eller lod, som han troede paa en Sammensværgelse imod sig under Choiseul, næsten hele Dumouriez's Omgangskreds var forfulgt, og flere af dem, som Greven af Broglie og Favier, vare i Bastillen. Han styrtede Krigsministeren, som ikke lagde et Ord ind for Dumouriez, og overtog selv hans Portefølje. Og alt det lod Ludvig XV, paa hvis udtrykkelige Befaling Dumouriez var rejst til Hamburg, ikke blot rolig foregaa, men læste med Velbehag hver Morgen i sin Politirapport et Uddrag af de over Dumouriez i Bastillen optagne Forhør.

Det lange Fangenskab nedslog ham i Begyndelsen, men hans mærkværdige Spændkraft lod ham snart finde sig til rette i den ny Stilling, og han besluttede at benytte Tiden til sin videre Uddannelse. Foreløbig gik han ud paa at skaffe sig et bedre Værelse, og da det lykkedes ham at faa Kaminen i sin Stue til at styrte ned, fik han af den velvillige Guvernør anvist et smukt og bekvemt Værelse, som en Mademoiselle Tiercelin, en af Kongens Elskerinder, der forekom Dubarry farlig, sidst havde beboet. I Tidens Løb lykkedes det ham at indlede en Slags Brevvexling med Favier ved Hjælp af de Brændestykker, der bleve leverede til Opvarmning af Stuerne.

Han tilbragte nu sin Tid med Studier, Læsen og Spasereture i Gaardene og paa Platformen, og han følte sig ikke ulykkelig i sin Ensomhed. Da Vinteren kom, og Dagene

bleve korte, og man hele Dagen maatte brænde Lys i Bastillens Taarne, sad han i sin Lænestol ved Arbejdsbordet, tæt ved Kaminen, fordybet i sine Bøger og Manuskripter. Han afbrød mange Gange disse Studier for at lytte til Stormens Susen, der fór omkring de gamle Mure og kastede Regn og Sne mod de tilgitrede Vinduer. Ofte troede han at skjelne sælsomme Lyde i Vindens Hylen som Klagesuk og Trusler fra Aanderne af de Ofre, der i Vanvid havde vansmægtet imellem disse Mure eller kun forladt dem for at bestige Skafottet. Og sandelig, hans Værelse kunde forlede ham til at give saadanne Fantasier Rum; thi her havde Connétablen af Saint-Pol, Marskalk Biron, Chevalier de Rohan og General Lally boet, før deres Hoveder faldt for Bøddeløxen. Ja, havde han kunnet se ind i Fremtiden, havde han maaske i Stormens Hyl hørt Larmen af det oprørte Folk og Revolutionens mægtige Stemme, som sexten Aar senere omstyrtede disse Mure og drev ham selv fra Fædrelandets Jord.

Medens han forfattede nogle militære Afhandlinger, forsømte han dog ikke hver fjortende Dag at skrive et Brev til Kongen, i hvilket han bad om en lovmæssig Behandling. Endelig ytrede Kongen sig til Gunst for de fangne, og da Prinsen af Soubise tillige interesserede sig for dem, maatte d'Aiguillon — der ikke var nogen Richelieu — anvise Fangerne andre Opholdssteder; saaledes kom Dumouriez til Caen, og saaledes endte denne foregivne Sammensværgelse, som Publikum i lang Tid havde troet paa.

I Caen boede han meget behagelig og havde vel atter optaget sine Studeringer, — men i denne By boede i Klosteret, om end ikke som Nonne, saa dog nedsænket i dybeste Fromhed og vedvarende religiøse Øvelser — den Pige, der endnu stod for ham smykket med Skjønhedens og Ungdommens Ynde, som den Gang hun havde vundet hans Kjærlighed. Vel var den varme Tilbøjelighed til hende blegnet, hans æventyrlige Livs Storme, hans Forhold til

andre Kvinder var gaaet hen over den; men det skal jo altid være en egen Sag, naar man pludselig befinder sig lige over for sin første Kjærlighed. Dumouriez forbandede først Tilfældet, der netop havde ført ham til Caen, men hans Taktfølelse lod ham ikke vakle et Øjeblik. Han begav sig til hende; hendes Træk vare skæmmede af fortærende Sygdomme, mager og bleg stod hun for ham. Han kunde ikke undertrykke det lidet galante Udraab: »Oh, que tu est changée, — mais je t'aime toujours«, lagde han hurtig til og kastede sig i hendes Arme. Fjorten Dage efter faldt hun paa Grund af Sindsbevægelsen i en heftig Sygdom, han plejede hende med al Selvopofrelse i fire Uger, og opfyldt, som han siger, af en øm Følelse af Kjærlighed og Venskab, besluttede han sig til atter at tilbyde hende sin Haand. Hun, som saae et Vink fra Himlen i alt, modtog hans Tilbud, og nogle Maaneder senere førte han hende virkelig til Alteret.

Imidlertid var Ludvig XV død. Alt var forandret, Dubarry forvíst, d'Aiguillon styrtet, et andet Ministerium udnævnt, og alle de fængslede frigivne, da Anklagens Latterlighed var iøjnefaldende. Saaledes var Justitsen i det gamle Frankrig, uden Undersøgelse, uden Dom blev man fængslet, og naar Sagen gik som her, var det et særegent Held. Dumouriez tog senere Ophold paa Landet i Nærheden af Rouen.

For den senere Fremstillings Skyld vil det være hensigstmæssigst med det samme at fortælle hans Ægteskabs Historie. Han fandt ingenlunde den haabede Lykke, tværtimod, hans Hustrus Karakter havde lidt under hendes sørgelige Skæbne og under hendes Jesuiter-Skriftefædres hykleriske Fromhed. Dumouriez beskriver hende som meget intolerant, medens han udtrykkelig betegner sig selv som ligegyldig over for Religionens Former. Han havde gjort Voltaires Vers:

„Dieu nous juge de nos vertus
et non de nos sacrifices“

til sit Mønster. Hun var derimod ufordragelig og skinsyg paa sine Omgivelser og altid i sygelige Stridigheder med sine Tjenestefolk, og Børn blev hende nægtet. Han udholdt et Samliv med hende i 15 Aar; efter at hun ofte havde foreslaaet ham Skilsmisse, tog han hende paa Ordet i Aaret 1789, og hun tog fra nu af sit Ophold i Paris. Saaledes endte den ømme Kjærlighed, der udviklede sig imellem den unge Kavaleriofficer og den yndige Frøken de Broissy efter hans Hjemkomst fra Syvaarskrigen til Pont Audemer.

I den paafølgende Tid indtil den store Revolution levede Dumouriez ikke som før et æventyrligt Liv, men i rolig Arbejden og Virken. Paa Grund af en Afhandling, han i Anledning af Krigen med England 1778 skrev om Cherbourgs Betydning som Fæstning, blev han udnævnt til Kommandant i denne By, der først ved Dumouriez's Energi opnaaede sin store Vigtighed som Fæstning og Havn.

(Fortsættes.)

P. F. Rist.

Lukis Láras.

En gammel Grækers Ungdomserindringer.

(Slutning).

9de Kapitel.

Vinden var sønden, og Skibet løb rask gjennem Bølgerne i Retning af Chios; men efterhaanden som det led ud paa Natten, tog vor Hurtighed ubehagelig til, da Vinden bestandig blev mere og mere heftig. De, der kjende Arkipelet af Erfaring, vide, hvor slem Søndenvinden kan være dér. Den Gang prøvede jeg for første Gang, hvad Søsyge vil sige. Jeg laa, lige saa lang jeg var, i Bagstavnen, følte Skuden hæve og sænke sig under mig og hørte Bølgerne bruse mod Skibets Sider, mens Roret knirkede og Stormen hvinede i Sejl og Reb. Jeg holdt Øjnene lukkede, men kunde ikke sove. Mine Lemmer vare tunge, og jeg manglede Kraft og Vilje til at bevæge dem. Mangen Gang sprøjtede Søer op over Dækket og gjennemblødte mig til Skindet, men jeg formaaede hverken at flytte mig eller at paakalde Hjælp. Henimod Midnat hørte jeg Kaptejnen sige til Rorgængeren, at hvis Vinden blev ved at tage til, vilde han kaste en Del af Ladningen over Bord. Kaste over Bord!. jeg kom til at tænke paa mine to stakkels Ankre, som laa oven paa Ladningen og altsaa stode nærmest for Tur. Med dem havde jeg tænkt mig at kunne vandre om paa Chios som Kjøbmand, indtil jeg naaede vort Landsted; gik de tabte, var min Plan forstyrret, og saa vidste jeg ikke, hvorledes jeg skulde bære mig ad. Jeg ønskede derfor

at tale et Par Ord med Kaptejnen og bede ham om at have Medlidenhed med mig, og i alt Fald ikke kaste begge Ankrene i Søen; men jeg kunde hverken røre mig eller faa et Ord frem. Skibets Bevægelse blev stadig voldsommere, og jeg begyndte snart at blive ængstelig for, at Turen ikke gjaldt Tønderne alene. Lykkeligvis var det et solidt Skib, og Kaptejnen forstod sin Dont. Ved Daggry sejlede vi ind i en lille sikker og rolig Havn paa Sydkysten af Chios.

Landet dér omkring var veldyrket, men ubeboet; oppe paa Højderne, temmelig langt fra Havet, midt imellem grønne Bakker, kastede Solen sine Straaler paa de hvide Huse i et Par smaa Landsbyer. Inde i Bugten laa et andet Skib for Anker, og paa Stranden i Nærheden deraf saae vi nogle Bønder staa med deres Æsler. Hvor dog Kjærligheden til Hjemstavnen er en vidunderlig mægtig Følelse! Da jeg fra Skibets Dæk saae den friskgrønne Natur omkring mig, Landsbyerne i det fjærne og det lille Selskab henne paa Stranden, hoppede Hjærtet i mig. Det var jo Chios, jeg gjensaa, og disse Bønder vare mine Landsmænd! Det lille Skib inde ved Land gav dette Billede, jeg havde for mine Øjne, endnu større Liv; jeg betragtede det med en indre Tilfredsstillelse og tænkte paa, at alt var dog ikke blevet ødelagt og tilintetgjort paa vor Ø. Dog disse Indtryk bleve des værre ikke af lang Varighed; jeg kom blandt andet snart til at ønske dette andet Skib langt borte. Det var nemlig et psariotisk Skib, ladet, lige som vort, med Korn til Udsalg dér paa Stedet, og vor Ankomst var Anledningen til en meget heftig Strid. Psarioterne havde nemlig ikke den ringeste Lyst til at underkaste sig en fredelig Konkurrence; de vilde true vor Kaptejn til at sejle bort fra denne Plads, til hvilken de paastode at have en Slags Førsteret. Paa den anden Side gav Kefálas ikke efter, men blev rolig liggende og hævdede Frihandelens Principer. Fra Ord syntes Striden at skulle gaa over til Gjerning; Næverne knyttedes, og Dolkene kom ud af Bælterne; . . . ja, jeg véd

ikke, hvilken Ende denne Affære fik, thi mens Skjænderiet endnu stod paa, skyndte jeg mig at komme i Land med mine to Ankre, aftalte med en af de Bønder, der stode dér, om at læsse mine Varer paa hans Æsel, og vandrede saa afsted med ham hen til hans Landsby. Min Fører, en rask og flink Bondekarl paa omtrent en Snes Aar, gjorde et særdeles godt Indtryk paa mig, og det varede ikke længe, inden han vandt min Tillid og Fortrolighed. Førend vi vare ankomne til Maalet for vor Vandring, havde han fortalt mig alle de enkelte Omstændigheder ved sit fattige Liv og jeg betroet ham mit Navn og Herkomst; Hensigten med min Tilbagekomst omtalte jeg dog ikke for ham. Jeg besvor ham ikke til noget Menneske at aabenbare, at jeg hørte hjemme i Byen Chios; dette lovede han mig, og han holdt sit Løfte. Under hele mit Ophold paa Øen stod han mig i det hele taget bi med Raad og Daad som en sand Ven, og han har føjet ét Navn til paa min Liste over gode Mennesker, der ved deres Medfølelse og Hjælpsomhed lettede min Vandring gjennem denne lange Taarernes Dal.

Da vi nærmede os til hans Landsby, læssede den skikkelige Pantelís — det var Bondens Navn — mine Ankre af Æslet og gjemte dem inde i et gammelt forfaldent Skur i Udkanten af en Vinhave, der laa ved Vejen; han bad mig blive tilbage dér og vente, indtil han havde været hjemme for at undersøge, om der var Tyrker i Landsbyen. Jeg satte mig ned paa en Træstub i Skyggen af en Mur og saae med Længsel ned mod den Bugt, som Vejen slog, og hvor jeg haabede snart igjen at skulle se Pantelís komme til Syne. Der var stille rundt omkring mig; kun Cikadernes Sang i det stærke Sollys forstyrrede den landlige Ro. Pludselig lød der Raab og Latter af Barnestemmer i min Nærhed; jeg vendte Hovedet og saae fire smaa Bønderdrenge fæste deres nysgjerrige Blikke paa mig, men aldrig saa snart mødtes vore Øjne, før de i en hurtig Fart vare borte og gjemte sig bag ved Skuret. Faa Øjeblikke efter kom der en ny Flok Børn

frem, med Fingrene i Munden stode de og gloede forbavsede paa mig en Stund, hvorpaa de atter vendte mig Ryggen og løb deres Vej. Efter dem kom der andre, og nu begyndte denne Opmærksomhed, som Landsbyens Ungdom syntes at værdige min Person, at gjøre mig lidt urolig, og denne Uro gik snart over til en ængstelig Utaalmodighed, da Pantelís lod vente saa længe paa sig. Omsider saae jeg ham komme; men i Steden for Æslet havde han nu en anden Bonde med sig.

»Der er ingen Tyrker, Lutsís, kom med os!« raabte han til mig, og uden videre Forklaringer tog nu hver af Bønderne et Anker paa sin Skulder, og vi fulgtes da alle tre afsted. Da vi vare komne midt ind i Landsbyen, traf vi paa en lille aaben Plads en Mængde Bønder forsamlede, der strax omringede mine to Ledsagere; der begyndte saa imellem dem en Forhandling først i al Stilhed og Ro; men med ét gik den over til en heftig Trætte. Pantelís og hans Ven lagde Ankrene ned paa Jorden for at give deres Tunger og Gebærder større Frihed; de pludrede alle i Munden paa hverandre med en saadan Ivrighed, at det var mig umuligt at forstaa, hvorom Forhandlingen drejede sig; dog maatte jeg formode, at Talen var om mig. Til sidst bragtes ligesom Forlig og Enighed til Veje; Ankrene kom igjen op paa Skuldrene; vi tre spaserede videre midt igjennem Forsamlingen og styrede vor Gang hen imod Pantelís's Bolig.

»Vil du ikke sige mig, hvad der var i Vejen?« spurgte jeg ham, da vi vare komne ud af Trængselen.

»Aa, det er ingen Ting, Lutsís, det skal vi nok faa ordnet!« Det var et lakonisk Svar, men den Tone, hvori Bonden sagde disse Ord, og Maaden, hvorpaa han udtalte mit Navn med den gemytlige Dialektfordrejelse af K'et *), havde noget beroligende ved sig. Jeg forlangte

*) I den nygræske Dialekt paa Øerne i Arkipelet lyder k foran de bløde Vokaler som italiensk c, enkelte Steder som z.
O. A.

heller ikke videre Forklaring. Imidlertid tydede alt paa, at Frygt for Tyrkerne endnu stadig laa i Luften her paa Øen.

Pantelís var nylig bleven gift og beboede alene med sin Kone det lille Hus, hvor han tilbød mig Gjæstfrihed. Med et vist stolt Smil lod han mig forstaa, at der snart ventedes en Forøgelse af Husstanden. Imidlertid hindrede denne Forventningstilstand ikke paa nogen Maade hans Hustru, den fortræffelige Paraskeví, i at vise mig al tænkelig Opmærksomhed; i en Fart fik hun lavet og anrettet et Maaltid af friske Bønner, kogte i Olje; jeg leverede Kaviar og indviede saaledes Aabningen af mine Ankre. Pantelís's Ven blev anmodet om at sætte sig og tage Del i Maaltidet, og vi lode os det smage kongelig alle fire.

Næppe vare vi færdige med at spise, førend det bankede paa Døren. — »Det er vel sagtens Byens Oldermænd« *), sagde Pantelís. Ja, det var ganske rigtig dem; de kom ind med store uskrællede Kæppe i Haanden, sagde god Aften, satte sig ned paa de Stole, den høflige Paraskeví bød dem; vi satte os ligeledes, og der blev derpaa almindelig Tavshed. Jeg ventede med Utaalmodighed paa, at Samtalen skulde begynde, saa at jeg kunde faa at vide, hvad dette Besøg havde at betyde; Ansigterne omkring mig saae ikke rigtig glade ud. Endelig brød Formanden Tavsheden:

»Hvad er det for en Mand, Pantelís, du her har bragt os? Bare det ikke bliver til Ulykke for os! Bedre dog, at h a'n gaar til Grunde, end alle vi mange her!«

Den gamle Mands Ord gjorde mig helt bange; men saa tog Pantelís mig varmt og veltalende i Forsvar; han sagde, at jeg var en fattig ung Mand fra Ikaria, at jeg blot vilde sælge min Vare og saa tage bort igjen uden at gjøre nogen Fortræd; at Tyrkerne ikke vilde tage nogen

---

*) Øvrighedspersonerne i Landsbyerne paa Chios og i mange andre Egne af Grækenland kaldes „Dimogeronter" (e g. „Folkets ældste"). O. A.

Notits af mig, og saa fremdeles, hvad han nu maatte tro kunde bidrage til at berolige de gamle; men de hørte paa ham, rystede paa Hovedet, som om de ikke vilde tro, hvad han sagde, og svarede ikke et Ord. Derimod rejste de sig op og gik bort med betænkelig Mine og sky Blik. Jeg blev saa bange for, at de skulde udlevere mig til Tyrkerne, at jeg strax besluttede at lade min Kaviar i Stikken, opgive hele den Plan, der havde ført mig til Chios og endnu samme Nat se at komme ned til Bugten og om Bord paa Skibet, som jeg haabede laa dér endnu; men Pantelís beroligede mig.

»Vi skulle nok faa den Sag i Orden,« sagde han. »Sov du blot rolig i Nat, og saa se vi det an i Morgen«.

Jeg spurgte ham, om han troede, det kunde lade sig gjøre at tilbyde hver af Oldermændene en Pakke Kaviar.

»Til Foræring?« spurgte han forbavset.

»Ja vel, til Foræring,« svarede jeg.

»Ja, saa behøver du ikke at være bange, Lutsís; saa ere de dine med Hud og Haar!«

Og saa skildrede han mig meget omstændelig de politiske Forhold dér paa Stedet; Hovedindholdet af denne lange Forklaring var da det, at der fandtes to, hinanden bekæmpende Partier i Landsbyen; vexelvis havde snart det ene, snart det andet Overmagten; hvert søgte at gjøre sig gode Venner med Tyrkerne, fordi det ene stadig laa i Frygt for det andet. Pantelís hørte nu ikke til samme Parti som Oldermændene, der havde besøgt os, men alligevel kjendte han dem saa godt, at han var vis paa, Kaviaren vilde gjøre sin Virkning. Pantelís's Forsikring gav mig nyt Mod; men den gav mig samtidig ogsaa Søvn, og den trængte jeg stærkt til efter Rejsen. Jeg lagde mig ned paa Gulvet paa en Sæk, fyldt med Fæhaar, og et Øjeblik efter var jeg sovet ind.

Næppe var Solen staaet op næste Morgen, før det bankede paa Døren, og ind traadte atter de gamle Mænd,

tavse og alvorlige ligesom den foregaaende Aften. Jeg var imidlertid kommen dem i Forkjøbet; jeg var nemlig staaet tidlig op og havde pakket en Del Kaviar ind i friske Kaalblade, og jeg bød dem nu hver en stor Pakke. De bleve yderst glade ved denne Foræring, og nu forandredes pludselig deres Væsen og Tone over for mig. De omringede mig smilende og klappede mig paa Skuldrene med en beskyttende Mine.

»Vær du bare ikke bange, Lutsís; du er nu en af vore; før skulle de tage os end dig!«

Jeg blev baade fortrydelig og væmmelig til Mode, uagtet Pantelís allerede havde forudsagt mig, hvad Virkning mine Foræringer vilde have. I Gaar truede de med at ofre mig, og i Dag ofrede de sig selv for mig, og det for en Smule Kaviars Skyld! Dog jeg dulgte mine Følelser, og i det jeg bevidnede dem min Erkjendtlighed, udbad jeg mig Tilladelse til at falbyde min Kaviar. Jeg fik nu ved Pantelís's Hjælp laant en Vægt og stillede derpaa begge mine Tønder op paa Torvet i Landsbyen.

Næste Dag anmodede Oldermændene mig om at følge med sig hen til Katarrakte, en Landsby, der laa faa Timers Gang fra deres, og hvor der residerede en tyrkisk Aga. Da de selv af andre Grunde skulde der hen, havde de anset det for rigtigt at tage mig med, for at min Opholdstilladelse kunde blive bekræftet af denne Avtoritet og saaledes enhver Grund til Klage fra Modpartiets Side i Tide afværget. Denne Forholdsregel stemte fortræffelig med mine Planer, i det jeg derved kom længere ind paa Øen i Retning af vort Landsted. Oldermændene lovede hos Agaen at udvirke Tilladelse for mig til at gaa om i Landsbyerne for at forhandle min Kaviar, og Pantelís tilbød beredvillig at ledsage mig videre, saa snart jeg kom tilbage med Tilladelsen. Vi brøde da op, de ældste paa deres Æsler, jeg til Fods, og vi ankom til Katarakte, over for Agaens Bolig, hvor de stege af og gik

op, medens jeg maatte blive neden for og passe paa deres Dyr.

Mens jeg ventede dér med Æslerne, saae jeg en Tyrk, væbnet fra Top til Taa, komme hen imod mig. Jeg havde ikke set en Tyrk saaledes nær ved, siden den Dag vi forlode vort Hjem i Byen, og heller ikke i det fjærne, siden den Gang, da de fire skød paa os ved vor Bortsejling fra Øen. Synet af denne Krigsmand vakte sørgelige Minder hos mig baade fra Livet i Smyrna og fra Forfølgelserne paa Chios og Andrianas Død. En dobbelt Følelse betog mig, Hadets og Frygtens; jeg beherskede mig imidlertid, saa godt jeg kunde, og saae paa ham uden at røre mig fra Pletten. Han henvendte et kort Spørgsmaal til mig, som jeg ikke forstod og derfor ikke besvarede. Han tilkastede mig da et arrigt Blik og en drøj Ed, hvorpaa han gik ind i Agaens Hus. Heldigvis saae jeg ikke mere noget til denne modbydelige Skikkelse; men Tiden gik imidlertid, og jeg blev utaalmodig over at maatte vente saa længe paa de gamle Mænd. Omsider kom de da, men ikke ene; de havde med sig en Tyrk, en Præst og en Bondeknøs, som alle fulgte med os paa Hjemvejen. Præsten og Tyrken skaffede sig Æsler i Landsbyen, den unge Bonde og jeg gik til Fods. Jeg vilde gjærne vide Besked om, hvad der var forhandlet angaaende mig, og hvorfor vort Følge var blevet større; men Tyrkens Nærværelse bandt min Tunge. Han hed Mulá Mustafás, var fra Kreta og talte Græsk; men han sagde ikke meget, da han som Tyrk ikke vilde nedlade sig til at have videre at gjøre med de andre, der fulgte i Række bag efter ham, hver paa sit Æsel. Oldermændene havde befalet mig at gaa som en Slags Tjener ved Siden af hans Æsel. Blot en eneste Gang henvendte Mustafás Ordet til mig. Han fik nemlig Øje paa nogle vilde Blomster i en Grøft ved Siden af Vejen og beordrede mig nu til at plukke en af disse. Han pegede hen paa den og sagde dens tyrkiske Navn; men jeg forstod ikke,

hvilken han mente, plukkede en hel Del forskjellige Blomster, skyndte mig saa afsted efter Karavanen, der var kommen noget forud for mig, og bød ham meget ydmyg min Buket. Uheldigvis indeholdt den slet ikke den Blomst, der havde tiltrukket sig Tyrkens Opmærksomhed.

»Det er jo slet ikke den, jeg forlangte, dit Fæ! Hvorfra er du?«

»Fra Ikaria«.

»Aa, saa er det derfor, du er saa dum; du er ingen Chiot!«

Den smigrende Hentydning til min Fødeø trøstede mig noget for hans mindre høje Tanker om min egen Person, men der var for øvrigt noget vist mildt og godmodigt i hans Stemme og Væsen, der tiltalte mig.

Saa snart vi vare komne tilbage til Landsbyen, fik jeg at vide, hvorfor Mustafás var gaaet med os. Han vilde tvinge den unge Fyr, der var i vort Følge, til at gifte sig med en Bondepige, som Mustafás efter al Rimelighed havde visse Grunde til at tage sig af. Bondekarlen vilde ikke og var derfor kastet i Fængsel; Oldermændene forsøgte at blande sig i Sagen til Fordel for ham; men Agaen udtalte sig for Giftermaalet, og derfor var det da, at Mustafás nu kom med den ulykkelige Brudgom og med Præsten, for at Brylluppet kunde komme i Stand. I Sandhed en faderlig Regering! Men Sagen viste i hvert Fald et Fremskridt. Spørgsmaalet var jo ikke blevet afgjort ved Sablen, og Pigen ikke sat i et Harem! Mustafás var en skikkelig Mand. Man skal give Kejseren, hvad Kejserens er!

Men hvad var der imidlertid blevet bestemt angaaende mig? Ja, jeg havde at begive mig til Tholó-Potámi for at opnaa den ansøgte Tilladelse. Dér var Storagaens Residens, og om et Par Dage skulde Oldermændene hen for at besøge ham. Den næstfølgende Dag satte vi os i Bevægelse. Denne Gang var Toget større, thi de gamle førte en Del Vin med sig som Foræring til Agaen: desuden

ledsagede den gode Pantelís mig med sit Æsel, der bar det ene af mine Ankre. Det andet Anker, som for øvrigt allerede var halvt tømt, blev tilbage i Landsbyen, som et Slags Pant, under Paraskevís Bevogtning.

Efter omtrent fem Timers Vandring kom vi til Tholó-Potámi; men den forsigtige Pantelís mente ikke, det var hensigtsmæssigt at bringe vor Kaviar hen for Agaens og hans Tyrkers Øjne og Næser, og blev derfor med Æslet tilbage uden for Landsbyen hos en Bonde, han kjendte; her aftalte vi da, at han skulde vente, indtil jeg kom tilbage. Jeg fulgte saa selv med Oldermændene ind i Byen. Det gyste i mig, saa snart jeg kom ind i de snævre Gader og saae de tydelige Tegn paa, at Tyrkerne havde været dér, og det var første Gang, jeg havde de sørgelige Virkninger af deres Ødelæggelser for Øje. Indtil da var jeg jo bestandig flygtet foran disse, jeg mærkede kun Uvejret rase bag ved mig og havde endnu ikke fulgt dets Spor. Der var gaaet omtrent et Aar hen, siden Tyrkerne havde kastet sig over Tholó-Potámi, men det saae ud, som om Ulykken var sket i Gaar: paa de fleste Huse vare Vinduesskodderne og Dørene afrevne eller hang halvt ituslagne paa Hængslerne, paa Mure og Vægge sad endnu Mærket af Kuglerne eller den uhyggelige Sod af Ildebrand. Under en sønderbrudt Altan var den hvide Mur endnu plettet af det Blod, som var flydt ned der oppe fra. Hvem véd, hvilken blodig Udaad der var forøvet paa denne Altan! Midt iblandt de nedfaldne eller tomme Huse laa der hist og her ét, hvis tilbageblevne Beboere havde forsøgt at udbedre Skaden; men Landsbyens Udseende vidnede i det hele tydelig om, hvilken Jammer og Elendighed der her havde været, og forklarede tilstrækkelig de stakkels Oldermænds Frygt over for Tyrkerne. Deres egen By var ganske vist indtil da forbleven uskadt; men hvorledes kunde de ulykkelige være rolige med Hensyn til Fremtiden? Var ikke ogsaa Tholó-Potámi sluppen fri ved Tyrkernes første Ankomst? Den Gang de for to Aar siden

havde hærget Øen, havde de skaanet eller glemt denne sydlige Udkant, og Bønderne havde troet, at nu var Faren ovre, siden Blodhundene havde mættet sig saa rigelig paa den øvrige Del af Øen; men saa kom Kanáris's Hævn, den Gang Admiralskibet ødelagdes af hans Brandere, da Havet flød med Lig, og Kapetan Pascha halv fortæret af Luerne opgav Aanden paa Chios's Strandbred. Saa flammede Tyrkernes Raseri op paa ny; de styrtede sig i Mængde ind over Mastixlandsbyernes*) fredelige og vaabenløse Befolkning og anrettede her et forfærdeligt Blodbad.

Da vi vare ankomne foran Storagaens Bolig, gik de gamle Mænd ind i Huset, men jeg blev staaende uden for paa Gaden ligesom i Katarrakte, ventende og tænkende over alt, hvad jeg her saae, navnlig den blodbestænkte Mur. Kort efter kaldte man imidlertid paa mig, og jeg steg op i Salen, hvor Agaen sad. Til venstre og højre for ham sad en Del andre Tyrker, hans Raadgivere og Bisiddere, og henne i Krogen ved Døren stode Oldermændene og nogle andre kristne. Jeg bøjede ydmyg Hovedet over for hans Majestæt Agaen, der igjennem en Tolk udspurgte mig, hvorfra jeg var, hvorledes og naar jeg var kommen, samt hvad jeg vilde. Jeg svarede, at jeg var fra Ikaria, at jeg for fire Dage siden var kommen sejlende her til Kysten, og at jeg bad om Tilladelse til at forhandle min Vare omkring i Landsbyerne. En bevæbnet Neger nærmede sig da til Agaen og bemærkede, med Haanden paa Brystet og et dybt Buk: »Aga, denne unge Mand bærer frankiske Sko; det maa være en Spion;« og saa pegede han med sin sorte Haand paa mine Fødder. Alles Øjne vendte sig nu — ligesom mine egne — øjeblikkelig mod mine Sko. De lignede ganske vist ikke Bøndernes almindelige Fodbeklædning; jeg havde kjøbt dem paa Tinos og skaaret Remmene, hvori Sløjferne sad, af dem i den Tanke, at denne Forholdsregel

*) Se oven for Anm. Side 177—78.

var tilstrækkelig. Jeg havde ulykkeligvis ikke tænkt paa, at selve Formen kunde forraade mig. Det var selvfølgelig heller aldrig faldet mig ind, at jeg nogen Sinde skulde blive tagen for en Spion. — »Før ham i Fængsel,« befalede Agaen, og øjeblikkelig greb Negeren mig ved Armen; og forinden jeg fik sagt et Ord, eller nogen videre Undersøgelse var foretagen til yderligere Bekræftelse af den Mistanke, som de forbistrede Sko havde vakt, førte han mig hen til et snævert Rum, halvt oplyst af en lille Lampe, stødte mig der ind ved et dygtigt Puf i Ryggen og smækkede Døren i efter sig. Alt dette skete i en Fart, saa hurtig og saa uventet, at jeg var som fortumlet, da jeg befandt mig stænget inde i det mørke Fængsel; jeg følte endnu Negerens tunge Hænder paa mine Skuldre og Arme, jeg hørte Agaens vrede Kommandostemme, der befalede at kaste mig i Fængsel, og samtidig saae jeg livagtig for mine Øjne den skikkelige Skomager paa Tinos, der uden at ane det voldte mig denne Fortræd! Det hele stod i Førstningen for mig som en Drøm. Saa snart mine Øjne fik vænnet sig til Mørket, opdagede jeg for øvrigt, at jeg ikke var alene dér. To Bønder sad paa Gulvet, og Synet af dem gav mig nogen Trøst. Der er Øjeblikke, i hvilke Mennesket søger Ensomhed; men i Almindelighed ønsker det dog Omgang med sine Medmennesker. De to Fanger vare en Fader med sin Søn, deres Forseelse: Salg af Mastix. Omtrent Halvdelen af, hvad der kom ind fra Øen, var nemlig bestemt for Sultanens Haremer, og det tillodes ikke Bønderne at sælge Resten uden til Agaen alene, som selv satte Prisen paa Mastixen og betalte den, naar det behagede ham.

Den gamle tiltalte mig først, spurgte mig, hvem jeg var, og hvorfor jeg var kastet i Fængsel, og fortalte mig saa uopfordret sin Historie; den unge sagde intet, han sad stille og græd. Faderen holdt Sønnens Haand i sin og afbrød ofte sin Fortælling til mig for at sige ham et trøstende eller opmuntrende Ord. Det gjorde mig inderlig ondt at

se paa disse to stakkels Mennesker. Jeg tænkte paa min Fader og paa hans øde Grav paa Spetsia, jeg tænkte paa min Moder og mine Søstre, der nu paa Tinos længtes efter snart at se mig hjemme. Min Sindsbevægelse var stor, jeg græd og hulkede. Jeg frygtede Tyrkerne; de havde uden Forhør fængslet mig som Spion; de kunde jo lige saa godt dømme mig fra Livet. Hvad var en kristens Liv for dem? Min ulykkelige Moder havde Ret, da hun raadede mig fra at rejse. Hvorfor var jeg da ogsaa kommen her!

Henimod Aften gave de os Oliven og Brød. Lidt efter kom Negeren og hentede mig; jeg blev ført ud i en Have hen til et Lysthus, hvor jeg saae tre Tyrker og to kristne sidde paa Hug paa Tæpper rundt om et lavt Bord. Paa Bordet laa der en Mængde Frugt af forskjellig Art. Blandt Tyrkerne gjenkjendte jeg Mustafás, og Synet af ham indgød mig lidt Mod; thi jeg havde jo fra vor Rejse faaet det Indtryk, at han ikke var nogen ond Mand. De begyndte nu atter at spørge mig, hvem jeg var, hvorfra jeg kom, og hvad jeg vilde. Jeg gjentog de Svar, jeg havde givet om Morgenen. Til Bekræftelse af mit Udsagn fik jeg i Sinde at paakalde Mustafás's Vidnesbyrd.

»Aga,« sagde jeg, »saae du mig ikke . . .«

Men Mustafás vendte sig bort, og jeg forstod, at han ikke vilde kjendes ved mig. Saa forsøgte jeg at bringe Talen ind paa noget andet; men det gik ikke let for mig, jeg var noget konfus, og denne min Forvirring bekræftede selvfølgelig for Mustafás den Forestilling, han havde faaet om mig, da jeg ikke kunde plukke den rigtige Blomst til ham.

»Hør, gode Venner,« sagde han paa Tyrkisk til de andre, »denne sølle Fyr duer ikke til at være Spion, dertil er han alt for dum! Han er sikkert ikke rigtig klog!«

Og saa fortsattes Samtalen om mig videre, men saa sagte, at jeg ikke kunde høre, hvad de sagde. Negeren trak mig imidlertid igjen ud af Lysthuset tilbage til Fængslet.

Baade denne Nat og endnu mere den følgende vare just ikke de behageligste for mig. Næste Dag bleve nemlig de to andre Fanger hentede ud af Fængslet og kom ikke mere tilbage, og jeg var saaledes ganske ene, overladt til mig selv og mine sørgelige Tanker. Jeg talte Timerne, jamrede over min ulykkelige Skæbne og anstillede Betragtninger over, hvad der var blevet af Pantelís og hans Æsel. Den følgende Morgen bragte Negeren mig atter for Agaen. Jeg var meget forknyt; der var kun ét Haab tilbage for mig, det var den Forestilling, man syntes at have faaet om mig, at jeg var fjollet, og jeg var derfor bestemt paa at benytte denne Udvej som det sidste Redningsanker. Agaen sad og røg sin Nargilé, omgiven af sit sædvanlige Følge; Tolken stod ved Siden af ham med Hænderne foldede over Brystet.

»Hils ærbødig paa Agaen,« sagde han, »han giver dig din Frihed, men paa den Betingelse, at du gaar ad Byen til og ikke vender mere tilbage til de Landsbyer, hvorfra du er kommen«.

Jeg bukkede, kyssede Fligen af Agaens Kjole og gik nogle Skridt tilbage; men saa kom jeg til at tænke paa Pantelís og mine Bøtter og paa Havnen, hvor jeg haabede endnu at finde Skibet for at vende tilbage til Tinos.

»Hvad staar han dér og gaber efter?« spurgte Agaen.

»Aga!« sagde jeg, »jeg har ladt min Skjorte blive tilbage i Landsbyen; og jeg maa nødvendigvis tilbage for at hente den«.

Tyrken forstod ikke, hvad jeg sagde, og spurgte Tolken. Da han fik at vide, hvad jeg onskede, brast han ud i Latter.

»Naa, naa,« sagde han; »den skal man skaffe dig, men du har blot at gaa ad Byen til«.

Jeg hilste ydmygt og vilde forlade Stuen. Uden for Døren ventede imidlertid Negeren paa mig og rakte med en vigtig Mine Haanden ud imod mig.

»Fængselsgebyret!« sagde han.

Jeg havde helt glemt, at Fanger have at erlægge en saadan Afgift. Jeg tog da op af min Lomme en lille Pose, hvori jeg gjemte de faa Piastre, jeg havde faaet ind ved Salg af min Kaviar, og jeg begyndte med synlig Ulyst at løse Knuderne op paa Snoren. Der var imidlertid mange Knuder, de vare temmelig fast knyttede og Fingrene ikke meget villige til at løse dem; Følgen var da, at Negeren tabte Taalmodigheden, eller det gjorde ham maaske ondt for mig, — nok er det, han gav mig et venskabeligt Dunk i Nakken med sin store Haand samt et Par grove Ord til Afsked og gik sin Vej. Nu var jeg altsaa igjen fri Mand, Døren stod aaben. Jeg skyndte mig, det bedste jeg kunde, op ad Gaden og hen til Udgangen af Landsbyen; men Porten var lukket, og der var ingen tilstede til at aabne den; det var nemlig Søndag, de kristne vare endnu i Kirken. Min første Tanke var da ogsaa selv at gaa der hen for at takke Vorherre for min Frihed; men Ønsket om snarest mulig at komme ud af Tholó-Potámi og finde min Ven Pantelís sejrede; jeg slog Kors for mig, klatrede op i et Træ, hvis Stamme stod lige tæt ved Porten, sprang ned over Muren og befandt mig nu fri og frank ude paa Marken. Jeg løb strax hen til det Hus, hvor Pantelís havde lovet at vente paa mig; men der var jo gaaet to Døgn hen i Mellemtiden; skulde han virkelig være dér endnu?

Huset var lukket; jeg hamrede paa Døren og raabte hans Navn flere Gange; men der var ingen, der svarede. Bagved Huset laa Stalden. Jeg trak Slaaen fra, gik ind, og til min store Glæde saae jeg — Pantelís's Æsel staa rolig og vente paa mig, som da jeg forlod det. Ja, du maa ikke le, kjære Læser; jeg slog mine Arme om dets Hals og kyssede det! Jeg kunde altsaa forstaa, at dets Herre var henne at forrette sin Andagt i Kirken; han havde ikke ladt mig i Stikken, den skikkelige Pantelís! Kort

efter saae jeg ham komme oppe paa Vejen, og der blev stor Glæde over Gjensynet!

10de Kapitel.

Vi vare ikke længe om at lægge en Plan for vor Vandring og satte os derpaa i Bevægelse. Vi gik nord paa, fra Landsby til Landsby; det gik ypperlig med Salget af Kaviaren, og min Pung blev mere og mere spækket.

Da vi endelig naaede op paa Højderne, hvorfra man havde Udsigt langt ud over Sletten, og jeg skimtede Byens hvide Huse fjærnt i Horisonten, blev jeg saa underlig til Mode. Mit Hjærte bankede, som om det vilde sprænge mit Bryst, og jeg havde ondt ved at holde mig oprejst. Dér nede paa den friske, grønne, solbelyste Slette laa jo det gamle kjære Fædrenehus. Jeg satte mig ned paa Klippen, og mit Blik anstrængte sig for at finde det mellem de hist og her spredte Trægrupper og de mange hvide Smaahuse. Ikke fra en eneste Skorsten steg Røgen i Vejret; de fleste Huse vare vel øde og forladte. Til højre ved Foden af Bakkerne, omtrent en halv Times Vej borte, laa St. Minas's Kloster. Jeg kunde ikke se det der fra, hvor jeg sad, men jeg ønskede heller ikke at besøge dets Ruiner: jeg søgte ikke her paa Chios nyt Stof til Sindsbevægelse; jeg vilde blot udrette mit Ærende og atter bort fra min Fædreneøs Ødelæggelse, bort fra dens Bødler, jo før jo heller!

Pantelís sad ved Siden af mig og gnavede ivrig paa sin tarvelige Frokost; hans Æsel var i Færd med at søge sig lidt Føde mellem Klippens Stene — og begge mine Følgesvendes gode Appetit vakte ogsaa min egen. Pantelís's Brød og Oliven og endnu mere hans jævne Gemyts naturlige Munterhed virkede velgjørende paa mig og bortjog snart de mørke Tanker. Kort efter satte vi os igjen i Bevægelse.

Landsbyen Neochóri, hvor vi gjorde Holdt efter at være komne ned paa Sletten, bar endnu, ligesom Tholó-Potámi,

tydelige Spor af Tyrkernes Uvæsen; men her i Neochóri vare forholdsvis flere Huse atter satte i behørig Stand, og Ødelæggelsen syntes ved første Øjekast en Del ringere. Det Kaffehus, hvor vi satte os ned for at hvile os, var fuldt af Folk. Der fandtes hverken Aga eller tyrkisk Garnison i Byen; Livet var dér noget friere, og man søgte i Nutidens Ro at glemme Fortidens Lidelser og de nye Farer, den nærmeste Fremtid maaske gjemte i sit Skjød.

Det havde været min Bestemmelse at opholde mig to til tre Dage i Neochóri, for dér nøje at overlægge de enkelte Forholdsregler til min Plans Udførelse; men i Kaffehuset erfarede jeg noget, som bragte mig paa andre Tanker. Bønderne fortalte, at der var ankommet en Afdeling af den tyrkiske Flaade til Tschesmé, og at man snart ventede flere Skibe fra Konstantinopel, for at de atter samlede kunde stikke i Søen og rense Farvandene for græske Skibe. Det blev derfor nødvendigt for mig at fremskynde min Afrejse. Tyrkerne vare til Søs ganske som til Lands: ve de fredelige og vaabenløse Fartøjer, der faldt i deres Hænder, og ve de stakkels Passagerer! De maatte bøde for Miaúlis's og Kanáris's heldige Togter, og det blev da de falske Trofæer, hvormed de tyrkiske Admiraler søgte at erstatte deres Nederlag og dølge deres Skam. Dog jeg havde imidlertid ikke ringeste Lyst til at udgjøre en Del af slig en Trofæ eller smykke et tyrkisk Admiralskibs Ræer med min dinglende Krop; nej, jeg maatte nu se til at komme hjem til Tinos, inden den fjendtlige Flaade gik under Sejl. Jeg kaldte derfor paa Pantelís, og vi gik uden for Kaffehuset; der ude stod Æslet bundet og ventede med min Bøtte paa Ryggen.

»Hør, Pantelís,« sagde jeg, »bliv du nu her, sælg Kaviar og vent, til jeg kommer tilbage; jeg maa strax videre!«

»Hvor vil du da hen?«

»Jeg vil hen til vort Landsted; i Morgen tidlig er jeg igjen her«.

Pantelís gjorde sig al optænkelig Umage for at faa mig

fra denne Beslutning; han vilde følge med mig, han mindede mig om min Indespærring i Tholó-Potámi — men jeg var døv for alle hans Indvendinger. Vi aftalte saa til sidst, paa hvad Sted i Landsbyen jeg skulde finde ham næste Dag; jeg kjøbte en Øxe for at se ud som en Mand, der gaar paa Arbejde, tog Afsked med ham og gik. Han var grumme ængstelig for mig; men jeg følte mig let om Hjærtet: jeg havde en beroligende Forudfølelse af, at Heldet vilde følge mig.

Som jeg nu vandrede med min Øxe paa Nakken ned ad Gaden hen imod Byens Port, saae jeg en Mand sidde i en aaben Dør og ryge sin Schibúk. Han var klædt halvt paa evropæisk, og det forekom mig allerede i Frastand, som om jeg skulde kjende ham. Ja, ganske rigtig! det var Faders gamle Ven Zenákis. Hans Haar var blevet en Del hvidere siden i Forfjor og Udtrykket i hans Ansigt endnu mere mørkt end nogen Sinde før. Først blev jeg noget forbavset ved at se ham i Neochóri, men saa huskede jeg, at han ogsaa havde Ejendomme dér. Jeg gik forbi ham uden at standse; han gjenkjendte mig ikke. Men hvorledes skulde han ogsaa have kunnet kjende sin Vens Søn i disse Bonderklæder? Da jeg var kommen forbi ham, var jeg for øvrigt i Tvivl, om jeg skulde give mig til Kjende eller ikke. Det var vel bedst at lade være, og jeg blev ved at gaa; men efter faa Skridt fortrød jeg det. Med ét stod hele vort gamle Liv her paa Chios tydelig i min Erindring, den Gang da vi vare vante til hver Aften at se den gode Zenákis træde ind ad Døren for at faa sig en Passiar med Fader; jeg kunde ikke føre det over mit Hjærte at gaa bort uden at trykke den gamles Haand og fortælle ham om hans Vens Sygdom og Endeligt. Jeg vendte saa tilbage og gik hen til ham. Han holdt op at ryge, rejste sig og saae forbavset paa mig, da jeg spurgte ham, om jeg maatte tale et Par Ord med ham i Enrum. — »Kom inden for, min Søn,« sagde han og gik ind i Gaarden. Jeg fulgte med ham og lukkede

Døren efter mig. — »Kjender du mig ikke?« — »Nej, hvem er du?« Og saa fortalte jeg da mit Navn; men han slog Hænderne sammen, saae stift paa mig, omfavnede og kyssede mig og trak mig med sig ind i Stuen. Jeg havde ikke anet, at den tilsyneladende saa kolde gamle Mand indesluttede saa megen Følelse, som han da lagde for Dagen. Han spurgte mig, hvad der var blevet af os, hvorledes vi havde frelst Livet, og jeg maatte fortælle ham alle de enkelte Omstændigheder ved vor Flugt og omflakkende Tilværelse, Faders Død og min Moders og mine Søstres Ophold paa Tinos. Han spurgte mig end videre, hvorfor jeg var kommen tilbage, og jeg betroede ham da min Hemmelighed. Han var selvfølgelig højlig forbavset over, at jeg havde vovet at trodse alle de mange Farer ved et saadant Foretagende, raadede mig til endelig at opgive det og vende tilbage, hvorfra jeg var kommen, og trak smilende paa Skuldrene, da jeg svarede, at min Beslutning stod fast, og at jeg nu maatte blive ved, som jeg havde begyndt. Da jeg rejste mig og tog Afsked med ham, gav han mig sin Velsignelse, kyssede mig og gik foran mig ud af Stuen. Inden han aabnede Døren, lagde han Haanden paa min Skulder og vilde endnu engang bevæge mig til at lade den nedgravede Skat fare og rejse bort fra Øen. Men den største Vanskelighed for mig var jo egentlig den at komme der hen, hvor jeg nu allerede befandt mig. Hvorfor skulde jeg da opgive Resten?

»Ja, du har nu én Gang sat dig det i Hovedet, og dermed Punktum!« sagde den gamle gnavent; »du er ikke for ingen Ting din Faders Søn! Han hørte heller ikke paa andres Raad! Gaa da, som du vil! Men kommer du nogen Sinde til at støde sammen med Tyrkerne, og du er i Knibe,« tilføjede han med mildere Stemme, »saa lad mig faa det at vide. Som Konsul har jeg lidt Indflydelse, og maaske kan jeg være dig til Nytte! Vorherre være med dig!«

Og dermed aabnede han Døren, og vi skiltes.

Solen var snart ved at gaa ned, og jeg havde et Par Timers Gang til vort Landsted. Jeg maatte skynde mig, hvis jeg skulde naa der hen, inden det blev Nat. Den bekjendte lille Høj, hvorpaa vort Kapel laa skjult af Træer, viste mig i det fjærne, i hvilken Retning jeg havde at gaa, og jeg vandrede rask afsted med Øxen paa min Nakke og stærkt optagen af Tanken om Fremtiden. Overbevist, som jeg var, om, at jeg nok skulde finde de to Sække, tænkte jeg paa, hvorledes jeg saa vilde sælge Guld- og Sølvsagerne, og ved Hjælp af det, der kom ind herfor, flytte med min Familie over til Italien eller maaske til England, og hvilken Slags Handel jeg dér skulde drive; i min Fantasi drømte jeg om fremtidig Lykke og Velstand. Men efterhaanden som jeg nærmede mig Maalet, og Aftenens Skygger bredte sig over Markerne, begyndte en underlig Fornemmelse af Uro at betage mig. Hvorfor vilde jeg gaa alene? hvorfor havde jeg ikke tilladt Pantelís at følge med mig? Jeg havde anset det for raadeligst ikke at tage ham med, af Frygt for, at det skulde vække Mistanke, naar jeg kom hen til Stedet med min Kammerat og hans Æsel; alene kunde jeg lettere skjule mig, udspejde det gunstige Øjeblik og smutte ind i Haven; Sækkene havde jeg i Sinde at gjemme i den nærliggende Lund ved Kapellet, og derpaa at komme den næste Dag med Pantelís for at hente dem. Men nu begyndte jeg at fortryde, at jeg var kommen ene, og mit Mod vaklede, Udførelsens Time nærmede sig. Det var imidlertid nu for sent; jeg stod allerede ved vor Havemur, jeg saae Indgangsdøren til Huset; dér oppe var Vinduet i mit lille Værelse! dér var de to Vinduer i Forældrenes Sovekammer! . . men hvorfor var der Jærnstænger for de andre Vinduer? Tog jeg ikke fejl? Nej . . . Vort Hus var beboet, beboet af Tyrker! Og jeg, ja jeg stod ude paa alfare Vej og saae op ad det fædrene Huses Vægge

som en fremmed og spejdede som en Tyv ind gjennem dets Vinduer!

For bedre at se og for ret at mætte mine Øjne med dette sørgelige Syn, sprang jeg over Hækken ind i vor Vingaard paa den anden Side af Vejen. Her gik Jordbunden skraat opad, saa at jeg der fra nemt kunde overse hele vor Ejendom. Inde i Huset og i dets Nærhed var ikke et Menneske at opdage; men ude i Haven stod en gammel Mand og gravede. Jeg kjendte ham strax, det var vor egen Havemand, gamle Jánnis, hvis Datter jeg havde truffet paa Tinos i Mavrogénis's Hus. Hvor jeg blev glad ved at se ham igjen; men min Glæde var ikke ganske uinteresseret, thi jeg vilde jo i ham finde en paalidelig Hjælper til det forestaaende Arbejde; jeg bragte jo den gamle som en kjærkommen Løn for hans Bistand den Efterretning, at hans Datter var i Live. Men hvorledes skulde jeg sætte mig i Forbindelse med ham? Jeg vovede hverken at kalde paa ham eller at gaa ind i Haven. Det var vel bedst at vente, til det blev Nat, derpaa liste mig hemmelig ind i hans Hytte, give mig til Kjende for ham og paakalde hans Hjælp. Men indtil da? Solen var ganske vist gaaet ned bag Bjærgene, men Aftenrøden lyste stærkt endnu. Det var en dejlig klar Sommeraften, stille Fred hvilede over Dalen, og alt gav Indtrykket af Lykke og Velsignelse! Naturen lider ikke med os, og ofte forøger dens Ro Tyngselen for det bedrøvede Hjærte!

Jeg gik ned fra Vingaarden paa Vejen og vandrede op mod Kirken med bøjet Hoved, som om jeg forsøgte at gjenfinde Fodsporene af dem, med hvem jeg saa ofte havde betraadt denne Sti. Jeg var endnu et godt Stykke borte fra Lunden, da jeg saae nogle Kvindeskikkelser komme frem under Træerne der oppe, bag efter løb nogle Børn, og alle styrede de ned mod mig. Der var ikke længer Tid for mig til at trække mig tilbage, men jeg gik rask til for at komme forbi saa hurtig som muligt. Det var tyrkiske

Kvinder, ledsagede af en sort Gilding, hvis lange, vide Kjole i Afstand saae ud som en Fruentimmerkjole. Jeg traadte til Side og lod Haremet passere forbi, Børnene fulgte legende bag efter. En lille Pige paa omtrent tolv Aar holdt sig for sig selv og deltog ikke i de andres Lege; hun gik ganske stille med en Buket Markblomster i den ene Haand, den anden hang slap ned ved hendes Side. I det Øjeblik hun kom forbi mig, standsede hun pludselig og saae vist paa mig. Jeg vedblev at gaa til; men pludselig hører jeg en yndig lille Stemme hviske mit Navn: »Lukís!« Førend jeg fik tænkt over, at naar jeg vendte mig, forraadede jeg mig selv, og hvis jeg blev gjenkjendt, vilde jeg svæve i den største Fare, gjorde jeg uvilkaarlig omkring og saae da Pigen staa nogle Skridt fra mig; de andre Børn vare løbne videre. Saa snart hun opdagede, at jeg vendte mig efter Lyden af mit Navn, kastede hun sig paa Knæ ned paa Jorden. Jeg gjenkjendte hende nu øjeblikkelig; jeg vilde raabe: »Déspina!« men hun lagde Fingren paa Munden og hviskede med bønligt Blik: »Frels mig, Lukís! frels mig!« Derpaa bukkede hun sig ned og lod, som om hun plukkede Blomster; thi vi hørte allerede Gildingens hæse Stemme og saae ham komme tilbage for at holde Hjorden samlet. Déspina rejste sig strax og løb hen til de andre Børn. Jeg fulgte i Afstand efter Flokken, dækkende mig, saa godt jeg kunde, bag ved Træerne, og saae da Negeren aabne Laagen til vor Have og Kvinderne gaa ind i denne tillige med Børnene. Déspina var den sidste, og førend hun gik ind, vendte hun sig om: hun havde en Fornemmelse af, at jeg fulgte hendes Spor. Efter hende vraltede Haremsvogteren ind og lukkede Laagen i Laas efter sig.

Jeg satte mig under et Træ og forsøgte at samle mine Tanker. Déspina i Tyrkernes Vold, Slavinde i vort Hus! Hvorledes havde hun strax kunnet gjenkjende mig! det var, ligesom om hun havde ventet paa mig! Stakkels Barn! Hendes Røst gjenlød endnu for mine Øren: »Frels mig, Lukís!«

Dette var altsaa den hemmelighedsfulde Magt, der havde draget mig over til Chios; det var derfor Forsynet havde ledet mig hid: jeg skulde frelse den ulykkelige! men hvorledes? ja, dertil var det vanskeligt at finde den rette Udvej; jeg forkastede den ene Plan efter den anden. Saa faldt imidlertid Natten paa, men endnu ikke Mørket. Maanen havde et Par Timer endnu at skinne i; dens Straaler faldt ned i Træernes Løv og kastede mangfoldige fantastiske Skygger hen over Jorden, hvor jeg sad og saae paa dem, medens jeg hørte Hundene gø langt borte i Landsbyen og Faarekyllingernes Sang blandet med Frøernes Kvækken i Vandløbene omkring mig. Mine Tanker vare andensteds, jeg hørte og saae alt uden at give Agt derpaa; men ikke desto mindre indprægedes for bestandig i min Sjæl disse Lyd i den stille Nat og Duften af Blomsterne fra Haver og Marker og Maanens vidunderlige Gjøglespil imellem Træernes Grene.

Da Maanen var nede, og Mørket hvilede over Egnen, rejste jeg mig, paakaldte Guds Bistand og gik ned imod Vejen. Jeg var nu rolig; thi jeg var kommen til Enighed med mig selv om, hvad jeg vilde; jeg havde lagt en Plan. Den gjaldt det da om at udføre, og hertil maatte og vilde Herren nok hjælpe!

Det var bælgmørkt omkring mig, men alt var mig vel bekjendt paa dette Sted; jeg havde kunnet finde Vej med lukkede Øjne. Da jeg var kommen til den yderste Ende af Indelukket, sprang jeg over Muren, der her var noget lavere, og befandt mig altsaa nu i Haven. Jeg blev staaende ganske stille op ad Muren for at lytte efter, om ikke Lyden af mit Spring var bleven hørt; men alt var tyst og roligt omkring mig, hverken Gøen af Hunde eller Stemmer af Mennesker lod sig høre. Kun ganske faa Skridt fra mig laa Gartnerens Bolig; Døren var lukket, men ikke aflaaset; jeg løftede Klinken og gik ind i Huset. Hvor mange Gange var jeg ikke som lille Barn kommen her! saa satte gjærne gamle Jánnis mig paa sit Knæ og proppede mig med de

lækreste Frugter fra Haven. Kamret var nu ganske mørkt, men jeg hørte tydelig den sovende Oldings stønnende Aandedræt. Paa Taaspidsen listede jeg mig hen til hans Leje; men jeg var bange for, at han ved at skræmmes op skulde gjøre Anskrig, førend han gjenkjendte mig, og jeg vilde derfor komme hans Skræk i Forkjøbet. Jeg knælede ned ved Siden af ham og udtalte ganske sagte hans Navn. »Jánnis, Jánnis! det er mig — Lukís! vær ikke bange, det er Lukís!«

Den gamle vaagnede op, holdt sit Aandedræt tilbage, men sagde ikke et Ord eller rørte sig. Han troede maaske, han drømte. Jeg lagde min Haand paa hans Arm og nævnede paa ny mit Navn. Saa rejste han sig over Ende paa sit Leje, men der gik endnu nogen Tid, inden han ganske kom til sig selv. Han vilde tænde Lys, men jeg forbød ham det, og vor Samtale fortsattes i Mørke. Han skjælvede af Glæde, da jeg fortalte ham, at hans Datter levede, at jeg havde set hende paa Tinos, og at vi skulde drage sammen der over; derpaa forklarede jeg ham, hvorfor jeg var kommen, og jeg anmodede ham om hans Hjælp. Han stod strax op, klædte sig paa i en Hast og aabnede Døren til Haven. Førend vi gik ud, holdt jeg ham tilbage og spurgte:

»Hvem bor nu her i vort Hus, Jánnis!«

»Nesíp Agas Harem«.

»Hvem er Nesíp Aga?«

»En af Anførerne for de lilleasiatiske Krigsfolk, som have ødelagt Øen«.

»Bor han da ikke selv her?«

»Man venter ham i Morgen«.

»Er der kristne Kvinder i hans Harem?«

»Ikke andre end Kalánis's Datter«.

»Hvad er der da blevet af Kalánis?«

»Han er bleven dræbt af Tyrkerne«.

Jeg kom da til at tænke paa den lille Déspinas mørke Anelser, den Gang vi for to Aar siden fulgte med vore

Forældre op til Kirken, og hun idelig gjentog for mig, at Tyrkerne vilde myrde hendes Fader. Hvad hun frygtede, var sket; den stakkels lille Pige!

Vi gik ud i Haven, hen i den Krog, hvor det gamle Æbletræ endnu stod. Jeg pegede paa Stedet, som jeg strax gjenkjendte; jeg syntes, jeg saae for mine Øine min Fader staa bøjet og grave i Jorden lige for mig, og de to Poser ligge paa Kanten af det Hul, vi gravede. Gartneren stødte med Spaden paa Jorden, og det gav en dump Lyd. »Blot man ikke hører os, Jánnis; sagte, sagte!« — »Vær ikke bange! der er ingen Fare. Hvis man ogsaa hører os, saa tror man, jeg graver Huller for at vande«. Oldingen vedblev at arbejde; jeg begyndte ogsaa at grave ved Siden af ham, men medens mine Arme bevægede sig op og ned, forekom det mig, som om jeg hørte en spæd Stemme hviske til mig: »Frels mig, Lukís, frels mig;« hvert Slag af min Spade gjentog med denne samme Stemme: »Lukís, Lukís!« Pludselig hørte vi Lyden af Metal mod Metal nede i Jorden. Jeg sprang ned i Graven og begyndte at rage Mulden til Side med mine Hænder. Gartnerens Spade huggede en Flænge i Posen, men jeg fik den med stor Forsigtighed op og lagde den ved Roden af Træet; under den laa den anden Pose, den satte jeg hen ved Siden af den første, og derpaa fyldte vi Graven igjen til med Jord.

»Nu?« spurgte den gamle.

»Ja, nu Poserne paa Nakken og saa afsted!«

»Hvor skulle vi da hen?«

»Til Neochóri!«

»Vejen er lang, og det er grumme mørkt!«

»Saa meget desto bedre, Jánnis; saa ser ingen os«.

»Men hvorledes ville vi kunne komme ind i Neochóri med disse Sække paa Nakken? Og den dér er jo itu; Tingene kunne falde ud undervejs — se her! Men vent et Øjeblik!«

Og dermed løb han afsted og kom strax tilbage med to Kurve. Han lagde en Pose i hver Kurv, dækkede dem til for oven med Blade og Græs; vi læssede Kurvene paa Nakken og satte os i Bevægelse.

Det var ved at gry, den Gang vi tæt uden for Neochóri satte os ned paa en stor Sten ved Vejkanten for at vente, til det rigtig dagedes. Jeg var meget træt, mine Skuldre og Arme smertede mig paa Grund af den uvante, tunge Byrde, men jeg lagde for øvrigt ikke videre Mærke til min Træthed; én eneste Tanke beskæftigede mig, ét eneste Ønske fyldte mit Hjærte, og jeg følte, at jeg var i Stand til at trodse alt for at opnaa dette ene. Jeg vilde befri den faderløse Pige, som havde bønfaldet mig om Hjælp.

Da Solen stod op, læssede vi igjen Kurvene paa vore Skuldre og gik videre. Vi kom uden Vanskelighed ind i Landsbyen, og jeg styrede min Gang hen til Zenákis's Hus. Denne dulgte ikke sin Glæde, da han saae mig igjen træde ind ad Døren.

»Naa, velkommen da, min Søn!« udbrød han; »det er altsaa gaaet godt! og intet Uheld paa Vejen?« Men da han nu saae Jánnis komme ind bag efter mig, holdt han inde og spurgte mig sagte, hvad det var for en Mand. Jeg fortalte ham, at det var vor Gartner, og hvorledes han havde været mig en uundværlig Støtte under Udførelsen af mit Foretagende.

»Du har i Gaar tilbudt mig din Hjælp,« vedblev jeg, »og jeg kommer nu for at tage dig paa Ordet«.

»Hvad vil du da? Ere I blevne opdagede, og ere Tyrkerne kanske i Hælene paa eder?«

»Nej, men Tyrkerne have taget vort Hus i Besiddelse, og de holde nu dér som Slavinde i Haremet en ung kristen Pige, hvis Fader var en af min Faders bedste Venner. Pigen har set mig, gjenkjendt mig og bønfaldet om min Hjælp. Vi maa frelse hende«.

»Hvorledes skulde vi kunne frelse hende; du mener da vel ikke, at vi skulle stjæle hende«.

»Nej, vi maa kjøbe hende fri,« svarede jeg.

»Og hvorfra skulle vi faa Penge dertil? Menneskekjød er i høj Pris hos Tyrkerne, navnlig naar det er ungt og friskt!«

»Penge har jeg ganske vist ikke, men jeg har disse Poser, som jeg ved Guds Hjælp har fundet igjen«.

»Men disse Sager ere jo ikke dine alene; de tilhøre ogsaa din Moder og dine Søstre. Din Fader skjulte dem ikke, for at du skulde bruge dem, som du havde Lyst«.

»Jeg har selv tænkt meget herover, inden jeg tog en Beslutning; men jeg er aldeles overtydet om ikke at handle mod min afdøde Faders Vilje ved at anvende hans Arv paa denne Maade, og jeg véd for vist, at min Moder ikke vil gjøre mig nogen Bebrejdelse, men give sit Bifald og sin Velsignelse til min Gjerning. Hvad mine Søstre angaar, da har jeg den Tillid til Gud, at han vil forunde mig at kunne give dem et rigere Udstyr end deres Andel i dette Gods«.

»Nu vel da, du er altsaa fast bestemt paa at ofre det hele?«

»Ja, alt, hvis det gjøres fornødent«.

Zenákis's Udtryk viste for øvrigt noksom, at han ingenlunde misbilligede min Beslutning. Han spurgte mig nu videre ud om Pigen, og dernæst vilde han nærmere undersøge Poserne for at se, hvor vidt deres Indhold kunde tænkes at svare til Tyrkernes Fordringer. Han førte os derfor op paa Loftet ind i sit Sovekammer, hvor vi da tømte Sækkene ud paa Gulvet: Skeer, Tallerkener, Kopper og andre Brugsgjenstande af Sølv og Guld, der udgjorde hine Tiders Luxus, da Husene ikke vare fyldte med disse Produkter af Pariser- eller Wienerindustri, som nu læsses

paa Bordene, mere til Stads end til Nytte. Den Gang vare Prydelserne faa, men kostbare; de gik i Arv fra Fader til Søn og dannede ligesom en Reservefond til Brug i Nødens Time.

Jeg bad Zenákis fremskynde Forhandlingerne med Agaen, for at det kunde blive os muligt at komme i Tide bort fra Chios, førend den tyrkiske Flaade sejlede ud; men den gamle vilde ikke forhaste sig og søgte at lægge en Dæmper paa min Utaalmodighed; men under det kolde og trevne Ydre skjulte han et varmt og ædelt Hjærte. Med det samme han gjorde Indvendinger og holdt sig op over mig, gav han Befaling til at sadle sit Muldyr, og et Øjeblik efter var han paa Vejen til vort Landsted.

Saa snart han var borte, løb jeg hen for at finde Pantelís. Han begyndte at blive stærkt utaalmodig over at maatte være saa længe hjemme fra; hans Tanker vare bestandig hos hans Hustru.

»Hvad vil dog Paraskeví sige!« gjentog han stadig; »hun maa jo tro, at vi ere døde og borte!« Og jeg beroligede ham og lovede ham, at han skulde være hjemme igjen næste Morgen. Den skikkelige Paraskeví slog sig nok til Taals saa længe; hun vilde da blive rigtig glad ved at se os, og jeg skulde forære al den usolgte Kaviar som Faddergave til den snart forventede Arving.

Hvor langsomt svandt Timerne for mig den Formiddag! Det meste af den tilbragte jeg ude i Zenákis's Have bag ved Huset, vandrende op og ned og anstillende Betragtninger over, hvad man vel sagde og forhandlede ovre paa Landstedet angaaende Déspinas Løskjøbning. Hvad Zenákis maatte sige, var ikke vanskeligt for mig at tænke mig; men hvad mon Tyrken svarede? Vilde han gaa ind paa Salget? eller holdt han fast paa Pigen som en tilkommende Pryd for sit Harem? Blodet steg mig op i Kinderne, jeg fór op; min Uro tog stadig mere og

mere til; hver en Støj i Huset, hver en Lyd paa Gaden syntes mig at staa i Forbindelse med Déspinas Befrielse. Omsider kom da Zenákis tilbage, han kom ikke alene: jeg hørte ham tale Tyrkisk ude i Gaarden. Hvem var med ham? Skulde det være Agaen? Mon han bragte Déspina hjem med sig? . . . Jeg gjemte mig under nogle Træer i Haven lige for Vinduet til det Kammer, hvori Værdisagerne stode opstillede. Jeg hørte Zenákis og Tyrken tale der inde, men jeg kunde ikke skjelne, hvad de sagde. Pludselig saae jeg dem træde hen til Vinduet. Agaen, en majestætisk Tyrk, holdt en Tallerken i Haanden og syntes at beregne dens Vægt; Zenákis stod med et Par andre Gjenstande, som han viste Tyrken. Jeg begyndte at haabe det bedste: Tyrken undersøger — følgelig afslaar han ikke. De gik tilbage i Stuen, og jeg hørte Husets Herre befale at bringe Kaffe til den fremmede. Noget senere gik Gaarddøren op; det var Agaen, der tog Afsked. Døren lukkedes atter; men jeg rørte mig ikke af Stedet, jeg havde ikke Mod til at forhøre mig om, hvad Udfaldet var blevet. Saa kom Zenákis ud i Haven og fandt mig dér.

»Naa, nu er Sagen i Orden, Lukís. Han er gaaet hjem for at hente Pigen; hun kommer her i Aften!«

Jeg faldt ham om Halsen og græd. Hvorfor græd jeg? — Véd Hjærtet, hvorfor det slaar? Kan man udgranske Følelserne i Sjælens inderste Dyb? Jeg var ikke kommen til Chios for Déspinas Skyld, og, mens jeg ventede paa, at hendes Ejermand skulde bringe os hende, forekom det mig, som om mit Liv, mit Vel og Ve var knyttet til hende. Jeg tænkte hverken paa Skatten eller paa de Planer, jeg havde udkastet paa Grundlag af dens Gjenerhvervelse; jeg tænkte ene og alene paa, med hvor inderlig Glæde jeg vilde føre den forældreløse Pige i min Moders Arme!

Henimod Aften kom Agaen igjen, medbringende Déspina; han vendte kort efter tilbage alene med Jánnis's to Kurve paa sit Muldyr. Da han var borte, kaldte Zenákis mig ind i sin Stue; Déspina løb mig i Møde, saa snart hun saae mig; hun vilde tale, men hun formaaede kun at udtale mit Navn: »Lukís, Lukís!« og saa strømmede Taarerne ned ad hendes Kinder. Jeg rakte hende mine Hænder; hun greb dem og vilde føre dem op til sine Læber; jeg trykkede hende til mit Hjærte; men jeg kyssede hende ikke — det vovede jeg ikke.

Samme Nat rejste vi fra Neochóri sammen med Jánnis. Pantelís's Æsel bar Déspina, forklædt for Sikkerheds Skyld som Bondepige. Den gode Paraskeví modtog os med aabne Arme, og, takket være hendes Mand, fandt vi i den lille Havn, hvor Kefálas havde sat mig i Land, et Skib, paa hvilket vi den følgende Aften afgik fra Chios; Vinden var gunstig, og den næste Morgen tidlig ankom vi vel beholdne til Tinos.

Min Moders Glæde over at gjense mig var ubeskrivelig. »Ja, jeg hjembringer hverken Guld eller Sølv, kjære Moder,« sagde jeg til hende; »men til Gjengjæld bringer jeg dig dette,« og jeg pegede paa den stakkels forældreløse Pige, som hun strax gjenkjendte og sluttede i sin moderlige Favn.

Jeg gjenoptog øjeblikkelig mine Forretninger, realiserede den Kompagniskabsplan, der var lagt engang tidligere, men ikke kommen til Udførelse, og tog over til Syra, hvorhen jeg da nogen Tid efter overførte hele Familien. Gud velsignede min Flid, saa at jeg kunde udstyre mine Søstre og fejre deres Bryllup med mine Associéer, og fire Aar efter min sidste Chiosrejse hjemførte jeg med min Moders Velsignelse Déspina som min Brud.

Vort Liv henrandt fra den Tid rolig og lykkelig; men aldrig glemte vi i vort senere Velvære vor Ungdoms

Prøvelser. Ofte, naar jeg ser mine Døtre og deres Smaapiger samlede om min kjære gamle Hustru, alle pyntede efter nyeste evropæiske Mode, minder jeg hende om den Dragt, hun bar, den Gang jeg førte hende forklædt med mig, ridende paa Pantelís's Æsel, og saa le vi begge og takke af Hjærtet den Gud, der saa naadig førte os ud af vore Trængsler og vor Nød.

Jean Pio.

Af Metternichs efterladte Papirer.

IV.

Før og efter det russiske Felttog.

(1811 og 1812.)

Hvor slet end Forholdene stillede sig, syntes der paa Politikens Omraade dog at være indtraadt en Hvileperiode, hvis Varighed jeg imidlertid ikke troede at kunne sætte længere end Aaret 1811 ud. Dette Aar maatte altsaa benyttes til den uopsættelige Ordning af de vigtigste Opgaver; øverst stod Spørgsmaalet om Statens Finanser. Deres sande Regulering vilde under de daværende Forhold have været et ørkesløst Foretagende; Krigene i Tidsrummet 1792 til 1809 havde udtømt den offentlige Velstands Kilder; Rigets tyske Dele vare oversvømmede med Papirspenge, og Ungarn havde vel efter Loven endnu et Møntvæsen med rede Valuta, men ydede dog sine ringe Subsidier i Papir, uden Hensyn til Sedlernes sunkne Værdi. At ty til Kredittens Hjælp var ikke tænkeligt; thi selv om Udlandet havde kunnet sætte behørig Lid til Rigets Kræfter til Trods for, at dets Stilling syntes at svæve i Luften, vilde denne Hjælp dog have været os afskaaren dels af Napoleon, dels paa Grund af det Ubekjendtskab, som den Gang herskede i Fastlandets Stater med Hensyn til Kredittens Væsen.

Om at indføre et tidssvarende Finanssystem kunde

der ikke være Tale; derimod maatte der i lige Grad tages Hensyn til at fyldestgjøre Øjeblikkets Fornødenheder som de Krav, der forestod i den nærmeste Fremtid. Til at opfylde begge disse lige vigtige Opgaver egnede sig en Finansoperation, som Finansministeren, Grev Wallis, foreslog og tillagde Værd som et holdbart System, medens Kejseren og jeg kun tillagde Operationen Betydning som ; ved hvis Hjælp vi fra en uholdbar Stilling kunde komme over i en mere definitiv, men hvis Tilstrækkelighed dog var afhængig af fremtidige Muligheder. Det nye, saa kaldte Finanssystem krævede Afholdelsen af en ungarsk Rigsdag, uden hvis Medvirkning den paatænkte Operation ikke havde været mulig, og efter stor Modstand fra de ungarske Stænder fik de paagjældende Bestemmelser Lovskraft i Kongeriget.

Jeg maa her nævne en Mand, som ved sit Kjendskab til Sagernes Stilling, sin Forretningsdygtighed og Hengivenhed for Almenvellet blev Kejseren en fast Støtte, og i hvem jeg fandt en lige saa oplyst som trofast Medhjælper under Ledelsen af Rigets Skæbne. Denne Mand var Grev v. Bellegarde, den daværende Præsident for Hofkrigsraadet; han var udrustet med de solideste Kundskaber i Krigsvæsenet, fortrolig med min Tankegang og fuldkommen enig med mine politiske Anskuelser; hans Omsorg var udelukkende rettet paa, ikke alene at bevare, men om mulig endog forstærke Rigets Stridskræfter, alt medens han skyede enhver Opsigt. Han alene kjendte fuldstændig mine Planer og vidste at sætte sig ud over de Gjøglebilleder, der antage Skinnet af den offentlige Mening; han forstod, saa godt som jeg, at lade Folk snakke løs.

Paa det politiske Omraade gik Aaret 1811 hen, som jeg havde forudset. Napoleon skød sine Stridskræfter frem til Hertugdømmet Varszava og hævede Danzig til et Støttepunkt for de materielle Fornødenheder under et stort Felttog. »I Danzig har jeg sikret mig et andet Paris«, sagde

han i 1812 til mig. Rusland rustede sig paa sin Side og stræbte, saa snart som mulig, at gjøre Ende paa den Krig, hvori det var indviklet med Porten, og som Napoleon stadig søgte at puste Liv i paa ny. Østerrige syntes at ligge i den dybeste Ro, og man troede det udelukkende optaget af at læge de Saar, den sidste Krig havde tilføjet Riget. Preussen knugedes under det ulideligste Tryk og æggede gjennem Dydsforbundet den tyske Nationalfølelse, i Sydtyskland dog uden Held. Rhinforbundets Troppekorpser rustedes for at slutte sig til den franske Hær, som førte Navnet »Storarmeen«, og i hvis Rækker der allerede stode spanske, portugisiske og italienske Kontingenter. Fastlandsspærringen skred frem i stigende Grad, og gjennem Meddelelser af Licenser forvandledes den til en Pengekilde for de franske Finanser. Napoleons Vælde hvilede med sin hele Tyngde paa det samlede Kontinent og gik i Retning af et Inkorporationssystem gjennem kejserlige Dekreter. Det var Dagen før det endelige Omslag; men Sandheden i Ære, den rolige Iagttager følte ikke den Lummerhede, som gaar forud for et Uvejr, men nød det sørgelige Skue af Fyrster og Folk, der bøjede sig under et ubønhørligt Fatums Fordringer.

Som Aaret 1812 nærmede sig, klaredes ogsaa Situationen. Øjeblikket for Østerrige til at bestemme sig under den forestaaende fransk-russiske Krig var indtraadt. Vi erklærede os for en bevæbnet Nevtralitet. Napoleon forlangte Ydelsen af et Hjælpekorps paa 30,000 Mand, og Kejser Frants gik ind herpaa under den Betingelse, at Østerriges Nevtralitet og dets Omraades Ukrænkelighed fra begge de krigsførende Parters Side blev betragtet som uanfægtet til Trods for denne Hjælp. En tilsvarende excentrisk-politisk Stilling kan alle Tiders Historie ikke opvise, og den vil vel næppe mere faa et Exempel af denne Art at optegne. Det var et Resultat af Omstændighederne og et mærkværdigt Bevis paa en Periode, som i enhver

Henseende var fantastisk og straffedes med alle mulige anormale Tilstande. Ved at faa dette Troppekorps stillet af Østerrige søgte Napoleon ikke at tilføre sine Stridskræfter en materiel Forstærkning, hvilket forekom ham unødvendigt; men han vilde have en moralsk Garanti for, at de øvrige østerrigske Tropper bleve staaende inden for Rigets egne Grænser. Kejser Alexander betragtede paa sin Side det østerrigske Landeområades Afspærrethed som et gunstigt Værn for hans sydlige Provinser, og begge Parter anerkjendte Østerriges Nevtralitet til Trods for Ydelsen af et helt Troppekorps.

Mere fordrede jeg ikke; thi hvad jeg fremfor alt vilde sikre Østerrige, var Frihed under dets politiske Bevægelser, til Afgjørelsens Dag kom under den nu begyndende Kamp.

Da Napoleon i Foraaret 1812 begav sig til Dresden for der fra at træffe den sidste Indledning til Felttoget mod Rusland, ytrede han det Ønske at mødes sammesteds med Kejser Frants; Kejseren efterkom dette Ønske og rejste til Dresden med mig og Kejserinde Louise, der, som bekjendt, var yderst fjendtlig stemt mod Napoleon. Begge Monarkers Holdning var kold, men svarede til deres Stilling. Den daglige Omgang, jeg havde med Napoleon, var en Fortsættelse af vort Forhold under mit Gesandtskab i Paris og mit senere Ophold sammesteds i Aaret 1810. Timelange Samtaler forefaldt mellem os, men der var kun sjælden Tale om Politik.

Den Gang udviklede han ogsaa for mig sine Tanker angaaende den bedste Regeringsform for Frankrig. »Frankrig passer sig mindre for de repræsentative Former end noget andet Land. I Frankrig er der fuldt op af Aand, men det er kun Aand; bag ved den er der intet, der ligner Karakter, og endnu mindre noget, som ligner Grundsætninger. Alverden jager dér efter Gunst, være sig fra oven eller fra neden, det gjør lidet til Sagen; man vil være bemærket og høste Bifald. I Tribunatet pønsede man kun paa Revolution, jeg

har ogsaa sat Skik paa det — jeg opløste det. Jeg har bundet Munden paa det lovgivende Korps. Bring en Forsamling til at tie, som for at være noget absolut maa forhandle, saa vil De berøve den enhver Anseelse. Jeg behøver derfor ogsaa kun at tage Nøglen af Forsamlingssalen og putte den i Lommen, saa er det forbi med det lovgivende Korps; ingen vil mere tænke paa det; thi det er alt glemt i levende Live. Jeg vil imidlertid ikke den absolute Magt, jeg vil mere end de blotte Former. Jeg vil en Ordning i den offentlige Ordens og Velfærds Interesse. Jeg vil give Senatet og Statsraadet en ny Organisation; det første skal erstatte vort første Kammer, det andet Deputeretkammeret; jeg vil fremdeles besætte alle Senatsposterne; men en Tredjedel af Statsraadet vil jeg lade vælge blandt tre Gange saa mange foreslaaede Personligheder, Resten vil jeg selv udvælge. Saaledes vil jeg faa en virkelig Repræsentation, thi den vil helt og holden komme til at bestaa af Mænd, som ere inde i Sagerne; ingen snakkesalige, ingen Ideologer, intet falsk Glimmer. Frankrig vil da være et godt regeret Land, selv under en Skyggekonge (prince fainéant), som vel ogsaa vil findes; den Maade, hvorpaa man opdrager Prinser, skal nok sørge for det«.

Jeg tillod mig det Spørgsmaal, hvorfor han endnu ikke havde bragt sin Plan til Udførelse. Senatet var jo desuden allerede i Miskredit og det lovgivende Korps indskrænket til et Omraade, som ikke skulde lokke nogen. Napoleon svarede herpaa:

»Al Ting til sin Tid; Reformernes Tid er endnu ikke kommen; jeg behøver endnu to eller tre Aars Ventetid, og hvo véd, naar den Krig er endt, som jeg nu staar i Begreb med at føre? Det maa vente til efter Freden«.

Skjønt Napoleon paa sin Side vel egentlig ikke skuffede sig med Hensyn til Storheden af det Foretagende, som nu var i Gang, og hvis heldige Udfald han betragtede som Slutstenen paa en Bygning, der foresvævede ham som et

karolingisk Kejserdømme under et bonapartistisk Dynasti, fik jeg dog under vort fortrolige Samkvem i Dresden i det hele taget det Indtryk, at hans Forehavende vilde være udsat for højst truende Omvexlinger under en Krig, med Hensyn til hvilken han hengav sig til de største Illusioner.

Som Bevis paa denne min Anskuelse skal jeg anføre følgende. Napoleon var overtydet om, at den russiske Hær vilde aabne Felttoget ved en Overskridelse af Rigets egne Grænser. Mod den af mig udtalte Overbevisning, at Kejser Alexander vilde afvente den franske Hærs Angreb og bringe samme til at standse ved et Tilbagetog, opstillede Napoleon strategiske Grunde og Alexanders Tænke- og Handlemaade, som han troede fuldstændig at være kjendt med, alt til sammen lutter Grunde, der snarere talte for mine, end for hans Forudsætninger.

Da Meldingerne fra hans i Hertugdømmet Varszava opstillede, fuldkommen slagfærdige Hær berøvede ham Udsigterne til et Initiativ fra Kejser Alexanders Side, udviklede han for mig sin Krigsplan mod Rusland i følgende Ord, der ere blevne saa mærkværdige ved Begivenhedernes senere Udvikling:

»Mit Forehavende er af en saadan Art, at Taalmodighed fører til den rette Løsning paa samme. Sejren vil tilfalde den taalmodigste. Jeg vil aabne Felttoget med at passere Njemen, og det vil finde sin Afslutning i Smolensk og Minsk. Her vil jeg standse, befæste de tvende Punkter og i Vilna, hvor det store Hovedkvarter vil være Vinteren over, beskæftige mig med Organisationen af Lithauen, som brænder af Utaalmodighed efter at afkaste Ruslands Aag. Vi ville se Tingene an, og jeg vil afvente, hvem af os to der først bliver træt, enten jeg af at lade min Hær leve paa Russernes Bekostning, eller Alexander af at lade min Hær leve paa sit Lands Bekostning. Jeg for min Person vil maaske tilbringe et Par af de strængeste Vintermaaneder i Paris«.

Paa mit Spørgsmaal, hvad han da vilde stille op, hvis Kejser Alexander ikke efter Lithauens Besættelse vilde indlade sig paa en Fredsslutning, svarede Napoleon:

»I saa Fald vil jeg næste Aar trænge frem til Rigets Centrum og være taalmodig i Aaret 1813, som jeg faar være det i 1812. Hele Sagen er, som De ser, kun et Tidsspørgsmaal«.

At Napoleons Plan med Hensyn til Felttoget 1812 virkelig var saaledes, som han udtalte sig over for mig, er hævet til en historisk Kjendsgjerning; det samme gjælder ogsaa om de Indflydelser, der forledte ham til Toget mod Moskva.

Følgende Samtale mellem ham og mig turde være ganske egnet til at kaste et andet Blik ind i Napoleons Tankegang.

»Jeg begynder at komme en Smule i Vilderede med Hensyn til det fuldendte i eders Militærsystem, hvilket De tidligere har hørt mig fremhæve som et efterlignelsesværdigt Mønster, og som jeg til min store Sorg ikke kan tilegne mig, da de to Kejserriger afvige alt for stærkt i deres militære Organisation. De har nu sammenstykket Fyrst Schwarzenbergs Hjælpekorps af tyve Regimentskadrer. Har man da hos Dem forglemt, at i en Hær er intet mere værdifuldt end Kadrerne? Hvorfor har man ikke sammensat dette Korps af 5 eller 6 Regimenter, hvilket havde været tilstrækkeligt til at naa den aftalte Styrke?«

»Jeg er overrasket ved at høre Deres Majestæt henvende dette Spørgsmaal til mig,« gjensvarede jeg. »I Følge en hemmelig Artikel i Wienerfreden er den kejserlige Hærs Maximum jo fastsat til 150,000 Mand. Den bestaar for Tiden væsentlig af Kadrer; thi hans Majestæt erkjender disses Værd og har derfor efter nævnte Fredsslutning ikke villet formindske Regimenternes Tal. En Del af den Hær, De har ladet ham beholde, stiller han nu til Deres Disposition«.

»Det er og bliver dog lige fuldt en Fejl,« faldt Napoleon mig i Talen.

Havde Napoleon end Ret i sine Bemærkninger, havde vi paa vor Side just ikke Uret. Feltmarskalk, Grev Bellegarde havde ganske vist, mere end nødvendigt var, sammensat Fyrst Schwarzenbergs Korps af Kadrer, hvis Udfyldelse med tilhørende Mandskab imidlertid stillede Rigets samtlige Kræfter til vor Raadighed, naar der ligeledes toges Hensyn til det Observationskorps, der samtidig var opstillet i Bøhmen og Galizien som Værn for vor Nevtralitet; den kejserlige Regering havde ikke kunnet træffe denne Forholdsregel paa nogen anden Maade uden at vække Opsigt i Ind- Udlandet.

Under hele Napoleons Felttog fandt den mest fortrolige Meningsudvexling Sted mellem Kabinetterne i Wien og Berlin. Hvor vidt den Retning, vi vare slaaede ind paa, var bedre end de Udveje, Friherre v. Stein og hans politiske Venner ikke bleve trætte af at omtale for Kong Frederik Vilhelm III, skal jeg lade bero paa en Bedømmelse af de Kjendsgjerninger, som Aarene 1813 og 1814 i rigt Maal medførte. Udfaldet vilde vistnok være blevet ganske anderledes, saafremt Østerrige ikke havde stillet sin betænksomme Holdning op mod Verdenserobrerens sidste æventyrlige Foretagender. Hvis vi havde laant Øre til det utaalmodige preussiske Partis Paatrængenhed, havde vi set Napoleon paa Valpladserne i vort eget, udmattede Omraade i Steden for paa Ruslands Ismarker, og uden noget Middel til at værne os imod ham. I hvert Fald har Østerriges Holdning ikke krydset Skæbnens Veje.

Felttoget 1812 medførte Følger, hvilke jeg alt før sammes Begyndelse havde erkjendt ikke blot som mulige, men som de sandsy̅nligste paa Grund af Napoleons, i væsentlig Grad fejlagtige Opfattelse. At Napoleon derimod strax i første Felttog vilde give sig i Kast med den allerede nok som vanskelige Opgave, hvilken han efter sine bestemte

Ytringer havde opsparet til Krigens Fortsættelse i Aaret 1813 — den Omstændighed, det tilstaar jeg aabent, laa uden for min og enhver anden Beregning. Hele Napoleons Foretagende var fantastisk, et »va banque« fra en Spillers Side, som var bleven dumdristig ved sit tidligere Held; men efter Fjendens systematiske Tilbagetog, og efter at det ikke var kommet til noget afgjørende Slag paa Højderne ved Smolensk, saa desuagtet at lade den franske Hær trænge frem til Moskva, — til den Gaade gives ingen anden Løsning end Napoleons faste Overbevisning om, at den russiske Monark ikke vilde, ja ikke turde give sit Riges anden, eller vel endog sin prægtigste Stad til Pris for en fjendtlig Besættelse.

Efter Udfaldet af Krigen mod Rusland kunde en Fortsættelse af Østerriges nevtrale Stilling ikke have anden Betydning end en Indrømmelse af, at Riget savnede enhver aktiv Kraft. At Kejseren og jeg vare os vor virkelige Styrke fuldt bevidste, behover ingen Omtale. For mig og Kejseren laa Vanskeligheden ikke paa dette Punkt, men beroede paa Afgjørelsen af, hvilken Vej vi skulde vælge for at lade vor passive Stilling gaa over til en aktiv. Kongen af Preussen havde ikke indtaget nogen nevtral Stilling under den russisk-franske Krig, men havde derimod deltaget i samme med en begrænset Troppestyrke, der havde maattet kæmpe med i den franske Hærs Rækker; som en Følge af den franske Hærs Opløsning traadte han nu over til en Alliance med Rusland. Vor Stilling var fuldstændig forskjellig fra det preussiske Hofs. Stein og de med ham forenede preussiske Partikularister eller abstrakte Tyskevenner søgte i Forening med det russiske Hof at fremtvinge en ufortøvet Krigserklæring mod Frankrig; men vi lode os ikke bringe ud af vor rolige Gang og henviste de tvende forenede Magter til de Erklæringer, Kejseren nok skulde vide at fremsætte til rette Stund.

Lykkens Omvexlinger havde tildelt vort Rige den Rolle at afgjøre Verdens Skæbne, og det Grundlag, vi tilsigtede at fastsætte for vor politiske Stilling, finder sit Udtryk i efterfølgende Betragtninger, som jeg forelagde Kejser Frants, og som jeg her nedskriver i korte Sætninger, der ikke kræve nogen Forklaring.

»Det kejserlige Hofs politiske Stilling er en bevæbnet Nevtralitet. En Fortsættelse af denne Stilling vilde nedværdige den østerrigske Magt til en Negation. Den kan forandres ved en pludselig Overgang eller ved et Moderament, som sikrer Kejserens fremtidige, frie Bevægelse. En hurtig Overgang kunde bestaa i Østerriges Tilslutning enten til den nordiske Alliance eller til Frankrig; det sidste er umuligt, det første staar os aabent. En Overgang fra Nevtralitet til Krig ligger i den bevæbnede Mediation«.

Kejseren udtalte sig til Gunst for Mediationen. Jævnsides med de moralske og politiske Fordele ved denne Stilling gik andre, højst vigtige Betragtninger.

Ved Beretningen om mine Samtaler med Napoleon i Maj 1812 har jeg allerede berørt den Omstændighed, at det Armékorps paa 30,000 Mand, som stod under Fyrst Schwarzenbergs Befaling, for det meste var sammensat af Regimenternes Kadrer. Dette Korps, som udgjorde den franske Armés yderste højre Fløj, havde under Napoleons korte Felttog ind i Ruslands Indre ikke fundet nogen Anvendelse under selve Hovedhærens Operationer, ja, Fyrst Schwarzenberg, som var bleven yderligere forstærket med det sachsiske Kontingent, modtog under Felttogets Gang ingen Befaling fra Napoleons Side. Han led saaledes intet Tab, som var nogen Omtale værd, og efter den franske Hærs Tilbagetog førte Fyrst Schwarzenberg sit Korps til Galiziens nordvestlige Grænse, hvor han gjorde Front mod den Styrke, som stod under Fyrst Josef Poniatovskis Befaling, og hvis Tilbagetog havde fundet Sted i samme Retning. Kun en ringe Del af den kejserlige Hær var ved

den fransk-russiske Krigs Begyndelse bleven opstillet i Bøhmen til Værn for Rigets nevtrale Omraade; den større Part af Hovedhæren stod i Galizien som et Hjælpe- eller Observationskorps. Galizien kunde ikke blottes for Tropper, saa længe den polske Hær stod under Vaaben i den sydlige Del af Hertugdømmet Varszava. En hurtig Sammentrækning af en Hær ved vort Riges Vestgrænse var altsaa ikke tænkelig; thi der fordredes under alle Omstændigheder Tid til at danne en Hær, som svarede til Rigets Kræfter og virkelig egnede sig til den store Krig. At Napoleon vilde benytte Vinteren til at aabne et nyt Felttog i Aaret 1813, vare vi overtydede om; vi kunde ikke hindre ham deri, og der paahvilede os altsaa den Pligt at forberede os til at føre et afgjørende Slag. Denne Sagernes Stilling havde vi ufravendt for Øje, og Kabinettet undgik at indlade sig paa nogen som helst diplomatisk Udtalelse angaaende den Retning, det agtede at følge i den nærmeste Fremtid. At den Rolle, Østerrige vilde komme til at overtage i denne Fremtid, maatte blive gjennemgribende, var dybt begrundet i Forholdenes almindelige Natur og Rigets geografiske Stilling. Den Opgave, som skulde løses, bestod i at udtale sig om naar og hvorledes. Ingen kunde betvivle, at Kejser Frants strængt vilde følge sin Samvittigheds Stemme. I Forhold til Momentets Vigtighed bleve vi ikke pressede stærkt til at fælde en endelig Udtalelse. Selv vor Erklæring om Mediationen holdt vi tilbage til et Tidspunkt, som vi ansaa for det hensigtsmæssigste. Efter Udfaldet af Felttoget mod Rusland kunde vore Stridskræfter forstærkes, samles og opstilles i Løbet af nogle faa Maaneder. Til Mødested fik de Bøhmen anvist. Det polske Korps stod som en lammende Magt i Ryggen paa os; de kejserlige Stridskræfter ved den sydlige Grænse fik paa deres Side den nødvendige Forstærkning.

Min Opgave var under disse Forhold indskrænket til at

aflægge Kejseren Regnskab for den Stilling, som vilde opstaa for os af den bevæbnede Mediation.

Vant, som jeg var, til under alle Forhold tydelig at fremstille det Maal, jeg havde at forfølge, samt til at indrømme Tiden dens Ret til at udvikle sig, kom jeg til de Resultater, som her ere udtrykte i følgende korte Sætninger:

»Napoleons mislykkede Foretagende mod Rusland har forandret hans, saa vel som de andre Magters Stilling.

»Den endelige Løsning af Evropas Skæbne vil fremgaa af Freden; at hidføre denne er Østerriges sande Opgave.

»Paa hvad Maade kan Freden — den sande Fred og ikke en blot maskeret Vaabenhvile som alle de tidligere Fredsslutninger med den franske Republik og Napoleon — hidføres?

»Sikkert kun ved at føre Frankrig tilbage inden for saadanne Magtgrænser, der kunne vække Haab om en varig Fred og Gjenoprettelse af den politiske Ligevægt mellem Stormagterne *)«.

Napoleons Magt, som stadig stræbte efter Udvidelser, var brudt ved hans sidste mislykkede Forsøg; men var den tilintetgjort? Nej! Felttogene 1813 og 1814, ja selv hans korte Felttog 1815 have bevist det modsatte. At Napoleon efter sit sidste Felttog ikke ansaa sin Magt for knust, droge vi ej i Tvivl, og denne vor Opfattelse afveg saaledes fuldstændig fra hans aabenbare Modstanderes; thi disse vilde Fjendens ufortøvede Forfølgelse, de indlode sig ikke paa nogen praktisk Prøvelse af »hvorhen« og »hvormed«,

---

*) Den politiske Ligevægt er efter den almindelige Fred (1814—15) bleven hyppig angreben, og man har bebrejdet det kejserlige Kabinet, at den ligesom repræsenterede et absolut taabeligt Begreb; men naar samme opfattes efter sin sande Mening, er det ikke desto mindre det alene rigtige. Ro uden Ligevægt er en Indbildning; absolut Ligevægt kan vel ikke tænkes paa Politikens Omraade, men kun i et Omfang, som byder de højst mulige Garantier.

man betragtede sligt som Tidsspilde. Min mere rolige Tankegang var fremfor alt rettet paa en god Afslutning, og herimod kunde nogle spildte Maaneder ikke komme i Betragtning.

Østerriges Rolle som mæglende, bevæbnet Magt, sagde jeg mig selv, staar i Samklang saa vel med Rigets geografiske Stilling som med dets Kræfter og vil under Freden sikre Kejser Frants det sidste Ord. Forberedelserne maa med al Kraft rettes paa at føre Krigen; den Rolle, som Kejseren har at overtage, sikres ved den Tid, der vindes.

To Spørgsmaal af den vigtigste Art tog jeg strax under Overvejelse.

Det første drejede sig om det østerrigske Riges og den preussiske Stats Omfang. Dette Omfang maatte forud være fastsat saa vel for det Tilfælde, at der aabnedes et nyt Felttog mellem Frankrig og de tvende allierede Magter, der vare i Krig med Napoleon, som under Forudsætningen af en Fred uden Kampens Gjenoptagelse. Blev der ikke truffet Aftaler om en foreløbig Bestemmelse af de allierede Magters Landeomraade, vilde Krigen antage Præget af en Erobringskrig, og under Forudsætningen af en snarlig Fred savnedes et af de første Grundlag for en saadan Afslutning. For begge Riger toge vi ikke en Landeudvidelse som Basis, men tænkte nærmest paa en Gjenoprettelse af Besiddelsestilstanden, som den var i Aarene 1803 eller 1805. Kejseren var bestemt paa at overlade Kongen af Preussen Valget mellem disse tvende Aar.

Det andet, ikke mindre vigtige Spørgsmaal var, hvad der skulde stilles op med (quid faciendum) alle hine Omraader, som havde udgjort det forhenværende tyske Rige, og som efter dettes Opløsning var udstykket i fire Parter, af hvilke de trende tilhørte Østerrige, Preussen og det tyske Rhinforbunds Stater, medens den fjerde Part bestod af de store tyske Landstrækninger, der vare indlemmede i

Frankrig som Departementer. Et tysk Statssamfund gaves ikke mere.

Spørgsmaalet drejede sig nu fremfor alt om: Skal og kan et saadant Samfund igjen kaldes til Live?

Det gik med dette Spørgsmaal, som det til alle Tider er gaaet og vil gaa med alle vigtige Spørgsmaal; man kan opfatte dem fra et roligt og praktisk eller fra et lidenskabeligt Synspunkt, der i saa Fald vil mangle alt Overlæg. Det kejserlige Kabinets Aand medførte, at det slog ind i den første Retning. Det tusendaarige tyske Statssamfund havde — alt nøje overvejet — opløst sig i Aarene 1805 og 1806, lige saa meget af Mangel paa indre Levedygtighed som paa Grund af ydre Indvirkninger. Havde tidligere Skrøbeligheder lammet Rigets Magt, var dets yderligere Varighed bleven en fuldstændig Umulighed som en Følge af Regensburger-Mæglingens Resultater i Aaret 1803. Det tyske Rige var ikke alene udslukket i Aaret 1805, men det tyske Navn var forsvundet fra Kortet.

Spørgsmaalet: Skal et tysk Statsomraade paa ny kaldes til Live? kunde kun besvares affirmativt; thi alle tænkelige moralske og politiske Grunde førte til en saadan Besvarelse. Det kejserlige Kabinet havde følgelig kun at tage Opgaven »hvorledes« under Overvejelse. For ret at kunne fatte det kejserlige Kabinets Tankegang under denne højst vanskelige Opgave og stille samme i Sandhedens Lys, er det nødvendigt at gjøre Regnskab for den daværende Stilling, der er undergaaet væsentlige Forandringer under de senere Aars Indtryk og de deraf fremstaaede Partibestræbelser, men som for Tiden (ɔ: 1852, da vi nedskrive dette) paa ny har bekræftet Rigtigheden af vore daværende Udtalelser.

Afgjørelsen af: »Hvorledes kan et tysk Statssamfund igjen indtræde i den evropæiske Statsorden« lade vi bero paa en Drøftelse af følgende tvende Spørgsmaal:

1. Kan det hellige romerske Rige igjen træde i Live?

Derpaa kunde vi kun svare os selv med et afgjørende Nej; thi i Tyskland (selv om man kun vilde tillægge dette Navn Værd som en geografisk Benævnelse) vare alle Elementer til Rigets Gjenoprettelse under den gamle Form gaaede til Grunde.

2. Havde man kunnet samle Brudstykkerne af det tidligere Rigsomraade til en Enhedsstat?

Vi besvare dette Spørgsmaal benægtende paa Grund af følgende Betragtninger:

Til Grund for et Statsbegreb maa der ligge et Suverænitetsbegreb, være sig den personlige Suverænitet eller Folkesuveræniteten. Den personlige Suveræn kan regere over flere Lande, selv om de have forskjellige Landslove eller afvigende indre lokale Forvaltninger; men en Folkesuverænitet kan ikke staa over en anden Folkesuverænitet. Om det sidste Begreb var der den Gang slet ikke Tale; det var forbeholdt Tiden at skaffe samme Begreb Indpas paa det tyske Omraade. Der var kun Tale og kunde kun være Tale om en Magtfylde, der beroede hos en Kejser, og herimod rejste sig uovervindelige Hindringer.

Rhinforbundet havde overdraget alle de suveræne Rettigheder, som i det hellige romerske Rige beroede hos Kejseren og Riget, til Forbundets Fyrster; man havde maattet tvinge dem til at give disse Rettigheder tilbage til Rigets Overhoved, og foruden det tidligere Rigssamfunds Hovedonder havde man da endnu faaet at gjøre med de moralske Følger af denne Tvang, nemlig uundgaaelige Rivninger mellem det suveræne Overhoved og de enkelte Staters Højhedsret.

Vilde Kongen af Preussen have fundet sig i at stille sin Suverænitet under den tyske Kejsers, eller skulde maaske omvendt den østerrigske Kejser have føjet sig efter en tilsvarende Fordring fra hans Side?

Vi kunde altsaa se bort fra Gjenindførelsen af et tysk

Kongedømme og en Enhedsstat og alene tage Sigte paa Dannelsen af et tysk Forbund.

Mere end Faststillelsen af dette Grundlag holdt jeg ikke for nødvendigt, saa længe den væbnede Mæglerrolle fastholdtes. For øvrigt syntes Krigsudsigterne mig at ligge langt nærmere end Fredsudsigterne. At der ikke, som man troede i Berlin, blot forestod Magterne nogle lette Kampe, men at Napoleons Anstrængelser vilde være meget eftertrykkelige, derom var jeg overtydet, og mine Bestræbelser vare derfor rettede paa den kraftigste Udfoldelse af vore Stridskræfter. Derpaa beroede Frelsen, at kunne komme til at gjøre Udslaget i Tilfælde af en Krig, hvori Østerrige var kaldet til at deltage; Midlerne til at opnaa Freden kunde kun findes gjennem Begivenhedernes Udvikling, hertil fordredes Tid, og jeg var vant til altid at betragte det som en Fejl, hvis man vilde søge at foregribe Udviklingens Gang.

Et politisk Mellemspil indtraadte her; Kongen af Sachsen, der var fordreven fra sine Stater ved de forenede russiske og preussiske Hære, stillede sig under Østerriges Beskyttelse; han erklærede at ville slutte sig til det kejserlige Hofs politiske Stilling, vi gik ind paa denne Tilslutning og henviste Kongen til i Prag rolig at afvente Begivenhedernes Gang.

Napoleon anvendte Vinteren mellem 1812 og 1813 til Rustninger for et nyt Felttog. Det samme skete i Preussen, medens nye Stridskræfter fra Rigets Indre stødte til den russiske Hær. Østerrige paa sin Side samlede ogsaa sin tilsyneladende udtømte Stridsmagt og ledede dens Fremrykning mod Samlingspladserne i Bøhmen og ved de sydlige og vestlige Grænser, som nu laa i det tidligere Landeomraades Indre. Det heldige Udfald svarede ganske til de duelige Foranstaltninger, Hofkrigsraadets Præsident, Grev Bellegarde, havde truffet for at sikre det endelige Maal. I Rhinforbundets Stater blev der udskrevet nye Soldater for

at fylde de mægtige Huller, Felttoget i Rusland havde gjort i deres Kontingenter. Hele Evropa stivnede af Vaaben og afventede med bange Ængstelse den sig nærmende Skæbne.

Midt i hele den Bevægelse, hvis endelige Udfald unddrog sig enhver Beregning, stod Kejser Frants, fast i sin Beslutning og rolig i sin Samvittighed. Hvad der gjorde Kejseren saa sikker, var hans Grundsætninger og Bevidstheden om at støtte sig til et trofast Folk og en tapper Hær; Udfaldet viste, hvor stærk denne Grundvold var.

Der vilde blive et Hul tilbage i det Billede, jeg her har udkastet, hvis jeg ikke tilføjede et Ord om Folkestemningen i de forskjellige Lande og Kredse. Med Hensyn til disse Stemninger herskede der højst forskjellige Anskuelser, alt efter de personlige Følelser og Partiindflydelser; Samfundets moralske Stilling fremtraadte for mig under følgende Træk.

Den almindelige Følelse var Træthed og en Trang til Ro som Afslutning paa de Kampe, der i Løbet af en og tyve Aar havde dækket saa mange Valpladse med Lig, lagt hele Riger øde, omstyrtet Troner og bøjet Aarhundreder gamle Stater under Aaget, medens hele Evropas Skæbne sluttelig syntes nedlagt i én Mands Haand. Denne Følelse og den herfra uadskillelige Trang var almindelig og deltes af enhver; de mest forskjellige, hverandre ellers mest modstridende Stemninger mødtes her. Vare paa den ene Side baade Sejrherrer og besejrede trætte, og vilde de første i Ro nyde eller dog sikre sig det erhvervede Bytte, og de sidste i det mindste være sikre paa, hvad de havde beholdt til overs, dannede omvendt den preussiske Stat et tredje, fra begge de foregaaende forskjelligt Element i den almindelige Situation. Intet andet politisk Samfund havde udholdt Preussens Skæbne. Hvis dette Riges Herskerhus var blevet fortrængt af Napoleon og erstattet med et andet, vilde denne Regentfamilie have været hjemfalden til den Skæbne, som havde ramt de franske og spanske Bour-

boner, Husene Hannover, Hessen-Cassel, Oranien og flere. Havde Napoleon strøget Preussens Navn ud af Kortet, vilde den preussiske Stat have delt Lod med det tyske Rige, Holland, Piemont, Kirkestaten og Toscana. Napoleon havde raadet anderledes med Hensyn til Preussens Skæbne, han tyngede paa dette Land med et utaaleligt Tryk og holdt den preussiske Stat fra dens Hoved til dens Lemmer i en stadig Svæven mellem Fortsættelsen af et Liv, som grænsede til det umulige, og en endelig Død.

Frankrig var lige saa træt af den endeløse Krig som de Lande, der siden det ulykkelige Felttog 1792 havde maattet udholde Krigens Trængsler, Ødelæggelser og Udskrivninger. Napoleon havde dog skjænket Frankrig den tabte indre Ro tilbage, og Landet var ham taknemmeligt for denne Velgjerning, medens den franske Nationalfølelse hoverede over hans Hærs glimrende Sejre.

De tyske Regeringers og de tyske Folkestammers Aand var bleven paavirket i højst forskjellig Grad ved Krigens Begivenheder. De tyske Befolkninger, som ved Omtuskningen i Aaret 1803 vare blevne kastede og tumlede mellem hverandre, følte sig dragne i forskjellige Retninger. Befolkningen i hine tyske Stater, som havde set deres Landeomraade forøget ved Fredsslutningerne i Preszburg (1805) og Wien (1809), fandt en Beroligelse heri og i Verdenserobrerens Beskyttelse, hvorimod Nordtyskland aldeles ikke kunde finde nogen særlig Tilfredsstillelse ved at se sine Kyststrækninger indlemmede i det franske Rige, eller ved at der oprettedes egne Stater under Medlemmer af Familien Bonaparte i Steden for de nedarvede Herskerfamilier.

Den afgjørende Følelse hos de forskjellige Befolkninger i den østerrigske Kejserstat gik ud paa Fredens Opretholdelse. Østerrige havde maattet bære Byrderne af alle de tidligere Krige paa den nær i Aaret 1806, som var falden saa ulykkelig ud for Preussen; Rigets indre Kræfter syntes udtømte, og hos Folket var ethvert Haab udslukt om ved

Vaabenmagt igjen at komme i Besiddelse af det tabte. Østerrige, som til Dels allerede siden Baselerfreden 1795 og senere under Krigene 1805 og 1809 fuldstændig saae sig forladt af sine gamle tyske Forbundsfæller, tillagde Udtrykket »tysk Tænkemaade« ene og alene Værd som en Mythe, særlig da i den Betydning, som siden Preussens Katastrofe kom frem i de højere Lag blandt Nordtysklands Befolkning.

En Klasse Personer, der havde ringe Betydning ved deres Tal, men desto mere ved deres Stilling, svang ogsaa i vort Rige Krigsfanen; dette Parti havde kun Følelsen af Had mod Napoleons Person til fælles med de Stemmer, der i Nordtyskland hævede sig med Raab om en Befrielse fra Verdenserobrerens Aag. De tillagde sig selv Navnet: Napoleonshaderne, men deres Anstrængelse tabte sig i det tomme Rum, og selv om Partiet havde været mægtigere, vilde dets Optræden dog have været uden Indflydelse paa Kejser Frants's Tankegang eller min politiske Retning; Prøvelser, lig dem Riget havde erfaret som Følge af Felttogene 1805 og 1809, vilde Monarken ikke se gjentagne, og havde han villet det, vilde han ikke have fundet mig beredt hertil.

Vi forfulgte den os alene bekjendte Plan under tilsyneladende Ro og med Hemmelighedens fulde Bevarelse. De mest udstrakte, de alvorligste Rustninger vare retfærdiggjorte ved den, Dag for Dag stigende Vished om, at Napoleon i Aaret 1813 vilde aabne et nyt Felttog i Tyskland, hvorfor ogsaa den samlede Befolkning opfattede vore Anstrængelser som nødvendige Forholdsregler til Bevarelsen af Freden for Østerrige.

Saaledes forløb Vinteren fra 1812 til 1813.

De krigsførende Magter, Frankrig og dets Forbundsfæller paa den ene, Rusland, Preussen og Storbritannien paa den anden Side, opstillede ved Foraarets Begyndelse deres Hære paa de strategiske Operationslinjer. Bøhmen var i

politisk som i militær Henseende vor Operationsbasis, og den Hær, som samledes samme Sted, blev stillet under Fyrst Karl Schwarzenbergs Befaling. Jeg fik Ret til at betegne Kejseren det Moment, som jeg holdt for hensigtsmæssigst til den Meddelelse, at Østerrige fra Nevtraliteten gik over til den væbnede Mediation med Opfordring til de krigsførende Magter om Anerkjendelse af dette Forhold.

De for Napoleon sejrrige Slag ved Lützen og Bautzen vare mig Tegnet til, at denne Time nu var slaaet.

V.

Fra den store Alliances Tid.

(1813 og 1814.)

Blandt Metternichs efterladte Papirer findes ogsaa et Brudstykke med Titel: »Zur Geschichte der Allianzen«. Dette Arbejde har, som det fremgaar af Indledningen, oprindelig været bestemt til Offentliggjørelse og — hvad Læserne vel maa have in mente — tilsigter tydelig nok at hæve Kejser Frants frem fra den underordnede Rolle, han ofte syntes at spille i Samtidens Øjne, og vise, hvorledes det overordentlige Held hyppig skyldtes hans Bestemthed, faste Vilje og Dyder; men dernæst vil Forfatteren ogsaa sige nogle Ord om sig selv. Ganske vist tror han sig fri for enhver anden Ærgjerrighed end den, paa bedste Maade at fyldestgjøre de Opgaver, Forholdenes Magt samlede paa hans Haand; ganske vist erklærer han at have haft den Tilfredsstillelse i en Tidsalder af Farer at tjene Fredens Sag og Nationernes Vel, som aldrig fremmes ved politiske Omvæltninger. Dog, er Metternich her ganske ærlig? Hans Arbejde er skrevet i den hellige Alliances gyldne Tid (1829); men — indrømmer han selv — hans Navn havde i hin Tidsalders Beretninger og Skandskrifter faaet en staaende Betydning; han har ikke kunnet kjende sig selv i disse

Skildringer, og ganske vist tilkommer det Efterverdenen at dømme ham efter hans Gjerninger, men for at sætte denne Efterverden i Stand til at udrette sit Hverv, har han selv villet lægge Procesakterne til rette. Altsaa kommer vel alligevel en Tendens frem, hvor upartisk Metternich end tror at være. Dog hvor ensidig denne Materialsamling til Tidens Historie end er — Metternich fremhæver stadig, at han ikke skriver de berømte tre Aars Historie saa lidt som en virkelig Memoiresamling — vil den altid beholde sin overordentlige Betydning; det vil falde særdeles vanskeligt at skildre denne Tidsalders sande Historie uden at ty til de Metternichske Memoirer; thi, som den berømte Statskansler bemærker, Historiens Bygning maa opføres af et dobbelt Materiale, et aabenlyst og et hemmeligt; det første Materiale ere de foreliggende Kjendsgjerninger, det andet er Underhandlingerne mellem Hofferne, de egentlige Drivfjedre til Begivenhederne. Det sidste Materiale vil i Reglen bero i Arkiverne og i Tidens Løb blive draget frem for Dagens Lys; men ved den store Alliance stille Forholdene sig en hel Del anderledes. Øjeblikkets bydende Nødvendighed skaber altid nye Former, og i hin skæbnesvangre Periode vare Evropas tre mægtigste Monarker, Ruslands og Østerriges Kejsere og Preussens Konge, stadig samlede, deres Kabinetter vare saa at sige aldrig adskilte, og i den længste Tid var ogsaa det engelske Kabinets Hoved tilstede; de vanskeligste Sager forhandledes, de mest indviklede Afgjørelser bleve saa at sige trufne med et Par Værelsers Mellemrum uden skriftlige Underhandlinger, uden Afsendelse af Kurerer, uden Hjælperes Mellemkomst. En nødvendig Følge heraf er imidlertid, at de nærmest interesserede Hoffer savne enhver skriftlig Optegnelse om Gangen i de vigtigste Forhandlinger; thi vel blev der ført Protokoller; men de vigtigste Anliggender bleve stadig først drøftede af de tre Monarker og deres Kabinetsministre, senere, naar Sagerne havde naaet en vis Modning, traadte Ministrene sammen til virkelige

Konferencer, og Protokollerne ville saaledes intet indeholde om den mellemliggende Drøftelse og hyppig indskrænke sig til en simpel Formulering af de vedtagne Punkter. Paa dette Punkt ville de Metternichske Memoirer især have deres Betydning.

I. Efter Slaget ved Bautzen til Østerriges Krigserklæring.

Den 29de Maj om Eftermiddagen Kl. 4 modtog jeg fra Dresden en Kurer, som underrettede mig om Slaget ved Bautzen. Jeg kjørte ufortøvet til Laxenburg, hvor Kejseren opholdt sig. Jeg havde truffet mit Valg, det gjaldt om at ophold Napoleons Fremrykning og berøve Kejser Alexander og Kong Frederik Vilhelm enhver Tvivl om den Afgjørelse, Kejseren vilde træffe. I den russiske Hær herskede den største Demoralisation, den nærede kun et eneste Ønske — at trække sig tilbage bag Grænserne. Kejser Alexander var rigtig nok bestemt paa at fortsætte Krigen, men Hærens Stemme kunde maaske dog sluttelig vinde Bugt med hans Planer. De forenede Hære havde besluttet at iværksætte deres Tilbagetog til Øvreschlesien, og denne selv fra et militært Standpunkt fuldstændig retfærdiggjorte Manøvre vidnede tillige om Kejser Alexanders Plan at sætte Østerrige Kniven paa Struben og tvinge det til at udtale sig for de allierede Magter; viste Østerrige sig utilbøjelig til at deltage i Krigen mod Napoleon, havde den russiske Monark et Paaskud til at trække sig tilbage bag Warta og ende Krigen.

Da jeg var overtydet om, at Tabet af et eneste Slag vilde sætte alt paa Spil, saafremt vi gik i Krig uden at have samlet tilstrækkelige Stridskræfter til alene at hævde Marken, helt bortset fra den slet organiserede og i moralsk Henseende upaalidelige russiske Hær og den kun af Navn existerende preussiske Armé, gjaldt det altsaa om at hindre Napoleon i paa vante Vis at lade et Troppekorps blive til-

bage for at observere den allierede Hær, medens han selv vendte sig til Bøhmen for at føre et Hovedslag imod os hvis Virkninger vilde have været aldeles uberegnelige paa Grund af den herskende Modløshed hos det uhyre Flertal af vore Folkeslag.

Jeg foreslog Kejseren, at han den følgende Dag skulde afrejse til det Punkt, som laa nærmest midt imellem Dresden og de tvende Monarkers Hovedkvarter. Vi eftersøgte samme paa Kortet, og Gitschin syntes os at være det mest egnede Punkt. Hans Majestæt besluttede at afrejse den næstfølgende Dag, medens jeg ufortøvet afsendte Kurerer til Dresden og Schlesien; den første overbragte Grev Bubna det Paalæg at trænge ind paa Napoleon for at bevæge ham til at modtage Østerriges Mægling; den anden overbragte en Melding om, at Kejseren ufortøvet vilde afgaa til Hæren. Den Virkning, som maatte følge af disse Foranstaltninger, eller meget mere den blotte Kjendsgjerning, at hans Majestæt vilde indtræffe i Hovedkvarteret, syntes mig at maatte være afgjørende, og den blev det ogsaa.

Kejseren forlod Wien med et meget ringe Følge den 1ste Juni Kl. 5 om Morgenen; Dagen derpaa mødte vi ved Czaslau Grev Nesselrode, hvem Kejser Alexander havde afsendt for at udvirke en rask Afgjørelse fra Østerriges Side; han overleverede mig en Afskrift af den i Poischewitz afsluttede Vaabenhvile.

Kejser Frants affærdigede Grev Nesselrode med det korte Paalæg: »Vend om og meld Deres Herre Kejseren samt Kongen af Preussen, at De har truffet mig paa Vejen til min Hærs Hovedkvarter i Bøhmen. Jeg anmoder Kejseren om at udpege et Punkt ved den bøhmisk-schlesiske Grænse, hvorhen jeg kan afsende min Minister for de udenrigske Sager; han vil da kunne give Deres Herre fuldt Kjendskab til mine Beslutninger«.

Gjennem Grev Bubna var der blevet afsendt Mæglingsforslag til Dresden. Napoleon, der nærede det Haab at

kunne slaa den russisk-preussiske Hær endnu engang og byggede paa den Virkning, et nyt Nederlag maatte øve paa de tvende Monarkers og deres Hæres Aand saa vel som paa Østerrige, havde optaget vor Gesandts Forslag med Kulde og Hovmod; man kunde imidlertid forudse, at han efter Slaget ved Bautzen vilde være mere tilbøjelig til at indlade sig paa Forhandlinger, og dette var virkelig ogsaa Tilfældet, i det han efter sit vante System satte sig i direkte Forbindelse med de tvende allierede Monarker.

Adjutant Flahault var bleven afsendt til rette Tid og Sted som Demarkationskommissær. Paa denne Mands ubetingede Hengivenhed kunde Napoleon gjøre Regning, og han smigrede sig desuden med at kunne indvirke direkte paa Alexander, dels ved Valget af Underhandleren (Caulaincourt), dels ved den Magt, han vedvarende indbildte sig endnu at øve paa denne Monarks Aand. Han tog fejl. Forsøget havde intet andet Udbytte end at vise de tvende Monarker, at Napoleon beflittede sig paa atter at befæste sin rystede Stilling ved skuffende Underhandlinger, og at han kun gik ud paa at hindre Kvadrupelalliancens Dannelse og vinde den fornødne Tid til at erstatte det Tab af Mandskab, han havde lidt ved sine forcerede Marcher og Slagene ved Lützen og Bautzen. Kejser Alexander og Kong Frederik Vilhelm meddelte Kejser Frants deres faste Beslutning ikke at ville indlade sig paa Forslaget om Underhandlinger, og samtidig udtrykte de deres fuldstændige Tillid til hans Majestæts Loyalitet og ophøjede Grundsætninger.

Vi indtraf i Gitschin den 3dje Juni. Jeg gjorde strax Hertugen af Bassano bekjendt med Kejserens Ankomst til hans Hovedkvarter og forlangte samtidig en personlig Sammenkomst for at meddele ham hans Majestæts faste Beslutning at give sin Mægling det behørige Eftertryk. Jeg var overbevist om, at den fremmede Ministers Svar vilde blive undvigende, og det blev virkelig ogsaa Tilfældet. Jeg trængte imidlertid til et saadant Afslag som et passende Paaskud til

en Sammenkomst med Kejser Alexander; jeg stillede en Anmodning herom samme Dag Bassanos Svar var indtruffet og bestemte Opočno som vort Mødested; jeg havde valgt dette Sted paa Grund af dets Nærhed ved Grænsen og dets afsides Beliggenhed. Kejser Frants brugte Forretninger i Gitschin som Paaskud for ikke ligeledes at møde, jeg afrejste den 16de Juni fra dette Slot og indtraf den følgende Dag i Opočno, hvor Kejser Alexander allerede var indtruffen for flere Timer siden; Storfyrstinde Katarina, Kejser Alexanders Søster, der ved den Tid opholdt sig i Prag, havde ligeledes indfundet sig; i Kejserens Følge var Grev Nesselrode samt flere Adjutanter; ogsaa Grev Stadion og Herr v. Lebzeltern (østerrigske Diplomater) havde efter særligt Paalæg givet Møde.

(Fortsættes).

F. C. Granzow.

Skildringer af Cyperns Historie.

(Slutning).

II. Middelalderen *).

I den første Del af Middelalderen hørte Cypern til det østromerske Rige. Afrodites Ø var nu et kristeligt Land med 14 Bispedømmer og flere indfødte Helgener. Højest blandt disse æredes Sankt Barnabas, der efter Sagnet var bleven stenet i sin Fødeby Salamis, og denne Stad var Sædet for Øens Ærkebiskop, som gjorde Fordring paa en uafhængig Stilling i Kirken, men havde ondt ved at haandhæve denne lige over for Patriarken i Antiochia. Da udbredte der sig i Aaret 477 pludselig den Efterretning, at en Hyrde nær ved Salamis havde fundet Barnabas's Lig og paa hans Bryst et Exemplar af Matthæus's Evangelium, afskrevet af Helgenen selv. En saa mageløs Relikvies Fund bevægede Kejseren i Konstantinopel til at erklære den kypriske Kirke for aldeles uafhængig: Ærkebispen af Salamis blev stillet lige med Patriarkerne og fik Titlen: »den meget salige« samt Ret til at klæde sig i purpurfarvet Silke, bære Scepter i Steden for Biskoppernes Hyrdestav og undertegne sit Navn med røde Bogstaver. Et stort Kloster rejste sig paa det Sted, hvor Helgenens Lig var fundet; det

---

*) De Mas Latrie: Histoire de l'île de Chypre sous le règne des princes de la maison de Lusignan. Paris 1861. Desuden flere af de ved det første Afsnit anførte Kilder.

har holdt sig indtil vor Tid, og endnu den Dag i Dag har Sankt Barnabas's Kirke, skjønt den er svunden ind til 4 Bispedømmer, bevaret sin Selvstændighed.

Under Kejser Justinian den 1ste, i Midten af det 6te Aarhundrede, indførtes Silkeavlen paa Cypern, hvorved Øen fik en Erstatning for den i Oldtiden saa vigtige Bjærgværksdrift, der synes at være opgiven under de Ulykker, som ramte den i det 4de Aarhundrede. Fra nu af dækkedes dens Kyster med Morbærtræer, og Silkeværierne bleve snart betydelige. Kejserinde Theodora, der ved sin Skjønhed og Klogskab havde vundet Justinians Kjærlighed og fra den laveste Stilling havde hævet sig til Verdens fornemste Trone, stammede fra Cypern og gav sine Landsmænd Midler til at bygge den store Sofia-Domkirke i Nikosia, et Bispesæde i den rige Pedias-Slette, som senere blev den græske Statholders Sæde.

I det 7de Aarhundrede begyndte Arabernes Angreb paa det græske Rige; først erobrede de Syrien og satte derefter paa 1700 Smaaskibe over til Cypern (647). De ødelagde flere af de gamle Stæder, bl. a. Salamis, hvorfra Ærkebispesædet flyttedes til det nærliggende Famagusta, men bleve snart igjen fordrevne af Grækerne. Imidlertid kom de ofte tilbage og hærjede Øen med Ild og Sværd; mange af Indbyggerne maatte flygte til Bjærgene i det indre, ja efter Opfordring af Kejser Justinian den 2den (kort før 700) forlod en stor Del af dem endog deres Hjem og modtog Boliger i Lilleasien. En Menneskealder senere vendte Levningerne af de udvandrede igjen tilbage til deres herlige Ø; men omtrent 800 blev denne atter erobret af Araberne, som derefter med en kort Afbrydelse havde Magten over den i omtrent 150 Aar. Mohammedanerne ødelagde mange af den gamle Kulturs Mindesmærker, især Kirker og Klostre, men byggede siden igjen og indrettede dejlige Haver med Vanding og østerlandske Træer. Imidlertid kunde deres afbrudte og usikre Herredømme paa Cypern ikke efterlade

saa varige og velgjørende Virkninger som paa Sicilien og i Spanien.

C. 960 erobrede Kejser Nikeforos den 2den igjen Øen tilbage, og i de to følgende Aarhundreder hørte den atter til det græske Rige. I dette Tidsrum hævede den sig paa ny, og dens Folkemængde steg ved talrige Indvandringer; thi den blev forskaanet for Indfald af de seldsjukiske Tyrker, som ødelagde Fastlandet. Saaledes indvandrede der store Skarer af Syrere, Armeniere, Maroniter og andre asiatiske Stammer, som gjærne vare flittige Arbejdere. Syrerne blandede sig snart med den græske Befolkning, medens Armenierne og Maroniterne bevarede deres Ejendommelighed under egne Biskopper. Kirker og Klostre rejste sig i denne Tid igjen af deres Ruiner, og der grundedes nye, bl. a. det navnkundige Abbedi Kykko, som endnu er en af den østerlandske Kirkes mest ansete Helligdomme. Dets Oprindelse fortælles saaledes:

I Begyndelsen af Alexius Komnenus's Regering (c. 1090) havde Statholderen paa Cypern gjort Opstand mod Kejseren, men var bleven overvunden af dennes Feltherre Manuel Vutumitis, som derefter var bleven Statholder. Da nu Vutumitis engang jagede i Bjærgene paa den vestlige Del af Øen, blev han fornærmet, fordi en Eneboer ved Navn Isaï ikke viste ham Ærbødighed, og mishandlede denne. Dog strax derpaa visnede den Fod, hvormed han havde sparket den hellige Mand, og han kunde ikke finde Lægedom, førend han lovede at hente det Billede af Jomfru Maria, som under Navnet Eleüsa (den barmhjærtige) opbevaredes i Kejserpaladset i Konstantinopel og sagdes at være malet af Evangelisten Lukas. Vutumitis og Isaï rejste i den Anledning sammen til Konstantinopel, men Kejseren vilde ikke af med det hellige Billede. Da ramtes baade han og hans Datter af samme Sygdom som Vutumitis, og efter at den hellige Jomfru selv havde aabenbaret sig for ham, sendte han Billedet og en stor Sum Penge til

Cypern. Her grundedes nu Klosteret Kykko paa det Sted, hvor Isaï havde boet, og siden den Tid opbevares Eleüsa der. Det er endnu bestandig Øens Hovedhelligdom, og ikke blot de kristne, men endog Tyrkerne søge dets Hjælp mod Sygdom og andre Ulykker; navnlig bliver det under langvarig Tørke baaret i Procession gjennem Markerne. Selvfølgelig er der til alle Tider strømmet Gaver ind til Klosteret, og det har Besiddelser ikke blot paa Cypern, men i Konstantinopel, Smyrna, Thessalien, ja endog i Rusland.

En fuldstændig Forandring af Cyperns Forhold fremkaldtes ved Korstogene. Den første Følge af dem var en for Øen meget sørgelig Begivenhed. Det var i Aaret 1155, at Fyrst Rainald af Antiochia, forbitret paa Kejser Manuel Komnenus, som ikke havde betalt en ham lovet Pengesum, gjorde et Plyndringstog til Cypern, lod Næse og Øren afskære paa mange græske Præster og hjembragte et rigt Bytte. Henved 30 Aar efter bemægtigede en græsk Prins, Isak Komnenus, sig Øen og lod sig udraabe til »Kejser af Cypern«. Han haandhævede sit Herredømme mod flere Angreb af Kejseren i Konstantinopel, hvis Sømagt var kommen dybere og dybere i Forfald; men han var en grusom Tyran, som udsugede sine Undersaatter og støttede sig paa Lejetropper. Mod Korsfarerne var han meget fjendtlig stemt: han lagde Hindringer i Vejen for deres Forsyning fra den rige Ø, og medens Pilegrimmene paa Vejen til det hellige Land forhen stedse havde fundet venlig Modtagelse i de kypriske Havne, tænkte han kun paa at udpresse Penge af dem. Da hændtes det, at 3 af Richard Løvehjærtes Skibe paa det 3dje Korstog (1191) af en Storm bleve drevne ind paa Cyperns Sydkyst: de skibbrudne naaede i en forkommen Tilstand til Staden Limasol, vest for Ruinerne af det gamle Amathus, men bleve her ilde behandlede, og et fjerde Skib, paa hvilket Kongens Søster, Enkedronning Johanna af Sicilien, og hans forlovede, Prinsesse Berengaria af Navarra, vare om Bord, kunde ikke

engang faa Lov til at forsyne sig med frisk Vand, men maatte flygte bort, for at Fyrstinderne ikke skulde falde i Fangenskab.

Harmfuld udskibede Richard Løvehjærte sine Tropper ved Limasol, medens Isak Komnenus trak sig tilbage til det indre af Øen. I Limasol indfandt sig nu Titulærkongen af Jerusalem, Guido af Lusignan, og andre fornemme Herrer fra Syrien, og i deres Nærværelse holdt Richard Bryllup med Prinsesse Berengaria. Derefter drog han mod Isak Komnenus, overvandt ham i et Slag og tog ham til Fange: da han forlod Cypern, førte han ham bunden i Guldlænker over med til Akre; her blev den fangne Kejser overgiven til Johanniternes Bevogtning og døde et Par Aar efter i Fangenskab. Det Bytte, Richard Løvehjærte vandt paa Cypern og rundhaandet uddelte blandt sine Riddere, bliver af samtidige Forfattere sammenlignet med Krøsus's Skatte: en saadan Rigdom af Smykker, Kunstværker, Vaaben og kostbare Klæder havde man aldrig før set. Englænderne have saaledes allerede for henved 700 Aar siden erobret den Ø, som de nu igjen have bemægtiget sig; men da Kong Richard ønskede at drage alle sine Tropper over til det hellige Land, skilte han sig igjen af med den. Først solgte han den til Tempelherrerne; men disse bleve snart kjede af Herredømmet over Kyprierne, som rejste sig mod deres tyranniske Regering, og Kjøbet gik igjen tilbage. I deres Sted traadte Guido af Lusignan, som havde mistet den sidste Levning af Magt i det hellige Land. Saaledes fik Cypern sin egen Konge, og efter at det i Aarhundreder havde været afhængigt af Ægyptens ældgamle Faraoner, af Tyrus, Ninive, Susa, Alexandria, Rom og Konstantinopel, blev det nu et selvstændigt Rige under Huset Lusignan (1192).

Det fortælles, at Kong Guido sendte Bud til sin hidtilværende Fjende, den vise og ædle Sultan Saladin, for at melde ham sin Tronbestigelse og spørge ham til Raads,

om hvad han skulde gjøre for at sikre sig en rolig Besiddelse af sit nye Rige. »Jeg er ingen Ven af Kong Guido,« skal Sultanen have svaret, »men siden han spørger mig til Raads, skal jeg sige ham min oprigtige Mening: jeg raader ham da til, hvis han vil bevare Øen Cypern, at skjænke den helt bort«. Det gjorde Guido da ogsaa: alle de Godser, som havde tilhørt Isak Komnenus eller Grækere af hans Parti, der vare faldne eller flygtede fra Øen, uddelte han til Krigere, der vare komne over med ham fra det hellige Land eller bag efter bleve indkaldte. Saaledes opstod der paa Cypern en frankisk Lensadel, som under Guido talte 300 Riddere, og ved Siden af den et Rytteri af 200 Væbnere eller Turkopler, der vare rustede som Ridderne, men ikke behøvede at være af adelig frankisk Æt. Fremdeles forlode Enker og Børn af dem, der vare faldne i Kampen for Korset, og mange Kjøbmand og Haandværkere det urolige Fastland og søgte Sikkerhed paa Øen, hvor de bleve vel modtagne og udstyrede med Gaver og Privilegier. »Da Kong Guido saaledes havde befolket Øen,« siger en samtidig Krønnike, »og givet saa meget bort, havde han næppe saa meget tilbage, at han kunde underholde 20 Riddere ved sit eget Hof;« men han havde skaffet Huset Lusignan en fast Støtte i en overvejende fransk og italiensk Befolkning, som var knyttet til det ved fælles Stamme, Religion og Interesser.

Men hvordan blev da den indfødte Befolknings Stilling? Grundlæggelsen af den nye vesterlandske Ridderstat paa den græske Ø synes ikke at være foregaaet paa nogen voldsom Maade, og de indfødte ere vistnok ofte tidligere enkeltvis blevne behandlede mere haardt og grusomt; men i det hele og store havde de dog før været Herrer over deres Ø og ikke mærket meget til de fjærnere Herskere, af hvem de vare afhængige; deres verdslige og gejstlige Overhoveder havde været Grækere. Nu maatte de pludselig se en fremmed Stamme nedsætte sig iblandt dem, tage den

bedste Del af Landet i Besiddelse og udelukkende gjøre sig til Herrer over Styrelsen, og de maatte se den romersk-katholske Kirke faa Forrangen fremfor den nationale græske. I Stæderne nød den meget blandede Befolkning en ikke ringe Frihed: Frankerne i Østerland havde vænnet sig til en større Tolerance, end der var Skik hjemme i Evropa, og øvede denne ikke blot mod andre kristne Sekter, men ogsaa mod Jøderne, der igjen havde begyndt at vandre ind paa Øen; men Landbefolkningen blev mere eller mindre ufri og maatte tjene de nye Herrer enten som livegne eller Fæstere, der betalte Halvdelen af Afgrøden i Leje.

Guido af Lusignan døde allerede 1194, efter at han i næppe 2 Aar havde hersket over Cypern, og han kunde naturligvis i denne korte Tid ikke gjennemføre alle de nye Indretninger, som ofte tillægges ham. De ere vistnok i deres Spire komne over til Øen med ham og de andre paa hans Tid indvandrede Romaner, men have først udviklet sig under hans Efterfølgere, og deres Indførelse har ikke saa meget været en enkelt Mands Værk som den uundgaaelige Følge af, at en saa betydelig Del af den latinske Befolkning vandrede fra det hellige Land over til Cypern. Ligesom de første Korsfarere havde medbragt Lensvæsenets Grundsætninger fra Vestevropa til Palæstina, saaledes blev det i Riget Jerusalem regelmæssigere end noget andet Sted gjennemførte Lenssystem nu overført til Øen, og dennes Forfatning grundedes paa de Retsvedtægter, der kaldes de jerusalemske Assiser. Kongen var meget indskrænket af sine Vasaller, der paa deres Forsamling (la haute cour) baade gave Love og dømte i alle Sager, som angik Adelsmænd. Ikke-adelige dømtes af en Forsamling af ansete Borgere (la basse cour), i hvilken Vikomten af Nikosia havde Forsædet. Andre høje Embedsmænd vare Senesjallen, Connetablen, Marskalken og Kammerherren; senere kom dertil bl. a. Admiralen.

Efter Guido af Lusignan fulgte hans Broder Amalrik, en kraftig Hersker, som begyndte sin Regering med at inddrage en Del af de Len, Guido saa rundhaandet havde uddelt, og derved at skaffe Kronen større Magt og Indtægt. Derefter fik han Paven til at ordne den romersk-katholske Kirke paa Øen, og i 4 af de Stæder, hvor der allerede fandtes græske Biskopper, Nikosia, Pafos, Limasol og Famagusta, indsattes der nu ogsaa latinske, i Nikosia en Ærkebiskop. Dog ikke blot herved knyttede han Cypern nøjere til den romansk-germanske Kristenhed, men ogsaa ved at stille sin verdslige Magt under den tysk-romerske Kejser, den Gang den mægtige Hohenstaufer Henrik den 6te, som netop havde erobret Syditalien og Sicilien; ved at erkjende ham for sin Overherre kunde han haabe at finde en Støtte mod den græske Kejser, hvis denne skulde prøve paa at gjenvinde sin tabte Provins. En Sendefærd afgik til Tyskland, hvor Kejser Henrik modtog Amalriks Hylding og sendte ham det kongelige Scepter; selv forbeholdt han sig at krone ham, naar han paa det af ham paatænkte Korstog kom til Cypern; men da den Sygdom, som endte med hans Død (1197), hindrede ham i at deltage i Toget, overdrog han dets Ledelse og Amalriks Kroning til sin Kansler, Biskop Konrad af Hildesheim, og denne kronede saa Kongen af Cypern i Nærværelse af mange franske og tyske Herrer, bl. a. Grev Adolf den 3dje af Holsten. Efter Henrik den 6tes Død mistede imidlertid Kejserens Overherredømme over Cypern al Betydning.

Aaret efter at Amalrik var bleven kronet til Konge af Cypern, modtog han en fornemmere, men mindre sikker Krone ved at ægte Arvingen til Jerusalem, Isabella, som i en Alder af 26 Aar for tredje Gang var bleven Enke. Han blev kronet af Patriarken af Jerusalem (1198) og viste sig værdig til sin nye vanskelige Stilling, bl. a. ved at gjenindtage den vigtige Søstad Berytus, som han overdrog til sin Svoger Johan af Ibelin, en dygtig Mand af det Hus,

der næst efter Fyrsterne nød den højeste Anseelse i Palæstina og paa Cypern. Efter at være bleven Konge af Jerusalem blev Amalrik paa Fastlandet, som mest trængte til hans Nærværelse, og der døde han (1205), Aaret efter at det 4de Korstog havde omstyrtet det græske Kejserdømme i Konstantinopel og derved befriet Huset Lusignan for en stadig truende Fare.

Ved Kong Amalriks Død skiltes igjen Levningerne af Kongeriget Jerusalem fra Cypern. Dronning Isabellas Datter af et tidligere Ægteskab fik nemlig Riget Jerusalem og skjænkede det nogle Aar efter med sin Haand til en tapper fransk Ridder, Johan af Brienne, medens Cypern gik i Arv til Amalriks Søn af første Ægteskab, Hugo den 1ste. Denne, som ved sin Tronbestigelse var umyndig, deltog senere i et Korstog sammen med Kongerne Johan af Jerusalem og Andreas den 2den af Ungarn, men døde Aaret efter (1218), kun 23 Aar gammel i Tripolis, hvor han fejrede sin Søster Melisendes Bryllup med Fyrst Boemund den 4de af Antiochia. Under Hugo den 1ste fik Johanniterne store Privilegier og Besiddelser paa Cypern: deres Hovedsæde blev senere Kolossi i den frugtbare Slette ved Limasol, hvor en Johanniter-Kommandør boede i et prægtigt Slot. De dyrkede her Hvede, Olje, Bomuld, Sukker og den fortrinlige »Commanderi-Vin«, hvis Navn har holdt sig indtil vor Tid.

Hugo den 1stes Søn og Efterfølger, Henrik den 1ste, var ved sin Faders Død kun 9 Maaneder gammel. Efter forskjellige Stridigheder tilfaldt Formynderskabet hans Farfaders Svoger Johan af Ibelin, Herre af Berytus; men den 21de Juli 1228 landede Kejser Frederik den 2den paa sit Korstog i Limasol og gjorde sine Fordringer gjældende baade paa Jerusalems Krone, fordi han havde ægtet Johan af Briennes Datter, og paa Overherredømmet over Cypern, fordi Amalrik havde modtaget Kongeværdigheden af hans Fader. Da Johan af Ibelin og den unge Konge paa hans

Indbydelse vare mødte til et prægtigt Gjæstebud, lod han dette omringe af væbnede Mænd og fordrede derpaa, at Ibelin skulde overgive ham Berytus og aflægge Regnskab for den kypriske Krones Indtægter i de ti sidste Aar. Ibelin svarede: »Sire, Berytus er mit Len, givet mig af min Søster, Dronning Isabella af Jerusalem, og hendes Mand, Kong Amalrik. Saracenerne havde i den Grad ødelagt Borgen, at hverken Tempelherrerne eller Johanniterne vilde modtage den; jeg har sat den i den gode Stand, hvori den nu er, ved Hjælp af mine Mænd og Indtægterne af mine Ejendomme paa Cypern. Visselig besidder jeg den saaledes med fuld Ret; men hvis Deres Majestæt tror det modsatte, maa Kongeriget Jerusalems høje Domstol afgjøre Sagen. Hvad den kypriske Krones Indtægter angaar, saa har Enkedronningen modtaget dem; jeg har intet oppebaaret og er rede til at bevise det for den høje Domstol i Nikosia. Mere har jeg ikke at sige, og ved mit Hoved, hverken Fængsel eller Død vil bringe mig til at forandre noget deri«. Kejseren lod sig dog nøje med at tage to af Ibelins Sønner til Gisler og beholde den unge Konge hos sig; denne maatte hylde ham, og de kypriske Riddere svore ham Troskab. De fleste af dem droge derpaa med ham til det hellige Land, blandt dem Johan af Ibelin; men Styrelsen af Cypern og Formynderskabet for Kong Henrik overlod Kejseren for en Sum Penge til 5 kypriske Herrer, der alle vare Fjender af Ibelin.

For at skaffe Pengene til Veje udsugede de deres Landsmænd, og støttede paa kejserlige Tropper, de saa kaldte Lombarder, øvede de et sandt Voldsherredømme paa Øen. En højt anset Ridder, Trubaduren Filip af Navarra, som ikke vilde underkaste sig dette, maatte indeslutte sig i Johanniternes Borg og skrev der fra et langt Brev paa Vers til sine Venner paa Fastlandet. Kejseren var imidlertid dragen hjem til Evropa, og Johan af Ibelin med de andre kypriske Korsfarere vendte nu tilbage til Øen, hvor de

sloge Lombarderne i Nærheden af Nikosia (den 23de Juni 1229). Formynderne trak sig tilbage til nogle Forter paa Nordkysten, og især et af disse, Sankt Hilarion eller Dieu d'Amour, hvor de havde indesluttet den unge Konge, forsvarede sig længe mod Ibelins Mænd. Blandt dem var Filip af Navarra, som senere skrev en Krønnike paa Vers om disse Kampe: en Gang var han bleven saaret, og Lombarderne raabte allerede fra Voldene: »Trubaduren er falden, nu skal han ikke mere drille os med sine Sange«; men Dagen efter lod han sig bære op paa et nærliggende Bjærg, hvorfra han i en ny Sang lod sine Fjender vide, at han befandt sig vel. Endelig overgav Fortet sig (1230), og Johan af Ibelin blev igjen Formynder; men Kejser Frederik vilde ikke erkjende ham som saadan og sendte en Hær til Syrien under sin Marskalk, Richard Filangier (Felingher), hvem han udnævnte til kejserlig Legat og Høvedsmand over Kongeriget Jerusalem. De kejserlige belejrede Berytus; men den kypriske Hær satte over til Fastlandet og undsatte Fæstningen. Derimod var den uheldig i et Slag, og Filangier skyndte sig nu over til det for Tropper blottede Cypern; men saa snart Ibelin fik dette at vide, ilede han efter ham og landede med den kypriske Hær ved Famagusta.

Genueserne, hvilke han allerede tidligere havde tilstaaet store Privilegier i Berytus, havde hjulpet ham med Overfarten og fik nu til Løn lignende Forrettigheder paa Cypern. Hidtil havde Øen kun haft en underordnet Betydning for Evropas Handel med Asien: saa længe det kristne Flag endnu vajede paa Tyrus's, Tripolis's, Berytus's og Akres Mure, dreve de frankiske Kjøbmænd fortrinsvis deres Handel paa Kysten, og deres Konsuler i de syriske Stæder toge sig ogsaa af dem af deres Landsmænd, som dreve Handel paa Øen; men ved Kong Henriks store Privilegium, givet i Famagusta den 10de Juni 1232, fik Genueserne Ret til at lade deres Landsmænd dømme af egne Konsuler, som fik

Sæde paa Cypern. De bleve fritagne for alle Afgifter, fik Grundejendomme i Kongerigets 4 Hovedbyer: Nikosia, Famagusta, Limasol og Pafos, samt en Landejendom med fuld Herskabsret. Herved lagdes Grunden til Genuesernes store Indflydelse paa Cypern.

Imidlertid var Kejserens Marskalk dragen plyndrende gjennem Øen og havde til sidst taget Stilling ved Foden af Bjærgene nord for Nikosia-Sletten. Hans Hær var den kypriske langt overlegen; men ikke desto mindre angreb Johan af Ibelin ham (den 15de Juni 1232) og vandt en afgjørende Sejr. Denne skyldtes for en stor Del Balian af Ibelin, Johans ældste Søn: hans Fader havde forbudt ham at deltage i Kampen, fordi han paa Grund af et Ægteskab med en Slægtning var falden i Kirkens Band; men i Forening med Filip af Navarra og 4 andre Riddere havde han hemmelig besat et Pas og med mageløs Tapperhed hindret den ene Del af den kejserlige Hær fra at forene sig med den anden. Lombarderne holdt sig endnu henved et Aar i Fæstningen Kerynia (Cerines) paa Nordkysten; men med dens Fald var det fuldstændig forbi med Kejserens Herredømme paa Cypern, og senere løste Paven Kong Henrik fra ethvert Baand, der kunde følge af den Hyldingsed, han som Barn havde aflagt.

Den Mand, hvem Cypern mere end nogen anden skyldte sin Uafhængighed, Johan af Ibelin, »den gamle Herre af Berytus«, som de samtidige gjærne kalde ham, endte sit hæderlige Liv i Aaret 1236. Da han ventede Døden efter et farligt Fald med Hesten, uddelte han sine Len til sine Sønner, sine private Ejendomme til fromme Stiftelser og de fattige og lod sig derpaa bringe til Tempelherrernes Kloster i Akre, hvor han døde som Munk. Kong Henrik, kaldet »den tykke«, der senere ogsaa fik Herredømmet over Kongeriget Jerusalem, overlod dog ogsaa efter Ibelins Død Styrelsen mest til Mænd af hans Slægt; den navnkundigste af disse var hans Brodersøn, Johan af Ibelin den yngre, Greve af

Jaffa, Forfatter til Middelalderens fuldstændigste Retsbog »le livre des assises des royaumes de Jérusalem et de Chypre«, der senere fik Lovskraft paa Cypern. Da Ludvig den hellige, efter at have tilbragt Vinteren 1248—49 paa Cypern, drog over til Ægypten, ledsagede Kong Henrik ham vel med sin Hær, men vendte kort efter Damiettes Indtagelse igjen tilbage til sin Ø, i det han efterlod 120 af sine Riddere under Anførsel af Brødrene Balduin og Guido af Ibelin, Senesjallen og Connetablen af Cypern, og disse blive begge omtalte med stor Hæder af Korstogets Historieskriver, Johan af Joinville. Da de kristne Fanger ventede Døden af Mamelukkernes Haand og i Mangel af Præster skriftede deres Synder for hinanden, knælede Guido af Ibelin ved Siden af Joinville og modtog Syndsforladelsen af ham; men, siger Joinville, »jeg har aldrig senere kunnet huske, hvad han skriftede for mig«.

Henrik den 1ste døde 1253, og atter tilfaldt Tronen et nyfødt Barn, Hugo den 2den. Formynderskabet blev først overdraget til Enkedronningen, men efter hendes Død til den unge Konges Fætter, Hugo af Antiochia, en Søn af Henrik den 1stes Søster Isabella og en Prins af Antiochia. Da Hugo den 2den døde i en Alder af 14 Aar (1267), vandt han under Navnet Hugo den 3dje Cyperns og snart efter ogsaa Jerusalems Krone. Med ham begynder saaledes en ny Linje af Huset Lusignan, der kun paa Kvindesiden hørte til denne Slægt. Hugo den 3dje kæmpede tappert mod de vantro, men kunde ikke hindre, at Kongeriget Jerusalems Levninger svandt mere og mere ind. Ved hans Død 1284 blev hans ældste Søn, Johan den 1ste, Konge, men døde allerede Aaret efter.

Efter ham fulgte hans yngre Broder Henrik den 2den, en Dattersøn af Connetablen Guido af Ibelin. Under denne, som det synes, vel sindede og vel begavede, men meget svagelige Konge gik endelig de faa Søstæder, der endnu vare tilbage af Kongeriget Jerusalem, tabt, blandt dem

Akre, der nu i et Hundredaar havde været Korsrigets Hovedstad og Middelpunktet for Samfærdslen mellem Østen og Vesten. Det var i Aaret 1291, at Sultanen af Ægypten angreb den store Stad, der var delt i forskjellige Kvarterer, som tilhørte Venetianerne, Genueserne, Ridderordenerne, Patriarken af Jerusalem, Kongen af Cypern og flere Herrer. Kong Henrik bragte Undsætning fra Cypern, men blev snart træt af Kampen og sejlede bort om Natten tillige med de Tropper, han havde bragt til Hjælp, og en Mængde andre Indbyggere, som søgte Tilflugt paa hans Ø. Johanniterne, Tempelherrerne og andre Riddere forsvarede vel endnu i nogle Dage Staden med glimrende Tapperhed, men bukkede til sidst under for Overmagten; de faa Tempelherrer, der vare tilbage, lykkedes det at komme om Bord paa et Skib og slippe bort til Cypern med deres Relikvier og Kostbarheder. Limasol blev deres Hovedsæde, og her valgtes deres sidste Stormester, Jakob Molay, som nogle Aar efter blev kaldet til Frankrig og der fandt en forsmædelig Død, efter at Ordenen var tilintetgjort (1312). Omtrent paa samme Tid flyttede Johanniterne deres Hovedsæde til Rhodus, men vedbleve dog at have betydelige Besiddelser paa Cypern.

Korsrigets Undergang blev mere til Gavn end til Skade for Cypern: Ørigets Kræfter spildtes ikke mere paa frugtesløse Kampe paa Fastlandet, dets Folkemængde steg ved de fra de syriske Stæder fordrevne Ridderes og Borgeres Indvandring, og det afløste Akre som det vigtigste Middelpunkt for Forbindelsen mellem Østen og Vesten. Kongeriget Cypern regnedes for Kongeriget Jerusalems Arving og bevarede dets Indretninger og Titler: naar Kongen var kronet i Nikosia, fulgte den anden Kroning for Jerusalem i Famagusta, og Prinserne kaldtes Fyrste af Antiochia, Greve af Tripolis o. s. v. Lusignanernes Rige vedblev at være et Ideal af Riddertidens Stat, men hævede sig tillige ved Ager- og Havedyrkning, Industri og Handel til en over-

ordentlig Rigdom. Uagtet sin tætte Befolkning kunde Øen udføre Korn; men især tog Vinavlen et stærkt Opsving. Ogsaa Sukker blev en vigtig Udførselsgjenstand, og i det hele var Cypern den Gang Kultur-Øen, hvor asiatiske Planter bleve akklimatiserede for der fra at vandre videre til Grækenland, Italien, Sydfrankrig, Spanien, de kanariske Øer og endelig til Amerika. I Nikosia var der store Bomuldsvæverier, og Famagusta var en af Verdens rigeste Handelsstæder.

Efter Henrik den 2den fulgte hans Brodersøn Hugo den 4de fra 1324 til 1359. Fra hans Tid (1350) har man en mærkelig Rejsebog af Præsten Ludolf fra Sudheim (i Vestfalen), der opholdt sig flere Aar i Østerlandene. Han siger bl. a.: »Cypern er den herligste, frugtbareste, navnkundigste og rigeste af alle Øer. Ved Kysten ligger Staden Famagusta, som er rig fremfor alle andre Stæder, og dens Borgere ere de rigeste. Thi en Borger i denne Stad bortgiftede en Gang sin Datter, hvis Hovedsmykker af de franske Riddere, som kom med os, vurderedes højere end alle Dronningen af Frankrigs Smykker. I et Apothek i denne Stad er der mere Aloë, end 5 Vogne kunde bære; om Krydderier vil jeg ikke tale; thi de ere dér lige saa almindelige som Brød hos os og sælges lige saa almindelig. Men om kostbare Stene, Guldbrokades-Klæder og andre Rigdomme tør jeg næppe tale, for at mine Ord ikke skulle synes utrolige. Der lever her utallige rige Kurtisaner, af hvilke nogle have mere end 100,000 Gylden. Ligeledes er der paa Cypern en anden meget stor Stad ved Navn Nikosia; den er Øens Hovedstad og ligger inde i Landet ved Foden af Bjærgene, i en dejlig Slette med meget sund Luft. Derfor bor Kongen og Rigets Prælater dér, og ogsaa de andre Fyrster, Grever og Riddere bo for største Delen dér og sysselsætte sig med Vaabenleg og især med Jagt. Der er paa Cypern en Slags Skov-Væddere, som ikke findes noget andet Sted i Verden; men de jages med Leoparder.

Fyrster og Riddere paa Cypern ere rigere end andre Steder; thi en Indtægt af 3000 Gylden regnes her for mindre end anden Steds 3 Mark. Dog sætte de alt over Styr til Jagt; thi jeg kjender en Greve af Jaffa, der havde over 500 Jagthunde, og hver to Hunde have, som det er Skik dér, en egen Tjener, som skal passe, bade og salve dem. Ligeledes har en Adelsmand dér 10 eller 11 Falkenerer med særskilte Lønninger og Udgifter. Jeg kjender mange Adelsmænd og Riddere paa Cypern, som lettere kunde have underholdt 200 væbnede Mænd end sine Jægere og Falkenerer; thi naar de drage paa Jagt, bo de undertiden en hel Maaned i Skovene og paa Bjærgene under Telte, flakke om fra Sted til Sted med deres Hunde og Falke og føre alle Nødvendigheder med sig paa Kameler og Lastdyr. Ligeledes er der paa Cypern de rigeste Kjøbmænd, og det kan man ikke undre sig over, fordi Cypern er det yderste kristelige Land, saa at alle Skibe og Varer, hvorfra de end komme, først maa komme dertil. Ligeledes maa alle Pilegrimme, fra hvilke Egne af Verden de end ville drage over Havet, komme til Cypern, og daglig høres her alle Rygter og Nyheder fra Solens Opgang til dens Nedgang. I særskilte Skoler læres alle Sprog. Paa Cyperns Bjærge voxer den ypperste Vin: først er den rød; men naar den har staaet i et Lerkar i 4, 6 eller 9 Aar, bliver den hvid, og medens den staar saa længe, bliver den stadig stærkere, saa at man bestandig maa tilsætte 1/10 Vin med 9 Dele Vand. Der findes ikke bedre og større Vindrikkere end paa Cypern. Fremdeles voxe alle Træer og Planter paa Cypern ligesom i det hellige Land; men om Øens andre vidunderlige Rigdomme og Herligheder vilde det være alt for vidtløftigt at fortælle«.

Peter den 1ste (1359—1369) var en krigersk Konge, som gjorde flere Tog mod Saracenerne: bl. a. indtog han Alexandria og Tripolis; men da han forgjæves stræbte at vække Evropas Iver for den gamle Korstogstanke, maatte

han snart igjen opgive sine Erobringer. Hans tyranniske Fremfærd og Indgreb i Rigets aristokratiske Forfatning kostede ham Livet, hvorefter »le livre des assises« blev besvoret af hans umyndige Søn og Efterfølger, Peter den 2den, og nedlagt i Domkirken i Nikosia. Ved den unge Konges anden Kroning i Famagusta udbrød en voldsom Strid imellem Genueserne og Venetianerne, der efterhaanden havde faaet omtrent lige saa store Rettigheder paa Cypern som hine. Det endte med et frygteligt Blodbad paa Genueserne; men for at hævne dette sendte den mægtige Republik en Hær til Cypern, som plyndrede Nikosia og andre Stæder, ødelagde en stor Del af Landet og erobrede Famagusta, som derefter blev i Genuas Hænder (1373). Fra nu af gik det stærkt tilbage med Cyperns Herlighed: Genueserne gjorde sig til Eneherrer over Handelen og skræmmede andre Kjøbmænd bort fra Øen; Kongen maatte yde dem en aarlig Afgift og kom dybere og dybere i Gjæld; Krigsvæsenet og andre Indretninger kom i Forfald.

Efter den unge Peter den 2den fulgte hans Farbroder, Jakob den 1ste (1382—1398), der til sine to Kongetitler endnu føjede en tredje som Arving til det af Tyrkerne erobrede lille Kongerige Armenien (i det sydøstlige Lilleasien). Fra hans Tid har man en Rejseberetning af Oger, Herre af Anglure, som besøgte Cypern 1394—96. Deri hedder det bl. a.: »Vi stege i Land ved Limeso (Limasol), som fordum var en meget god Stad, men nu for største Delen er ubeboet, efter at den er bleven ødelagt af Genueserne. Vi bleve der indtil Nyaarsdag, paa hvilken Dag Kongen af Cypern sendte os en af sine Staldmestre med 1000 Heste og Lastdyr for at bringe os til Nikosia, hvor Kongen var. Først gjorde vi en Valfart til det hellige Kors, som er paa Cypern og er det Kors, hvorpaa den gode Røver blev hængt paa højre Side af Vor Herre Jesus Kristus; dette hellige Kors har meget stor Magt og er en vidunderlig Ting at se. I maa vide, at dette Kors blev bragt til

Cypern af den hellige Fru Helene, Constantins Moder, og oprejst paa et meget højt Bjærg. Paa dettes Top er der en smuk Kirke og smukke Huse dér omkring; i Kirken blev der víst os en af de Nagler, hvormed Vor Herre Jesus Kristus blev fæstet paa det sande Kors. I et Kapel er den gode Røvers sande Kors, og I maa vide, at det er et stort Under at se; thi det er stort og tykt og holder sig opret i Luften, uden at man kan se, at nogen Ting holder det, og naar man rører ved det, ryster det stærkt. Den 4de Januar kom vi til Nikosia, som er en meget god og smuk og stor Stad. Kongen var en meget smuk Mand og talte meget godt Fransk. Vi fik Bolig hos Franciskanerne, men Kongen sendte os Uldtæpper til at ligge paa og Tapeter til at beklæde vore Værelser med. Den 5te Januar sendte han til alle Pilegrimmene 100 Stykker Fjederkræ, 20 Lam, 2 Oxer, 4 Kander meget god rød Vin, 4 Læderdunke fulde af meget god Marboa-Vin og en stor Mængde meget godt hvidt Brød. Den følgende Søndag, den 9de Januar, sendte Kongen os 100 Agerhøns, 60 Harer og 5 vilde Faar, som vare en meget smuk Ting at se. Han elskede Jagten højt og havde en lille Hund, ikke saa stor som en Ræv, som kunde tage alle de oven for nævnte Dyr. Ogsaa ellers beværtede Kongen os meget godt og sendte os nogle af sine skjønneste Heste, for at vi kunde drage til hans Hof. Dér modtog han os prægtig og sendte Bud til Dronningen, at hun skulde komme ned i Salen. Hun kom da ogsaa, ledsaget af 4 Sønner, 5 Døtre, Riddere og Damer, og hilsede os meget naadig. Bag efter førte Kongen os ud paa Jagt, og derpaa vendte vi tilbage til vor Bolig«.

Jakob den 1stes Søn og Efterfølger, Janus, regerede fra 1398 til 1432. Han kom i Krig med Mamelukkerne i Ægypten, og disses Sultan sendte en stor Hær til Cypern, som slog Kong Janus og bortførte ham tillige med mange af hans Undersaatter i Fangenskab (1426). Under Kongens Fraværelse søndersledes Cypern af indre Stridigheder, og

det var kun med stor Møje, at en Løsesum blev bragt til Veje. Foruden at betale denne maatte Janus erkjende Ægyptens Overherredømme og forpligte sig til en aarlig Skat. Hans Søn Johan den 2den (1432—1458) var en uduelig Konge, og under ham udbrød der igjen indre Stridigheder, som fortsattes efter hans Død og endte med, at hans uægte Søn Jakob den 2den fik Magten (1460). Denne kraftige Konge lykkedes det endelig at vinde Famagusta tilbage fra det svækkede Genua; men den fordum saa glimrende Handelsstad var under Genuesernes Monopolsystem dybt sunken og affolket. Kong Jakob ægtede en adelig Dame fra Venedig, Katarina Cornaro, i det Haab at vinde den mægtige Republiks Beskyttelse, men gav derved Venetianerne Lejlighed til at træde i Genuesernes Sted som Eneherrer over Øens Handel. Hvor højt de skattede denne Forbindelse, viste de ved at erklære Katarina for en Datter af Sankt Markus og den venetianske Stat og give hende en Medgift af 100,000 Dukater. Brylluppet højtideligholdtes i 8 Dage med stor Pragt i Venedig, og da Dronningen afrejste, fulgte Dogen hende selv paa Vej.

Jakob den 2den døde allerede 1473, hans spæde Søn Aaret efter, og Katarina Cornaro blev nu Dronning af Cypern; men i Virkeligheden var det Venedig, som herskede over Øen, og i Aaret 1489 overtog Republiken aabenlyst Regeringen, medens Katarina med kongelige Æresbevisninger blev ført til sin Fødeby. Efter at Cypern i tre Hundredaar havde været et eget Rige, blev det saaledes igjen, som fordum, Provins af en fjærn Stat. Venetianerne ødelagde de herlige Borge i det indre af Øen, for at de ikke skulde tjene til Støttepunkter for Oprør; endnu findes de stolte Ruiner, navnlig af Bjærgslottet Buffavento. Kun Søfæstningerne holdt de nogenlunde ved lige. Krongodserne bleve solgte til de højest bydende, hvorved der skabtes en ny Adel til Modvægt mod de gamle Lensbaroner. Disse bleve efterhaanden fortrængte, Øen blev gjort værgeløs, og

Indbyggerne sank ned i det blødagtige, sløve Væsen, som de siden have beholdt. Venedig forvaltede Landet som et stort Gods, hvoraf det søgte at udpresse den størst mulige Indtægt ved et ubarmhjærtigt Skattesystem. De venetianske Embedsmænd, som skiftede hvert andet Aar og støttede sig paa albanesiske Lejetropper, der vare fordelte over Øen, sørgede for, at der herskede Ro og Orden, at Landet blev godt dyrket, og at Skatterne kom regelmæssig ind. Efter Afdrag af alle Omkostninger kunde Cypern saaledes yde en aarlig Indtægt af en Million Gulddalere til Venedigs Skatkammer. Øens Folkemængde var i øvrigt sunken stærkt under de ulykkelige Forhold i det 15de Aarhundrede: i et venetiansk Dokument fra Slutningen af Aarhundredet angives den til næppe 150,000, deraf 16,000 i Nikosia, 6,500 i Famagusta. I den følgende rolige Tid hævede den sig dog igjen noget; henved 50 Aar senere angives den til c. 200,000, hvoraf 21,000 i Nikosia, 8000 i Famagusta.

III. Den nyere Tid.

Venetianernes Herredømme paa Cypern varede ikke engang et Hundredaar. Da den tyrkiske Sultan Selim den 1ste i Aaret 1517 havde underkastet sig Ægypten, var Øen paa alle Sider omgiven af den voxende Halvmaanes Lande, og Venetianerne skyndte sig at sende Sejrherren den lille Skat af 8000 Dukater om Aaret, som de hidtil havde ydet Mamelukkerne; men da Venedig 10 Aar efter forbandt sig med Paven og Kejser Carl den 5te imod Sultan Soliman den 2den, angreb denne blandt andre venetianske Besiddelser ogsaa Cypern og indtog Limasol. Ved Freden (1539) beholdt Republiken dog endnu denne sin største Ø, medens den maatte afstaa mange mindre, men Soliman vedblev dog at nære Planer mod Cypern. I hans Dødsaar (1566) besluttede man derfor at befæste Nikosia; der udgik Befaling til at indskrænke Stadens store Omfang til en Tredjedel og om-

give den med Mure, Grave og Bastioner; hvad der laa uden for Fæstningslinjen skulde nedrives. Indbyggerne hjalp villig til at jævne deres Villaer og Huse med Jorden; endog Dominikanerklosteret med Kongernes Grave blev ødelagt; i Steden for 11 Porte fik Nikosia kun 3.

Solimans Efterfølger Selim den 2den var fast bestemt paa at ville have Cypern. En portugisisk Jøde, Don Miguez, ogsaa kaldet Josef Nassy, var hans Yndling og skaffede ham den bedste Cypervin, til hvilken han var meget forfalden. En Aften, da de svirede sammen, svor Sultanen paa, at han vilde gjøre Jøden til Konge af Cypern, og fra den Tid af hang der i dennes Hus et stort Skjold med Cyperns Vaaben og Omskriften: »Josef, Konge af Cypern«. Indtil videre maatte han lade sig nøje med at blive udnævnt til Hertug af Naxos; men han drev nu ivrig paa et Erobringstog mod det ham lovede Kongerige. Arsenalet i Venedig gik op i Flammer, og man sagde, at det var stukket i Brand af Nassys Udsendinge. Snart efter, den 1ste Juni 1570, viste den tyrkiske Flaade sig for Limasol. Venetianerne havde ikke truffet Foranstaltninger til at hindre Landgangen og besluttede nu at indskrænke sig til Forsvaret af Nikosia og Famagusta, medens de prisgave den øvrige Ø. 100,000 Tyrker droge mod Nikosia, som forsvaredes af 10,000 Mand. Syv Uger varede Belejringen, og to Gange stormede Tyrkerne med al Magt, men bleve begge Gange kastede tilbage. Deres Flaade maatte sende friske Tropper, endog Matroser, og den 8de September begyndte om Natten den tredje Storm. Hele Tyrkehæren kastede sig over Byen, og før Solopgang væltede de rasende, blodtørstige Barbarer sig ind i den. 20,000 Mennesker bleve myrdede: mange Kvinder styrtede sig ned af Tagene eller søgte Døden for deres Mænds eller Fædres Haand for at undgaa Skjændselen. Otte Dage rasede Ild og Sværd, og et umaadeligt Bytte blev bortført: 1000 Slavinder, Kostbarheder og Kunstsager bragtes om Bord paa 3 Skibe, men

da fandt en Grækerinde Vejen til Krudtkammeret paa det ene Skib, det sprang i Luften, og de to andre brændte med.

Fra Nikosia droge Tyrkerne mod Famagusta; men her forsvarede Borgerne og Besætningen sig endnu mere haardnakket under den tapre Venetianer Bragadino. Den tyrkiske Feltherre Mustafa lod sine Tropper mange Gange storme Staden, men stadig forgjæves. Til sidst var Munition og Levnedsmidler slupne op, og Bragadino blev nødt til at overgive sig. Der blev tilstaaet ham de hæderligste Vilkaar: Besætningen skulde med Vaaben og Bagage sættes over til Kreta, Beboerne kunde frit vandre ud eller ukrænkede blive boende. Den 5te Avgust 1571 var Besætningen optagen paa den tyrkiske Flaade; kun 300 Mand holdt endnu ved Stranden. Bragadino red med sine Officerer hen til Mustafas Telt for at overgive Fæstningens Nøgler, og Tyrkerne modtoge dem med al Ære; men Mustafa gik snart over til Bebrejdelser og Fordringer, og da Bragadino ikke kunde eller vilde indrømme disse, lod Mustafa ham gribe og hans Næse og Øren afskære, medens hans Ledsagere bleve myrdede. De 300 Mand paa Kysten bleve overfaldne og nedhuggede, og de øvrige bleve bortførte i Slaveri af Skibene. Derpaa brød Tyrkehæren ind i den ulykkelige By og svælgede i 10 Dage i alle Rædsler. Bragadino blev til sidst dræbt under de forfærdeligste Mishandlinger: Mustafa frydede sig ved hans Pinsler og raabte: »Hvor er nu din Kristus? hvorfor kommer han dig ikke til Hjælp?« Men den ædle Venetianer bad lydelig sit Miserere og opgav Aanden ved det 9de Vers. Hans Hud blev udstoppet og bragt til Konstantinopel, hvor Sultanen glædede sig og priste Cyperns Erobrer, men dog bemærkede, at Øen havde kostet ham flere Mennesker, end der nu var tilovers paa den.

Efter Famagustas Fald sluttede Venedig et Forbund mod Tyrkerne med Paven og Kongen af Spanien, og den

sidstes Feltherre, Juan d'Austria, vandt den navnkundige Sejr ved Lepanto (den 7de Oktober 1571); men ved Freden maatte Venedig ikke desto mindre afstaa Cypern; Storvesiren sagde til den venetianske Sendemand: »Jeg har afhugget Eders højre Arm, den voxer ikke ud igjen; men I have klippet mit Skjæg, det voxer kun desto tættere«. Tre Aar efter Cyperns Erobring traadte Sultan Selim ind i et nyt Marmorbad; han fandt det koldt og forlangte Commanderi-Vin; beruset styrtede han om paa det glatte Stengulv, slog sin Hjærneskal itu og døde 11 Dage efter.

Jøden Josef blev ikke Konge af Cypern; men Øen blev et tyrkisk Pashalik og fik et saadants sædvanlige Lod: Agerdyrkning og Industri forfaldt mere og mere, Tyrkerne tænkte kun paa at udpresse Skatter, men ikke som Venetianerne paa at vedligeholde eller skabe noget, der kan yde Skatten. I det 18de Aarhundrede blev Øen overladt Storvesiren, og denne sendte hvert Aar en Statholder der til, som da søgte at vinde den Sum, han maatte give Storvesiren, tilbage med høje Renter. I Aaret 1764 blev saaledes Tshil Osman Aga Statholder og udstedte Befaling til, at enhver kristen skulde yde ham 44 Pjastre (c. 7 Kroner), hver Musselmand Halvdelen. Alle erklærede det for en Umulighed at tilvejebringe saa meget; men han udsendte sine Janitsharer og udpressede endnu meget mere. Udsendinge gik til Konstantinopel for at klage, og det lykkedes dem virkelig at faa udvirket en Befaling til Osman Aga, at han skulde tilbagegive Halvdelen af Krigsskatten. Til at høre denne Befaling blive oplæst af Storvesirens Afsending havde alle Øens fornemste Mænd samlet sig i Nikosia; men næppe var Oplæsningen begyndt, førend Gulvet styrtede sammen under dem, saa at adskillige kom til Skade. Statholderen havde nemlig ladet Bjælkerne under Gulvet oversave. Da rejste den ellers saa taalmodige Befolkning sig og dræbte Statholderen.

Det romanske Præg, som Cypern havde faaet under Lusignanerne og Venetianerne, er nu aldeles forsvundet. Det Nygræske har besat hele Øen, forstaas overalt og tales endog i de fleste mohammedanske Huse. I den nyeste Tid have Grækere og Franker begyndt at dyrke meget Krap, plante Morbærtræer og igjen forbedre Vinavlen, og man tør maaske haabe, at den frugtbare Ø nu vil hæve sig under Englands Styrelse.

S. B. Thrige.

General Dumouriez.

II.

Aldrig, saa langt man med Sikkerhed kan overse Historien, har Jordbunden været bedre beredt til en stor Omvæltning, et Lands Forstyrrelse været større, Forvaltningen elendigere, Finanserne uordenligere, Byrderne uretfærdigere fordelte og en Hær upaalideligere end i Frankrig før den store Revolution. Heller aldrig har et Dynasti saa letsindig berøvet sig alle Støtter, som det var sket under Ludvig XVI's Forgængere, og aldrig har en Fyrste vist en saadan Mangel paa Energi, som denne ulykkelige Konge selv. Aldrig har en Revolution haft større og retfærdigere Aarsager end den 1789 i Frankrig.

Dog hvilke Følger en saadan Omvæltning bringer med sig, derom havde man den Gang ingen Anelse i Frankrig og Evropa, og dette maa man vel erindre, naar man retfærdig vil bedømme Personerne i det store Drama. De bedste Hoveder i Frankrig havde Overbevisningen om Nødvendigheden af en frygtelig Krisis; Dumouriez saae Uvejret trække op og tænkte ofte paa, hvorledes han kunde hindre dets Raseri.

I Vinteren 1788—89 begav han sig til Paris. Det var det gamle Frankrigs sidste Vinter, det var de sidste af disse glimrende Fester i Versailles i hine Saloner, hvor Form, Ynde og Skjønhed saa godt vidste at forene

sig med det bidende, ætsende Vid og det selskabelige Livs Fordærvelse. De unge fra Amerika hjemvendte Officerer, de dygtigste og mest begavede af Adelens Medlemmer, Voltairianerne, Filosoferne, Encyklopædisterne — alle spottede og haanede Kongedømmet og dets Institutioner, indtil der i Folkets Mening ikke mere var noget tilbage af dem.

Dumouriez fordybede sig strax i det politiske Liv eller blev trukken ind i det, Gjæringen begyndte allerede at ytre sig i Masserne. Dumouriez troede Udbruddet nær, og hans Følelser for Kongen drev ham til at gjøre et Forsøg paa gjennem Greven af Artois at vise ham Faren. En Advarsel fra en saadan officier de fortune gik hen i Vinden, som saa mange andres.

Allerede nogle Uger før Revolutionen var hele Frankrig i en Tilstand af fuldstændig Desorganisation, og overalt fandt Uroligheder Sted. Dumouriez fik Kommandobreve for hele Nedre-Normandiet, med hvilke han rejste fra By til By og stiftede Ro og Orden. I Caen fik han den 12te Juli Efterretning om Broglies Opstilling af Tropperne omkring Paris, men ogsaa om den franske Gardes Fraterniseren med Palais royal (de revolutionæres Samlingssted). Dumouriez, der fandt Troppernes Opstilling om Paris meget mangelfuld, sendte i sin Overbevisning om sin Dygtighed som Soldat og Politiker Forslag til Paris om forandrede Forholdsregler; men allerede den 15de havde man i Caen Efterretninger om Armeens Utroskab, Bastillens Erobring, Prinsernes og Marskalk Broglies Flugt og Neckers Tilbagekaldelse til Ministeriet. Raadvildheden var nu saa meget større, jo mere ugrundet Tilliden før havde været. Overalt Folkevæbning, Oprettelse af Nationalgarde, Emissærer, som fremkaldte Uroligheder, Fraterniseren mellem Linjetropper og Folket, hist og her Plyndringer af Pøbelen, Adelens Flugt, den haardt trykkede Landbefolknings Opstand — saaledes var det Skue, Frankrig frembød i hine Dage.

Sagen var afgjort. Den gamle Regeringsmaade var

falden sammen. Det gjaldt, som Dumouriez sagde, om at oprette en ny Orden og holde de slette Lidenskaber nede. Han satte sig strax i Spidsen for Nationalmilitsen i Cherbourg, talte til Folket i det den Gang saa yndede begejstrede, svulstige Sprog og lod det sværge at opretholde Frihed og Orden; men allerede næste Dag var Folket ikke tilfreds, man forlangte Brød til billig Pris, man tog med Magt Nøglerne til Kornmagasinerne; Dumouriez ilede til og bemægtigede sig atter disse med Anvendelsen af al sin Energi; men Rebellerne plyndrede den forhadte Maires Hus, og da han lod slaa Generalmarchen, nægtede Tropperne at fyre paa Pøbelen; Tumult og Plyndring varede hele Natten. Endelig opmandede Borgerne sig og kom Dumouriez til Hjælp, en Del af Soldaterne fulgte, og Pøbelen blev overvældet; 150 Mænd og Kvinder bleve fængslede, bundne og bragte ud paa Skibene i Havnen. Han lod nedsætte en Domstol af Borgerne, to af Oprørerne bleve hængte, mange holdte i Fængsel. Det var i det hele taget et Billede i det smaa af Revolutionen rundt om i Landet, men Dumouriez opretholdt Ordenen i Cherbourg.

I hele Frankrig skred imidlertid Opløsningen og Anarkiet fremad især i Armeen, inden faa Uger manglede der 30,000 Mand ved Fanerne. Officerernes Stilling var frygtelig, de begyndte allerede at udvandre, men en stor Del blev dog paa deres Post. Bondernes Rejsning rasede overalt, og de adelige Godser stode i Flammer; Revolutionens Megærer og Hovedstadens Bander stode allerede beredte til med Spyd og Øxer at styrte ødelæggende ind i Ludvig XIV's Slot og føre Hoffet til Paris, det løsslupne Folkeraseris Malstrøm.

Dumouriez følte Trang til at være nærmere ved Revolutionens store Arnested og tog Orlov til Paris. Det kan vel næppe være tvivlsomt, at han havde den Hensigt og det brændende Ønske at søge en Mark for sin Virksomhed i Revolutionen og at spille en Rolle med i hine store Begivenheder. Han lod sig i Paris indføre i Jakobinerklubben,

der dog den Gang ikke var, hvad den senere blev; de maadeholdne Venner af en forfatningsmæssig Frihed havde endnu ikke udskilt sig. Han blev bekjendt med Mirabeau og Barnave og fornyede Bekjendtskabet med Lafayette, og disse Mænd lagde stor Vægt paa hans Mening; men ogsaa med Hoffet aabnedes nye Forbindelser igjennem en gammel Skolekammerat, en Hr. de Laporte, der var en ivrig Royalist. Dumouriez fik igjennem denne sit Raad om strængt og oprigtig at holde sig til det forfatningsmæssige Kongedømme bragt til selve Kongen; men paa Grund af den idelige Vaklen ved Hoffet var ingen Plan mulig.

Paa Lafayettes Forslag blev han sendt til Belgien, som havde gjort Opstand og forjaget Østerrigerne, men disse besatte snart efter Landet igjen og bidroge derved ikke lidet til at forhøje Hofpartiets Haab om en østerrigsk Invasion i Frankrig. Dumouriez fik herved Lejlighed til at lære Forhold at kjende, som senere kom ham til Nytte.

Efter alle Kommandantposternes Nedlæggelse var han til Krigsministeriets Disposition; hans Privatformue var betydelig formindsket, og det blev ham vanskeligt at udrede den nødvendige Sum til sin fraskilte Hustru. En Forbindelse med en Dame, Madame de Beauvert, omtaler han med største Agtelse, og hun udviste ogsaa en trofast Hengivenhed under de frygtelige Omvexlinger i hans Liv. En diplomatisk Sending til Lyon, hvortil han blev bestemt, strandede paa Kongens Skinsyge mod Jakobinerne, som han troede havde udset Dumouriez dertil, og Kongen viste ved den Lejlighed en Fasthed, som havde været meget ønskværdig i vigtigere Tilfælde.

Imidlertid vare alle Partier blevne opmærksomme paa Dumouriez, og i April 1791 begav han sig endelig efter Indbydelse til Mirabeau, mod hvem han i sine Memoirer udtaler sig meget haardt og kalder »stor ved Talenter og Forbrydelser«. Mirabeau tilbød ham Gesandtskabsposten i Preussen, Dumouriez erklærede, at Posten i Mainz forekom

ham vigtigere, da han der fra kunde underhandle med de emigrerede Prinser og vaage over deres Virksomhed og Udrustninger i Tyskland. Mirabeau antog hans Forslag, og rimeligvis havde han faaet denne Post, hvis ikke Mirabeau var død nogle Dage senere. Da Officerernes massevise Emigreren muliggjorde et hurtigere Avancement, blev Dumouriez udnævnt til Maréchal de camp ved den 12te Division. Før han afrejste til denne, gjorde han et Besøg i Jakobinerklubben, for at han, udstyret med den nødvendige Popularitet, kunde optræde i Nantes, hvor den havde et mægtigt Filial.

I denne By indtraf han den 1ste Juli 1791. Det gamle Regeringssystem var efter Dumouriez's Tankegang ikke mere levedygtigt og ikke til at gjenoprette, han betragtede Officerernes konstitutionelle Sindelag som det eneste Middel til Opretholdelsen af ordnede Tilstande, og gik ud paa i det mindste i Armeen at gjøre en Avtoritet gjældende. Den 22de om Aftenen blev han ved et Brev fra Præsidenten i Departementet opfordret til strax at komme hen til Byens Bank; han begav sig strax paa Vejen, flere Tusende Mennesker vare i heftig Ophidselse samlede uden for Bygningen. Han traadte ind i Salen, der var opfyldt af Embedsmænd og Borgere; her fandt en forvirret Debat Sted, Præsidenten paabød Ro og sagde til Generalen: »Hr. General, Kongen af Frankrig er afrejst og paa Flugt!« Dumouriez var som ramt af Lynet. For sex Dage siden havde han forladt Paris og ikke anet det mindste om et saadant Skridt, han fattede sig dog strax: »Naar Kongen er flygtet, er Nationen bleven tilbage,« svarede han, »lad os raadslaa om, hvad der er at gjøre«. Med dette Svar er det allerede sagt, paa hvilken Side han stillede sig; han lod Officererne aflægge en frivillig Ed: Troskab imod Nationen og Loven — den hyppige Sværgen var den Gang Mode — og foreslog en Proklamation for at berolige Folket.

Det var Dumouriez's faste Hensigt at marchere til

Paris til Hjælp for Nationalforsamlingen; men en Kurer bragte Efterretning om, at Kongen var anholdt og bragt til Paris, en Efterretning, som i høj Grad beroligede ham, der i sit Indre havde bestaaet en voldsom Kamp imellem, hvad han kaldte sin Pligt og det beklagelige i at maatte staa paa en anden Side end sin Konge. Dennes Fængsling blev jo snart hævet og Forfatningen antagen, men den nødvendige Tillid imellem Konge og Folk blev ikke hermed gjenoprettet.

Den Tid var kommen, da Dumouriez skulde træde ud af de subalterne Stillinger. Den nye Nationalforsamling havde et andet Fysiognomi end den gamle, det gamle Kongedømmes Tilhængere vare forsvundne, og Girondinerne havde endnu Overvægten over Jakobinerne, da Generalløjtnant Dumouriez paa Krigsministeriets Befaling ankom til Paris i Januar 1792. Tre Maaneder efter, den 10de Marts, blev Ministeriet styrtet. Om Natten fik han Kongens Opfordring til at overtage Udenrigsministeriet, hvilket han efter nogen Vægring gik ind paa. Det var Nationalforsamlingens diplomatiske Udvalg, som havde raadet Kongen til denne Udnævnelse, der var et Værk af meget forskjelligtsindede Mennesker, der alle saae en af Tidens kraftigste og dygtigste Mænd i Generalen. Faa Dage efter stod denne »Roturier«, thi som saadan var han altid bleven betragtet af den høje Adel, denne »officier de fortune«, den forvovne Æventyrer fra Corsika, Insurgentanføreren i Polen foran sin Monark med Ret, ja med den Pligt at meddele ham Raad til Landets bedste. Han fandt Kongen aldeles anderledes, end man forestillede sig ham i Publikum; i Steden for en opbrusende, heftig Mand fandt han en rolig, høflig og sagtmodig Borger; Ludvig XVI forekom ham endogsaa meget genert; thi han besad liden Tillid til sig selv og udtrykte sig kejtet. Kongen holdt ikke af Krumveje, havde et rent Hjærte og Sind, megen Forkjærlighed for Kunst og Mekanik og besad en forbavsende Hukommelse. I hans Karakter var

Resignation et fremherskende Træk, og i denne var han rolig og stor.

I Løbet af Samtalen udtalte Dumouriez følgende Ord: »Jeg vil fuldstændig vie mig til Deres Tjeneste, Sire; men Ministerens Plads er ikke den samme som før. Uden at ophøre at være Deres Majestæts tro Tjener vedbliver jeg at være Nationens Mand. Jeg vil altid tale Frihedens og Forfatningens Sprog til Deres Majestæt«. Han raadede Kongen til under de frygtelige Farer, som omgave Tronen, at erhverve sig den offentlige Tillid, før det endnu var for sent. Kongen hørte meget forbavset denne aabne Udtalelse og sagde godmodig: »Jeg holder af Deres Aabenhjærtighed, General, jeg véd, at De har Hengivenhed for mig. Jeg mener det oprigtig med Forfatningen, men man har fortalt mig meget ondt om Dem«. Derefter opfordrede han Generalen til at ledsage sig til Messen; alle Hoffolkene skyede Dumouriez som en pestsyg.

Det nye Ministerium havde imidlertid dannet sig, Indenrigsminister blev Roland, der er mest berømt ved sin Hustru; han var 60 Aar og Generalinspektør for Manufakturerne i Lyon; hans Ydre var kvækeragtigt, da han bar det sorte Haar med lidet Pudder, og det er bekjendt, at han mødte i Tuilerierne i almindelig Dragt og med Sko uden Spænder; Hoffet var ude af sig selv derover og kaldte Kongens Raad for Sansculotternes Ministerium; Dumouriez blev specielt kaldt »le ministre bonnet rouge«. Denne Betegnelse var ikke uden Grund; den Dag, han blev udnævnt, meddelte han Kongen, at han vilde gjøre Jakobinerne et Besøg for ikke at lægge sig ud med dette mægtige Selskab. Han gik altsaa til Klubben; der herskede netop en betydelig Bevægelse i Øjeblikket, da de mest exalterede havde proklameret den røde Hue som Partitegn, og alle vare smykkede med den. Dumouriez's Ankomst, hans militære og stramme Personlighed vakte Forbavselse, men hans sikre, rolige Optræden Bifald; han steg op paa Tribunen — da rækker

man fra Mængden en rød Hue op imod ham, og han er tvungen til at bedække sig med dette Partitegn, mod hvis Antagelse han og Girondinerne allerede tidligere havde udtalt sig. Herpaa forklarer han i faa Ord sin Vilje, at tjene Nationen tro; han vilde en ærefuld Fred eller Krig; saa snart Krigen blev erklæret, vilde han atter gribe Kaarden. Herefter fjærnede han sig. Dumouriez søgte, som her, undertiden at virke ved alt for smaa Midler, — et eneste Besøg i Jakobinerklubben kunde dog umulig drage hele dette Selskab over paa hans Side.

Han var 53 Aar gammel, da han blev Minister, men havde hele Ungdommens Spændkraft og Ild; han var af Middelhøjde og førte sig let og elegant, hans markerede Ansigt med Ørnenæsen, hans lynende Øjne vidnede om Mod og Begejstring. Det mørke Haar var kun let pudret, hans Stemme havde en behagelig, men høj og bestemt Klang. I det hele var hans Udseende som en adelig Soldats i det 18de Aarhundrede, han var let, elegant og dog tillidsvækkende og sikker i Optræden; han var en af disse Jærnmænd, hvis Virkekraft først udslukkes med deres Død. Med Stolthed saae han tilbage paa sit Liv; hvad han var, var han kun ved sig selv, og skjønt han med sikkert Blik bedømte de politiske Forhold, følte han sig dog først hjemme i militære Forhold og saae i det fjærne et stort Maal: Partiernes Beherskelse og Revolutionens Ledelse.

Sit gode Forhold til Girondinernes herskende Parti søgte han vel at holde ved lige, men havde dog til Hensigt ikke at lade sig beherske af nogen Fraktion; han viste sig derfor ogsaa med den ham egne elskværdige og muntre Sikkerhed i Madame Rolands Salon, hvor Girondens glødende Hoveder, begejstrede Talere og berømte lærde traf sammen. Madame Roland skal, den første Dag hun gjorde Dumouriez's Bekjendtskab, have ytret følgende skæbnesvangre Ord til sin Mand: »Pas paa denne Mand, han er i Stand til at jage dem ud af Ministeriet, som have bragt ham ind i det«.

Skjønt dette blev betegnet som girondinsk, var dets Forhold til Kongen dog ikke blevet venligere.

Dumouriez tog med Iver og Energi fat paa sine Pligter, gjennemførte Reformer og Besparelser i sine Bureauer og arbejdede fra Morgen til Aften. Da Krigsministeren var en forholdsvis ung og uerfaren Mand, var det naturligt, at han som en erfaren Soldat fik en afgjørende Indflydelse paa alle dennes Forhold og var saaledes egentlig Leder af to Ministerier. Imidlertid fik han ved en særegen Begivenhed endnu stærkere Grunde til at vie sine Kræfter til Kongedømmets Sag, Dronningen vilde tale med ham, og Kongen opfordrede ham personlig dertil.

Da Dumouriez blev ført ind i Dronningens Værelser, fandt han hende i en stærk Ophidselse; med blussende Ansigt gik hun heftig op og ned i Værelset, før hun nærmede sig den ventende Minister. »Min Herre,« sagde hun, »De er i dette Øjeblik meget mægtig, men De er hævet ved Folkets Gunst, og Folket sønderbryder hurtig sine Afguder. Deres Skæbne afhænger af Deres Handlemaade; man siger, De besidder mange Talenter; nu vel, saa vil De ogsaa let indse, at hverken Kongen eller jeg kan taale alle disse nye Ting, saasom Forfatningen! Jeg erklærer dette frimodig, træf Deres Valg!«

»Deres Majestæt,« svarede Dumouriez, »jeg er stillet mellem Kongen og Nationen og tilhører mit Fædreland«.

Han udviklede nu kortelig sine Anskuelser om de politiske Forhold, hvorpaa Dronningen med hævet Stemme sagde: »Det vil ingen Varighed have! Tag Dem i Agt.«

»Jeg er over 50 Aar gammel,« svarede Ministeren, »og har gjennemgaaet mange Farer. Da jeg overtog Ministeriet, vidste jeg vel, at Ansvaret ikke var den største Fare derved«.

»Det manglede endnu,« raabte Marie Antoinette lidenskabelig, »De synes at tro mig i Stand til at lade Dem myrde!«

Taarerne styrtede ud af hendes Øjne, og hun lænede sig til Kaminen, medens hun rystede stærkt. Dette Syn gjorde et ubeskriveligt Indtryk paa Dumouriez. Kavaleren og Undersaatten hævede sig i ham. Han søgte rolig at udvikle sin Mening, talte om Partiernes Stilling og søgte at overbevise hende om, at hun fik slette Raad af sine intime Venner; han troede hende overbevist, da han forlod hende; men hendes nærmeste Omgivelser fyldte hendes Hjærte med det heftigste Had imod de maadeholdne.

Man kan med rette antage, at Krigen den Gang laa i Dumouriez's Ønsker, uden at han dog tænkte paa sin personlige Tilbøjelighed, men kun paa dens Indflydelse i Almindelighed, enten han nu troede paa Frankrigs retfærdige Sag eller mente, at Krigen var nødvendig og uundgaaelig. I Følge Forfatningen var det dog imidlertid ikke Kongen, der erklærede denne, men han maatte andrage Repræsentationen om Krigens Erklæring. Den 20de April blev der berammet et saa kaldet kongeligt Møde; man følte Dagens Betydning, Tribunerne vare overfyldte, og Nationalforsamlingen frembød undtagelsesvis et Billede af rolig Værdighed. Kongen traadte ind med sit Følge, ledsaget af alle Ministrene, hans Holdning var rolig og endog majestætisk. Hans Tale lød saaledes: »Mine Herrer! jeg kommer i Deres Midte for at afgjøre en af de vigtigste af de Sager, der beskæftige Dem. Min Minister for de udenrigske Anliggender vil forelæse Dem en Beretning om vor politiske Stilling«. Kongen og Forsamlingen indtoge atter deres Pladser. Dumouriez betraadte Tribunen og begyndte sit Foredrag, i hvilket han udviklede Grundene til en Krigserklæring; efter Oplæsningen rejste Kongen sig, hans Stemme bævede og Taarer fyldte hans Øjne, da han udtalte sit Samtykke til Ministerens Ord og androg om Krig mod Østerrige; aldrig har en Fyrste maattet udtale Ord, som mere strede imod hans inderligste Følelser, og dog skulde alle disse Ofre være forgjæves. Forsamlingen var enig, ikke en Stemme hævede

sig imod Krigen, og saaledes blev den langvarige Kamp aabnet, der skulde udmatte Evropa. Som Drivfjedren til den se vi Dumouriez, hvis Politik udtalte hans egentlige Haandværk; den var krigersk, den var aaben og bestemt. Æventyreren, som 1764 ukaldet blandede sig i et andet Folks Anliggender, havde ført Revolutionen over i en ny Fase, og man gjenkjender det samme dristige Mod, med hvilket han den Gang med en Haandfuld Æventyrere landede paa Corsika.

Allerede i Slutningen af 1791 havde man besluttet Opstillingen af krigsberedte Hære ved Grænserne; men disse vare i deres Organisation en Blanding af meget uordnede Linjetropper og frivillige Batailloner, som endnu manglede al Disciplin og Orden. Dumouriez havde i Forbindelse med Krigsministeren udkastet Planen til Angrebet paa Belgien; men vi ville ikke beskrive disse for de franske Vaaben saa forsmædelige Begivenheder, især da Dumouriez ikke tog personlig Del i dem. Den 29de April begyndte Fremrykningen. Dagen efter indtraf Efterretningen om, at Birons og Dillons Afdelinger havde grebet Flugten paa en vanærende Maade, og at Soldaterne havde myrdet Dillon. Der hævede sig i Begyndelsen en Storm imod Dumouriez, som man forlangte skulde holde sig til sit eget Ministerium; Lafayette og hans Parti (Feuillanterne) angrebe ham heftig, Nationalforsamlingen vendte ham næsten Ryggen. Dog ændrede Stemningen sig snart og vendte sig mod Troppernes Anførere; Jakobinerne og Girondinerne rasede mod de aristokratiske Generalers Uduelighed, og denne Gang ikke med urette, men Revolutionens Fjender jublede og saae i disse Begivenheder et Bevis paa Revolutionshærens Ubrugelighed.

Frankrigs Stilling blev mere og mere vanskelig, især da Kongen af Preussen nu ogsaa besluttede sig til Krig, og Dumouriez's personlige Stilling lignede Landets. Hadet af Lafayette, daglig mere uenig med Gironden, i et Forhold

til Hoffet, som heller ikke var baseret paa fuld Oprigtighed, behøvede han hele sin Behændighed og Aandsnærværelse for at trodse den sig nærmende Storm. Skjønt hans Angrebsplan imod Belgien maaske i sine Enkeltheder havde mange Fejl, var Hovedskylden i Ulykken dog Førernes, han skrev i fuld Berettigelse til sin gamle Ven Hertugen af Lauzun, den nuværende Biron: »I ere rykkede ud som Daarer og vendte tilbage som Narre«.

Den nye Krigsminister, Oberst Servan, var en Mand af en fast Vilje og stor Dygtighed, med et roligt, koldt Væsen, med stor Ærgjerrighed, men et revolutionært Sindelag, han stod under Girondens direkte Indflydelse. Dette Parti saae fra nu af kun i Dumouriez en Sten paa sin Vej og var besluttet paa, saa snart som muligt, at fjærne ham; men samtidig var Partiet ogsaa besluttet paa at arbejde paa Kongens Fald, om det ogsaa skulde ske med Magt. De yngre, kraftige Medlemmer af Gironden trængte til Handling, men havde en vis Sky for at bruge Mængden fra Forstæderne og vare ikke sikre paa Nationalgarden, hvis bedre Elementer begyndte at rejse sig imod den parisiske Pøbels voxende Frækhed. »Paris var en sydende Kjedel, i hvilken der udgød sig de forskjelligste Elementer, Massen steg allerede højere og højere, hvidt Skum bedækkede hist og her Overfladen, de underligste Blærer sprang frem, og en dump, bævende Tone vidnede om, at Sikkerhedsventilen ikke kunde holde længe«.

Hoffet var fuldkommen raadvildt, og Dronningen havde kun det hemmelige Haab: Tyskernes Ankomst til Paris. Nationalforsamlingen vedtog en Række Love imod Præsterne. Kongen, der betragtede disse Love som stridende imod sin Samvittighed, var i dette Punkt af stor Bestemthed og erklærede mod Dumouriez's Raad, at han ikke vilde underskrive dette Dekret. Som Følge heraf modtoge de tre girondinske Ministre deres Afsked, og Dumouriez, hvem

Kongen havde lovet Dekretets Underskrift, maatte paa Kongens Forlangende danne det nye Ministerium.

Dette uventede Slag i Partiernes Maskineri bragte Nationalforsamlingen, Forstæderne og Klubberne i den livligste Bevægelse, Madame Rolands Spaadom var opfyldt, de, som havde bragt Dumouriez ind i Ministeriet, vare drevne ud af det, medens han selv blev tilbage. Des værre var det kun et Slag i Luften, i Steden for en Armé havde Kongen kun en eneste Mand, men denne viste sig i disse Dage virkelig som en saadan. Intet er vanskeligere end at opofre sin Popularitet, intet fordrer kraftigere Nerver end at træde frem lige over for rasende Gallerier og én suveræn Forsamling, der er tilbøjelig til at misbruge sin Magt.

Da Dumouriez den 11te Juni gik til Nationalforsamlingen, havde han en Storm af revolutionære Kræfter at trodse, og han gjorde det som en Mand og som en Soldat. Ved hans Indtræden i Salen modtoges han allerede af Galleriets Hyl, Girondens og »Bjærgets« Hyssen. Han forlangte Ordet og begyndte at forelæse en Afhandling om Krigsministeriets Ordning; det revolutionære Uvejr begyndte at larme og overdøve hans Stemme, endelig lykkedes det ham at skaffe Lyd. Hans Foredrag var i Begyndelsen rettet imod Partiernes Anmasselse, som blandede sig i Regeringens Enkeltheder. Ny Storm! Han vedblev, og da han havde sluttet, besteg et Medlem Tribunen for at imodegaa ham. Dumouriez stikker rolig sit Manuskript i Lommen og vil forlade Salen.

»Skriftet! Skriftet paa Husets Bord!« lyder det fra alle Sider. Han overgiver det til en af Salens Embedsmænd. Denne kaster et Blik i det og raaber: »det er ikke underskrevet!« Ministeren tager det tilbage, undertegner det og lægger det selv ned paa Husets Bureau, i det han lader sit Blik langsomt glide hen over Forsamlingen. Denne faste og rolige Adfærd, denne stolte, frygtløse Holdning forfejlede ikke sin Virkning; ikke en Piben fra Galleriet, ikke et Raab

fra Girondens eller »Bjærgets« Rækker, under dyb Tavshed forlod han Salen. Paa Gaden stimlede man sammen for at se den dristige Minister, som havde trodset Majoriteten.

Kongen lykønskede sin Minister, men nægtede stadig sin Underskrift under det omtalte Dekret, og det trods sit Løfte. I Ministerraadet optraadte han mod Sædvane rolig og bestemt og befalede i en Tone som en Majestæt fra den gamle Tid: »Jeg vil i Morgen overgive Dem et Brev, en af Dem vil kontrasignere det, og De ville alle overbringe det til Forsamlingen«. Man skiltes tavse fra ham. Allerede gjærede det i Forstaden Saint Antoine, og der dannede sig Opløb. Dumouriez skrev til Kongen derom, men han troede, at man vilde gjøre ham bange, og blev ved sin Beslutning. Den næste Dag modtog Ludvig XVI alle Ministrene, der erklærede, at de af Hensyn til Kongen selv ikke kunde underskrive Brevet. Kongen var i en frygtelig ophidset Stemning, han vendte sig endnu engang til Dumouriez, men forgjæves. »Det er godt,« sagde Kongen til sidst mørkt, »jeg modtager Deres Afskedsbegjæring«.

Den 18de Juni havde Dumouriez sin sidste Samtale med Kongen, som han fandt rolig og godmodig som altid; Øjeblikkets Vigtighed trykkede Dumouriez, og han søgte i varme, indtrængende og rørende Ord at bevæge Kongen til at lytte til hans Raad, til endnu, medens det var Tid, at gribe Sagerne an paa en anden Maade, men forgjæves; Kongen takkede ham dybt rørt og viste den Resignation, der gjorde denne svage Mand saa stor i Ulykken.

Samme Dag forlod Dumouriez Byen for at udhvile sig nogle Dage, og den 20de Juni hørte han med dyb Smerte om Folkemassernes Indbrud i Tuilerierne, om de Fornærmelser, den kongelige Familie derved vare udsatte for, og om Kongens og Dronningens urokkelige Ro. Den bedre Del af Paris's Borgerskab følte en saa dyb Harme, at Øjeblikket havde været vel egnet til at lade det træde i Skranken for Kongedømmet. Havde Dumouriez den Gang

været ved Roret, vilde dette Øjeblik næppe være gaaet ubenyttet bort. Lafayettes Forsøg paa at gjenoprette Ordenen mislykkedes; forenet med Dumouriez havde han maaske den Gang kunnet standse Revolutionen; uenige, som de nu vare, slap det rullende Hjul desto hurtigere ud af deres Hænder.

I Slutningen af Juli rejste Dumouriez til Nordhæren. Med ham mistede Kongedømmet den eneste Mand, som ved sin Energi og Dygtighed maaske havde en ringe Udsigt til at redde det.

Paa en latterlig kraftløs Maade var den tyveaarige uhyre Kamp begyndt; Generalerne repræsenterede et gammelt udlevet System og oven i Kjøbet i dets Karrikatur. Nye Anskuelser i Krigskunsten maatte bane sig Vej for at indaande nyt Liv i Krigen, og Talsmanden herfor var paa den Tid uden Tvivl Dumouriez. Han havde raadet til Gjenoptagelse af Fjendtlighederne, de vare mislykkede, og han indtraf netop til Armeen, da den var gaaet tilbage over Grænsen. Han fandt kun en meget kølig Modtagelse, man betragtede ham som en ny Jakobiner, medens han dog netop ved sin selvstændige Holdning over for Partierne havde mistet Ministerposten. Efter at man først havde gjort Forsøg paa at ignorere ham, fik han Kommandoen over Lejren ved Maulde.

Overgeneralen, Luckner, var efter det mislykkede Forsøg imod Belgien gaaet over til et rent Kordonsystem, han havde trukket sin Armé ud fra hinanden ved Grænsen i enkelte Korps i forskansede Lejre. Enhver af disse skulde dække en vis Strækning, og Østerrigerne stode paa samme Maade lige over for Franskmændene, men førte den lille Krig med langt større Livlighed end disse. Dumouriez begyndte en lignende Fægtningsmaade imod de østerrigske Stillinger; dette var først Tropperne meget uvant og ubekvemt, men snart fik de Smag derfor, især da de saae, at Dumouriez med sin Stab altid delte Soldaternes Besværligheder, snart med Strænghed afværgede Udskejelserne, snart

venlig omgikkes Folkene og viste sig som en sand Fører, der i ét og alt satte sine egne Kræfter ind. Troppernes Forhold blev bedre og bedre, de gjenvandt snart den ved det forsmædelige Tilbagetog rystede Selvbevidsthed.

Dumouriez var ledsaget af sin Tjener Baptiste, der ikke engang havde forladt ham i Bastillen, og som senere spillede en Rolle, der langt overgik en Kammertjeners. Desuden maa vi nævne en interessant Fremtoning i hans Følge, den gamle Vagtmester Fernoy og hans to Døtre, som deltoge i Troppernes Kampe under Dumouriez. Disse Piger, der af alle beskrives som smukke og yndefulde, kunde ikke modstaa Ønsket om i Mandsdragt at ledsage Rytterne paa deres Patrouilleridt, og det fortælles, at de ikke stode tilbage for Mændene i Tapperhed og endogsaa deltoge i Kampen med Pistoler og Sabler.

Imidlertid havde Lafayette faaet Kommandoen over Nordhæren, og da Dumouriez saaledes kom under hans Kommando, paafulgte der en Række betydningsfulde, personlige Sammenstød, som det dog ikke her er Stedet at opholde os ved i deres Enkeltheder. Girondinerne og Jakobinerne saae paa denne Tid deres Hovedfjende i Lafayette, og de understøttede derfor Dumouriez, uden at holde af ham. Modsætningen mellem disse to Mænd var af uhyre Følger; ofte har man hævdet, at denne Modsætning var den egentlige Forhindring for en Befæstelse af Kongedømmet paa en forfatningsmæssig Grundvold.

Dumouriez vedblev i Lejren ved Maulde at indøve sine Tropper, som stadig bleve ham mere og mere hengivne. Der var efterhaanden ogsaa opstaaet en udpræget Modsætning mellem de forskjellige Lejre, i det nogle sympathiserede med Lafayette, andre med Dumouriez, og saaledes var ogsaa Hæren lige over for Fjenden sønderreven i Partier, og det var paatrængende nødvendigt at gjøre Ende paa denne Tilstand, dersom ikke Fædrelandet til sidst skulde lide derunder.

Midt under Dumouriez's krigerske Beskæftigelser indtraf Efterretningen om Begivenheden den 10de Avgust. Ved Midnat vare Stormklokkerne i Paris's demokratiske Kvarterer begyndt at ringe, henimod Middag var Slottet blevet stormet, dets Forsvarere og en stor Del af dets Beboere nedsablede, Kongen og hans Familie Nationalforsamlingens Fanger, og Kommunen havde nu virkelig bemægtiget sig den højeste Magt.

Lafayette besluttede ikke at anerkjende Revolutionen af 10de Avgust og at komme Kongen til Hjælp; men medens han ventede paa Folkets og Øvrighedernes Kaldelse, ventede disse derimod i denne Krigens og de indre Uroligheders Tid paa ham, paa Soldaterne. Saaledes tøvede han i Raadvildhed i sit Hovedkvarter i Sédan, medens Revolutionen bredtes mere og mere, og de preussiske Hære nærmede sig de franske Grænser. Dumouriez's Holdning fremkaldte nu en Afgjørelse; han nægtede at adlyde en Ordre fra den kommanderende General om paa ny at lade Tropperne aflægge den til Konstitutionen foreskrevne Ed: Troskab mod Nationen, Loven og Kongen, hermed var hans Modstand mod Lafayette erklæret, og hans Standpunkt klart. Jakobiner og Girondiner kappedes om at drage den energiske General til deres Parti og vare enige i at betro ham Armeen. Kort efter blev Dumouriez udnævnt til Overgeneral over den samlede Nordarmé.

Den royalistiske Følelse havde ikke været stærk nok til at sejre i den indre Kamp, der foregik i ham, og han stod da nu paa en Plads, der aabnede ham Vejen til Opfyldelsen af hans højeste Ærgjerrighed, som Feltherre, som Fremtidens Herre. Han saae Lykken i Fremtiden og haabede da at kunne sone den Skyld, han havde paadraget sig imod Kongedømmet.

(Fortsættes.)

P. F. Rist.

Af Metternichs efterladte Papirer.

V.

Fra den store Alliances Tid.

I. Efter Slaget ved Bautzen til Østerriges Krigserklæring.

Jeg begav mig ufortøvet til Kejser Alexander. Ved min forudgaaende Samtale med Grev Nesselrode i Czaslau var jeg nogenlunde bekjendt med Monarkens Stemning saa vel med Hensyn til min Person som med Hensyn til Sagernes Stilling. Jeg havde lært Kejser Alexander at kjende under Berliner-Forhandlingerne i 1805, han udviste den Gang megen Velvilje mod mig, og paa hans udtrykkelige Forlangende skulde jeg i Aaret 1806 endog være sendt som Gesandt til St. Petersborg. De Forbindelser, jeg i Aarene 1807 og 1808 vedligeholdt med hans Gesandt i Paris, havde styrket hans tidligere Velvilje mod mig, og først Grev Romanzovs Sendelse til Paris efter Erfurtermødet havde fremkaldt en Misstemning mod min Person som Følge af den grundige Forskjel mellem min og den nævnte Ministers Opfattelse. Ærkehertuginde Marie Luises Ægteskab og det østerrigske Kabinets kun alt for nødvendige Vægring ved i Aaret 1811 at gaa ind paa en hemmelig Alliance med Rusland gjorde Resten. Kejser Alexander vilde aldrig gaa ind paa Nuancer i andres Adfærd, da han paa hin Tid ikke kjendte saadanne for sit eget Vedkommende, men

stadig vaklede frem og tilbage mellem de modsatte Extremer; han nærede derfor den Mistanke, at jeg havde slaaet mig helt og holden paa Frankrigs Parti og nærede Fordomme mod Rusland, og ved vor første Sammenkomst maatte jeg altsaa være belavet paa at møde en udpræget, forudfattet Uvilje hos Kejseren foruden alle de Vanskeligheder, som fulgte med Østerriges politiske og militære Holdning.

Jeg kom Kejseren i Møde med den største Aabenhed, indlod mig forelobig ikke paa nogen Bekæmpelse af hans Fordomme, men lagde intet Dølgsmaal paa min Overbevisning, at det eneste Redningsanker for de tvende allierede Herskere bestod i en ubegrænset Tillid til den Magt, som ganske vist kunde vække Mistanke, naar man ikke havde en indtrængende Kjendskab til Kejser Frants's Karakter eller til hans Kabinets Grundsætninger og Adfærd. Jeg forsikrede ham samtidig, at intet vilde kunne bringe os bort fra den Vej, ad hvilken vi til Evropas Held vare naaede frem til at kunne vorde dets Frelser.

Kejser Alexander svarede mig, at jeg ikke burde tvivle om hans Tillid, men at han i enhver Forholdsregel, der ikke paa Stedet gav et Indblik i Østerriges sande Hensigter, kun kunde se et Fordærv for hele Sagen.

Da jeg hverken kunde eller vilde afstaa fra en Fremgangsmaade, hvori jeg alene saae vor Frelse, erklærede jeg Kejseren, at jeg var beredt til at forelægge ham vor hele Plan, men ikke ønskede at vække noget bedragersk Haab om, at vi nogen Sinde vilde opgive eller væsentlig ændre samme. Jeg stod fast paa den ubetingede Nødvendighed af Østerriges Mægling, hvis udtrykkelige Anerkjendelse jeg forlangte af ham.

»Hvad vil der blive af vor Sag?« spurgte Kejseren videre, saafremt Napoleon paa sin Side ogsaa gaar ind paa Mæglingen«.

»Afslaar han den,« svarede jeg, »vil Vaabenhvilen være

til Ende, og De vil finde os i Deres Forbundsfælles Rækker; modtager han den, ville Underhandlingerne ganske bestemt vise os, at Napoleon hverken vil være klog eller retfærdig, og Udfaldet vil blive det samme. I hvert Fald ville vi saaledes have vundet den fornødne Tid til at bringe vor Hær i Stillinger, hvor vi ikke mere behøve at frygte Napoleons Angreb paa en enkelt Part, og hvorfra vi paa vor Side ogsaa kunne gaa over til Offensiven«.

Denne første Samtale trak ud i flere Timer, og vi skiltes uden at have afgjort noget. Alligevel erholdt jeg kort Tid efter Bevis paa, at Kejseren dog ikke ganske lukkede Øjnene for de klare Kjendsgjerninger, hvorvel hans medfødte Mistillid endnu ikke vilde vige. Næste Dag lykkedes det mig ganske at vinde ham for den Fremgangsmaade, jeg havde tilraadet ham. Jeg foreslog ham nemlig at sende en dygtig Officer til Fyrst Schwarzenbergs Hovedkvarter, som fra nu af vilde være sammesteds som Kejser Frants's. Denne Officer skulde have det Hverv at underrette os om de forenede Hæres Tilstand og Opstilling; men han skulde samtidig sætte sig ind i vor højestbefalende Generals Opfattelse og komme overens med ham om en Operationsplan under Forudsætning af de nys nævnte Alternativer.

Kejser Alexander syntes i højeste Grad tilfredsstillet ved dette Tilbud, hvori han saae et Pant paa vore Hensigter. Den Velvilje, Grev Nesselrode stadig lagde for Dagen under Ledelsen af sit Departement, og den Understøttelse, som herved blev ham til Del af Kejser Alexanders Stabschef, Fyrst Wolkonski, og Hofmarskalken, Grev Tolstoy, lettede Opfyldelsen af mit Hverv; Tolstoy besad den Gang endnu sin Herres Øren og førte et frit Sprog, som senere ledede til hans Unaade. Den 20de Juni skiltes jeg fra Kejser Alexander, der var tilfreds med vor Opfattelse og fuldstændig beroliget med Hensyn til Fremtidens Muligheder.

For at opmuntre Kejser Alexander i hans ledige Timer havde man i Opočno concentreret to Rytterregimenter, hvormed hans Majestæt flere Gange manøvrerede i de Par Dage, som hans Ophold forlængedes ud over min Afrejse.

Jeg vendte ad lige Vej tilbage til Gitschin, hvor jeg forefandt en indtrængende Opfordring fra Hertugen af Bassano (Maret) om at begive mig til Dresden. Napoleon havde faaet Nys om mit Møde med Kejser Alexander og vilde fra dette Øjeblik ogsaa have en Sammenkomst. Dette Skridt, som jeg havde forudset, var mig et Bevis paa, at Napoleon ikke følte sig stærkt nok til at bryde med os. Jeg udbad mig af Kejseren en Bemyndigelse til at følge denne Opfordring og underrettede ufortøvet de russisk-preussiske Kabinetter, der vare samlede i Reichenbach i Schlesien, om denne Sag. Jeg forudsaa en stærkt nedslaaet Stemning fra deres Side. I den stærkeste Stilling, en Minister nogen Sinde har indtaget, var jeg først og fremmest betænkt paa at overtyde de tvende Kabinetter om, at Evropas Frelse fremtidig ene og alene var afhængig af den Vej, Østerrige vilde følge. Da jeg under min Embedsbane aldrig havde søgt Hjælpen andensteds end i mit Fædrelands egne Midler og i Kejser Frants's Sjælsstyrke og faste Grundsætninger, nærede jeg ingenlunde Bekymring for, at der vilde komme noget stort Ansvar til at hvile paa mit Hoved ved en Holdning, der som endelig Resultat skulde hæve vor Stilling og sikre Almenvellets Triumf.

Kejseren ordnede med Fyrst Schwarzenberg og mig alt, hvad der kunde tjene til Paaskyndelsen af vore Troppers Marche og Ankomst. Hvor meget Monarken end var tilbøjelig til at skaane sine Provinser, fandt denne Art Hensyn nu ikke Plads i hans Beregninger. Hans Tanker vare kun fæstede paa det store Værk, som var ham forbeholdt. Det gjaldt Verdens Frelse, i denne umaadelige Velgjerning skulde hans Folkeslag finde deres Fyldestgjørelse. Alle de

Hjælpemidler, som havde kunnet falde i Fjendens Hænder, skaffede man bort fra Krigsskuepladsen; man befæstede de mest egnede Punkter og lukkede Prags Linjer, da denne By skulde være vor Vaabenplads; man begyndte at anlægge Brohoveder ved Elben og Moldau, uhyre Forraadsmagasiner samledes for den østerrigske Hær og de allierede Armeer, som skulde kaldes til Bøhmen; der blev foretaget en almindelig Konskription af alle for Haanden værende Levnedsmidler og øvrige til Krigen tjenlige Gjenstande. Befolkningens Aand svarede til Monarkens Forventninger, den hævedes, altsom Tilliden øgedes til Regeringens Forholdsregler. Den østlige og nordlige Del af Bøhmen lignede nu en eneste stor Lejr.

Den 24de Juni afrejste jeg fra Gitschin og indtraf Dagen derpaa i Dresden, hvor jeg steg af hos Grev Bubna. Napoleon var netop borte fra Dresden, vendte først tilbage samme Aften, jeg ankom, og saaledes fik jeg først den næste Dag igjen (ↄ: 26de Juni) en Indbydelse fra Napoleon om at besøge ham. Hans Hovedkvarter var i Marcolinis Have tæt ved Elster-Engen; han havde ikke Mod til at opholde sig i Hovedstaden; mere end tyve Tusende af hans Tropper vare sammenhobede i Frederiksstaden og uden for denne Forstads Linjer.

Napoleons Stilling over for hans Hær og det franske Folk var ved denne Tid meget kritisk. Nationen, der tidligere havde været skilt i mange Partier, bestod nu væsentlig af tvende; det ene var Revolutionsmændenes Parti, hvortil der sluttede sig hint uhyre Tal af Individer, som saae deres Ve og Vel knyttede til denne Regerings Bestaaen, eller hvem i det mindste Bevarelsen af denne Regeringsform var magtpaaliggende af Hensyn til deres Stilling, Tjeneste og Beskaffenheden af deres Formue, som væsentlig bestod i Nationalgodser. Det andet Parti var de bourbonske Royalister. Førstnævnte beklagede den prekære Stilling, hvori deres Interesser svævede paa Grund af Napoleons

Erobringssyge; det andet Parti, som endnu ikke vovede at rejse Hovedet, afventede med Ængstelse Udfaldet af dette Felttog, hvortil Nationen nylig havde gjort nye, umaadelige Anstrængelser.

Den franske Armé sukkede efter Fred. Generalerne havde uden Undtagelse kun ringe Tillid til Udfaldet af en Kamp, der vilde blive mere end ulige med den Stund, da Russerne og Preusserne fik nye Forbundsfæller. De tyske Stammers Had kunde næppe mere holdes i Tømme ved Rhinforbunds-Fyrsternes Anstrængelser; selve disse Regeringers Adfærd begyndte at blive tvetydig; Evropas Blikke vare nu kun rettede mod Østerrige.

Under saadanne Forhold maatte Førerne for den franske Hær betragte den østerrigske Udenrigsministers Ankomst til Napoleons Hovedkvarter som en i sine Følger afgjørende Begivenhed. Med disse Følelser blev jeg modtagen i Dresden. Det vilde falde mig vanskeligt at skildre det Udtryk af pinlig Bekymring, som malede sig paa den guldprydede Skares Aasyn, der var samlet i Kejserens Forværelser. Fyrsten af Neuchâtel (Berthier) sagde med sagte Stemme til mig: »Forglem ikke, at Evropa behøver Fred og fremfor alt Frankrig, som kun vil Freden«. Uden at se mig foranlediget til at svare herpaa traadte jeg ind i Kejserens Avdienssal*).

Napoleon ventede paa mig staaende midt i Kabinettet, med Kaarden ved Siden og Hatten under Armen; han gik hen imod mig med fremkunstlet Fatning og forespurgte sig

*) Den Dag i Dag paaviser man i Marcolinis Palads, der nu er omdannet til et Hospital, de tvende Værelser, hvor det skæbnesvangre Møde fandt Sted. Værelserne ligge i Stueetagen og staa i direkte Forbindelse med Haven; de Døre, hvorigjennem Metternich traadte ind og gik bort, ere nu tilmurede, fordi de Rum, der den Gang tjente til Forværelse, maaske ogsaa til Modtagelsessal, for Tiden benyttes til Sygeværelser.

om Kejserens Befindende. Dog snart formørkedes hans Træk, og i det han stillede sig op foran mig, tiltalte han mig paa følgende Maade:

»De vil altsaa have Krig; godt, De skal faae den. Jeg har tilintetgjort den preussiske Hær ved Lützen, jeg har slaaet Russerne ved Bautzen; Turen skal ogsaa nok komme til Dem; lad saa være, vi mødes igjen i Wien. Menneskene ere dog uforbederlige, Erfaringerne ere spildte paa dem. Tre Gange har jeg sat Kejser Frants paa Tronen igjen, jeg har lovet at holde Fred med ham i min Levetid, jeg har ægtet hans Datter. Den Gang sagde jeg til mig selv: du begaar en Daarskab; men den er begaaet, og nu angrer jeg den«.

Denne Indledning fordoblede hos mig Følelsen af min Stillings Styrke, i dette Afgjørelsens Øjeblik betragtede jeg mig som en Repræsentant for det samlede evropæiske Samfund. Skal jeg sige det — Napoleon forekom mig lille!

»Krig og Fred,« svarede jeg, »ligger i Deres Majestæts Haand. Min Herre har Pligter at opfylde, hvorfor alle andre Hensyn maa træde i Baggrunden. Evropas Skæbne, dets Fremtid og Deres egen, alt hviler i Deres Haand. Mellem Evropas og Deres hidtidige Maal bestaar en uløselig Modsigelse. Verden trænger til Fred. For at sikre denne Fred maa De træde tilbage inden for Magtgrænser, som ere forenelige med den almindelige Fred, eller De maa bukke under i Kampen. I Dag kan De endnu slutte Fred, i Morgen vil det mulig være for sent. Min Herre Kejseren lader sig i sin Handlemaade kun lede af Samvittighedens Stemme. Det er nu Deres Sag, Sire, ogsaa at raadsporge Deres Samvittighed«.

»Godt, hvad vil man mig da?« vedblev Napoleon, »at jeg skal vanære mig? Aldrig! Jeg skal vide at dø, men jeg aftræder aldrig en Haandsbred Jord. Eders Herskere, der ere fødte paa Tronen, kunne lade sig slaa tyve Gange og dog stadig igjen vende tilbage til deres Hovedstæder; men

det kan jeg, Lykkens Søn, ikke. Mit Herredømme varer ikke den Dag over, da jeg ophører at være stærk og følgelig at være frygtet. Jeg har begaaet en stor Fejl, i det jeg lod ude af Betragtning, hvad en Armé har kostet mig, den herligste, der nogen Sinde har været til. Jeg kan kæmpe mod Mennesker, ikke mod Elementer; Kulden har fældet mig. I én Nat mistede jeg tredive Tusende Heste. Alt har jeg tabt, kun ikke Æren og Bevidstheden om, hvad jeg er et tappert Folk skyldig, som efter saa uhyre Ulykkestilfælde har givet mig nye Beviser paa Hengivenhed og paa sin Overtydelse om, at jeg alene kan regere det. Jeg har udjævnet det forgangne Aars Tab; betragt engang min Hær efter de Slag, jeg nylig har vundet. Jeg skal holde Hærskue for Dem«.

»Og det er netop Hæren,« gjensvarede jeg, »som forlanger Fred«.

»Ikke Hæren«, afbrod Napoleon mig med Liv, »nej, mine Generaler ville have Fred. Jeg har ingen Generaler mere, Moskvas Kulde har demoraliseret dem. Jeg saae de tapreste græde som Børn; de vare fysisk og moralsk knuste. For fjorten Dage siden kunde jeg endnu slutte Fred, i Dag kan jeg det ikke mere. Jeg har vundet tvende Slag, jeg vil ikke slutte Fred«.

»I alt, hvad Deres Majestæt nylig har sagt mig,« bemærkede jeg, »ser jeg et nyt Bevis paa, at Evropa og Deres Majestæt ikke kunne komme til nogen Forstaaelse. Deres Fredsslutninger vare stadig kun Vaabenhviler. Ulykken saa godt som Held driver Dem til Krig. Øjeblikket er kommet, hvor De og Evropa gjensidig tilkaste hinanden Handsken; baade De og Evropa ville tage den op, og det vil ikke blive Evropa, som bukker under i Kampen«.

»Vil De ødelægge mig ved en Koalition,« vedblev Napoleon, »hvor mange ere I da med eders Alliance? Ere I fire, fem, sex, tyve? Jo flere, desto bedre for mig, jeg modtager Udfordringen; men jeg kan forsikre Dem,« ved-

blev han med et tvungent Smil, »næste Oktober ses vi i Wien. Saa vil det vise sig, hvad der er blevet af eders gode Venner, Russerne og Preusserne. Gjør De Regning paa Tyskland? Husk paa, hvad der skete i Aaret 1809. Til at holde Befolkningen i Tømme ere mine Soldater tilstrækkelige, og for Fyrsternes Troskab borger mig den Frygt, de nære for eder. Hvis De erklærer Østerriges Nevtralitet og holder den, gaar jeg ind paa Underhandlingerne i Prag. Vil De en bevæbnet Nevtralitet? Lad saa være? Læg De kun tre Gange hundrede Tusende Mand i Bøhmen; Kejserens Ord paa, at han ikke vil føre Krig mod mig, før Underhandlingerne ere til Ende, vil være mig nok«.

»Kejseren,« svarede jeg, »har tilbudt Magterne sin Mægling, ikke sin Nevtralitet. Rusland og Preussen have tiltraadt Mæglingen, det er nu Deres Sag, at erklære Dem endnu i Dag. De modtager, hvad jeg nylig har tilbudt Dem, og vi ville fastsætte et Tidsrum for Underhandlingernes Varighed; De afslaar det, og min allernaadigste Herre, Kejseren, vil betragte sig som frank og fri i sine Beslutninger og sin Holdning. Stillingen er presserende, Hæren maa leve, om kort Tid have vi to hundrede og halvtredsindstyve Tusende Mand i Bøhmen, de kunne ligge dér i Kvarter nogle Uger, men ikke hele Maaneder«.

Her afbrød Napoleon mig igjen for at gjøre et langt Sidespring og drøfte vor Hærs mulige Styrke. Efter hans Beregninger kunde vi stille højst fem og halvfjerdsindstyve Tusende Mand i Bøhmen. Han grundede denne Beregning paa vor Befolknings Normalstand, en Vurdering af vort Tab af Mandskab under de sidste Krige, vort Udskrivningsreglement o. s. v. Jeg udtrykte mig Forbavselse over Urigtigheden i de Meddelelser, han havde indhentet, da det dog vilde have været ham saa let at skaffe sig nøjagtige og paalidelige Data.

»Jeg forpligter mig,« forklarede jeg, »til at give Dem en nøjagtig Liste over Deres Batailloner, og Deres Majestæt

skulde ikke være lige saa godt informeret over den østerrigske Hær?«

»Det er jeg,« vedblev Napoleon, »jeg besidder meget omstændelige Meddelelser over Deres Hær og er sikker paa ikke at skuffe mig med Hensyn til dens Effektivstyrke. Hr. Narbonne,« tilføjede han, »har sendt en Masse Spioner i Marken, og hans Underretninger strække sig lige til Trommeslagerne i Deres Hær; mit Hovedkvarter har gjort det samme, men jeg kjender bedre end nogen anden, hvad Værd man kan lægge paa den Slags Oplysninger. Mine Beregninger støtte sig til et mathematisk Grundlag og ere derfor paalidelige; ingen har sluttelig mere, end han kan have*)«.

Napoleon førte mig ind i sit Arbejdsværelse og viste mig vor Hærs Mandskabslister, som de daglig indløb til ham; han prøvede dem med en Nøjagtighed, der gik i Enkelthederne, og næsten Regiment for Regiment; vor Drøftelse af dette Æmne varede mere end en Time.

Efter at være vendt tilbage til sit Avdiensværelse bragte han ikke mere det politiske Spørgsmaal paa Bane, og jeg kunde have troet, at det var hans Hensigt at bortlede min Opmærksomhed fra Gjenstanden for min Sendelse, hvis ikke tidligere Erfaringer havde belært mig om, hvor hyppig han gjorde slige Sidespring i Samtalens Gang. Han dvælede ved sine samlede Operationer i Rusland og udbredte sig i lange detaillerede Enkeltheder angaaende sin sidste Hjemkomst. Af alt dette blev det mig indlysende, at han bestandig tilsigtede at fremhæve, hvorledes hans Nederlag i 1812 ene og alene kunde skrives paa Aarstidens Regning, og at hans moralske Stilling i Frankrig aldrig havde været

*) Den Grad af Skuffelse, hvori Napoleon lige siden foregaaende Felttogs Begyndelse gjorde sig skyldig med Hensyn til alt, hvad der angik hans Modstanderes Stridskræfter, er mærkelig, men styrkes ved mere end ét Bevis.

stærkere end netop nu, som en Følge af den samme Ulykkeshændelse. »Det var en haard Prøve,« sagde han til mig, »men jeg har bestaaet den fuldkommen«.

Efter at jeg havde hørt over en halv Time paa ham, afbrød jeg ham med den Bemærkning, at jeg netop i det, han nylig havde sagt, fandt et stærkt Bevis paa Nødvendigheden af at sætte et Maal for en slig vexlende Skæbne. »Lykken,« tilføjede jeg, »kan lade Dem i Stikken for anden Gang ligesom i 1812. I sædvanlige Tider danne Hærene kun en ringe Del af Befolkningen; nu til Dags er det imidlertid det hele Folk, De kalder under Vaaben. Er Deres nuværende Hær ikke en anticiperet Generation? Jeg har set Deres Soldater, det er Børn. Deres Majestæt har Følelsen af, at De er absolut nødvendig for Nationen; men trænger De da ikke ogsaa til Nationen? Og naar denne ungdommelige Armé, som De i Dag har kaldet under Vaaben, er bortreven, hvad saa?«

Da Napoleon hørte disse Ord, overmandede Vreden ham, han blegnede, og hans Ansigt fortrak sig. »De er ikke Soldat,« tordnede han, »og De véd ikke, hvad der gaar for sig i en Soldatersjæl. Jeg er opvoxen i Marken, og en Mand som jeg bryder mig ikke en Døjt om en Million Menneskeliv*)«. Med dette Udraab kastede Napoleon Hatten, han hidtil havde holdt i Haanden, hen i et Hjørne af Værelset. Jeg blev staaende ganske rolig, støttede mig til Hjørnet af en Konsol, der var anbragt mellem begge Vinduer, og dybt bevæget af, hvad jeg nylig havde hørt, sagde jeg: »Hvorfor har De valgt mig for her mellem fire Vægge at høre, hvad De nylig har udtalt; lad os aabne Dørene, og gid Deres Ord maa lyde fra det ene Hjørne af Frankrig til det andet. Den Sag, jeg her repræsenterer, vil ikke tabe derved«.

---

*) Jeg vover ikke her at gjengive det langt djærvere Udtryk, Napoleon anvendte.

Napoleon fattede sig, og i en roligere Tone sagde han følgende Ord, der ere ikke mindre mærkværdige end de foregaaende. »Franskmændene kunne ikke beklage sig over mig; for at skaane dem har jeg ofret Tyskerne og Polakkerne. I Felttoget mod Moskva tabte jeg tre Gange hundrede Tusende Mand; blandt dem var der ikke mere end tredive Tusende Franskmænd«.

»De forglemmer, Sire,« udraabte jeg, »at De taler til en Tysker«.

Napoleon gik igjen frem og tilbage i Værelset med mig, ved anden Vending tog han Hatten op, som laa paa Jorden. Han kom snart endnu engang tilbage til sit Ægteskab. »Jeg har altsaa,« begyndte han, »begaaet en rigtig dum Streg ved at ægte en Ærkehertuginde af Østerrige«.

»Siden Deres Majestæt vil vide min Mening,« svarede jeg, »skal jeg sige den aabent og frit: Napoleon Erobreren har begaaet en Fejl«.

»Kejser Frants vil altsaa detronisere sin Datter?«

»Kejseren,« gjensvarede jeg, »kjender kun sine Pligter, og dem vil han opfylde. Hvad end hans Datters Lod monne blive, er Kejser Frants fremfor alt Monark, og hans Folkeslags Interesser ville stadig indtage første Plads i hans Beregning«.

»Ja vel,« afbrød Napoleon mig, »hvad De her siger, overrasker mig ikke; alt bekræfter kun min Opfattelse, at jeg har begaaet en utilgivelig Fejl. Ved at ægte en Ærkehertuginde vilde jeg sammensmelte det gamle med det nye, de gotiske Fordomme med mit Aarhundredes Institutioner; jeg har skuffet mig, og jeg føler nu hele min Vildfarelses Størrelse. Det kan koste mig Tronen, men jeg vil begrave Verden under dens Ruiner«.

Samtalen var trukken ud til Kl. 8½ om Aftenen. Det var fuldstændig Nat. Ingen havde vovet sig ind i

Kabinettet. Ikke et Øjebliks Tavshed afbrød den levende Drøftelse, hvorunder jeg kan opregne sex Momenter, i hvilke mine Ord havde Vægt som en formelig Krigserklæring. Det har ikke været min Hensigt her at gjengive alt, hvad Napoleon fremførte under denne lange Sammenkomst. Jeg har kun dvælet ved de mest fremragende Punkter, der stode i direkte Berøring med Æmnet for min Sendelse. Tyve Gange havde vi fjærnet os saare langt derfra*); ingen, som har kjendt Napoleon og haft Forretninger at besørge med ham, vil forbavses herover.

Da Napoleon endelig lod mig fare, var Tonefaldet i hans Stemme blevet roligt og mildt. Jeg kunde ikke længere skjelne hans Ansigtstræk. Han fulgte mig til Døren af Avdienssalen, og med Haanden paa Laasen sagde han til mig: »Vi ses dog vel igjen?«

»Til Tjeneste, Deres Majestæt,« var mit Svar; »men jeg har intet Haab om at kunne naa Øjemedet for min Sendelse«.

»Nu vel,« svarede Napoleon, i det han klappede mig paa Skulderen, »véd De, hvad der vil ske? De vil ikke føre Krig mod mig«.

»De er fortabt, Sire!« udbrød jeg levende, »jeg havde en Forudfølelse derom ved mit Komme, nu ved min Bortgang har jeg Visheden«.

Den her gjengivne Beretning om Sammenkomsten i Marcolinis Palads (26de Juni) har Metternich affattet allerede i Aaret 1820 og senere næsten ordret optaget i

*) Fortællingen om hans Felttog 1812 havde alene udfyldt flere Timer af vor Samtale; en Mængde andre Forhold, der vare aldeles fremmede for min Sendelses Æmne, optog ham ligeledes en meget lang Tid.

sin »Geschichte der Allianzen« (af Aaret 1829), ligesom den alt til Dels er bekjendt fra Helferts: Marie Louise*). Ved Siden heraf har det imidlertid sin store Interesse at kjende de Beretninger, Rigskansleren nedskrev umiddelbart efter Mødet, med hin berømte Samtale i det friskeste Minde. Vi gjengive derfor neden for hans Indberetninger til Kejser Frants, skjønt disse rigtig nok ere langt ufuldstændigere og langtfra saa dramatisk bevægede; man faar uvilkaarlig den Tanke, at den senere Fortælling (altsaa fra 1820) er en Del stiliseret, og kan kun beklage, at vi ikke her have nogen som helst anden Forfatter, der kan kontrollere Metternich. Den Mand, der hidtil har tjent som eneste Kilde, er Fain; men han er meget upaalidelig, thi som Napoleons Privatsekretær følger han naturligvis kun dennes Befalinger; man faar hos ham at vide, hvorledes Kejseren vilde, at man skulde tro angaaende Begivenhedernes Udvikling, og dette har naturligvis ogsaa sin store Interesse; men som Metternich andensteds fremhæver: »Alt, hvad Fain meddeler om mine personlige Underhandlinger med Napoleon i 1813, er aldeles usandt«. Virkelig historisk Værd tillægger Metternich i øvrigt kun Bourriennes Memoirer, som indeholde rige Bidrag til en Karakteristik af Napoleons Personlighed, fremdeles de Pradt's »L'ambassade de Varsovie« og Ségur's »Campagne de 1812«; »alt øvrigt er kun Avner, hvor man blot kan samle nogle enkelte gode Korn, Autor-og Boghandlerspekulationer, som kun tjene til at fordunkle Sandheden**)«. En langt mere anerkjendende Dom fælder Metternich senere (Marts 1857) ved Læsningen af Thiers's: »Histoire du Consulat et de l'Empire«, XV Bind.

---

*) Joseph Alex. Freiherr v. Helfert: Marie Louise, Erzherzogin von Oesterreich, Kaiserin der Franzosen. Wien 1873. A. Fain: „Manuscrit de 1813".

**) Brev til Gagern 1833.

De omtalte Indberetninger lyde, som følger*).

Dresden 26de Juni 1813, Kl. 9 Aften.

Jeg indtraf her i Gaar Kl. 2 om Eftermiddagen, altsaa efter fire og tyve Timers Forløb; men Kejseren var taget til Königsbrück, hvorfra han først indtraf her igjen Kl. 10 om Aftenen. Jeg har talt med Hertugen af Bassano og overrakte ham mine Noter, med Hensyn til hvilke han ikke rejste nogen Indvendinger, og i Dag Kl. 11 blev jeg kaldet til Kejseren. Han modtog mig strax, da jeg blev meldt, og vor Samtale varede fra et Kvarter over 11 til 8½ om Aftenen — uden Afbrydelse. Det var den besynderligste Blanding af de mest heterogene Æmner, Venlighed afvexlende med de heftigste Udfald. Resultatet er, at jeg endnu ikke tør bestemme noget om Varigheden af mit herværende Besøg, da jeg fik en direkte Opfordring til at blive her i det mindste Morgenen over, og jeg holdt fast ved en officiel Besvarelse af mine Noter, hvilket Kejseren har lovet mig til i Morgen, da han paastod endnu ikke at have læst disse Noter i Dag, hvad der dog er i højeste Grad usandsynligt.

Jeg vil følgelig i intet Tilfælde kunne indtræffe før Mandag eller i Løbet af Tirsdagen og anmoder ærbødigst Deres Majestæt om under ingen Omstændighed tidligere at forlægge Deres Ophold fra Gitschin. Jeg har her fra tilforladelig Kilde erfaret, at der indsmugles en ganske overordentlig Mængde Korn fra Bøhmen; jeg tror, at Allerhøjstsamme turde behage at gjøre Overborggreven opmærksom paa denne Omstændighed, og at mere skærpede Forholdsregler vilde være meget nyttige.

---

*) Se Metternich: Nachgelassene Papieren. II. 461—63. Den egentlige Indberetning er affattet paa Tysk, den medfølgende summariske Gjengivelse af Samtalen paa Fransk.

Summarisk Gjengivelse af Samtalen med Kejser Napoleon.

Efter at være ankommen til Haven Marcolini blev jeg strax meldt, og hans Majestæt modtog mig alene i sit Kabinet.

Han gik mig i Møde og spurgte mig i en meget alvorlig Tone om Nyheder fra Deres Majestæt. Efter nogen Tids Forløb indledede jeg Samtalen ved at sige, at jeg presenterede mig for ham som Følge af hans egen Indbydelse og efter min Overbevisning i en Stund, der var af højeste Vigtighed saa vel for de kommende Forbindelser mellem de tvende Kejserdømmer som for hele Evropa. »Det afhænger af Deres Majestæt,« sagde jeg til ham, »at skjænke Verden Freden og grunde Deres Regering paa den stærkeste Grundvold, en Følelse af almindelig Erkjendtlighed; hvis Deres Majestæt lader dette Moment undslippe, hvilke Grænser og hvilken Ende vil der da være for Omvæltningerne?«

Kejseren svarede mig, at han var beredt til at afslutte Freden, men at han vilde dø hellere end at slutte en vanærende Fred. »Jeg har skrevet det til Kejseren,« vedblev han, »min Ære fremfor alt, og derpaa Freden«.

Jeg svarede ham, at vanærende Forslag aldrig kunde komme i Betragtning over for de franskes Kejser. »Nu vel, hvad forstaar De da ved Freden?« afbrød Kejseren mig, »hvilke ere Deres Betingelser? Vil De udplyndre mig? Vil De have Italien, Brabant, Lothringen? Jeg vil ikke afstaa en Tomme Jord, jeg vil slutte Fred paa Basis af status quo ante bellum. Jeg vil dog nok afstaa et Stykke af Hertugdømmet Varszava til Rusland; men De faar intet, da De ikke har kæmpet mod mig; og jeg vil ikke give Preussen noget, thi det har forraadt mig. Hvis De vil have Vestgalizien, hvis Preussen vil have en Del af sine gamle Besiddelser, kan det vel lade sig gjøre, men mod Godtgjørelser. De maa i saa Fald holde mine allierede

skadesløse. Illyrien har kostet mig tre hundrede Tusende Mand at erobre; hvis De vil have det, maa De give et lignende Tal ud«.

Paa dette første Udfald gjensvarede jeg, at jeg ingenlunde var kaldet til at diskutere Betingelserne for den kommende Fred, men simpelt hen for enten at sætte igjennem, at der snarest mulig samledes Fredsunderhandlere under Østerriges Mægling, eller for at fastslaa Kejserens Vægring ved at forhandle under en saadan Mægling. Saafremt Underhandlerne samledes, vilde der intet være i Vejen for at diskutere Grundlaget for Fredsslutningen; Østerrige vilde i saa Fald under denne vigtige Konjunktur udfylde Mæglerrollen med den fuldstændigste Upartiskhed.

I Forværelserne fandt jeg de samme Generaler, som jeg havde set ved min Indtrædelse; de trængte sig sammen om mig for i mit Ansigt at læse Indtrykket af denne ni Timers Sammenkomst. Jeg standsede ikke og tror ikke at have tilfredsstillet deres Nysgjerrighed.

Berthier ledsagede mig til Vognen og benyttede Øjeblikket, da ingen var i Nærheden, til at spørge mig, om jeg havde været tilfreds med Kejseren. »Ja,« svarede jeg, »han har givet mig fuldstændig Klarhed, med den Mand er det ude«.

Jeg erfarede senere, at Napoleon samme Aften ved Sengetid havde ytret til sine Omgivelser: »Jeg havde en lang Samtale med Metternich; han holdt sig vakker; tretten Gange tilkastede jeg ham Handsken, og tretten Gange tog han den op. Dog vil Handsken sluttelig blive i mine Hænder«. Jeg har al mulig Grund til at tro, at ingen af de tilstedeværende blev beroliget ved disse Ytringer. Napoleons mest hengivne Hofmænd begyndte at tvivle om hans Ufejlbarhed; ogsaa i deres Øjne som i Evropas begyndte hans Stjærne at blegne.

Et eneste Menneske kunde ikke gjøre sig fri for denne, muligvis højeste Grad af Hengivenhed og Forblindelse, Historien har at opvise; denne Mand var Maret (Hertugen af Bassano), som vedvarende levede i en Idéverden, han havde skabt sig selv, og hvori han ikke kjendte noget andet Midtpunkt end Napoleons Geni, hvem Verden for en stor Del havde at takke for sin Redning. Paa hin Tid var Maret afskyet i Hæren. Napoleons ubegribelige Operationer mod Moskva havde givet ham Lejlighed til at skabe sig en militær Stilling; Beretningerne fra Cheferne for de forskjellige Hærkorps, der vare afskaarne fra ethvert direkte Samkvem med Kejseren, bleve rettede til ham. Hvad han kunde byde dem, var ikke at foragte; thi han raadede over Lithauens materielle Hjælpekilder samt over Resterne af Storhertugdømmet Varszavas, og det gjaldt mindre om at slaas end om at friste Livet. Fra dette Øjeblik troede Maret sig almægtig og mente, at hans Stilling kun kunde voxe ved hans Herskers Geni. Det faldt mig ikke vanskelig at overtyde mig derom under en Samtale, jeg førte med ham Dagen efter mit lange Møde med Napoleon. Jeg fandt ham i min Sal, hvor han havde ventet mig siden Kl. 8 om Morgenen. Da jeg saae, at han kun havde til Hensigt at parafrasere Napoleons Ord, indskrænkede jeg mig til at gjøre ham forstaaeligt, at jeg ufortøvet vilde rette en officiel Note til ham med Tilbud om Østerriges Mægling, og at min Afrejse til Bøhmen maatte fastsættes den næstfølgende Dag, da mine Øjeblikke vare talte.

Jeg havde forladt Hovedkvarteret i en Stund, da vore forskjellige Hærkorps kun vare sysselsatte med deres Forening. Den østerrigske Hærs Kjærne talte, alle Vaabenarter indbefattede, næppe . . . . . Mand. Jeg vilde overtyde mig om en Kjendsgjerning, der vilde øve en mægtig Indflydelse paa Krigsbegivenhederne; min Samtale med Napoleon selv havde vakt den Tvivl hos mig, om det ikke

var ønskeligt at vinde nogle faa Uger for at bringe vor Ordre de bataille op til den højst mulige Fuldstændighed. Endnu i Nattens Løb affærdigede jeg en Kurér til Fyrst Schwarzenberg og forelagde ham følgende tvende Spørgsmaal:

»Kan en Forlængelse af Vaabenhvilen mellem Franskmændene og de allierede Magter tjene det af mig nylig antydede Formaal?«

»Hvad er den nyttigste og følgelig eneste tilstedelige yderste Termin for en saadan Forlængelse?«

Jeg anmodede Fyrsten om at svare mig paa Stedet, fastsatte sex og tredive Timer for Kurérens Tilbagekomst og forlangte en kategorisk Besked. Den Adjutant, jeg havde afsendt, vendte tilbage efter to og tredive Timers Forløb med et Brev fra Fyrst Schwarzenberg; det indeholdt kun følgende korte Ord: »Min Armé vil i Løbet af tyve Dage være forstærket med fem og halvfjerdsindstyve Tusende Mand; Muligheden af at naa denne Grænse vil jeg betragte som en heldig Omstændighed; den en og tyvende Dag vilde kun være til Besvær«.

Fra dette Øjeblik var min Stræben kun rettet paa at vinde disse tyve Dage; men Sagen var ikke let, da Napoleon mer eller mindre maatte følge de samme Beregninger, som vi. Og hvorledes skulde man paa den anden Side bringe de mistænksomme Monarker til at gaa ind paa en saadan Opsættelse? Den ene af dem saae jo sin Existens betinget af Østerriges Beslutning, og den anden maatte jo hige efter et stort Slag for at kunne holde sin misfornøjede og besejrede Hær i Tømme. Hvorledes skulde man sluttelig faa Bugt med den umulige Stilling, hvori den russisk-preussiske Hær befandt sig, at skulle leve i en Provins, der var blottet for alt, og hvorledes skulde man kunne afhjælpe netop denne Hærs Fornødenheder ved Bøhmens og Schlesiens Hjælpekilder uden at løbe den Fare, at Napoleon enten gjorde Ende paa den hele Sag ved et pludseligt Indfald i

Bøhmen eller paa sin Side rettede den Fordring, at vi skulde vise lige Skjel og ogsaa komme Landet Sachsen til Hjælp, som var endnu mere udtømt, end Tilfældet kunde være med Schlesien«.

De tre paa Samtalen med Napoleon følgende Dage stod jeg i vedvarende Forbindelse med den franske Kejser, Hertugen af Bassano, Marskalkerne og Generalerne. Napoleon gik i vore Samtaler ikke nærmere ind paa Æmnet for min Sendelse, men henviste mig til Hertugen af Bassano, og Ministeren erklærede ikke at have Instruktioner og opfordrede mig til en taalmodig Afventning, medens Armeens Førere over for mig udtalte sig stadig mere og mere indtrængende og bekymret til Gunst for Freden.

Aftenen før den sidste Dag af mit Ophold i Dresden modtog jeg fra Ministeren for de udenrigske Anliggender et skriftligt »Projet d'arrangement«, der ikke havde det mindste til fælles med mit Forlangende, og som jeg derfor uden at spilde nogen Tid besvarede med den Melding, at jeg ufortøvet vilde iværksætte min Afrejse fra Dresden; jeg bestemte Klokken syv næste Morgen hertil og bestilte Posthestene. Faa Minutter før den af mig betegnede Time fik jeg fra Hertugen af Bassano en Billet, som kun indeholdt den Meddelelse, at Kejseren ønskede at tale med mig før min Afrejse, at han ønskede at modtage mig rejseklædt Kl. 8.

Jeg lod Postvognen, der holdt parat, spænde fra, underrettede Posten om, at jeg senere skulde bestemme Tiden for min Afrejse, og forføjede mig paa bestemt Tid til Marcolini-Haven, hvor jeg fandt Napoleon spaserende. Napoleons første Ord var: »Nu, spiller De den fornærmede, hvorfor det?« Jeg svarede med korte Ord, at min Pligt bød mig undgaa et unyttigt Tidsspilde i Dresden.

Napoleon indlod sig nu paa en Drøftelse af Texten i det mig tilstillede »Projet d'arrangement« og sluttede med dets Forkastelse. »Maaske kunne vi to bedre blive enige,

følg mig ind i mit Kabinet og lad os komme til en Forstaaelse«.

Efter at vi vare komne ind i Kabinettet, rettede Napoleon det Spørgsmaal til mig, om jeg havde noget at indvende mod Hertugen af Bassanos Nærværelse; til en Negociation hørte en Protokolfører, og denne Rolle vilde han betro sin Minister; han ringede og lod Hertugen af Bassano kalde, som strax indfandt sig.

Vi satte os ved et lille Bord, hvorhen Ministeren flyttede de nødvendige Skrivematerialer. »Formuler nu Artiklerne, som De ønsker det,« sagde Napoleon til mig.

Jeg indskrænkede mine Fordringer i korte Ord til følgende Bestemmelser:

1. De franskes Kejser modtager Kejseren af Østerriges væbnede Mægling.

2. Underhandlerne fra de krigsførende Magter skulle træde sammen den 10de Juli i Prag til en Konferens med det medierende Hofs Minister.

3. Den 10de Avgust fastsættes som Underhandlingernes sidste Dag.

4. Indtil denne Dag blive alle krigerske Operationer udsatte.

Efter denne Fremstilling af mine Fordringer sagde Napoleon: »Kast nu de Artikler paa Papiret, saa skal jeg give min Billigelse under samme«.

Paa kortere Maade er vel næppe nogen Sinde en saa vigtig Sag bleven afgjort!

Efter at Hertugen af Bassano og jeg havde udfærdiget Akten og Napoleon bekræftet samme ved sin Underskrift, sagde han til mig: »Den, der vil en Ting, maa ogsaa ville Midlerne. Kun med Hensyn til den fjerde Artikel er der en lille Vanskelighed at hæve; min Vaabenhvile med Russerne og Preusserne udløber i Midten af Juli; der maa derfor indtræde en Forlængelse af samme til den skæbne-

svangre Termin, den 10de Avgust. Kan De paatage Dem at forlænge den bestaaende Vaabenhvile?«

Jeg gjensvarede, at hertil manglede jeg enhver Fuldmagt, men at jeg dog var beredt til at indestaa som Borgen for Vaabenhvilens Forlængelse fra de tvende Monarkers Side, dog kun under en absolut nødvendig Betingelse. Med Hensyn til samme udtalte jeg mig paa følgende Maade:

»For at kunne hævde sin bevæbnede Territorial-Nevtralitet har Kejser Frants lige siden Felttogets Begyndelse forbudt enhver Udførsel af Levnedsmidler fra Bøhmen og Mähren over disse Landės Grænser. De i Øvreschlesien tæt sammentrængte russiske og preussiske Stridskræfter kunne ikke bevare deres Opstilling sammesteds ud over den alt bestaaende Vaabenhviles Udløb (20de Juli), naar man ikke indrømmer dem den Hjælp, som er nødvendig for en saadan Forlængelse. Jeg finder en Udvej i den Udtalelse, jeg nylig hørte fra Deres Majestæts Side: Den, som vil en Ting, maa ogsaa ville Midlerne. Kejseren af Østerrige har kun et eneste Middel, nemlig Ophævelsen af det Forbud, som bestaar mod Udførsel af Levnedsmidler saa vel ved den schlesiske som ved den sachsiske Grænse. Vil Deres Majestæt give mig den Forsikring, at De ikke betragter Ophævelsen af vor Afspærring ved den schlesisk-bøhmiske Grænse som et Brud paa den østerrigske Nevtralitet?«

»Uden al Betænkning,« svarede Kejseren. En Time efter denne sidste Samtale forlod jeg Dresden.

Efter min Tilbagekomst til Gitschin (1ste Juli) blev der truffet alle mulige Foranstaltninger til at forpleje de i Schlesien staaende russiske og preussiske Tropper og til Forstærkning af vore egne Tropper i Bøhmen. I det sidste Øjemed var det nødvendigt at trække det østerrigske Troppekorps, som stod ved den schlesiske Grænse, til os; samtidig forlangte Poniatovski at turde marchere gjennem det nevtrale østerrigske Omraade, og Kejseren indrømmede dette For-

langende. Jeg for min Part traf de nødvendige Forberedelser til, at Underhandlerne fra de krigsførende Magter kunde sammentræde under østerrigsk Mediation i Prag. Kejseren forlod Hovedkvarteret i Gitschin og begav sig til Brandeis for at kunne være i Underhandlingernes Nærhed*).

Ruslands og Preussens befuldmægtigede Underhandlere indfandt sig til bestemt Tid i Prag; ogsaa den ved det kejserlige Hof akkrediterede franske Gesandt, Grev Narbonne, der var udnævnt til Napoleons anden Underhandler, var ligeledes indtruffen i rette Tid; kun Hertugen af Vicenza (Caulaincourt), den første Underhandler, lod vente paa sig. Da han indtraf efter den for Konferencens Aabning fastsatte Frist, begav han sig strax til mig. Paa min Fordring, at han skulde tilstille mig sine Fuldmagter, svarede han, at han først maatte afvente samme, men dog

*) Et samtidigt Brev fra Metternich til hans Fader giver os et karakteristisk Indblik i Ministerens sejrsstolte Selvfølelse: „Ville vi faa Krig eller Fred? Før den 10de Avgust kan ingen løse dette Spørgsmaal, og jeg siger ingen, Napoleon inklusive. Dog komme, hvad der vil, har jeg dog opfyldt min Pligt, og naar jeg udtømmer alle Fredens Muligheder, er det ikke desto mindre sikkert, at Krigen vil blive ført med alle Udsigter til Held, langt ud over alt, hvad De kan forestille Dem. Man maa være midt i Underhandlingernes Centrum, man maa være stillet, som jeg er, se alt, hvad der foregaar overalt, vide, hvilke Midler der er paa den ene Side og Mangel paa Midler paa den modsatte Side — med ét Ord, man maa være i selve Begivenhedernes Centrum for at kunne gjøre sig et rigtigt Begreb om Sagernes sande Stilling; den har aldrig været saa indviklet, og aldrig har nogen Magts Rolle kunnet sammenlignes med vor. Vi ere i den Grad Midtpunktet for alt, at alle Ytringer — der er ikke Spørgsmaal om Underhandlinger — gaa gjennem os. Napoleon er saa besynderlig stillet, at hver Gang han banker paa en Dør, faar han i Steden for andet Svar kun: Spørg det østerrigske Kabinet. — Det er muligt, at Caulaincourt kommer i Nat. Alt dette betyder dog intet; Prag er for Offentligheden, og alt, hvad der foregaar uden for Prag, er Sagen selv“.

var beredt til at deltage i Konferencerne. Jeg svarede, at jeg ikke kunde aabne Konferencerne før mod Fuldmagternes Overgivelse. Han bad mig ikke at agte paa denne blotte Formalitet. Derpaa svarede jeg paa ny, at det kunde jeg ikke; men at jeg ansaa det for min Pligt endog at undgaa enhver Sammenkomst, der kunde tage sig ud som en Konference, indtil der indtraf Fuldmagter for de franske Underhandlere. »Deres Herre, Kejseren,« sagde jeg til ham, »kjender alt for godt de fornødne Formaliteter, til at han ikke med Hensigt skulde have undladt at udstede Fuldmagter for sine Underhandlere«. Caulaincourt forsikrede derimod, at det ikke forholdt sig saaledes, ja, at det end ikke kunde forholde sig saaledes. »Kejseren vilde ikke have valgt mig til en Kommission, der saaledes var blottet for Aabenhjærtighed; han véd, at jeg under saadanne Omstændigheder ikke vilde have modtaget denne Sendelse«. Jeg erklærede atter og atter min og de øvrige Underhandleres bestemte Vilje ikke at ville indlade os paa nogen Konference uden under stræng Iagttagelse af de diplomatiske Former, saa meget mindre som der endnu fandtes andre uløste Differencer mellem de allierede Hoffer paa den ene og Napoleon paa den anden Side, særlig angaaende Forhandlingsmaaden. Der var endnu kun fjorten Dage tilovers til den 10de Avgust, den Dag, der var betegnet som den sidste Termin for Underhandlingerne; de forløb, uden at de franske Underhandleres Fuldmagter indtraf, og følgelig uden nogen som helst Berøring af de Æmner, hvorom der skulde plejes Underhandlinger*).

*) De Fordringer, som Østerrige vilde opstille, vare meget moderate; Napoleon havde kunnet erholde Fred mod at opgive 1) Hertugdømmet Varszava, som skulde deles mellem Rusland, Preussen og Østerrige. 2) Danzig med Distrikt, som skulde tilfalde Preussen, hvorhos de franske Tropper havde at rømme det preussiske og polske Omraade. 3) De illyriske Provinser til Østerrige. 4) Endelig skulde Hansestæderne (ɔ: Bremen, Hamburg og Lübeck) gjenoprettes som uaf-

Jeg lod Passer udfærdige til Grev Narbonne i hans Egenskab af Gesandt ved det østerrigske Hof og lagde den sidste Haand paa Kejserens Krigsmanifest. Disse Akter lod jeg løbe af Stabelen ved Midnatstimens Slag mellem den 10de og 11te Avgust, og derpaa tændtes Bavnerne, der fra Prag til Schlesiens Grænse holdtes parate; det var Tegnet paa, at Underhandlingerne vare afbrudte og Tilladelsen for de allierede Hære til at overskride Bøhmens Grænser.

I Løbet af Morgenen den 12te Avgust indtraf i Prag en fransk Kurér fra Dresden; han medbragte de franske Fuldmagter, og Hertugen af Vicenza og Grev Narbonne forføjede sig strax til mig; men jeg erklærede, at nu var det ikke mere muligt at gjøre Brug af Fuldmagterne; Tærningerne vare kastede, og Evropas Skæbne atter overladt til Vaabnenes Afgjørelse.

Dog denne Gang vare Kortene anderledes blandede, og Lykken og Tilfældet havde, som Følgerne viste, et langt mindre Omraade.

II. Overenskomsten i Teplitz.

Den sidste Udsigt til en fredelig Overenskomst mellem Magterne var saaledes svunden, og Østerriges Stilling hermed klart betegnet. Mæglingen skulde tjene som Bro til en Overgang fra den ene Bred til den anden, hvad enten den Bred, man stævnede mod, var Krigen eller Freden; men Mæglingen var nu forbi, og det kunde hverken tilskrives

---

hængige Stater (inddragne af Napoleon 1810). Derhos vilde Østerrige i yderste Nødstilfælde frafalde Kravet paa Illyrien til den endelige Fred paa Havet og kun fastholde Forlangendet om Hansestæderne, saafremt Kejser Alexander satte det som conditio sine qva non. Jvfr. Metternich: Nachgelassene Papieren. II, 463—69. — Naar Metternich saa stærkt fastholdt Fristen til 10de Avgust, var Grunden naturligvis, at yderligere Opsættelse ikke mere kunde gavne Østerrige, men kun Napoleon, som paa sin Side aabenbart aldeles ikke vilde Freden, men kun forhale Kampens Begyndelse.

den mæglende Magt eller de Magter, som vare i Krig med Napoleon. Vor Stilling var selvfølgelig paa de allierede Magters Side, og for virkelig at indtage denne Stilling maatte Grundlaget for den udvidede Alliance nærmere fastslaas.

Jeg vil her i korte Træk fremstille de Anskuelser og Følelser, der som ubrødelige Normer foresvævede mig og Kejseren, for den nærmeste Fremtid saa godt som for en fjærnere.

Det Maal, vi i fuldeste Overensstemmelse havde for Øje, finder sit Udtryk i Gjenindførelsen af en Rolighedsperiode, grundet paa Orden. Som Middel til at naa dette Maal betegnede jeg for Kejseren:

1. Frankrigs, Østerriges og Preussens Tilbageførelse inden for deres tidligere territoriale Omraader og følgelig Fjærnelsen af Tanken om Erobringer som Alliancens Øjemed.

2. Iagttagelsen af den folkeretlige Forskjel mellem fuldbragte Erobringer og den blotte Inkorporation af Territorier via facti, uden noget udtrykkeligt Afkald fra de tidligere Ejermænds Side til Fordel for Erobreren; den sidstnævnte Art Besiddelser skulde derfor ubetinget og øjeblikkelig tilbageleveres de tidligere Besiddere, medens Erobringer af førstnævnte Art skulde betragtes som Fællesgods, der var forbeholdt Magterne til fremtidig Disposition.

De Lande, som henhørte til Kategorien: rent faktiske Inkorporationer, vare:

a. Huset Hannovers Besiddelser;

b. De ved Fredsslutningen i Tolentino ikke særlig nævnte Dele af Kirkestaten;

c. Kongen af Sardiniens paa Fastlandet liggende Besiddelser;

d. Huset Oraniens Besiddelser i Tyskland og

e. Kurfyrstendommet Hessens Besiddelser.

3. Med Hensyn til alle de Lande, der saaledes maatte blive Alliancens Fællesejendom, opsættes alle Forhandlinger til Freden er sluttet, og den endelige Afgjørelse henvises til en evropæisk Kongres, som afholdes efter Fredsslutningen.

Foruden deres eget indre Værd havde de tre, nys nævnte Forholdsregler et uberegneligt ydre Værd, for saa vidt nemlig Faren for en ellers uundgaaelig Strid mellem Forbundsfællerne nu var fjærnet.

Samtidig hermed gave vi os ogsaa i Kast med et andet Spørgsmaal af Vigtighed: qvid faciendum med de tyske Omraader? De Synspunkter, som i saa Henseende frembøde sig for Kejseren og mig, ere allerede drøftede andensteds*); de bestemte os til at se bort fra enhver Tanke om det gamle Riges Omdannelse og derimod holde fast ved en Forbundsform.

At disse Bestemmelser vilde finde Modstandere i de mest forskjellige og modsatte Lejre, desangaaende nærede vi ingen Illusioner; vi vare overtydede om at maatte træde hindrende i Vejen for mange Erobringslyster og at maatte krænke mange Særinteresser. Dog alle Betragtninger af saadan Art underordnede vi det Maal, Kejser Frants holdt for Øje: at sikre Evropa og sit Rige den politiske Freds Velsignelse for saa lang en Række Aar som muligt. Med Partiaanden kan man ikke gaa i Rette angaaende et saadant Formaal, og vi lode den derfor ude af Betragtning.

Kongen af Sachsen havde, formedelst Napoleons Trusler om at erklære hans Trone forbrudt, efter Slaget ved Lützen set sig nødsagen til at opgive sit Forbund med Østerrige og var vendt tilbage til Dresden. Dette af Sachsens Stilling saa forklarlige Skridt kostede Kongen den ene Halvdel af hans Lande; den Fordel at blive bevaret som en selvstændig Stat kunde Resten af Sachsen takke sin Konge for, denne med saa store Dyder udstyrede, men af Skæbnen

*) Se oven for S. 388—90.

saa haardt trængte Regent; i hvert Fald havde Østerrige alene Ret til at beklage sig over hans Brud paa Forbundet.

Efter det for Napoleon og hans allierede saa ulykkelige Felttog i 1812 gjorde Kongen af Bayern Skridt til en Forstaaelse med Østerrige; vi gik ind herpaa, ikke alene af Hensyn til den Forstærkning, vore Stridskræfter under Krigens Fortsættelse vilde vinde ved Bayerns Overgang til den store Alliance, men i lige saa høj Grad af Hensyn til vore Planer om et tysk Forbunds Oprettelse.

Efter at den dødfødte Pragerkongres saaledes havde opløst sig, samledes Østerriges, Ruslands og Preussens Monarker med samt deres Kabinetschefer i Teplitz, hvor Feltmarskalk, Fyrst v. Schwarzenberg, nu ogsaa havde opslaaet sit Hovedkvarter. De forenede Kabinetters Opgave gik ud paa at fastsætte og sikre Grundlaget for Kvadrupelalliancen og for Krigens Ledelse; vi for vor Part betegnede de oven anførte tre Punkter om et Grundlag og tillige som conditio sine qua non for Østerriges Tiltrædelse til Alliancen. For saa vidt muligt at sikre de militære Operationer fordrede vi fremdeles, at de tre Kontinentalmagter skulde forene deres, af særlige Hærførere befalede Stridskræfter under Feltmarskalk, Fyrst v. Schwarzenbergs Overbefaling, samt at Krigsoperationerne deltes i særlige Felttog (Campagner) med bestemte Bevægelser.

Som det første Felttog betegnede vi Tidsrummet fra Krigens Udbrud til de forenede Hæres Ankomst ved Rhinen, hvor de tre Monarker med deres Kabinetsministre og Overgeneraler vilde have at fatte Beslutning om et nyt Felttogs Begyndelse og Begrænsning. Andet og mere burde efter min Opfattelse ikke fordres, men mindre turde heller ikke ske. Udfaldet viste, at min Følelse havde truffet det rigtige.

De Elementer, hvoraf de tre forenede Hære vare sammensatte, vare væsentlig forskjellige indbyrdes.

Den østerrigske Hær brændte af Begjærlighed efter at

hævne et stort Antal Nederlag, som den havde lidt i Løbet af den lange Revolutionskrig; men fra Hjemmet vant til Lydighed og stræng Mandstugt, afventede den imidlertid i Taalmodighed de Befalinger, som maatte tilstilles den.

Den russiske Hær besjæledes af tvende Følelser, som, skjønt de havde samme Udgangspunkt, i deres Følger afvege fra hinanden. Den var opfyldt af en stolt Bevidsthed (som hos Russeren let udarter til Storpraleri), grundet paa Udfaldet af Felttoget 1812, men samtidig af en udpræget Uvilje mod at søge nye Kampe i fjærne Lande, medens en efter deres Mening let og i deres Øjne ufejlbar Erobring, nemlig hele Polens Forening under deres Herres Scepter, ikke syntes at udkræve nogen særlig Anstrængelse fra deres Side. Det er mer end sandsynligt, at saafremt Marskalk Kutusov endnu havde været i Live, vilde han have rejst en stærk, maaske uovervindelig Modstand mod sin Herres Befalinger om at overskride Oderen.

Den preussiske Hær endelig tænkte kun paa at tage Hævn over et langt, utaaleligt Tryk. Sammensat i Hast af fuldstændig nationale, gjennem Dydsforbundet længe forberedte og bearbejdede Elementer, deriblandt talrige Batailloner frivillige, Fanatikere, som Datidens Studenter med Professorer, Literater og Digtere alle vare til Hobe, brændte denne Hær af Begjærlighed efter at styrte sig i en Tilintetgjørelseskrig.

I dette Billede maa der ikke mangle en Skildring af de tre Fyrster, saa lidt som af deres Generaler.

Kejser Frants, der var modnet i Erfaringens Skole og efter sine Karakteranlæg altid koldblodig, saae, vurderede og overvejede i alle Ting Grundene for og imod. Med fast Haand holdt han sin Hærs Tøjler, paa hans Vink satte den sig i Bevægelse og gjorde Holdt, og saaledes var denne Monark stadig hævet over underordnede Øjemed og Lidenskabernes Spil.

Kejseren af Rusland besjæledes af en ædel Ærgjerrighed,

men indsaa fuldt vel, at han ikke besad de nødvendige Egenskaber for en Overgeneral; paa den ene Side fast bestemt paa at udføre Restavrationens store Værk, men omvendt tillige opfyldt af Hensyn til sit Folk og sin Hær, der, som han vidste, ikke var gunstig stemt for dette Foretagende, søgte han fremfor alt i raske og afgjørende Operationer et Middel til at sikre sig et heldigt Udfald.

Kongen af Preussen bevarede sin Rolighed midt blandt sit i højeste Grad exalterede Folk og var efter sin Karakter kun lidet tilbøjelig til at tro paa et let Udfald dér, hvor hans Hær allerede holdt samme for sikkert; han var vel en stræng Kritiker af andres Planer, men traadte aldrig selv frem med Forslag angaaende de Operationer, som skulde besluttes.

Naar der saaledes existerede en gjennemgribende Modsætning mellem de tre Monarker, var Modsætningen mellem de tre Hæres Overbefalingsmænd ikke mindre fremtrædende.

Fyrst Schwarzenberg var umiskjendelig i lige saa høj Grad i Besiddelse af en stor Feltherres Egenskaber, som det er sikkert, at General Barclay de Tolly savnede dem.

General Blücher var en Mand, fuld af skummende Mod og Daadskraft; men den upartiske Historie vil frakjende ham en Mængde andre Egenskaber, uden hvilke en Feltherre ikke kan vække en sikker Tillid. Han var imidlertid den sande Repræsentant for den preussiske Nationalaand paa hin Tid, og Kongen havde ikke kunnet give sin Hær en bedre Fører.

Bag Kulisserne spillede to Mænd af et ganske forskjelligt Præg. General Jomini var rømmet fra den franske Hær og var først nylig optagen i den russiske Armés Række*); General Moreau var hidkaldt af Kejser Alexander og havde naaet ham i Prag. Fuld af Mistillid til sit eget militære Talent, havde denne Monark dannet sig en Art

*) Om General Jomini, se Træk af General Jominis Liv. Hist. Arkiv 1872 I, 561—69.

hemmeligt Raad af disse tvende Mænd og snart gjort sig fortrolig med den Tanke, at han ved deres Hjælp nok kunde paatage sig Overbefalingen over alle allierede Hære. Denne Plan blev dog strax opgiven.

Kejseren af Østerrige trængte paa, at den samlede Overbefaling blev overdragen Feltmarskalk, Fyrst Schwarzenberg, hvortil Kejser Alexander gav sin Indvilligelse.

Ikke desto mindre blev det ubetimelige Angreb paa Dresden efter Kejser Alexanders paatrængende Forlangende besluttet og udført imod den højestkommanderende Generals Anskuelse. Det store Hovedkvarter blev forlagt fra Teplitz til Konotau, og de allierede Hære gik over den sachsiske Grænse; Kejser Alexander og Kongen af Preussen fulgte denne Bevægelse, Kejser Frants, der var imod Bevægelsen, blev i Teplitz.

Faa Dage efter at Grænsen saaledes var overskreden, fik jeg fra Kejseren af Ruslands Side en indstændig Anmodning om at begive mig til ham; jeg traf ham i Sächsisch-Altenburg.

Kejseren forklarede mig uden Omsvøb, at Tingen ikke kunde gaa saaledes videre, og at et nyt Arrangement maatte træde i Steden for det i Teplitz fastslaaede. Paa mit Spørgsmaal, hvori denne Forandring da skulde bestaa, sagde Kejseren mig, at han var bestemt paa at betro Krigens Førelse til General Moreau, men at han dog ikke gjorde sig nogen Illusioner om, at denne Mand i Egenskab af Franskmand vilde kunne vinde de allierede Hæres Tillid, og at han derfor selv var til Sinds at antage Titel af Generalissimus; men da han helt vel vidste, at han dertil savnede de behørige Egenskaber, vilde han i alle Punkter følge bemeldte Generals Raad og derfor stedse have ham ved sin Side som Raadgiver. General Moreaus store Ry vilde, mente Kejseren, snart retfærdiggjøres ved nye Held, og netop den samme Vanskelighed, der udelukkede ham fra den tiltænkte Post, vilde uundgaalig slaa

om til et Aktionsmiddel, der vilde øve en ubehagelig Indvirkning paa den franske Hær. Han havde den faste Overbevisning, at det blotte Navn Moreau i Spidsen for de allierede Tropper vilde udøve en magisk Indvirkning paa den fjendtlige Armé.

Jeg erklærede ufortøvet, at hvis hans kejserlige Majestæt var til Sinds at holde fast ved dette Arrangement, vilde min Herre trække sig tilbage fra Alliancen. Lige saa bestemt modsagde jeg de Forventninger, Kejser Alexander knyttede til General Moreaus Indtræden i de allieredes Rækker; thi efter min inderste Overbevisning, der var grundet paa det nøjeste Kjendskab til den franske Aand, vilde hans Tilsynekomst netop øve en modsat Virkning og kun fremkalde en øget Forbitrelse i den franske Hær.

Efter en lang Pavse, under hvilken Kejseren syntes hensunken i dybe Betragtninger, brød han endelig Tavsheden, i det han sagde: »Godt, vi ville opsætte Spørgsmaalet; men jeg gjør Dem ansvarlig for alle de Ulykker, som kunne flyde deraf«.

To Dage senere blev General Moreau dødelig saaret ved Kejser Alexanders Side; da denne Dagen efter saae mig, sagde han: »Gud har dømt, han var af Deres Mening«.

En Betragtning, hvilken lidenskabelige Politikere som Friherre v. Stein og andre ikke tilstrækkelig forstod at værdsætte, foresvævede stadig det kejserlige Kabinet: for at sikre Alliancens Sejr, saa vidt dette stod i deres Magt, som ledede Foretagendet, maatte deres Blikke ikke blot være rettede paa Modstanderne, men ogsaa paa Forbundsfællerne. Er det allerede i og for sig en vanskelig Opgave under en politisk Alliance at bevare Enigheden mellem Forbundsfællerne saa vel angaaende det fælles Øjemed som angaaende de Ofre, der maa bringes for samme, var dette

i en ganske særlig Grad Tilfældet under den forestaaende Krig, til hvis Gjennemførelse der traadte Magter sammen, hvis blivende geografiske og politiske Stilling frembøde ikke mindre Forskjelligheder indbyrdes end deres faktiske Forhold over for den fælles Fjende. Hvor grundig fremtraadte saaledes ikke denne Forskjel mellem Englands, Ruslands, Preussens, Østerriges og Rhinforbunds-Fyrsternes Stilling, hvilke sidste jo havde de napoleonske Krige at takke for deres Tilvæxt i Magt. Til alle disse Elementer kom endnu et nyt, der var væsentlig forskjelligt fra de øvrige: det svenske under Ledelse af den daværende Kronprins Bernadotte, den senere Kong Karl Johan af Sverige.

Det er ingen Tvivl underkastet, at Kronprinsen nærede Planer om den franske Krone. Havde hans Operationer i Felttogene 1813 og 1814 ikke leveret et haandgribeligt Bevis paa disse hans Hensigters Existens, vilde allerede de af ham udtalte Ord have Betydning som Indrømmelse. Da han ved Zerbst lagde Mærke til de svenske Soldaters særlige Venlighed over for de franske Krigsfanger, skal han have ytret til de omstaaende: »Det er ufatteligt, hvor kjærligt den svenske Soldat tager sig af de franske Fanger. Hvilket Instinkt!« Ved en anden Lejlighed, efter Slaget ved Groszbeeren, da en Adjutant fra den preussiske General Bülow overbragte Sejrsbudskabet til Kronprinsen, som red hen ad Vejen i Følge med den russiske Kommissær, General Pozzo di Borgo, udbrod Bernadotte begejstret: »Frankrig til den værdigste!« »Store Gud!« gjensvarede Borgo, »skal Frankrig tilhøre mig?« Kronprinsen tav.

En Opregning af de allierede Hæres militære Operationer vilde ligge uden for dette Arbejdes Plan. Jeg skal derfor kun summarisk berøre samme, i det jeg bemærker, at Napoleons endnu stadig gaadefulde Holdning efter

General Vandammes Nederlag ved Kulm i Bøhmen hidførte et Omslag i Sagernes Stilling, hvilket gunstige Moment Fyrst Schwarzenberg benyttede til at gjennemføre sin første Operationsplan, der kronedes med Sejren ved Leipzig.

I Følge med de tre allierede Monarker og samtidig med dem begav jeg mig den 18de Oktober 1813 Kl. 11 om Morgenen til det Sted, Fyrst Schwarzenberg havde udvalgt for sig og Monarkerne, da det mest egnede sig til at iagttage Slagets Gang; jeg forlod dette Standpunkt først Kl. 6 om Aftenen i Følge med Monarkerne, da den blodige Dag var endt.

En Melding om den vundne Sejr behøvede ikke at tilstilles Monarkerne, thi de vare selv Vidne til den fra det Punkt paa Valpladsen, som gav det bedste Overblik over sammes uhyre Udstrækning. Dagens Skæbne var (fraregnet usandsynlige Mellemspil, der kunne indtræde under alle Slag) tydelig at skjelne fra Kl. 12 Middag. Den Stilling, de franske Stridskræfter hævdede efter de første Morgentimer, var og kunde ikke være andet end en defensiv, for at dække Tilbagetoget over de Floder, som vest for Leipzig meget besværliggjorde samme. Et Angreb paa Schönefeld (?), det længst fremskudte Punkt, som Fjenden endnu holdt besat, og dettes Erobring af den russiske Garde, havde intet at sige med Hensyn til Dagens Afgjørelse. Denne havde, som sagt, alt været sikret i flere Timer, og den overstkommanderende Feltherres Anordninger gik kun ud paa Fjendens Forfølgelse og Staden Leipzigs Erobring den følgende Morgen.

Et Kjendskab til de tre Monarkers religiøse Sindelag vil tilstrækkelig kunne fjærne enhver Tvivl om, at de paa denne Afgjørelsens Dag i Aand og af fuldt Hjærte taknemmelig tilskrev ham, der raader over alle Tilskikkelser, hele Sejren; derimod er det kun en poetisk Udsmykkelse,

at de den 18de Oktober, ved Efterretningen om Sejren, i Hærenes Paasyn skulle være faldne paa Knæ for at opsende Takkebønner til Himmelen.

Ved denne Kamp, der af den almindelige Stemme med fuld Ret blev betegnet som et Folkeslag, var Napoleons Kraft brudt uden for hans eget Riges Grænser, og de allierede Magters første Felttog krævede til sin Afslutning endnu kun, at det tyske Omraade mellem Pleisze og Rhinen skulde renses for de franske Stridskræfter.

(Fortsættes).

F. C. Granzow.

